

HET OUDE OOSTENDE
EN
ZIJNE DRIEJARIGE BELEGERING
(1601-1604)

door

Edw. VLIETINCK

OOSTENDE

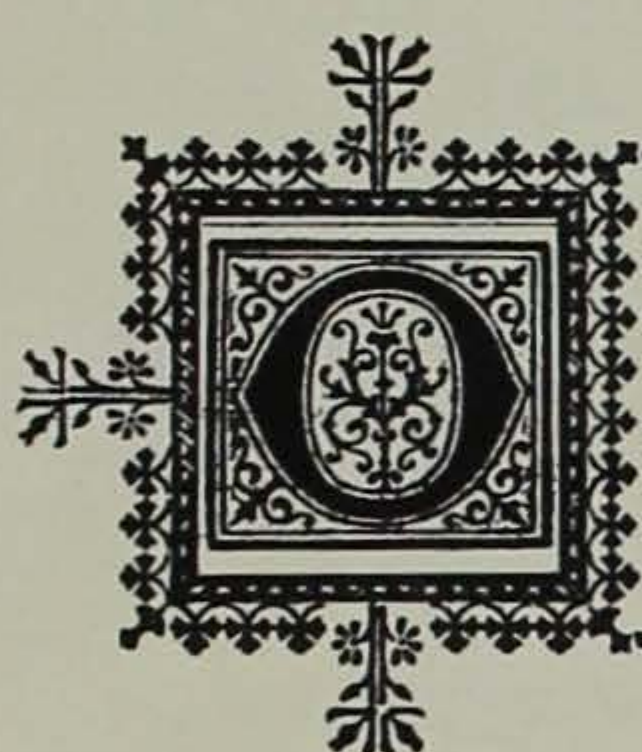
1897

HET OUDE OOSTENDE.

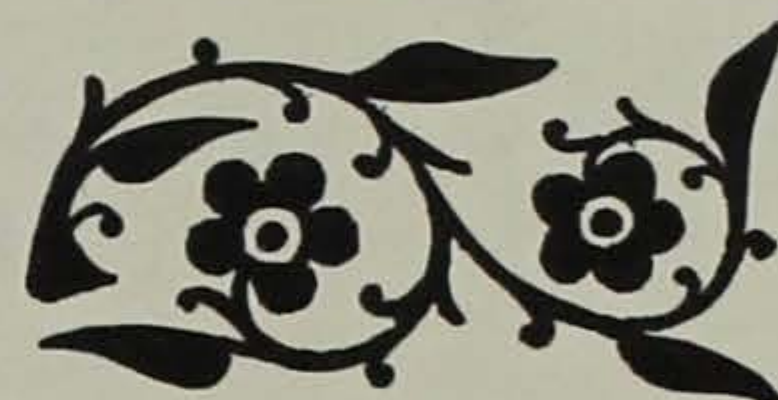
VLIZ (vzw)
FLAAMSE INSTITUUT VOOR TIJDE
Oostende - Belgium

Het Oude

41300

Oostende

en zijne

Driejarige Belegering

(1601=1604)

Opkomst,

Bloei

en Ondergang,

met de beroerten der XVIe eeuw

door

Edw. Vlietinck

met teekeningen,

plattegronden,

zichten, enz.

1897.

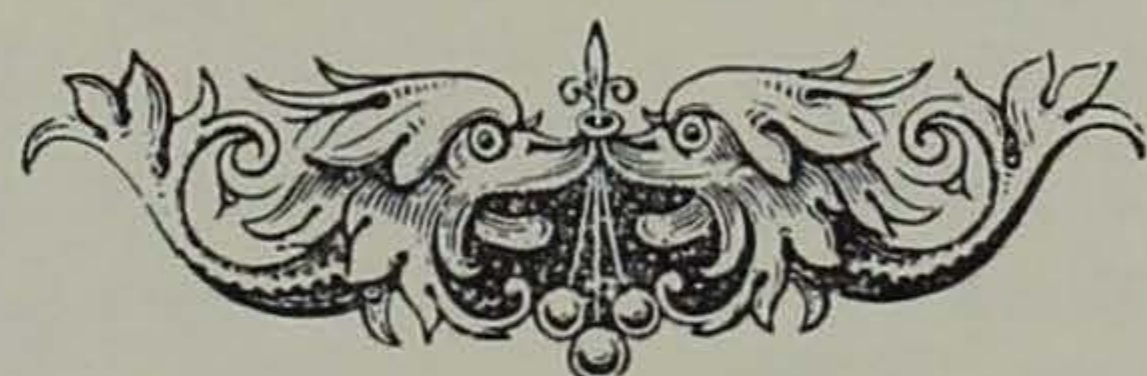

Uitgaaf van Jos. Vlietinck, boekhandelaar te Oostende.

EERSTE DEEL.

HET OUDE OOSTENDE

Oorsprong — Ontwikkeling — stoffelijke en zedelijke Toestand — Uitzicht.

[illegible]

VLAKKE VERENIGING VOOR FAMILIEKUNDE, Streekl. Coöperatie v.v.v.

0102-1043C 1972

EEN WOORD VOORAF

UIMeeneeuw is het geleden dat de eerste geschiedenis der stad Oostende het daglicht zag, onder den titel van :

» *Nauwkeurige beschrijving der oude en beroemde*
» *zeestad Oostende, gelegen in oostenryksch Vlaande-*
» *ren... van de vroegste tijden af tot het jaer 1787.*
» *Op de wijze van jaarboeken,* » enz. Brugge, J. De Busscher. De schrijver, Jhr. Jacobus Bowens, wiens voorouders, van Brusselsche afkomst, zich alhier in 1653 kwamen vestigen, was schepen der stad van 1755 tot 1761, raad van Prins De La Tour en Tassis en Postmeester van Oostende. Bij acte van 16 Juni 1757 stond hem het magistratuur dezer stad, op zijne aanvraag, toe zich van den titel van schildknaap in de openbare acten te bedienen.¹ De familie Bowens bezat een leengoed te Leffinghe, geheeten het « groot Calckersleen. » J. Bowens stierf den 6 december 1787; zijn werk

wierd uitgegeven door F. Bowens, zijnen broeder, die onder het fransch bewind het land verliet. Men treft zijnen naam aan in de lijst der « citoyens absens qui sont prévenus d'émigrés ».

Hoe verdienstelijk ook, ten aanzien van den tijd waarin het geschreven werd, Bowens' werk mag geheeten worden, voornamelijk te beginnen met de XVIIe eeuw, het bevat eene groote leemte.

Aan de tijden die het beleg van 1601 zijn voorafgegaan, 't is te zeggen, aan het eerste en tevens, in zekere opzichten en om redenen die wij straks zullen aangeven, zoo belangwekkend gedeelte onzer stedelijke geschiedenis, wijdt hij niet meer dan 39 bladzijden van zijn lijvig boek: drie lange eeuwen (1267-1600) in eenige bladzijden!

De tweede geschiedenis onzer stad verscheen — ditmaal in het fransch — omstreeks het midden onzer eeuw¹ en was geschreven door J. Pasquini, rekenplichtige van het zeewezen.

Ter uitzondering natuurlijk van het verhaal der gebeurtenissen sedert 1787 voorgevallen en bovendien van hetgeen de schrijver uit de werken van A. Belpaire² overnam, is Pasquinis geschiedenis

(1) Besluit der Schepenen op het verzoekschrift vermeld.

(1) *Histoire de la ville et du port d'Ostende*, Brussel, Hauman, 1842.

(2) Bekroonde verhandeling van Ant. Belpaire (1827), onder titel van « *Mémoire sur la plaine maritime depuis Anvers jusqu'à Boulogne* » herdrukt in 1855 (L. Schotmans, Antwerpen). — *Notice historique sur la ville et le Port d'Ostende*, door Ant. Belpaire (1831).

weinig meer dan eene omwerking van Bowens' gewrocht.

De talrijke vraagpunten welke de lezing van zijns voorgangers werk doet ontstaan, gelijk de duisterheden die dit deel onzer stedelijke geschiedenis omsluisen, zijn met hem geenen stap gevorderd of in het minst opgeklaard.

Geen wonder dus dat men over het algemeen van het eerste tijdvak van het verleden onzer stad geene gedachte of wel een valsche gedachte heeft.

De geschiedenis der stad Oostende levert immers twee groote deelen of tijdvakken op.

Het eerste, het minst bekende doch niet het minst belangwekkende, loopt tot aan de groote belegering die dit tijdvak sluit. Het tweede begint met de herbouwing der stad na het beleg en gaat tot den huidige tijd.

Niet het minst belangwekkende is het eerste tijdvak der geschiedenis.

Inderdaad :

't is het tijdvak van eenen eeuwenlangen, moedigen strijd tegen de golven, dewelke langzamerhand, stukje voor stukje, en soms bij geheele brokken, een gansch gedeelte van het oude Oostende onder zee begroeven ;

van de haringvisserij — heden alhier geheel vergeten — wier bloei onze stad eene treffelijke plaats deed innemen onder de drie Zeesteden van Vlaanderen ;

van het bondgenootschap der vlaamsche zee-steden, vereenigd in den strijd tegen den zee-roover ;

het tijdvak eindelijk der zestiende-eeuwsche beroerten : hervorming, bosch- en watergeuzen, regeering van den Hertog van Alva, geschillen met Engeland, omwenteling en oorlog ; tijd van « vrouwelijke tranen en mannelijke verzuchtingen » volgens de uitdrukking eens tijdgenoots¹, die zooveel zag te niet gaan en in denwelken het vroeger Oostende — na ruim zestien jaren het uitgangspunt geweest te zijn der vijandelijkheden in Vlaanderen — eene geschiedkundige rol speelde, door de vermaardste belegering der eeuw, doch ten koste van zijn bestaan.

Beroerten en beleg brachten het Oude Oostende, waar handel en nijverheid bloeiden, ten onder en verdreven zijne vreedzame burgers naar vreemde

oorden, alwaar echter zij en hunne nakomelingen de oude oostendsche overleveringen van werkzaamheid en vernuft, niet zonder roem, voortzetten.

Nieuwe vorm en ligging, nieuwe betrekkingen met de zee, nieuwe belangen, nieuwe geslachten, die met het Oostende van vroegere dagen ten eenen male onbekend waren, verschijnen op het tooneel en geven aan het Oostende van het tweede, anders gezeid, moderne tijdvak, eenen gansch verschillenden aard, zoo dat men met reden zeggen mag dat er tusschen de twee groote tijdvakken der geschiedenis onzer stad als een afgrond ligt.

Tot in het bestuur zelf der stad — burgerlijk en krijgskundig — treft men verschil aan tusschen de twee tijdvakken.¹

Hetzelfde dient gezegd op het gebied der staatkundige betrekkingen met het overige des lands.

In eene oorkonde der voorledene eeuw leest men dat sedert bijna twee eeuwen de stad Oostende aan de vergaderingen der provincie geen deel meer had genomen, uit hoofde der uitsluiting dezer stad uit de belastingen des lands, sedert de belegering van 1601-1604 en om de gevolgen ervan², alhoewel zij vroeger in gezeide vergaderingen zich liet vertegenwoordigen, blijkens de stadsrekeningen.³

Wij komen te zinspelen op de onbekendheid der nieuwe Oostendenaren met de stad die wij voornemens zijn te beschrijven zoo als zij was vóór de belegering. Men wordt zulks alle oogenblikken gewaar in het lezen onzer stadsoorkonden in de eerste jaren na de overgaaf, van zoohaast er van oude rechten en gebruiken of van eigendommen van uitgeweken inwoners spraak is.⁴

De geschiedenis der stad Oostende sedert het beleg is min de voortzetting van die der vorige eeuwen dan deze eener nieuwe stad.

Meldenswaardig achten wij de omstandigheid dat in sommige bescheiden der zeventiende eeuw, de overgaaf van Oostende aangemerkt staat als het begin van een nieuw tijdvak, van eene

(1) Twee burgemeesters voor het beleg ; een gouverneur na het beleg.

(2) Gedrukt in de *Documents extraits du dépôt des Archives de la Flandre Occidentale, à Bruges*, door F. Priem, 2e reeks, VI, bl. 59.

(3) Rek. 1463, 1508 (f° 8 v.), 1511 (f°s 15 v. en 16) enz.

(4) Wetsregisters. Zie de acten betreffende de Grauwe Zusters, Corn. Lampsins, de erf der woonplaats van den pastoor (17 Juli 1613), de kleedij der wethouders, de keuren van den haring en het gedurig inroepen der getuigenis van oude lieden nopens de geschillen wegens eigendommen (*passim*).

(1) *Van de Beroerliche Tyden in die Nederlanden en voornamelijk in Ghendt* (1566-1568), door Marcus van Vaernewyck. Uitg. door de Maatschappij der Vlaamsche Bibliophilen, 4^e Reeks, n. 1. — III bl. 33.

nieuwe tijdrekening om zoo te zeggen, voor de geschiedenis van stad en streek.

In het boek der instelling van het Aartsbroederschap van den Heiligen Rozenkrans te Oostende lezen wij dat dit broederschap bestaat « sedert het jaar 1604, onmiddellijk na de overgaaf der stad, die door de Hollanders verdrukt was.¹

De klokwijding wordt insgelijks in verband met de overgaaf vermeld: « ten jare 1609, het vijfde jaar na de overgaaf ».²

Andere voorbeelden:

« Registre van der Camere van Burgmeestre, « Schepenen van der stede van Oostende — bij « Laureins Dixx eerste greffier *naer de Reductie « van de voornoemde stede...*³ »

Kerkrekening der parochie ZEVECOTE 1606:

« Noue Legrand eersten pastor *na de reductie.* »⁴

Ziedaar, in eenige regelen afgeschetst, het tafereel dat de geschiedenis van het Oude Oostende,⁵ wij willen zeggen van het Oostende dat door de belegering vernield werd, ons aanbiedt. 't Is dit tijdvak dat wij laten kennen in het opzicht van den zoo belangwekkenden strijd tegen de zee, de opkomst en bloei en, met de beroerten der zestiende eeuw, den val der visscherij — val waarvan het onze stad zooveel moeite gekost heeft op te staan.

't Oude Oostende bezit dus eene geschiedenis op zichzelf, dewelke sluit met de Belegering, eene dier gebeurtenissen die al de andere gebeurtenissen der geschiedenis eener plaats overschaduwden, ja die, om zoo te zeggen, van haren naam onafscheidbaar zijn, eene gebeurtenis eindelijk die het ontstaan onzer huidige haven en eene bijna volkomene hervorming van onzen waterstaat herinnert.

Om geheel ons werk in een paar woorden samen te vatten zullen wij zeggen dat in het Eerste Deel getoond wordt wat het Oude Oostende was; in het Tweede, hoe het te niet ging.

*
* *

De lezer kent nu ons doel; een woord over de geraadpleegde bronnen. Deze zijn tweederlei: schrijvers en oorkonden.

In den loop onzes werks halen wij de titels en schrijvers der geraadpleegde kronijken en verhalen aan. Het zij ons vergund in eenige omstandigheden te treden nopens de voornaamste werken die tot de bibliografische geschiedenis der Belegering behooren.

De eerste beschrijving van het beleg van Oostende zag het licht in het duitsch — alhoewel het naar nederlandsche bronnen was opgemaakt¹ — in 1604, vóór het einde der belegering, met eenen tamelijk langen titel, beginnende aldus: « *Belagering der Statt Ostende Journal, Tagregister* » enz. Het bevat 2 deelen: het eerste gaat tot aan februari 1604, het tweede tot aan 23 oogst.

Met kostelijke platen versierd bevat dit dagboek belangrijke topografische en andere aantekeningen die door de jongste schrijvers niet ten nutte gemaakt geweest zijn.

Onze Stadsboekzaal alsook de Koninklijke Boekzaal van Brussel (n° II, 4795) bevatten een exemplaar van dit werk zonder naam van schrijver, uitgever of drukker.

De tweede beschrijving, met eenen plattegrond der stad — verscheen te Parijs, insgelijk in 1604. Het werd uitgegeven door Jérémie Périer, droeg voor titel:

Histoire remarquable et véritable de ce qui s'est passé par chacun iour au siège de la ville d'Ostende de part et d'autre iusques à présent » en was vertaald uit het duitsch, zegt het « *Privilège du Roy* » — dus naar alle waarschijnlijkheid uit het eerste deel van het straks beschreven werk. Het werd voortgezet tot 17 Juni 1604 met behulp van sommige gedenkschriften en brieven.²

Te Leiden, in 1613, verscheen het derde werk, waarvan de schrijver H. Van Haestens was.³

Eene tweede, hier en daar gewijzigde uitgaaf, werd het volgende jaar in het licht gezonden.

(1) « Alles zum vertreulichsten auss den glaubwürdigsten « schriften versamlet, und meniglichen so zu solchen neuen « Beschreibungen lust und liebhaben, zu dienstlichen wolgefallen « ins licht gebracht, und auss der Niderlandischen in die « hochteutsche sprach transferirt und in Druck verfertigt »

(2) « Le discours Allemand finit en cet endroit; j'ay recouvert « plusieurs mémoires de divers lieux, contenant la suite de ce qui « s'est passé depuis, le plus mémorable, au siège d'Ostende, tant « dehors que dedans, iusques à présent, que j'ay adiousté icy pour « en faire part au lecteur, advis ou lettres escriptes d'Ostende et « autres endroits. »

(3) Eene fransche vertaling — insgelijks ietwat gewijzigd — met plannen en platen werd in 1615 uitgegeven (*La nouvelle Troie, ou mémorable histoire du siège d'Ostende*).

(1) « *Erecta in regia capella B. M. V. ab anno 1604 immediate post redditionem dicti oppidi ab Olandiis oppressi.* »

(2) « *Anno 1609, ab urbe reducta anno quinto, residentie meae primo Ostendae, baptizavimus seu consecravimus companam Divo Martino* » (Kerkarchief).

(3) Kamerboeken der Schepenen van Oostende (Stadsarchief).

(4) Beschrijving van Zevecote, door K. Devos, Pastor (Brugge, De Scheemaeker, 1879), bl. 93.

(5) Dezelfde uitdrukking bezigt Haestens in zijne zeer beknopte historische schets van het Oostende van voor het Beleg (Uitgaaf van 1613, bl. 59).

't Is ook in Holland dat het vierde verhaal verscheen ('s Gravenhage 1621), geschreven door den secretaris der gouverneurs van Oostende sedert 1591, Philip Fleming.¹

Met Christophe de Bonours — die bij tegenstelling met de vorige schrijvers, de zijde houdt van den belegeraar — hebben wij eindelijk het vijfde eventijdig verhaal te danken dat in 1628 verscheen.²

Flemings en de Bonours' verhalen zijn de twee omstandigste onder die der tijdgenoten.

Wat de moderne schrijvers betreft, het feit dat in vijf jaren tijd de geschiedenis dezer heugelijke daadzaak — het Beleg — met niet min dan drie nieuwe, elk in eene verschillende taal geschreven werken komt verrijkt te worden, betoont genoeg welk groot en levendig belang zij nog altijd inboezemt.

Ziehier de titels dier werken :

Het merkwaardig Beleg van Oostende, 5 Juli 1601-1604, door Jhr. C. A. Van Sypesteijn. 's Gravenhage, M. P. Van Stockum & Zoon, 1887. Schrijver was gemeenteraadslid van gemelde stad en archivaris van het koninklijke Huis. Hij was vermaagschapt met het geslacht van Pensionaris Jan de Witt en is in October 1892 overleden.

Histoire du Siège d'Ostende, door generaal-majoor R. Henrard. Brussel, 1890 († Nov. 1896).

The Siege of Ostend or the New Troy, 1601-1604, door E. Belleruche (London, Spottiswoode & Co., 1892). — Schrijver is een geboren Oostendenaar en gewezen Secretaris van het Belgisch Genootschap van Weldadigheid in de engelsche hoofdstad.³

De verdienstelijke schrijvers dezer laatste werken hebben elk de geschiedenis dier vermaarde en belangwekkende belegering van een verschillig standpunt beschouwd.

De deelneming der hollandsche geslachten, de medewerking der fransche en engelsche Huguenoten of Protestanten en de krijgskundige merkwaardigheden der belegering, zijn onderscheidenlijk door de achtbare geschiedkundigen hoogst voordeelig beoogd geweest.

Hetgeen wij bijzonderlijk getracht hebben in acht te nemen is de plaats welke dit groot feit in Vlaanderens geschiedenis zoowel als in die van

Oostende bekleedt, in het opzicht der daadzaken die tot hetzelfde aanleiding gaven en van zijne gevolgen; de betrekking der beroerten en der langdurige belegering tot de geschiedenis der voornaamste oostendsche geslachten en eindelijk, wanneer het pas geeft, de plaatskennis of topografie, in vergelijking met hetgene Oostende was voor en gedurende het beleg.

Ziedaar het driedubbel oogpunt waarin wij de Belegering van Oostende hebben beschouwd.

Daar waar het te pas zal komen, zullen wij op de geschiedkundige weerde der aangehaalde werken wijzen.

Wat de oorkonden betreft, wij hebben er ons op toegelegd den voorkeur te geven aan de eventijdige handvesten of archieven van Oostende, Brugge, Nieupoort; de staatsarchiefkamers van Brussel, Gent en Brugge en de verzamelingen van Londen en Nederland: den Haag, Middelburg, Veere, enz., aan de bewaarders van dewelke wij hier onzen rechtzinnigen dank betuigen en die ons zeer gelukkiglijk de talrijke en soms aanzienlijke leemten van ons stedelijk archief, betrekkelijk tot het duisterste gedeelte onzer stadsgeschiedenis, hebben helpen aanvullen.

Inderdaad, in het werk onzer navorschingen was het archief onzer stad niet altoos eene overvloedige inlichtingsbron.

Het voornaamste dat ons stadsarchief bezit in het vak der oorkonden van voor de belegering bestaat uit het charterboek of « privilegiebouck » van 1562,¹ een perkamenten register van 244 blz. dat het afschrift bevat van 85 charters, zonder orde gerangschikt, een kostbaar afschrift dat wij aan pensionaris JACOB OLIVIERS (†1590) te danken hebben² en dat betiteld is als volgt :

« Inventaris van der privilegien, sentencien, « octroyen ende andere bewyzen rustende jn

(1) Register 37394, f° 65 :

« Nicaisin Le Roy.....

» Ende noch bij hem verleyt van te doen herbinden den heurbouch « van der stede metgaders den *privilegiebouck* midts datter een « quayer utgedaan moeste zyn dat qualick ghescreven was, ende « twee ander quayeren june ghestelt om tzelve te herscryfven, « ende noch over een scryfbouck van vyf handen pampiers om « daar jne te scryfven de affaires van der stede, tsamen v s. xi gr. »

(2) Luidens de aanteekening nevens zijnen naam na de lijst der wethouders van 1562 (f. iv.): « Jacob Oliviers, ende by hem ghescreven desen bouck. »

Eenige plaatsen worden door aanteekeningen van Oliviers opgehelderd.

(1) *Oostende vermaerde, geweldighe, lanckdurige ende bloedighe belegeringhe, bestorminghe ende stoute aenvallen.* — Fleming werd geboren in 1557.

(2) *Le mémorable siège d'Ostende.*

(3) Bladz. 35 (aanteekening) zinspeelt de schrijver op ons toen op touw zijnde werk.

« 't contoir van der kercke der stede van Oost-
« hende, ghevisiteert bij Burchmeesters ende
« scepenen derzelver stede, danof de copien
« gheregistreert zijn jn desen nieuwen bouck,
« competeerende ende toebehoorende der voor-
« seide stede, ghescreven jn 't jaar ons heeren
« duust vijf hondert ende tweentzestich ».

Drie dezer 85 stukken echter zijn naderhand bijgevoegd geweest, een van 1434 en twee van 1435. Een papieren handschrift, ook in het archief van Oostende bewaard, en getiteld: « *Les Antiquités de la ville d'Ostende* », zoogezeid voortkomende uit de boekenverzameling van eenen der eerste Heeren van het Brusselsch Hof (zie de eerste bladz.), is eenvoudig een niet altijd zeer trouw afschrift, in de voorledene eeuw opgemaakt, van OLIVIERS' Charterboek.

Bowens vermeldt het Charterboek onder de benaming van « Ouden Register » op vele plaatsen van zijn werk; Belpaire maakt van sommige deelen ervan een grooter gebruik. Ook Warnkoenig (*Flandrens Staats-und Rechtsgeschichte*) en M. L. Gilliodts-Van Severen, voor zijne *Coutume d'Ostende*, hebben die bron benuttigd. Niemand echter tot nu toe heeft al het wetenswaardige dat in die verzameling opgesloten ligt uitgeput.

Het ontbrak toch bij onze voorouders niet aan eerbied en bezorgdheid voor hunne handvesten.

In de jaren veertienhonderd waren de stads-privilegien en papieren slechts toegankelijk voor de twee burgemeesters door het meeste getal schepenen vergezeld, zegt de rekening van het 1410 (f° 56): « ende omme dat men ter steden
« scrine niet ghaen en mach het en moet zijn bij
« beede de burchmeesters ende de meerhoop van
« der wet. »

Toen de schepenraad vernieuwd wierd, overhandigden de oude wethouders aan de nieuwe plechtiglijk de sleutels der *scrine* die de stads-papieren bevatte:

Stadsrekening van 1422:

« In t eerste den XXVII^{sten} dach in maerte so
« gaven d oude wet overe der newer wet de
« slotelen van der scrine up de halle daer de
« privilegen van der stede ende andre scriften in
« ligghen, so men ghecostumeert es te diere tijt,
« so was verteert te And. Ghiselins bij den
« wetten voorseid. III f. 1 s. p. »

Door de nauwe betrekkingen, te dien tijde, tusschen stad en kerk, waren de gemeentelijke bescheiden met die der kerk en ook soms met de kostbaarheden derzelve dikwerf vereenigd,

wat de beveiliging in tijden van nood¹, de bekostiging der registers of boeken² en ook de gewone bewaring aangaat.

In de jaren vijftienhonderd lagen de charters der stad in de kerk bewaard.³ Eenige stukken lagen in eene geheime plaats, ten stadhuize, volgens eene aantekening in JACOB OLIVIERS' Charterboek.⁴

Bestonden er in de voorgaande eeuw, buiten het geval van gevaar, gewichtige redenen om de archieven uit de stad te voeren, zooals het geval was ten jare 1409, zulks moest geschieden krachtens besluit der *notabelen* der gemeente daartoe bijeengeroepen en in 't bijwezen van minstens zes wethouders, die dezelve binnen drie dagen terug moesten brengen:

« Item den XXII^{en} dach in october zo was al
« t ghemene van den notabelsten van der stede
« verghadert up der stedenhuus omme raet ende
« advis te hebbene met hemlieden ende te kennen
« te ghevene hoe dat zij ghedachvaert waren te
« Brughe te sine met de stede privilegen, ende
« aldaer was t ghemeente verandwordende ende
« begherende an de voorseide wet, dat zij die
« privilegen van der stede nieuwiers voeren en
« souden daer en souden ses wethouders ziin of
« meer, ende weder binden derden daghe te
« bringhene van daer silieden die wech voerden. »
(Rek. 1409).

In weerwil van al die voorzorgen zijn er zeer weinig stukken van vóór de zeventiende eeuw in ons stedelijk archief nog te vinden.

Noch bij voorbeeld de ligger van 1429,⁵ noch

(1) Rek. 1436. « Item zo waeren ghesend te Brughe Clement
« Willaerd ende Maert Colin met den jewelen ende ornamenten
« van der kerke ende ooc met den privilegen van der stede,
« waeren ute elc 11 daghen... »

« Item zo waren ghesend te Brughe Jacob Tiesse ende Jan
« Floor omme de ornamenten ende jewelen van der kerke ende
« privilegen van der stede t huus te doen bringhene, waeren
« ute elc 11 daghen. »

(2) Reg. 35257 (jaar 1429-30):

« Item betaelt van twee bouken daer men der kercken lant in
« scriven soude ende de kateilen van der stede xxs. »

(3) Zie de hoofding v. h. Charterboek.

(4) « Memorie. Daer staet een ghevauteerd secreteet onder de
« wentelsteghere van het contoirken staende aen het asement van
« der camere van den scepenhuuse, overdeect wesende met
« plancken daer over ligghende, jn welc secreteet men lecht
« diveersche bewysen ende originale lettren van privilegien der
« stede van Oostende, ten fyne dezelve aldaer jnne moghen
« ghesaulveert ende bewaert zyn van brande. »

(5) Zie hoger.

het privilegienboek van 1466,¹ geen oude registers buiten het reeds vermelde charterboek zijn nog voorhanden.

De uitlegging van dien toestand, die de opvoeringen tot in de eerste jaren der zeventiende eeuw zoo lastig en moeilijk maken, is voorzeker nergens elders dan in de rampen die de stad zijn te beurt gevallen, te zoeken.

Zonder vermetelheid mag de brand en plundering der stad in 1489 onder de in dit opzicht gevolgrijke daadzaken gerangschikt worden.

Doch 't is waarschijnlijk vooral aan het vervoer onzer stadsarchieven naar Zeeland, met de langdurige belegering, dat het verlies van oude oorkonden toe te wijten is, meenen wij.

Pas was het bestand met de Vereenigde Provinciën geteekend (6 April 1609), of de stads-greffier L. Dicx, bij schepenenbesluit van 16 Mei 1609, werd naar Zeeland, namelijk naar Vlissingen en Middelburg gezonden met de volgende lastgeving:

COPIE.

« Burghmeestre ende Schepenen van der stede
« van Oosthende hebben ghecommitteert ende
« gheauthoriseert, committeren ende authori-
« seren bij desen Laurens Dicx, greffier van de
« voorseide stede, omme hem te transporteren
« tot Vlissinghe ende Middelburch jn Zeelant
« omme aldaer te verzoucken ende lichten vuyt
« handen van Christoffel Ghyselinck alle de lette-
« ragen, boucken van privilegien ende van de
« goedynghe van de kerke mitsgaeders al zulcke
« andere bewysen, bescheeden, rekeninghen ende
« anderssins als onder den voorseiden Ghyselynck
« zyn berustende, competerende het corpus ende
« de ghemeene poorterye van de voornoemde
« stede, als onder hem ghebleven zynde last
« bedient hebbende het Burchmeesterschap voor
« de reductie vande zelve stadt, ende dat onder
« behoorlyken jnventaris ende rechepisse by den
« zelve greffier daarvan by gheschrifte te doen
« maken, overgheven ende teecken.

« Ende jn cas van weygherynghe ofte refus hem
« by requeste diesangaende te adresseren daer
« ende zo behooren zal, belovende tzelve zyn
« ghebesoignierde jn dies voorseit es te houden

(1) Rek. 1466:

« Adriaen De Haze den tresorier dat hij betaelt heft van twee
« boucken eene omme de privilegen van deser stede daer jne te
« copierne, ende dandre omme t registre van der vierschare
« t sine IIII £ X s. »

« goet, vast, ghestaedich ende van weerden.

« Jn kennesse van de waerheyt, zo hebben wy
« Burgmeestre ende Schepenen voornoemt dese
« teghenwoordighe doen zeghelen metten zeghele
« van zaken derzelve stede ende teekenen by
« meester Joos Heylinck onsen Pensionaris, desen
« XVI^{en} meye XVIe neghen ».¹

De stads-greffier trok « over Sluys naer Zeelant
« bylaste van der wedt, omme aldaer te vervolghen
« de lichtynghe van de oude privilegien, cueren,
« ordonnancien ende andere lettragen ende bewy-
« sen deser stede en van de kerkgoeden... aldaer
« ghevlucht ghedeurende den troublen by den ouden
« Burgmeester² derzelve stede, die hy aldaer
« ghelicht heeft by ordonnancie van de Staten van
« Zeelant, naer lanck vervolch, onder jnventaris
« ende rechepisse... »³

De greffier deed te dien gevolge nog twee reizen, den 12 Januari en den 16 Juli 1610.⁴

Zes jaren later, den 6 October 1616, geven de Schepenen aan hunnen ambtgenoot, Jooris Boureye, de macht om te Vlissingen « te lichten, « onder jnventaris, alzulcke oude pampieren, « rekeninghen, bescheeden ende andere bewijsen « raekende dese stede, mitsgaeders de oude belle « ende maeten, als rustende zijnde onder Christoffel « Ghyselins wijlen Burgmeestre deser voorseide « stede van Oosthende ».⁵

Welke stukken wierden er nu, ten gevolge dezer herhaalde stappen, de stad teruggeschonken?⁶

Blijkens eenen inventaris, den 22 October 1657 opgemaakt door notaris Van den Heede, bezat het stadsarchief op dit tijdstip nog de volgende registers en oorkonden van vóór het beleg:

1. 54 stadsrekeningen:

1497, 1503, 1505, 1510-12, 1514-18, 1520-22, 1526-36, 1538-48, 1550, 1552, 1553, 1556, 1557, 1559, 1560, 1562, 1564-67, 1569-71 en 1580.

2. Eene « dyckagie » rekening over het jaar 1552.⁷

(1) Stadsarchief, *Registre van der Camere*, 1606-1609, f° 95.

(2) Christoffel Ghyselinck.

(3) Rek. 1609, f° 48 v.

(4) Stadsrekening 1609-1610, f°s 33 en 34.

(5) Kamerboek van Oostende.

(6) « Alsoo die van de weth onlanx leden deur het overcomen « van de oude boucken ende Registers vuyt Zeelant concerne- « rende dese stede hebben bevonden het oude recht zoo van mate, « balanche ende anderssins die de Grauwe Zusters binnen dese « voorseide stede » (enz.) Kamerboek 27 Juli 1618.

(7) Twee rekeningen van dit slag vindt men in het rijksarchief (Reg. n°s 27797 en 27798), alsook eene rekening van het « rijshoofd » (Reg. n° 27799, jaar 1559-61.)

3. Drie « catteye » rekeningen, over de jaren 1559, 1560 en 1571.

4. Drie « Rijshoofd » rekeningen (1563, 1568 en 1575).

5. Een « ouden bouck van keuren ende politique ordonnantien » van 1571 tot 1582.

6. « Een act patente nopende het recht der (*sic*) « prochiepape van de nieuwe kercke deser stede, « van daten maert 1528. »

7. « Een pauselicke acte met eenen looden segel « oock raekende de pastorie ende presentatie van « diere, van daten den latsten ougust 1469 met noch « een acte declaratie van de magistrature van « Oostende met veel zegelkens. »

8. « Vijf oude rekennynghen van de kercke voor de reductie deser stede.¹

Het bombardement van 1706, dat den brand van het stadhuis teweegbracht, schijnt voor onze archieven geene erge gevolgen gehad te hebben, daar zij in eene veilige plaats wierden gebracht, door de zorgen van Hieronymus Claus — later priester geworden — wien de wet om dit en ander werk eene som van 233 ƒ 6 sch. betaalde.²

De inval der Franschen in 1794, wier nadering overal schrik inboezemde, veroorzaakte nog eens de verplaatsing van de stadsoorkonden, om ze van den vernielingsgeest der invallers te vrijwaren.

Met half Juni 1794 werden de archieven in twaalf kassen aan boord gedaan van het « kofschip » van kapitein Cornelis, toen bij de brug in de eerste dok liggende, uit vrees der Franschen wier aankomst men alle oogenblikken te verwachten had.³

(1) Het archief van Sinte Pieter-en-Pauluskerk bezit er nog eene over het jaar 1543.

« (2) Aen myn Edele Heeren Burghmeestre ende Schepenen der « stede ende port van Oostende. — Supplierende vertoont reverente- « lijk Hieronymus Claus, clercq op U. Ed. greffie, dat hij voor de « stadt menighvuldighe extraordinaire debvoiren ende diensten « gedaen heeft, namentlijk voor ende naer het bombardement, soo « in het packen ende transporteren stadts archiven, als openen, « sorteren ende opstellen van diere ter plaetse van refugie, waarmede « hij ettelijke maenden heeft gheoccupeert gheweest, alsoo deselve, « mits den corten interval van tijde, *in cumulo* ende onder een « gepackt waeren, hebbende den suppliant daer en boven differente « reysen gehouden het cohier in den instel ende overslag van « stadts paghten, alle welcke debvoiren ende diensten (onder « oodtmoedighe correctie) wel meriteren eenighe recognitie, so is t « dat den suppliant sigh adresseert aan U. Ed.

« Oodtmoedelijck biddende believen gedient te wesen, aen den « suppliant over sijne voorscreven debvoiren ende diensten te geven « een gratuiteyt, ende dan off op den heere tresorier te verlenen « ordonnantie 't welcke doende etc. (*get.*) Hier. Claus. »

Het randschrift vermeldt het bevel van betaling van 233 ponden, 6 sch. parisis aan H. Claus (23 Dec. 1708) — Stadsarchief, rekeningstukken (bundels) 1708.

(1) Resolutieboek van Juni 1793 tot Juni 1794, f° III v.

Zulks wierd gedaan door de zorgen van den raadspensionnaris Van Lerberghe en ter tegenwoordigheid van Van den Kerckhove gezworen stadsklerk, krachtens besluit des magistraats van 14 Juni¹, dat besloten had de archieven der stad naar Zeeland in veiligheid te zenden, en met die taak J. Devette en P. Decuyper te gelasten, die goede betrekkingen met Zeeland hadden.

Het oostendsch archief sloeg dus — gedeeltelijk ten minste — nogmaals den weg in naar Zeeland, juist gelijk twee eeuwen vroeger.

Het archief en de kostbaarheden der kerk werden naar Hamburg gezonden en later naar Dusseldorf, vanwaar zij in 1806 terugkeerden.²

De aardige zijde der zaak is dat, toen in 1799 de gewezen stadspenningmeester, J. B. M. Serruys, eene schadeloosstelling van het toenmalig gemeentebestuur verzocht voor de onkosten door hem gedaan, in het vervoeren zijner rekeningstukken naar Vlissingen om ze tegen de gevolgen eener gevreesde bombardeering en andere oorlogsfeiten te vrijwaren, de gemeenteraad³ hem eenvoudig voor antwoord gaf dat hij alleen voor zijne papieren moest zorg dragen, ja zelfs de honderd gulden door hem enkel uit hoofde van verzending in rekening gebracht, uitschrabde.⁴

Van al wat er onder de nummers 1 tot 8 van den inventaris van 1657 vermeld stond, is er niets meer voorhanden. Men is slechts in bezit van eene dozijn charters van vóór de belegering.⁵

Van de moderne archieven — dewelke in goede orde bewaard worden — spreken wij niet, daar die tot de door ons behandelde tijden niet behooren. Sedert 3 Juli 1875 zijn zij toevertrouwd aan de zorgen van Mijnheer Em. de Junné, bibliothecaris-archivaris der stad.

Alles is echter gelukkiglijk niet volkomen verdwenen in het vak der oorkonden van den tijd voor de belegering.

In het Rijksarchief te Brussel, afdeeling der Kamer van rekeningen, ligt het dubbel der oude

(1) F° 109 v. - 110.

(2) Resolutieboek des magistraats (1806) en kerkarchief.

(3) Waren aanwezig: Cooney en P. Stroobant, « commissaires municipaux », Tetut, commissaris v. h. « directoire » en Durdu, greffier.

(4) Zitting van 25 fructidor, jaar VII (11 September 1798). *Registre des procès-verbaux du conseil municipal, 1 floréal an 7 au 10 germinal an 11*. Stadsarchief.

(5) Doozen, nrs 28 A en 43 A.

stadsrekeningen van Oostende, van 1402 af, dewelke, te beginnen met de tweede helft der zestiende eeuw bijzonderlijk, zoowel door de zorgvuldigheid en den rijkdom des opstels — soms geheele folios voor eenen tekst² — als door het sierlijke der uitvoering, een echt toonbeeld mogen genoemd worden en eene eereplaats verdienen onder de vlaamsche oorkonden dier soort.³

De twee gekleurde aanvangsletters R (Rekeningen) en V (vutgheven = uitgaven) in de bedoelde rekeningen schitteren uit door kunstige opvatting, fijne teekening en verscheidenheid van versieringsmiddels, bestaande in bloemen, visschen, menschenhoofden, draken, wapens en zoo voorts.

Wij geven in den loop van ons werk het afdruk- sel van eenige der merkwaardigste dier letters.

(1) Reg. 37239 tot 37403. De rekeningen 1414, 1415, 1416, 1417, 1424 en 1425 ontbreken.

(2) Artikels *Presentwijn* en *Dagvaarten*.

(3) De stadsrekeningen vermelden eene vermeerdering van uitgaven uit dien hoofde:

« Betaelt voor het perchemyn van dese rekenynghe metten « lechpenninghen, ghehoort hierup den Greffier (*Nic. Leroy*) dat « tzelve alsnu meer cost dan pleecht ende den grooten aerbeyt die « hy neemt jn t maken van de stede rekenynghen, zo wert hier « ghepasseert jn t gezach van de XIII ℓ p. tot XXXs. g. valet XVIII ℓ p. » (Reg. 37394 v. h. Rijksarchief, f° 54).

Het eerste woord (*Ruim*) onzer inleiding begint met de aanvangsletter R van het woord Rekening, staande in de stadsrekening over het jaar 1578.¹

Op onze eerste plaat staat een afdruk- sel van folio XIII der stadsrekening over het jaar 1579², de voorlaatste der rekeningen van het vroeger Oostende.

De letter V op den rug van den band behoort tot de stadsrekening over het reeds vermeld jaar 1578³.

Wij hebben onze lezers met ons doel en de middels waarvan wij ons, om het te betrachten, bediend hebben, bekend gemaakt.

Mogen onze pogingen — de vrucht van eenen jarenlangen arbeid — om een duister doch merk- waardig verleden op een belangwekkende wijs te ontslui- ren, bij onze medeburgers welkom heeten!

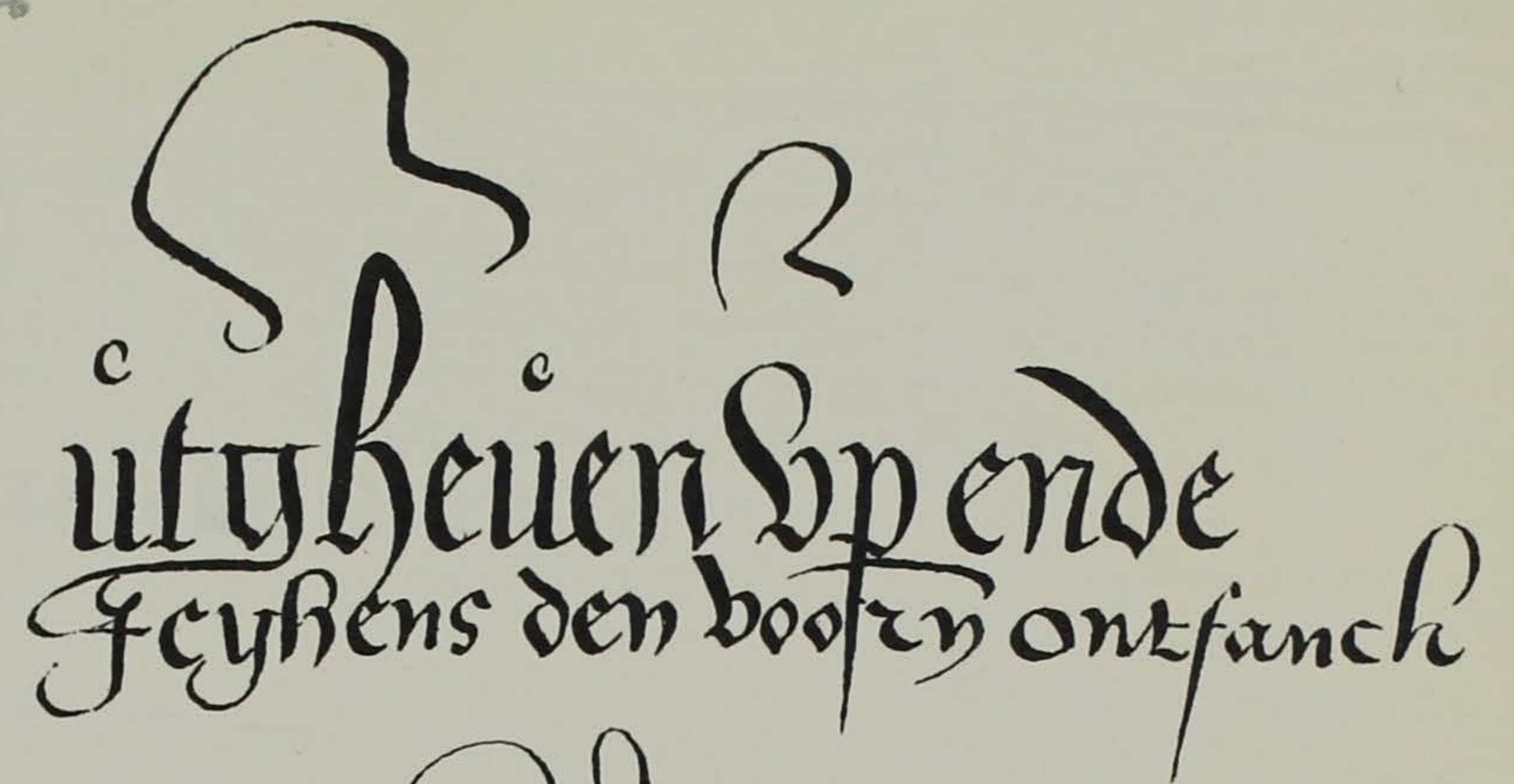
Oostende, December 1896.

(1) Register n° 37401 v. h. Rijksarchief, f° 1.

(2) Reg. n° 37402 v. h. Rijksarchief.

(3) Reg. 37401, f° 14.

n. Joncheeren v. Antere van Handron

Lovn & m Bt

24 June 1863

21. 11. 1893

und rüß

90^a.

Summa — iii^{re} ciii £ viii s. d.

EERSTE HOOFDSTUK

Opkomst van Oostende. — De Strijd tegen de Golven.

§ I. *Aloude staat der Vlaamsche Kust.*

These restless surges eat away the shores
Of earth's old continents, the fertile plain
Welters in shallows, headlands crumble down,
And the tide drifts the sea-sand in the streets
Of the drowned city.

William Cullen Bryant, amerikaansch
dichter († 1878) (*A Hymn of the sea*).

De rustlooze baren knagen de stranden af
van 's aardbodems aloude landen ;
't vruchtbaar veld wentelt in ondiepten,
bochten kruimelen neêr
en de vloed drijft het zeezand in de straten
der verdronken stede...

De geschiedenis van het Oude Oostende is ongetwijfeld eene der eigenaardigste en, van ons standpunt beschouwd, eene der belangwekkendste, welke de geschiedenis der steden van Vlaanderen, vooral der vlaamsche kust, oplevert.

Van den beginne af zien wij die stad, gelegen op den oever der « wilde zee », tegen wier woede zij met moeite verschansd en versterkt is, door de golven aangevallen en geteisterd.

Eeuwen lang zijn de talrijke en geweldige overstromingen de voornaamste gebeurtenissen van Oostendes geschiedenis.

Steeds poogt de zee een stukje van zijnen grond af te brokkelen en in te palmen, aanhoudend

spannen de inwoners van hunnen kant al hunne krachten in, om aan het geweldig element wederstand te bieden en eene algemeene vernieling te voorkomen.

Menigmaal, in dezen eigenaardigen strijd, moeten zij voor de machtige zeewateren met verliezen zwichten en nochtans, terwijl de vlaamsche kust onder den drang der zeegolven langzamerhand achteruitwijkt, heden nog zooals eertijds blijft Oostende, met de naburige duinenlijn vergeleken, een vooruitliggend punt op onze kust.

Eertijds — dat is eeuwen geleden — was het westelijk en noordelijk gedeelte van Vlaanderen zee, in andere woorden geheel deze streek is uit de zee gewonnen en geboren: ziedaar hoe men de geheele geologische geschiedenis onzer kusten, van dewelke wij hier tot opheldering van den oorsprong onzer stad, noodzakelijk een woord moeten reppen, kan samenvatten.

Wij bedoelen hier geenszins de groote onwentelingen welke in de voorhistorische tijden de aarde ondergaan heeft, maar wel zekere natuurkundige gebeurtenissen van betrekkelijk jongere dagtekening, die tot het ontstaan aanleiding gegeven hebben der huidige bovenste lagen van onzen kustgrond.

Men weet dat onze kustgrond tot het geologisch tijdvak der moderne gronden behoort, dewelke over het algemeen van de afbrokkelingen der vorige of andere gronden, gedeeltelijk in de historische tijden, gevormd zijn geweest, en zelfs nog steeds op zekere plaatsen aan 't vormen zijn.

De grondlagen van vroegere vormingstijdvakken liggen alhier tamelijk diep, zooals die van het oorspronkelijk aardkundig tijdperk (in het fransch *époque primaire*), die men slechts, onder vorm van schilfersteen, zoo het de boring van den « *puits artésien* » te Oostende in 1859 bewezen heeft, op eene diepte van 300 meters ontmoet¹, alsook de grond van het tweede vormingstijdperk (*époque secondaire*), meer dan 200 meters diep en waarvan het krijgt het hoofdbestanddeel is.

Hooger komt men de grijze kleiaarde en het zand met zwavelkies van het ipersch stelsel tegen, en het zand, de klei met afbrokkelingen van schelpen, zwavelkies en afgeronde keien van het landensch stelsel, beide stelsels van het derde tijdvak (*époque tertiaire*).

De onderscheidenlijke dikten dezer twee laatste grondsoorten alhier zijn 90^m,20 en 174^m,50.

Onmiddellijk daarboven liggen de gronden van het vierde tijdvak (*époque quaternaire*) en van het vijfde of jongste, deze met dewelke wij bijzonderlijk moeten kennis maken en wier belangrijke geschiedenis sedert lang het voorwerp is der opzoekingen en studien onzer aardkundigen.

Laten wij nu de samenstelling onderzoeken van dien jongeren grond, die in zijnen schoot de onloochenbare bewijzen draagt van zijne opkomst uit de zee.

Onder de teelaarde² ontmoet men opvolgentlijk, tot 1^m,40 diepte: grijs zand; op 1^m,90: zeer zandige grijs-geele klijte, min of meer plastisch, grijzachtig, met kalk gemengeld, om hare vruchtbaarheid bekend en door de geleerden de oostendische kleiaarde (*argile d'Ostende*)³ geheeten.

Die klei vormt langs de kusten eene streep, alhier zoo iets als acht kilometers breed, die van Boulogne tot in Denemarken uitstrekt.

2 meters 70 diep stuit men op eene laag weinig slijkachtig zand, dat wat dieper met schelpen gemengeld is.

Daaronder — 6^m,45 beneden de oppervlakte — treft men de turf of dering aan, die hier eene dikte van 1^m,35 heeft, en wier veerkrachtige natuur het leggen van grondvesten sterk bemoeielijkt, zooals men in het begin dezer eeuw bij het bouwen van versterkingswerken⁴ en later bij het oprichten van kerken⁵ heeft ondervonden.

Turf of dering heeft elders vijf tot zes meters dikte en loopt somtijds voort onder het duinzand en zelfs tot in het bed der zee.

De dering placht alhier eertijds door de werkende klas veel als brandstof gebruikt te worden.

Ja, de Schepenen van ons oude Oostende verwarmden zich dikwijls bij het vuur van den zwarten dering, bij hunne vergaderingen ten schepenhui⁶.

Nu is de dering veel verminderd en bijna niet meer zichtbaar. Oudtijds waren veel plaatsen in onze streek wegens de aanwezigheid van dering, toen ten tijde of vroeger, bekend.

« In de ommeloopers » van 't Woutermansambacht (1559), wat de omliggende gemeenten — toen parochien genoemd — zooals Breedene, Mariakerke en Sinte-Katharina betreft, ontmoet men dikwijls de uitdrukkingen « uytghedarijnck », « duerghedarijnck » land of darijncklant ». Te Keyem kende men oudtijds een stuk land 't *darijncklant* genoemd⁶.

Beneden den dering is er zand met eene lage vette klijte erboven, hetzelfde zand dat den grond der zee uitmaakt.

Over het ontstaan dier klei is er veel geschreven geweest.

(1) In het fr. : *Terre végétale, terrain de transport*.

(2) *Géologie* (édition Jamar), door J.-J. d'Omalius-d'Halloy, bl. 350.

(3) In 1806 schoof een deel der in opbouw zijnde vestingen af op den dering.

(4) Kerken van Slijkens en van het Hazegras.

(5) Stadsrekeningen.

(6) Staatsarchief Brugge, Reg. N^{rs} 16218, f° 121 verso (1612).

(1) Zie *Géologie de Belgique*, door M. Moulon (Brussel, 1880), bl. 24 en 296.

En wel in de eerste plaats door Ant. Belpaire¹ en dezes zoon Alf. Belpaire², wiens stelsel echter in al zijne punten niet algemeen meer aanveerd wordt³.

Ziehier op welke wijs thans de vorming onzer kunstgronden wordt uitgelegd⁴.

De lichte slijkachtige laag met zeldzame zee-schelpjes doortrokken die onder de turflaag ligt en op het vlaamsche zand (*sable flandrien*) rust, maakt den bodem uit eener zee wier grens of kust was afgeteekend door de reeks bergheuvelen, met hunne zand- en schelprijke helling, langs den zeekant, die West-Vlaanderen van den Casselberg langs Diksmuide en Thourout tot aan Maldeghem in hoog en laag, weinig aan elkander gelijkend, land verdeelt.⁵

De kleiachtige laag is tot stand gekomen in de golfjes die de kust uitholden, terwijl niets bijzonders op het vasteland gebeurde.

Dank zij den invloed dezer opvulling en van eene echter weinig belangrijke rijzing van den grond, schoof de zee op het laatste van het vierde geologisch tijdperk haar strand tot zeer verre buiten onze huidige kusten, alwaar zij, met behulp van den wind die bijeen vergadert en verdroogt, en van het gewas dat men duinhalm of zandriet heet, eenen gordelband van duinen vormde.

Ten gevolge der waterpas-vlakheid van den grond des vastelands, de bijna van uitvloeiing beroofde zoete wateren verspreidden zich over bijkans geheel het zeekustvlak en spoelden vervolgens terug verre weg in de valleien van alle de waterlopen, wier platte bodem met eene dunne laag bijna stilstaande water bedekt wierd.

Ten gunste dier bijzondere omstandigheden kwamen uitgestrekte moerassen tot stand, in dewelke een overvloedige plantenwasdom oprees die tot de vorming van den dering aanleiding gaf.

Het zijn de moerassen en eilanden waarvan de romeinsche geschiedschrijvers gewag maken en die onze streek voor de Romeinen bijna onveroverlijk mieken. Wij weten immers dat de Morinen en Menapiers, die ze bewoonden, op hunne eilanden, hunne moeren en in hunne bosschen vluchtten, die een groot deel van Vlaanderen bedekten. Eerst

water - dan aardgewassen schoten daarop. Uit de opvolgentlijke ophooping der overblijfsels dier gewassen ontstond de dering, dewelke zich vormt in moeren, vóchtige weiden en heiden. De grond die voortijds de bodem der zee was, bedekte zich langzamerhand met deringmoeren, die in den tijd der Romeinen bewoond waren, blijkens de sporen van roomsche beschaving: — voorwerpen van huisgerief, sieraden, gedenkpenningen enz. — welke men in het bovenste van den dering uitgedolven heeft, in Breedene, Clemskerke, Ghistel, Houttave, Leffinghe, Mannekensvere, Meetkerke, Nieuwmunster, Schoore, Sint-Pieter-scappelle en Meetkerke onder anderen¹.

Wat lager treft men gallisch aardewerk en muntstukken aan; daaronder, wapens van vuursteen².

Zoo werd de turflaag gevormd van een tot zes meters dikte, die het regelmatig nederslag van aanslibberingen kwam onderbreken en over het grootste deel van het zeekustveld zich uitstreckte.

In de jaren elfhonderd nog, lag de grond der parochie Ghistel overdekt met eene zwarte en rotsachtige aarde, door talrijke moerassen doorsneden, niet gemakkelijk om begaan³. Daar bestaan bij de macht charters van graven van Vlaanderen en van abdijen, die tot de jaren elf en twaalfhonderd opklimmen, betrekkelijk het steken van den dering⁴. De naam van de gemeente *Moere* herinnert dien gewezen staat onzer streek. De benamingen van *woestijne* en *moerland* ontmoet men alle oogenblikken in de oude stukken⁵.

Het einde van het tijdvak der deringvorming komt in de gedachte der aardkundigen met dat van het romeinsch tijdvak overeen.

Ten gevolge nu eener grondzakking strekte de zee zich over geheel het zeekustvlak uit, de gansche streek werd aan gedurende overstromingen blootgesteld, die met stormen gepaard gingen.

Gedurende dit tijdvak legde zich op de turf

(1) *Annales de l'Académie d'Archéologie de Belgique*, XXXVIII (1882), bl. 308-310. *Topographie des voies Romaines de la Gaule-Belgique*, par Victor Gauchez.

(2) Mededeeling van M. Rutot.

(3) Leven van S. Arnulphus † te Oudenburg in 1078, geschreven door Harnulphus, abt van Oudenburg in 1130. — Bij acte van de maand October 1266 verkoopt zekere N... aan *Johannes van Leffinghe*, een half gemet moeren, ten prijze van 10 £. (nr 291, in het *Inventaire des Archives de l'Etat à Bruges*, I, bl. 14). Zie ook bl. 319 en 320.

(4) Zie *De Oude Kuste van Vlaanderen*, door Ad. Duclos, bl. 51, 1e voetnota.

(5) *Chronica et Cartularium monasterii de Dunis* (anno 1175), bl. 164: « in ea parte solitudinis mee que dicitur moer. »

B. 368: « Eustachio de Gandavo, monacho de Camberone, ad wastinas et morum flandrense deputato. »

Chronique et Cartulaire de l'abbaye de Bergues-Saint-Winnoc, I bl. 152. Anno 1184: « quondam etiam terram jacentem in Houtheem « quam incole Moor vocantur, totam inter Sicbaldi Led et Moor « Sancti Augustini de Teruania. »

(1) *De la plaine maritime depuis Boulogne jusqu'au Danemark*. Herdrukt bij L. Schotsmans, te Antwerpen, in 1855.

(2) *Etude sur la formation de la plaine maritime depuis Boulogne jusqu'au Danemark* (Gedrukt bij denzelfden, 1855.)

(3) Zie de critiek van d'Omalus d'Halloy in zijne *Géologie*, bl. 350.

(4) Volgens de verhandeling uitgegeven door M. Rutot, Bewaarder in het Museum van natuurlijke geschiedenis te Brussel, in Oogst 1896, ter gelegenheid van het geschiedkundig Congres te Gent.

(5) Alph. Belpaire, *Etude sur la formation de la plaine maritime depuis Boulogne jusqu'au Danemark*. Bl. 22 en volg.

eene laag opgespoelde grond van de zee afkomstig neder : het zijn afwisselingen van fijn zand en klei met zeeschelpen.

Mettertijd verminderden de tempeesten en de kust hoogde allengskens op; de oude golven werden door krekken vervangen, wier nauwe monding den invloed der tij sterk verminderde en in dewelke zich het slijkachtig nederslag legde dat de onderklei der Polders uitmaakt.

't Was een tijdvak van kalmte dat weeral door een tijdvak van overstromingen gevolgd werd, gekenmerkt door het vormen van de laag grof zand, boven de onderklei met zeeschelpen (*Cardium*), uit een woelig zeewater voortkomende en gelijk aan het zand van het tegenwoordig zee-strand.

Niet gemakkelijk ware het de juiste palen van het tijdvak der kleivorming aan te duiden.

De meening van sommigen dat het slechts tot in de negende eeuw zou geduurd hebben¹ kunnen wij bezwaarlijk bijtreden. Wij zijn van gevoelen dat de klei nog langen tijd nadien aan het vormen was op onze kust : een punt van zeker belang, in het opzicht der geschiedenis van Oostendes oorsprong.

Hoe anders immers de latere acten der middel-eeuwen uitgelegd die nog spreken van nieuw land, in het latijn: *nova terra*, bij tegenstelling met het oude land (*vetus terra*), van vroegeren oorsprong; van *werpland*² en *cleylant*³ en (men zie de fransche stukken) van : *ges*, *agetz*, *regetz de mer*, uitdrukking die met het woord *werpland* zeer wel overeenkomt; ook nog van de benaming van *utdyc*, 't is te zeggen de schorre of aangeslijkte grond die buiten de dijken ligt, die nog niet bedijkt is geworden⁴?

Te Oostende, zoo wij straks bewijzen zullen, lag de klei- of schorregrond nog bloot in 't hert der vijftiende eeuw.

Wat de bovenste polderklei betreft, de vorming

derzelve dagteekent van de laatste eeuwen, en aangaande de omstreken van Oostende, namelijk ten gevolge der overstromingen veroorzaakt door de doorsnijding van 1584 — waarvan op tijd en stond zal spraak zijn — en volgende jaren⁵.

Ziedaar eene vluchtige schets van de geologische geschiedenis van Oostende en zijne omstreken.

Intusschen waren de welbekende vereenigingen van eigenaren die men wateringen noemt tot stand gekomen, met hare dijkschepenen, hare « waeschouteeten » (van het oud woord *waze* dat slijk beteekent⁶), hare dijk- en sluismeesters, dewelke met behulp of onder het toezicht der duinhouders of duinheerders, moormeesters en watergraven⁷, door dijk en duin het land tegen het overstromen der zee beschutten en de polders mieken en onderhielden, een der schoonste gedenktekens der menschelijke nijverheid⁸. Weldoende en nuttige vereenigingen welke de Omwenteling niet heeft kunnen vernietigen!

De Vlamingen dus en in het bijzonder de Kloosterlingen van Vlaanderen wisten dan sterke dijken op te werpen, om de vervlogen of doorspoelde zandheuvelen aan te vullen en te versterken; zij wisten het land om zoo te zeggen uit de ingewanden der zee te rukken⁹ en spannen al hunne krachten in om het kustland in « winnende land⁶ » te bekeeren, ja om er den vruchtbaarsten grond der streek van te maken en denzelven tegen de zwalpende en gretige zeewateren te beschermen.

Dante, de groote italiaansche dichter, die leefde in de jaren twaalfhonderd, maakt in zijne gezangen gewag van de dijken welke de Vlamingen tegen 't woelig element opwierpen⁷.

Ja, Vlaanderen, mag men zeggen, is gewonnen en geboren uit de zee; de Vlamingen zijn kinderen van de zee :

Aloude kinderen van Vlaandrens oude boorden,
..... gewonnen en gevoed beneën de kruine
Des zandhils, waarmée God het machtig water bindt⁸.

(1) 't Is het oordeel in de gezegde verhandeling uitgedrukt.

(2) Charters der Duinen-Abdij, (op cit.).

B. 475 : « ...totam decimam tere, que est inter Hontenesse et « Osnesse, que sand sive werpland Comitibus vocatur... »

(3) H. B. 513 (1233) : « quæstio... quod fratres de Dunis terram « suam sive mor, consensu ejus non requisito, indebite aggeribus « suis inclusissent... pronuntiavimus quod totam terram, sive « cleylant, sive mor, quam fratres de Cambrone in presentiarum « possident..., fratres de Dunis eam estimatione justii precii « ement... »

« ...Tous les ges de mer et tous les utdis... »

(4) « Les terres ou ges de mer, comment que on les doivet « appeler, que nous avons gisans es quatre mestiers, hors de le « terre dikye aujourd'uy, c'est a savoir un scor que on appelle utdyc « qui gist entre » (enz.). L. Gilliodts, Coutume de Winendale, bb. 324 en 331, annis 1285 en 1286.

(1) Te Zandvoorde bestaat nog de *Schorrestraat*.

(2) *Glossaire flamand* van Ed. Gailliard, bl. 539.

(3) *Inventaire des Archives de Belgique*, II, bl. 182.

(4) J.-J. d'Omalius-d'Halloy, *Géologie*, bl. 162.

(5) « De corde maris » (*Chronica et Cartularium monasterii de Dunis*, bl. 443).

(6) Zie dit woord gebruikt in eene oorkonde van 1517, voorkomende in het Charterboek onzer stad en gedrukt in *Fragmenta*, jaarg. 1888, bl. 135.

(7) *Il inferno*.

(8) Guido Gezelle, *Dichtoefeningen* (Leuven, Karel Fonteyn, 1878), I bl. 23.

Afdruksel van eenen ouden zegel der stad Oostende.

§ 2. De Streep.

De oorsprong en opkomst van Oostende hooren toe aan dit tijdvak der natuurlijke geschiedenis onzer vlaamsche kust dat door de vorming van de schorre gekenmerkt is. Het is hetgeen wij gaan trachten te betoonen.

In de oudste stukken en op de oude zegels wordt onze stad « Oostende-ter-Streep » geheeten.

Oostende wordt aldus genoemd ten jare 1330: *Ostende te strep*;¹ ten jare 1335: » Li Borghmaistre et Echevin et toute la communaulté de la ville d'Ostende *Testrep*. — Eo quod prior Ecclesia Sancti Petri ibidem dicta *Ter-Strepen* per maris inundata esset... ecclesiam de *Ostende de strep*. » —² 1434: onse moeder de heijlighe kerke van *Oostende te Streep*.³

Ten jare 1483 nog leest men in de rekening der stad Oostende: (een huis) « staende boven den leedekin in ter streep. »⁴

Het randschrift der oudste zegels van Oostende — van sommige ligt het afdruksel in de stadsboekzaal bewaard — geven Oostende dezen bijnaam, zooals men op de hierbij staande plaat kan zien⁵, namelijk dat van den kleinen zegel of tegenzegel van 1384⁶:

C(ONTRA) S(IGILLUM) SCABI(N)OR(UM) DE OESTE(N)D(E) TE STR(E)EP;

van den zegel van 1440: SIGILLUM SCABINORUM DE OSTENDE TE STREEP⁷, en van dien van 1504⁸:

(1) Pouillé van 1330 (*Ann. Soc. Emul.*, 1870, V, nrs 2-3).

(2) Miræus, *acta diplomatica*, IV, 421.

(3) Charterboek, f° 204.

(4) Reg. Nr 37310 van het Rijksarchief.

(5) De eerste zegel van Oostende verbeeldde Sinte Petrus met eene kerk in de rechterhand en twee sleutels in de linkere; de tegenzegel droeg eenen arm met insgelijks twee sleutels (1384). Bij acte van 25 Nov. 1517 (Charterboek, f° 79v) nam de stad eenen zegel aan van verband, benevens den eersten (van zaken), verbeeldende eenen zeeridder, half mensch, half visch, met een zweerd in de rechterhand en het stadswapen in de linkere. Dit stadswapen, zoo men op de plaat dezes werks, kan zien, was een schild, zwarte keper op een gouden veld met 3 sleutels, twee in het bovenstuk en een in de punt. In de zeventiende eeuw stelt de stadszegel ook dit schild voor.

Ten jare 1304 wierd de zegel van Oostende door Philips van Tiedi verbroken (Charterboek f°, v.).

(6) Volgens het gips model op het stadhuis aanwezig.

(7) Hangende aan eenen der uit Weenen teruggezonden charters.

(8) Charters uit Weenen teruggezonden, n° 118. Acte waardoor de Wethouders der stad Oostende de verbintenis aangaan 10 ponden parisis 's jaars aan den Ontvanger van Vlaanderen voor de afschaffing der verpachting van den « Bierstal » te betalen.

(SIGILLUM) SCABINO(RUM) VIL(LE) OOST)ENDE TE STREEP.

't Is van dien zegel dat onze tweede plaat het afdruksel voorstelt.

Niet alleen onze stad, ook nog vier andere plaatsen droegen dien bijnaam, namelijk Westende:

Westende te Testrep, zegt eene acte van het jaar 1196¹; *Westende te Strep*, zegt eene andere van 1330²; Middelkerke:

Middelkerke te Streep, vermeld in laatst gemelde oorkonde;

vervolgens nog *Mariakerke-ter-Streep* — ook Onze Lieve Vrouw-ter-Streep of Onze Lieve Vrouw-kapelle (1071) genoemd; *Sinte Marienkerke Testrep*, zeggen de brugsche archieven³; *Sancta MARIA TE STREEP*, luidt het in de meermaals aangehaalde oorkonde van 1330;

eindelijk *Sinte Catharina-ter-Streep* (T'estreep)⁴.

Niet alleen als bijnaam, ook als naam op zichzelf gold de Streep, eerst als naam van eene kleine rivier of watergang « de waterganck van Testereep, Testereep vlietkin⁵ of Testereex vlietken », ook Testereep vlietken⁶ geheeten, en die, volgens eene aantekening op eene oude kaart⁷, de parochien Mariakerke en Sinte-Catharina tot grens verstrekte.

Ook een zeker land droeg den naam van « de Strepe »⁸ in Sinte-Catharina parochie, wellicht zoo iets als 't geen in de archieven van 't Hof van Wijnendaele als een leen staat aangeteekend⁹.

Klimt men hooger in de tijden op — dertiende, twaalfde, elfde, ja tiende eeuwen — zoo wordt in de bescheeden de *Streep* als naam eener gansche,

(1) *Histoire d'Oudenbourg*, II, bl. 99.

(2) *Annales de la société d'Emulation*, 1870, V, nrs 2-3.

(3) *Inventaire analytique des archives de la ville de Bruges*, I bl. 193.

(4) *Inventaire des archives du Départ. du Nord*, II bl. 581, stuk opgemaakt voor 1384.

(5) Staatsarchief Brugge. Ligger der renten van Sinte Mariakerke Testereep (nr 15875). Archief der parochie Middelkerke, ligger van 1569, f° 37; oude plattegronden.

(6) Ommelooper van 't Woutermansambacht (1559), 13e Cohier, 30e en 31e Beginnen.

(7) Ten jare 1712 door Ledoux, « controlleur » des keizers, aan Jos. Olleviers, sasmeeester te Slijkens geschonken. Hier staat de vliet benoemd: « het eerste reep: vlietken » (!). — Men ontmoet den naam van eenen watergang « *aquam que dicitur Streplekh* » in het *Cartularium* der Duinen-Abdij (bl. 553, nr 657, overeenkomst tusschen de Abten van S. Niklaais en der Duinen).

(8) Ommelooper « van 't Woutermansambacht (1559), 12^e Cohier (29^e Begin).

(9) Coutume de Winendale, leen nr 267.

alhoewel niet zeer uitgebreide streek aangetroffen. Die daadzaak, waarvan wij straks bewijzen zullen geven, betoont dat de *Streep* ouder was dan Oostende.

Wat was nu de *Streep*?

Gewichtig en dikwijls besproken vraagpunt!

Was het een zeegolf, eene afleiding van den Iperleet¹? Was het eene duinenstreep of een eiland?

't Is de zienswijze van den schrijver der « Oude Kuste van Vlaanderen »² die in de *Streep* of wel de streep hoogzand meent te mogen herkennen die alsdan den aard en 't uitzicht van duinen kreeg na het wegtrekken der zeewateren van onzen kustbodem, of wel een dier vlottende eilanden die op het tijdstip der deringvorming ontstonden³.

Op het einde dier streep lag Westende, op het ander Oostende, in het midden Middelkerke.

Om den oorsprong en den aard der *Streep* te verklaren plaatsen wij ons niet op het gebied van hetgeen men niet zonder reden het voorhistorisch tijdvak onzer kustgeschiedenis zou mogen noemen. Dat er alhier, ten tijde der deringvorming, van die vlottende eilanden bestonden, zullen wij niet betwisten, doch op eene zoo hooge oudheid kan de naam der *Streep* geen aanspraak maken.

Wij bedoelen immers de tijden waarvan de geschiedenis met behulp van oorkonden kan gekend of minstens toegelicht worden en die de bloote veronderstellingen missen kan.

De middeleeuwsche bescheiden betrekkelijk de hier besproken plaats begunstigen noch versterken de meeningen hooger aangehaald.

Hier worden voornamelijk de charters bedoeld der aloude Sint-Pieters-Abdij⁴. Deze vermaarde Abdij van Benedictijnen, gesticht ten jare 631 door

den H. Amandus, verwoest door de Noordmannen twee eeuwen later en in 941 hersteld, bezat alhier, van de tiende eeuw af, zoo wij verder zien zullen, weilanden voor schapen, naar alle waarschijnlijkheid van die zouten weilanden die in het fransch « *prés salés* » geheeten worden. *Pastoralia ad oves pascendas*, zegt een stuk van het jaar 1037¹. Eene latijnsche oorkonde van de jaren elfhonderd (1133) beschrijft ze als volgt:

« ...In Testrep præfata ecclesia Sancti Petri ex antiquo berquarias super littus maris possidet, quibus per maris alluvionem nova quaedam terra conglutinata est et concreta ».²

Dat wil zeggen: « In Testrep bezit de gezeide « Sint-Pieters kerk sedert oude tijden weilanden « op den zeeoever, bij dewelke, dank zij de aanslibberingen door de zee neergelegd, een nieuw « land is aangewast en bijgegroeid ».

Men weet dat schorrewelden door de schapen veel gezocht worden. Te Nieupoort lagen er, ter oostzijde der haven, zulkdanige schapenweiden³ en de schrijver van het artikel over die stad in den atlas van Deventer⁴ meent zelfs den ouden naam van Nieupoort *Sandeshovada* — Zandhoofd — met het bestaan eertijds van diergelijke weilanden op onze kust in verband te mogen brengen.

Terwijl in eenen staat van het jaar 1200⁵ de lijst gegeven wordt der cijnspligten der Abdij op de aangeworven of *nieuwe* landen (*novæ terræ*) der *Streep* die haar toebehooren, komt er in eenen anderen, van het jaar 1281, eene rubriek voor luidende als volgt:

« In officio brugensi, in parochia de Testereep, super terram abbatis, videlicet circiter CCCC mensure terre de veteri terra III pisen butiri. Homines solventes redditus abbati in Testereep illi solvunt butirum supradictum de qualibet mensura IIII den. aliqui plus, aliqui minus. »⁶

Dat wil zeggen in 't vlaamsch: « in het ambacht « (of kwartier) van Brugge, in de parochie Testereep, op het land der Abdij, ongeveer vierhonderd

(1) 't Is de zienswijze van M.L. Gilliodts, *Inventaire* (enz.) IV. bl. 338:

« Par suite de l'obstruction du Zwin, triste précurseur de sa prochaine fermeture, Bruges songea dès lors à s'ouvrir de nouvelles communications avec la mer. Un cours d'eau, négligé jusque là, nommé l'Yperleet, la reliait à Ostende. Il se ramifiait autrefois en deux golfes, TER STREEP et Lombarsyde. »

(2) Blz. 63.

(3) « Het vormen van die eilanden, en hun aaneen klissen duurde « eeuwen en eeuwen... Zelfs sommige plaatsen hebben daarvan « hunnen name gekregen en behouden: zoo is 't dat Oostende en « Westende-ter-Streep, de einden ten Oosten en ten Westen van « een eiland beteekenen, waarop Middelkerke te midden staat. « Het christen woord kerke in Middelkerke toogt dat in de christene tijden de schroo grond tusschen Oost- en Westende nog, « van tijd tot tijd ten minste, de gedaante van een eiland had » (Bl. 84).

(4) *Chartes et Documents de l'abbaye de Saint-Pierre au mont Blondin à Gand, depuis sa fondation jusqu'à sa suppression, avec une introduction historique*, publiés par A. Van Lokeren (Gent 1868-71).

(1) Ib., N° 119.

(2) N° 214.

(3) Rek. Nieupoort 1490: « Van Pieter Vanderhoutte, pachtere « van den Hemme over d'haven, omme alleenlic scapen daerup te « doen weeden, de stede behoudende de zaten omme scepen te « moghen legghene ende zaden daar of te doen steken ende te « doen halene omme t'onderhout van der havene, eene termijn van « zes jaren omme XXXII £ par. 's jaers. »

(4) Nummer 12.

(5) *Census nove terre de Testereep cum pertinentiis eiusdem* (staatsarchief te Gent, reg. n° 183, f° 114). De lijst bevat een zeventigtal namen.

(6) A. Van Lokeren, N° 896 (1282).

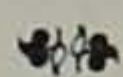
« gemeten oud land, 3 *waghen*¹ boter. De schat-
« plichtigen der Abdij in Testereep betalen den
« boter vier deniers per gemet, eenige meer, eenige
« minder.

Uit de aangehaalde teksten meenen wij eene dubbele gevolgtrekking te mogen afleiden. Eerst eene ontkennende, te weten dat de aangehaalde teksten — evenmin als deze welke wij verder vermelden zullen — nergens ten gunste der hooger aangegeven meeningen pleiten, volgens dewelke de streep een golf of een eiland was.

Onze tweede gevolgtrekking is bevestigend en stelt vast, wat den aard der Streep aangaat, ten eerste dat de *Streep* — of zoo men nog schreef *Testrep*, *Testreep*, *ter Strep*, *Testereph*, *Testerep*, *Testereplum*, *Testereep*, *Testreps*, *te Streep*, *Terstrepen*, *de Streep*, half vast - of oud land, half schorre - of aanslibberingsland was, tot weideland dienende; vervolgens dat een deel van de *Streep* de eigendom was der Sint-Pieters-Abdij bij Gent, aan dewelke de bewoners der Streep eene jaarlijksche belasting betaalden *in natura*, bestaande in eene zekere maat boter.

Wij zullen een weinig verder betoonen dat niet alleen de gezeide Sint-Pieters-Abdij maar ook nog verscheidene andere Abdijen, zooals die van Oudenburg, Sint-Baafs (Gent), Sint-Winnoksbergen en Hasnon in Henegouw, eigendommen hadden op de *Streep*.

Wat den vorm of de gedaante der *Streep* betreft, zulks schijnt om nergens elders te moeten gezocht worden dan in haren naam zelven, zoodat zij den vorm had, volgens onze denkwijze, van eene kaap, een slag van *promontoire*, gelijk kanunnik Andries 't schreef.²

Zekere latere oorkonden verstrekken tot opheldering en zelfs tot staving van hetgeen hooger gezegd is geweest.

Wij hebben reeds de bemerking doen gelden dat langen tijd nog de schorre te Oostende en daaromtrent, bloot lag, gelijk heden nog het geval is op zekere plaatsen, op het zeestrand tusschen Oostende en Blankenberghe.

Men late ons toe, om zulks te bewijzen, hier eenige teksten uit de stadsrekeningen der jaren veertienhonderd aan te stippen.

Jaar 1402-1403 :

(1) Gewichtmaat van 120 pond (zie E. Gailliards *Glossaire flamand* bl. 540-541).

(2) *Annales de la Soc. d'Emulation*, XIII, bl. 309 (2^e Reeks).

« Item den V^{sten} ende den VI^{en} dagh in meye so
« miende X... mes up t scor voor siin huus met
« eenen perde met 11 corden met 11 cnapen, den
« dagh XII s., betaeld XXIIII s. »¹

Rekening over het jaar 1405 :

« Item den IX^{en} dach jn wedemaend so waren
« betaeld de aerbeiders van der stede van dat sij
« de lijsten achter de poort vergaderden ende
« stelden se up t *scor* omme bij nachte daer onder
« te wakene. »²

1410 :

« Item den XXII, XXIII, XXIIII ende den
« XXV^{en} dach in september zo dede Willem Heins
« mes meenen bachten zinen huus up t scor jeghen
« de zee. »³

1484 :

« Jacob Langhehannes met zyne medeghezellen
« van VIII^m van den voornoemden rysen te potene
« ende te stellene *lancx der dune jeghens den score*
« XVIII s. p. van elken honderde. »⁴

De putten en oneffenheden der laag schorre vulde men met strooi en brom, dezelfde stoffen welke men gebruikte om straten en andere plaatsen te verhoogen.⁵

1402-1403 :

« Item den XXVI^{sten}... den XXVIII^{sten} dagh in
« wedemaend so drouch Wouter Boet ond dec
« beneden den score ende rumede de straten, elc
« dagh IIII s... »

« Item den XXVI^{sten} dagh in hoymaend so
« leverde VIII^c stroys ieghen de coornemaerct
« daermede dat t *scor* ghemaect was. — Item den
« XII^{en} dagh in octobre so leverde de burch-
« meester, Th. Scuwe, III^c stroys boosten de
« coornemaerct omme t scor mede te hoghene. »

1420.

« Item zo waren vergadert de heere ende de
« wet up de halle medgaders eneghe notable van
« der stede, omme t scor te gaen bescauwene
« ende raet ende avis te hebbene hoe dat men
« denzelven score best ghehelpen zoude, ende
« was ghesloten dat men rijsen ende broom copen
« zoude omme daer jeghen te potene. »⁶

(1) Reg. 37239 v. h. Rijksarchief.

(2) Ib., Reg. N^r 37240.

(3) Rek. 1409-1410 (Reg. 37245).

(4) Reg., Ib.

(5) Rek. 1401-3 : « Item den XXII^{sten} dagh in oktober so leverde
« X... V^c stroys daermede dat de strate ghehoocht was .. »

« Item den XXVII^{sten} dagh in oktober so leverde X... m stroys
« daermede dat sien hoofstede ghehoocht was. »

(6) Reg., N^r 37256.

1449 :

« Gabriel Wouters van VIe risen jeghens hem
« ghecocht omme te potene voor t *scor* jn verster-
« kensse van den zeedike gheleidt. »¹

Ook meststof werd te dien einde benuttigd.²

Aan de Streep hebben wij den vorm van een vooruitliggend gedeelte land of kaap gegeven. Ten gunste onzer stelling roepen wij de omstandigheid in dat de stad Oostende, ten gevolge zonder twijfel, van haren hardnekkigen, onverpoosden wederstand tegen de woede der zee, zelfs na de groote «bevloeiing» van haar grondgebied ten jare 1394, steeds vooruit in zee gestaan heeft, ja nog 160 meters verder staat dan de naburige duinen.³ Zulks wordt ons door eenen tekst van het jaar 1561 ten klaarste bevestigd : « midts dat prin-
« cipael effort ende cracht van der zee op t voor-
« noemd oude scependom gebuerende es duer
« dien dat de oude stede veel verdere jn de zee
« streckende es dan de duinen over beyden zyden
« van dieren t welke cesseerende en soude dezelve
« oude stede ofte scependom nyet meer ghetraveil-
« liert wesen van den baren ende storme van der
« zee dan de duynen over beyde zyden van diere
« (oost ende west) gelegen, noch en soude bij
« consequentie op t onderhouden van dien geen
« meerdere cost ofte last connen gevallen dan up
« de naestliggende duinen aen der oostzyde van
« der stede van Oostende, aldaer de duinen meest
« gecranct worden deur t voorder uytsteken van
« der voorseide oude stede van Oostende.

« Boven desen en was t onderhouden van de
« voornoemde stede nyet alleenelick den lande
« van den appellanten⁴ nyet proffytelick, nemaer
« hemlieden ter contrarien zeer prejudiciable ende
« hinderlick, uyt causen dat de zee by middel
« van den vuytsteken (*der oude stad*) groote cracht
« ende resistencie gehadt hebbende, met veel
« grooter fortse huer baren slaende es oost ende
« west jegens de dunen van den appellanten, ende

(1) Zelfde fonds.

(2) 1428 : « Dit zijn costen van messe dat ghevoert es jeghen de
« zee up t *scor* ende gheworpen jn de pitten bachten rijsen. »

Vgl. met het volgende :

« Item den XVII^{sten} ende den XVIII^{sten} dach in laumaend so
« dede Pieter Clieckaert mes menen an de zuudkant van den dyke
« jeghen den beelc omme datter den dijc up leyen zoude ende
« t sant daerin scuven ende hadden... XXIII s. » (Rek).

(3) Alph. Belpaire bl. 34. *Moniteur Belge* 21 April 1887. Verslag
der keurmeesters over het werk van ingenieur P. Demey
(wedstrijd over het beste werk over de middels ter verbetering der
havens op lage en zandige kusten), bl. 1183.

(4) De omliggende watering. Men zie verder.

« dezelve also te meer vercranckende, zonder-
« linghe up t oosteynde.¹

De Streep behoorde dus ongetwijfeld toe tot het getal dier kromten en uitsprongen welke de zee, in haren terugkeer op onze kustgronden, benevens hare geulen en bochten — nu meestal verdwenen — op de vlaamsche kust teweeggebracht had, gelijktijdig met het tijdvak der kleivorming. Zij gaf haren naam aan al de dorpen of parochien aan wier gebied de Streep gedeeltelijk toebehoorde of paalde, zooals aan Westende, dat ten westen lag ; aan Oostende² dat het uiteinde ten oosten uitmiek ; aan Middelkerke waarvan de naam even gemakke-lijk om verklaren is ; aan Mariakerke of Onze Lieve Vrouw-ter-Streep, tot welke parochie de Streep — evenals ook Oostende zelf, blijkens eene oorkonde van lateren tijd³ — meestendeels zoo niet geheel schijnt behoort te hebben. De naam van Onze Lieve Vrouw-parochie gaat dikwijls met dien der Streep gepaard in de kronijken des tijds⁴.

Eene plaats op de Streep droeg de benaming van *Obekinskinderdic*.⁵

En hoe was de Streep, ten deele ten minste, in het bezit der Abdijen gekomen ? De reden hebben wij reeds aangeduid. De slib- of schorrelanden waarvan zooeven spraak is geweest, moesten tegen de zee beschut, met uitvloeingsgrachten voorzien en bebouwd worden.

Onze graven gaven de « nieuwe landen » dikwijls ten geschenke aan eenen hunner onder-

(1) Charterboek der stad, f° 101.

« *Frons oppidi in septentrionem prominens aperto oceano pulsatur.* » zegt Hugo De Groot (*Annales et Histoire de rebus belgicis*, Amsterdam 1658, bl. 583. Hugo De Groot, hollandsch geschiedschrijver, 1583-1645).

(2) Oudeschrijfwijzen : Oosthende, Ostende, Osthende, Osthenghe (acte van 1304), Oestende, Hostende, Oosthende (charters van Brugge). Kan. Sanders (*Flandria illustrata*, I bl. 308) legt den naam van Oostende uit als volgt « homines de Ostenda (ita « (*Margareta*) eos vocat ab aggere mari objecto) suam in protec-
« tionem accipiens. »

(3) Ligger der kerk van Mariakerke, 1548 (Staatsarchief te Brugge, reg. N° 15875, voorlaatste blad) :

« De houde kercke van Oosthende ghezet up kerk van « Oosthende. XX sch. p. also langhe als de kerke van Oosthende « staet van der zee, ende dese XX sch. p. behooren thoe de « costerije van Ste Mariakerke, ende was also gheordonneert, als « beede prochijen ghedeelt waeren, mitsgaeders dat de kerke van « Oosthende ghestelt ende gemaect was in voorleden tijden in de « prochije van Ste Mariekercke, XX sch. p. »

(4) Zie verder.

(5) *Histoire de l'abbaye de Saint-Bavon à Gand*, door Van Lokeren (1855), bl. 22.

danen¹, uit erkenning voor bewezen diensten, doch meest van al aan geestelijke genootschappen, zooals de werklievende abdijen, die hun eene geringe rente betaalden voor de landen welke zij door haren arbeid op de zee veroverden. Zij alleen immers waren bekwaam aanzienlijke uitdrogings- en bedijkingswerken te ondernemen, omwille der kracht der vereeniging, door het godsdienstig gevoel verlevendigd.

Ten jare 1171 schonk graaf Philips van den Elzas aan de Tempeliers de tienden der beploegbare nieuwe landen, door de zee uitgeworpen, in de parochien Slijpe, Leffinghe, Steene en Onze Lieve Vrouw-Kapelle (Mariakerke).²

Zoo is het dat de omstreken der stad Nieupoort bedijkt en vruchtbaar zijn gemaakt geweest door de Abdijen van Burburg, Oudenburg en der Duinen.³ Het voorbeeld der graven vond navolgers. En zoo gebeurde het dat een deel der Streep in het bezit kwam der Sint-Pieters-Abdij onder andere, dewelke, zoo men weet, het meeste deel harer landen in het kwartier van Brugge liggen had, en ter wier bate de Streep jaarlijks de somme van honderd en zeven pond opbracht.⁴

't Is in de charters dier eertijds zoo rijke Abdij dat de oudste en belangwekkendste ambtelijke meldingen der *Streep* te vinden zijn. Eene oorkonde van het jaar 992 leert ons dat koningin Suzanna, dochter van Berengarius, koning van Italie, en echtgenoot van graaf Arnold II, aan gezeide Abdij ten eeuwigen dage een stuk weideland voor 600 schapen schonk, in *Testereph* gelegen⁵. Bij brieven van het jaar 1065 herstelde Baldwin I, graaf van Henegouw en van Vlaanderen, de Abdij van Hasnon in hare talrijke bezittingen, onder dewelke gemeld staan: « in Vlaanderen... in *Testereph*, 100 schapen met land »⁶.

Uit eene andere oorkonde vernemen wij dat in het jaar 1094, Rudolf, Kamerheer (*Camerarius*), zoon van Rudolf van Aalst, aan de Abdij van

Sint-Winnoksbergen een stuk land met 100 schapen gaf, in *Testrep* gelegen¹.

In het jaar 1115 verwisselde graaf Baldwin met den Abt van Sint-Amandus een deel van zijn leen in *Testereph* tegen het land genoemd Herlegona².

De Streep komt later voor in de geschiedenis der regeering van den Zaligen Karel den Goede. Robrecht Haket, Kastelein van Brugge, van het geslacht der Erembouts en aanvoerder der vijanden van den graaf, had aan de Sint-Pieters-Abdij het land ontnomen dat bij de Streep aangewassen was en dat haar krachtens 's lands gebruiken toekwam.

Doch bij eene acte van het jaar 1133 schonk graaf Diederik van den Elzas dit land aan den rechtmatigen bezitter terug³.

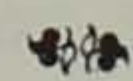
In 1173 stond de graaf van Vlaanderen aan de Sint-Pieters-Abdij van Oudenburg al het land af, tusschen de Duinen, den IJzer en de Zee, te Westende en in *Testrep*, op voorwaarde van jaarlijks eenen mark te betalen⁴.

De Streep gaf ook haren naam aan een geslacht: dat van *Le Chien*, in 't vlaamsch *De Hond*, in 't latijn *Canis*, waartoe Eustache, Baldwin, Thomas en Gillis *Le Chien* of *De Hond* behoorden⁵.

Bij brieven van Februari 1236, verkocht *Egidius*, Heer of Ridder van *Testrep*, bijgenaamd *de Hondt* — niet onwaarschijnlijk de heer der plaats — aan de abdijen van Sint-Baafs en van Oudenburg, voor 90 vlaamsche ponden, het gedeelte der parochie van *Testrep*, *Obekinskinderdic* genaamd⁶.

Zou die naam deze niet geweest zijn van den stamvader der KIEN'S, te Oostende zoo talrijk in de jaren veertien- en vijftienhonderd?

Ten jare 1280 schonk de Abt van Sint-Pieters aan ridder Reyfin, ten leene, zeven en twintig gemeten land in *Testrep*, dewelke na den dood van dezen laatste, tot de Abdij terugkeeren moesten⁷.

(1) Het leenhof van Wijnendale bezat te Westende-ter-Streep eene tiende *Ter Streep* genoemd (*Contumes des Pays et Comté de Flandres, Quartier de Bruges*, VI. *Contume de Winendale*, bl. 146, n° 267).

(2) *Plakaten van Vlaanderen*, III bl. 38 (uitgaaf van 1685).

(3) Atlas van Deventer, plan N° 12 (*Geschiedkundige Verhandeling*).

(4) A. Van Lokeren, n° 612.

(5) A. Van Lokeren, op cit., n° 71.

(6) *Recherches sur le Hainaut ancien, du VIIe au XIIe siècle, par Ch. Duviols* (Brussel, 1865), bl. 402-405: « in Flandria... in « *Testereph*, centum oves cum terra. »

(1) *Chronique et cartulaire de l'Abbaye de Saint-Winnoc à Bergues* (Société d'Emulation, 1875) bl. 79.

(2) De Smet, *Corpus chron. Flandriae*, II, 725.

(3) A. Van Lokeren, n° 214.

(4) Vandeputte, *Chronicon Monasterii Aldenburgensis*, b. 97.

(5) De zegel van Gillis *De Hondt* verbeeldt eene links loopende hand met het randschrift: * S. EGIDII CANIS MILITIS DE TESTEREP. M. Gilliodts noemt op bladz. 318 zijner Inleiding eenen persoon die in 't vlaamsch: *Heer van Hondeghem* en in 't fransch *Seigneur de Kienville* geheeten wierd (N° 1457).

(6) Van Lokeren, *Histoire de l'abbaye de Saint-Bavon à Gand*, bl. 22.

(7) *Chartes et Documents de l'Abbaye de Saint-Pierre*, n° 888.

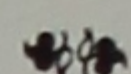
Mettertijd knaagde de zee de Streep zoodanig af, dat zij weldra geheel verdween, ten gevolge der vloed en waarvan wij verder te spreken hebben.

Aldus is het dat wij meenen de beteekenis van de Streep en van Oostende-ter-Streep te mogen uitleggen, alleen op oorkonden en daadzaken steunende.

't Is daar, vooruit in zee, ten Oostende der Streep, deels tusschen in de groenwitte zandheuvelen die men duinen noemt,¹ deels op het

schorre door de zeewateren aangeslijkt, dat de eerste bewoners van Oostende-ter-Streep hunne eenvoudige met stroo gedekte² woonsteden bouwden, blootgesteld aan de grillen van wind en zee, op wier onstuimige wateren zij met hunne brooze schuiten ter vischvangst voeren.

Hier moeten wij eene parenthesis openen, om eene vraag op te lossen die in den geest van den lezer voorzeker reeds zal opgerezen zijn.

§ 3. Oprichting der Stad.

Wanneer komt nu de naam van Oostende voor de eerste maal in de geschiedenis te voorschijn?

Jac. De Meyere, en na hem eene reeks schrijvers, verhalen dat, ten jare 814,² Gobrecht van Steenland, een der rijkste *leuden* van Morinie, aan de Abdij van Sint-Bertijn, te Sint-Omaars, drie en dertig steedjes en dorpen schonk, waaronder Oostende³.

Maar de stilzwijgendheid der archieven dier Abdij — het stuk van 814, daarenboven, bestaat niet meer⁴ — en van die onzer stad opzichts de betrekkingen dewelke uit deze gifte tusschen Oostende en gemelde Abdij zouden moeten ontstaan zijn, alsmede de ligging van meestal de dorpen in die acte vermeld, doen klaar zien dat De Meyere er nevens is en dat hij den naam van Oostende heeft gemeend te moeten lezen in het woord Hofstade — de echte naam der bedoelde plaats, heden Hoogstade genoemd, alwaar gezeide Abdij de twee derden der tienden en grondrenten en het vast inkomen (*portion congrue*) der pastorij genoot⁵. Een tekst van 1227 zegt insgelijks *Ostade*⁶. Hoogstaden is een gehucht gelegen in de nabijheid van Lampernisse dat ook in deze reeks dorpen te voorschijn komt, in een

gewest waar die Abdij vele landen bezat².

Iets dat minder opwerping lijdt is de bewering van denzelfden kronijkschrijver dat Robrecht de Fries — hetzij uit dankbaarheid om zijne overwinning over gravin Richildis, door hem aan de voorspraak van den Heiligen Petrus toegeschreven; hetzij op bevel van den Paus, om den moord zijns neefs uit te boeten — verscheidene kerken ter eer van dien Heilige deed bouwen of herstellen. Ook te Oostende bouwde hij eene kerk, aan den Prins der Apostelen toegewijd, ten jare 1071³.

't Was de eerste kerk van Oostende.

Blijkens een slag van overlevering, wier echtheid evenwel slechts door eene oorkonde van de jaren vijftienhonderd bevestigd wordt, en waarop er hooger gezinspeeld geweest is, wierd die eerste kerk op het grondgebied der parochie Mariakerke gebouwd, aan dewelke sedert dien de oude kerk van Oostende eene jaarlijksche rente verschuldigd was⁴.

Dit laat veronderstellen dat Oostende-ter-Streep aanvankelijk niets meer was dan een gehucht, eene wijk van Mariakerke of Onze Lieve Vrouw-ter-Streep, die echter mettertijd door visscherij tot welstand gerocht, het moeder-

(1) Getuige de tekst van den charter van 1276 (zie verder :)
« à nos Eschevins et au commun de nostre vile de Oosthende....
avons donnees es dunes mesures (*mesures*) a rente en icelle ville... »

(2) Vermeld in het Cartularium van Sint-Martijn, uitg. door Guérard.

(3) *Annales*, b 33 (Uitgaaf 1580).

(4) M. L. Gilliodts, Coutumes (Bijvoegsel aan de « Coutume d'Ostende (1893) b. 622.

(5) Ib.

(6) Bulle van Paus Gregorius IX, vermeld in Haigneré, l. b. 318. Onze uitlegging komt overeen met die van den uitgever van hooger beroepen Cartularium en van M. Gilliodts (gezeide plaats).

(1) Zinspeling op zelfs veel later nog in zwang zijnde gebruiken.

(2) De schrijver der handschriftelijke — onvoltooide — geschiedkundige schets van Oostende, bewaard in de handschriften der Koninklijke Boekzaal (n. 640, Van Hulthems verzameling), weerlegt De Meyere's gezegde zeer wel met te wijzen op de schrijfwijze van Hostade in de kronijken en oorkonden dier Abdij en op de ligging van het gehucht van dien naam. Zie ook de *Annales* der Académie d'Archéologique, 2e reeks, VI, bl. 897, « Le monastère de Steneland », door L. Cousin.

(3) *Annales*, b. 133. Het woord *bouwen* is hier van zekerere toepassing dan het woord *herstellen*. Zie ook Despars I, 211.

(4) Zie hooger bl. 22, aantekening.

dorp geheel in de schaduw zette en den rang van stad verwierf.

De geschiedenis dier lang vervlogen tijden zegt ons niet of die kerk nu en dan niet eens verplaatst of herbouwd is geweest, vóór het tijdperk dat door de oorkonden kan beschreven worden. Er plachten eertijds veel kerken in hout gebouwd te zijn¹, die aan het gevaar van brand, en op onze zeekust aan den nood van verplaatsing steeds waren blootgesteld.

In alle geval wat de kerk van Oostende betreft, zooals zij was in de vijftiende en zestiende eeuwen, zeker is het dat schrijvers en oorkonden het eens zijn om dezelve een tamelijk groot en kloek gebouw te noemen, zooals over het algemeen de kerken der kust van Vlaanderen, tegen wind en water bestand. Wij zullen verder de gelegenheid hebben te zien hoe de belegeraars van Oostende, in de laatste jaren der zestiende eeuw, meermalen deze kerk als het rust- en uitgangspunt hunner werkingen benutten of meenden te benutten.

Het patroonschap — een last-, eer- en nutvoortbrengend recht over eene kerk, dat men toekende aan eenen persoon die dezelve gesticht, begiftigd of hersteld had — het patroonschap, zeggen wij, der kerk van Oostende, evenals dat der kerken van Steene, Mariakerke, Middelkerke en Westende, hoorde toe aan den Hertog van Cleven, Heer van Wijnendale²; sedert wanneer of ten gevolge van welke omstandigheden, weet men niet.

Met Breedene — ook soms Bredenede geheeten³ — Zandvoorde, Sinte-Catharina (tusschen Oostende en Mariakerke gelegen en een deel van Oudenburg, stond Oostende onder het rechtsgebied van Ridder Wouterman van Gent, Heer van het ambacht of gewest dat, evenals de omliggende watering, zijnen naam droeg: het Woutermans ambacht⁴; niet onwaarschijnlijk is hij het die het octrooi der bedijking zal bekomen hebben.⁵

(1) Zie *Revue historique*, aflev. van jan. en feb. 1897. *Les paroisses rurales de l'ancien régime*.

(2) *Histoire du diocèse de Bruges, publié sous les auspices de Sa Grandeur Mgr. F.-R. Boussen*, bl. 42 en volg. (Stadsboekzaal te Brugge, N° 4742).

(3) Rijksarchief, Reg. N° 37346, f° 53 (1523):

« Ghepresenteert den laetsten jn lauwe de Retoricke van deser « stede ende van Bredenede ghespeelt hebbende ter conincfeeste « van der wet zeker spelen van zinnen ende batementen vier « cannen wijns. »

(4) *Inventaire des Archives du Franc de Bruges*, I, f° XIII.

(5) *Notice historique sur la ville et le port d'Ostende*, door A. Belpaire, bladz. 9.

De toestand veranderde in het laatste vierde der jaren twaalfhonderd.

Bij acte van 28 Juni 1267¹ — dewelke reeds verscheidene malen is gedrukt geweest² — den vooravond van Sinte Pietersfeest, schonken Margareta van Constantinopel, gravin van Vlaanderen, en Gwijde haar zoon, aan Oostende zijne eerste palen, zooals zij door Willem Jadiz, Proost van Bergen, Philips De Poulz, klerk der gravin, Michiel Van Lembeke, ridder, en meester Jan « Du Mont Eloy » vastgesteld waren geweest, alsmede de noodige erve tot het oprichten van markt en halle, en deden zij de gemeente op de graaflijke rekeningsboeken schrijven: in andere woorden zij verhieven Oostende-ter-Streep tot stad, met eigen wetten en regeerders. Van elk gemet moest de vorst zeven schellingen jaarlijks ontvangen, op Sint Maartensfeest in den winter.

De grond voor de markt bestemd was 14 roeden lang op 11 breed, deze waarop halle en stadhuis staan moesten, 8 op 6, zij gezamentlijk ongeveer 775 vierkante meters, volgens de maat van Brugge³.

De opbrengst der baten van het gebruik der halle voortkomende moesten tusschen vorst en gemeente gedeeld worden.

Deze acte werd drie jaren later, den 29 Juni 1270 volledigd, door de vergunning aan de Oostendsche wethouders, van vrije gerechtssoefening, dewelke tot dan toe aan den Heer Wouterman van Gent had toebehoord⁴.

Deze laatste was wellicht dezelfde die in eene verder ter bespreking komende oorkonde van 1285 als schepen van het Brugsche Vrije voorkomt.

Ten jare 1266 reeds (22 Juli) was er eene overeenkomst tusschen de gravin en genoemden ridder nopens het rechtsgebied van Oostende gesloten geweest⁵.

Van die eerste stad is er thans geen herkenlijk spoor meer te vinden. Het aanzienlijkste deel ligt sedert lang onder zee en zand begraven.

De oudste — ons bekende — acte verleden vóór de schepenen der stad Oostende en door eene oorspronkelijke oorkonde vastgesteld, dagteekent

(1) Charterboek der stad f° 1.

(2) Bowens I bl. 8; Pasquini, bl. 46; L. Gilliodts (*Coutume*), bl. 27.

(3) Zie Edw. Gaillards *Glossaire* art. *Roede*.

(4) Charterboek, f° 1. L. Gilliodts, *Coutume d'Ostende*, bl. 28.

(5) Archief der Rekeningenkamer van Rijsel (*Coutume d'Ostende*, bl. 29).

van het jaar 1292. Zij wordt bewaard in het archief van het Bisdom van Brugge en draagt nog vier zegels van de vijf die er aangehecht zijn geweest¹.

Ten jare 1330, toen, ten gevolge van inlandsche beroerten en van der Vlamingen nederlaag te Cassel, de graaf van Vlaanderen aan de steden nieuwe keuren oplegde, verkreeg de stad Oostende hare oudst bekende keure,² gemaakt naar die welke aan de stad Damme vijf jaren vroeger geschonken was geweest.

Doch tot ons onderwerp teruggekeerd.

De aanvallen der zee duurden voort en hadden de langzame verdwijning der Streep voor gevolg, zoo wij hebben doen opmerken. In de elfde en twaalfde eeuwen grepen groote zeevloedden plaats; herhaalde malen hadden de inwoners voor landverlies te vreezen, zooals in de jaren 1105, 1109 en 1112³.

Ja, in den loop van dit laatste jaar ging eene belangrijke volksplanting van Vlamingen zich in Engeland nederzetten, om eene streek te vlieden die door de vloedden der zee overstroomd en verwoest was geworden. De uitwijkelingen vestigden zich in het westen van het prinsdom Wallis, in het gewest dat den naam draagt van Pembrokehire en door verscheidene plaatsnamen de Vlamingen placht te herinneren, ja nog herinnert⁴, zooals de gewezen benaming van *Via flandrica* (vlaamsche weg) en de nog bestaande naam eener plaats: *Flemington* (Vlamingsstad).

Tot in het jaar 1340 bestond het gebruik in de cens- en verpachtingsacten, in het gedeelte van Vlaanderen dat bij de zee lag, de voorwaarde uit te drukken, dat bijaldien binnen de tien jaren het land kwam te overstroomen en te verdrinken, het verdrag zonder weerde zou zijn⁵.

In het jaar 1124 dreigde de Streep in de zee-wateren te verdwijnen. De overstrooming van het jaar 1195, met groot onweder gepaard, richtte aanzienlijke schade aan en deed vele menschen van honger en gebrek sterven. Even groote zeevloedden kenmerkten het jaar 1330, op 13 October en 13 November, alsook den 23 November 1334:

(1) « Acte van overdracht van 10 gemeten land binnen minshers « Woutermans ambachte ende binnen der prochie van Sint « Katelinen west. »

(2) Charterboek, f° 22 en volg. *Coutume*, bl. 31.

(3) De Meyere, f° 30.

(4) Rond den Heerd, 15 April 1886.

(5) Guicciardino, *Description des Pays-Bas* (vertaling door De Belle-Forêt, Antwerpen 1582), bl. 359.

vele landerijen wierden door de zeewateren overstroomd. Het is waarschijnlijk toen dat de Streep onder de zee bijna teenemaal verdween¹.

In sommige werken,² leest men dat toen ook de kerk van O. L. Vrouw-ter-Streep verging; in andere dat het de parochiale kerk van Oostende zelf was die in de zee verdween, evenals Scarphout dat voor Blankenberghe lag. De inwoners dezer plaats vluchtten, beweert men, in de witte of blanke duinen: vandaar de naam en oorsprong van *Blankenberghe*.

De eerste bewering komt ons twijfelachtig voor; de twee andere strijden met de ware geschiedenis.

Hooger reeds hebben wij de meening uitgedrukt dat Onze Lieve Vrouw-ter-Streep en Mariakerke-ter-Streep twee benamingen van eene en dezelfde parochie waren³.

Dat ten jare 1334 de kerk dier parochie in zee verging wordt door De Meyere, eenen kronijkschrijver der jaren vijftienhonderd (1492-1552) — die het ambt bekleedde van pastoor van Blankenberghe — op eene min of meer twijfelachtige wijs vooruitgezet⁴. Voor des te minder zeker houden wij deze bewering, daar geene bekende oorkonde dit feit bevestigt zoogezeid geschied in de veertiende eeuw, wier geschiedenis geen gebrek aan oorkonden lijdt; een feit dat bovendien noodzakelijk in het kerkelijk of burgerlijk archief sporen zou gelaten hebben. Immers, indien waarlijk de kerk vergaan is, moet er eene nieuwe opgericht zijn geweest, vermits de parochie bleef bestaan, zelfs onder de benaming van Onze Lieve Vrouw-ter-Streep⁵.

(1) De Meyere, b. 1, 57.

(2) De Meyere. — Despars in zijne Kronijk (II bl. 313) zegt: « Ende « onder andere zo ghinck die prochiekercke van Onzer-Lieve « Vrouwe te Scarphout (dat men nu Blanckenberghe noemt) als « doen onder zee, in Sluysvliet-ambocht; zo dede insghelijcx ooc « die prochiekercke van onzer Frau ter Strop, bij Ostende, daer « heer Heyndrick van Ghendt, tanderen tyden, pasteur gheweest « hadde, zo ic bevinde... »

(3) Ziehier nog een paar teksten:

1304. « Dit es standaertsrente, portere was in Brugghe, « dewelke rente heet standaert ambocht ende leghet jn Sinte « Mariakerke Testrep ende jn Bredene, omtrent Oestende, ende « ontfanghen bi Claeis Vlieghe, Sinte Jansmesse ende Sinte « Baefsmesse. »

« Dit es ontfanghen bi Clais Vlieghe, van seer Jans goede, seer « Pieters soene, jn seer Woutermans ambacht, jn Sinte Marien « prochie Testreps... » (L. Gilliodts, *Invention analytique* I, bl. 193).

(4) B. 158: « ...ecclesiam parochialem beatæ Mariæ Testrep « juxta Ostendum, cujus supra memimi, submersam esse puto. »

(5) Den 28 September 1463 bekwam Omaar de Pratis, priester, de parochiekerk van Zande, in vervanging van Quirinus de Rackere, die overging naar de parochiekerk van O.-L.-V. « te Streep ». — Getrokken uit de acten van het bisdom Doornik. *Fragmenta*, april 1888, n° 6.)

Betreffende Scarphout, er bestond niet verre van het strand van Blankenberghe — een naam die lang voor gemeld jaar bekend was¹ — eene kapel aan de H. Maagd toegewijd. Ten jare 1334 vroegen de burgemeesters en schepenen van Blankenberghe de toelating om eene kerk te bouwen op de uiterste grens hunner gemeente, landwaarts in, omdat de kapel van O. L. Vrouw van Scarphout, aan het geweld der zee blootgesteld, langer op hare plaats niet meer kon blijven staan².

Wat Oostende aangaat, de waarheid is dat in den nacht voor Sint Clemensfeestdag (23 November), in het jaar 1334, een ongemeen schrikkelijk onweder op onze kusten woedde en dat de zee op menige plaats duinen en dijken doorbrekende en vernielende, het omliggende land overstroomde en 't leven van vele menschen en dieren kostte³. De kerk van Oostende, zegt eene gelijktijdige oorkonde, stond onder water⁴.

Wat gebeurde er nu? De Wethouders of Schepenen van onze stad bevindende dat, door de overstromingen die van tijd tot tijd dezelve kwamen overvallen, de parochiale kerk van Oostende-ter-Streep niet meer op hare oude plaats kon blijven staan, verzochten en bekwamen, een jaar nadien (3 October 1335) van den Bisschop van Doornik — op wiens gebied Oostende stond, voor de oprichting van het Bisdóm van Brugge (1560) — de toelating om eene nieuwe kerk te bouwen⁵.

Jacob Van Cothem had edelmoedig een stuk land ter beschikking der Schepenen gesteld, om daarop eenen nieuwen tempel Gods op te richten. Men bekwam ook de noodige doodingsacte vanwege den graaf van Vlaanderen, op voorwaarde dat er ten eeuwigen dage eene plechtige mis ter eer van den Heiligen Geest zou gezongen worden ter intentie van den graaf, de gravin en hunnen zoon, en na hun afsterven, eene mis van Requiem tot lafenis hunner zielen alle jare daags na den verjaardag der kerkwijding. Burgemeesters en Schepenen gaven hunne brieven van verband den 10 Oogst 1335⁶.

Is er aan die acten gevolg gegeven geweest, in andere worden, wierd de kerk waarvan de acten van 1335 spreken, werkelijk gebouwd?

De geschiedenis zegt het niet.

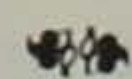
Het vermoedelijk optreden van den Hertog van Cleven als patroon der kerk van Oostende tusschen 1335 en de eerste jaren der vijftiende eeuw, wanneer hij eerst als zulks in de rekeningen¹ der stad genoemd wordt, tengevolge van medewerking tot stichting of begiftiging dier kerk evenals van verscheidene reeds genoemde omliggende kerken; alsmede de *buitengewone* aanstipping in de stadsrekening over het jaar 1438, van een jaargetijde gezongen tot rust der ziel van graaf Lodewijk², van wien de Oostendenaren de acte van 1335 verkregen hadden, schijnen redens te wezen om die vraag bevestigend te beantwoorden.

De oorsprong echter van gezeid patroonschap en de juiste beteekenis dier rouwplechtigheid — samenvallende met de vergunning der verder ter vermelding komende brieven van 1438 — zijn ons onbekend, en de rekeningen van stad en kerk van de veertiende eeuw ontbreken volkomen. Noch die der volgende eeuw — in eenen tijd wanneer de opbouw eener kerk jaren en jaren duurde — noch de gezeide gewichtige brieven van 1438 bevatten eenige zinspeling op eene vroegere kerkherbouwing of verplaatsing.

Er moet hier in het voorbijgaan aangemerkt worden dat, indien de kerk van Oostende sedert 1335 werkelijk verplaatst werd, zij het niet geweest is op de standplaats der huidige Groote Kerk: want de stad strekte zich toen nog zoo ver niet uit, evenmin als de parochie.

De geschiedenis der tweede helft der veertiende eeuw maakt nog gewag van de zeevloedén der jaren 1356, 1357, 1362, 1367 en 1370 die, met pest en hongersnood gepaard, het land telkens in eenen beweenlijken toestand brachten³.

Een orkaan woedde, in Januari 1390 of 1391⁴, op onze kust van Sluis tot aan Oostende en de zee overstroomde de streek.

(1) Zie *La Flandre*, 1874-75, *Blankenberghe et son passé historique*, bl. 5 en volg.

(2) Ibid.

(3) Zie het *Corpus Chronicorum Flandriæ*, I bl. 616.

(4) " ... Eo quod prior ecclesia Sancti Petri ibidem, dicta « Ter-Strepen, per maris impetum inundata esset », staat er in de acte van 3 October 1335 (*Auberti Mirai opera diplomatica* (Leuven, 1723, IV, bl. 421).

(5) Zie de stukken bij Miræus, gezeide plaats.

(6) Miræus, op. cit. IV, bl. 421.

(1) Zie verder.

(2) Rek. 1438:

« Item als t iaergetide van den grave Lodewijc ghedaen was « dewelke ons gaf d amortisacie van onsen kerchove, ghepresen- « teerd in hoesscheeden den collegie van der kercke III £ g. « (par. ?) »

(3) De Meyere, f°s 158, 161 en 164.

(4) L. Gilliodts, op. cit., III, bl. 342.

§ 4. *De Vloed van 1394. — De eerste uitbreiding der Stad.*

Omstreeks dit zelfde tijdstip zagen zich de Schepenen van het Vrije van Brugge genoodzaakt de verdediging der streek tegen de overstromingen der zee te versterken door het oprichten, achter de stad Oostende, van eenen langen, hoogen dijk¹. Dé zee verminderde stukje voor stukje het grondgebied onzer stad.

Deze dijk, die eene halve eeuw later de *havendijk* der stad moest worden, moet gelegen geweest zijn omtrent de plaats waar heden de Van Iseghemslaan ligt, want verder ging de zuidgrens der stad niet in de jaren twaalf- en dertienhonderd.

Doch de vloed die Oostende het ergst teisterde greep plaats in den aanvang van het jaar 1394 — dus nu iets meer dan vijf eeuwen geleden — eene der merkwaardigste gebeurtenissen voorzeker der geschiedenis van het Oude Oostende.

In den nacht van Sint Vincentius van gezeid jaar dus (22 Januari), woedde een geweldige storm, met overstroming gepaard, op Vlaanderens kust, die te Nieupoort de « Zeebrug » in 't water sloeg, ter Yde of Nieuwerhyde — een gewezen gehucht dat lag bij Oostduinkerke — verscheidene hofsteden omverwierp² en de dijken brak te Blankenberghe en te Heyst³.

De stad Oostende leed het meest van den vloed. Een aanzienlijk deel van haar grondgebied werd bepaald met de zee gemeen, volgens eene oude uitdrukking.

Droevig moest dan het schouwspel geweest zijn dat de Oostendenaren na den vloed voor oogen hadden: hunne stad was bijna van de helft verminderd. Nog nooit, vertelden de oude lieden, had men van zulk eene schrikkelijke overstroming getuige geweest⁴. De stad Brugge zond Zegher Van den Walle naar Oostende en andere plaatsen die van den vloed geleden hadden « ome nieumare van den dike van der zee » en « omme te over-

ziene de dike van der zee dewelke te broken waren »¹.

De Hertog van Burgondie, Philips de Stoute, kwam op verzoek der wethouders dit tooneel van verwoesting aanschouwen². Het stuk uit ons stedelijk archief dat dit feit vermeldt, geeft de dagtekening niet van 's vorsten aankomst te Oostende. Niet onwaarschijnlijk zal dit bezoek geschied zijn omstreeks de maand Maart van het jaar 1394, dus korts na het gebeurde, want de stadsrekening van Nieupoort leert ons dat omtrent dit tijdstip de Hertog, die den 6 Maart te Brugge was, ook Nieupoort met een bezoek vereerde³.

Vele inwoners waren hunne woonsteden kwijt. Bovendien was er te vreezen dat het gedeelte der stad dat door den zeevloed was gespaard gebleven, eensdaags het lot zou ondergaan der overstromde gronden⁴.

Daarom vroegen de schepenen van den Hertog eene uitbreiding van hun zoo verminderd grondgebied, om de inwoners toe te laten nieuwe woonsteden te bouwen zonder de hoedanigheid van poorters of burgers van Oostende te verliezen.

Philips haastte zich, bij brieven gegeven te Parijs in Januari 1395 (nieuwe stijl⁵), dit verzoek in te willigen en zond naar Oostende Jan De la Chapelle, Hendrik Despiere Karel, raadsheeren van zijn Hof, alsmede Pieter Heyns, toezieners zijner gerechtelijke beambten en Robrecht De Capple, baljuw van Veurne, om den staat der zaken na te zien en het vraagpunt te onderzoeken.

De hertogelijke commissarissen beriepen de Burgemeesters en Schepenen van het Brugsche Vrije, de « redenaers » der Sint Donaas-proostdij van Brugge en alle andere belanghebbenden. Ophun bevel, maten twee gezworen landmeters de grootte af van de stad. Eene overeenkomst werd gesloten

(1) Charterboek f° 5.

(2) De rekening der stad Nieupoort, over het jaar 1394, maakt op verscheidene plaatsen melding van schade te dier gelegenheid geschied.

« Wrochten an de brughe ter zee diere hute ghedreven was...

« Temmerlieden an de brughe ter zee die huut dreef metter vloet...

« Reededen ter Yde steenen in de verwayde hofsteden...

« Dit syn temmerlieden ende stoppeden de gaten in de brughe. »

(3) *Inventaire analytique des archives de la ville de Bruges*, III, bl. 342.

(4) Charterboek f° 4 en volg. Dit stuk staat gedrukt in de *Coutume d'Ostende*, bl. 4.

(1) Rekening der stad Brugge, 1393 (*Inventaire des Archives de la ville de Bruges*, III, bl. 342-343).

(2) « Dewelke onze gheducht heere ten zelven tiden binnen de « voorseide stede was ende bescauwede zelve die noden ende die « schaden die de zee der stede dede in dien tiden ende noch doet. » (Oorkonde van 1401, Charterboek, f° 4 v°).

(3) Rek. Jan. 1394 (n. s.) tot Jan. 1395 (n. s.). Rubriek der reizen.

(4) Charterboek, :

« Peticio continebat quod cum olim propter immensas maris « inundationes, maior pars ville predictae submersa fuisset ac « reliqua pars ipsius ville de die in diem periclitari verisimiliter « dubitaretur... » zegt de goedkeuringsbrief waarvan spraak is verder (Charterboek, f° 2).

(5) De brieven der hertogin waren gedagteekend te Dijons, april.

tusschen de stad Oostende van de eene zijde en eerst het Vrije, vervolgens het kapittel der reeds genoemde Proostdij van de andere. Het Vrije stond aan de stad eene uitgestrektheid van 122 gemeten af. Daarvoor moest de stad samen met het 's heer Woutermansambacht twee ten honderd betalen der lasten van het Vrije¹ en op hare kosten den dijk onderhouden weinige jaren vroeger door de vrijlaten gemaakt ter bescherming der streek, op dezelfde lengte, hoogte en breedte welke hij op dit oogenblik had, op straf van bedwang door den vorst en desnoods van schade-loosstelling.

Van zijnen kant schonk het kapittel der Proostdij van Sint-Donaas — eene geestelijke heerlijkheid wier grondgebied deels in de stad Brugge ingesloten, deels in het Vrije en daar buiten gelegen was.

137 gemeten en 61 roeden land aan Oostende, gelegen in het Standaertsambacht², op voorwaarde van een hetzelfde eene eeuwige rente te betalen van tien pond parisis en eene andere van achttien ten bate der eigenaren der afgestane landen³.

De stad heeft deze rente betaald tot in de laatste jaren der voorledene eeuw⁴.

(1) Rek. 1418: « Item betaelt Jan de Brouckere als ontfangher « van der zettinghe jn 's heer Woutermansambacht ons texe van « den lasten commende huter camere van den Vryen, den « vichtichsten pennync by vermeersinghe van den nieuwen « scependomme XI £ XIX s. ouds ghelts beloopt in nieuwen ghelde « X £ IX s. »

(2) « Standaertsambacht over de nieuwe stede van Ostende XVIII £ p. »

(Rek. der Proostdij, 1521, Staatsarchief van Brugge).

« Dit es Standaerts rente, portere was in Brugghe, die welke rente heet standaertambocht ende leghet jn sinte Marienkerke Testrep ende jn Bredene, omtrent Oostende. »

Archieven van Brugge stuk van 1304 (Gilliodts Van Severen I bl. 193 en volg.)

In de rek. der Proostdij over 't jaar 1473, rubriek buitengewone « pointinghe »: « standaerts ambacht, mids datter niemant en « wuent. »

(3) Stadsrekening 1418:

« Item betaelt Jan Van der Woestine, ontfangher myns heeren « sproots van Sinte Donaas jn Brugghe, van den pajementen van « midwintre jn t jaer XVIIIe ende XVIIe by der vermeersinghe « van onsen nieuwen scependomme X £ ouds ghelts beloopt in « nieuwen ghelde VIII £ XV s. »

« Item betaelt Wouter Marteel als upper ontfangher van den « proossen van den lasten dat wij jaerlix gheleden metter laten « van *Standaerts ambacht* bij vermeersinghe van den nieuwen « scependomme, van den payementen van midwintere jnt jaer XIVe « ende XVIII, XVIII £. »

(4) Rek. 1773-74, f° 33v., 1 £ 10 s.). — Rek. Sint-Donaas-Proostdij, 1788 (voor het jaar 1790), f° 10. (Staatsarchief te Brugge, Reg. N° 11096).

Bij vonnis van 16 September 1628 veroordeelde de raad van Vlaanderen de stad Oostende tot het betalen, aan de Proostdij van

Daarenboven kreeg de stad nog vanwege den Hertog 16 gemeten duinenland, ten noordoosten en oosten van het nieuw grondgebied. Het grondgebied van Oostende werd dus met 275 gemeten, 61 roeden land, zij iets meer dan 121 hektaren, vermeerderd. Deze overeenkomsten en giften werden bekrachtigd door de acte van Januari 1395 (nieuwe stijl), door dewelke ook toelating vergund werd die plaatsen te « behuizen » en te « betimmeren ».

De eigendom van een aanzienlijk deel der afgestane gronden hoorde aan Oostendenaren toe¹.

Krachtens de kanonieke wet moest de overeenkomst met de S. Donaas-Proostdij door den Paus goedgekeurd worden. De Bisschop van Therenburg, daartoe aangesteld bij acte van 12 Maart 1395 verleende, namens Paus Benedictus XIII, de gevraagde goedkeuring, bij brieven van 1 Juli 1395².

Den 12 Mei 1391 kwamen 67 hooger genoemde zaakgelastigden nogmaals te Oostende om met gezworen landmeters en in 't bijwezen van eenige schepenen van het Vrije, den Baljuw, eenen afgeveerdigde der Sint Donaas-Proostdij alsmede der belanghebbenden het gedeelte duinenland af te baken, aan de stad Oostende door den Hertog van Burgondie vergund³.

Luidens de acte van gezeide dagteekening lag het nieuw grondgebied begrepen tusschen de twee wegen geheeten *west en oost caingnaerdsweghen* en de straat genoemd de *Zuudyc*.

De twee uiteinden van eerstgenoemden weg komen nagenoeg overeen met het koninklijke kasteel en het Hospitaal, de tweede weg — die zuidwaarts naar Oudenburg leidde — met de huidige haven⁴.

Met de vergrooting van 1395 werd de zuidgrens der stad — dewelke eertijds, volgens eene meening hooger reeds vooruitgezet, niet verder

S. Donaas, der achterstellen der aloude rente van 18 sch. par., sedert 1604: « een derde ghereet ende voorts van jaere te jaere « telcken een derde ».

(Stadsarchief, doos: « Limites de la ville. »

(1) « ...desquelles places la plus grant partie de beaucop estoit « et est de l'eritage des bourgeois du dit lieu d'Ostende... » (Charterboek, f° 5).

(2) Ib., f° 1v.

(3) Charterboek, f° 7. Leest het stuk onder de bijlagen van dit werk, alsook het daarop volgende uittreksel uit den « Omme-looper » van het Woutermansambacht.

(4) Op eene kaart van 1776 staat de « oostcaingnaerd » aangeduid, ter plaats der haven, onder der benaming van « den verdroncken keijnjaert wegh ». Vandaar de naam der Keignaarskreek, nog gedeeltelijk in wezen en van latere vorming.

moet gelegen geweest zijn dan onze Van Iseghemslaan — verschoven tot op de plaats der huidige kommen of bassins, welke plaats met de ligging van gezeiden *Zuudyc* en den waterloop die er nevens liep¹ overeenkomt.

Vóór de straks verhandelde daadzaken, strekte de noordgrens zich uit tot waar ten huidigen dage niets dan zand en te zee zien is : die grens ging mettertijd ook landwaarts verschoven worden door de inkrimping van het grondgebied der stad al dezen kant.

De volksoverlevering volgens dewelke een deel van het Oude Oostende in zee begraven ligt, ontleent aan de voorgaande beschouwingen en stukkenontleding de weerde eener geschiedkundige daadzaak.

Ons zeevolk meent de ligging van dit eerste Oostende te mogen aanwijzen op den zoogenaamden vuilen grond of kwaden grond, alwaar men nu en dan brijken en zelfs, zoo wordt er verteld, brokken van zerksteen en andere voorwerpen opgevischt heeft.

De tamelijk groote afstand van dien grond schijnt ons — de zekerheid der gezeide vondsten daargelaten — eene ernstige opwerping tegen de gegrondheid dezer meening te zijn, aangaande de oorkomst der opgevischte voorwerpen.

Van toen af bevatte Oostende twee wijken : hetgeen nog van de eerste of oude stad overbleef hiet men de Oude Stad ; het nieuw verkregen grondgebied kreeg natuurlijk de benaming van Nieuwe Stad.

Tusschen beide wijken lag de dijk rond 1390 door het Vrije gemaakt. 't Is vóór dien dijk, aan de noordzijde, dat eene halve eeuw later de eerste haven van Oostende gegraven werd². Dien ten gevolge kreeg hij den naam van havendijk. De kerk en het stadhuis waarvan spraak is in de oorkonde van 1267 stonden in de Oude Stad. De inwoners die hun land of hunne woonst met den vloed van 1394 verloren hadden, gingen zich in het nieuw schependom vestigen. En mettertijd, ten gevolge der gedurige inpalmingen der zee-wateren, werd dit voorbeeld door de meeste inwoners der Oude Stad gevolgd : zoo greep er van lieverlede met dat « wisselwoonstig volk » zoo een onzer dichters het noemt³, eene gansche opschuiving plaats van het oude naar het nieuwe

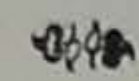
Oostende, dermate dat in de zestiende eeuw de Oude Kerk welhaast alleen stond met een zeer geminderd getal woningen in de eerste stad.

Reeds vele jaren geleden, bij het stranden van een schip niet ver van de plaats waar de tegenwoordige kursaal staat, ontwaarde men de grondvesten van een oud gebouw.

Voet voor voet werd het eerste Oostende alzoo « met de zee gemeen ».

Een nieuw Oostende kwam tot stand, dat, twee eeuwen later, door kanon en mijn vernield, voor een derde Oostende zou plaats maken.

En nog was dit bij verre de laatste verandering niet — het woord omwenteling ware misschien beter gepast — welke onze stad te beurt moest vallen !

Ten jare 1406 kreeg de stad vanwege 's Hertogen commissarissen eene reeks verordeningen betreffende het bestuur der stad ; zulks « ghemerct den « cranken staet daer zoe (*zij*) in es ende de groote « verminderthede die zoe ghehadt heeft bi den « vloeden van der zee ende anderssins »¹.

Vier jaren na de stadsvergrooting, in 1401, wierden de eerste straten afgebakend op het nieuw grondgebied of, om den tekst zelven der oorkonden aan te halen : « Eene plaetse van lande « dewelcke onbehuust ende onbehoort lach, de- « welcke voorseide plaetse van lande bi noden « van der zee ghecreghen ende ghegheven was « van onzen aerdschen vader, van onsen gheduch- « ten heere den hertoghe van Bourgoingnen, ende « van onser gheduchter vrouwen van Bourgoigne »².

Op eene « vierschaar » gehouden den 9 September van dit jaar, door het stedelijk magistraat, en voorgezeten door Jan De Clerc en Jacop Ghiselin, burgemeesters, en Omaer Van Crovelt, baljuw van Oostende, werd er besloten te dien einde in het nieuw « keurgerecht » de « vroetste³ van der stede » bijeen te roepen.

's Anderdaags werd het plan gemaakt der straten en de plaats aangeduid waar later een nieuw stadhuis en eene nieuwe markt zouden gemaakt worden.

De eigenaren moesten de renten en wateringslasten betalen, vast aan hunne gronden, en zouden

(1) Zie verder.

(2) Zie het gedingstuk van 1561, Charterboek, f° 99.

(3) G. Gezelle.

(1) Rekening 1406-7, bijvoegsel.

(2) Charterboek, f° 84v en volgende.

(3) Vroed : wijs, ervaren, voorzichtig. Vgl. : *vroedom*, onderzoek (Zie Edw. Gailliard, *Glossaire*).

van hen dezelve « behuisden » eenen erfelijken cijns van 6 penningen de roede ontvangen.

Na de bepaling der straten zou de stad al de gronden binnen de gestelde palen begrepen tot zich trekken, tot die « behuisd » en « betimmerd » zouden wezen, mits vergoeding van 3 penningen de roede ten bate der eigenaren.

Voor den onteigenden grond tot Marktplaats, Stadhuis, Vleeschhuis, Gasthuis, « Kerchoven ende alle andere profytelicke zaken » bestemd, moest de stad 3 £ grooten tournoois het gemet betalen¹.

In eene tweede vergadering, die den 26 September van hetzelfde jaar plaats greep² werd er onder andere punten vastgesteld dat de Baljuw, als heer, de twee eerste straten zou « bouwen », volgens de gebruiken « van houden tijden ». Die twee straten waren de *Hooghe strate* en de *Ooststrate*, tusschen den Nieuwen Dijk, bezuiden het oude schependom, en eenen vrijen heerweg, den *Zuudyc* geheeten, die het nieuw schependom ten zuiden begrensde³. Aan de eigenaars der tot straten gebruikte erven zou de stad eene jaarlijksche rente van zes penningen betalen, « en de niet meer gheldende an beden zi den toter alver strate.

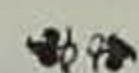
De marktplaats die met de erve van 't stadhuis later gebouwd, eene ruimte van 1 gemet, 83 roeden innam⁴, werd geleid op eenen grond toebehoorende aan de weduwe Hendrik Boudens.

Nog verscheidene andere straten wierden aldus afgeteekend, wier overeenkomst met den plattegrond der zestiende eeuw niet gemakkelijk ware om vast te stellen:

« Ten noord oosthoeke van deser maerct... « oostwaert streckende tote jn die oost strate » ; eene tweede, « west van der maerct met den « oosthende an die hoochstrate... een beghinsel « van eene strate ende gaet westwaert toter alver « gracht » ; eene andere, « van den noordwest- « hoecke van der maerct noordwaerd ; met den « westhende an die hoochstrate... strect oostwaert « toter ooststrate » ; eene vierde, « also die strate

« van oosten comt... an die west side van der hooch- « strate een beghinsel van eenre strate » ; eene vijfde, « an den noordoosthoec van der maerct, « straetken streckende tote jn die dweersstrate... « ende dit voorseid straetken legghet boosten der « hoochstrate. XVII roeden ende darden deel « ghemeten langhes der dweersstrate ».

Ten jare 1406, paalde men de nieuwe markt alsook de « hoesterste strate » af¹.

Om eene gedachte te geven van de aanzienlijkheid der verliezen welke onze kusten te dien tijde ondergingen door het toedoen der vlooden en verzandingen, zullen wij met vrucht de brugsche archieven raadplegen. Eene oorkonde van het jaar 1408² betreffende de herziening van 's lands kadaster bevat de opsomming van alle de gronden en plaatsen die of wel door de zee ingenomen, of verzand of tot dijken gebruikt geweest waren. Men bestatigt daarin het verlies van uitgestrekte stukken land, van gansche gehuchten, zooals bijna geheel het ambacht Ysendicke met 9 parochien ; 3900 gemeten in het ambacht Oostburg ; de haven van Coxyde ; bij Knocke, 8 gemeten en een belangrijk gehucht ; in de watering van Heyst en Reingaertsvliet, bijkans een geheel visschersdorp ; vóór Heyst, het gehucht de *Panne* geheeten benevens 80 gemeten land ; dicht bij Wenduine het gehucht Harendycke : dit alles was onder zee of zand verdwenen. Tusschen Wenduine en de watering van den Heer Wouterman lagen ongeveer 1500 gemeten onder het « tolmzant », op het grondgebied van Vlisseghe, Clemskerke en Bredene. In laatstgenoemde watering had men 300 gemeten in 't opwerpen van dijken moeten gebruiken. Ten westen van Oostende, tot aan het Vinx Ambacht lagen 600 gemeten in het duinzand begraven.

(1) F^o 85.

(2) Dat niemand « syne hofstede nemen sal breder bachten dan « vooren viercand ; — dat niemant ghene coollhoven houden zal « jeghen daer voorscreven, » enz.

(3) Charterboek f° 85 v.

(4) Stadsrekening, 1566, f° 15 v.

Het charterboek spreekt van 1 gemet 50 roeden (voor de marktplaats alleen). De grondrente van markt en stadhuis behoorde later aan de nieuwe kerk (stadsrekeningen).

(1) Rek. 1405-6.

« Dit siin costen ghedaen bi der wed omme de nieuwe maerct « ende voort an den straten daertoebehorende ». — 13 Januari : bezichtiging der markt. — 14 Februari : 21 « posten tot palen in de hoesterste strate ». — Rek. 1407-1408 (Zie eene verdere voetnota).

(2) *Inventaire analytique des Archives de la ville de Bruges*, IV bl. 19.

§ 5. Gevolgen der Overstromingen. — Verplaatsing van Stadhuis en Kerk.

Uit het hooger ontleedde verslag van 1401 blijkt dat er spraak was van een algemeen plan voor de bouwing der nieuwe stad, binnen zekere grenzen die tot op het laatste der voorledene eeuw min of meer gelijk gebleven zijn. Een nieuw kerkhof, een nieuw stadhuis, een nieuw gasthuis: dit alles miek deel van dit plan, dat in 1443 door het graven van een bevaarbaar kanaal en in 1446 door de oprichting der haven moest volledig worden.

Deze twee laatste werken zullen echter slechts in het volgende hoofdstuk, in een verschillend opzicht, behandeld worden.

Het eerste gevolg van de verschuiving der stads-grenzen was natuurlijk, zoo wij reeds hebben doen opmerken, de verhuizing — langzamerhand — van de bevolking van het oude kwartier naar het nieuwe.

De naamlijst der buitengewone « zetting » of belasting van 1411 leert ons dat er in de oude stad 495 belastbare huisgezinnen waren er 87 die « over den dijk »¹, dat is achter den nieuwen dijk van 1390 of daaromtrent, in de nieuwe stad waren gaan wonen.

Luister hoe onze charters spreken van die verhuizing, zooals die van 1419:

« Que comme nostre ville d'Oosthende assise
« sur le bort de la plaine mer ait par pluseurs
« fois, comme plainement en sommes acertenez,
« pour ce que les dicques mises au devant et a la
« deffence de nostre dite ville estoient par les
« grans inundacions des eaues de la mer rompues
« et gastees, est remuee et mise de place a aultre,
« et encores de pure necessité la conviengne de
« present pour eslongier de la mer, muer, reculer
« et mettre en autre place plus avant vers la terre
« ferme, et abastre et oster les edifices que presen-
« tement y sont, tant de l'eglise qui est moult
« notable comme la maison de nostre dite ville
« aux tres grans fraiz, perte et missions des bour-
« gois et les habitans d'icelle... »²

1432:

« Comme nos biens amez les bourghmestres,
« eschevins, manans et habitans de nostre ville
« d'Oostende nous ajent fait exposer et remonstrer
« comme icelle ville soit assijze et situee sur le

« plain rivaige de la mer et si prez que pour l'ap-
« prochement de l'eaue et de sablons a convenu
« et convient chascun jour par necessite a plusieurs
« des manans et habitans de nostre dite ville
« transporter leurs edifices et maisons outre une
« nouvelle dicque... »¹

zonder te spreken van de stadsrekeningen van der jaren veertienhonderd alsook van de volgende eeuw², alwaar niet zelden spraak is van plaatsen waar woonhuizen gestaan hebben. Ziehier bij voorbeeld wat wij lezen in de rekening van 1403-5:

« Item betaelt N. ende N. van dat sy de
« hofstede daer Diederic Ghiselin plach te wonene
« hogheden ende den kelnare vulden.

« Item betaelt N. van dat hij den nieuwen dijk
« breedede ende hoghede aan t'westhende ende de
« de hofstede vulde daer Pieter N... weduwe
« noemde »³.

En in die van 1405:

« Item betaelt up denselven dach Jan Slabbaert
« van de pitten te makene ende te vullene daer
« Jan Drubbel's huus stout ende elre daer de vloet
« ghaten in ghevloyt hadde ende voor de vloet
« dat hi bachte W. Heyns huuse macte bi voor-
« waerde »⁴.

Bijna alle jare moest men huizen afbreken, zegt de charter betrekkelijk de oprichting der haven (1445)⁵.

De rekeningen der vijftiende eeuw bevatten eene afdeeling aan den aankoop van het strooi toegewijd, voortkomende van de vernieuwde of afgebroken huisdaken, welke stof men tot het versterken der dijken benuttigden. Daarop komen wij verder terug.

Dezelfde oorkonden spreken van tijd tot tijd ook van zware en hooge vlooden, zooals die van 19 November 1404⁶ en van 1411⁷.

(1) Charterboek, f° 51v. Zie ook de oorkonden van 1438, 1445 en 1483, waarvan verder spraak is.

(2) Niet minder dan 38 huizen moesten er in 1532 weg, om 't leggen van den dijk.

(3) Rijksarchief, Registers der Rekeningenkamer.

(4) F° 47.

(5) Charterboek, f° 34 v.

(6) Stadsrekening 1403-5: « Dat sijn costen die ghedaen sijn bij speciale bij node van eenre zwarer vloet dewelke quam den « XIX^{sten} dach in novembre anno CCCC ende viere ».

(7) Rek. 1411-12: « Item betaelt Jacob Slabbaerde van « 111^c steenen die hi gaderde te buten dunen ende weder wech « vloeyede in eenen vloet diere upquam, ende hadde van elker « duust XII s. betaelt XXI s. »

(1) « Dit zijn de lieden die over den dijk wonen » (Stadsrekening, 1411).

(2) Charterboek, f° 10.

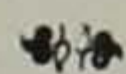
Geen jaar schier gaat voorbij of schepenen en notabelen, ten stadhuize of op den zeedijk vergaderd om den staat der zeewerken te bespreken, vatten besluit den zeedijk zuidwaarts te verbreedden, in andere woorden, weder eenige stappen achteruit te wijken¹.

Nu en dan komen de eigenaren van renten en leenmaanscapen te Oostende over hunne rechten spreken, daar de gronden aan welke die gehecht waren, aan het vaste land niet meer behoorden².

Ook, toen het kadaster des lands, ten jare 1408, vastgesteld werd, lieten onze wethouders niet na de gelegenheid te baat te nemen om de aandacht der overheid te trekken op den toestand hunner stad, door de overstromingen — vooral door deze van 't laatste der vorige eeuw — zoo geteisterd.

Den 12 Oogst immers werd Burgemeester Jan Meegoed naar Oudenburg gezonden met een vertoog of « memorie » over den staat van den « armen weeken (*sic*) poortkine³, mencioen makende « van haren groten costen ende verminderthede « bi den vlooden van der zee, omme die over te « ghevene in den ghemeen hoop van ons « gheduchts heeren rade ende van den ghemeen « lande »⁴.

De verwachtingen echter wierden teleurgesteld, om redenen welke wij in een ander hoofdstuk zullen doen kennen.

(1) Rek. 1432. (Vergadering der notabelen en wethouders op den zeedijk) « omme denzelven dijc zuudwaerts te doen bredene, « achtervolghende den kercgheboden onlanx te voren daer of « ghedaen ende bestaden t voornoemde werc bi rade ende avise « van den voorseiden diversche personen up de condicie die de « nemers aldaer jn t langhe verhaelt was ».

Zie ook de rekeningen over 1433, 1434.

(2) Rekening 1412-13:

« Item den XXI^{sten} dach in decembre so quam de ontfangher « miins heeren van Ghistele, Stevin *filius*... t Oosthende, ghelast « van miins heere voorseid an de wet omme eene quantiteyt van « rente gheheeten *caseghelt*, ligghende binnen der voorseide stede, « dewelke voorseide rente belemmert was, ligghende onder « diversche parsonen poorters binnen der stede voorseid, *mids dat* « *de plaetse van der rente voorseid ofghevloeyt ende ghecort es*, als dat hi « metsgaders der wet termineren ende heffen zoude elk zijn deel « up zijn hooft... »

« Rek. 1443:

« Twee ghedeputeerde van den Proossche quamen t Oosthende « omme jnformacie te hoorne van zekren hooftmanscepe van « Proostlande vervloeyt van der zee ende hem waren ghepresen- « teird twee kannen wijns. »

(3) Stedeke. Vergelijkt de woorden « poortdijc » en « poortdune » (stadsdijk en — duinen), in de stadsrekeningen dikwerf voorkomende.

(4) Gezeide rekening. N. B. De bladzijden der vijftiende-eeuwsche stadsrekeningen zijn over het algemeen niet genummerd.

't Is in het jaar 1411 — in de maanden Juni en Juli — dat het Stadhuis en de Halle die in oude stad stonden « bij noden van der zee » afgebroken wierden en dat men in de nieuwe stad, een nieuw stadhuis en eenenieuwe halle, met de bouwstoffen der afbraak, oprichtte aan de noordzijde der nieuwe markt, ook de Zuidmarkt geheeten, op eene erf gekocht aan Jan De Rovere¹.

Brak men het oude schepenhuis niet teenemaal af, of bouwde men een nieuw huis in de plaats, weten wij niet. In alle geval nog lange jaren daarna werd het door de stad verpacht².

Met de langzame verhuizing der bevolking van het oude schependom naar het nieuwe, moet de verlegging van den duinenweg, ten jare 1410, ongetwijfeld in verband gebracht worden³.

Bekend is het dat er oudtijds in of langs de duinen tusschen Grevelinge en Sluis, een weg bestond, waarvan de aangelegenheid bewezen wordt door het bestaan, in het verbond van 1408, tusschen Engeland en Vlaanderen, eener schikking betreffende het onderhoud en de veiligheid van dien weg, ten voordeele der reizigers⁴.

(1) Rek. 1411-12.

« Item den XXVIII^{sten} dach in wedemaend so was bestid Lievin « De Maetsenaere de halle te vermaken omme dat zoe of moeste « bij *noden van der zee* bij voorwaerde bij burchmeesters ende « scepenen de somme van XIVIII s.

« Item den XXV^{sten} dach in hoymaend so was bestid bij buerch- « meesters ende scepenen Jan Laureyns der stedenhuus te brekene « ende Jan Langher-danne-zijn-bedde t voorseide huus te ver- « voerne betaelt van lyfcoope XLIIII s. — Dit zijn de costen van « den stedenhuus te verzettene ende te makene.

« Item betaelt ter weduwe Jacob Ghiselijns van lijfcoope als de « hofstede daer de stedenhuus op staet ghecocht was tieghens « Janne De Rovere XVI s.

« Item betaelt Janne Langher-danne-zijn-bedde van den stede « van steenen ende hout dat quam van den houden huus te voerne « daer men t nieuwe maecte ende een ghedeel van steenen ter « nieuwer maert bi voorwaerde... »

« Item so was bestid Lievin De Maetsenaere der stedenhuus te « maetsene bi voorwoorde van buerchmeesters ende scepenen « XIV.. duust steenen ende hadde van elker duust XII s. beloopt « XXVII £ VI s. p.

« Item betaelt Pietre Juerdaen van VIII voedren honds dat « ghevoert was van der *ouder halle* ter *nieuwer halle* van elken voedre « II s. beloopt XVI s. »

(2) Rek. 1458-59: Cornelis Maertins « van drien daghen deckens « an t houde scepenenhuus over stoffie ende wero mitsgaders « eenen nieuwen veurst *up brede den scepenenhuusen* IIII £ XII s. »

In 1481 liet de stad voor het oude schepenhuis 2 nieuwe « siegen », een buffet, een portaal, stoelen en banken maken (Rek.) — Rek. 1487 (reg. n° 37313 v. h. Rijksarchief): « Jan Zoetaert « ende Hannekin Weyts van t houde scepenenhuus te veerstene « ende te hozenen, XXXVI s. »

(3) Rek. 1410. Vergadering « omme den wech van der dune « gheleit te hebbene bet zuut omme proffijt ende oerboer van der « stede ».

(4) Em. Varenbergh, *Histoire des relations diplomatiques entre le Comité de Flandre et l'Angleterre au moyen-âge*, bl. 566.

Het *Ghiselhuus* moest af¹; het *Masthuus* — een slag van stadsmagazijn — veranderde insgelijks van plaats².

't Is in 't *masthuus* dat men de bouwstoffen der zeewerken alsook de *stadsribauden* — eene soort van oorlogstuig — borg³, terwijl de engienen of kanonstukken op het stadhuis bewaard wierden⁴.

Hetzelfde moest met de waterloopengeschieden.

In het volgende hoofdstuk zullen wij gelegenheid vinden met de waterwegen binnen en rondom het oude Oostende kennis te maken.

Wij zullen ons hier vergenoegen met te zeggen dat er van verlegging en « verdelving » van waterlopen — ten gevolge ongetwijfeld der veranderingen — herhaaldelijk spraak is in de eerste helft der jaren veertienhonderd, zooals ten jare 1406⁵, wanneer de watergang bij de *vierboete* « verdolven » werd; in 1426⁶ toen de scheepvaart bij dezelfde vierboete werd verdiept.

Twee jaren later bespreekt men de verdieping van den Zuidwatergang⁷.

Ten jare 1430 verleide men de « scipvaart nevens den keingaerts weghe », eene onderneming in dewelke de stad de schepenen van Brugge, 't Vrije en Oudenburg neerstig trachtte belang te doen stellen⁸. Eene « meentucht », had den 17 Mei

plaats, om de zaak met de watering te verhandelen, doch zonder gevolg.

Ook de binnenwaterdienst onderging veranderingen op dit tijdstip¹.

In het verzoekschrift van 1483, met hetwelk wij den lezer in het volgende hoofdstuk zullen doen kennis maken, wordt er vooruitgezet dat vóór de oprichting der haven van Oostende, de duinen omtrent 's heer Woutermans sluis, ten westen der haven, al « geruineerd » en « afghewonnen » waren door de zee, zoo dat de sluis acht of tien gemeten moest « ghelanct » worden en landwaarts achteruit geschoven, en dat de streek aldaar door de « afwinninghe » der duinenlanden en het oprichten van nieuwe dijkskens, niet meer kennelijk was voor personen die 25 of 30 jaren vroeger aldaar plachten te verkeer².

Daarop werd er geantwoord dat de sluisverschuiving geen zeldzaam feit was op gemeld tijdstip³.

Ten jare 1432 vroegen en bekwamen de schepenen vanwege Philips den Goede de noodige toelating om eene klok te hangen in het torreken van hun schepenhuis, om reden dat het getal inwoners die hunne woonsten in de nieuwe stad vestigden, van dag tot dag aangroeide, en het niet meer mogelijk was de burgers met hoorngeschal⁴ zooals vroeger, bijeen te roepen⁵.

(1) Rek. 1411: « Item betaelt Janne Laureyns van den ouden « ghiselhuse of te brekene bij voorwaerde van der wet alsoo « t blijft bi der quittance X £ XVI s. »

(2) Rek. 1412-13: « Item betaelt ter zelve tijt Pieter Juerdaen « van de ribauden van der stede te doen ontdelvene van daer « t oude masthuus stont ende voort te voerne daer t nieuwe staet « VIII s. »

(3) Rek. 1451-52: « Cornelis voornoemd dat hij betaelt hevet « van vrechte van rijsen van den score jn t masthuus ende eldere « daer t bewaert wesen zoude... »

Rek. 1453-54: « Denzelven dat hij betaelt hevet van vrechte van « houte, als stijlen ende plancken van der havene jn t masthuus « ende eldere ghevoert daer t bewaert wesen zoude, VI £. »

(4) Rek. 1406-7.

(5) Rek. 1406-7, 7 Mei: Afveerdiging gezonden naar Zandvoorde « omme te hoorne de rekeninghe van den ambachte ende omme « ghedolven te hebben den watergang van der vierboete west- « waerd ».

21 Mei: *Meentucht* « omme dat men de watergang besteden zoude « van der vierboete westwaerd, alsook ooc gheschiede ».

(6) Stadsrekening.

(7) Rekening 1428:

« Item den XV^{en} dach jn den ougust zo waren ontboden bi « borchmeesters ende scepenen up den stedenhuus de notable « van der stede, omme met hemlieden raet ende avis te hebbene « hoe men best den watergang die leicht an de nortzide van den « zuudijck verdelfen ende een deel widen zoude moghen, ende « hoe men daerop best ghecrighen zoude de ghemoede (?) van den « grondenaers. »

(8) Rek. 1430: « Jtem zo waren anderwaerve ontboden up der « stedenhuus de notable van der stede omme met hemlieden raed « ende avijs te hebbene omme te ghecrighene ene nieuwe scipvaart

« ende was doe ghesloten dat men eene meentucht daerup zoude « doen beclaghen ».

Dezelfde rekening gewaagt van een vonnis betreffende « onser scipvaart », waarover onze chartersverzameling niets vermeldt.

(1) « Dit zijn kosten van den nieuwen bedelven in den duerbrec ». — « Jtem noch betaelt den voornoemden N. N., van dat zy dolven « by der vierboete omme den watergang te rumene van den « zande » (Rek. 1530).

Rek. 1431: « Item so waren betaelt deze navolghende personen « van der stede waterloop te verlegghene ende te delvene t eenre « andre stede omme de nood van den zande ende vort omme de « westwanghe up te delvene ende weder toe te makene, ende dat « omme der stede spoye die al ghevut (?) was ende jnghevallen ».

(2) Charterboek, f° 122v.

(3) Charterboek, f° 137v.

(4) Rek. 1405:

« Item den XV^{en} daeh in hoymaent so was betaelt Jan *filius* « Pieter Colen van den trumpette te stekene als de heere ende de « wet te doene hadden III £ p. »

De bel was ook in gebruik: reken. 1410: « Item betaelt Clais « Covent van clinckene zo wanneer dat de heere ende de wet te « doene hadden binnen desen jare hem ghegheven XXXII s. »

(5) Charterboek, f° 51 v.

Geen lange tijd liep er na de stadsuitbreiding voorbij eer het vraagpunt eener nieuwe parochiekerk te berde kwam.

De geschiedenis der parochiale kerk onzer stad is met die der opkomst van Oostende en van zijnen strijd tegen de zee te innig verbonden, opdat wij hier niet in eenige omstandigheden zouden treden, waarvan vele nog niet bekend gemaakt zijn geweest.

Reeds eer de bouw van een nieuw stadhuis werd begonnen, bekommerden zich de inwoners van Oostende met de gevolgen welke de vergroting van hun « keurgerecht » voor de uitoefening hunner godsdienstige plichten moest teweeg brengen.

Inderdaad, met hunne woonst te vestigen binnen het nieuw schependom, verlieten zij hunne parochie en behoorden zij van dan af tot eene der naburige buitenparochien, namentlijk tot die van Sinte-Catharina.

Dien naam hebben wij reeds genoemd en, om reden der min of meer gewichtige betrekkingen die tusschen deze plaats en Oostendes parochie, waterwegen en belegering bestaan hebben, zullen hem nog meer dans eens moeten aanstippen.

Eenige wetenswaardigheden aangaande die verdwenen parochie zullen hier dus niet ten onpas komen.

De parochie Sinte-Catharina — ook onder den naam van Sinte-Catharina-ter-Streep¹ en Sinte-Catharina-West² bekend — was gelegen tusschen Oostende en Mariakerke — links van den huidige Nieupoortschen steenweg — en van deze laatste parochie door het Testreepvlietje gescheiden³. De oorsprong dier plaats, die reeds in 1292 bekend staat in de ambtelijke stukken⁴, schijnt te moeten toegeschreven worden aan den samenloop, aldaar, van verscheidene kleine rivieren, zooals de Oostendsche Watergang, de hoofdwatgang van het Woutermansambacht, die in betrekking was met den Iperleet en met de zeesluis van denzelfden naam: iets waarvan de bespreking tot het hoofdstuk te huis behoort aan den handel van Oostende toegewijd.

De *Monincks-huelbrugghe*, de *Sinte-Catharina-brug*, de *Snouxheulebrugghe*, *Pannevoucxhouck*, het

Cattegat en de *priestrage van Sinte Katelinen*¹, waren plaatselijke benamingen op het gebied dier parochie bekend².

Niet ver van de kerk stond het kasteel van Sinte-Catharina³, toebehoorende aan den bezitter van het leenhof genoemd « 't hof Sinte Cathelinen ten Bogaerde », dat afhing van den Burg van Brugge, met 21 leenmannen, 19 morgens land, 73 leenroerigheden, onder dewelke 66 te Mariakerke en 7 te Steene gelegen waren; het oppertoezicht der Woutermanswatering, de visscherij der banheerlijke wateren en het Schouteetendom⁴ van den omtrek van Oostende⁵.

De kerk van Sinte-Catharina stond onder het patroonschap van den Abt van Sinte-Rikers in Poitou⁶.

Het dorp verdween met de beroerten en oorlogen der zestiende eeuw; de kerkgoederen werden later tusschen de parochien Mariakerke en Steene verdeeld. Een deel der bouwstoffen van de afbraak der kerk voortkomende werd in de herstellingwerken der kerk van Oostende in de zeventiende eeuw gebruikt⁷.

De parochie deelde haren naam mede aan den Sinte-Catharinapolder, aan de gewezen Sinte-Catharinakaai, dewelke op zekere plattegronden van Oostende van de voorledene eeuw staat aangeetekend; aan de nog niet geheel vergeten Sinte-Catharinakreek, waarvan de sporen nog zichtbaar zijn.

Eene eeuw geleden waren de grondvesting der kerk en verscheidene grafplaatsen met hare zerken nog in wezen. Doch de opschriften waren uitgesleten⁸.

(1) *Histoire d'Oudenbourg*, II (anno 1475).

(2) Zie de acte van 1443, de oude kaarten, de Stadsrekeningen (*passim*) van Oostende; liggers.

(3) Ligger der Woutermanswatering, 11^e cohier, in de XVIIe eeuw naar dien van 1559 gemaakt.

26^e Begin: « Beghinnende voort jehens over 't laetste voor-
« seide stick, noortwaert over den waterganck tusschen den dyck-
« wegh ende den heerwech, beede aen de noortoostzijde, den
« watergangh aen de suutsijde ende aen t westhende, metten
« oosthende aen den Keijnjaert ende is den houck daer t hof ende
« castele van Sinte Cathelyne jn staet.

« Pieter Springhel causa uxoris over meester Jan Bonnez jn
« Oosthende, t hof ende castele van Sinte Cathelijne (enz.). »

(4) Wateringsambt.

(5) *Coutume du Bourg de Bruges*, I b. 323.

(6) Gewezen provincie van Frankrijk, de tegenwoordige departementen bevattende van de Deux-Sèvres, Vendée en Vienne.

(7) Mededeeling van M. K. Menegheer.

(8) Bowens, II, bl. 106 (aanteekening).

(1) Zie bl. 19.

(2) Pouillé van 1330 (*Annales de la Société d'Émulation*, 1870, V, nrs 2 et 3).

(3) Zie bl. 19.

(4) Bl. 26.

Wij zeiden dus dat de verhuizing naar het nieuw schependom ook de verandering van parochie na zich sleepte, daar het nieuw kwartier niet tot de parochie van Oostende maar tot die van Sinte-Catharina behoorde. Het spreekt van zelf dat de verafgelegenheid dezer kerk, waar de Oostendenaren der nieuwe stad moesten gaan mis hooren en hunne kinderen ten doop zenden, en wier pastoor de zieken en stervenden alhier hunne laatste gerechten moest komen toedienen, voor herder en parochianen de vervulling hunner christelijke plichten tamelijk lastig meek. Op het tijdstip waar wij gekomen zijn, hadden zich een honderdtal huisgezinnen over den dijk gevestigd. Het was te voorzien dat de inpalingen van zand en zee op het bewaard gebleven deel der eerste stad dit getal steeds zou doen aangroeien.

Reeds ten jare 1403 zond de Bisschop van Doornik eenen geestelijken notaris naar Oostende. De rekening bepaalt echter het doel zijner zending bij onze wethouders niet.

De rekening over het jaar 1407-1408 vermeldt de afmeting der nieuwe markt alsmede van het nieuw kerkhof¹: een bewijs dat er voor kerk en kerkhof eene plaats reeds lag aangeduid.

Den 22 September 1409 vergaderden al de notabelen op het stadhuis bij de wet, om te onderzoeken « hoe ende in wat maniere dat sy « souden ghecrighen hare kercke te versettene « ende op wat plaetse, ende dat de stede alheens « prochyane mochte worden gehemaect... hoe « dat dese kercke stond te groten verliese in toe- « commenden tyde ende voort van den grooten « gebreke dat men hadde van der verheide van der « prochykerke ende dat de lieden te noder (?) in « t nieuwe scependomme huissende ghemerct van « der vreesse van den kinderen kerstyn te doene « ende vrouwen ter kerke ghaende ende van den « menschen hare sacramenten te ghecrighen. »

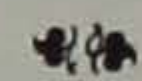
De oprichting eener nieuwe kerk op het gebied van het nieuw Oostende, dat met de oude stad eene en dezelfde geestelijke gemeente of parochie zou uitmaken, ziedaar dus het doel dat de inwoners beoogden en wier verwezentlijking zij met onverpoosden iever betrachten zouden.

Men zette zich terstond aan het werk.

Eerst richtte men zich tot den Deken van Oudenburg, hem verzoekende naar Oostende te

komen « de goede lieden van der prochy daer- « mede beradene. »

De Deken stond zijn bezoek tot eenen lateren dag uit. Intusschentijd gingen de wethouders den kanselier van Vlaanderen aanspreken, 't is te zeggen den Proost van Sint-Donaas te Brugge, die hun eenen brief gaf, gericht tot den Bisschop van Doornik. Die brief werd den 25 September door den stadsbode ter bestemming gedragen. De bode kwam terug met een schriftelijk antwoord voor den kanselier.

Er bestond te Breedene, van in de jaren duizend¹, eene priorij der Benedictijnen-Abdij van Sint-Rikiers in Frankrijk, eenige regelen hooger reeds aangehaald, dewelke het personaat bezat der parochien Breedene en Sinte-Catharina-West, alsmede een woonhuis met bijhorige gebouwen voor boerderij, 50 morgens² land, gelegen op het gebied der twee parochien, en het derde der tienden van Breedene en Mariakerke (de twee andere derden behoorden aan den pastoor en aan de Abdij van Vicogne, insgelijks in Frankrijk gelegen); eindelijk nog de heerlijkheid van Breedene met hoog, middelbaar en laag recht.

Ook iets dat met de oorlogen der XVIe eeuw verdwenen is!

Nog is de naam der Priorij-hofstede te Breedene bekend en de parochieaanroep voort den Heiligen Rikiers als haren Patroon.

Over een zeker getal jaren vond men in de pastorijs van Breedene eenen zeer ouden, kleinen kelk, van verguld koper, versierd met een wapen voortstellende drie ganzen, naar alle waarschijnlijkheid van de gewezen Priorij voortkomende. Eene afteekening van dien kelk, merkweldig om zijne oudheid en eenvoudigheid, is voor het British Museum van Londen genomen geweest³.

't Is ook tot den Prioer van Breedene dat de Schepenen van Oostende zich wendden, om zijne bemiddeling in het betrachten van hun doel te bekomen.

Wij zullen het woord geven aan den tekst zelf der Stadsrekening, zoo welsprekend in zijne eenvoudigheid:

« Jn t eerste den VIIIe dach in Septembre so

(1) Charter van 26 April 1087, gegeven door Radbod, bisschop van Noyon. Zie Bowens, I, bl. 6-7.

(2) Oude maat (0,80 hect.)

(3) Mededeeling van den E. H. Kanunnik Lod. Van Haecke.

(1) « Item betaelt N. ghezworne landmeete van der nieuwer « maerct ende van den nieuwen kerchove te metene. »

« was de pryoe van Breedene ghedaen bidden
 « van der wet weghe, dat hem zoude willen
 « ghelieven te comene t Oostende omme met den
 « prochyanen te sprekene omme hem te biddene
 « omme sinen goeden raed, hoe dat men best
 « ghecrighen soude t nieuwe scependom annex an
 « de prochy van den houden scependomme, ende
 « te diere tijt zo andwoorde hij dat hij gheerne
 « zijn beste daer in doen soude, ende als als de
 « deeken van Oudenburch t Oostende quame, hi
 « soude gheerne bi hem comen omme te besiene
 « wat men best daermede doen soude... »

De Baljuw van Brugge ried de Oostendenaren aan de stoffelijke nadeelen van den toestand te doen verschijnen, ook ging de baljuw van Oostende, Ghillebert Van Essche, den Abt van het Sint-Rikiersklooster, in Poitou, te kennen geven « de nood ende t grote verlies van « miins heeren stede, mids dat vele lieden niet « overhuusen ne willen omme t ghebrec van « der verre kerke, ende grote moeyenesse van « hare sacramenten te ghecrighene, ende omme « te ghecrighene de houde stede ende t nieuwe « cuergherechte annex ende al t eenre prochy, « ende plaetse omme de kerke te versettene als « t van noode es. »

De bezwaren welke voor de verhuizers uit den afstand die ze van de parochiekerk scheidde, voortvloeiden, waren dus een hinderpaal tot de spoedige bevolking der nieuwe stad.

Den 21 November werd de baljuw tot zijnen ambtgenoot van Brugge gezonden met het antwoord van den Abt en om raad te vragen.

Acht dagen nadien, daar de Deken van Oudenburg vertoefde, herinnerde men het hem reeds gedaan verzoek om eene bijeenkomst met de wethouders der stad, om over het vraagpunt te spreken. De Deken beantwoordde de uitnoodiging in den loop der volgende week. Aanstands ontbood men den Prioer van Breedene.

't Is waarschijnlijk in die bijeenkomst dat eene nieuwe reis naar de Abdij van Sint-Rikiers besloten werd, aan dewelke ditmaal de Prioer zou deel nemen.

Na nog een bezoek bij den kanselier (10 December), door den baljuw en J. Meegoet, wethouders, dewelke last kreeg aan de schepenen der stad te vragen of zij bereid waren de reiskosten van den Prioer van Breedene te betalen, werd dezelfde Jacob Meegoet Bruggewaarts gezonden bij den Raad des Hertogs, om denzelven kennis te geven van den wil en den wensch der schepenen van de

reiskosten van den Prioer uit te keeren, en door bemiddeling van den Raad aanbevelingsbrieven vanwege den Hertog te verkrijgen om aan den Abt vertoond te worden, alsmede eenen brief voor den Prioer, door welchen hij verzocht zou worden zich met die zending te gelasten.

J. Meegoet kwam terug met een antwoord van dezen laatste, ten gevolge van een schrijven van den kanselier, door 't welk deze hem verzocht had te willen « vriend wesen jn t stic, ghemerct onse « grote nood. »

Twee « memorien » en vier smeekschriften, waarvan twee in het fransch en twee in het vlaamsch, werden te dier gelegenheid opgemaakt. Wellicht waren het deze laatste dien den kanselier van Vlaanderen werden overhandigd.

't Was « 't eerste ghevolch van der nieuwer prochy te ghecrighene », zegt de rekening.

Den 21 December trok de tweede afvaardiging, samengesteld uit den Baljuw en den Prioer van Breedene, naar de Sinte-Rikiersabdij. Zij hadden brieven mede van den Vorst.

Drie andere vertoogschriften werden te Hesdin opgesteld.

De afgevaardigden brachten een gunstig antwoord mede, luidende dat de Abt de zaak zou zenden onderzoeken.

Toen — den 3 Januari — de Baljuw en de Prioer van Breedene over hunne reis verslag kwamen doen, schonk hun de stad eene « hoofscheede » van 27 schellingen¹.

Welk gevolg deze stappen bij den Abt hadden, weten wij niet.

Het volgende jaar besloot men den vorst zelven den toestand voor oogen te leggen.

Als echter de twee burgemeesters, Jan Meegoet en Jan De Clerc, benevens schepen Heindric Willaert, te Brugge kwamen om raad te vragen over de wijze van uitvoering van dit besluit, werd er hun aangeraden eerst den Bisschop van Doornik met de zaak bekend te maken².

(1) Rek. 1409-1410 (Rijksarchief, nr 37245):

« Item den derden dach in laumaend als de pryoe van Breedene « ende onser bailliu comen waren van Sinte Rikers ende hare « relacie daden van der goeder andworde van den abt, dat hi « hier soude zenden zin deputeerde omme t stic te oversiene ende « ter heere van onsen gheduchten heere zovele ons daer in doen « soude ende de pryoe ons zo groot vriend daer in ghesijn hadde, « so te wellecome van miin heere den Pryoe ende van onsen « bailliu betaelt XXVII s. »

(2) Rek. 1410:

« Item den XXIe dach in Spoorkelle zo waren ghesent te « Brughe, als daer was onse ghenadiche heere ende prince, Jan « Megoet ende Jan De Clerc, burchmeester ende Heindric Willaert,

De Stadsrekening van 1410 maakt van geene verdere stappen gewag.

Den 12 Mei 1411 nam de wet een bezoek van den Deken van Oudenburg te baat om hem te vragen: «in wat maniere dat men zoude ghecrighen « dat t nieuwe scependom zoude worden eene « prochie, ghemerct t grote meskief van der ver- « rede¹ van der prochiekerke dat den volke daer « of commen mach, omme der varhede van der « kerke ende priesteren, ghemerct quame den « volke haestighe ziechede toe ende de kindren « cranc ware omme haestelike te hebben haer « kerstendom ende omme dat daerin grote jamer- « hede ghescien zoude ».

Hier staan wij voor eene leemte van eenige jaren, daar de stadsrekeningen van 1414 tot 1417 ontbreken.

In het jaar 1418 werd eene overeenkomst getroffen met de parochiekerk van Sinte-Catharina. Het blijkt echter dat de parochianen der laatstgenoemde kerk de overeenkomst na korten tijd opzeiden, want in de maand December van dit jaar gaat eene afveerdiging bij denzelfden hoogen ambtenaar en bij den Deken van Oudenburg, om hem aan te kondigen dat « die van « Sinte Katelinen t accoord ghemaect bij mijnen « voorseiden heere wederroupen hadden. »

Eene andere afveerdiging trekt naar Brugge bij den baljuw, met een « mandement » van den Heer van Charolais « omme t stic van der twee « prochien. »

Den 16 Maart 1419 (n. s.) kwam te Oostende een notaris vanwege den Bisschop, om de « goede lieden » van Sinte-Catharina te dagveerden « omme t stic van der twee parochien. »

In de maand April is er spraak van eene dagveerdiging der vertegenwoordigers der twee parochien (Oostende en Sinte-Catharina), op verzoek van Roeland van Uitkerke, 's hertogen opperbaljuw².

De Paus van Rome gaf bevel aan den Abt van Sint-Arnoldus te Oudenburg zich met de zaak te bemoeien (1422). De oorkonde die het feit ver-

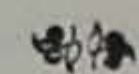
meld verzwijgt het juiste doel der zending van den Abt¹.

Het volgende jaar was het vraagpunt der nieuwe parochiekerk reeds zoo ver gevorderd dat de schepenen van Oostende den Deken van Oudenburg, die zich toen in deze stad bevond, gaan aanspreken om « onse bullen ende brieven van derzelver zake » te bekomen².

In het jaar 1427 werd het kerkhof andermaal gemeten, door Michiel, zoon van Jacob Wouters³.

Den 12 November 1430 trokken de beide burge-meesters naar Brugge bij den heer Christiaen Moezin, Deken, « omme van hem te hebben de bulle van den nieuwen kerckhove »⁴.

Den 29 December van gezeid jaar ontving men het bezoek van den Hulpbisschop van Doornik, den Deken van Oudenburg en verscheidene « notabelen » uit het Bisdom⁵.

Vier jaren gaan voorbij.

Eindelijk, ten jare 1434 — in den loop van hetwelk eene briefwisseling plaats had, niet onwaarschijnlijk over de nieuwe kerk, tusschen de stad en Pater ANTHONIS KIEN, van Oostende geboortig⁶ — verkreeg men de pauselijke bulle.

Dit gewichtig nieuws werd den 14 Maart 1434 aan de vergadering der stadsnotabelen kenbaar gemaakt. Dadelijk vatte de vergadering het besluit den Deken van Sint-Donaas om raad te vragen⁷.

(1) Reg. n. 37253 v. h. Rijksarchief:

« Item zo dede mijn heere d Abt van Ste Aernouds t Oudenborch « daghen de wet hier omme de moyneze die hi heeft ghehad jn « t ghevolch van der nieuwer prochykerke bi bevelle van onsen « helegghen vader den Paus ten achtervolghe van der stede, « t welke bij vriendeliken paise ende accorde ghemact bij mijn « heere den Deeken van Oudenborch ghesloten was omme de « somme van XVIII £. »

(2) Rekening 1423. De rekeningen over de twee volgende jaren ontbreken.

(3) Stadsrekening.

(4) Ib.

(5) « Item den XXIX^{en} jn decembre zo quamen t Oosthende de « suffregaen mijns heeren s bisscops van Dornicke ende miin heere « de deken van Oudemburch ende vele andre notable uten hove « van Dornicke, ende hem allen waren ghepresenteert IIII kannen « wyn III £ XII s. »

(6) Stadsrekening.

(7) Stadsrekening:

« Item up den XIII^{en} dach jn maerte zo waeren ontboden up « den Stedenhuus alle de notable van der stede ende hemlieden « was te kenne ghegheven dat wy vercreghen hadden van onsen « helegghen Vader den Paeus van Rome ene bulle omme te « makene eene nieuwe kerke ende ghewraech (?) ghedaen wat ons « voort daertoe stonde te doene, up t welke ghesloten was dat men « trecken soude an miinheere deken van Sinte Donaas jn Brucghe « ende met hem raed nemen ».

« omme raet ende advis te hebbene, hoe ende jn wat maniere dat « zij soude supplyeren ende te kenne gheven onsen gheduchten « heere ende prince, hoe dat zij van den nieuwen scependomme « eene prochy ghecrighen souden ende eene plaetse een kerchhof « ende hare kerke up te settene; daer werden zij van advise dat « beter ware dat men an den Busscop van Doornike, omme daer « raet te hebbene hoe men t stic best beghinne soude... »

(1) Verafgelegheid, verte.

(2) *Inventaire des Archives de la Ville de Bruges*, V, bl. 134.

Weinige maanden nadien, den 14 Juni 1434, besloten de toenmalige wethouders en vijf en twintig der voornaamste burgers van Oostende elkan- der bij te staan, om van den Vorst de «amortisatie» of doodingsacte te verkrijgen van het nieuw kerkhof en der nieuwe kerk, waarvan de oprichting hun door eene bulle van den Paus kwam toegestaan te worden, alsmede de noodige brieven krachtens welke zij hun ontwerp zonder vaar of vrees zouden mogen ten uitvoer leggen¹:

« omdat onse moeder de heylighe kercke (*sic*) « van Oosthende te Streep, by den grooten « ende onversienen « vlooden van der zee, zonder- « linghe zeer genaect is ende daeghelicx naect « derselver zee. »

Deze acte van verband, die blijkens eene even- tijdige aantekening², ten jare 1770 nog ter greffie bewaard lag, doch waarvan alleen het afschrift nog in wezen is, werd bezegeld met den zegel van zaken der stad alsook met de bijzondere zegels der zeven en dertig poorters die het ver- band aangingen.

De namen dier godvreezende burgers van Oos- tende verdienen in de geschiedenis onzer voor- naamste parochiekerk vermeld te worden.

Namen der wethouders :

Willem Heyns,	Burgemeester.
Jacob Boudeloodt,	»
Andries Ghyselin,	Schepen.
Jan Botry,	»
Christiaen Valentin,	»
Jan Van Anchin,	»
Elmond Willaert,	»
Jan Bartelief,	»
Bartholomeus Marschalck,	»
Jan Flore,	»
Jacob Martins,	Tresorier.
Joannes Moene,	Klerk.

Namen der Notabelen :

Heinric *filius* Heinrich Boudins.

Jacob Christiaens. Anthonis De Cod.

Pieter Cliefaerd ¹ .	Jan Martins.
Pieter De Clerc.	Willem Marschalck.
Jacob De Clerc.	Arnoud De Mistere.
Marc Colin.	Pieter Meynaerd.
Jan Juerdaen.	Pieter Pendele.
Jan De Glind.	Jan De Schachtere.
Wouter Heyns.	Jacob Tiesse.
Theybaert Hoop.	Pieter De Vos.
Thomaes Leinaerd.	Thomaes De Wroede.
Jan Leyn.	Bartholomeus Wouters.
Jan Meegoed.	Jacob Van de Waele ² .

Den 24 Maart 1437 trokken te dien einde Clement Willaerd en Jacob Maertins naar Atrecht, alwaar toen de Hertog was³. De gevraagde brieven werden slechts den 28 Februari 1438 bezegeld.

Wij vertalen er hier het opmerkenswaardig ver- toog van dit stuk, dat in onze bijlagen voor- komt :

Wij hebben de ootmoedige smeeking ontvangen der burgemeesters, schepenen en inwoners onzer stad Oostende-ter-zee, inhoudende hoe dat ten tijde van wijlent onzen zeer lieven heer en groot- vader, hertogs Philips van Burgondie, wien God genadig weze, de voorzaten van gezeide verzoekers ziende dat door de werking zoowel der zee en der groote noorderwinden, als der aanzienlijke en overvloedige « zandvluchten »⁴ en anderszins, de stad dagelijks verminderde en de zee steeds veld op haar won, van onzen gezeiden heer en groot- vader de gunst verzochten en verkregen dat hun schependom met eene zekere hoeveelheid grond- gebied in de richting der *zuidmarkt* zou vermeerderd worden, ten einde dat — moesten zij in het toe- komende de parochiekerk alsook de huizen land- waarts in, op eenen grooteren afstand van de zee verzetten en achteruit schuiven — zij zulks mochten doen en aldaar denzelfden vrijdom van

(1) Zou 't geen Clieckaerd zijn, en zeer bekende naam in de toenmalige stadsrekeningen? Het in ons archief liggende afschrift is in zake van spelling niet trouw opgemaakt.

(2) De rekening van 1434 vermeldt nog eene andere vergadering: « Item den XXIX^{en} jn wedemaend zo waeren ontboden up der « stedenhuus alle de notable van der stede omme met hemlieden « raed ende avis, als van der verstellinghe van onser kerke. »

(3) Stadsrekening.

(4) Zoo vertalen wij het fransch woord « sablons ». « Vlucht van den zande » zoowel als « zandvloge » is eene uitdruk- king van dien tijd, herhaaldelijk in onze Stadsrekeningen gebruikt.

(1) Charterboek, f°. 204. Het stukt is gedrukt geweest in *Frag- menta*, October 1887, bl. 85.

(2) Charterboek, f°. 205. — De opzoekingen in het archief van Latranen naar de bulle van 1434 zijn vruchteloos gebleven (mede- deeling van M. K. M.)

stad en schependom blijven behouden als op het gebied hunner toenmalige woonplaats, zoo het de opene brieven van onzen gezeiden heer en grootvader omstandig te kennen geven, zeggen de vertooners.

Nu, de zee heeft sedert dien tijd zooveel veld gewonnen dat het grootste deel van gezeide stad en schependom onder water en zand ligt.

Door de noodzakelijkheid gedwongen hebben zij besloten eene andere kerk te doen oprichten ter eer van God en van den Heiligen Petrus, meer binnen het land en op het gebied van hun schependom.

De grond voor den bouw van den nieuwen tempel Gods uitgestoken — 2 gemeten en 19 roeden groot — was voortijds aan de parochiale kerk van Oostende door wijlent Jacob Flore en andere poorters voor stichtingen tot lafenis hunner zielen geschonken geweest.

De acte was vergund onder voorwaarde dat men Jan Braderic, poorter van Brugge, de rente betalen of uitkeeren moest, te zijne baat op gezeiden grond vastgesteld¹.

Seffens sloeg men de handen aan 't werk tot het bouwen der nieuwe kerk, dewelke in den loop der eeuwen, ten gevolge der ramp van 1489, der belegering van 1601-1604² en van den brand van 19 Juli 1712³ aanzienlijke herstellingen en veranderingen — lees ontsieringen — heeft ondergaan en nu onlangs (14 Oogst 1896) nogmaals de prooi van het vuur is geworden.

Gelijk deze der andere kuststeden werd de nieuwe kerk van Oostende op het uiteinde der stad opgericht, om tegen de overstromingen volkomen beveiligd te zijn.

De huidige standplaats der Sinte-Petrus- en Pauluskerk mag wel het laatste gedenkteken genoemd worden van den strijd tegen de golven die de geschiedenis onzer stad zoo eigenaardig kenschetst.

De rekening over het jaar 1438 vermeldt eene notabelenvergadering over het vraagpunt van het « toelecghen van den core van onzer nieuwer kerke. »

Deze werd den Heiligen Petrus toegewijd, zooals de eerste parochiekerk.

(1) Rek. 1437: « Item so quam t Oosthende Jac. Braderic van « Brughe, ende buerchmeesters ende scepenen traken bij hem « omme met hem te verlikene van der rente van onsen nieuwen « kerchove ».

(2) Zie verder.

(3) Bowens, II, 22. Aanteekeningen van pastoor Willemans.

Den 22 Februari 1456 wijdde de Bisschop van Sarepta de klokken der nieuwe kerk.

Den Zondag 19 Juli 1478 kwam Broeder Gillis Baerdemaeker, Bisschop van Sarepta en Hulpbisschop van Doornik, dezelfde ceremonie vervullen¹. 's Anderdaags werd de eerste steen gelegd van den toren, door Jan Lammaerd, pastoor. Gezegde kerkvoogd, twee kinderen: de zonen van burgemeester Cornelis Meegoet² (Sentkin) en van Pieter Meegoet (Thuenkin), alsmede Jan Lambaert, « glaeswercker » van Brugge, leiden insgelijks eenen steen³.

Wat de pastorij betreft, in den loop van het jaar 1436 vergaderden de notabelen ten schepenhuijze om de middels te bespreken noodig tot het onderhoud der pastorij der nieuwe kerk⁴, waarvan de wethouders, als stichters, het patroonschap verkregen hadden⁵: zulks niet zonder tegenspraak, zooals namelijk vanwege den pastoor van Sinte-Catharina (Jan De Keysere) en den Abt van Sinte-Rikers (1438), wier aanspraken door een vonnis van Rome vernietigd werden, in 1440⁶, en bijzonderlijk vanwege den Hertog van Cleven, met wien de stad een langdurig geschil had dat tot een onderzoek in 1451⁷ aanleiding gaf en slechts in 1455 geslecht werd⁸.

(1) Rek. 1 Feb. 1477 tot 31 Jan. 1478 (o. s.): « Minen heere den « bisscop van Sarrepten, suffragaen van Doornicke, die quam « t Oostende wiiden de clocken van der nieuwer kerke, met zinen « gheselscepe, IIII kannen wiins. »

(2) De kronijk zegt Meevoet. Wij geven de spelling der eventijdige rekeningen.

(3) « Excellente Cronike van Vlaenderen », door Andries Die Smet (stadsboekzaal van Brugge, n. 1001), f° 208.

(4) Rek. 1436: « Item den XII^{en} dach in den oest zo waren « ontboden up der stedenhuus alle de notable van der stede, omme « met hemlieden raed ende advis te hebbene, waerup dat men « best de fabrike, de prochiepape ende costere van der nieuwer « kerke doteren ende voorsien zoude van zekeren jncommene, « ende ter selver tiid zo was verteert te Pieter Cliekaerts... « VII f IIIIs. »

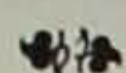
(5) Zie een voorbeeld van pastoorsbenoeming — in 1467 — op het aanbod der wethouders, in *Fragmenta*, jaargang 1890, bl. 4.

(6) Rek. 1440: « Item zo waren ontboden up der stedenhuus alle « de notable van der stede ende hemlieden was te kennen « ghegheven dat de sentencie van den ghedinghe dat wij hadden « te Rome jegens mijn heere den abt van sinte Rikers ende der « kerke van sinte Kathelinen commen was ende dat wij t selve « ghedinghe ghewonnen hadden, ende dat de lettren in de camere « ende in den handen van der wet waren... »

(7) Het verslag van dit onderzoek besloeg 106 foliös.

(8) Zie rek. 1438, 1442, 1451, 1453, 1455. — In 1466 verzocht de Zegelaar van Doornik de « collatie » der pastorij: « De voor- » noemde buerchmeestre Pieter Pendele ende Pieter Meegoet « ghesonden te Brugghe den XX^{sten} dach van novembre, consul- » tacie nemen met juristen op t fait van der presentacie van der

De eerste pastoor of « prochiepape » was Gillis Ghyselin, inboorling ¹.

Sedert 1434 bezat Oostende dus twee parochiekerken: de oude kerk in de oude stad, en de nieuwe kerk, in het nieuw schependom.

De oude kerk verdween slechts met den beroertentijd ².

Doch in de tweede helft der zestiende eeuw waren de inkomsten dier kerk door den tijd en de overstromingen zoo zeer geminderd, dat de kerk-

meesters der nieuwe kerk genoodzaakt waren den priester die de andere kerk bediende een hulpgeld te verleen, om in zijn onderhoud te helpen voorzien ¹.

Om dezelfde reden verzocht en bekwam men, in 1569, van den Hertog van Cleven en van den Bisschop van Brugge, toelating om de « capelrije van der eerster messe » in die kerk, met 33 gemeenten land in « Sinte-Cathelynewest » gelegen, bij de pastorij derzelve te voegen ².

§ 6. Zeevloeden der vijftiende en zestiende eeuwen.

De oprichting der haven, ten jare 1446, waarvan wij in het hoofdstuk van den handel omstandig spreken zullen, verminderde het geweld en de menigvuldigheid der overstromingen, met aan de zeewateren eenen uitweg te verschaffen die hare kracht breken moest. In een stuk der vijftiende eeuw wordt er gezegd dat sedert de havenoprichting, de duinen en dijken tienmaal minder schade leden dan vroeger ³. Alis de uitdrukking misschien wat overdreven, de bemerking is meldenswaardig. Opmerkelijk is ook het feit dat de Oostendenaren in hun verzoek om de toelating tot het delven eener haven, de bestrijding der overstromingen voor bijzonderste beweegreden vooruitzetten.

De strijd tegen de golven was echter niet ten einde en gaf van tijd tot tijd aanleiding tot droevige schouwspelen.

De stad, zegt de straks aangehaalde oorkonde van 1483, ⁴ is « berinct van den zeewatere, twelcke « den dyc recht voor de stede zo groot grief ende « cracht doet, zonderlinghe wanneer de wint

« noort es, dat de dyc voor d oude stede van
« wyle te wyle in zorghe es van in te ghane ende
« van verdrynckene, als zy weten ende ghezien
« mueghen hebben die daer pleghen te verkeerene
« ende in tyden van storme t handgheslach ende
« jammere van den volcke ghehoort hebben, zo dat
« zy ghedwonghen gheweest hebben eene nyeuwe
« kercke ende stede te landewaerts in te makene.
« dewelcke ooc staet up eenen ongevallighen
« dyc, zo dat by den inbrekene van dien niet
« alleene de stede van Oosthende of Noort Vrye,
« maer ooc t derde van desen lande, zo te duchten
« es, ondergaen ende verdryncken zoude... » En
elders, de stad Oostende: « staet van heure
« t heure ter vreesse van der zee jn tijden van
« storme... »

Zoo spraken de schrijvers van het klachtschrift

(1) « Senatus autem oppidi jn Oostenda nobis superioribus « diebus per libellum supplicem judicavit valorem fructuum et « obventionum dicte parochialis ecclesie injuria tempestatum et « vi maiori vicini maris jta decrevisse et deteriore factum ut « nisi Rectori eiusdem aliquot annis ex proventibus nove paro- « chialis ecclesie jbidem succursum fuerit, jllum hactenus com- « mode vivere non potuisse neque posse. » — Charterboek, f° 199 (Oogst 1571).

(2) Charterboek, f° 199 v. — Rekening der stad Oostende, 1566-1567, f° 46: « Den twaelfsten jn ougst, so waeren Jan Toors, Burch- « meestre van der Courpse ende Nicaisin Le Roy, greffier, ghede- « puteert te reysene an den E^{cu}. Vadere jn Gode den Busschop « van Brugghe, omme met hem te adviseren ter cause van der « Capelrye van der eersten messe jn de oude kercke, die Heer Joos De Clerck « woonende te Cortemarck in zyn handen heeft, met driendertich « ghemeten lants, ligghende jn Sinte Cathelyne west, toebehoorende « dezelve capelrye, ter voorseide oude kercke. Ende also volghen- « de dien te sollicitere, dat dezelve zoude moghen toegeschiet « wesen (midts dat se castrael es ende personele residentie requi- « reert), an de Cure en de Pastoraige van der ouder kercke, ghe- « merct den voornoemden Pastoor nyet moghelick es hem mette « jeghenwoordeghe winninghe te ontdraeghen.... »

« newer kerke van deser stede, dewelke an de wet begheert was « van hebbene bij mijnen heere den zeghelare van Doornicke. » Den 25 Januari zendt men het antwoord der wet aan dezen laatste (Rijksarschief, reg. n. 37293.)

(1) Ook met haren eersten geestelijken herder geraakte de stad in twist, daar deze zijne pastorij door eenen anderen priester liet bedienen en te Couckelaere zijn verblijf nam. Het geschil duurde tot in 1465. Zulke feiten waren niet ongemeen. Zie Rond den Heerd, V^e jaar, bl. 32.

(2) In 1509 en 1511 worden nog klokken van die kerk gewijd (stadsrekeningen). — De eenige kerkrekening van voor de belegering is die van 1 Juli 1543 tot 30 Juni 1544 en bevat de rekening van beide kerken (archief der Sinte-Pieters- en Pauluskerk).

(3) Oorkonde van 1483 (Charterboek f° 125), art. 14 van het antwoord der verdedigers.

(4) Charterboek, f° 122.

dat in 1483 tegen de stad Oostende bij de Vier Leden van Vlaanderen werd ingediend.

De Oostendenaren zelven vertoonden nu en dan den vorst hoe dat zij somtijds, bij nachte zoowel als bij klaren dage, al te zamen, groot en klein, aan het onderhouden en herstellen van den zeedijk werken moesten... in de lange koude winter-nachten, onder het luiden der noodklok en het algemeen gejammer en geklag¹.

Wanneer een vloed te vreezen was of onverwachts geschiedde, zien wij de naburige steden, zooals Oudenburg en Brugge, benevens het Vrije van Brugge, afgeveerdigden zenden naar Oostende, om de maatregelen te nemen tot het voorkomen der schadelijke uitwerksels welke de doorbraak van duinen en dijken voor de omliggende landen mochten hebben².

Vermelden wij de vloed van 23 April 1449 — met aardbeving gepaard³; van 1452⁴; dien van 1453, in de stadsrekening aangestipt onder de bewoording van den « laetsten hoghen vloede », en die den spoyedyc, het westersche hoofd, den havendijk, de zeeduinen en zeedijken grootelijks beschadigde⁵; alsmede de overstroming van 1458⁶; den storm en hoogen vloed van S. Mathæusdag 1463, die aan de « westspoye », het oude schepenhuis en de duinen schade toebracht⁷.

(1) Oorkonde 1502: « Comme en faisant la dite visitation le « pourrions veoir aux diligences qu'ilz faisoient nuyct et jour a « entretenir et reparer la dite dycque, mesmes la dycque de « l'ancienne ville, qui est la principale seurte du pays, non « seulement par ouvriers et despens a eulx insupportables mais « par la commune tant enfans que hommes... » (f° 89).

1507. (Sprekende van den zeedijk die zoodanig geleden heeft) « que la pluspart d'icellui yver par les froides, longues et dures « nuytes, les dits exposans, pour saulver leurs vyes ont este con- « trains habandonner maisons et biens, et petis et grans eulx tenir « et demourer sur la dite dicque et illecq. au son de cloche et « grant travail, pleurs et gemissemens, convocquer un chacun « pour applicquer tous moyens de remedes pour la deffence « d'icelle dicque et de nostre dite ville, laquelle aultrement sans la « grace de Dieu et la dite deffence vraysemblablement eust tres « souvent et en divers lieux este emportee ou perche... » (f° 72).

(2) Zie hooger bl. 28. *Histoire d'Oudenbourg*, II, bl. 212 en 462. Rek. van het Vrije 1477-78, f° 45-46.

(3) *Custis*, II, bl. 109.

(4) Rek. 1452-53.

(5) Rek. 1453: « De hoghe vloet laetsleden. — Vergadering « als de zeedunen besteid waren te makene ende te repareren die zeere ghequetst waren bi den toedoene van den laetsten hoghen vloede ».

« Claeis Van der Contre van eenen partsele van den zeedyke te makene ende repareerne, die zeere vermindert was bi den hoghen vloede, van den gasthuuse oostwaert... totten westcant van der gheuele. » Zee- en havendijken waren zeer « ghequetst » door den vloed.

(6) Rek. 1458-59.

(7) Rek. 1463-64; Reg. 37291 (hoofdstuk der bestedingen en der verschillende uitgaven).

't Was eene geweldige overstroming die op de vlaamsche kust ten jare 1468 woedde en den dood van vele menschen en dieren voor noodlottig gevolg had¹.

Ongemeen schrikkelijk waren de overstroming en doorbraak der zeedijken van 27 September 1477, waardoor Holland, Zeeland en Vlaanderen groot gevaar liepen vele landerijen te verliezen. De oude stad Oostende, werd grootendeels overstromd en de kerk (de oude kerk) stond acht voeten onder water².

Hooge vloed grepen insgelijks plaats in 1479³, « doen de zee bij nachte inbrac te Blutsy » (eene plaats nabij de stad gelegen); den 12 October 1484⁴, in 1494⁵, den 12 Februari 1496⁶.

De zestiende eeuw ook is, wat de geschiedenis van Oostende betreft, door verscheidene zeevloedden gekenmerkt.

Ten jare 1502⁷ verklaarden de commissarissen, door den vorst benoemd ten gevolge eener klacht wegens het Vrije, nopens het zoogezeid verzuim van onderhoud van den dijk in 1395 aan de stad Oostende overgelaten, dat de havendijk ter zuidwestzijde al weerskanten erg beschadigd en verminderd was en dat, volgens die van het Vrije, de aanpalende gronden groot gevaar liepen onder water te geraten. De dijken die de oude stad beschutten hadden ook van het onweder geleden: op twee plaatsen waren zij bijna geheel weggerukt.

(1) *Kronijk van Vlaanderen*, III bl. 405.

(2) *Kronijk van Vlaanderen*, C. 66, bl. 195.

(3) *Histoire d'Oudenbourg*, II bl. 462.

(4) Rek. 1464: « Jacob Maertins als de dunen ende wercken van « der stede bescauwet waren na den hooghen vloede, der IX^{en} jn « october met den werclieden... VI f° XII s. p. »

(5) « Betaelt diverssche personen die met huere perde wrochten « ende voerden met corden zekren (?) erde jn de oude stede omme « t maken van den dycken ende dunen die jnneghevloyet waren. » « Betaelt diverssche personen die met huere perden ghebrocht « hebben de erde daermide de gaten ghestoopt ghezijn hebben « van den havendyc ende dezelve dyc ghemaect was. »

(6) « Hyems multæ aquæ et imbium et ventorum ingentium. « Ostenda gravi erat in periculo propter Caurum ventum assidue « fere flantem. Supplicationes habitæ tempestalibus talibus aver- « runcandis, præcipue Brugis frequenter. » (*Fragments inédits de Rambout de Doppere*, bl. 81, in de *Annales de la Société d'Emulation pour l'étude de l'histoire et des antiquités de la Flandre*, jaargang 1892.) — Stadsrekening 1496-97: « Betaelt Rycke Dix van te stellene ten « pryse t werck van den grooten dijcke van den dune die jnne- « ghevloyet was... XII s.

(7) *Charterboek* f° 87 v. tot 90. Ziehier teksten nopens andere overstromingen: « den afgheloyden dyc by verloren cost ». (Rek. 1504). « De ghebroken dyken bachten d'oude kercke » (1505, f° 9 v.).

De stad ontving last den gezeiden dijk op de twee meest beschadigde plaatsen behoorlijk te herstellen, op de manier in de overeenkomst van dit jaar beschreven.

Die van Oostende hadden zich beklagd over de nalatigheid, vanwege de sluismeesters van het Woutermansambacht, op het stuk van het onderhoud der duinen ten westen en oosten der stad, dewelke zoodanig geminderd waren, zeiden zij, dat de stad meestendeels in zee lag¹: de commissarissen gelastten hen de weet daarvan te doen aan de Schepenen van het Vrije en in geval van nalatigheid van hunnentwege, de commissarissen binnen veertien dagen te verwittigen.

Op Sint-Stevensdag van het jaar 1516 bracht de vloed erge schade toe aan de dijken, kaaihoofden en andere zeewerken².

Even geweldig waren de stormen en watervloeden van 5 November 1530 — die een deel van Zuid-Beveland vernielden en veel huizen te Vlissingen wegspoelden³ — en van 2 November 1531. De groote nieuwe dijk, een jaar te voren opge maakt (1530), was te Oostende geheel afgebroken en weggespoeld; hoofd- en kattepijlen waren losgeraakt en weggedreven. De herstellingswerken waren berekend op 44000 guldens⁴.

Groote schade richtte de vloed van 1559 aan in vele plaatsen der Nederlanden in het algemeen.

De zeewerken van Oostende werden afgeslagen, gebroken, « gheput » en beschadigd,⁵ dermate dat stad en streek in groot gevaar van overstrooming verkeerden.

Deze van Allerheiligendag 1570 overtrof in geweld en schadelijke gevolgen bijna al die der zestiende eeuw. Een aanzienlijk gedeelte — 128 huizen — van Scheveningen in Holland verdween in de zee⁶; te Veere, in Zeeland, werden twee dijken gebroken, kaaien en hoofden erg

gehinderd¹; Dordrecht en Rotterdam stonden onder water. Nader bij, te Nieupoort, liet de overstrooming zich ook gevoelen².

Wat onze stad betreft, wij zullen het woord laten aan de Oostendenaren zelven, die in hun vertoog tot den vorst zeiden dat zij « bij den « vreeselicken tempeeste ende hooghen vloede, « geschiet Alderhelegghen ende zielendaghen jn « t jaer XVe tzeventich lestleden, zulcx dat binnen « 's mensschens gedyncken diergelycke niet geweest « en js », aanzienlijke schade geleden hadden hadden « duer t vuytwerpen van diversche van de « voorseide catheyehooffden, het afspoelen ende « schueren van de dycken, jnvallen van de cayen, « t vercrancken van de sluysen ende andere zee- « wercken, met zulcker cracht ende violentie « toegegaen dat het oude scependom jnundeerde, « ende zonder de gracie van God Almachtich ende « de groote weere ende hulpe van de ghemeente, « zoude ooc het nieuwe scependom metter havene « gheinundeert ende t zeewaeter t allen canten « alsoe zynen cours ghenomen hebben, in onsen « lande van den Vryen...³ »

De gebouwen der stadswijk de *Meet* genoemd hadden insgelijks veel van den storm geleden⁴.

Onder andere bijzonderheden die wij in de Stadsrekeningen omtrent dien zeevloed aantreffen, zijn de namen te vermelden der poorters die hunne zeilen leenden om voorloopig de scheuringen te dekken in de dijken door de zee veroorzaakt en om het bewaren der herstellingsstoffen, waartoe ook de zeilen van het stadsoorlogschip benuttigd werden⁵. 't Waren:

ADRIAAN VELTERS, leende eene nieuwe en eene oude « drijffok » en eene « toochfocke »; JACOB GHEERTSONE, eene « blinde » en eene nieuwe drijffok; CORNELIS HOOFT, eene groote drijffok; CORNELIS LAMPSINS en BASTIAAN BREYDELS, elk eene drijffok; LAUREINS THEEUS en VICTOR DE BUDT, elk eene fok; MARCUS HANCKE, burgemeester, eene drijffok en eene « baldavit (boldaerd?) focke »; NICOLAAS VELIJNCX, eene « blinde » en eene fokke; ANDRIES VERHELLE, eene « voorfocke »; ELIZABETH MUENICX, eene geteerde drijffok en een ander zeil; PIETER COLENHEINS,

(1) F^o 88 v. «... veu quilz vouloient demonstrier a veue d eul le « dommaige estre advenu par la coulpe des dits du Franc qui na- « voient entertenu des deux costez de la ville les duynes, lesquelles « s estoient tant amoindries que la ville estoit pour la plus part « assize dedens la mer... » Hierop antwoordde het Vrije « la dite « ville non plus avant estre en la mer qu elle n estoit alors que la « dite dycque leur estoit delaissee, et se les duynes estoient amoin- « dries, pareillement estoit la ville » (f° 89).

(2) F^o 80 v.

(3) Luidens een lied vermeld in Paul Fredericq's « Onze Historische Volksliederen van voor de godsdienstige beroerten der 16^e eeuw » (1894), bl. 71 — 72.

(4) Charterboek, f° 90 v.

(5) Uitdrukking eener oorkonde.

(6) Zie het gedichtje op eene oude schilderij in het Stadhuis van den Haag, afgedrukt in de « Batavische Oudheden » van P. Cluverius (1709).

(1) Ermerins, *Geschiedenis der stad Vere*, II, bl. 373-4.

(2) « Den II Novembris 1570 in festo animarum, pridie fuit enundatio « (sic) maris magna valde. » Aanteekening op eenen der wetsregisters der stad Nieupoort.

(3) Charterboek, f° 184 v.

(4) Stadsrekening 1569-70, f° 45.

(5) Rek. 1570, rubriek van buitengewone uitgaven.

twee zeilen; JAN VELIJNX, ook eene nieuwe drijf-fok en touwen; eindelijk CORNELIS KIEN die voor zijne schipsfok slechts den kost van het te huis brengen en droogen begeerde.

Voor die 21 zeilen en fokken betaalde de stad eene schadevergoeding van 166 ponden schellingen parisis¹.

Verders vermeldt de rekening den onkost van een dertigtal manden en korven in de dijkwerken verbruikt, van bier dat « binnen der tijt van der dicaige in den noodt bij de hulpers » gedronken was geweest alsmede van het wederhalen van pijlen en planken door den vloed tot het strand van Wenduine gedreven.

't Was ook een zware vloed deze die — juist

vierhonderd jaren na de groote overstrooming (1394) — in Januari 1594 plaats greep¹.

Toen, zeven jaren later, Oostende door Aarts-hertog Albertus gedurende drie jaren belegerd werd, speelde de zee geene onbelangrijke rol in dit tijdvak en zoowel belegeraars als belegerden wisten meermalen te spreken van « die afgrijselijcke » tormenten van de zee, die ons dach ende nacht « bestormden »².

Doch zoo ver zijn wij nog niet gekomen. Een woord nu over de middels tegen de dolle zeebaren door de inwoners eertijds gebruikt.

§ 7. Verweringmiddels. — De Zeewerken.

De noodzakelijkheid eener aanhoudende worsteling tegen de woelige zeewateren had de Vlamingen reeds vroeg met de kunst van dijk-en andere zee-werken aan te leggen bekend gemaakt, ja hen in dit vak zelfs eene groote bedrevenheid doen bekomen. Des te lastiger was de worsteling, daar onze voorvaderen, met het gebruik van ciment, beton, metalen grondkisten, en zelfs met steenen kaaimuren en arduinen goltbrekers en zeedijken onbekend, zich met de meest bij de hand zijnde stoffen, van een min weerstandbiedend vermogen voorzien, behelpen moesten.

Die stoffen wisten zij echter op eene kundige wijze te bezigen om de golven te breken en de uitwerksels hunner slagen in ruime maat te verminderen.

De voornaamste waterwerken waren, gelijk heden nog, dijken of zeedijken, hoofden of staketsels en katteien.

De dijken miek men van zand en aarde — goede koornaarde, zeggen de lastenboeken van 1533². De tee des dijks werd gedolven 20 voeten verre en zes voeten diep in het zand, bestond uit eene laag slijk van twee voeten en uit aarde en werd eindelijk gekramd met goede rugge- of tarweglei of strooibossen.

Het zand haalde men uit de haven; het slijk uit de vesten, de aarde waar men ze gekrijgen kon.

Dikwerf ziet men de stad zoden zenden halen te Nieupoort³.

Men versterkte den dijk met zijne glooiing te bekleeden of liever te « bepoten » en te krammen met strooi⁴, brom of brem⁵ — een kort gestamd plantgewas uit de heidegronden (in 't latijn *genista*, in het fr. *genêt*) — om het zand te vangen en te behouden⁶. Eene zonderlinge rubriek onzer oude

(1) Notulen der Staten van Zeeland, jaar 1594.

(2) Fleming, b. 300.

(3) Rek: 1536, f° 5 v.: « Diederick Kelewaert van der Nieupoort « over den coop van elleven scepen zoon te III £ p van elcken scepe. » Zie hiervoren, bl. 26 (aanteekening).

Rek. 1555, 32 v.: « Betaelt den XVII^{en} jn ougst Pieter Hoens « van der Nieupoort over de leveringhe van vier schepen score- « zoden omme t maken van der sluus ofte spenye ter wile XII £. »

(4) Rek. 1505. « Dit sijn de costen van den stroye dat men ghe- « poot heift benoorden den nieuwen diken omme te hoghene ieghen « de zee. »

Rek. 1404. Rekening « van stroye, gleye ende ouden deken. — « Eerst omme t maken, repareren, t crammen van de dycken, vel- « dammen, van de ofgheulen den dycken, t pooten jeghen den « vloghe van den zande, up de dunen ende t legghen van den « stroye bachten den rysen also wel bewesten der stede ale boosten « als binder stede te diversschen tyden. »

(5) Rek. 1428: « Item zo waren ghesent te Bekeghem Jacob « Christiaens ende Pieter Meynaerdt omme te copene een quanti- « teyt brooms omme te potene hier jeghen de zee. »

(6) Rek. 1431: « Dit sijn costen van brome die ghepoot es tieg- « hen de zee omme de vlucht van den zande. »

Ziehier wat men leest in eene oorkonde van 1502 (Charterboek f° 89 v.): « Vestue et boutee d estran et armee pardessus d une « haulteur de cloyes a la facheon de Hollande, ancree d'ancre de « bois deuement comme l ouvrage le requiert. Et au piet d icelle « dycque sera mis ung *duyckeldam*, dont les peus (*pieux*) seront mis « six piets en terre et deux piets dehors, garnis les trois piets en « hault d asselles bien jointes et serrees telement que le sablon ne « peust couler parmy, desquels trois piets ainsi garnis d asselles

(1) Rek. 1570 (Reg. n° 37393 v. h. Rijksarchief), f° 42.

(2) Reg. n° 27797 v. h. Rijksarchief, « Rekeninghe van der dicaige van der Stede van Oostende » (1533).

stadsrekeningen is die betreffende de overneming, door de stad, der bouwstoffen voortkomende van de toen meestal strooien daken van afgebroken huizen: wij hebben reeds de gelegenheid gehad de oorzaak te doen kennen der menigvuldigheid van huizenafbraak in de oude stad, in den tijd dien wij bespreken. Met die stof vulde men de diepten en putten in de duinen. Men leze bijvoorbeeld de volgende uittreksels:

« Dit zijn costen van stroye ende van ouden
« deeken dat ghepoot es tieghen de zee ende
« gheworpene jn de pitten »¹.

« Betaelt den XXIII^{en} jn April anno 1533
« diveerssche personen van XIII^m *preter* drie
« quartier oudt dec, commende van de afghe-
« brooken huusen jn de oude stede ende dat
« ghedaen draghen jn de dune te IIII £
t duust »².

Op de benutting van mest tot dijk- en duinstof hebben wij hooger gezinspeeld³.

Jn 1453 bestond er eene stadsverordening die de inwoners het vervoer oplegde dier stof naar de « schorre, » op hunnen kost⁴, doch uit de rekeningen van later jaren blijkt het dat de inwoners dien last liever aan de gemeente overlieten⁵.

De duinen onderhield en versterkte voornamelijk met doornen en brom⁶ alsook met rijshout om « de vlucht van den zande. »

Te Ghistel en Eerneghem ging men « catterys » en het « way » van wilgen koopen⁷. In een vertoog, ten jare 1631 tot den vorst gericht, leest

men dat de bijlanders door de Iperleet, en vandaar door de Ghistelvaart en den Moerdijk, naar het bosch of het houtland plachten te varen alwaar men « faschijnen, staeken, gaerden en brandthout haalde ».

Om zijne kloekte, zijne duurzaamheid, zijne veerkracht en de dichtgeslotenheid zijner deelen, speelde het rijshout — hetwelk bovendien, zoo men weet, tegen den zeeworm bestand is — in den bouw van waterwerende werken eene gewichtige rol.

Men weet hoe men het rijshout tot het bekleeden en versterken van dijken en hoofden gebruikt. Men vormt eene of meer lagen of matten lange, rolvormige, onderling verbonden takkebossen, de eene reeks loodrecht over de andere gelegd. Dient het rijshoutwerk tot dijkbekleding of tot rijlsbed, de sterkte ervan is in de breedte; brengt men het aan tot bevloering van katteien en hoofden (zinkrijs), dan is de sterkte in de lengte.

Het zand vervult de tuischenruimten en — door de weekdieren geholpen — doet het hout samenklevan.

In de langdurige belegering der stad van 1601 tot 1604 hadden de voornaamste vestingswerken eene bemuring of bekleeding van rijswerk.

Het rijshoutwerk diende tevens tot bevloering der hoofden of staketsels, en droeg in dit geval eene lading of ballast van zware steenen.

Voor eenen vierkanten meter rijlsbed van 0,50° dikte behoeft men 350 kilos ballast².

Daarover verder.

Terwijl de vlakke glooiing der dijken aan den aanslag der zeegolven blootgesteld dezer kracht verzwakte, dienden de enkele en dubbele hoofden die den dijk tot borstwering verstrekten en voornamelijk de katteihoofden en dwarshoofden, om den slag der baren te verdeelen en te breken.

Buiten de dijken had men dus nog de houten werken, waarvan stof en maaksel omtrent dezelfde gebleven zij, al verschillen soms de oude woorden

« l'un sera en terre et les autres deux dehors, et soubz jcelluy
« duyckeldam seront fais encoires deux samblables duyckeldams
« disdantes l'un de l'autre de VIII piets.pius ou moins... »

(1) Stadsrek. 1432.

(2) Stadsrek. 1532, f° 29 v.

(3) Bl. 22, 1^e kolom, 2^e aantekening.

(4) Rek. 1453: « D'ordonnancie dat elc zijn mes levere ter score
« zonder der stede cost es binder dese jaerscare honderhouden... »

(5) Rek. 1504: « Betaelt Pieter Pauwels van ghenomen hebbende
« een jaer lanc gheduerende alle t mes van der stede ligghende up
« al de ghecautsierde straten, wech te voerene jn de dunen ende
« gaten van den dycken »...

(6) 1505, f° 38: « Jan Joris dunheerdere mijns gheduchts heeren
« van zeecker doorns die hij heeft ghelaten hauwen ende bringhen
« hier binder stede, XII £. »

1507, f° 25: 7000 « wissen om dorens te binden ende ander hout
« dat ontbonden was »...

Rekeningen der XVe eeuw (« diversche costen »):

« Betaelt diverssche personen handwerckers die de voorseide
« peerden loeden ende ontloeden, de erde sturtende, t mes
« bredende, daer t van noode was, zekere rysen ende hout
« stellende jeghen de dycken van der zee, stroy, dornen potende
« jn de dunen an beede zyden van der stede, grote houtten helpende
« ontladen ende laden ende andere diverssche handwerck doende ».

(7) Rekeningen der zestiende eeuw.

(1) Stadsarchief, doozen. — Rek. 1555, 31 v.: « Betaelt Pieter
« Beernaert woonende jn de prochie van Moere, over den coop
« ende leveringhe van XIII^{ic} bonden zijncrysen, staken ende
« gaerden ».

In de « Vlaamsche Kronijk », bl. 755, lezen wij dat de soldaten van Oostende, ten jare 1594, meester geworden van de sterkte van Snaeskerke « in de busschagen » trokken om hout en « synckrys, » omme haerlieden werken, zo jeghens de zee als elders te repa-
« reren, t welcke zy voerden met schuyten naer Oostende. »

(2) Leest de « Notice sur les travaux publics en Hollande » door M. Ph. Croizette Desnoyers, hoofd-ingenieur van bruggen en wegen (Parijs 1874.)

en uitdrukkingen der kunst met degene heden in zwang.

Te Oostende lag er voor den zeedijk en langs geheel de lengte van denzelfden een dubbel hoofd — het lang hoofd genoemd — rond de 1100 meters lang¹, waarvan de kracht nog versterkt werd door verscheidene katten en dwarshoofden, elk van ongeveer 38 meters. De dwarshoofden waren een slag van zeewaarts gaande staketsels tot hetzelfde einde dienende als de katten, opgericht als zij waren tegen « de stromen ende vloet van der zee »², 't is te zeggen om de barenkracht te breken.

Die vooruitspringende werken hiet men ook « peeuwen » en « duikers »³.

In het oprichten van hoofden en pijlwerken lei men eerst en vooral de « zillen », 21 of 22 voeten lang — drie op elke roede lengte — en sloeg men onder elke zille drie « grondpijlen » van gelijke lengte, tot op eenen halven voet na in het zand. Zillen en grondpijlen werden met rijswerk, houten nagelen en « scuttenaghels » (nu « takkebouten » genoemd, schijnt het) aan elkander vastgemaakt.

't Was de grondslag van het werk dat bestond uit pijlen — 20 tot 22 voeten lang — vier of vijf per roede — op beide zijden van het werk, tusschen de zillen, « pyl an pyl, also naer als t werckelic » was, 10 voeten in het zand, de « vroomste » en de langste « zeewaert. » De pijlen waren aan elkander gebonden en gesloten, en versterkt door allerlei stukken zooals de « gordingen », onder en boven, buiten en binnen; de « steekbalken » — hetzelfde wellicht als onze huidige « steekbanden » — schuinswijs liggende tusschen zille en pijl; de « sloofbalken » die steunden op de « leugenpijlen » of « zettters » aan de zille vast; de « steunen », landvasten of « ankers »⁴ de « schutbalken »; — waarschijnlijk hetgeen onder den naam van « klossen » of « klissen » bekend is, dienende om eenen naad tusschen twee stukken te beschutten — alsmede nog de « sluitpijlen »⁵. De rekening van 1505 maakt gewag van ijzeren schoenen (scoen), waarvan de pijlen van 't nieuw kaaihoofd, de sluis en de « caye » moesten voorzien zijn⁶.

Het werk alzoo kloek « gezild » en « gegrondpijld », « gegord » en « gesteund zijnde », moest eindelijk nog goed « gelijst » zijn of voorzien van lijsten, « ghecabelt » vier duimen in de zillen, aan weerskanten van het werk.

Pijlen en balken waren onderling verbonden met houten nagelen — *boynaghels, landtvastnaghels, creneelen* — die zich met de bouwstoffen zoodanig vereenzelvigden dat, om het werk los te maken, men verplicht was hetzelfde in stukken te slaan.

De pijlen sloeg men in den grond met den *heiblok* — nu het schalk genoemd — waarvan de rekeningen dikwijls melding maken :

« Betaelt diverssche personen die te diverssche « stonden gheheyet hebben in de caye ende cay- « hoofden ende andersins »².

« II Horen om der heye weghende XVI pont... XLVIII s.

« Een nieuwe rync an den heyebloc, VI f XII s. « — VIII calcoenen vermaect an den heyebloc « met VIII crammen. »

« — Een bout deur den heybloc weghende VII « pont ...XXI s. — II hooren vermaect an den « heybloc met II grote sceerssen...XLIX s. — III « aermen an den grooten heybloc weghende X « zestendeel... IX f . — Eene aerme vermaect met « sceerssen ...XXIIII s. — VI aermen omme den « heybloc ...XV f XII s. »³.

Het hout kwam uit Engeland⁴ en Holland. In de tweede helft der zestiende eeuw kocht de stad Oostende het hout meestal te Dordrecht en het steen te Vilvoorde⁵.

De hoofden vulde men met rijshout en steenen. Men bezigde eerst klein rijshout, 3 voeten boven de zille, vervolgens groot rijshout, 3 rijzen hoger, « wel ende dichte ghestuwet in elcanderen », groote ballaststeenen, schorre — of zinksteenen genoemd, dienden tot de vervulling der hoofden tot aan de opperste gording.

Het zinksteen kwam uit den vreemde.

Ten jare 1532 kwam er alhier uit Frankrijk ongeveer 110 lasten zinksteen; uit Zeeland 26, uit Engeland 64.

(1) Charterboek, f° 72.

(2) Rek. 1503, f° 26 v.

(3) Rijksarchief, reg. n° 16041. 2 of 3 « peeuwen ofte duuckers van houte ofte zyncryse... streckende van der voorseyde caye noort-west ter zeewaert jne. »

(4) Staatsarchief van Brugge. Reg. n° 1857 (1611) f° 31 v.: « Gheeraert Dierycz heeft anghenomen het anbrengen van 97 « corbeelen onder die *ankerhoutten* ofte *landvasten* van de groote « pylotaige teghen de com » (enz).

(5) Dijkwerkenrekening 1533.

(6) F° 31.

(1) Stadsrekeningen, XVIe eeuw, *passim*.

(2) Rek. 1504.

(3) Rek. 1505.

(4) Rek. 1504 :

« Ghepresenteert den bailliu van Zantwyc vut Inghelandt die « hier quam by der wet rekeninghe doende van den houtte dat hy « de wet ghezonden hadde. »

Rek. 1505, f° 35 v.: « Betaelt Willem Scego van Zantwyc vut « Inghelant van IIe eken ende halve bomen te XXVI s. p. t styc « ende XLV pylen te XXII s. p. t styc. »

(5) Stadsrekeningen, *passim*.

§ 8. Geldelijke Beschouwingen.

Telkens de zeewerken zan Oostende uitbreiding of herstelling vorderden, zonden de Schepenen eenen bode naar de omliggende dorpen « omme » daer te ghebiedene dat alle dieghene *die brood* « winnen wilden metten spade, dat sij hier commen » souden »¹ of, wanneer het een oproep tot ondernemers gold, « omme daer te doen ghebiedene dat » alle deghone *die diken wilden nemen te makene* « *jeghen de zee*, hier zouden willen commen t eenen » benoemden daghe omme die te nemene »².

De eigenaardigheid en eenvoudigheid van de taal der oude bescheiden was slechts de trouwe wederspiegeling van den eenvoudigen zin der voorvaderlijke wethouders die, om de arbeiders der zeewerken aan te moedigen, de vlijtigste onder hen met een geschenk (jueelkine) beloonden³.

In tijden van dringend gevaar moest iedereen eene hand toesteken ter spoedige herstelling en versterking der noodlijdende werken. Wij hebben deze daadzaak reeds doen opmerken.

Tot den verplichtenden dienst nam het gemeentebestuur in de jaren veertienhonderd herhaaldelijke zijnen toevlucht, een maatregel die eene aanzienlijke besparing voor gevolg hebben moest⁴.

Ten jare 1516, na den vloed van december kwam er werkvolk toe van Ghistel, met verscheidene wethouders dier stad aan 't hoofd, om bij de herstellingswerken hulp aan te brengen⁵.

Onder de aannemers der werken ontmoet men benevens inwoners van Oostende, personen afkomstig van gewesten waar zulke ondernemingen ook

dikwerf eene noodzakelijkheid waren, zooals Zeeland, Beoostenblij, Westdorp, Wachtebeke, Assenede, Bochoute en voornaamlijk Watervliet: al plaatsen gelegen in Noord-Vlaanderen, nabij de oevers der Schelde¹. Ten jare 1559 zien wij de wet naar Vlissingen eenen man zenden halen « hem verstaende an de zeewercken », om hem nopens zekere alhier ontworpen werken te raadplegen. Frans Pieterssone kwam dien ten gevolge naar Oostende².

Doorgaans namen een betrekkelijk groot getal aannemers deel aan dergelijke ondernemingen en deze werden in deelen of loten gesmaldeeld: sommige werken waren in tien, ja twintig en meer stukken gesplitst³.

Altijd, eer de stad een werk van belang begeerd te doen uitvoeren, beriep zij de voornaamste ingezetenen ten Stadhuize om over den toestand te beraadslagen en volgens gemeen besluit te handelen⁴.

Ten jare 1515 besloot men twee « notable ghegoede mannen » te kiezen, die gelast waren de sluizen « speien, » kaaihoofden, kaaien en dijken,

(1) Rijksarchief, reg. n° 27797, f° 25 en volgende.

(2) Rek. 1559, f° 41 v. — Nopens het zinksteen (bl. 24) ziehier eenige teksten. Rek. 1504: « Betaelt diverssche personen van » zyncsteenen die zy te diverssche stonden uut Vranckerycke, van » dezen jare ghebrocht hebben ende der overghegheven omme jn » den cayhoofden te legghene » (14 £ 7 s.)

Rek. 1532: « Vincent Verdieu van Walraveshyde over de leve- » ringhe van eenen grooten boot zyncsteenen by hem ghebrocht » vut Jnghelandt ende ghecocht by Nicasius Claeissone, Commis- » saris van der voornoemde dicaige... II £ XIV s. II d. p. Jan » Boutaert scipper van Rouaen vut Vranckericke, over de leverin- » ghe van eenen grooten hoop zyncsteen ligghende up de caye, » ghecocht by de voornoemde ghecommitteerd... VIII s. IIII d. » — Reg. n° 37399 v. h. Rijksarchief, f° 49 v.: fransch kalksteen » aan de kateihoofden gebruikt » up de rysen voor ladynghe. »

(3) Rijksarchief, gezeide dijkwerkenrekening. Zie ook in de stadsrekening over het jaar 1576 de posten der versterkingswerken.

(4) « Item zo waren ontboden up der stede huus alle de notable » van der stede omme met hemlieden raed ende avijs te hebbene » weder dat men rijsen copen wilde zo men den dyc breedende wilde, » ende was ghesloten dat men dijken zoude...

« Item den vierden dach jn wedemaent zo waeren ontboden up » der steden huus alle de notable van der stede omme met hemlie- » den raed ende wis te hebbene hoe dat men de stede best bewaren » zoude tieghen de zee ende tieghen den toecommenden wintre » (enz). Rek. 1430.

(1) Rek. 1403.

(2) Rek. 1428.

(3) Rek. 1443:

« Victoor Meud ende Jan de Gooten (*Grooten*?) van diverschen » jueelkine dese jaerscare ghegheven daechlix ten dijk denghonen » die best ghewrocht hadden jn den zelven dijk... VII £ IIII s. p.» — Zie ook de rekening 1442, f° 15.

(4) Rek. 1437. « Item so waren verghadert buerchmeesters ende » scepenen metghaders de notable van der stede up den zeedijc » omme aldaer ghesaemder hand advijs te hebbene in wat manieren » men best denselven dijk breedende wilde, ende was ghesloten dat » dat men denselven dijk zuudwaert breedende zoude ende dat bi » *connestavelen achtervolghende der costume van der waecte.* »

Rek. 1445. Gelijke vergadering: « ende was aldaer ghesloten dat » men denselven dyc zuudwaert breedende zoude ende dat bij » conincstavelen omme den cost van der stede te spaerne. »

(5) « Ghepres enteert den XXVIII^{en} jn decembre burchmeesters » ende scepenen van der stede van Ghistele hier commende met » zeker menichte van volcke helpende vermaken de dycken ende » sluusen Sinte Stevinsdaghe jnneghevloeyt, zes kannen.... »

met de medehulp van deskundigen te bezichtigen en de schepenen de noodzakelijk bevonden herstellingen voor oogen te leggen. Die twee toezieners — die ook de bewaking van den Bierstal of stadsbrouwerij (waarvan verder spraak) in hunne bevoegdheid hadden — moesten acht slaan op « alle pollicien ter welvaart van der stede » en genoten vrijen toegang tot de schepenkamer, om met de wethouders de stedelijke belangen te bespreken¹.

Het onderhoud der twee voornaamste dijken der stad: de zeedijk die de oude stad beschermde en de havendijk waarvan de noordzijde bespoeld werd door de wateren der haven, die tusschen beiden steden lag, werd in pacht gegeven².

Jaarlijks had de schouwing van dijken en duinen plaats, met de medewerking der afgeveerdigden van het Vrije en der Watering³.

Geene plaats op onze kust had zulken hardnekkigen en langdurigen tegenstand aan de zeewateren te bieden. Nieupoort lag, zooals nu nog, ver van de zee, en de geschiedenis dezer stad maakt van overstromingen zelden gewag⁴.

Blankenberghe, sedert het tempeest van 1334 — eenige vlooden van gering gevolg daargelaten — werd insgelijks van de zee tamelijk wel gespaard⁵.

Gansch de geschiedenis van Oostende integendeel — wij meenen het oude Oostende — is met de wisselvalligheden van eenen aanhoudenden strijd tegen de golven zoo goed als doorwoven. Geene gebeurtenis bijna wier herhaling zoo menigvuldig, wier invloed zoo machtig is geweest; geen smeek-schrift of het had dien strijd zoo niet voor bijzonderste ten minste voor eene der voornaamste beweegredenen. Alle gelegenheden namen de Oostendenaren te baat om 's vorsten aandacht te trekken op de gevaarlijke ligging en den soms erbarmelijken toestand hunner « schaemele stede, « frontiere van der vuldere zee, draegende ende « lijdende dickwijlen groote ende horrible tempees- « ten, slaghen ende werpen van de vloijende baeren « jeghens de zeeweeren » alsmede op het kostelijk

onderhoud derzelve¹. Kostelijke werken inderdaad: de gedingstukken van 1483 zijn daar om te bewijzen dat het alom bekend stond hoe de inwoners van Oostende jaarlijks op die wijs « zooveel duizende penningen² » versmoorden.

239 roeden (3522^m,86) dijken; 497 roeden (7325^m,78) dubbele en enkele houten katteihooften; 131 roeden (1930^m,95) kaaien; een « rijshoofd » op het *ravael* der haven, van 57 roeden (218^m,88), en drie sluizen³, zonder te spreken van de waterlooopen en vlieten — voornamelijk den nieuwen Oostendschen Watergang — alles verslond menige penningen!

De stad moest zelve die werken bekostigen. De minste verwaarloozing kon noodlottige gevolgen hebben, « ghemerct dat bij eenen ghetide van « eene vloet al mocht verdrinken ende verliesen « lijf ende goet⁴.

In de vijftiende eeuw bedroegen de onderhoudskosten van haven, kaaien, sluizen en dijken jaarlijks ongeveer 400 ponden grooten⁵.

Het is ons inzicht niet hier eene geschiedkundige schets van het oostendsch « budget » te geven, hetwelk natuurlijk veel gemeens had met die van de andere steden van Vlaanderen⁶. Alleenlijk willen wij hier den lezer opmerkzaam maken op zekere buitengewone middels eertijds door de stad gebruikt, wanneer zij in geldverlegenheid verkeerde.

Ten jare 1531 stemden de poorters erin toe dat elk weerd of reeder ter visscherij voor elkeen zijner visschers (versta: stuurlieden) 12 ponden parisis zou betalen⁷; de andere poorters, eene som berekend naar ieders vermogen; elk visscher met zijne vennoten, 30 ponden⁸.

Een gansch eigenaardig geldelijk middel, dat bij ons voorgeslacht juist geene uitneming was, zoo de archieven der stad Brugge het betuigen⁹, en

(1) Zie de oorkonden van 1518, 1562, 1574, 1577, 1578 enz. (Charterboek).

(2) Charterboek, f° 122:

« Twelcke groot grief waere dat om acht oft thien rycke die « daer wonen ende niet meer, dewelcke zovele duusten versmooren « s iaers jn t onderhout van huerliedder havene jeghen de zee die « hemlieden force doet, mids dat zoe loep heeft te landewaerts « jn daer zy gheen plach te hebbene... »

(3) Charter van 1571 (Charterboek f° 184 v.)

(4) Rek. 1409-10.

(5) Charter van 21 Juni 1490 (Charterboek, f° 55).

(6) Men zal hierover o. a. met vrucht de *Histoire d'Oudenbourg*, II, bl. 508 en volgende raadplegen.

(7) Rek. 1531-32 (Reg. n° 37354 v. h. Rijksarchief), f° 10 v.

(8) F° 14.

(9) *Inventaire des archives de la ville de Bruges*, V, 473-477.

(1) Charterboek, f° 67 en verso.

(2) Zie de stadsrek. 1521, f° 36 v.

(3) Rijksarchief, reg. 37396, f° 43 v. (Stadsrekening, jaar 1573).

(4) Te vermelden zijn die van 1394 (Stadsrekeningen van Nieupoort), 1464 en 1570 (Charters).

(5) *La Flandre*, jaargang 1874-75 (Blankenberghe et son passé historique.)

waarvan het gebruik heden het afveerdigen van eenen « specialen commissaris » zou wettigen, was de verkoop, door de stad, tegen gereed geld, van zekere hoeveelheden visch, die zij verscheidene maanden later leveren moest, eene verhandeling die de wethouders onmiddellijk penningen verschafte, doch natuurlijk op een schadelijk slot uitliep.

't Was het geval in de jaren 1530 en 1531.

In eerst gemeld jaar verkocht zij acht lasten « locaters » voor 768 ponden parisis¹ en moest daarvoor, op het tijdstip der levering, 895 ponden betalen², zij een verlies van 127 ponden.

Het volgende jaar geschiedde de verhandeling op eene breedere schaal.

In de maanden april en mei van dit jaar verkocht zij 42 lasten haring die met Baafmis (1 oktober) geleverd werden. De verkoop « ten meesten profite deser stede dat moghelick gheweest es » bracht de som op van 3939 ponden 12 schellingen parisis.³ De stad moest 4845 £. 4 sch. betalen⁴, zij een verlies voor de stadskas van 905 ponden 12 schellingen parisis, of ongeveer 3.66 % op de ontvangsten van dit jaar (24693 £ 6 s. 9 p.) Die « voorkoop » van ambtswege werd echter door de commissarissen, met het onderzoek der stedelijke rekening gelast, goedgekeurd om de volgende beschouwing: « Scepenen hebben gheaffirmeert « dat dit beleet ghedane es gheweest omme meer- « der scade te scuvene, te wetene omme met « dilligencie te moghen repareren de dycken die « by der jnundatie afghevloyt waeren ende gheheel « te nieuten, waerup ende by quictancie up elcke « partie overgheleit dese partijen hier passeren « zullen »⁵.

Onder de buitengewone belastingen dient ook het « cafcoengheld » gerekend te worden: een der geldelijke middelen tot welke de stad haren toevlucht nam ten jare 1533, om de penningen te vinden noodig tot de opbrengst der 7000 guldens, aandeel der poorters van Oostende in de lasten der dijkwerken van dit jaar. Het « cafcoengheld » was eene belasting, in vroeger tijden nogal in voege, van 5 schellingen grooten « van elcken cafcoene » — zoo hiet men eertijds de schouw van eenen heerd — « ende eertstede staende binder... stede

van Oostende, » toehoorende aan de inwoners, waarvan de naamlijst in de dijkwerkenrekening van dit jaar¹. Die lijst zal ons later goed te pas komen.

De ontvangst van het « cafcoengheld » bedroeg 309 £ 1 s. grooten. Een tweede geldmiddel, ten zelve jare benuttigd, was de ontleening ten laste der begoede burgers, die 345 £ opbracht.

Te allen tijde wanneer groote werken te verrichten waren, gaven de poorters van Oostende blijken van edelmoedigheid.

Wij zien de wethouders van 1446 voor vier jaren van hunne jaarlijksche « lakenen » ten profijte der stadskas afstand doen.

Eene geldelijke gift vanwege eenige burgers staat in de ontvangsten der rekening van 1492-1493 vermeld².

Zoo ook in gemeld jaar 1533 bevat de rekening waarmede wij ons bezig houden eene lijst van giften, van wege vijf en twintig poorters « ten profijte van der voornoemde stede in de stede van huerlieder leeninghe. » De som dezer giften bedroeg 37 ponden grooten.

Nu, in het jaar 1533 bedroeg het aandeel der stad 1166 £ 13 schellingen en vier grooten, welke som men dekte met de volgende ontvangsten:

« Cafcoengheld »	307-15-0
Ontleening	345- 0-0
Giften	37- 0-0
Verpachting van wijn- en bieraccijns	375- 0-0
Stadskas	101-18-4
	<hr/> 1166-13-4 ³ .

Toen in het jaar 1559 de stad 3000 £ en de poorterie 1800 £ moesten opbrengen om met de drie naburige wateringten, krachtens octrooi van 7 september 1559, de kosten te bestrijden der noodige zeewerken⁴, greep er eene tweejarige « ommestel-

(1) Rijksarchief, Reg. 27797, f° 17 en volgende.

(2) 1492-93 n. s. (Reg. n° 37315 v. h. Rijksarchief):

« Van diversschen poorters van dat zy ghegheven hebben vut « jonste ter hulpe van den zwaren lasten van der stede XC £ XII s. p. »

« Anderen ontfanc extraordinaire van diverssche personen up t « guend dat zy ghaven ter hulpe van den nieuwen ghedelve III £ « XVI s. » (Ibid.)

(3) Rekening der stad, f° 21.)

(4) Rijksarchief, register n° 27799, getiteld: « Rekeninghe van « diverssche dweers, cateyhoofden, ende streckende hoofden lancx « den noordt zeedyck metgaeders jnckel hoofden voor t gherechte « by die van Oosthende vut crachte van den octroye van zyn Majes- « teit begonst jn wercke te legghene anno XV^c LIX ende de naer- « volghende jaeren, daartoe de ghelanden van s heer Woutermans, « Vincx ende Camerlyncx ambachten ghetauxteert zyn gheweest. »

(1) Rek. 1530 (Reg. n° 37353 van het Rijksarchief,) f° 9.

(2) F° 48.

(3) Rek. 1531, f° 15 v.

(4) F° 61.

(5) Ibidem.

linghe » of belasting plaats, op de visscherij en de verwante neringen, zooals de kuipers, lijndraaiers, bakkers en molenaars, de schiptimmerlieden, smeden en taanders; de visscherij naar gelang der hoeveelheid visch en haring hier ter haven of in vreemde havens ingebracht; de andere neringen volgens het getal vaartuigen te wier uitreeding zij door levering van eetwaren of gereedschap medehielpen¹.

De belasting trof verder nog al de andere voorname ambachten, neringen en handelstakken der gemeente: elk volgens zijne belangrijkheid, zooals het ambacht der winkeliers, der timmerlieden, beenhouwers, schippers, schoenmakers, « laken-snijders », pijnders².

Eene hoofdelijke belasting echter trof de brouwers, de taverniers of herbergiers, de kooplieden, de « koopvaarders » en eindelijk de eigenaren en andere voorname poorters, in de vorige klassen niet begrepen.

Deze rekening, vol wetenswaardigheden voor den handel en de nijverheid van Oostende in de zestiende eeuw, zullen wij in een ander hoofdstuk uit een verschillend oogpunt weten te benuttigen.

Doch de groote vloed der zestiende eeuw brachten de stad in de onmogelijkheid alleen den last te dragen en dwongen den vorst haar nu en dan ter hulp te komen. Evenmin als de zeewerken was de stadskas tegen zulke felle schokken bestand.

De herstelling der schade veroorzaakt door den zeevloed van 1502 werd geschat op boven de 6000 ponden parisis³; de werken welke de storm invloed van 1507 noodzakelijk mieken vergden de som van 1800 ponden; bovendien, sedert drie jaren, had de stad reeds meer dan 5000 £ voor herstellingen uitgegeven⁴.

De onkost der noodige werken van 1516 worden berekend op de som van 24000 £⁵. In 1530 raamde men de herstellingskosten op 44000 guldens⁶. Het bestek der herstellingen die na den vloed van 1551 te verrichten waren, bedroeg

11000 guldens. Die sommen mogen vrij aanzienlijk geheeten worden, wanneer men het cijfer in aanmerking neemt der inkomsten der stad Oostende in de jaren vijftienhonderd, dewelke 9265 ponden in 1504, 13150 ponden in 1523, 13348 ponden in 1541 bedroegen⁷.

De keizer was verplicht de stad ter hulp te komen, zooals ten jare 1531, door een hulpgeld van 10,000 guldens², in 1534³ en 1551⁴ door eene geldelijke toelaag van 2000 £.

Niet vreemd zal het voorkomen dat de aanpalende watering in buitengewone omstandigheden gelast werden een deel der kosten te bestrijden, veroorzaakt door de herstellingen van zeedijken en soortgelijke werken, in welker onderhoud zij een onbetwistbaar — alhoewel niet altoos onbetwist — belang hadden.

Men leest in een vertoogschrift van het Vrije, in 1559, dat bij gebrek aan onderhoud der zeewerken van Oostende, « t landt onder de voornoemde « waterynghe van sheer Woutermans ende andere « circumvoisine ghescepen zijn met eeneghe groote « spryncvloed wel totten nombre van XXVIII « of XXX duysent ghemeten te jnundeerene, tenzy « dat men daartoe promptelick voorzie... »⁵

Van de geldelijke betrekkingen tusschen de stad Oostende en het Woutermansambacht hebben wij reeds een woord gerept.

De lezer zal zich herinneren hoe de stadsvergrooting die op het laatste der veertiende eeuw plaats greep, wat de inlijving betreft, bij het oostendsch grondgebied, van een deel der Woutermanswatering, de stad Oostende aan de lasten der watering opzichts het Vrije onderhevig miek. De landen in het schependom gelegen betaalden jaarlijks wateringgeld⁶.

Eene halve eeuw later, gelijk verdér zal betoond worden, lei de vonnisbrief van 27 April 1443, wegens de « nieuwe waterghanc ende scipvaert », het onderhoud der sluizen van dezen « watergang » en der waterlopen dienende tot aflossing van het opperwater, ten laste der stad.

Deze laatste had haren vertegenwoordiger in 't bestuur der watering⁷ en zond hare afgeveer-

(1) Rijksarchief, reg. n° 27799, f° 11 en volgende.

(2) Algemeene beteekenis: werklieden; hier: lastdragers.

(3) Charterboek, f° 88 v.

(4) Oorkonde van 12 Juli 1507 (Charterboek, f° 71 v).

(5) Oorkonde van 8 Oogst 1517 (Charterboek, f° 80 v). Octrooi om 20 £ gr. 's jaars te verkoopen.

(6) Id. van 8 April 1533 (Ibid. f° 90).

(1) Een gulden = 2 £ parisis.

(2) F^o 90.

(3) Oorkonde van 15 Juni 1534 (Charterboek, f° 92).

(4) F^o 93 v.

(5) Charterboek, f° 200 v.

(6) Charterboek, gedingstukken van het jaar 1561.

(7) Stadsrekening 1402.

digden tot de vergaderingen of « meentuchten»¹, alsmede tot het onderzoek der jaarlijksche rekening, iets dat doorgaans te Zandvoorde plaats greep².

Ten jare 1502, toen de havendijk — dezelfde dijk die door het Vrije aan Oostende op het laatste der veertiende eeuw, zoo wij gezien hebben, was afgestaan geweest — in eenen deernisweerdigen en voor het Noord-Vrije gevaarlijken toestand verkeerde, maakte de stad aanspraak op de medewerking harer burenen tot het bestrijden der buitengewone zware onkosten (boven de 6000 £ parisis) gevegd door de herstelling van den dijk. Na bijeenkomst tusschen de afgeveerdigden der stad en van het Brugsche Vrije onder het beleid van twee vorstelijke commissarissen³, J. Van der Dorpe en J. Van Cauwenberghe, legden deze laatste de stad de herstelling op van den dijk, gelijkvormig met de overeenkomst van 1395⁴. Die van het Vrije schreven den toestand toe aan de haven die, zeiden zij, « de diepte der zee tot zich trok » ten bate der burgers der stad en ten nadeele van het omliggende.

De Oostendenaren legden de schuld op het Vrije, dat de duinen ten oosten en westen der stad niet behoorlijk herstelde⁵. Luidens de acte van 19 november 1502 moesten zij zulk een plichtverzuim aan wie het aanging kenbaar maken⁶. Ten gevolge van een geschil tusschen beide besturen werd, onder het beleid der commissarissen Loys Mesdagh en Gheraerd Rym, eene overeenkomst gesloten den 14 mei 1556, tusschen de stad Oostende van de eene zijde, en de sluismeesters en eigenaren der Woutermanswatering burgemeesters en schepenen van het Vrije, van de andere,

krachtens dewelke de gezeide sluismeesters in den aanstaanden zomertijd de zeeduinen herstellen moesten, waar 't noodig was, tusschen het uiteinde van het schependom van Oostende bij 't gehucht genoemd « ter Ceure » of « Blutsye », oostwaarts langs de zee tot aan de « hooghe doornen » alsook zoolang als 't doenlijk was, den Ouden Groenen Weerdijk onderhouden, in of tegen die duinen gelegen¹.

Van haren kant moest de watering de stad ter hulp komen. Men ziet ze aan deze laatste dikwijls, hetzij eene zekere hoeveelheid « gebinden » strooi leveren of eene toelaag toestaan van zooveel per gemet als « bouteghelt »².

Op een andermaal helpt zij de kosten dragen van eenen nieuwen « steendam »³ of van de verdieping van eene watergang⁴.

Met de jaren vijftienhonderd werd de medewerking der watering in de herstelling van Oostendes zeewerken gewichtiger, ten gevolge der straks aangestipte omstandigheden.

In het jaar 1507, op verzoek van die van Oostende, gaf vorst Maximiliaan aan twee daartoe benoemde commissarissen de macht om desnoods de belanghebbende watering en bij die stad gelegen eene geldelijke medewerking, tot herstelling van den zeedijk van Oostende, op te leggen⁵. Doch de watering van Woutermans- Camerlinks- en Vinksambachten (laatstgenoemde watering heette men ook de watering van Blankenberghe) kwamen in beroep, steunende op de verplichtingen der overeenkomst van 1395, ten laste der stad⁶. Ten jare 1561 was die zaak nog onbeslist⁷.

(1) Id. 1403-5. « Item den XXIII^{sten} dach in Novembre so waren « ghesend Willem Weijs ende Jacop Moene ter meentucht in « Woutermans ambocht, omme te hoorne dat overeendraghen van « den ambochte. »

Rek. 1431: « Item den XV^{en} dach in novembre zo waren « ghesent Jan Meegoed, Jan Maertins ende Heinric f. Heinricx « Boudins t s heer Woutermansslus ter meentucht dewelke aldaer « beclaghet was bi den nemers van den ambochte, omme de oude « slus ute te doene. »

(2) Rek. 1579-80, f° 37 v.: « Aan Jacop Gheertssone Burch- « meestere van den courpse ende Nicaisin Leroy, greffier over dat « zy den dicendach neghensten april XV^{en} tachtentich gheweest « hebbende naer oude costume te Zandvoorde, ter auditie ende « examinatie van de rekenynghe van s heer Woutermans am- « bocht... »

(3) Brieven van 11 November 1502.

(4) Zie hooger, bl. 29.

(5) Charterboek.

(6) «...Les duynes, lesquelles estoient tant amoidries que la « ville estoit pour la pluspart assize dedans la mer...»

(1) Een tweede punt over hetwelk geschil bestond, betrof de kaaihoofden en zeewerken der Stad Oostende. Aan deze laatste werd uitstel verleend tot het indienen van hare geschriften tot den maandag na het toekomende Heilige Drievuldigheidsfeest (Charterboek, afschrift van een « appointement » op papier).

(2) Rek 1410, 29 Mei. In de « meentucht » van Zandvoorde vroeg de stad een « ybint » strooi « omme te potene hier jehens de zee. » De meentucht van 20 Mei 1411 stond haar 11 penningen toe per gemet in de watering, als « bouteghelt, » voor den noorddijk.

—Rek. Oostende. A^o 1436. « Item ontfanghen van Gillis Ghizeline « ontfanghere van myns heere Woutermans ambacht, in hulpe ende « secourse van onsen winterhoede, over twee duust bouten die ter « laetster neminghe der stede jaerlicx gheconsenteert waeren « VII L. »

(3) R. 1402-3, meentucht van 16 Juni.

(4) R. 1405-6, « verdelving » toegestaan van den vliet « leighende westwaert van der stede. »

(5) Charterboek, f° 200. Brieven van 12 Juli 1507.

(6) F^o 178 v. Brieven van 6 November 1509.

(7) Zie het vonnis van 19 Juli 1561 (Charterboek, f°s 98-110).

In 1533¹ en 1551² had de watering van het Woutermansambacht haar aandeel, op bevel des Vorsten, in de kosten der herstellingen der beschadigde zeewerken te Oostende.

Ten jare 1559 werd deze gedwongen medewerking tot de watering van het Camerlinks- en van het Vinx (of Vinks) ambacht uitgebreid³.

Deze laatste kwamen in hooger beroep bij den Grooten Raad van Mechelen, wiens uitspraak (1561) haar ongunstig was. Zij moesten dus, in haar eigen belang, de stad Oostende den strijd helpen volhouden.

Na de groote overstroming van November 1570 moesten niet alleen de drie pas genoemde watering en, maar ook de aanpalende of daaromtrent gelegen watering en, een deel der onkosten dragen van herstelling der noodlijdende dijken en hoofden van Oostende. Philips II schonk duizend guldens; de stad moest dezelfde som opbrengen; tien watering en: Woutermans, Camerlinks, Vincx, Oost-over-de-Ware, Ghistel, Zevecotenhoek, Vladsloo, Eyesluis, Groot en Klein Reygersvliet⁴, hadden dubbel zooveel te betalen, bij middel eener grondbelasting, berekend volgens de nabijheid en belangrijkheid van iedere watering, en van eene belasting op de tienden, meulens en visscherij derzelve.

Wij achten het de moeite waard, om reden van het belang dat zij aanbieden, eenen blik te werpen over de stukken van het beroepsvonnis van 1561, waarop er straks gezinspeeld is geweest.

De watering en de schepenen van het Brugse Vrije, als oppersluismeesters, beweerden dat de hen opgelegde medehulp onwettig, onrechtvaardig en nutteloos was.

De watering van het Woutermansambacht vestigde de zoogezegde onwettigheid van het octrooi van 1559 op drie gewichtige acten, van de jaren 1395, 1443 en 1502, onderscheidenlijk den onderhoud van den havendijk, door het Vrije aan Oostende in eerstgemeld jaar afgestaan, van den « oostendschen watergang » en van alle andere zeewerken ter bescherming dezer stad gemaakt,

(1) F^o 206.

(2) F^o 209.

(3) F^o 213. Brieven van 7 September 1559.

(4) Charterboek, f° 184 en volg. Acte van 19 November 1571.

Het verslag van den deurwaarder nopens de bekendmaking, door hem gedaan, van dit octrooi, den 22 December 1571, ten schepenhuije van het Vrije, vermeldt dat 2 schepenen en een pensionaris protest aantekenden tegen de uitvoering zijner lastgeving (Stuk van 24 Dec. 1571).

te haren laste leggende, zonder eenige medehulp¹.

Om de onrechtvaardigheid en nutteloosheid van het octrooi te bewijzen en de geëischte geldelijke medewerking te verstooten, vertoonden de watering en den toestand alsmede de lasten van onderhoud en herstelling harer eigene dijken, sluizen en dergelijke werken, alsook — wat de Vinks en Camerlinksambachten betreft — het gebrek aan voordeel uit de zeewerken van Oostende, zich genoegzaam beschut achtende door den havendijk, dien de Oostendenaars moesten onderhouden². Zij beweerden zelfs dat de sluiting der haven van Oostende de omliggende watering en ten voordeele strekken zou.

Zulks maakten zij op uit eene topografische of plaatselijke omstandigheid waarop wij vroeger gewezen hebben, namelijk de uitspringende gelegenheid der Oude Stad van Oostende dewelke, volgens de klagers, de baren met verdubbelde kracht tegen de oostelijke en westelijke duinen joeg.

Daarom opperden zij de eenvoudige gedachte, de Oude Stad op te geven, hetgeen, zeiden zij, voor gevolg zou hebben: ten eerste, eene ruime vermindering van uitgaven voor de stad en terzelfder tijd voor de aanpalende watering en; ten tweede, de vervulling en verzanding der haven (!); in de derde plaats de vergemakkelijking van het onderhoud des havendijks, « t oude scepen- » dom ghejnundeert ende de havene bedorven « wesende... »; ten vierde, de nutteloosheid van « sluizen of « speien » dienende om « t zoutte » water te vanghen ende up een leech water « diepte te makene »³; eindelijk eene vermindering van schade aan de aanpalende duinen, door het verdwijnen van den wederstandbiedenden uitsprong gevormd door de Oude Stad...

Wat de bedoelde lasten der watering en aangaat, de Woutermanswatering liet hoorën dat zij sedert 1551 wel 3500 ponden grooten voor wateringswerken had uitgegeven⁴ en dat er aanzienlijke uitgaven te voorzien waren — boven de 1175 £ grooten — uit hoofde van eenen nieuwen dijk ten westen van Oostende, herstellingen aan de sluis — de Woutermanssluis, gelegen op de plaats van het later opgericht Sint-Albertusfort — aan

(1) Charterboek, f° 99-100 v.

(2) Ib. f° 100 v.

(3) F^o 101.

(4) In 1556 had men eenen nieuwen dijk en « inlaghe » ten westen der stad opgericht. In het laatste seizoen was een nieuwe « kleidijk » ten oosten gemaakt geweest (Onkost 76 £ gr.)

« speien » en bruggen — namelijk aan de *Snoucheulebrug* en de *Sinte-Catharina-brug* — en van eene nieuwe afmeting der landen.

Deze afmeting greep werkelijk plaats ten jare 1559, zoo 't de bestaande liggers betoonen.

Die der Vinkswatering wisten ook van zware lasten te spreken, namelijk van eene jaarlijksche uitgaaf van 300 ponden grooten sedert een tiental jaren en van eene reeks noodige werken, waarvan de gezamenlijke onkost geschat werd op ongeveer 17500 ponden: onder andere de herstellingen aan de versche sluis, aan de duinen, die grootelijks geminderd en gekrenkt waren, aan de lei van Blankenberghe.

Rond de 370 bruggen — waarvan toen een honderdtal gebroken of beschadigd waren — hadden zij te onderhouden.

De Camerlinkswatering had insgelijks hare lijst noodige werken: een nieuwe weerdijk en « inlaghe » bij Walravenside¹, alwaar een weerdijk en drie schinkersdijken kwamen gemaakt te worden; de verlenging der sluis — tusschen Middelkerke en Walravenside gelegen; — de vernieuwing van 125 « ghebinden » aan dezelve; de verhooging van den dijk, de « Dyserick » genoemd. Men schatte den onkost op meer dan 2386 ponden. Hare gewone lasten bedroegen zoo iets als 200 ponden.

Eene andere meldenswaardige reden — vooruitgezet door die van Camerlinks en 's heer Woutermans — werd ontleend aan de weerdevermindering hunner landen, uit hoofde der erop wegende lasten, zooals ervelijke renten, zware « scimprighe » renten in den « spycker » van Brugge², « penninckrenten », proostschulden³, « pointinghe » en « zettinghe »⁴, dermate zeiden die van het Woutermansche⁵, dat soms de opbrengst van de pacht niet toereikende was om de lasten te betalen, zoodat er grondeigenaren waren die hunne landen — en groote stukken zelfs — zouden willen verlaten en zelfs geld toegeven aan dezen die ze wilden overnemen « ende te boucke bekend worden ».

(1) 264 roeden.

(2) Cijns, onder vorm van zekere hoeveelheid koren, aan den graaf verschuldigd.

(3) 't Is te zeggen schulden ten bate der proostdij vant Sint-Donaas te Brugge waarvan wij hooger eens reeds gesproken hebben. Men bedoelt hier in het bijzonder de dorpen of parochien Slijpe, Mannekensvere en Middelkerke (f° 105 v.), die van 't Camerlinksambacht deel maakten.

(4) Twee woorden die den zin van belasting hadden en schijnen overeen te komen, het eerste met onze rechtstreeksche, het tweede met onze onrechtstreeksche belasting. Zie E. Gailliards *Glossaire*, bl. 280-281.

(5) F° 101 v.

Die van 't Camerlinksche spraken niet anders en voegden daarbij¹ « dat de jnwonende van den « lande ende prochien liggende ontrent de stede « van Oostende grootelyck beswaert ende gejn- « teresseert waeren by toedoene van der havene « ende port van Oostende duer dien dat de vremde « scippers ende bootsgesellen aldaer getydelyc « arriveerende ende geen en middel hebbende « omme by te levne hemlieden vervoorderen jn « grooten getale te landewaerts jnne ende up den « landtsman te commen leven ende teeren, tot « huerlieder grooten onverdragelicken costen, zoo « men by experientie dagelicx zach gebueren. »

Eindelijk trokken de belanghebbenden der Woutermanswatering eenen bewijsgrond tegen de stad uit den geldelijken toestand van hare inwoners, dewelke volgens hunne zienswijs de gedwongen medewerking der omliggende watering en geenszins wettigde².

Van de Oostendenaren werd er immers gezegd dat zij waren: « jnwonende ende gegoede van « dewelcke waeren gemeenlick rycke ende wel « gestaede lieden, doende groote negociatie ende « treckende t principael proffyt commende van der « zee, zoe huerlieder negociatien genouch be- « toochden, als hebbende wel XXX ofte XL « buyssen varende ten harynghe...³ » En wat het jaarlijksch inkomen der stad Oostende betrof, de beroepers beweerden dat het aanzienlijk genoeg was, getuige daarvan verscheidene « nyeuwe « costelicke wercken ende edifficien, daermede « sylieden de voorseide zeewercken wel volbrocht « zouden hebben. »

In hun antwoord lieten de gedaagden de na-deelige gevolgen uitschijnen voor den vorst en voor het omliggende — dat aan het buerschap van Oostende de volgens hen betrekkelijk hooge weerde zijner landen te danken had — van het vernietigen eener bloeiende en nuttige haven, en zulks door de verbreking van een octrooi dat geene nieuwe gebruiken inbracht⁴, de watering en geen overtoolligen last — twee of vier stuivers het gemet — oplegde en noodzakelijk was om den goeden wil der inwoners van Oostende en hunne stadskas ter hulp te komen. Deze laatste was door de lasten van dergelijke werken, van oorlog, van

(1) F° 105 v.

(2) F° 102 v.

(3) F° 102 v.

(4) Geheel waarschijnlijk zinspeling op een octrooi van 8 mei 1515, waarvan het afschrift vermeld staat (als afschrift en niet als oorspronkelijk stuk) in het Charterboek der stad.

oorlogschipuitreeding tot bescherming der vischerij en door de vermindering van zekere inkomsten, namelijk van de wijnaccijnsen, hard gekrenkt en — ten bewijze het loopende tekort der Stadsrekening (boven de 15394 £)¹ — onbekwaam de aanzienlijke, reeds aangevangen werken te betalen, waarvan de onkost de vooruitzichten — 12000 guldens — voorzeker overtreffen zoude. Zij (de Oostendenaren) hadden zichzelf tot den laatsten toe — de ambachten, arbeiders, huurknappen — tot het opbrengen der noodige penningen belast².

De wateringën werden, bij vonnis van 19 Juli 1561, veroordeeld tot de boet van lichtzinnig beroep³ en de kosten.

Alzoo spanden de inwoners van het Oude Oostende al hunne krachten in om hun grondgebied voet voor voet tegen de zeegolven te verdedigen. Zoo wij in het begin van dit hoofdstuk lieten

(1) Een tekort in de oostendsche stadsrekeningen was toen geene zeldzaamheid.

(2) Zie hooger, bl. 49-50.

(3) Amende de « frivol appel », Charterboek, f° 98-110.

bemerken, ligt Oostende nog steeds vooruit op onze kust¹.

Ziedaar de strijd welken zij, eeuwen lang, met taaïen moed gestreden hebben. Op hen mocht men de leus toepassen van den Leeuw van het wapen van Zeeland, uit de wateren der zee rijzend: *Luctor et emergo*: Ik worstel en kom op!

De zee had schoon al het geweld harer schuimende baren tegen de stad te werpen: de inwoners hielden stand en, gelukte het woelig element er in de zeewerken te beschadigen of een stuk of een deel van hunnen grond te veroveren, de burgers van Oostende-ter-Streep herstelden spoedig dijk- en pijlwerken; zij bouwden eene nieuwe stad achteruit en met nieuwen moed hervatten zij den strijd tegen de golven. Zij worstelden en hielden steeds « het hoofd boven water ».

Ja, de Oostendenaren, gewiegd bij den machtigen zang van den rusteloozen Oceaan; visschers en schippers, die de golven met hunne riem, dijkwerkers, die de aarde met hunne spade door-kloven, 't waren kinderen van de zee...

(1) Zie de kaart van Vlaanderen van Pieter Van der Beke (1538) heden uitgegeven onder de bescherming v. h. gemeentebestuur van Gent (Gent, Drukkerij Van Doorselaere).

TWEEDE HOOFDSTUK

De Bloeiende Vissechersstad

I. EERSTE TIJDVAK : DE XVe EEUW

§ I. *Algemeene Beschouwingen.*

Het vrije oostendsche volk
't voorvaderlijke, 't christen
geslachte, 't roekeloos
zeeminnend vlaamsche diet,
dat God hier plantte, aleer 't
d'historieschrijvers wisten
en, zelfbezorgend, in
zijn goedheid, wassen liet.

Dat volk dat oest en zant
en vruchten wint, al zwerven,
met lijfsgevaar, in 't veld
dat nimmer stille en stond,
't en zij wanneer 't getemd,
kwam zijne kracht te derven,
Gods toespraak hoorde, zweeg,
en zijnen meester vond.

Dat volk is 't, dat Oostende,
u vaster als de muren,
gebouwd heeft, en verwekt
uit rampe en ongeval.

.

G. GEZELLE.

Dezelfde zee die de stad Oostende zulke zware bekommernissen berokkende, zou gelukkiglijk voor hare inwoners eene bron van welvaart wezen: zij bracht hun wee en weelde. In dezelfde oorkonde waarin zij wezen op de lasten hunner waterwerken, lieten zij hooren dat de nering der zee hun voornaamste steun was.

In het eerste hoofdstuk beschouwden wij den oorsprong alsmede de uitbreiding van Oostende. De ontwikkeling der stad op het gebied van

nijverheid en handel, de oorzaken van vooruitgang en van tijdelijk verval, de stoffelijke, verstandelijke en zedelijke toestand der bevolking: ziedaar wat het onderwerp is van het tweede hoofdstuk onzes werks.

Van in de vroegste tijden legden de Vlamingen zich op de vischvangst toe en stuurden zij met kloeken moed hunne vaartuigen op den onstuimigen Oceaan, om er een voedsel te zoeken dat alsdan een woest land, nu en dan door overstroo-

mingen en vijandelijke benden geteisterd — *ferox regio et infœcunda* — hun niet altoos even overvloedig opleverde.

Wij hebben in het eerste hoofdstuk gezien hoe onze kuststreek op het begin onzer jaartelling een moerassig gewest was, nu eens onder water dan eens droog, waarop er zelfs eilanden vloten.

Van Vlaanderens kust mocht men oudtijds zeggen wat Plinius in zijne Natuurlijke Geschiedenis schrijft van 't Friesland: « Daar, zegt hij, overstroomt de oceaan tweemaal daags eene onmetelijke landstreek, zoodat men bij dezen eeuwigen strijd der natuur in twijfel staat, of die streek tot het vaste land of wel tot de zee behoort. Daar woont een armzalig volk in hutten en heuvelen, op zandruggen die zij ter hoogte van den hoogsten vloed opwerpen. Toen zij rondom in water staan, zou men ze nemen voor lieden die de zee bevaren; maar is de zee terug geweken, dan liggen zij daar gelijk schipbreukelingen op strand. In de nabijheid van hunne hutten maken zij dan jacht op de visschen die met de zee aftrekken. Vee houden gelijk hunne naburen, en melk tot voedsel nemen, is hun niet gegeven; niet eens ook mogen zij met wilde dieren strijden, want nergens wordt er een struikgewas gevonden. Van zeewier en biezen draaien zij een slag van garen op touwen, waarmee zij netten tot de vischvangst vlechten. Met de handen scheppen zij modder, die zij, meer in den wind dan in de zon gedroogd, bezigen om hunne spijzen te koken en hunne leden die onder den geuren noorderwind versteven zijn, te verwarmen. Hun drank bestaat slechts uit regenwater, dat zij bij den ingang hunner woonsteden in putten bewaren »¹.

Het wordt algemeen aanveerd dat in de negende en tiende eeuwen de vischvangst beoefend werd door al de volkeren op de noordzeekusten gezeten.

Wat onze kust betreft, men leze de talrijke charters van haringtienden der elfde en volgende eeuwen om zich van de oudheid der vlaamsche visscherij en namelijk der vlaamsche haringvisscherij te overtuigen².

Eene bijzondere bepaling is den haring toegewijd in de voorrechtsbrieven door de stad Brugge ten jare 1359 aan de kooplieden der Hanze

verleend¹. 't Is ook eene der waren welke te dien tijde de keulensche kooplieden naar den stapel van Damme moesten voeren, iets waarover zij zich beklaagden².

Doch het is slechts van het einde der jaren dertienhonderd of het begin der jaren veertienhonderd dat de eigenlijke bloei der vlaamsche visscherij dagteekent, ten gevolge eener gebeurtenis van aanzienlijk belang op het gebied dezer nijverheid.

Wij bedoelen de uitvinding, niet van den haring te kaken of gezouten in tonnen (« cacktonnen »³) te slaan — een woord en een gebruik die in Vlaanderen⁴ en daarbuiten⁵, in Frankrijk namelijk⁶ (*caquehareng* = kaakharing), reeds vroeger bekend waren — maar van eene nieuwe manier van dit bewaringsmiddel toe te passen, hetgeen de grondslag werd der goede faam van den vlaamschen « kaakharing ». De oorkonden en geloofwaardige kronijken laten ons in de onwetendheid nopens den juisten aard dezer bewerking, van wier groot belang de drukke besprekingen en onderhandelingen getuigen, die omtrent dit tijdstip onder de vlaamsche zeesteden en met de regeering plaats grepen, zoo wij verder zullen zien.

Men gelooft nochtans, steunende op de hedendaagsche gebruiken, dat die bewerking bestond in 't zuiveren van den haring van hetgeen eene duurzame bewaring ervan hinderde⁷, dadelijk na de vangst.

Aan deze uitvinding — die eerst, niet in eene min of meer betrouwenswaardige kronijk der zestiende

(1) *Inventaire* van L. Gilliodts-Van Severen, II bl. 45.

(2) *Ib.*, bl. 42 en volgende.

(3) « Drie cackharinctonnen met salpeter; een cacktonne serpentine poedre », leest men in het *Inventaire des Archives de la ville de Bruges*, V, 265. Kaak = fr. *caque* (*La caque sent toujours le hareng*, zegt het spreekwoord). Latijn: *cadus*; middeleeuwsch latijn: *caqus*. Vgl. Littré komt *caque* van kaak (*ouïe*) en *caquer le hareng* = *enlever les ouïes*. J. Vercouille.) « Beknopt Etymologisch Woordenboek der Nederlandsche Taal » (1890) verzendt tot het woord *kaag*, van het Ndd. *Kag*, verwant met het engelsch *keg* en het On. *Kaggi* = klein vat.

(4) Rek. der stad Nicupoort 1389: « Item den bisscop van Ypre een tonne caeckhariinc, coste XII £ ».

(5) Te Doornik b. v. in 1398. Dagloon van personen gelast met « l'eswardage des *hérens kaqués* et sors, amenés, vendus et dispensés en la ditte ville pour le bien du commun peuple » (*Tournai ancien et moderne*, door A. Bozière (Doornik 1864), bl. 164). — In 1293 reeds was in Kampen de in tonnen geslagen haring bekend (Zie in de « Bijlagen tot de geschiedenis van Overijssel », 1896, bl. 326).

(6) *Ménagier* (XIVe eeuw): « Hareng quaque soit mis en eaue fresche ». Ducange wijst op het woord *caqueharenc* vermeldt in eenen charter van 1337.

(7) *Biographie nationale* (II, art. Beukels, bl. 383):

« La caque consiste à faire à la gorge du hareng une incision « par laquelle on retire les intestins et d'autres parties visqueuses ».

(1) *Historia Naturalis*, XVI, T. 1. Vertaling van Ad. Duclos, op. cit., bl. 13-14.

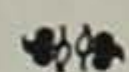
(2) Charters der S. Bertins-Abdij (Zie *Ann. du Comité flamand de France*, V, bl. 64 en volg.; der S. Niklaais-Abdij bij Veurne.

eeuw¹, maar wel, en dat minder dan eene eeuw na de gebeurtenis, in eene oostendsche oorkonde van 1483 uitdrukkelijk vermeldt wordt², zijn de namen verbonden van twee Vlamingen: Gillis (niet Willem) Beukels, niet van Biervliet, zoo men het altijd zonder stellig bewijs schrijft³, noch van Blankenberghe, zoo 't anderen zouden willen⁴, maar van Hughevliet, en JACOB KIEN van Oostende. Zij waren het die, omstreeks het jaar 1400, eerst in Vlaanderen den haring kaakten of liever, volgens de uitdrukking van gezeide oorkonde, « den kaakharing in zee maakten en hier in het land brachten. »

Hughevliet — dat men niet moet verwarren met Sinte-Pieters-Kapelle, eertijds bijgenaamd *Houckevliet*⁵ — was een visschersdorp in het ambacht van Ysendicke op den oever der zee gelegen, dat een eigen schependom bezat, in 1355 het voorrecht verkreeg van jaarmarkt en « stapel van haring », visch en andere koopwaren, en in den zeevloed van 19 November 1404 verdween⁶.

't Is de tweede maal, doch nog niet de laatste, dat wij eenen KIEN ontmoeten, dat oud geslacht, wiens naam onder de voorname burgers en handelaars, onder de schepenen en stedelijke ambtenaren in de XVe en XVIe eeuwen voorkomt, en gepaard gaat met alle de merkwaardige gebeurtenissen der geschiedenis van het Oude Oostende. Wanneer zullen geschiedkundige kennis en vaderlandsche fierheid samenwerken om den naam van Jacob Kien op onze dagelijks aanzienlijker wordende naamlijst van wandelingen en straten te herinneren?

De haring was dus een voorwerp van wederlandschen handel. De Oosterlingen en Hanzeaten verzonden den haring in verscheidene gewesten en landen, zooals Frankrijk, Engeland, het hertogdom Bretanje, ja zelfs tot in Polen en Rusland⁷.

Als voedsel, geschenksvoorwerp en zelfs als geneesmiddel speelden haring en visch bij onze voorvaders geene onbelangrijke rol¹.

De « koninklijke haring », zoo Vondel hem noemt, was begeerd door grooten en kleinen; hij werd opgedischt op de tafel van vorst en van werkman.

Hij staat vermeld met andere vischsoorten onder de geschenken des tijds. Geschenken en « hovescheden » namen vroeger eene nogal ruime plaats in de maatschappelijke betrekkingen in.

Toen de Vier Leden van Vlaanderen in 1408 's lands cadaster herzagen, boden de wethouders van Oostende geschenken van haring en visch aan de afgeveerdigden der stad Brugge, opdat zij den armen toestand hunner stad zouden willen in aanmerking nemen².

Wanneer, ten jare 1469, de Hertog van Bourgondie als Graaf van Vlaanderen de stad Oostende kwam « bezweren », zond hem de wet, daags na zijn bezoek, te Nieupoort, eenen grooten steur³.

De rekeningen der stad Brugge vermelden den haring — de oesters — den schotschen zalm — den steur — den schelvisch — de rog — den hollandischen kabeljauw. De wet dier stad placht eenen snoek aan te bieden aan den Graaf van Vlaanderen telkens hij van eene reis in den vreemde terugkwam⁴.

Voor sommige jaargetijden werd de haring vermeld met het brood als voorwerp van uitdeeling aan de armen⁵.

In 1504 zendt de stad een meerzwijn naar den Vorst. In den loop van het volgende jaar wordt van harentwege een steur en drie tonnen oesters

(1) Zie *Inventaire des Archives de la Ville de Bruges*, door M. L. Gilliodts-Van Severen, IV, bl. 433-8 en bl. 446.

(2) Rek 1407-8 :

« Item up den selven dach zo was ghesent an haringhe ende an vissche den ghedeputeerden van der stede van Brugghe onsen wetteliken hoofde, omme dat zij zouden willen ghedijnken den aermen staet van den stedekine, coste XXXVIII s.

(3) Stadsrekening : « Adriaen De Haze van eenen groten stuere « dewelke jehens hem ghecocht was ende ghepresenteert onsen « harden gheduchten heer ende prince ende die hem ghesonden « binnen der stede van der Nieupoort s daechs naer dat hy dese « stede bezwooren hadde... XVIII £ p. » — De Meyere, bl. 349.

(4) *Inventaire des Archives de la Ville de Bruges*, IV, bl. 433. — Zie ook *Inventaire sommaire des Archives du Département du Nord*, I, f° XXVIII.

(5) « Het jaerghetyde van de vrouwe, filia Piers.

« ghedeelt III provenden (*prébende*, vl. prove) te broode ende te « harynghe... » (*L'Eglise paroissiale de Sainte-Anne au Métier de Straten (Saint-André-lez-Bruges)*, *Obituaire du seizième siècle*, in de *Annales de la Société d'Emulation*, jaarg. 1895, bl. 12).

(1) Volgens de meening van den schrijver, N. V., v. h. artikel: De haringvangst van Kampen op Schonen in de 14e eeuw (« Bijdragen tot de Geschiedenis van Overijssel », uitgegeven door Mr J. Nanninga-Uitterdijk, archivaris van Kampen, en Mr L. Van Hasselt, Rijksarchivaris in Overijssel, XI, 2^e serie, 1^e deel Zwolle, De Erven, J.-J. Tijl, 1896, bl. 327).

(2) Charterboek van Oostende, klaagschrift van 1483, artikels 3, 18, 50 en 67 van het antwoord van Oostende. Zie A. Belpaires *Notice historique* (notas) (enz.), bl. 16-17.

(3) Dit punt is klaar uiteengezet in de gezeide « Bijdragen », bl. 326-334.

(4) *La Flandre*, jaargang 1875, bl. 111 en volg.

(5) *Inventaire des archives de l'Etat à Bruges, sect. première, Franc de Bruges, Tome I, Chartes, f° XIV*.

(6) L. Gilliodts, *Coutume d'Ysendicke*, bl. 469. — *La Flandre* geeft, bl. 116 van den jaargang 1875, eenen charter waarin een Guillaume Beukel van Hughevliete vermeld wordt (acte van 15 april 1391).

(7) *Histoire des relations commerciales et diplomatiques des Pays-Bas avec le Nord de l'Europe pendant le XVIe siècle*, par J. J. Altmeyer (Brussel, 1840), bl. 24.

met eene halve ton engelsch bier gezonden naar het hof van den koning van Castilië¹.

In 1534 is er spraak van het geschenk van eenen bruinvisch aan den Heer van Sempy². Zien wij niet Keizer Karel, in 1524, toen hij in Spanje was, zijnen haring uit Oostende laten komen³?

Niet minder merkwaardig is de omstandigheid dat, evenals er in Engeland een lid des Parlements ten jare 1464 eene ton haring voor zijne wedde ontving vanwege de stad Dunwich⁴, onze zee-steden, Oostende en Nieupoort, jaarlijks met eene zekere hoeveelheid haring hunne raden en procureurs in den Raad van Vlaanderen alsmede de Heeren van denzelfden Raad begiftigden⁵.

Ook stelde 's lands regeering grooten prijs op de welvaart der visscherij: getuige de plakaten of verordeningen van tijd tot tijd betreffende dezen nijverheidstak uitgegeven.

In eenen charter aan het Brugsche Vrije vergund staat er, dat men de visschers in den haringtijd voor het gerecht niet zal mogen dagen noch vonnissen tegen hen uitspreken⁶.

Bij brieven van 21 Maart 1399 (o. s.) verbood de Hertog van Burgondie aan den Baljuw van gezeid gewest voortaan nog van de visschers giften van haring of andere soorten van visch te eischen, dewelke de visschers hem eerst als geschenk plachten te geven maar die naderhand als eene soort van verplichting ten onrechte werden beschouwd⁷.

(1) Rek. 1504, f° 32: « Ghegheven den XXIIII^{en} jn sporcle « XVc drie van eenen merzwyne dat ghezonden was onsen « gheduchten heere ende prince, XVI £ X s. p. »

Rek. 1505, f° 38: « Ghegheven van eenen stuere, drie tonnen « woesters (oesters) ende een halve tonne jnghels bier die jn t hof « van mijnen heere den Conijnc van Castille ghezonden was, « XIV £ XII s. »

(2) Rek. 1534: « Gepresenteert ende ghezonden myn heere van « Sempy eenen brunvisch die coste VIII £ II s. p. ende betaelt « Jeronimus Averbout van den voornoomden brunvisch te Bruxelle « te draghen. » (III £ p.).

(3) *Histoire du règne de Charles V en Belgique*, door Alex. Henne, V, bl. 307, 4e aantek.

(4) *The Herring and the Herring Fishery*, by J. W. De Caux (Londen, 1881, bl. 81).

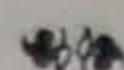
(5) Rek. der stad. — Men leest in eene regeling over het Stadsbestuur van Damme (1506-1510) het volgende:

« Que aux procureurs et advocatz soit en la chambre du conseil « en Flandres et ailleurs, ni a autres ne sera donne ou presente « vin, harencq ou autres deniers et gratuitez, mais quant ilz auront « servy la dicte ville du Dam, seront payez selon leur desserte et « par moderation » (*Cartul. de la ville de Damme*, uitgeg. door de *Commission royale des Coutumes*, 1891, bl. 262).

(6) « Et ou temps des haringuisions, len ne porra faire nulle loy « sur ceux qui seront aus harens » (L. Gilliodts, *Inventaire enz.*, I, bl. 346).

(7) Rijksarchief. Charters van Weenen, oorkonde van 21 Maart 1398 (o. s.).

De visschers staan in de verbonden tusschen Engeland en Vlaanderen uitdrukkelijk vermeld, namelijk in die van 1408, 1411, 1489. Zoo leest men in eerstgemeld vredeverdrag dat alle visschers van beide natien vrijelijk ter vischvangst mochten varen; dat men ze vredelijk en redelijk moest ontvangen en behandelen in de havens welke zij zouden gedwongen zijn binnen te varen; dat men alle zeeschuimers en vijandelijkgezinde gelukzoekers van beide zijden het in- en uitvaren van elkanders havens ontzeggen zou¹.

Er liep eenige tijd voorbij, zegt de oostendsche oorkonde van 1483, hooger vermeld², eer Beukels' en Kiens uitvinding door de vlaamsche visscherij ernstig werd te baat genomen. En werkelijk ziehier eenige daadzaken waarvan ons de kennis opgeleverd wordt door bescheiden der laatste jaren der veertiende en van de eerste jaren der vijftiende eeuwen.

Onder de regeering van Philips den Stoute (1384-1404) verkregen de visschers van Biervliet en Hughevliet de toelating om hunnen verschen haring, gevangen tusschen St. Bartholomeus' en St. Mathæus' dagen, te zouten, in tonnen te leggen en te kaken, op voorwaarde van eenen nobel per last te betalen³.

In den loop van het jaar 1395-1396, zegt de stadsrekening van Nieupoort, zonden de schepenen dier stad eenen afgeveerdigde naar Sint-Omaars, om over het vischambacht te spreken; naar Brugge, bij de wet en 't bestuur van het vischambacht, om te onderhandelen nopens « den vlaemschen caecharinc ende den ghetauwenden (gedroogden) coorharinc » (*korfharing*); tweemaal naar Duinkerke, insgelijks bij de wet en het vischambacht, om dezelfde reden; naar Rijsel, bij den Raad des Hertogen, op het oogenblik dat de drie groote steden van Vlaanderen, Brugge, Gent, Iper, daar ook vergaderd waren; naar Sluis en Kales, altijd met hetzelfde doel.

Zeker Driinchuut werd met eenen bode van Sluis en van Brugge met brieven in Frankrijk en

(1) Zie die oorkonden in Em. Varenberghs « *Histoire des relations diplomatiques entre le Comté de Flandre et l'Angleterre au Moyen-Age* » (Brussel, 1874).

(2) Charterboek van Oostende, klaagschrift van 1483, art. 18 en 67 van het antwoord.

(3) *Inventaire sommaire des Archives du Département du Nord*, I bl. 134.

Brabant gezonden, over de kwestie van den haring (10 October)¹.

Ten jare 1401 zond de magistraat der stad Nieupoort een smeekschrift tot den graaf van Vlaanderen om toelating te bekomen den haring te kaken, naar 't voorbeeld der visschers van Biervliet².

In 1407 wordt er in de rekening van Blankenberghe van eene nieuwe manier van den haring te bewaren melding gemaakt³.

Het schijnt dat de zaak niet al te gemakkelijk noch te spoedig ging.

Ten jare 1422 ontbood de hertogin eerst Jan Meegoed en Willem Heyns vervolgens twee der oudste wethouders en zes of acht der oudste haringkooplieden en visschers van Oostende « omme t fait van den kaecharinghe ». Zes personen werden dien tengevolge gezonden⁴. Een soortgelijke uitnoodiging werd ook aan Nieupoort gedaan⁵.

Ten jare 1426 trekt eene oostendsche afveerdiging naar Duinkerke om met de wethouders dier stad een verzoek te bespreken strekkende tot het bekomen, ten gunste dier twee steden, der toelating om haring « up 't lant » te mogen kaken. Verscheidene verzoekschriften werden over deze zaak door de stad Oostende tot de Vier Leden gezonden⁶.

Toelating om haring te kaken werd door de regeering vergund. Meer echter dan de eenvoudige vermelding dezer vergunning hebben wij in onze opzoekingen niet aangetroffen⁷.

(1) Stadsarchief van Nieupoort.

(2) Ibid.

(3) *La Flandre*, 1875, bl. 118:

« Item, betaelt Joos de Budt, F. Jans, voor 't makene ende « bringhene van IV harinc tonnen voor 't werc der nieuwe maniere « van soutene ofte kaekene den harinc, VIII s. gr. »

(4) Rijksarchief, Reg. n° 37253:

« Item up den XXIX^{en} dach van der voorseide maent so waren « Jan Meegoed ende Willem Heyns ghes. te Ghend, ten onbiedene « van onser gheduchter vrouwe was omme t fait anghaende den « kaecharinghe ende waren daeromme vut de VI daghen den dach « van elc XXVIII s. bel. XVI £ XVI s. — Item zo waren ontboden bij « brieven van onser geduchter vrouwe wies ziele God ghedinke « twee van den oudsten wethouders met hemlieden VIII of VI van « den oudsten coopliden van haringhe ende visschers omme t fait « van den kaecharinghe. Ende ten voorseiden ghebode waren ghesent « VI personen denwelken was betaelt haren cost ende waghenhuere « douch teghader XXIII £ VI s.

(5) « Item up den XXVIII^{en} dach van der voorseide maent zo « quam een bode van der stede van der Nieupoort, omme te « wetene hoe dat men van hier ter voors. dachwaert trecken soude « ende de personen hoevele, hem ghegeven VIII s. » (Ib.)

(6) Rek 1426-27.

(7) « Ende dat de vorseide heesschers ende huere voorsaten « altijts zuudert (sedert) den ottroye van te moghen caken in Vlaanderen « hieraf t bestier ende beleet ghehadt hebben » (van 't ambt van

Snel toch groeide het getal aan der visschersplaatsen op de vlaamsche kust. Ten jare 1401 stonden als zulks aangeteekend: Biervliet, Hughevliet, Muide, Meunikreede¹ (dat is reede der monnikken), wier zeevaarders deel namen aan den zeeuwschen veldtocht van 1262 — en Houcke, in eenen elleboog van het Zwijn gelegen; Sluis, Damme, Heist, Blankenberghe, Oostende, Lombardside², Walravenside, Nieupoort en Duinkerke. Men voege daarbij de namen van Slepeldamme bij Aardenburg, Cokside (Noord), Oostburg, Wenduine en Ter Hijde³, op het huidige grondgebied der gemeente Oostduinkerke, van latere opkomst. Dit maakt achttien steden of dorpen wier bevolking al of gedeeltelijk van de visscherij leefde.

De volkstaal der vijftiende eeuw kan hier eenigszins tot bewijs verstrekken van hetgeen wij komen te zeggen. Schilderachtig maakt zij immers gewag niet alleen van de « schipheeren » van Sluis, van de « darincberders » (deringbranders) van het Vrije en van de « conynheters » van Duinkerke, maar ook van de « rocheters » van Meunikreede, de « cabelliauheters » van Nieupoort, de « stocvischmakers » van Oostburg en de « cupers » van Damme⁴.

Op het zicht der lachende villas en badplaatsen die sedert eenige jaren langs onze kust als uit den grond geschoten zijn, pleegt men nogal te zeggen en te schrijven dat deze begint te leven en te bloeien. De zoo even aangegeven reeks namen van visscherssteden en dorpen betoont het ongepaste dezer bewering. Laten wij liever zeggen dat onze kust uit eenen eeuwenlangen slaap opstaat en, door de uitbating, niet meer van de nuttige voortbrengselen der zee maar van hare aangenaamheden en bekoorlijkheden, tot hare vroegere bedrijvigheid terugkeert.

De naam van Walravenside komt daar onze pen te ontvallen.

« wardeerne, ykene ende brandene de cakeharinctonnen », te Nieupoort.)

Vonnis van den Raad van Vlaanderen, 18 december 1459.

Rijksarchief, Saarters van Weenen.

(1) Zie over die plaats « Biekorf », door E. H. A. Van Speybrouck, (1896).

(2) Rekening van Lombardside, 1436-37: « Item in t ghelike « ontfen van biere assise ende van van varsschen harinc assise « ter zeewaerd die men zeicht de zee assise... LXX £ III s. » (Rijksarchief).

(3) Zie over dit gehucht eenige bijzonderheden in onze *Bladzijde uit de geschiedenis der stad Nieupoort*, bl. 10 en aantekeningen.

(4) Koninklijke Boekzaal te Brussel, HSS. (Boek 837-845, f° 106). De Oostendenaren heette men « mostaardeters »: doch waarom, weten wij niet.

Op den weg van Oostende naar Nieupoort, op het grondgebied der gemeente Middelkerke, aan den voet der hooge duinen, kon, een dertigtal jaren geleden, de reiziger eenen vierkantigen plompen toren beschouwen, tegen wiens aloude muren een prachtige ijveboom zijne ranken schilderachtig uitspreidde. 't Is daar dat Raverside of Walravenside lag, dat van in 't begin der jaren veertienhonderd een visschersdorp was van zekere aangelegenheid. Zijne visschers voeren tot onder de schotsche kusten en zijne kooplieden onderhielden betrekkingen met de vischmarkt van Rijsel¹. Eene kapel werd daar in den loop der jaren veertienhonderd gebouwd — waarvan gezeide toren het laatste spoor was — door het toedoen onder andere van Willem van Halewijn, om aan de visschers en andere inwoners dier plaats het dagelijks mis hooren in de week toe te laten².

Heden blijft er van het gewezen visschersdorpje bijna niets meer over dan de naam...

Niet onwaarschijnlijk is het dat toenmaals zooals heden in Engeland, de buitenlieden den landbouw met de haringvangst, volgens de jaargetijden, afwisselden.

Luister hoe een kronijkschrijver onzer kust van de visscherij in die tijden spreekt :

Wat de visscherij en de « nering der zee » betreft, men heeft genoeg gezien hoe die voortijds gebloeid heeft, toen negenhonderd tot duizend buizen, zoo van Holland, Zeeland als van de vlaamsche kusten te zamen, ten haring voeren ; hoe menige menschen daarmede leefden, welken schat men daaruit maakte. Komende uit de ruime zee, door den zegen des Heeren, werd dit goed verkocht aan vreemde kooplieden, zoo van Frankrijk als van het Oostland, zonder te spreken van al den kabeljauw die in de Noordzee gevangen werd, in tonnen gezouten en gestapeld³...

§ 2. De Oostendsche vischnijverheid en handel.

Ten jare 1284 deed, te Yarmouth, een John Gerbege zekere personen van Oostende in hechtenis nemen voor eene schuld van vier ponden en eenen schelling³: een bewijs dat de Oostendenaren in de jaren twaalfhonderd reeds de visschershavens van Engeland bezochten.

In 1302 — het heugelijk jaar van Vlaanderens moedigen strijd tegen Frankrijk — zien wij de stad Brugge, die in deze gebeurtenis de hoofdrol speelde, eene belasting heffen op den haring (vijf schellingen parisis per last), gevangen door de visschers van Oostende, Duinkerke en andere plaatsen op de vlaamsche kust, om de oorlogskosten te helpen dekken⁴.

Men weet dat, na de overwinning van Groeningen, de cijnsen en inkomsten verbeurd werden van eigendommen die aan afwezige, den lande vijandige

personen toebehoorden. Wat Oostende aangaat, de rekening betrekkelijk tot deze verbeuringen, over het jaar 1303, geeft de namen aan van Willem Le Clerc en van zijne vrouw ; Jehan Scelewaerd en zijne vrouw ; vervolgens van Pieron, zoon van Wautir, Jehan Stec-in-die-ze (een echte zeemansnaam !), Coppin Leurin, Pieron Withere en Weitkin, zoon van Zegher : de vijf laatste als bezitters van schipsaandeelen ; eindelijk van Richoard Catkin, eigenaar van een peerd. De som van 244 ponden welke de stad Oostende aan den Heer Wouterman van Gent — eenen Leliaart — verschuldigd stond, werd insgelijks aangeslagen².

In het Staatsarchief van Gent liggen de stukken bewaard betreffende de klachten van zeevaarders of visschers van Oostende en andere steden op de kust van Vlaanderen, in 1311 en 1319, nopens de schade welke hun door de Engelschen op zee en in de havens van Engeland was aangedaan geweest³.

In de reeds genoemde stad Yarmouth, ten

(1) Rekening der stad Oostende 1459: « Den buerchmeestre « Pieter Pendele ende Jan Lotin ghesonden ter Nieupoort ende « te Wilravenshyde den XXVI^{sten} dach van maerte spreken aldaer « met de coopliden hemlieden gheneerende met harijnghe ende « visch te copene, anghaende der ordonn. ende nieuwe kueren « bij die van Rijslele ghemaect up t renvoy ende zenden van « hueren goede dat zij ghecostumeert zijn daer te zendene... »

(2) *Walravensijde, een gewezen visschersdorp op de vlaamsche kust*, door den schrijver dezès (Brugge, 1889).

(3) *The Herring and the Herring Fishery*, door W. De Caux, bl. 70.

(4) *Annales de la Société d'Emulation*, 1885, 4e reeks, bl. 91. —

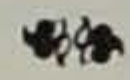
(1) Vlaamsche Kronijk, bl. 623.

« Innotuit (gens Vlamingorum) tum suis, tum fere totius Europæ « foris, equorum præstantium, boum opimorum, butyre sapidis- « simi, alecum aliorumque piscium apte salitorum: mercimoniis. » J. Marchant. Zie ook onder de bijlagen, de oorkonden van 1513.

(2) Gilliodts-Van Severen, *Inventaire I*, bl. 173-174.

(3) *Inventaire* van V. Gailliard, n° 1235 en 1373.

jare 1373, werden John Botile en anderen van Lowestoft eene zware boete opgelegd, omdat zij tegen de wetten, aan zekeren John Trample van Oostende, in *Kirkley road*, 25 lasten haring, ter weerde van 50 ponden, gekocht hadden¹.

Te Oostende, in den loop der jaren veertienhonderd, legden zich de inwoners ook op de lakennijverheid toe, die eertijds, zoo overbekend is, de bronader was van Vlaanderens bloei. Getuige daarvan, onder andere bewijzen, de *lakenhalle*, waarvan de oudste stadsrekeningen melding maken², de *stallagen* (fr. *étalages*) of lakenkramen, welke de stad in de *halle* aan de kooplieden, namelijk op de kermisdagen, verhuurde :

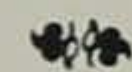
« Dit es ontanc van den stallagen van der stede « ende van den merseniens van elken stalle »³.

(Ontvangen) « van diversche personen coop- « lieden van stalleghele jn de kermesse, van « lakenen ende anders dese jaerscare, XXVIII £ « IX s. p⁴. »

Doch Oostende onderging het lot dat al de mindere steden van Vlaanderen beschoren was, wier lakennijverheid in den loop derzelfde eeuw nog onder de ijverzuchtige overmacht bezwijken moest der groote steden, namelijk der stad Brugge, met wier lakenhandelaars de onze dikwerf moeilijkheden hadden, zooals in de jaren 1405⁵, 1431⁶, 1432⁷, en zoo voort, onder voorwendsel o. a. dat zij vreemd laken verkocht hadden, waarvoor de brugsche « lakensniders » deze van Oostende in de boet beweerden te slaan. Ten jare 1431 deed de deken der Halle van Brugge den burgemeester

van Oostende, Jan Lotin, in hechtenis nemen, uit hoofde van dergelijke boet¹.

Het ligt in onze bedoeling niet hier de wisselvalligheden in oogenschouw te nemen van dien strijd om het bestaan eener nijverheid die geene blijken van grooten bloei heeft geleverd. Ten gevolge van welke oorzaken de zee weldra het eenig vruchtbare veld werd en bleef voor de werkzaamheid der inwoners van Oostende, zie daar alleen wat wij hebben willen bewijzen.

Van in de eerste jaren der vijftiende eeuw zenden de Oostendenaren hunnen visch naar de markten van verscheidene steden in het zuiden, zooals KOMEN in 1406², BERGEN in Henegouw — dat in 1405 de herneming komt vragen der betrekkingen met de oostendsche vischhandelaars :

« Item den andren dach in maerte so quam Jan « De Bavaeys messagier van der stede van Mons « in Enegauwe ende bracht eenen brief ghezegelt « metten stede zeghele van Mons, als dat men de « stede voorseid bet soude voorzien van vissche « dan men hier voortijds ghedaen heeft, hem « ghegheven XII s. p. »³. — VALENCIENNES zendt zijnen klerk in 1411, « ghelast van der « voorseide stede weghe an de wet van Oosthende « omme eenighe zaken die de voorseide stede « aanghinc ende omme daer up avis te hebbene « omme dat daer jn de meeste orboore ghescien « zoude van der voorseide stede »⁴. Onderhandelingen tusschen de wethouders van Oostende en Valenciennes waren geene zeldzaamheid⁵. Wij moeten nog DOWAAI en KAMERIJK noemen, wier wethouders naar de onze schreven in 1406 opdat de « vischkoopers » van Oostende hunne steden van visch zouden willen voorzien :

(1) Rek. 1431 : « naer t sluten van dezer rekenynghe was gheor- « dineert bi den commissarissen betaelt te wezene Janne Lotins « XXIIII £ over de restitucie van den schaden die hi hadde van dat « hi ghearresteert was bi den vervolghene van den deken van der « laken halle van Brugghe, omme up hem te vercrighene de boete « van L £ daer de voorseide Jan jn ghewyst gheweest hadde bi der « wet van Brugghe ».

De burgemeester van Oudenburg voer niet beter. Het gemeen gevaar zette beide steden tot gemeene werking aan (Rek. Oostende 1431 ; *Histoire d'Oudembourg*, I, bl. 170-171).

(2) *Annales de la Société d'Emulation*, 3e reeks, VII, bl. 433-4 (jaargang 1872).

(3) Stadsrekening 1405.

(4) Stadsrekening 1 juli 1411.

(5) Rek. 1426 : « Item den X^e in meye so quam t Oosthende « Colaert Erreny hier an de wet ghelast van der stede van « Valenchines over eeneghe nieuwe kueren die zij maken wilde up « onse poorters. » Zie ook de rek. over 't jaar 1436 (« present-wijnen »).

(1) De Caux, bl. 78.

(2) Rek. 1403-5. « Item den XIII^{sten} dach in wedemaend se dede « Diederic Ghiselin voeren ter halle XXIIII coorden erde daer de « halle mede gheveurst was, elke coorde XVIII d. beloopt XVI s. p. »

(3) Rekening 1402.

(4) Rek. 1453.

(5) 20 April. N. gezonden te Brugge « aldaer ontboden.... van « den sticke van onser halle ende lakine ».

(6) 4 oogst. De Burgemeester wordt gezonden om met den Baljuw over de zaak te spreken, alsmede met « meester Joris van Oosthende.... hemlieden bewisende dat wy hadden een privilege « daer jn dat wij bevriet staen dat wij hebben ene vrije halle ».

(7) Rek. 1432 : « Item den vierden dach jn den ougst zo waren « ghesent te Brucghe jn de camere Jan Lotin ende Jacob Boude- « loot, de borchmeesters ende Heinric f. Heinricx Boudins met « hemlieden, omme consent te hebbene van der wet van Brucghe « als dat onse porters laken mochten vercopen zonder begriyp van « hemlieden, also zij van ouden tijden ghedaen hadden.... »

« Item den XXIIII^{sten} dach in septembre so
« quam een messagier van der stede van Douay
« met eenen beslotene brieve an onse wedt,
« biddende dat onse visscopers zouden willen
« haerlieder stede provanchieren van vissche, hem
« ghegheven XII s. p. »¹.

De brief der wethouders van Kamerijk — eene maand vroeger gezonden — hield het verzoek in « als dat onser lieden visscopers harer stede zoude « willen provanchieren van vissche ghelijc hare « gheburen »...².

Ten jare 1438, den 29 april, kwam hier een afgeveerdigde van Dowai « omme met der wet « te spreken aengaende der coopmanscepe van « vissche »³.

Met de vischmarkt van DOORNIK hadden onze handelaars belangrijke betrekkingen, zooals blijkt uit het goed onthaal met hetwelk onze wethouders de personen dier stad vereerden die aldaar de belangen der Oostendenaren ter hert namen :

Jaar 1423.

« Item den XXV^{sten} dach jn hoymaent quam
« t Oosthende Jan De Bury van Dorneke, ende
« omme de groote vriendscepe die hi daghelix doet
« onsen poorters, daer of wij ons grootelike te
« belovene hebben, so waren hem ghepresenteert
« te Pieter Clieckaerts II kunnen wijs »⁴.

1426.

« Item den XXIII^{en} dach jn dach jn octobre so
« quam t Oosthende J. Berrengier van Dorneke
« ghelast van den coopliden van daer omme hier
« te kenne te ghevene den coopliden van eenre
« nieuwe kuere die daer ghemaect was up huer-
« lieder goed daghelix commende »⁵.

1428. « Item den XX^{en} dach jn octobre zo quam
« t Oosthende Jan Berrengier van Dornicke, ende
« omme de goede vriendscepe die hi daghelix de
« coopliden alhier van der stede doet »⁶.

Zulks blijkt nog uit de omstandigheid dat er ten jare 1442 twee afgeveerdigden van die stad van ambtswege te Oostende kwamen, om te bewijzen dat de nieuwe verordeningen op den vischverkoop in Doornik de belangen der oostendsche kooplieden niet konden benadeeligen ; ook om ze te verzoeken hunne aloude betrekkingen met de vischmarkt van hunne stad niet af te breken :

« Jtem zekeren ghedeputeerden van der stede van

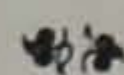
« Dornike dewelke waren ghezonden alhier omme
« te betoghene dat t ghuent dat te Dornjk upghe-
« stelt was up t envoy van den haringhe ende
« vissche, niet en zouden moghen bejeghenen den
« coopliden hier van der stede en de te biddene
« mids dien dat men aldaer harinc en de visch
« zoude willen zenden ghelijc men van ouds
« gheploeghen hadde »⁷.

Voegt daarbij de stad RIJSEL die in hetzelfde jaar eene afveerdiging naar onze stad stuurt om te spreken nopens eene zekere hoeveelheid haring door de Oostendenaren gezonden⁸, alsmede de stad KORTRIJK, wier afgeveerdigden ten jare 1444 te Oostende komen om met de wethouders over den vischhandel te spreken⁹. Op de betrekkingen tusschen Oostende en de Leiestad zullen wij verder terugkeeren.

Ook bij de herziening van 't landscadaster in 1408 krom het aandeel van Oostende — in weerwil zijner vertogen en stappen⁴ — van 18 tot 30 penningen (of van 3 tot 5) per honderd ponden⁵.

Intusschen nemen andere naburige plaatsen af, zooals de stad Blankenberghe, die in de jaren dertienhonderd boven Oostende stond, blijkens het « transport » van 1309⁶ en de rollen van ontleeningen en buitengewone belastingen⁷, en die in het « transport » van 1408 beneden Oostende daalde⁸. In de volgende jaren bemerkt men dezelfde verwijdering tusschen de belastingcijfers dier twee steden⁹.

De vischkoopliden van Sluis verzoeken en bekomen van Philips den Goede de toelating om twintig leden in den schoot hunner nering te mogen aanveerden, omdat deze zoo sterk geminderd was¹⁰. Biervliet verkrijgt van denzelfden vorst de toelating om de zoutnijverheid uit te oefenen, ten einde de uitwijking der inwoners te voorkomen¹¹.

(1) Stadsrekening.

(2) Id.

(3) Kek. 1444. « Tween gedeputeerden van der stede van « Curtrike dewelke quamen alhier met ons spreken anghaende « der coopmanscepe van den vissche. »

(4) Rekening 1407-8. (3 Juli) : « Dachvaerd » bij de wet van Brugge « omme hen te kennen te ghevene den armen staet van « den aermen poortkine bi begheerte van eeneghen van den « notabelste mids dat zij verhoort hadden dat men de transport « verstellen zoude » (Zie ook hiervoren, bl. 12).

(5) *Inventaire des Archives de la ville de Bruges*, IV, b. 28.

(6) L. Gilliodts-Van Severen *Inventaire*, IV, bl. 252.

(7) Zie de belasting van 1324 (Ib I bl. 352) en de ontleening van 1378 (II bl. 353).

(8) 18 penn. op 100 £ in plaats van 3 s. 9 p. (IV bl. 19 en volg.)

(9) Ib. IV bl. 51. Anno 1408 : Oostende = 119-18-8 en Blankenberghe = 71-19-12 ; bl. 325 en volg. : anno 1415 : Oostende = 99-18-11 en Blankenberghe = 59-19-4.

(10) *Inventaire sommaire des Archives du Département du Nord*, II, bl. 159.

(11) Ibid. bl. 160 : ... (afin de les empêcher) « de partir de nostre « dicte ville et la laisser du tout vague, désolée et inhabitée ».

(1) Stadsrekening.

(2) Id.

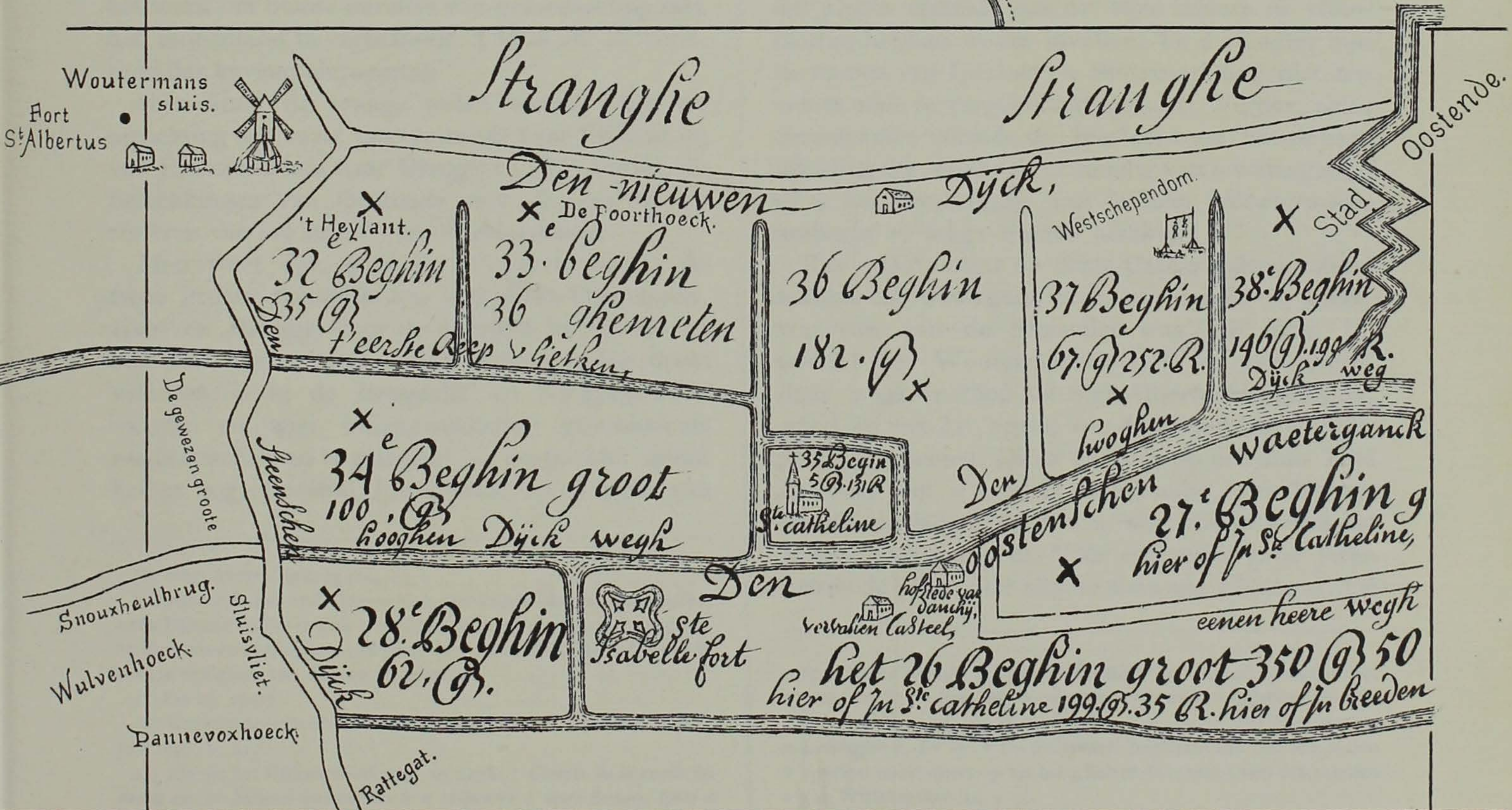
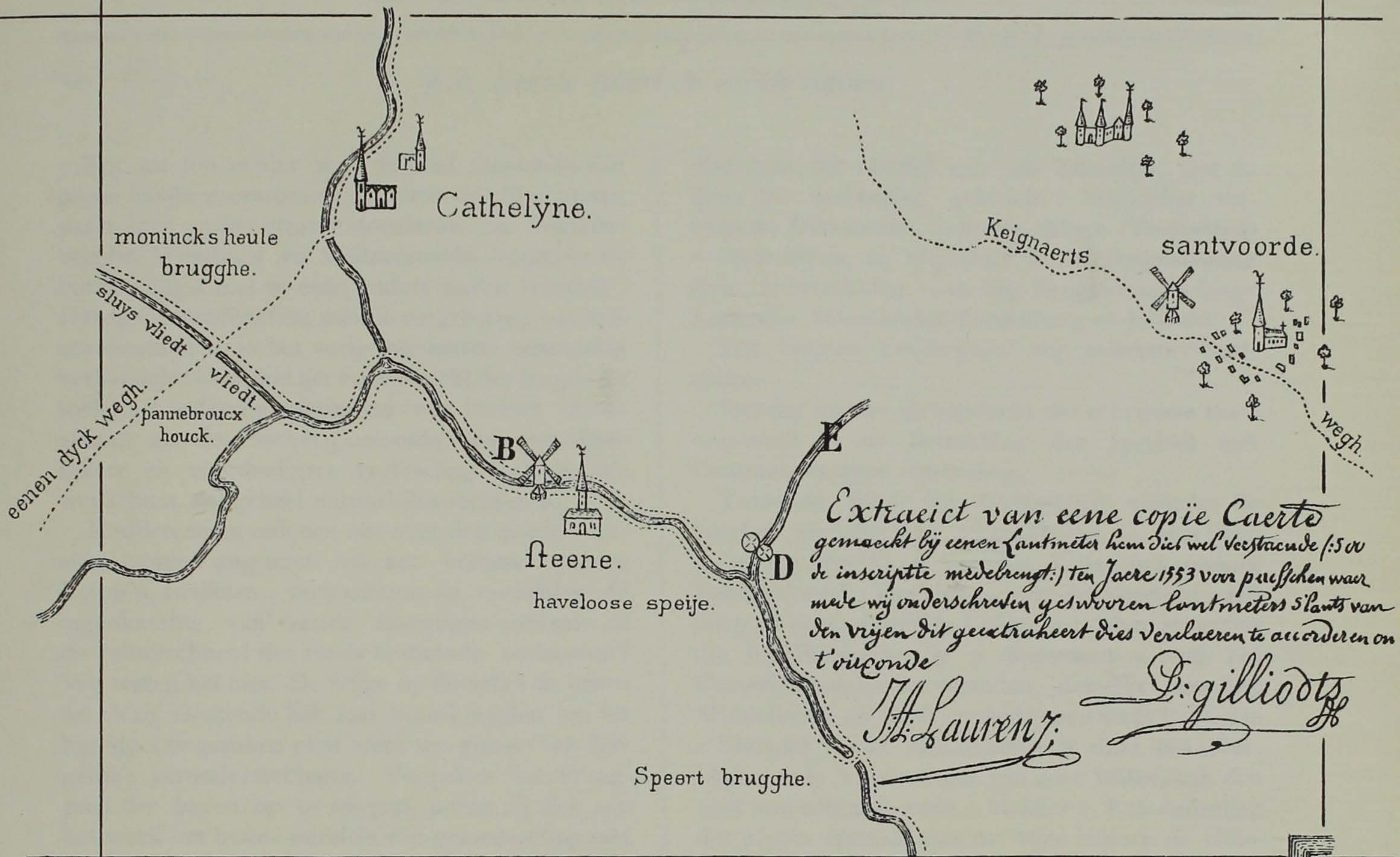
(3) Id.

(4) Stadsrekening (Presentwijnen).

(5) Id.

(6) Id.

De omstreken van Oostende in de jaren vijftien- en zestienhonderd.

D. B. De bijgevoegde aantekeningen zijn in verschillende letter gedrukt. — Zie bl. 19, 2^e kolom, 7^e nota. — De naam van het Terstreep vlietken is hier onnauwkeurig geschreven.

§ 3. Eerste vaart en eerste haven.

Tot nu toe echter was de stad Oostende van geene haven voorzien: de visschers brachten hunne vaartuigen op het strand, zooals die van Blankenberghe, Wenduine en Walravenside, wanneer zij hunne vangst niet in eene andere haven voerden¹. Dat de Oostendenaren, met de vergrooting van hun schependom — in het vorig hoofdstuk omstandig verhandeld² — en met het vooruitzicht der hoopvolle toekomst welke de uitvinding van hunnen stads-genoot aan de visscherij beloofde, eene gemakkelijker en voordeeligere verbinding met de zee wenschten, zal geheel natuurlijk voorkomen.

Hadden zij nu redenen om over den goeden uitslag hunner pogingen tot het bekomen eener haven te twijfelen; verwachtten zij misschien de tegenkanting van eenen machtigen nabuur of de jaloerschheid der reeds bestaande zeehavens? Wij weten het niet. De wijze op dewelke de inwoners van Oostende het aan boord legden om tot hun doel te geraken pleit sterk ten gunste van dergelijke veronderstellingen. Vooraleer het vraagpunt der haven op te werpen, zetten zij zich aan het werk om hunne middels van gemeenschap met het binnenland te verbeteren. 't Was als de voorrede der havenonderneming.

Hier komt de vraag, welke waren, vóór de oprichting der vaart van Oostende naar Slijkens en van Plasschendale naar Brugge (XVIIe eeuw), de betrekkingen van Oostende met de vaarten en rivieren van het land? gansch gepast voor.

Men weet dat, van in de tiende eeuw, de twee groote handelsteden van West-Vlaanderen, Iper³ en Brugge, door de Iperleet in betrekking stonden⁴. Deze rivier — die nu ten grooten deele verloren is in de Brugsche en Nieupoortsche vaarten en wier belangwekkende geschiedenis reeds beschreven is geweest⁵ — bespoelde, gelijk heden nog, de stad Iper; was, ter hoogte van

Merckem, bij middel van een kanaaltje, met de IJzer in verbinding gebracht; bespoelde vervolgens Diksmuide, Schoore, Slijpe (Tempelhof) — daar kwam zij nogmaals met laatstgenoemde rivier in betrekking — en liep Bruggewaarts langs Leffinghe, Snaeskerke, Oudenburg en Jabbeke.

Tot hiertoe beschrijven wij bekende daadzaken.

Iets dat minder de aandacht der schrijvers heeft opgewekt is de betrekking der Iperleet met Oostende en zijne omstreken.

Tusschen Slijpe en Oudenburg vormde de Iperleet verscheidene vertakkingen — zoo men o. a. op eene kaart van het Vrije, in kanunnik Sanders' werk, kan zien — eene bij eerstgenoemd dorp en eene andere te Leffinghe: twee riviertjes die bij Wilskerke de « Sluisvaart » van het Camerlinksambacht vormden, dewelke tusschen Middelkerke en Walravenside zeewaarts liep¹. De « Sluisput » van Middelkerke is daar een overblijfsel van. 't Is een put van zoet water, aan den voet van eenen grooten « blekker ». Een ouderling der plaats vertelde ons dat zijne ouders de sluisdeuren hebben weten invallen. Te Leffinghe zijn de namen van Iperleet en Sluisvaart nog niet ten eenen male in vergetelheid geraakt. Verder, nabij Snaeskerke, vormde de Iperleet eene bevaarbare afleiding die, onder de benaming van « watergang » of « hoofdwatgang van 's heer Woutermansambacht », langs Steene afzakte.

Ter plaats waar de Sinte-Catharinakerk stond splitste die watergang zich in verscheidene aders, waarvan een de Sluisvliet was die zich, bij middel der Woutermanssluis, in de zee wierp, daar waar in 1599 het Sint-Albertusfort gemaakt werd, in het 31^e begin, om die reden het « sluisstuck » geheeten. Dicht daarbij, op een stuk land dat men het « heylant » noemde², stonden het « ambachthuijs » en het « werckhuijs » van het Woutermansambacht. Vóór een zeker getal jaren waren de pijlen dier aloude sluis nog zichtbaar. De

(1) Reg. 37270 (Rek. 1443-44);

« Pieter Pendele ende Jacop Van den Zande waeren ghesonden « ten Damme omme metter wet aldaer te sprekene van zekren ghes« cillen weende tusschen eenighen van onsen stiermans of een zyde « ende eenighen van haeren waerden ».

(2) Zie bl. 28-32.

(3) Nopens de schrijfwijze van den naam dezer stad, zie *Belfort*, juli 1895, b. 51.

(4) Zie in het Rijksarchief, reg. n° 24784: *Compte de la recette des droits sur les bateaux passant sur le « scipvaert » entre Bruges, Ipres et Nieuport*.

(5) *La Flandre*, 1882.

(1) Zie hier eenige teksten. Rekening der Camerlinkswatering, a^o 1682, f° 53: « het reijter van de sluisvaert beghinnende van « den Iperleet tot bij Middelkerke. » — « In den Iperleet tot « Leffinghe ». F^o 57: « De sluisvaert beghinnende van den ouden « Iperleet noortwaert op tot het gheleet dat compt van den meulen « van Willekinskercke. »

(2) 32^e Begin. (« Ommelooper » van het Woutermansambacht, 1559, 13^e boek.)

sluisvliet kon de schepen in zee niet voeren¹. Een tweede tak was de waterloop die Oostendewaarts vloeiende tot achter de plaats waar in de jaren veertienhonderd de nieuwe parochiekerk dier stad is opgericht geweest, en die in eene oorkonde van 1285 wordt beschreven als volgt :

« eenen waterganck die gaet van der noortspoye « van den hooftwaterganghe opwaert streckende « oostwaert tote der steenbrugge besuden Oos- « thende in den suwenwech »². Het schijnt dat hij ten westen, niet ver van de *vierboete* of vuurtoren eene vertakking vormde, de vliet genoemd³, wellicht hetgeen men later den *havenvliet* heette.

De schrijvers van het tijdstip der groote belegering, die de westhaven van Oostende voor den arm eener rivier namen, hadden dus ongelijk te zeggen dat die stad aan den mond der Iperleet was gelegen⁴. Dat deze waterlopen zich in de zee te Oostende zelf ontlastten is niet bewezen : vóór de oprichting der eerste haven werden de wateren van onze stad door de Woutermanssluis naar de zee geleid⁵.

Het reeds vermeld « Testereep-Vlietken », dat tusschen Sinte-Catharina en Mariakerke lag en voorbij deze gemeente in de richting van Middelerke vloeiende, had ook waarschijnlijk aan de hoofdwatgang van 't Woutermansambacht zijnen oorsprong te danken.

Nu, pas had Oostende den rang van stad bekomen of de inwoners zagen uit naar het middel om van de watgang van het Woutermansambacht⁶ te kunnen gebruik maken, namelijk met

de rivier¹ bevaarbaar te maken die tusschen hunne stad en de « hoofdwatgang » lag. En werkelijk, den 25 Januari 1285 (nieuwe stijl), op eene vergadering te Oostende, van de schepenen van het Brugsche Vrije, waarbij ridder Wouterman tegenwoordig was, werd er besloten die rivier of watgang te verdiepen en drie roeden te verwijden, en de spei of spui, bij de Sinte-Catharinakerk gelegen, drie voeten te verhoogen, opdat er « scipvaart » wesen mochte omme profyt van den lande ende « van der port van Oostende ».

Het werk, met half Maart 1285 begonnen, moest vóór Sint-Jans feestdag voltooid zijn². De waterleiding tusschen laatstgenoemd gehucht en onze stad werd de eerste « Oostendsche Watgang ».

De stad Oostende moest den grond betalen — 12 ponden het gemet ; de rugge en de terwe, 50 schellingen het gemet ; — de andere onkosten vielen ten laste der watering.

Ongeveer onderhalve eeuw was sedert dien verloop en intusschentijd was de watgang, ten gevolge van zeevloeden, verzandingen en wateringswerken « vervult ende te nieuten (*te niet*) ghegaen ».

Die ongunstige toestand trof weldra de aandacht onzer handelaren, wier wenschen echter niet zeer spoedig verwezenlijkt werden.

Den 9 Maart 1426 kwamen de afgeveerdigden van het Vrije, op aanzoek van Oostende « omme te bescouwene de noot van onser scipvaart ende van den zeedike »³.

Weinige jaren nadien — in 1429 — ziet men de schepenen en notabelen de hoofden bijeensteken om over het delven van eene nieuwe watgang te beraadslagen⁴.

Stappen werden in den loop van het volgende jaar door de wet gedaan bij de schepenen van het Vrije van Brugge, met dewelke zij verscheidene bijeenkomsten hield, zoowel te Brugge⁵ als te

(1) Niets bevestigt het laatste lid van den volgenden volzin, in de *Histoire d'Oudenbourg* (I, bl. 69) : *Il (Oudenbourg) communiquait aussi par eau à Ostende et avec l'écluse du s heer Woutermansambacht, où l'on pouvait si diriger sur Boulogne et l'Ecluse.*

(2) Charterboek, f° 32 v.

(3) De rekening van 1407-1408 vermeldt eene « meentucht », alwaar de Oostendenaren lieten hooren dat zij « gherne ghedolven » hadde(n) den krijnc van den vliete die leghet bi der vierboete ». Hier veronderstellen wij dat de *vierboete* voor de oprichting der haven op dezelfde plaats stond als daarna.

(4) Duitsch dagregister, f° 2 : « Auff einem Flusz ghenant der « Yperlet, welcher nebenst andere Ausgangen auch durch die « Westschleuse vint einen Arm pflag ab zu lauffen und nuhn ein « guter Zeithafen ghemacht hat... »

(5) Rek. 1405. « Item den derden dach in Pietmaend zo was Jan « Slabbaert bestit bij burchmeesters ende bi scepenen dat hi soude « rumen de waterghanc die die van den Vryen hadden ghelaten « licghen in hare onincpitten omme onslieder water te lossene « westwaert huut ter sluis in de zee, coste I s. »

(6) De Bonours zegt bl. 36 van zijn werk : « *On voyoit sur le canal « qui vient de Bruges a Oudembourg et de la coulle vers Ostende...* » Fleming : « Desen Polder leyt zuytwest buyten die stadt, over « een water ofte oude reviere, daer men eertijden naer Brugghe « door plach te varen ».

(1) Rek. 1428 : « Item den XVIII^{en} dach jn hoymaent zo waren « ontboden up den stedenhuus alle de oorbeiders van der stede, « omme de rijsen die commen waren *vuter riviere* te potene jeghen « de zee daer t van node was... »

(2) Charterboek, f° 32 v. en volg.

(3) Reg. 37254, rijksarchief.

(4) Reg. 37257 (Rek. 1429-30).

(5) 15 Maart : « Item den XV^{en} jn maerte zo waren ghesonden te « Brugghe beede de borchmeesters, twee scepenen ende de clerc « Joh. Moene met eenre coppie ghetrucken vut onser scipvaart « omme aldaer met scepenen van den Vryen raet ende avijs te « hebbene omme te ghecrighene ene nieuwe scipvaart *nevens den « heinguertsweghe...* » (Reg. 37258 v. h. Rijksarchief).

Oostende¹; zij liet de lengte meten van « Bol-laertsbrug » tot aan het nieuw schependom², zond de lijst der eigenaren en « geërfdén » naar den baljuw der stad en Jan Van Boneem, te Brugge³, en vroeg de medehulp der stad Oudenburg⁴.

Doch de zaak werd andermaal uitgesteld, zoo men te Brugge den 15 Juli vernam.

Men gaf echter den moed niet op: de stappen werden hernieuwd in 1443, ditmaal met goed gevolg.

De magistraat bezocht Roeland van Calonne en Diederic van Halewyn; eene « vierschaar » werd door de schepenen van het Brugsche Vrije gehouden, waarin de « cuere ende meentucht » van 's heer Woutermansambacht « beklaagd » werd⁵.

In die vierschaar werd beslist dat ten minste 7 schepenen van het Vrije te *Pannevoxhouke* of daaromtrent de eigenaren van het Woutermansambacht zouden dagveerden « omme te oversiene » de plaetse van derzelve scipvaart« ende » anders. »

De zaak onderging intusschen eenige vertraging, wegens uitstel op het schrijven van den Raad van Gent. Doch de vertraging was van korten duur.

Den 27 April spraken de schepenen van het Vrije een vonnis uit, waardoor de aanspraken verworpen werden van eenige eigenaren der Watering, die de stad Oostende beletten wilden de onderneming aan te gaan. Dit vonnis werd vertoond aan den Raad van Gent, die de afgeveerdigden onzer stad, op verzoek der eigenaren van het Woutermansambacht, ontboden had.

Verscheidene « meentuchten » grepen te Zandvoorde plaats en te Oostende ontving men, in den loop van het jaar, het bezoek opvolgend van twee burgemeesters en zeven schepenen van het Vrije, van den Pater Augustijn Jacob Roudolf, eindelijk van Jan De Baenst, raad des Hertogs en Baljuw van Brugge, verscheidene schepenen van het Vrije en talrijke eigenaren van gezeid ambacht⁶.

De geldelijke lasten van het werk werden verdeeld als volgt: een derde ten laste der stad Oostende; de twee andere derden wogen op de eigenaren der Woutermanswatering.

Een nieuwe watergang werd dus gedolven, de Nieuwe Oostendsche watergang genaamd, twee

roeden breed en acht voeten diep, om de stad Oostende tot scheepvaart te dienen en tot het wegstroomen van het water van het omliggende¹.

De vaart begon « in den groten waterghanc van » s heer Woutermans sluus oost van *Pannevoxhouke*² streckende van daer noorderswaert « duere eene nederynghe gheheeten *Moerlemay* » tot eenen land weghe lighende zuut van Sinte « Catelinen kerke, zuut west van den hove toe » behorende Diedric van Halewyn, ende van daer « duere denselven landwech in den waterghanc » lichghende an de oostzyde van denzelven land- « weghe also noortwaert achter den voorseiden » waterghanc tot an de noordzyde van der pries- « trage van Sinte Catelinen voorseit, ende voort » oostwaert neffens Jans Wachters kinder *daerinc-* « *lande* tote an de oostzyde van Zeghers van » Oostende walle, streckende van daer zuudwaert » tote in den dycgracht, ende voort also oostwaert » achter dezelve dycgracht tote der Steenbrugge » ligghende binnen den scependomme van Oost- « hende, zuut van der neuen kerchove ».

Bovendien werd er eene nieuwe *heulbrugge*³ gemaakt « in de zydelinghe an den voorseiden » grooten waterghanc » met twee nieuwe speien « met lukenden ende windenden dueren », eene aan de oostzijde dier heulbrugge, en eene andere tien roeden verder « bet noord oost waert », tegen dewelke het water zal « steken ende zynen weder- » stant nemen als men de voorseyde eerste spoye « opwinden zal, wel ghevloert ende ghepaelplanct », benevens nog twee andere bruggen, eene bezuiden Sinte-Catharina kerk in den landweg, de andere ter westzijde van Claus Zegheers, in den heerweg. De ingenomen grond bedroeg 824 roeden, waarvan 617 $\frac{1}{2}$ twee roeden breedte en acht voeten diepte « effens bodemwaerts » en de overige, twee roeden en half breedte en dezelfde diepte hadden.

Krachtens het gewijsde der schepenen van het Brugsche Vrije moesten de werken tegen eerstkomenden Sint-Pietersdag (1 oogst) voltrokken zijn. Oostende moest de kalsijde tusschen de stad en Sinte-Catharinakerk verleggen, ten eeuwigen dage de twee genoemde *spoyen* (speien) op zijne kosten onderhouden⁴, benevens de « zidelinghen » tot het

(1) 25 mei 1430 (Ib.)

(2) 17 maart (Ib.)

(3) 28 April (Ib.)

(4) 5 mei (Ib.)

(5) Reg. 37270 (1443-44).

(6) Reg. 37270 (Rek. 1443-44).

(1) *Histoire d'Oudenbourg*, II bl. 74 en volg.

(2) « Thomaes Bruus van der steden spoyen te bewaerne staende » ten hoofwaterganghe te *Pannevoxhouke*..... XII £. » (Reg. 37274, f° II v.).

(3) *Heul*: houten bruggetje, vlonder (Kramers' woordenboek).

(4) De Stadsrekening over 1567-68 vermeldt (fr. 29 v.) de herstelling der brug van Sinte-Catharina, op de kosten der Stad.

afweren van het opperwater, en eindelijk de noodige brieven van verband geven, in dubbel afschrift uitgeveerdigd, een voor het Vrije en een voor de eigenaren van het Woutermansambacht. Deze verbandbrieven, die de dagteekening dragen van mei 1443¹, hielden in dat Oostende alle schade moest herstellen die door het opperwater zou veroorzaakt worden.

Ziedaar hoe de « Oostendsche Iperleet », eerst eenvoudige afleiding der groote Iperleet, op het einde der jaren twaalfhonderd in eene vaart — de oostendsche watergang — herschapen en, met de oprichting der haven, verdiept en verbreed werd, om tot op het laatste der zestiende eeuw tot verbinding van Oostende met Oudenburg, Brugge en Nieupoort te dienen.

Na de belegering werd er van de Oostendsche Watergang — dewelke men sedert dien op de kaarten « de Oude Oostendsche Watergang »² heette — geen gebruik meer gemaakt, ten minste om verder op te varen. De bijlanders gingen langs de Gavelooze kreek, welke de zeevloed met het ontstaan der nieuwe haven van Oostende merkelyk verbreed en verdiept had — voorbij Snaeskerke en Oudenburg naar Plasschendale, en zoo voorts door de Iperleet, Bruggewaarts. Het schijnt nochtans dat zij dien weg meest insloegen om door de Ghistelvaart naar den Moerdijk of het houtland te varen tot het vervoer van rijshout, staken en brandhout naar de stad. De schippers maakten meer gebruik van de Noordheede die hunne schepen naar Plasschendale leidde, alwaar zij bij middel van eenen *overdracht* in de Iperleet overgewonden werden³.

Een tot nu toe onopgemerkt gebleven feit is dat het graven eener kleine vaart, tusschen het einde der vaart van Plasschendale en de plaats waar

het fort van Breedene ging gemaakt worden, om het vervoer der bouwstoffen, in de eerste dagen van November 1599 besloten en aanbesteed werd⁴.

De Noordheede schijnt een waterloop te wezen met de bedijking van den polder van Breedene in de eerste jaren der zeventiende eeuw (1612) gevormd². Met het graven der vaart van Plasschendale naar Slijkens (1669), werd de gemeenschap van onze stad met het binnenland, op het gebied der waterwegen, nog eens gewijzigd⁵.

Intusschentijd was de oude vaart van Oostende tot den rang gedaald van eenvoudige kreek, zooals er toenmaals verscheidene onze moerassige streek doorkruisten, te weten de Sinte-Catharinakreek, om, in den loop der voorledene eeuw, gedeeltelijk het bed te worden der nieuwe oostendsche dokken⁴. 't Is op die kreek dat, op ditzelfde tijdstip (1765), de kasseien vervoerd werden dienende tot den bouw der kalsijde van Oostende naar Wijnendale⁵.

Van de gewezen oostendsche watergang, anders gezeid van de eerste oostendsche vaart, bestaat er nog, bij het huidig Sint-Vincentius-Gesticht, een overblijfsel: 't is een leitje bij de ouderlingen van dit kwartier onder den naam van Sinte-Catharinakreek bekend, en waarvan het breede bed nog voor deszelfs vroegere belangrijkheid getuigt.

Wij haasten ons deze buitenrede te sluiten en tot de havenkwestie terug te keeren.

De vaartwerken waren voltrokken.

Eens zooverre zoo vroeg men de vergunning eener haven. Thans kwam het doorsnijden van den zeedijk en het graven van eene haven als eene zeer gepaste zaak voor, te meer daar de vaart hierdoor geene verandering moest ondergaan.

(1) Charterboek, f° 141 v.

(2) Zie op eene der bekende plattegronden der belegering van 1706 eenige koggen geteekend op dit kanaaltje.

(3) In een verhoog van den jare 1671 lezen wij dat « alle schepen » willende vaeren van de caije van Oostende naer Brugghe hebben « gehad twee weggen ofte passagen, te weten d'eene ende de « cortste commende vuyt d'haven van Oostende door de creke « van Bredene geseijt de Noortheije neffens den dijck van Bredene « töt Plasschendale, alwaer alsdan was een overdracht, over het- « welck de schepen willendenaer Brugghe wierdenoverghewonden « jn den ouden Iperleet... d'anderen wegh ofte passage was van « Oostende voorseit door de Gaveloose Creeke, omme te vaeren « naer het houtlant, ende oock als sij wilden, voorbij Snaeskercke « ende Oudenborgh, vallende alsoo tot Plasschendale aen den « voorseiden overdracht ende alsoo voorts naer Brugghe als de « voorgaende... » Archief van Oostende.

Zie ook een verhoog, in of omtrent Mei 1631, tot den koning door den gouverneur van Oostende gericht over deze zaak (Ibid.)

(1) Staatsarchief Brugge. Reg. 642: « Item was up tzelve « rapport gheresolveert te doen graven van t hende van de vaert « van Plasschendale totter platse daer het derde fort Breedene zal « gheplant worden om alle materialen te moghen aenvoeren te « watre, al ten minste coste dat doendelick wordt by bestedynghe « van verscheide meesters ende gheduerende t zelve ghedelf « ende graviynghe te ghebruijcken waeghens voor een corten « tyt. » (6 November 1599). Den 8 November wordt eene afveerdiging naar het leger gezonden « omme te staene over de « bestedynghe van den canale leedende naer de plaetse van den « derden forte... »

(2) Nopens de Noordheede, men leze eene aantekening in *La Flandre*, jaargang 1874-5, bl. 398.

(3) Bowens, I, bl. 134, 142, 144, 147, 148.

(4) Rijksarchief (HSS), n^{rs} 2445 en 2448. — Op een plan van 1795 ziet men den naam van « Sinte-Katherine kaai ». (Stadsarchief, Doos n^r 28^B).

(5) Stadsarchief. Doozen.

Men mocht nu het beoogde doelwit bekennen. Doch — nog een feit dat onze hooger uitgedrukte vermoedens komt staven — in hun vertoog spreken de Oostendenaren geenszins van de voordeelen welke hun, op gebied van handel en visscherij, de haven zou verschaffen: slechts algemeene beschouwingen worden aangeroerd, zooals de gunstige uitwerkselen welke de onderneming voor stad en omstreken op het stuk der overstromingen der zee ongetwijfeld zou teweegbrengen, alsook het nut eener schuilhaven voor de scheepvaart in het algemeen. Van Oostendes belangen zelven, geen woord¹.

Op het einde des jaars 1444 trok eene afveerding bij den Hertog, te Valenciennes, bestaande uit de twee toenmalige burgemeesters, Jacob Flore en Jan Moene, om hunnen vorst voor oogen te leggen hoe de zeewateren den zeedijk ten oosten gedurig verminderden en hoe zulks, bij gemis aan maatregelen, de stad aan het gevaar blootstelde gansch te niet te gaan. Zij baden hem dus de stad oorlof te geven, door den zeedijk eenen arm te delven, dank zij denwelken de zee haren loop kon breken, hetgeen, zoo hoopte men, aan die aanhoudende vermindering een einde zou stellen².

Een onderzoek werd, op bevel van Philips den Goede, gedaan door de zorgen van Jan De Baenst en Jan van Boneem, baljuw van Oostende³, wier verslag echter door den raad des hertogs — toen te Bergen — onvoldoende bevonden werd⁴. Een nieuw « bezoek » greep plaats, toevertrouwd aan Jan De Baenst, baljuw van Brugge, Joos Van Varsenaer, schouteet dier stad en Jan Van Boneem⁵, hetwelk, eindelijk, door den Raad van Vlaanderen werd goedgekeurd⁶.

Bij brieven van 27 December 1445 verleende Philips de Goede, Hertog van Burgondie en Graaf van Vlaanderen, de gevraagde toelating⁷.

De vergunning werd toegestaan onder voorwaarde dat men de bestaande dijken verdubbelen en de noodzakelijke zeewerken onderhouden moest, om de zeewateren in bedwang te houden. Ter oorzaak van den aanzienlijken kost dier werken stond de Vorst toe dat alleen de poorters der stad het recht zouden hebben het *weerdenschap* van inwonende en vreemde visschers uit te oefenen¹ — een punt dat wij verder uitleggen zullen — en ambacht of nering te drijven te Oostende.

Die vergunning werd twee jaren later, den 20 November 1447, op aanvraag der wet, door Karel den VII, Koning van Frankrijk, bekrachtigd².

Er wordt somtijds, sprekende van de haven van Oostende, gevraagd of zij eene natuurlijke of kunstmatige is? Oostende heeft twee havens gehad, zoo iedereen weet. A. Belpaire³, die de oost- met de westhaven schijnt te verwarren, aanziet de haven van Oostende, evenals die van Nieupoort, als een overblijfsel der krekens door de zee in harenterugkeer op het vlak der kust gevormd. De teksten van het octrooi der eerste haven en van de eventijdige stadsrekeningen doen klaar zien dat er vóór 1445 te Oostende nog geene haven bestond.

Het eerste werk der regeering der Vereenigde Provinciën, op het laatste der volgende eeuw (1584), was de slechting of doorsnijding der oostduinen, waardoor de zeewateren vrijen inloop kregen in het land: een hoogst gevolgrijke maatregel waarvan de uitwerkselen gedeeltelijk nog bestaan. En zoo is het dat de tweede haven van Oostende ontstond, waarvan er in dit werk later spraak zal zijn, en die men slechts in dien zin als natuurlijk beschouwen kan, dat de zee aldaar haar bed gemaakt en uitgebreid heeft dank zij eene opening door 's menschen handen teweeggebracht, met het oog op eene onderwaterzetting van het omliggende, om de stad bijna ongenaakbaar te maken.

De delving der vaart tot tegen den zeedijk had onvoorziene gevaren doen kennen: op Palmenzondag⁴ immers had een tamelijk hevige storm

(1) Charterboek, f° 34 v. en volgende.

(2) Reg. 37271 v. h. rijksarchief, rekening der stad f° 7 v. 8.

(3) Rek. 1445-46 (Reg. 37272).

(4) Reg. 37272: « Item zo waren ghesonden te Berghen jn « Henegauwe Piet. Pendele ende Jacob f. Victoors Ghiseliins « omme aldaer onse ghenadeghs Heeren rade over te ghevene de « rescripsie van den commissarissen van onser havene, ende was « aldaer ghesloten dat men nieuwe jnformacie hooren zoude, « waeren vute elc XIII daghen den dach van elcken XXXVI s. « beloopt XLVI f. XVI s.»

(5) Reg. 37272.

(6) Ib.

(7) Charterboek, f° 34 v. — Reg. n° 37472:

« Item zo waeren ghesonden te Ghend Pieter Pendele ende « Jacob Ghiselin, f. Victoors, met der jnformacie van onser « havene omme die aldaer jn den raed te doen presenteerne van « onsen gheduchten heere aldaer ende was deselve havene doe « gheconsenteirt. . »

(1) Charterboek f° 36. — In de stadsrekening van 1466 leest men:

« Cornelis Maertins ontvanghere van den kerken jn Oostende « van zekere partseelen van lande toebehorende denzelven kerken, « ghevallen jn t ghedelf van der havene, danof de stede jaerlicx « betaelt heift XLVIII s. p. ghetaxiert den penn. XVI, beloopt « alsoo t blijft bi der quittancie XXXVIII f. VIII s. »

(2) Dit stuk staat — met eene onjuiste betiteling — in de *Coutume d'Ostende*, bl. 54, gedrukt.

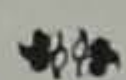
(3) *De la Plaine Maritime depuis Boulogne jusqu'au Danemark*, bl. 38.

(4) Reg. 37273, f° 16.

geheerscht en, door den drang des waters, den dijk, die van achter van steun ontbloot was, op de plaats waar hij moest worden doorgesneden, bijna weggesleept. Enkel aan eenen grooten toevoer van brom, rijzen en hout had men het behoud van den dijk te danken¹.

Aan de door dijken omsloten plaatsen gaf men de benaming van polders. De besteding der oosten westpolders greep den 29 mei 1446 plaats².

De binnenhaven werd gegraven ten noorden van den dijk omstreeks 1390 op de toenmalige zuidgrens of landsgrens der stad gemaakt³, dewelke sedert dien den naam van havendijk ontving⁴. Daarmede verdween, naar alle waarschijnlijkheid, de leet die lag tusschen het oude en het nieuwe schependom⁵. De haven scheidde dus de oude stad van de nieuwe.

Het gezamenlijke der onkosten van het « nieuw ghedelf » (vaart), aan hetwelk eene afzonderlijke plaats is gegund in de stadsrekeningen van 1443 tot 1445, beliep tot 6392 £ 13 schellingen parisis⁶, zonder van onkosten van bijeenkomsten en dergelijke te spreken. En het gewoon budget van ontvangsten bedroeg slechts zoo iets als 2300 £!

Ook blijkens de rekening 1445-1446 stond de stad niet minder dan 2606 £ 2 sch. 10 penningen parisis ten achter⁷.

Op vorstelijke toelagen viel er in dien tijd nog niet veel te rekenen: de zeesteden moesten zelven, met hare eigene penningen, hare werken maken en onderhouden. 't Is hetgeen Oostende, omtrent een veertigtal jaren later, zijne afgunstige tegenstrevers met fierheid mocht doen bemerken⁸. Wel

is waar, de geldelijke betrekkingen met de regeering waren minder lastig dan heden en het verheven vruchtbaar gevoel van onafhankelijkheid en zelfregeering won er bij.

Buitengewone geldelijke maatregelen was de stad dus gedwongen te gebruiken, namelijk de « zetting » die 689 £ 2 sch. opbracht in 1443 en 873 £ 12 sch. het volgende jaar¹, en de buitengewone accijnsen: op den verschen visch, den haring, het vleesch, de boter, olie en azijn, het uitlandsch bier, den wijn en de nieuwe schepen die men « opzetten » zou².

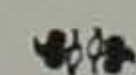
De stad had van 's heer Woutermansambacht eene toelaag bekomen van 1350 ponden parisis, opbrengst van 8 grooten het gemet, en van 192 ponden van het Ghistel-Ambacht « Oost-over-de-Waere³ », ter hulp der scheepvaartonderneming.

Met een gevoel van edele vaderlandsliefde, verzaakten de schepenen der stad voor vier jaren aan hunne « kerellakens », welke zij jaarlijks op de stadskosten genoten, om het geldelijk bedrag ervan — dat het vorig jaar iets meer dan 350 £ parisis bedroeg⁴ — aan de havenwerken te besteden⁵.

Den 22 Maart 1447 ontbood de wet de notabelen ten stadhuize om de middels tot het dekken van de onkosten dezer gewichtige onderneming te beramen.

De wethouders en voornaamste ingezetenen kwamen overeen dertig pond grooten 's jaars lijfrente te verkoopen, na het noodig octrooi daartoe bekomen te hebben⁶.

Luidens den tekst van een vonnis van 1456 had de haven aan de stad vijftien tot zestien duist kronen gekost⁷.

(1) Reg. 37273, f° 16.

(2) Reg. 37273, f° 14 v.: « Anthoniz Vereeken (?) als t werc van « den oost ende westpoldren was oversien ende besteid te « makene den XXIXe dach in meye, verteert bi der wet ende « andre, ter steden deele IIII £ XVI s. »

(3) Charterboek, f° 100 v.- 101. Zie hooger, bl. 28.

(4) Rek. 1409. Besteding van eenen steendam « lighende over « de leed die leght tusschen den houden scependomme ende den « nieuwen. »

(5) Rek. 1434: « Item zo nam Gheraert filius Berthelmeeus « tieghen buerchmeesters ende scepenen te verdelvene ende te « vernaghene (vervaghene?) den leed die leecht jn t ghesceet van « den ouden scependomme ende van den nieuwen, lanc zijnde « LXXXVIII roeden... »

(6) Reg. Rijksarchief, n^{rs} 37270 (f° 19), 37271 (f° 16), 37272.

(7) Reg. n° 37272.

(8) Charterboek, f° 134 v., art. 78:

« Item die van Oostende draghen huer last ende kosten zonder « yement anders daerby belast te zyne, want nyement hemlieden « huer haven ende dycken en heeft helpen maken noch en helpt « houden... »

(1) Registers n^{rs} 37270 en 37271.

(2) Registers 37270 tot 37272 (1443, 1444 en 1445.)

(3) Reg. 37270 (1443-44).

(4) Reg. n° 37272 (1445).

(5) R. 37273, f° 14: Andre kosten van der steden lakinen.

« Den XVIe dach in laumaend jn t jaer duust IIIIe XLV laetst « leden jn eenne ghemeene verghaderinghe van der wet metten « notable ende poorters van der voorseide stede was overeen « ghedraghen ende gheordonneert dat de toecommende IIII jaeren « eerst achtervolghende scepenen gheen cleederen hebben en « zouden up den cost van derzelver stede, maer omme de heere « van derzelver stede bewaert te zine, zouden hem de voorseide « IIII jaeren ghedeurende cleeden up haren cost up dat zy « meer kosten daden om hare cleederen danne heurlieder kennen « ghelt ende zeghelghelt daer zy jaerlix hare wintercleederen mede « plaghen te makene, bedraghen zoude dese voors. jaerscare eerste « van den voorseiden IIII jaren mids der voors. ordonnan. nihil. » Volgens eene verordening der commissarissen (1450) mocht elk wethouder van Oostende « ende andre t secreit van der camere « van der stede anthierende » niet meer ontvangen dan 1 £ gr. voor zijn laken, tot verdere bevelen (Zie rek. 1466, f° 2 v.).

(6) Reg. 37273 (Rek. 1446-47).

(7) Charterboek, f° 39.

Het baart evenwel verwondering, bij het onderzoeken der stadsrekeningen, in dezelve, niet alleen geen afzonderlijk hoofdstuk van uitgaven, maar zelfs geene merkelijke uitgaven aan de havenonderneming zelve toegewijd, aan te treffen.

Daaruit volgt dat het in verbinding stellen van zee en binnenwater het betrekkelijk onaanzienlijkste deel geweest zal zijn der geheele onderneming, die met de verdieping der vaart begonnen was en dewelke men zoo ver zal gebracht hebben als mogelijk.

Van eenen anderen kant — en hier nog eens straalt het gevoel van zelfopoffering en medewerking wonderlijk uit dat ons voorgeschikt onderscheidde: een deel der werken tot de oprichting der haven noodig werd zonder vergelding uitgevoerd door de burgers der stad — die hierin een bestaande gebruik volgden¹ — met medehulp der inwoners van het omliggende: van Ghistel, Breedene, Middelkerke, Steene en Sinte-Catharina, toegekomen op verzoek der stad en vergezeld van hunne baljuws, schepenen of notabelen, aan dewelke de oostendische wethouders dankbaar den eerewijn aanboden:

« Jan van Bonem onzen bailliu, Anthoniz van
« Bonem ende anderen die t Oosthende quamen den
« XVIII^{en} dach in octobere als onze voorseide haven
« ghesteken ende ter zeewaert ute ghedolven was
« met vele ghesellen delvers ende werclieden ons
« te hulpe also wij hemlieden ghescreven ende
« ghebeden hadden, IIII können wijns elke kanne
« XX s. beloopt IIII f^2 . »

GHISTEL :

« Roelland van Calonne metgaders eenighe van
« der wet van Ghistele die t Oosthende quamen up
« denzelven dach met vele gheselschips ende werclieden ons te hulpe jn t voorseide werc also wij
« Rollande voorseid ghescreven ende ghebeden
« hadden, IIII können wijns elke kanne XX s.
« beloopt IIII f .

« Salehadin van Ghistelen up denzelven dach
« met vele gheselschips ende werclieden ons te
« hulpe jn t voorseide werc also wij hem ghescreven hadden als boven, IIII können...³

« Romain van Heulen voornoemd, Wouterman
« van Ghend ende Christiaen van Polichove met
« vele ghesellen ende werclieden ons te hulpe up
« denzelven dach t onser bede ende scrivene, IIII
« können... »

BREEDENE :

« Heere JAN KIEN priester prochiepape van
« Breedene met zinen prochianen up denzelven dach
« ons te hulpe t onser bede als. boven, II können... »

MIDDELKERKE :

« Heere Jan Maertins priester prochiepape van
« Middelkerke met zinen prochianen up denzelven
« dach ons te hulpe also voorseid es II können... »

STEENE :

« Den prochiepape van Steene metgaders
« Michiel F. Jac. Wouters landmeter van sheer
« Woutermans ambocht ende vele werclieden van
« derzelve prochie up denzelven dach ons te hulpe
« jn t voorseide werc, II können... »

SINTE-CATHARINA :

« Den prochiepape van Sinte Kateline met zinen
« prochianen up denzelven dach ons te hulpe, II
« können...¹ »

Eindelijk, den 18 October 1446, onder eenen aanzienlijken toeloop van volk zoo van de stad als van het omliggende, van de helpers uit alle kanten toegesneld en hunne notabelen, in de tegenwoordigheid ook van meester JACOB ROUDOLF² — een kind van Oostende — Provinciaal der Paters Augustijnen, die de stad met zijne kennissen in deze omstandigheden hulpvaardig schijnt ter zijde gestaan te hebben³, en van verscheidene kloosterlingen zijner Orde, werd de zeedijk doorgestoken: het zeewater spoelde tegen de zoele waters der Iperleet op: Oostende had zijne haven!

De mond der haven lag tusschen den tegenwoordigen kursaal en het *Hôtel Continental* en de haven bedekte verder de huidige Van Iseghemslaan en de gewezen vestingsgrachten van die zijde der stad.

Twee dagen nadien zeilden de twee eerste schepen binnen — 't waren twee haringschepen, stuurlieden Gillis Tiessen en Cornelis Hannes, die den eersten haring in Oostendes nieuwe haven brachten. Eenvoudige zeden onzer voorouders! De wet schonk aan die « eerstelingen » den

(1) F^o 6 v.

(2) Reg. n° 37273 v. h. Rijksarchief (rekening der stad 1446-47): « Meester Jacob Roudolf, provinciaal van den Augustinen, « dewelke up denzelven dach quam t Oosthende met vele anderen « religieusen omme t voorseide werc... » (Presentwijn).

(3) Rek. 1440: « Item zo quam t Oosthende meester Jacob « Roudolf, provinciaal van den Augustinen, ende hem waren « ghepresenteert II können wyne, beloopt XL s. p. » Reg. n° 37268 (Rek. 1441-42): « Item zo waeren ghezonden te Brucghe beede « onse buerchmeesters ende Jan Moens ter feeste van meester « Jacob Roudolf, provinciaal van den Augustinen, waeren ute elc « II daghen, bel. VII f III (III?) s. p. » — Rek. 1443-44: « Meester Jacob Roudolf, provinciaal van den Augustinen dewelke « quam t Oosthende... »

(1) Zie hooger bl. 47, 1^e kolom.

(2) Rijksarchief, reg. 37273, f° 5.

(3) F^o 6.

den welbekenden, echt middeleeuwschen rozenhoed, tot teeken van welkom¹.

Bij acte van 28 October 1447² werd het tolrecht vastgesteld voor de schepen die de haven van Oostende invoeren en de koopwaren door dezelve ingebracht, volgens het tarief van Damme. Deze acte was het gevolg van de brieven van 4 September 1447³, door welke de hertog van Burgondie den tolvrijdom der Oostendenaren in de andere plaatsen van Vlaanderen bekrachtigde, een voorrecht dat vroeger — tegen klinkende munt⁴ — bij brieven van 7 Januari⁵ en 23 Juni 1419⁶ vergund en bevestigd was geweest en dat zij hadden gemeend te mogen inroepen tegen de inning van 's vorsten tolrecht in hunne haven. Zij hadden zich inderdaad gewend tot het parijzer parlement, doch op verzoek van den hertog trokken zij hun beroep in⁷.

Ten jare 1544 werd er aan de westzijde⁸ der haven een « rijshoofd » gemaakt, 30 voeten lang en 18 hoog, hetwelk in 1563, 18 roeden verlengd werd. Om de onkosten van dit werk en van de herstellingen aan welke het rijshoofd toen behoefte leed, te bestrijden, verkreeg de stad, den 31 December 1562, octrooi om achttien jaren lang van elk invarend schip of « huede », van minstens 15 lasten inhoud, acht grooten en van de mindere schepen, zooals « ijtingen » en booten, twee stuivers te ontvangen, en twee stuivers per ton van elk vaartuig met engelsch bier geladen⁹.

Twee sluizen¹⁰ de Noordsluis — ook de Oost-

sluis of Blauwe sluis genoemd — en de Westsluis dienden tot diephouding der haven. De besteding der sluizen had den 19 Maart 1446 plaats: het bestek bedroeg 500 £ grooten. Elke sluis was 13 voeten wijd, 14 voeten hoog en 8 roeden lang; op de twee einden was zij van een valbed voorzien, een van 40 voeten lang al den zeekant en een al de landzijde van 28 voeten.

De aanbesteding bevatte bovendien nog de oprichting van twee speien of spuien, insgelijks met deuren, doch hier was het windas van twee wielen voorzien, een op elke zijde. Dit bewijst dat men toen draai- en ophaaldeuren te gelijker tijd gebruikte¹.

Opdat het opperwater tot doorspoeling der haven verstreken mocht werd, op aanvraag der stad, de Woutermansluis gesloten², gedurende eenigen tijd ten minste.

Later — in 1552 namelijk — zien wij de stad nogmaals de sluiting dier sluis verzoeken, doch te vergeefs³.

Intusschen meenden de inwoners van Oostende het nut hunner haven voor het omliggende hoog te mogen schatten⁴, in geval van overvloedig opperwater, zoo daarvan in December 1482 de onderinding gedaan werd⁵.

Ten jare 1573 was de Woutermansluis zoo onduidelijk dat de afloop van het versch water de bevaring van de Oostendsche Watergang ten eenen male hinderde: de stad verzocht dientengevolge vanwege het Vrije het leggen van eenen kistdam vóór de Sluis⁶.

(1) Rek. 1446-47, f° 16:

« Gillis Tiessen ende Cornelis Hannes stiermans ende poorters « van Oosthende omme dat zij stappans ende cent (?) quamen in de « nieuwe haven alhier ghemaect, te weten den XX^{en} dach in « octobre ende den eersten harync brochten, t haeren rosin hoeden « also men in andre havenen ghecostumeert es te ghevene metten « andren costen daertoebehoorende XIV £ XII s. p. » — Ten jare 1618 greep zoo iets ook plaats (Kamerregister, 30 Oogst 1618).

(2) Charterboek, f° 142.

(3) F° 52.

(4) Zie stadsrekening. Eene « ommestelling » had te dien einde plaats tot het opbrengen van 2600 £.

(5) Charterboek, f° 9 v. Gegeven te Beauvais.

(6) F° 52 v.

(7) F° 3. — F° 53 v. staan de « executoire brieven » en f° 209 v. de verbandbrieven vanwege de stad Oostende (20 October 1447).

(8) Op het « canael » der haven, zegt de oorkonde in de volgende aantekening aangestipt.

(9) Charterboek, f° 156 v. Het rijksarchief bezit eene afzonderlijke rekening van het rijshoofd (n° 37581, 1 April 1579—31 Maart 1580; de inning der rechten in gezeid octrooi vermeld werd in pacht gegeven dit jaar). — Een vonnis v. d. Raad v. Vlaanderen (21 feb. 1572 o. s.) ontsloeg de Nieupoortenaren van die rechten.

(10) Charterboek, f° 69. — De Oostsluis werd in 1517 herbouwd (stadsrekening 1517, f° 74). In den loop der herstellingswerken stelden die van Oostende, op verzoek vanwege het Vrije, die sluis tijdelijk in onbruik, doch de vrees voor havenverzanding dwong hen ze te heropenen (Charterboek, f° 165 v., 5 Juni 1534).

(1) Zie Ed. Gailliard, *Glossaire, SPEYE*, bl. 378 en volg.

(2) Rek. 1446-47:

« ...Lodewijc van Haveskerke, Roelland van Calonne, Diederick « van Halewine ende Jan van Bonem onsen Bailliu, den IX^{en} dach « in novembre commende van s heer Woutermanssluis t Oosthende, « daer zij de voorseide sluus hadden t onsen verzoucke ghedaen « sluten omme t upwater te comen t Oosthende ten oorboore van « der haven... »

(3) F° 48: « (22 Maart) so waren Jacop De Mystere, burchmeester « van den courpse ende Jan Dumoullin, upperhooftman, ende « Laur. Van Essen ghedeputeert te reysen te Brugghe omme te « gaene by den college van den Vryen ende aldaer te kennen te « gheven de groote costen die de ghelände van s heer Woutermans « ambocht up handen hadden omme te maken eenen nieuwen « varsschen sluuse ende dat men te cleenen coste zoude doen « suweeren alle t watere van dezelve van s heer Woutermans duer « de sluusen ende havene van Oosthende, twelcke zeer proffytelic « ende gherieve zoude wesen voor den jnghelände... »

(4) « Item dat de voornoemde havene van Oosthende wel « voughelick es..... ende zyn vele andere oorbeirlicke saken « nopende desen lande, als jeghens t groote upwatere commende « binnen s landts van den Vryen van boven, twelcke sueert duer « dezelve havene, dat anders t landt verdrincken ende de jnghe- « zetene groote onsprekelicke scade lyden zouden »...

Antwoord op de klacht van 1483, art. 13 (f° 125 van het Charterboek).

(5) Charterboek, f° 136 art. 95).

(6) Rek. 1572-73, f° 43 v.

§ 4. *Blijken van vooruitgang.*

De lang gewenschte verbinding met de zee was eindelijk eene wezenlijkheid geworden.

Zelfs nu nog rezen moeilijkheden op, en zulks van verscheidene kanten, doch de stad mocht zich in de zegepraal verheugen over 't geen meestal niets anders was dan begeerlijkheid en jaloersheid van naburen en mededingsters.

De Iperlingen poogden zich tegen de afwatering door de Woutermanssluis te verzetten; Oudenburg en Brugge begeerden den stapel der koopwaren die in de haven van Oostende zouden binnengebracht worden.

Wat de aanspraken betreft der stad Iper — aan dewelke de Iperleet toebehoorde, die het bed dezer rivier groef en den loop ervan onderhield¹ — onze stadsrekeningen van 1447 tot 1449 vermelden eene afveerdiging van Oostende naar Iper, eene klacht vanwege deze laatste stad tegen Oostende en het Woutermansambacht, het bezoek der Iperlingen die over het zoogezeid gebrek aan water in de Iperleet door het toedoen der nieuwe sluizen komen spreken; ook nog de bezichtiging van de Iperleet en van de Watergang van Oostende door de afgeveerdigden van het Vrije en van Iper, de stappen van eenige oostendsche wethouders bij den vorst om « provisie » te bekomen tegen de Iperlingen, op het sluiten der nieuwe sluis, alsmede een beroep bij 't Parlement van Parijs, vanwege de stad Oostende.

De zaak schijnt echter geene verdere gevolgen gehad te hebben.

Die van Oudenburg staafden hun verzoek om den stapel der haven van Oostende te bekomen op eene zoogezeyde geldelijke medehulp van hunnentwege in de werken der vaart van 1443² en, in het vooruitzicht van eene gunstigen uitslag,

deden herstellingen aan de Iperleet verrichten¹. Doch hunne pogingen bleven vruchteloos.

Vervolgens was het de beurt der Bruggelingen², die niet beter lukten.

Het vraagpunt dier moeilijkheden zou hier ten einde zijn, ware 't niet dat weinige jaren later een ander geschil oprees van grooter gewicht en langeren duur.

Brugge kon het mislukken zijner pogingen tegen de haven en den handel van Oostende niet verkroppen. Bij de eerste gelegenheid zou zijn spijt zich lucht geven. Wat die stad met onze lakennijverheid deed, wenschte zij het misschien ook met onze haven te doen?

De gezochte gelegenheid bood zich weldra aan. 't Was eene beroerte onder de visscherij van Oostende, die in 1448 uitbrak.

Omtrent Sint-Maartensdag 1448 had het magistraat van Oostende eene « keure » afgekondigd, door dewelke het den stuurlieden verboden was boven de drie ponden grooten eenige penningen van hunne scheepsgezellen te eischen, zooals zij het tot dan toe zekeren tijd tegen wet en recht gedaan hadden.

Bij sommige stuurlieden was die keure geenszins welkom, en niet lang duurde het of hunne misnoegdheid berstte in oproerige vergaderingen los, bij eene derwelke de aanwezige elkander hulp en bijstand tot den dood toe zwoeren, om de herroeping der nieuwe verordening te betrachten. Dadelijk gingen zij, vier en twintig in getal, tot den stedelijken magistraat, aan denwelken zij door den mond van Anthonis Scotte hunne klachten te kennen gaven. Terzelfder tijd vroegen zij de afschaffing van zekere rechten op den haring, van het « zaterrecht »³, en andere die tot de ontvangstbronnen der stad behoorden. Het vertoog door Ant. Scotte gelezen was juist niet in den stijl van

(1) *Histoire d'Oudenbourg*, I bl. 68 en 571.

(2) Reg. 37273, f° 8 :

« Jan Moene ende Jacop Floore beede buerchmeesters, Jacop « Maertins ende Pieter Pendele den XXVIII^{en} in hoymaend « ghesonden te Brucghe biden voornoemden commissarissen van « Oudenbuerch omme hemlieden te toghene ende over te ghevene « zekre ghescrijten ende memorien jeghen t vervolg van den « voorseiden van Oudem-buerch, t vonnessen van onser nower « scipvaert ende andre zaken betoghende dat die van Oudem- « buerch voorseid gheen cost danof ghehad en hadden also zy « overghegheven hadden, daer zy waren toot den laetsten daghe « van derzelve maend maect IIII daghen elc s daechs XXIIII s. « beloopt XIX £ IIII s. »

Zie ook f° 7 verso.

(1) *Histoire d'Oudenbourg*, I bl. 192-194.

(2) Rek. 1447 : « Cornelis Boudeloot als de notable van der stede « ontboden waren omme met hemlieden aviz te hebbene van den « gheschille wesende tusschen die van Brucghe omme t fait van den « kakaringhe ende andren goede commende in de havene t Oost- « hende, ende tusschen den ontfanghere van Vlaenderen ter cause « van den toolne.... » —

De rekening van Brugge, 1447-1448, maakt gewag van « bewarpen, » van « consultacien » te Gent, bezoeken ter plaats, aanvraag van een hertogelijk « mandement » (L. Gilliodts Van Severen *Inventaire*, V, bl. 306).

(3) Zie verder de beteekenis van dit woord.

een gewoon smeekschrift opgesteld. Het geleek eer op eenen bedreigingsbrief van opstandelingen.

De schepenen van Oostende poogden de gemoe-deren der verzoekers te bedaren, met hun een onderzoek der zaak te beloven en het ongegronde hunner klachten nopens bedoelde rechten voor oogen te houden. Doch 't was boter aan de galg gesmeerd: de stuurlieden eischten in eene alles behalve behoorlijke en eerbiedige taal, de afschaf-fing der gezegde « keure » en rechten. En toen zij het Stadhuis verlaten hadden, kwamen zij in nog grooter getal bijeen en zwoeren « op brood en zout » en op een afbeeldsel der Heilige Veronica¹, dat elk hunner kuste, al hunne krachten, ten koste zelfs van hun leven, tot het bereiken van hun doel te gebruiken².

Het aanzienlijk getal der oproerigen in aanmer-king nemende spraken de schepenen slechts tegen drie hunner een banvonnis uit: 't waren Jacob Van den Zande, Jan Scelewaert en Anthonis Scotte: de kopstukken der beweging ongetwijfeld.

Wat deden de stuurlieden nu? Een flauw bewijs van vaderlandsliefde gevende, namen zij de gespan-nen betrekkingen tusschen Oostende en Brugge te baat om, ten getalle van vijftien, bij de schepenen dezer laatste stad in beroep te gaan. Zij gaven voor dat hunne wethouders « keuren » hadden afgekon-digd die met de rechten, vrijheden en voorrechten van Brugge tegenstrijdig waren.

De stad Brugge had reeds vroeger de wet van Oostende voor haren schepenbank gedagveerd, bedreigingen tegen dezelve uitgesproken, den burgemeester van Oostende, Jacob Ghiselin, uit het land gebannen verklaard en de schepenen voor den raad des hertogs doen dagen. « Dit alles », zegden die van Oostende, « om de Oostendenaren tot hunne slaven en schatplichtigen te maken. »

Het beroep vanwege de stuurlieden kwam den toestand verwickelen en de plaagziekte der brugsche wet aanvuren: ondervragingen, bezoek ter plaats, dagingen en alles behalve wettige vonnissen volgden elkander op.

Geloof hechtende aan de gezegden der stuur-lieden, zonden de wethouders van Brugge ver-scheidene hunner ambtgenoten naar Oostende, om de stedelijke keuren na te zien en de redenen te kennen van het banvonnis tegen de drie hooger

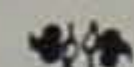
genoemde stuurlieden uitgesproken. De verzochte mededeeling van stukken werd toegestaan en de brugsche schepenen, vooraleer heen te gaan, beloofden het geschil, zoo 't mogelijk was, in der minne te trachten bij te leggen. 't Is het tegen-overgestelde dat gebeurde.

Nieuwe daging en vonnis grepen plaats, aan hetwelk de wethouders van Oostende, willen of niet, zich onderwerpen moesten, om een ban-vonnis te ontwijken.

Te vergeefs beval Philips de Goede, tot twee-maal toe, aan de wet van Brugge hare proce-deering te staken, tot zijn Groote Raad over het geschil zou uitspraak hebben gedaan. De stad Oostende werd veroordeeld tot eene jaar-lijsche gift van 32 loten wijn en eene boet van 400 ponden parisis. Op verzoek der oostendsche wethouders werden die van Brugge voor 's her-togen raad gedaagd, iets dat dezer verbittering ten toppe dreef; in eene « duergaende waerhede » of openbaar gerechtelijk onderzoek¹, gehouden op 31 Oogst 1450, verbanden zij twee schepenen en den greffier van Oostende, de twee eerste voor zes, den laatste voor drie jaren uit het graafschap, op de straf van het strop.

De schepenen van beide steden werden voor den Grooten Raad geroepen, die slechts den 21 Maart 1457 uitspraak deed². Het banvonnis door de wet van Brugge uitgesproken werd nietig verklaard en die stad tot eene boet van 3000 gouden leeuwen en de kosten veroordeeld³.

Wij haasten ons deze uitweiding te sluiten, die een aardig daglicht werpt over de toenmalige betrekkingen tusschen groote en kleine steden, om te spreken van de handelsbeweging onzer stad in de tweede helft der XVe eeuw.

Een vergelijkend overzicht der opbrengsten van zekere ontvangstbronnen in de stadsrekeningen van voor en na de havenoprichting zal de maat doen kennen van den voordeeligen invloed dezer gebeurtenis.

(1) Rek. Oostende, 1492-93:

« Vertheert den XXVI^{en} enden XXVII^{en} in lauwe duergaende « waerhede houdende ten huuzen van diverssche personen « XVII £ IIII s. p. » — Zie L. Gilliodts, *Coutume du Franc*, III 472. E. Gailliard, *Glossaire flamand*, bl. 534-537.

(2) De stad raadpleegde meester Jan Terfevre (?) alsook meester Thiebaut Van der Haghe, advocaat te Atrecht.

(3) Charterboek, f° 38 en volg. Gedrukt in de *Coutume d'Ostende*, bl. 81. Zie ook bl. 57, stuk van 7 nov. 1449.

(1) Ecce Homo.

(2) *Coutumes des Pays et Comté de Flandre. Quartier de Bruges. Cou-tumes des petites villes et seigneuries enclavées*, IV (1892) bl. 63. Punten vooruitgezet door die van Oostende (7 nov. 1449), art. XIX.

Het haringaccijns bracht 132 £ op ten jare 1418, 258 £ in 1430, 228 £ in 1432.

In 1453 werd dit recht verpacht ten prijze van 864 £; in 1458, van 948 £; in 1467, van 960 £. Daar het haringaccijns een recht was van 12 grooten per last haring door de visschers der stad sedert Onze-Lieve-Vrouwdag (15 oogst) gevangen, zoo duiden die cijfers eene opbrengst aan van 1400 tot 1600 lasten haring. Een last bedroeg 12 tonnen, soms meer¹.

Van geen mindere beteekenis zijn de cijfers van het *Weerdgeld*, een slag van belasting dat betaald werd door de « Weerden » ter visscherij, op den voet van een ten honderd op den haring en visch te Oostende verkocht².

Welnu de middelmatige opbrengst van het Weerdgeld in het eerste tiental jaren sedert deszelfs instelling (1450-59) bedroeg iets meer dan 269 £. In het tweede tiental bereikte het de som van een weinig meer dan 546 £. Het derde tiental jaren geeft eene middelmatige opbrengst aan van boven de 843 £. De eerstvolgende jaren leveren nog sterkere cijfers :

Jaar 1480	1078 £ 3 sch.
» 1481	1830 £
» 1482	1036 £ 7 sch. 3 penn.
» 1483	1781 £ 2 sch.
» 1484	1653 £ 16 sch.

Eenige dier sommen had men vroeger nog niet bereikt.

Wat het getal Weerden ter visscherij aangaat, het was niet altijd gelijk : het klom en daalde. Men telde er alhier zestien in 1450, zeventien in 1452, vier en twintig in 1466, acht en twintig in 1467. Het volgende jaar valt dit getal op twintig en blijft het tusschen negentien en drie en twintig tot in 1484.

Acht en twintig stuurlieden en hetzelfde getal vaartuigen staan vermeld, ten jare 1450 in de ontvangstrubriek van het *zategheld*, een niet zeer volksgeliefd recht, zooals wij gezien hebben, van 12 grooten welk de stad gedurende eenige jaren van de stuurlieden eischte voor elk schip dat op zijne « winterzate » lag in de binnenhaven³. Het

getal stuurlieden veranderde insgelijks elk jaar. Het middelmatig getal voor de jaren begrepen tusschen 1450 en 1459 was 23.

In het jaar 1455 stelde het stadsbestuur eene belasting in die de stuurlieden en kooplieden trot wier invoer of aankoop van haring een zeker cijfer niet bereikte⁴. Ongelukkiglijk beneemt de onduidelijkheid der teksten alle statistieke weerde aan dit ontvangstartikel.

De betrekkingen met de vischmarkten van binnen en buiten het land moesten natuurlijk ook den invloed ondergaan van den nieuwen toestand. De namen van Valenciennes² en Doornik³, bij voorbeeld, blijven voort in de stadsrekeningen vermeld staan.

Den 26 Maart 1460 zendt de stad twee van hare wethouders naar Nieupoort en Walravenside, om met de vischkoopers dier plaatsen een onderhoud te hebben over eene verordening opgemaakt door de stad Rijsel aangaande den visch aldaar te koop gezonden⁴.

De bedrijvigheid die in de haven van Oostende heerschte trof de aandacht der kronijkschrijvers, zooals blijkt uit de volgende plaats der «Eccellente Cronike », sprekende van het laatste vierde der vijftiende eeuw :

« Corts daernaer soe naecte den harijunctijt, so « dat die visschers al toereeden te haringhe, ende « specialic dye van Oostende, want up dyen tijt « voeren huyt Oostende wel XLIIII busen. Ende « ander plaetsen ende dorpen voeren ooc ter zee « naer haerlieder vermoghen, so dat si grote « menichte waren⁵. »

De vooruitgang harer jongste zuster stoorde echter de andere vlaamsche zeesteden.

(1) « Van diverschen stiermannen poorters, van dat zij min « harijncx dese jaerscare hier ghebrocht of ghezonden hebben te « vente dan haer taxt, naer der ordonnancie daerup ghemaect, « ende ooc van diverschen cooplieden poorters min harijncx ghe- « cocht hebbende dan huer taxt, naer derzelve ordonnancie over « al t samen » (156 £ 16 s).

Rijksarchief, reg. n° 37382 (Rekening 1455).

(2) Rek. 1459 en 1460. Bezoek van den meier dier stad.

(3) Rek. 1446 :

« Jan Lotin ende Pieter Pendele ghezonden te Doornike jn de « camere den andren dach in ougst, aldaer te bescuddene ende « oetsculdichene eenighe van onsen poorters aldaer ghearresteert « ende ghelet omme 't fait van huerlieder coopmanscepen (?) van « vissche... »

Rek. 1454.

« Tween ghedeputeirden van der stede van Doornicke die « quamen t Oosthende den XXIII^{sten} dach ougst spreken metter « wet up t fait van der coopmanscepe van den vissche. »

(4) Stadrekening. Reg. 37287 v. h. rijksarchief.

(5) F^o CCXVIII (Cap. LXVII.)

(1) Zie verder.

(2) « Anderen ontanc van den waerdghelde twelke es den hon- « dertsten pennyn van alle den haringhe ende ghezoutten vissche « die men t Ostende vercoopt. » (Reg. 37321 (1498).

(3) « Andre ontanc van den zaten van scepen hier lichende te « wintersate, XII gr. van elke scepe. » — De opbrengst voor dit jaar was 16 £ 16 sch. Slechts in de rekening van gezeid jaar staan de namen der stuurlieden vervuld. — De fransche teksten des tijds zeggen : *gisaige des bateaux*.

Een nieuw geschil ontstond, ditmaal met de steden Nieupoort¹, Damme en Sluis, aangedreven niet, zooals dertig of vijf en dertig jaren vroeger, Oudenburg en Brugge, door de hoop op aandeel in eene ontwakende nijverheid, maar door jaloersheid om den bloei eener wedijveraarster.

Het feit op zichzelf en nog meer de talrijke merkeerdigheden tot wier bekendmaking en bespreking het geschil aanleiding gaf, mogen terecht onder de bewijzen gerekend worden van den voorspoed van den oostendschen handel in de jaren veertienhonderd.

Den vierden december 1483 trokken Jacob Maertins, burgemeester, Anthonis Van den Berghe, schepen en Jan Van Billemont, tesorier of penningmeester der stad Oostende, naar Gent, op verzoek der Drie Leden van Vlaanderen, om te antwoorden op de menigvuldige klachten welke die van Damme, Sluis en Nieupoort, benevens eenige kooplieden van Frankrijk, verscheidene keeren tegen de Oostendenaren hadden laten hooren². De stad verkreeg veertien dagen tijd tot het opstellen van haar antwoord op die klachten. Twee stuurlieden, Vincent Meester Jans en Andries Kod, werden insgelijks naar Gent gezonden te dien einde³.

In het opzicht dat ons hier bezig houdt, is de belangwekkendste bewering van geheel het vertoog door gezeide steden en hunne fransche genoten⁴, bij de Drie Leden van Vlaanderen ingediend, deze volgens dewelke de Oostendenaren hunnen haring naar verscheidene fransche steden verzonden, zooals Orleans en Parijs en

naar Normandie⁵, alwaar zij factoren of zaakgelastigden kadden, om door deze voor hunne rekening in het klein verkocht te worden⁶, terzelfder tijde denzelven aan minderen prijs dan hunne mededingers (1 ℓ grooten het last minder) verkoopende. Bovendien was er ten jare 1483 in de haven van Oostende meer haring gebracht geweest dan in de andere bovengenoemde havens van Vlaanderen⁷. Op zulke wijs zou mettertijd de reeds vervallende nering der bedoelde steden, door de wedijvering van Oostende, ten eenen male ten onder gaan⁴.

De Oostendenaren aarzelden niet zulks te bevestigen en voegden daarbij⁵ dat er dagelijks fransche en bretonsche kooplieden, na de haven van Duinkerke bezocht te hebben, alwaar ook haringteeken gegeven werd, regelrecht naar Oostende kwamen om haring te koopen en Nieupoort lieten liggen⁶. Ware 't niet van den haring dien men uit Oostende zond naar Brugge, Gent, Iper, Rijsel en andere plaatsen, dit slag van eetwaren zou aldaar nog duurder zijn⁷.

Er dient hier aangemerkt te worden dat in de jaren veertien- en vijftienhonderd de vlaamsche haring meest in Frankrijk zijnen aftrek vond. Ten jare 1478, vertellen de kronijkschrijvers, ving men den besten haring dien men sedert vele jaren had aangetroffen. Ook kwamen de fransche kooplieden in alle de havenen van Vlaanderen en kochten er eene groote hoeveelheid, aan eenen hoogen prijs. Terzelfder tijd brachten de fransche kooplieden vele wijnen in Vlaanderen « te schepe en te wagen » en voerden veel haring weg. In dezelfde maand kwamen de Oosterlingen over zee, kochten al den haring door de Fransche kooplieden gescheept en trokken daarmede naar Amsterdam.

Verre van een grond van beschuldiging te kunnen genoemd worden strekte de zoo even aangehaalde bewering de Oostendenaren tot eer. Beschouwen wij nu de andere feiten en bewijsgronden aangebracht in het klaagschrift, hetwelk in drie deelen verdeeld was en beurtelings de grieven zoogezeid der fransche kooplieden, der

(1) De stadsrekening van Nieupoort (1483) gewaagt van de « dachvaert jehens die van Oostende » en van het afschrift der « clachten en dolcancen van die van Oostende. »

(2) Stadsrekening.

Het klaagschrift staat in het Charterboek, f° 116 en volg. en is betiteld aldus: « Copie van zeker requeste van diveersche « kooplieden zonder name Fransoysen, by toedoene ende jnsti- « gatie van die van Damme, Sluys ende Nieupoort, ghepresenteert « den drie leden s lands van Vlaendren, tenderende ten fyne dat « men vullen zoude de havene van der stede van Oostende ende « beletten zoude zeghel te geven an den harync aldaer ».

(3) Rek. 1483. Men betaalde 3 ℓ voor het afschrift van den eisch van Damme en Nieupoort.

(4) De Oostendenaren beweerden in hun antwoord (art. 59) dat zij de namen dier kooplieden kenden en voegden er bij dat de beklagers vruchteloos gepoogd hadden de bijtreding te bekomen van Biervliet, van het Vrije alsook van de wateringten rond Oostende (art. 11 en 12, f° 124 v.).

(1) F° 119. Art. 10 en 11 der klacht.

F° 131. Art. 55 en 56.

(2) « Omme voorts uut huerlieder name die te peneghen ten meesten prouffyte. »

(3) F° 117 v.

(4) Art. 3 en 4 der klacht. (F° 117 en 118).

(5) Art. 55 en 56.

(6) Art. 25 (f° 126 v.). Zie ook art. 22.

(7) Art. 37.

drie steden en eindelijk van het land voorstelde.

De eerste klaagden dat de spoedige bloei¹ van Oostende, door onrechtvaardige middels — die wij straks bepalen zullen — bekomen², de steden Damme, Sluis en Nieupoort in de schaduw zette en de fransche kooplieden, die deze plaatsen sedert zoolang bezochten, naar eerstgenoemde stad trok³, alwaar de vischhandelsbeweging zich meer en meer samendrong, maar die eene minder veilige plaats was, aan vijandelijke invallen en aan overstromingen blootgesteld⁴ en niet zoo wel bemiddeld tot het verschaffen van eenen winstgevenden terugkeer aan de vreemde kooplieden⁵. Door zijne verzendingen van haring naar de fransche vischmarkten⁶ stelde Oostende den vreemden koopman buiten de noodzakelijkheid uit zijn land te gaan⁷ en de markten van Vlaanderen te bezoeken.

Hetgeen waarmede de drie steden voor den dag kwamen was, dat de Oostendenaren, sedert zij hunne haven verkregen hadden en haringmerk gaven — ten bate van een gering getal rijke burgers, die hunne stuurlieden en visschers door toereeding, geldvoorschotten en door een slag van *truck-system* uitbaatten, met hen den aankoop op te leggen, aan eenen duren prijs, van getuig en levensmiddels⁸ — dat de Oostendenaren, zeggen wij, die zich zooveel geldelijke opofferingen om het onderhoud hunner brooze zeewerken te getroosten hadden⁹, oorzaak waren van het verval¹⁰ van drie aan den vorst verkleefde¹¹ steden, door de laatste oorlogen reeds verminderd en eertijds zoo bloeiend: ten bewijze de cijfers van haar aandeel in het Transport van Vlaanderen¹², in hetwelk de stad Oostende niet in evenredigheid harer belangrijkheid belast stond¹³. Daarenboven, middels die in tegenstrijdigheid waren met de rechtvaardigheid zoowel als met de gebruiken des lands, werden door deze stad aangewend, dezelfde middels waarvan het vertoog der Franschen spreekt.

En welke waren die middels?

1° De *voorloop*, bestaande in het verkoopen ten lagen prijze van den haring eer hij gevangen was, hetgeen de prijzen bedorft¹.

2° Het gebruik van het haringmerk na Allerheiligendag, dat is na het tijdstip der teelt²; eene kwestie die dit jaar druk besproken werd tusschen de zeesteden van Vlaanderen, Holland en Zeeland³.

3° Het gebrek aan ambtelijk toezicht vanwege de stadsoverheid over de toebereiding, inpakking en bestempeling van den haring en der haringtonnen: dit alles liet men te Oostende over aan de willekeur der bijzonderen, alzoo afbreuk doende aan de goede faam van den vlaamschen haring⁴.

4° De namaking van het haringmerkteeken der drie steden⁵ en de lastering van de voortbrengselen harer nijverheid⁶.

Men ziet dat deze reeks beschuldigingen het gewichtigste deel, « la pièce de résistance » uitmaakten van het vertoog, waarvan de andere, hooger vermelde punten meer door eigenaardigheid dan door bewijskracht schitterden.

Ook de algemeene belangen des lands leden onder dien toestand van zaken, voegden de klagers erbij: de voorloop bracht duurte in den haring teweeg⁷, de koopman bleef te huis⁸, en het gebrek aan versterkingen maakte van de haven van Oostende eene opene poort voor den vijand⁹, terwijl de zee aldaar eenen gemakkelijken ingang vond om het land te overstroomen¹⁰.

Wat de beschuldigingen aangaat tegen Oostende door zijne tegenstrevers ingebracht, het ware voorzeker voor den geschiedschrijver geene gemakkelijke taak de gegrondheid daarvan te onderzoeken en in de pleitreden nauwkeurig het koorn van het kaf te scheiden. Zelfs ontbreekt er hier en daar bij de stukken van dit nogal zonderling

(1) Art. 2 en 3.

(2) Art. 3, 8, 9.

(3) Art. 4.

(4) Art. 7.

(5) Art. 6.

(6) Art. 10-11.

(7) Art. 5.

(8) Art. 7.

(9) F^o 122.

(10) Art. 4.

(11) Art. 1.

(12) Art. 2.

(13) Art. 3. Zie het antwoord der Oostendenaren daarop (art. 63, 68 en 79).

(1) Art. 8. Zie ook f° 119 v.

(2) Art. 9.

(3) Blijkens de rekeningen van Oostende en Nieupoort (1483). Rek. Nieupoort: « Jan De Teghelaere pensionaris... te Brugghe... » ende te communicierne met die van Hollandt ende Zeelandt op « den caecharinc voorvanc ». — Rek. Oostende: « Jan Maets » voornoemd ende meester Jan Kerrest ghezonden te Heys, te « Blanckenberghe ende te Wendune, spreken metten visschers » aldaer angaende den caecharinc die men maken zoude voor « sinte Jacobs dach ».

(4) Art. 3 en 9 van het vertoog der fransche kooplieden.

(5) Art. 5 en 10.

(6) Art. 11.

(7) Art. 1 van het derde deel der klacht.

(8) Art. 2.

(9) Art. 3.

(10) Art. 4.

geding de toon van grootsprekerij niet, en aan stellige bewijzen schijnen de partijen soms weinig of geen belang te hechten.

Het antwoord der Oostendenaren bevat niet minder dan 104 artikelen. Buiten de kwestien van voorloop — waarover zij alleenlijk trachtten zich te verschoonen¹, en van het gebruik des haringteekens na verloop van het gebruikelijk tijdvak, dat zij eenvoudig loochenden², munt de weerlegging door gegrondheid en juistheid uit.

Aangaande het toezicht van stadswege over het gebruik van het stedelijk merkteeken op de haringtonnen, men zal niet bevinden, luidde het antwoord, dat men te Oostende eenigen haring ten huize heimelijk pakt noch dat het iemand veroorloofd is zijn goed zelf te « waardeeren ».

Integendeel daar bestaan scherpe, goed nageleefde verordeningen, rakende de kuipers, zee-lieden, pakkers, waardeerders en « verleggers », en het toezicht wordt door treffelijke en bekwame personen uitgeoefend, die hunnen eed afleggen, vooraleer in dienst te treden³.

Zou men anderszins den bijval uitleggen van den oostendschen haring onder de uitheemsche kooplieden?

Men beschuldigde de oostendsche kooplieden een vreemd merkteeken te bezigen, namelijk dat van Damme en Nieupoort: men had hier niets voorhanden, zegde het antwoord, dan eene toevallige overeenkomst van teeken en plaatsing ervan op de tonnen, spruitende uit de jaarlijksche merkverandering te Oostende in voege⁴. Bovendien, waarom de wet dier stad daarvan niet verwittigd⁵? In alle geval, wat Nieupoort betreft, de zoogezegde gelijkenis van merk kon de kooplieden dezer stad geen schade doen, vermits de Franschen doorgaans te Oostende den haring duurder kochten dan te Nieupoort⁶.

Eene der beschuldigingen raakte het gebied der betrekkingen tusschen reeders en visschers, een onderwerp dat wij voornemens zijn verder afzonderlijk te behandelen. Ware 't niet, werd hier door de verdedigers zeer juist gezegd, van de

hulp der begoede burgers die, verre van de visschers uit te baten, ze helpen in staat stellen naar zee te gaan en hun brood te winnen¹, en hen uit de gevangenissen der zeeroovende vreemde natiën meermaals verlost hebben², er zou te Oostende geene nering bestaan, daar die stad slechts met de vischvangst leefde en niet, zooals hare tegenstreefsters, op den handel « van coopvaerderie van grooten scepen » rekenen mocht³. Juist aan het gebrek aan eene voordeelige inrichting der vischnijverheid was het verval der drie bedoelde steden toe te schrijven.

Verder vergaten de Oostendenaren niet gewag te maken van hunnen onverpoosden ijver om door dam en dijk de woede der zee te stuiten, tot het behoud van stad en omstreken; van hunnen strijd tegen den vijand op zee; van het driedubbel nut hunner haven, eerst voor het omliggende, in de dure tijden, wanneer het land koorn van over zee noodig had⁴, en in geval van overvloed van oppervlucht⁵; vervolgens voor de stad, met dezelve in ruime maat van overstroming te vrijwaren — dank zij den uitweg welken de haven aan de zee-wateren verschaft⁶ — eindelijk, bij groote stormen, voor de voorbijgaande schepen, daar de haven juist tusschen Sluis en Nieupoort en niet diep in het land gelegen was⁷.

Overigens was het aan Oostende niet, vroegen zij, dat de haringvisscherij haren bloei deels verschuldigd stond, door het aandeel van eenen zijner zonen, Jacob Kien, in de uitvinding van het kaken van den haring⁸?

In zijne laatste bepaling liet het antwoord hooren dat deszelfs opstellers in staat waren hunne beweringen door bewijzen te staven.

En welke waren nu de beslitsels der beklagers, die Oostende zoo zwart mogelijk poogden te maken?

Geheel eenvoudig dat men de zaak zou onderzoeken en aan de stad Oostende — dewelke men met de weinig vleierende benaming bestempelde van « onbesloten, onbevriet⁹ ende nieu passage », steeds met ondergang door de zeevloed bedreigd

(1) Art. 52, 53 en 90 van het antwoord.

(2) Art. 83.

(3) Art. 55 (f° 131): « ... Ten toeziene van denwelcken altyts « ghestelt zyn van den notabelsten, ydoensten ende souffissansten « van der stede die daertoe eed doen ende hem dies best verstaen ».

(4) Art. 84.

(5) Art. 87 en 88.

(6) Art. 87.

(1) Art. 54.

(2) Art. 64.

(3) Art. 65 (f° 132 v. en 68 (f° 133).

(4) F° 124 v. (Art. 7.)

(5) Art. 8 (f° 125) en 115.

(6) Art. 9.

(7) Art. 8.

(8) F° 126 (art. 18).

(9) Onbevrijd.

Vlaanderen in 'tbegin der 14de eeuw.

NOORDZEE

GRAAFSCHAP ZEELAND

Borsele

Katmand

De Kone

Vier Akkel

Ambachten Hulst

De Schelde

Antwerpen

Rupelmonde

Moerkeke

Dendermonde

Land van Waas

Gent

De Schelde

Land van Aalst

Aalst

Leuwerghem

Tottegem

Steenhuizen

Geerhardsbergen

Edingen

Lessen

Aat

De Dender

Bergem

Conde

St. Amand

Flines

Pont à Raches

Valencijn

Bouchain

Kamerijk

PRINSBISDOM KAMERIK

Calcau-Cambresis

Avesnes

HERTOGDOM GUISE

HERTOGDOM BRABANT

BRUSSEL

Land van Aalst

Gavere

De Schelde

Nevele

Ingelmonster

St. Baasbrug

Oudenaarde

Helchin

Pont à Brouwer

Doornik

Mortagne

Orchies

St. Amand

Flines

Pont à Raches

Valencijn

Bouchain

Kamerijk

PRINSBISDOM KAMERIK

Calcau-Cambresis

Avesnes

HERTOGDOM GUISE

HERTOGDOM BRABANT

BRUSSEL

Land van Aalst

Gavere

De Schelde

Nevele

Ingelmonster

St. Baasbrug

Oudenaarde

Helchin

Pont à Brouwer

Doornik

Mortagne

Orchies

St. Amand

Flines

Pont à Raches

Valencijn

Bouchain

Kamerijk

PRINSBISDOM KAMERIK

Calcau-Cambresis

Avesnes

HERTOGDOM GUISE

HERTOGDOM BRABANT

BRUSSEL

Land van Aalst

Gavere

De Schelde

Nevele

Ingelmonster

St. Baasbrug

Oudenaarde

Helchin

Pont à Brouwer

Doornik

Mortagne

Orchies

St. Amand

Flines

Pont à Raches

Valencijn

Bouchain

Kamerijk

PRINSBISDOM KAMERIK

Calcau-Cambresis

Avesnes

HERTOGDOM GUISE

HERTOGDOM BRABANT

BRUSSEL

Land van Aalst

Gavere

De Schelde

Nevele

Ingelmonster

St. Baasbrug

Oudenaarde

Helchin

Pont à Brouwer

Doornik

Mortagne

Orchies

St. Amand

Flines

Pont à Raches

Valencijn

Bouchain

Kamerijk

PRINSBISDOM KAMERIK

Calcau-Cambresis

Avesnes

HERTOGDOM GUISE

HERTOGDOM BRABANT

BRUSSEL

Land van Aalst

Gavere

De Schelde

Nevele

Ingelmonster

St. Baasbrug

Oudenaarde

Helchin

Pont à Brouwer

Doornik

Mortagne

Orchies

St. Amand

Flines

Pont à Raches

Valencijn

Bouchain

Kamerijk

PRINSBISDOM KAMERIK

Calcau-Cambresis

Avesnes

HERTOGDOM GUISE

HERTOGDOM BRABANT

BRUSSEL

Land van Aalst

Gavere

De Schelde

Nevele

Ingelmonster

St. Baasbrug

Oudenaarde

Helchin

Pont à Brouwer

Doornik

Mortagne

Orchies

St. Amand

Flines

Pont à Raches

Valencijn

Bouchain

Kamerijk

PRINSBISDOM KAMERIK

Calcau-Cambresis

Avesnes

HERTOGDOM GUISE

HERTOGDOM BRABANT

BRUSSEL

Land van Aalst

Gavere

De Schelde

Nevele

Ingelmonster

St. Baasbrug

Oudenaarde

Helchin

Pont à Brouwer

Doornik

Mortagne

Orchies

St. Amand

Flines

Pont à Raches

Valencijn

Bouchain

Kamerijk

PRINSBISDOM KAMERIK

Calcau-Cambresis

Avesnes

HERTOGDOM GUISE

HERTOGDOM BRABANT

BRUSSEL

Land van Aalst

Gavere

De Schelde

Nevele

Ingelmonster

St. Baasbrug

Oudenaarde

Helchin

Pont à Brouwer

Doornik

Mortagne

Orchies

St. Amand

Flines

Pont à Raches

Valencijn

Bouchain

Kamerijk

PRINSBISDOM KAMERIK

Calcau-Cambresis

Avesnes

HERTOGDOM GUISE

HERTOGDOM BRABANT

BRUSSEL

Land van Aalst

Gavere

De Schelde

Nevele

Ingelmonster

St. Baasbrug

Oudenaarde

Helchin

Pont à Brouwer

Doornik

Mortagne

Orchies

St. Amand

Flines

Pont à Raches

Valencijn

Bouchain

Kamerijk

PRINSBISDOM KAMERIK

Calcau-Cambresis

Avesnes

HERTOGDOM GUISE

HERTOGDOM BRABANT

BRUSSEL

Land van Aalst

Gavere

De Schelde

Nevele

Ingelmonster

St. Baasbrug

Oudenaarde

Helchin

Pont à Brouwer

Doornik

Mortagne

Orchies

St. Amand

Flines

Pont à Raches

Valencijn

Bouchain

Kamerijk

PRINSBISDOM KAMERIK

Calcau-Cambresis

Avesnes

HERTOGDOM GUISE

HERTOGDOM BRABANT

BRUSSEL

Land van Aalst

Gavere

De Schelde

Nevele

Ingelmonster

St. Baasbrug

Oudenaarde

Helchin

Pont à Brouwer

Doornik

Mortagne

Orchies

St. Amand

Flines

Pont à Raches

Valencijn

Bouchain

Kamerijk

PRINSBISDOM KAMERIK

Calcau-Cambresis

Avesnes

HERTOGDOM GUISE

HERTOGDOM BRABANT

BRUSSEL

Land van Aalst

Gavere

De Schelde

Nevele

Ingelmonster

St. Baasbrug

Oudenaarde

Helchin

Pont à Brouwer

Doornik

Mortagne

Orchies

St. Amand

Flines

Pont à Raches

Valencijn

Bouchain

Kamerijk

PRINSBISDOM KAMERIK

Calcau-Cambresis

Avesnes

HERTOGDOM GUISE

HERTOGDOM BRABANT

BRUSSEL

Land van Aalst

Gavere

De Schelde

Nevele

Ingelmonster

St. Baasbrug

Oudenaarde

Helchin

Pont à Brouwer

Doornik

Mortagne

Orchies

St. Amand

Flines

Pont à Raches

Valencijn

Bouchain

Kamerijk

PRINSBISDOM KAMERIK

Calcau-Cambresis

Avesnes

HERTOGDOM GUISE

HERTOGDOM BRABANT

BRUSSEL

Land van Aalst

Gavere

De Schelde

Nevele

Ingelmonster

St. Baasbrug

Oudenaarde

Helchin

Pont à Brouwer

Doornik

Mortagne

Orchies

St. Amand

Flines

Pont à Raches

Valencijn

Bouchain

Kamerijk

PRINSBISDOM KAMERIK

Calcau-Cambresis

Avesnes

HERTOGDOM GUISE

HERTOGDOM BRABANT

BRUSSEL

Land van Aalst

Gavere

De Schelde

Nevele

Ingelmonster

St. Baasbrug

Oudenaarde

Helchin

Pont à Brouwer

Doornik

Mortagne

Orchies

St. Amand

Flines

Pont à Raches

Valencijn

Bouchain

Kamerijk

PRINSBISDOM KAMERIK

Calcau-Cambresis

en zonder wederstand tegen den vijand¹ — het recht van haringstapel en haringmerk ontnemen, hare haven vernietigen² zou of andere doelmatige middelen gebruiken, om aan de ingediende klachten recht te doen, in het belang van het land, der kooplieden en der drie steden³.

De aard der beslitselen benevens de erkenning door de beklagers, én van de belangrijkheid van den oostendschen handel én van het verval hunner eigene zaken, doen den aap uit de mouw komen, volgens eene bekende spreuk, en toonen de waarachtige drijfveer — te weten den nijd, zoo 't die van Oostende het hun verweten⁴ — en het ware doel der aanvoerders van dit aardig geschil: de vernietiging van eenen ernstigen wedijveraar.

De benutting, op andere plaatsen van ons werk, van sommige deelen dezer belangvolle oorkonden, is voor ons een reden om over den inhoud ervan niet langer uit te weiden.

Wij kunnen echter niet nalaten de gepastheid van het antwoord der Oostendenaren te doen uitschijnen op zekere punten der tegen hen gerichte klachtschriften.

Men verweet hun hunne geringheid en armoede: « Wij weten dat wij arm zijn, is dat een reden om ons brood te benemen »⁵?

Men wenschte de vernietiging hunner haven: « Zult gij ons volk schadeloosstelling betalen »⁶?

Men nam hunnen bloei en hunne wedijvering kwalijk: « Hoe meer nering, hoe beter voor het land »⁷.

Dat soortgelijke pogingen op al niet veel uitliepen, is iets dat men zonder moeite raden kan. De Leden van Vlaanderen, na onderzocht te hebben het ingediende verzoeg, het antwoord hierop, het voorrecht door de stad Oostende verkregen van eene haven te maken, alsmede deszelfs bevestiging door den koning van Frankrijk, en de aanmerkingen gedaan door Jan Van den Schagen, algemeenen ontvanger van Vlaanderen, nopens de schade welke de uitvoering der wenschen door de aanklagers geuit, aan 's vorsten financiën zou toebrengen, en na de vier steden vruchteloos aangeraden te hebben « dat zy met melcandere « goede cyere ghinghen maken ende voortaan « goede vrienden bleven », terwijl zij (de Leden) het land en 's vorsten rechten wel bewaren en beschermen zouden, verzochten zij de partijen te beraadslagen over het vraagpunt van een onderzoek « ten koste van ongelijken »: de Oostendenaren stemden aanstonds daarin toe, de drie steden aanveerden zulks alleen voor de vraag van het haringmerk. Doch na eene tweede beraadslaging, verklaarden Nieupoort en Damme het onderzoek insgelijks te aanveerden. De Leden verzonden de partijen tot latere wederroeping. Verslag zou hierover aan de « Heeren van den Bloede » en aan den Grooten Raad gedaan worden¹.

't Was al dat er van kwam.

§ 5. De ramp van 1489 en hare gevolgen.

Elke eeuw in de zoo afwisselende geschiedenis der stad Oostende sluit of vangt aan met eenige ongelukkige gebeurtenis. Op het laatste der veertiende eeuw grijpt de groote vloed van 1394 plaats; de ramp van 1489 geeft haren stempel aan het einde der vijftiende. De laatste jaren der zestiende eeuw zien het verval der stad door beroerten en oorlog

teweegegebracht, gevolgd van eene driejarige belegering. De voorledene eeuw begint met het beleg der stad door de Bondgenoten (1706) en eindigt met het alles behalve verheugend fransch regiem.

De voorspoedige jaren der vijftiende eeuw ondergingen met de gebeurtenissen van 1489 eene droevige onderbreking, gebeurtenissen die men in twee woorden kan samenvatten: verwoesting der stad en vlucht der bevolking.

Vlaanderen lag verdeeld in aanhangers der Staten van Vlaanderen en van keizer Maximiliaan, in het geschil nopens het regentschap gedurende de minderjarigheid van Philips den Schoone, zoon van dezen laatste. Inlandsche oorlog, regeerling-

(1) Zie hierop het gepaste antwoord in het art. 43.

(2) Acht en zeventig jaren later werd, zoo wij in het vorig hoofdstuk gezien hebben, de vervulling der haven van Oostende aangeraden door de wateringhen, ter oorzaak van den last van zeewerken-onderhoud...

(3) F^o 122 v.

(4) Art. 82 des antwoords.

(5) Art. 77.

(6) Art. 75.

(7) Art. 38.

(1) Charterboek, f° 128 v.

loosheid, inval van vreemde troepen, verwoesting van allen aard teisterden het land.

Die vijandelijkheden en beroerten hadden weerklank op de zee en menig geval van zeeroof staat in de kronijken en oorkonden des tijds, voor rekening of ten nadeele van de visschers van Nieupoort, Oostende, Walravenside en andere visscherssteden- en dorpen geboekt. Vlamingen, Hollanders en Zeeuwen kwamen bijeen om de maatregelen te bespreken welke de toestand der visscherij, door de engelsche en fransche zee-roovers bedreigd, eischte¹.

De koning der Romeinen (Maximiliaan) kwam eed doen te Oostende als vader en « mambour » van zijnen zoon, in den loop van het jaar 1488. De stad gaf hem een peerd ten geschenke².

Doch het duurde niet lang of Oostende moest zich aan de zijde scharen der machtige buurstad Brugge, wier afgeveerdigden dikwijls de wet komen bezoeken³.

De Staten van Vlaanderen hadden de hulp ingeroepen van Karel VIII, koning van Frankrijk die troepen naar Vlaanderen zond. Maximiliaan vroeg en bekwam hulp van de Engelschen. Een gevecht greep plaats te Beerst — 13 juni 1489 — waarin de Vlamingen de nederlaag hadden.

Nieuwe hulptroepen kwamen intusschen uit Frankrijk, onder het bevel van den Hertog van Vendôme en den Maarschalk van Crévecœur, Heer van Esquerd.

Twée dagen na het gevecht van Beerst, trok Daniel Van Praet, Heer van Meerwede en kapitein van Nieupoort, met de Gouverneurs van Kales en van Veurne naar Oostende om die stad aan het gezag van Brugge te onttrekken en onder de gehoorzaamheid van den vorst te brengen.

Wij zullen liever het woord laten aan Andries Die Smet, schrijver der « Eccellente Cronike van Vlaenderen »⁴.

(1) Zie ons reeds vermeld werk : « *Eene bladzijde uit de geschiedenis der stad Nieupoort*, bl. 37-44.

(2) Stadsrekening.

(3) 1488 : 18 november : afgeveerdigden van Brugge.

27 december : Joris Picavet, schouteet van Brugge, meester Jan Boulín, algemeen procureur en afgev. van Brugge, 2 schepenen van Brugge.

1489 : januari ? en 5 februari : Denys en Metteneye en andere afgev. van Brugge.

16 februari : Afgev. van Brugge.

20 maart : Idem en Picavet.

23 » Heer van Lichtervelde, baljuw van Brugge.

2 april : Afgev. van Brugge.

12 » Picavet, en afgev. van de wet en dekenen van Brugge.

(4) Uitgegeven te Antwerpen. « Dit is die Eccellente Cronike van Vlaenderen ». Boekzaal der stad Brugge, n° 1001.

« Ende aldus overghecommen sijnde met haer-
« lieder menichte, trocken voor Oostende den
« XIII^{den} ende XV^{sten} dach van derselver maent,
« daer si parlemeteirden met die van Oostende,
« of si hen up wilden gheven. Daerup si ant-
« woorden neen, maer schoten met eender serpen-
« tijne in den hoop, ende staken terstont eenen
« dijck inne, bij denwelcken si moesten van danen
« vlien. Ende ooc dat si hoorden dat Monseur
« De Cordes (*d'Esquerd*) volc t Ypre was, so
« hadden si vreesse of si van achter mochten
« verlact¹ worden, so trocken si weder in.

« Ende die van Oostende sonden haestelic om
« een duyst knechten, ende seyden, si souden
« t wel houden, die welcke hemlieden ghesonden
« waren. Ende men ordonneirde up denselven
« dach te Brugghe meer volcx, om elder ooc te
« versiene.

« Item up den XV^{sten} dach als voren, in
« t vertrecken van mijn here Van Meerwede,
« so waren VI mannen van Oostende die hem
« volchden, ende maecten een tractiet met hem,
« als dat hi wilde met hemlieden allene weder-
« keeren, sy souden hemselves sterc maken dat
« si hem die stede van Oostende over souden
« gheven in sijnen handen, ten oorbore van onsen
« prinche den hertoge Phelips, bevanghende drie
« mijlen rontomme, alsoot den voors. dach ghe-
« buerde, ende alle die niet met hem sweeren en
« wilden lieten si huytgaen, want die stede
« bedwanck het garnisoen datter inne was, maer
« het was een cleen menichte.

« Item als mijn here Van Meerwede aldus
« Oostende inghenomen hadde, up die condicie
« als voors. es, dat hi hemlieden niet mesdoen en
« soude, *niet yeghenstaende dede terstont der contra-*
« *rie*, want hij wel X of XII van den machtichsten
« van Oostende vinck, ende voerde se met
« hem ter Nieupoort ende liet in Oostende wel
« IIIIe Inghelschen ».

Den 17 juni trok Daniel Van Praet uit Oostende om de stad Brugge te gaan opvragen².

« Ende den XVII^{sten} dach van derselver maent
« so quam Monseur De Cordes te Ipre wel met
« XX duysent mannen, onder te peerde ende te
« voet, ende met vele artijlegerye (*artillerie*), ende
« met vele schone engienen, want in die engienen
« dye hi met hem brochte ghinghen grote menichte

(1) Verlakken=bedriegen, foppen.

(2) « Het Boek van alt 't gene datter geschied is binnen Brugghe
« sichtend jaer 1477, 14 Februari tot 1491 » (Vlaamsche
Bibliophilen).

« van peerden om die te trecken. Ende van Ipre
« quamen si terstont voor Oostende, ende vraech-
« den of si hê overgheven wilden, behouden lijf
« ende goet. Hetwelcke si terstont deden, ende
« lieten die Fransoysen binnencommen, ende die
« Inghelschen liepen al harer veerde¹ ter Nieu-
« poort waert ».

« Ende Monseur De Cordes leyder inne
« t garnisoen van sijnen volcke, ende trac terstont
« met al sijnder macht ligghen voor der Nyeupoort
« up den XXV^{sten} dach van der maent ».

Het mislukt beleg der stad Nieupoort, dat
nog alle jare door de Sint-Jansprocessie herin-
nerd wordt, hebben wij in al zijne, soms nogal
eigenaardige, omstandigheden in een ander werk
beschreven².

« Ende quamen doe wedere van danen te
« Oostende ende bleven daer ligghende totten
« sesten dach van hoymaent. *Maer daer deden dye*
« *Fransoysen den schamele lieden vele onghelijcx,*
« *van t hare te nemene, daer men lettelt wercx of*
« *maecte ende lettelt of gheene iusticie of en dede* ».

Het is daar dat Maarschalk van Crèvecœur —
ziek ten gevolge eener wonde in het beleg van Nieu-
poort bekomen — het bezoek ontving, den 12 juli,
van den Burgemeester van het Brugsche Vrije,
om hem tot eene nieuwe poging op Nieupoort of
tot eenen aanval op Diksmuide te trachten
te overhalen. Doch deze zending bekwam den
gewenschten uitslag niet: een paar dagen daarna
trok het fransche heir naar Frankrijk terug.

De wethouders van Brugge en van het Brugsche
Vrije kwamen dadelijk bijeen (14 juli) om te
spreken over « de bewaernisse van der steden van
« Oostende, mits dat de armee van Vranckerijcke
« van daer vertrocken was naer Couckelare »,
maar 't was te laat. Pas immers hadden de
Franschen Oostende verlaten of de kapitein van
Nieupoort kwam met zijne wapenlieden af en
stak de stad in brand.

« Ende binnen den middelen tijt so verbarnden
« (*verbrandden*) die van der Nyeupoort ende van
« Dixmude die stede van Oostende, metgaders
« datter mijn heer van Meerwe weder voren quam,
« ende si gaven hem die stede overe.

« Ende als hij daer binnen was met menichte
« van volcke, so *pilgierde*³ hi die stede ende nam die

« rijcste ghevanghen ende voerde se ter Nyeu-
« poort, *ende si staken t vier in Oostende. Maer*
« *hadden si wel toeghesien, ten hadde gheen en noot*
« *gheweist* ».

De twintig gijzelaars, wier namen waren :

Jan Scotte (burgemeester),	Vinc. Cuddin,
Jan De Witte,	Corn. Ghijselin,
Victoor De Clerc,	Vinc. Oudegheer,
Anthuenis Lothins,	Rijckewaert Ballijnc,
Jacop Hugaert,	P. De Grijse,
Pieter Gillains,	Joos Cot,
P. Wulffaert,	Jan Arnouts,
Loij Lams,	Ant. Obrecht,
PIETER DE KNOC,	Corn. Zeghers ² ,
And. Côt,	JACOP LEEUWE,

bleven daar gevangen tot na de bekendmaking van
den vrede³.

Hun rantsoen bedroeg 880 £ grooten en werd
door de stad betaald. om, volgens belofte van
Roeland Lefebvre, van haar aandeel in de eerst
komende bedde afgetrokken te worden⁴.

Luidens de stadsrekening boden de schepenen
eenige kannen wijn aan Vendôme d'Esquerdès,
aan den Heer van Spiere en de andere fransche
kapiteinen en baden hen « dat zij de stede niet
« branden en zouden »⁵.

Een groot getal inwoners, namelijk de zeelieden,
gingen zich vestigen binnen de muren van Sluis⁶.

Het bevelhebberschap der stad werd toever-
trouwd aan Melcior Van Wasmunster, kapitein
van Nieupoort⁷.

Onder den indruk van de jongste gebeurte-
nissen vroegen de schepenen aan Philips van
Moerbeke en aan de andere kapiteinen der
« gaerde » die de stad kwamen bezoeken, « dat
« zij jn t logieren met hueren volcke binnen dezer

(1) Volgens het dagboek van Doppere was het de bezetting van
Oudenburg die deze heldendaad verrichtte.

(2) Reg. 37314.

(3) Charterboek (oorkonde van 1490¹).

(4) Reg. 37314.

(5) Reg. 37314 (vierjarige rekening).

(6) Reg. 37314: « Adriaen Gheertssone ende de weduwe van
« Heinderic Aerts. van der Gauwe (Gouda), van leveringhe van
« zekeren biere dat zij der stede ghedaen hebben, *danof de sculde-*
« *naers mids dezer orloghe meest ghestorven ende wech ghelopen zijn,* als
« datter lettelt of es ghescepen te commen ten prouffijte van der
« stede, de somme van hondert vier warf twijntich ende dertien
« ponden grooten comt jn ponden parisis II^m CCCXVII £ IV s. p.»
— Zie ook verder.

(7) Reg. 37314, 24 februari 1490 (1491?). Den 17 januari 1492
(het vaststellen der juiste dagteekening is hier moeilijk om doen)
komt hij als kapitein van Nieupoort, Savetinghe en Oostende.

(1) Spoedden weg. In sommige plaatsen bij 't volk bestaat nog
de spreuk: *zijne veerden gaan, zijne veerden loopen* (L. L. De Bo,
Westvlaamsch Idioticon, woord *Veerd*).

(2) *Eene bladzijde* (enz.), bl. 52 en volgende.

(3) *Piller*, plunderen.

« stede den jnzetene gracelic ende ghenadich
« wezen zouden »¹.

Het is bekend hoe Philips van Cleven, verbit-
terd over de ontrouwigheid van keizer Maximiliaan
aan den eed, gezworen bij de overeenkomst in
1488 met het land gesloten, de vijandelijkheden
herbegan en aan het hoofd der vlaamsche troepen
geplaatst werd. Toen echter Leuven het vredes-
aanbod vanwege Maximiliaan aanveerd had en de
inwoners van Brussel, waar Philips kortstondig te voren
zegepralend binnengetreden was, zich insgelijks
tot overeenkomst genegen verklaard hadden, trok
hij naar Gent en vandaar naar Sluis, alwaar hij
de voor Brugge bestemde schepen belette voort
te varen, ten einde die stad, die in de macht der
Duitschers was, uit te hongeren en tot overgaaf te
dwingen. Den strijd kon hij echter niet volhouden.
De hertog van Saxen kwam de stad Sluis be-
legeren, terwijl de Engelschen de haven blok-
keerden. Ten einde krijgsvoorraad, was Philips
van Cleven tot onderhandeling genoodzaakt.

Den 30 juli 1492 werd de vrede van Cadzant
geteekend.

Eene der schikkingen van den vrede bepaalde
dat Gwijde De Baenst zes duizend guldens zou
ontvangen om zijn huis te herbouwen te Sluis,
hetwelk door de Sluizenaren en die van Oostende
en Cadzant die binnen Sluis geweest waren,
vernield en omvergeworpen was geweest².

Beurtelings door de troepen van beide partijen
geschonden en verwoest, zag er de stad Oostende
maar geheel droef uit, gelijk licht te raden is.

Vroeger door talrijke kooplieden en visschers
bewoond, lag zij nu verbrand en verlaten, tot
schuilplaats dienende van arme en geringe lieden,
in kleine armzalige woonsteden gehuisd; het
getal huizen was meer dan twintigmaal vermin-
derd; haven, kaaien, dijken en sluizen waren bij
mangel aan onderhoud en herstelling in eenen
deerniswaardigen staat. Zoo luidde het smeek-
schrift dat de schepenen tot den vorst richtten.

Gedurende verscheidene jaren werden de reke-

ningen der stad niet gesloten noch afgehoord¹. Het
zij ons vergund eenige uittreksels uit de vierjarige
rekening van 1488 tot 1492 aan te stippen die den
toestand, in het vertoogschrift der schepenen in
breedte trekken afgeschetst, nog omstandiger zullen
laten kennen.

Wij bedoelen de rubrieken van ontvangst der
stadsrekening.

« Van der bladinghe (*inkomst*) van der nieuwer
« maerct, mids den brande ende orloghe niet.

« Van Adriaen De Mol van eenen parcheele an den
« Zuudyc mids den brande ende orloghe niet.

« Van Cornelis Lothins van eenen ghelyken
« parcheele² niet.

« Van Jan Maertins van twee ghelycke par-
« cheelen niet.

« Van Pieter Jacopsonne Wielmakers van der
« bladinghe van den poldre tusschen beede den
« havendycken niet.

« Van Jan Robe van den lande gaende te zynen
« drayhuuze niet.

« Van diverssche coopliden van stellaigeghelde
« jn de kercmisse, van lakenen ende andere, omme
« den voorseiden brant ende orloghe niet.

« Van den scipwerckers van der plaetse van
« hueren wercthune, mids den brande ende
« orloghe niet.

« Van der steegheringhen (*trappen*) an de haven-
« dycken van der stede, mids den orloghe niet. »

Het stadhuis moest herbouwd worden en de
herstellingen en werken die op dit tijdstip en in
de volgende jaren aan de kerk gedaan werden,
bewijzen dat ook dit gebouw geenszins ongedeerd
gebleven was.

Hoe groot ook de ramp was geweest, de onver-
zwakte geestkracht der burgers trachtte de ver-
vallen welvaart weder op te beuren³.

Men begon met aan den vorst twee jaren
opschorsing van betaling der verachterde renten
te vragen, alsmede de toelating om, vier jaren
lang, tot een door hem bepaald cijfer, de accijns-
rechten op het bier, den wijn en andere kleine

(1) Reg. 37314 (12 juli 1490 of 1491).

(2) « Captivi solvent suam redemptionem. Guido de Baenst
« accipiet VI^m aureos XL gr. reedificandæ domui suæ Slusis,
« quæ erat prostrata et eversa impensis Slusensium et Oostendano-
« rum et Cadsantensium qui fuerant Slusis. » (*Fragments inédits de*
Rombout de Dopperre, bl. 39, *Annales de la Société d'Emulation*, 1892).

(1) Het register n° 37313 (Rijksarchief) behelst de stadsrekening
van 1 februari 1487 (o. s.) tot 31 januari 1491 (o. s.).

(2) Fr. *Parcelle* (stuk).

(3) « Niet tegenstaende corts naer dat de Paeyse ghemaekt was,
« heeft de stadt wederom fijntgens toeghegheven ende ghebloeyt »,
schrijft Haestens (uitgaaf van 1613), bl. 70.

waren te verhoogen en eene buitengewone belasting van 800 £ op de inwoners te leggen.

Die verzoeken werden toegestaan bij brieven van 21 Juni 1490. Aan hen die de stad hadden verlaten waren zes weken tijd toegestaan om naar Oostende terug te keeren. Voortaan moesten de visschers in de stad zelve al hunnen haring te koop brengen¹.

De Nieupoortenaars hadden de beroerten te baat genomen om van Maximiliaan de afschaffing af te vragen, te hunnen voordeele, van het recht dat Oostende bezat van haringstapel (haringmarkt²) te houden en den haring te teekenen, zulks om reden dat die stad in de toenmalige omstandigheden het met Brugge hield. Zij hadden het octrooi van 6 maart 1490 (v. s.) bekomen, krachtens hetwelk de oostendsche visschers van toen af hunnen haring eerst te Nieupoort moesten komen te veil stellen en aan Oostende het recht ontnomen werd den haring te teekenen of te *zegelen*³.

Doch de vorstelijke bevelen bleven doode letter. De oostendsche visschers gingen hunnen haring o. a. te Damme verkoopen, zoo zij voortijds nog hadden gedaan⁴ en bleven hun teeken of *roon* op de tonnen plaatsen.

Drie maanden na het beleg hunner stad richtten de Nieupoortenaars een nieuw vertoog tot Maximiliaan, dezen keer niet alleen om de bekrachtiging zijner vorige bevelen te verzoeken, maar tevens om te verkrijgen dat hij den visschers van al de vlaamsche kuststeden en dorpen de verplichting zou opleggen eens 's jaars, in den haringtijd, met alle hunne vaartuigen, elk met ten minste zes lasten, binnen de haven van Nieupoort te komen, en hunnen haring aldaar te doen pakken, merken en verkoopen, ter oorzaak dat die steden en dorpen, te weten Blankenberghe, Biervliet, Cokside, Heist, Lombardside, Oostburg, Sluis, Stepeldamme en Wenduine, den oproerlingen waren toegedaan. Deze aanvraag was ingewilligd geweest bij acte van 18 october 1489⁵.

De brieven van 21 juni 1490 vernietigden al deze schikkingen.

In de tweede helft des jaars 1490 begon de terugkeer der uitgewekene burgers. Met 8 oogst

1490 wordt eene nachtwacht te dezer gelegenheid ingesteld om alle wanorde te voorkomen¹.

Ten jare 1492 hadden de oostendsche uitwijkelingen Sluis nog niet allen verlaten; Loij Lams wordt naar die stad gezonden om van de oostendsche stuurlieden aldaar hun « heilig geld » (waarover verder spraak) en andere belastingen te ontvangen. De wet doet de naamlijst opmaken « der poorters van Oostende die te Sluis wonen »².

Den 14 en 20 januari 1491 was er vergadering van schepenen en voornamen burgers. Daar werd de geldelijke toestand der stad onderzocht, de maatregelen beraamd en genomen berekend om de stad « weder in wezen te brengen » en de bevoegde personen geraadpleegd over de manier op dewelke de noodzakelijke herstellingen best en ten minste koste zouden kunnen gedaan worden³. In het hooger vermeld vertoogschrift schatte men op zes tot zevenmaal het gewoon inkomen der gemeente den kost der noodige herstellingswerken.

Meldenswaardig is het feit dat, om de onkosten te helpen dekken der versterkingswerken (van het nieuw « ghedelf »), inwoners van Walravenside en Westende hunnen penning gaven benevens de poorters van Oostende zelve⁴.

Ten jare 1494 verkreeg de stad een « mande-

(1) « Jan Meeux, Cornelis De Hamcre, Joorkin Ballync, Gherin « Jacops, Gillis Roric, Toor Nieman, Adriaen Vande Zande ende « Anthuenis Tuetele, dewelke alle nacht de waecte hilden als « t volc van dezer stede beghonst naer huerlieder vertreckene « weder thuus te commene, omme dat tzelve volc niet al vergaert, « gheconynstavelt noch ghedisommeert en was, van den achtsten « nacht van oust jn t jaer XC totten eersten nacht van decembre « daer naer eerstvolghende... »

(2) Stadsrekening 1492-93. Het haringaccijns had niets opgebracht, « niet van die van der stede, mids dat zij t hier jnghebrocht hebben, men (?), zij vercouvreert up de stiermannen die buten woenen. »

(3) Reg. 37314 :

« Den XIII^{en} ende XX^{en} jn lauwe... vergaderinghe houdende « van den notable poorters, overziende de lasten van der stede, « ramende ende slutende de stede wedere jn wezene te bringhene, « nemende ooc advys van vele ende diverssche werclieden, hoe « men ten minsten costen ende meesten orbore de dycken, kayen, « sluuzen ende havene refectioneren zoude; aldoe vertheert ten « huuzen Jacop Maertins, Willem Manteel ende eldere XI £. »

(4) Rek. 1491-1492 (o. s.) :

« Anderen ontfanc extraordinaire van diverssche personen up « tguend dat zy ghaven ter hulpe van den nieuwen ghedelve « III £ XVI s.

« Van die van Walravensyde van dat zy ghaven ter hulpe van « denzelven ghedelve XII £.

« Van die van Westhende ter cause voorscreven L s.

« Van diverssche poorters van dat zy ghegheven hebben « vut jonste ter hulpe van den zwaren lasten van der stede « XC £ XII s. »

(Zie ook hooger bl. 49).

(1) Charterboek, f° 54 v.

(2) Zie onze uitlegging bl. 86 van *Eene Bladzijde uit de Geschiedenis der Stad Nieupoort*.

(3) Charterboek der stad Nieupoort, in de zestiende eeuw opge-maakt.

(4) Charterboek van Oostende, f° 132.

(5) Charterboek van Nieupoort.

ment » van den vorst, krachtens hetwelk iedereen de haringteelt alhier mocht bezoeken, zonder om eenige schuld te kunnen gemaand worden¹.

Ten jare 1501 vroeg en bekwam de stad toelating om kalsijderecht te heffen op de wagens en lasttrekkende peerden in stad komende, tot dekking der onkosten van het leggen eener kalsijde in de stad².

De verwaarloosde of beschadigde zeewerken werden hersteld of hermaakt; het schepenhuis herbouwd (in 1495)³; de stad met eene omheining van paalwerk versterkt⁴; handel en nijverheid hernomen, en in de jaren vijftienhonderd zou de bloei der stad Oostende dezen overtreffen welken zij in de vorige eeuw genoten had.

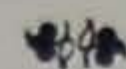
Zooeven spraken wij van den toestand der kerk na het gebeurde van Juli 1489. Den 29 Juni 1498 werd de nieuwe kerk gewijd (of liever herwijd?) door den « Deken der kerstenheid ». Den 5 September kwam de Bisschop twee autaren wijden⁵. Drie jaren later (1501) ontboden de schepenen zekeren Jan De Steenhauwer, van Vilvoorde, om de pilaren der kerk te bezichtigen en den prijs te laten kennen van deze welke hij leveren moest⁶.

In den loop van 1404 wordt zeker Jan Vanden Poele wegens de « metserie » der nieuwe kerk

geraadpleegd¹. Een jaar daarna zendt men te Brussel het arduin halen voor de kerk bestemd²; in 1510 wordt een nieuwe koop van arduinsteen gedaan³.

Op de bouwingskosten der kerk wordt er in eene opsomming der geldelijke lasten der stad, in eene vroegere reeds aangehaalde oorkonde⁴ van 1507 gezinspeeld. Omtrent ditzelfde tijdstip is er spraak van een octrooi krachtens hetwelk, volgens den niet zeer klaren tekst hiermede in betrekking⁵, eene « ommestelling » of belasting met recht van heerlijke panding toegelaten werd, om de onkosten der kerkwerken te dekken.

Herhaaldelijk schonk de stad toelagen aan de kerkfabriek, « ter hulpe van der refectie van derzelve kercke »⁶. In 1531 waren de bouwingswerken nog niet voltrokken, daar in dit jaar de Bisschop van Doornik zijnen Vicaris naar Oostende zendt, om de voorkerk, verscheidene autaren alsmede eenige plaatsen van het kerkhof te wijden⁷.

In hare pogingen tot herstelling en heropbeuring vergat de erg beproefde gemeente niet de hulp des Hemels in te roepen. 't Is op dit tijdstip dat de Sint-Pietersprocessie of Ommegang werd ingesteld, waarvan wij de melding eerst in de stadsrekening over het jaar 1493 aantreffen⁸.

(1) Rek. 1494: « Betaelt Jan Turpin van zekere mandementen » vercreghen van onzen ghenadeghen heeren by virtute van de- « welke elc deze stede frequenteren mochte de harync teilt » lestleden zonder dat men eenich persoon van eeneghe sculden » arresteren mochte III £ 2 s. p. »

(2) Charterboek f° 63 v. Octrooi van 6 oogst 1501. — In het verhoog stond er: « Reçu avons humble supplication de noz bien » amez les bourgmaistres, eschevins, bourgeois, manans et » habitans de notre ville d'Oostende, contenant que la dite ville au » moyen des guerres et divisions que deslong ont rengnez en noz » pays et... est fort povre et a l'arriere... »

(3) Intusschentijd vergaderden de wethouders in het huis van Jan Robe (stadsrekening).

(4) De noodige aantekeningen staan onder de Bijlagen.

(5) Stadsrekening.

(6) Stadsrekening, f° 24:

« Jan de Steenhauwer van Vulvoorde die hier was ghedaen » comen by der wet omme t visenteren van den pylaeren van » der nyeuwer kercke ende hoe vele hy van die te leverne zoude » willen hebben, voor zyn vacacie... XIII £ p. »

(1) Rek. 1504: « Ghepresenteert den letsten jn sporcle Jan » Van den Poele die hier ontboden was by der wet omme advys van » hem t hebbene ter cause van der metserie van der nieuwer » kerke, twee kannen wijns... »

(2) Rek. 1505, f° 9 v°: « ghezonden den XXVI^{en} jn april Jan » Van Love messagier te Bruxelles omme t orduun van der nieuwer » kercke van deeser stede »...

(3) Rek. 1510, f° 14 v.

(4) Zie bl. 50, 1^e kolom. Charterboek f° 72: *edification de leur nouvelle eglise*.

(5) Rek. 1508, f° 26 v.: « Betaelt van eenen octroye vercreghen » omme t maken van der nieuwer kercke omme t hebbene van den » consente van der ommestellinghe heerlicke executie... III £ XII S. »

(6) 44 £ 8 sch. in 1510 (Rek. f° 68 v.); 173 £ 4 s. in 1512 (Rek. f° 56 v.).

(7) Stadsrekening, f° 41 (Reg. 37354)

(8) Rijksarchief, reg. n° 37316.

II. TWEEDE TIJDVAK: DE XVIe EEUW.

I. De Bestanddeelen der toenmalige Visscherij.

§ 1. *De Vangstreizen.*

De rampspoedige gebeurtenissen van 1489 maken den overgang uit niet alleen tusschen twee eeuwen, maar tevens ook tusschen twee tijdvakken.

Is de vijftiende eeuw de eeuw van oprichting — nieuwe stad, kerk en stadhuis, gemeenschap met zee en binnenwaters, vestiging der haringvisscherij, die blijken geeft van spoedigen vooruitgang — de volgende eeuw is een tijdvak van herstelling en herwording, na den oorlog die eenen stilstand teweegbracht tusschen de twee tijdperken der handelsgeschiedenis van het Oude Oostende.

Alle zaken nemen grooter verhoudingen aan: stadsbudget, visscherij, bevolking, stadsbestuur. De aloude eenvoudigheid blijft in wezen, doch hier en daar heeft zij voor eene matige pracht plaats gemaakt.

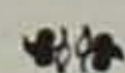
De handelsbetrekkingen zijn uitgebreider dan in de vorige eeuw. De voorname Oostendsche geslachten, die zich door wilskracht en bekwaamheid onderscheiden, beginnen hunne geschiedenis om ze, na de droevige gebeurtenissen die den ondèrgang van Oostende voor gevolg hadden, in andere gewesten niet zonder roem voor te zetten.

De voortdurige vermindering der Oude Stad, 't is te zeggen van de Stad gesticht in 1267 en, wat de Nieuwe Stad betreft, de herbouwing der vierboete (1502), der Oostsluis (1517), van het gevang (1522), van de kapel van het Zusterhuis (1537); de bouw van het rijshoofd (1544), de vergrooting van het nieuw stadhuis (1549) en de voltrekking der werken aan de nieuwe kerk, geven een nieuw uitzicht aan de geheele stad.

Wat de bijzonderste bron van de welvaart der stad aangaat, de haringvisscherij, de studie der daadzaken en cijfers welke de oorkonden opleveren stellen den geschiedschrijver in staat te betoonen, dat de haringvisscherij in de jaren vijftienhonderd grootelijks de belangrijkheid overtrof van deze welke wij in de vorige eeuw hebben gezien.

Het onderzoek dier feiten en cijfers zal de stof zijn van het tweede deel van het tegenwoordig hoofdstuk, in hetwelk wij opvolgend de tijdstippen en plaatsen van vangst, de rol der gemeentelijke overheid, de bestanddeelen of liever de deelgenoten der visscherij, den aftrek en de betrekkingen met de in- en uitheemsche vischmarkten, de vereeniging der vlaamsche zeesteden tegen de gevaren die de vischnijverheid of den vischhandel bedreigden, zullen in oogenschouw nemen.

Het overzicht der bewijzen van het belang der Oostendsche haringvisscherij en der andere statistieke gegevens in de oorkonden opgesloten, dat de stof uitmaakt der volgende afdeeling van dit hoofdstuk, zal deze staathuishoudkundige schets der haringvisscherij te Oostende op geschiedkundig gebied volledigen. De stoffelijke, maatschappelijke en zedelijke toestand zal het onderwerp zijn van de daarop volgende verhandeling.

In het opzicht der vischvangst was het jaar in verschillende tijdvakken verdeeld, met elkeen derwelke eene vischvangstreis overeenkwam.

Alzoo kende men bijzonderlijk de korfreis¹, of de vangst van den verschen haring, dien men in korven legde ;

de voorreis², in de maand juni ;

de teelt³, die de voornaamste reis of vangsttijd voor de haringvisscherij was, wanneer men den haring kaakte, en de groote visscherij genoemd werd.⁴

Men kende ook nog de vastenavondreis⁵, bestemd om in de vischbehoefte in den vastentijd — die toen strenger was dan heden — te voorzien en de makereelreis, wier beteekenis geene uitlegging noodig heeft⁶.

De haringteelt begon in september⁷ of op het laatste van oogst⁸ en duurde tot Allerheiligen of Sint-Maarten⁹.

(1) Zie verder den staat van 1560. — Rek. 1577-78 (pondgeld). « Dezelve (Cornelis Kyen) over de corfreyse van Sebastiaen Hebbes, ontfanen twaelf scell. neghen gr. »

(2) Zelfde bemerking. Zelfde rekening :

« Van Pieter Aertssins over zy(n) stierman te corve ende « voorreyse ontfanen » (enz.)

(3) Zelfde bemerking. Gemelde rekening zegt, sprekende van 't vierboeterecht :

« Ende angaende d andere weerden die by t capitel van den « pontghelde hier vooren ghebrocht zyn ter cause van heurlieder « visscherie, danof t recht van de vierboete up hemlieden alhier « niet ghestelt en es, so wert hier te kennen ghegheven dat dezelve « weerden daer jnne niet ghehouden en zyn, als alleenelick « ghevaren hebbende te corve ende voorreyse, alsdan men t zelve « recht niet en gheeft midts dat de visschers de voorseyde vierboete « niet cer en ghebruycken dan ter haryncteelt zo by den text van « dese rubrycke danof verclaers ghedaen es. »

(4) Stadsrekening 1552, f° 45 :... « de toecomende haryncteelt ende groote visscherie ». Ermerins, op. cit., bl. 457-60 (mei 1578).

(5) Vonnis der schepenen van Nieupoort, 12 juli 1501 (wetsregisters, stadsarchief Nieupoort).

(6) Stadsrekening Oostende, 1575-78: « Van Thysman Aerhoudt, over zyn makreelvaerder ontfanen zeven scell. drie penn. gr... »

(7) Reg. 37397, f° 33 v. :

« Adriaen Declercq als bediender van de vierboete deser stede « danof t recht ende jncomen van dien ontfanghen ende « gheadministreert wert bi den tresorier ende ghebrocht jn bate « van der stede hiervooren, over zyn gaigen van eenen jaere « ghehendt alsboven, dies en compt t bedienen maer jnne telkent « septeembre, als de visschers gaen varen ter haryncteelt ende ghedueret tot « Paesschen daernaer, dat hy boeten moet alle nachtghetyde om de « schepen alsdan vut ende jnvarende, de somme van ende betaelt « XXXVI £ p. » 29 september zegt een charter van 1247. (Archief v. h. Seminarie te Brugge).

(8) Charterboek, f° 121, waar gezegd wordt dat alleen de haring gevangen tusschen Sint-Bartholmœus en Allerheiligen « roon » of teeken mocht ontvangen.

(9) Omtrent dit tijdstip immers moesten de kooplieden van Nieupoort de ijdel gebleven tonnen aanbrengen, tot afneming van het haringmerk (verordening van 1470). Zie ook hooger beroepen charter van 1247.

« ...Up Sinte Cathelynen dach in novembre, ten welcken tyden « dezelve jaermarkt vele oirboirlycker ende prouffytelycker was « ende noch wesen zoude dan de jeghenwoirdige, overmids dat « alsdan de gemeente aldaer gestadiger es om te coopen dan jn « den somer vuyt zaken van huerlieders saisoen ende teelt van den « harinck die alsdan geexpireert ende gedaen es... » (Stuk van februari 1562 betreffende de jaarmarkt, Charterboek, f° 169 v.).

Nog te vermelden is de « dogreis » of « doggevaert », naar de Doggerbank bij Jutland, waar men den kabeljauw ving in den zomer¹.

Dit was de kleine visscherij².

Eene plaatselijke beteekenis treft men aan in de uitdrukking :

« Maesterlandsche reis » of « Maesterlandvaert », waarin heteiland Marstrand bedoeld werd — eertijds « Maesterland » geheeten³ — bij de Zweedsche Westkust, die door een haringrijke zee bespoeld wordt. Marstrand is thans eene veel bezochte badplaats. Ziehier een paar teksten dienaangaande, voorkomende in de stadsrekening over het jaar 1577-78, in het hoofdstuk van het Pondgeld :

« Van CORNELIS LAMPSINS, burchmeestre van « der courpse, over t pontghelt van zyn stier- « lieden, twelcke bedraecht met zyn *maesterlantsche* « reyse... »

« Van OMAER COLEN, burchmeestre van scepe- « nen, over t pontghelt van zyn stierlieden ende « van de *maesterlantsche* reyse... »

« Van JAN BUSSCHOP, over zyn *maesterlant-* « *vaerder* ontfanen twee ponden twaelf schell. zes « penninghen... »

« Van ANDRIES VERHELLE, over zyne stier- « lieden ende *maesterlandvaerder*...⁴. »

Doch het was voornaamlijk op de kusten van Engeland en Schotland dat de Vlamingen haring gingen vangen.

De volgende feiten bevestigen het gezegde van den schrijver Jacob Marchant, in de laatste voetnota dezer bladzijde vermeld.

Ten jare 1540 of 1541 lieten de Schotten — wier kusten door den haring veel bezocht waren en het nog zijn — hooren dat het hun mishagde de

(1) Wetsregisters van Nieupoort, acte van 21 maart 1502. — Stadsrekening Oostende 1577-78 : « Van denzelven (Omaer Colen) « over t pondtghelt van Adriaen Aernouts zyn stierman te dogghe- « reyse LXXVII, ontfanen dertich scellinghen grooten ». — Vandaar « de uitdrukking « te corve ofte te dogghe vaeren » (Rek. 1547). — Acte van 21 maart 1502 (Wetsregisters Nieupoort).

(2) Notulen der Staten van Zeeland, 1599, bl. 11.

(3) Zie Jan Van Keulen's Atlas.

(4) Ermerins in zijne « Zeeuwsche Oudheden » (II bl. 430) vermeldt het verbod om den « harinck die in Masterlant gevangen wordt » te koopen. — Niet onwaarschijnlijk staat hiermede de volgende tekst uit de stadsrekening van 1512 (f° 9 v.) in verband :

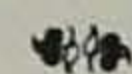
« Jtem den XXVIII^{sten} jn septeembre diverschen coopliden van « der nacie van den oosterlinghen die men gaf zekre lettren van « certificacien omme jn t Oostland te zendene ten bescedde van « der visscherie van deser stede. »

« Aleces sub Angliæ Scotiæque ora, ab Augusto in Antumnum « capiunt, illuc infinito exercitu circa littora appellantes. » (Jac. Marchantii Flandria commentariorum lib. IIII descripta, Antverpia 1596).

vreemdelingen hunne netten te zien werpen binnen zekere palen. 't Waren namelijk de visschers van Heist en Walravenside die in de klacht bedoeld werden, welke de afgezant van den koning van Schotland bij koningin Maria van Hongarië, Landvoogdes der Nederlanden, op dit tijdstip indiende. Hiervan door de Landvoogdes schriftelijk verwittigd, beschreven de schepenen van Brugge de afgeveerdigden der vlaamsche zeesteden tot eene vergadering, die bijgewoond werd door de

burgemeesters van het Vrije en verscheidene stuurlieden der twee genoemde visschersdorpen¹.

Toen Spanje in oorlog was met Frankrijk en de Schotten eene vijandelijke houding opzichts Spanje aannamen, in 1557 en 1558, werd eene voorgestelde verklaring tegen Schotland sterk bestreden uit vrees voor de bezwaren welke zoo iets voor de vlaamsche zeevaart en visscherij opleverde².

§ 2. *Ambtelijke Waakzaamheid en Bescherming.*

Eene zonderlinge gewaarwording welke men, bij het onderzoeken der ambtelijke voorschriften en de inrichting en handelwijs van het stadsbestuur in die tijden ondergaat, 't is dat stadsregeering en handelsbelangen zich om zoo te zeggen vereenzelvigden. Zoo nauw waren de betrekkingen, zoo ijvervol waren de bestuurders der gemeente, in het bewaken en beschermen der visscherij.

Ambtelijke bescherming en waakzaamheid waren bekroond door de vertegenwoordiging der voornaamste stadsnijverheid in den raad der schepenen: een feit dat door de stedelijke voorrechten met den stempel van grondwettelijkheid bekrachtigd was.

Hetzelfde charter waardoor Jan Zonder Vrees (1419), op aanzoek der inwoners, het ambt van burgemeester en van stadspenningsmeester ontzegde aan hem die geen geboren Vlaming en poorter was¹, beval dat er steeds een of meer personen aan de zeevaart toebehoorende in de wet zetelen moesten².

Niets was beter geschikt om aan den toen voornaamsten handelstak eene verstandige bescherming vanwege de stadsregeering te waarborgen. De namen der burgemeesters en schepenen die in den loop der XVe en XVIe eeuwen van den stadsraad deel maakten waren doorgaans die van weerden of reeders, zelfs van stuurlieden ter visscherij.

Als rechters vereffenden de Schepenen de geschillen onder de haringvaarders, zoowel vreemdelingen als poorters: onze stadsrekeningen wijden regelmatig eene plaats toe aan de kosten dezer buitengewone zitdagen der schepenen³.

Daarin echter, zal men zeggen, vervulden zij slechts hun ambt, in een van deszelfs hoofdzakelijke deelen.

Maar het is vooral als bestuurders dat onze wethouders blijken wisten te geven van schrandere zorgvuldigheid en neerstige waakzaamheid. Zulks op eene tweevoudige manier: door hunne «keuren» en verordeningen⁴ waarvan zij door een streng en regelmatig toezicht de toepassing en het onderhoud verzekerden; vervolgens door hunne aanhoudende pogingen om, samen met hunne ambtgenoten der andere zeesteden, de vischnering te beschermen en te bevorderen. Dit tweede punt echter zullen

(1) Rek. Vrije, 1540-41, f° 42.

(2) « Non habemus classem ut illis resistamus, et multum incommodi accipiemus in piscatione » (*Relations politiques des Pays-Bas et de l'Angleterre...* I b. 103. Note de Viglius (sur la déclaration à faire contre l'Ecosse).

« Est etiam alia negotiatio ex qua major pars Frisiæ, Hollandiæ, Zelandiæ et Flandriæ victum quæritat, scilicet piscatio hallicum et majorum piscium, quos Suæ Majestatis subditi soliti sunt prendere in confinibus Scotiæ » (ib. b. 176).

(3) Rek. 1435. Item zo hebben buerchmeesters ende scepenen te « diverschen stonden binden jare vergadert gheziin up der stedenhuus, omme den goeden lieden die hier ten haringhe ghevaren hadden te versceedene ende te verheffene van al haerlieder ghescille, binnen welken middelen tiide heift verteirt gheweist up der stedenhuus, uutgheleit bij den tresorier over al XVIII £. »

Rek. 1436. « Item so hebben buerchmeesters ende scepenen desen jaere te diverschen stonden up scepenhuus vergadert gheweist omme de vreimde lieden die hier ten varschen haringhe ghevaren hadden te versceedene ende te verheffene tieghen onse porters van huerlieder ghescille... »

(4) Rek. 1521: « Vertheert den XX^{en} jn sporcle by den heere ende wet als zij bezich ghezyn hadden jn t maken van zeker ordonnancien ende statuuten nopende der visscherie... » (F. 41 v.)

(1) Charterboek f° 10 v.: « Item que de cy en avant aucun ne pourra estre bourgmaistre ne tresorier en notre dite ville d'Oostende s'il n'est flamenc natif et bourgeois demourant en j celle. » Eene kantteekening vertaalt dit aldus: « gheen gheboren vlamync zynde... en mach gheen burchmeester zyn. »

(2) Charterboek f° 70:

« Item que chacune année au renouvellement de la loy de nostre dite ville un marrinier ou plus soient mis et ordonne eschevin d'icelle nostre ville. » (*Contume d'Ostende*, bl. 47 Zie ook verder, in het tegenwoordig hoofdstuk.

wij in een bijzonder paragraaf behandelen.

Veelvuldig was de stof der stedelijke verordeningen die deze nering betroffen, doch haar voornaamste doel was de verzekering eener goede waar in het belang der kooplieden en bijgevolg van de stad zelve, wier eer alzoo in stand werd gehouden.

Zekere schikkingen regelden den verkoopprijs, andere bestreden alle poging om de vreemde kooplieden ten nadeele der inwoners te begunstigen¹.

Eene algemeene en grondige studie dier gebruiken en verordeningen, de nijverheid en den handel van de visch rakende, zijn wij niet van zin hier te doen. De oude stadsgeboden van Oostende zijn verloren gegaan, hetgeen ons zou noodzaken ons gedurig te beroepen op het gezag of op het voorbeeld van hetgeen in andere steden in zwang was. Wij vergenoegen ons deswege eenige voorname punten aan te raken die door andere stukken onzer archieven kunnen toegelicht worden.

De « voorkoop » was door de stedelijke verordeningen verboden².

Hier mag een woordje uitleg van pas heeten.

Mijnheer Ed. Gailliard, in zijne «Keure van Hazebrouck³» heeft aan het vraagpunt van den voorkoop 't is te zeggen, den opkoop van waren — van levensmiddelen in het bijzonder — om die met woeker voort te verkoopen, eene belangwekkende studie gewijd. Uit het reeds meermaals door ons aangehaald klaagschrift van 1483 blijkt dat dit woord in onze zeesteden nog eene andere, alhoewel eenigszins gelijkkluidende, beteekenis had, namelijk die van den haring te koopen vóór de vangst, met het doel eenen voordeeligen koop te doen (soort van « marché à terme »). De visch moest dan in het « seizoen », dat is in den vangsttijd, geleverd worden.

Men leze de twee volgende teksten :

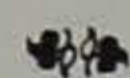
Art. VIII. « Item ende zyn ghegreveert dezelve « cooplieden jndien dat zy ten ouden staplen voorscreven moeten coopen een last roonen XVI, « XVIII of XX s. dierder dan den harync van « Oostende, omme dieswille dat die best berecht « es ende bekent ende *dat die van Oostende vercoopen groote menichte van harynghe voer den vanc, te leverene in 't saisoen*, denwelcken zy betercoop « gheven om de cooplieden an te treckene. Ende

« wanneer die tsamen keeren jn huerliedder landt « ghesbiet dicwille veel verlies up deghuene dien « jn of naer 't saisoen diere hebben moeten coopen « ende gheen voorcoop ghedaen, omme twelcke « alle de cooplieden ghedwonghen worden voor- « coop te doene of t Oostende te coopene ten « minsten pryse, wanof commen soude de grieven « boven ghescreven zonderlinghe de destructie « van de drie steden¹ ».

«....Es waer dat dezelve van Oostende *den caecharync vercoopen te vooren jn grooter menichte den vremen cooplieden ende eer hy ghevanghen es* ende gheven om XVIII, XIX of XX f g. den ykync ghereets ghelts die weert es ter leveringhe XXVIII, XXIX of XXX f g...»².

Wij hebben hooger gezien hoe de nood, die geene wetten kent, de stad in de jaren vijftienhonderd dwong zelve een oogenblik handelaar te spelen en *voorkoop* te doen, om de penningen te bekomen welke zij wellicht bij middel van ontleening moeielijk of minder spoedig zou bekomen hebben.

De strenge keuren die de vischnijverheid en handel in die tijden beheerschten, waren de trouwe weerkaatsing der huishoudkundige begrippen toen in zwang.

Eene der voornaamste schikkingen betrof de waardeering en het haringmerk.

Al de haring in de haven gebracht, hetzij door poorters, hetzij door vreemdelingen, moest « gewarrandeerd », 't is te zeggen onderzocht en goedgekeurd worden, vooraleer men hem ten koop mocht stellen in de « coopinghe » of vischmijn³.

Op de ton haring, waarvan de inhoud goed en deugdelijk bevonden was geweest, brandde men het haringmerk der stad⁴.

Het gebruik van de haringtonnen te « teekenen » of te « zegelen », dat eertijds overal in voege was en heden nog in Schotland bestaat, waarborgde de goede hoedanigheid van den haring.

Dit merk of teeken evenals de plaats der ton bestemd om het te ontvangen, verschilden in

(1) Charterboek, f° 118 v. (klachten der fransche kooplieden, art. 8.)

(2) Ib. f° 121 (klachten der drie steden, art. 8.)

(3) Charterboek, f° 134, art. 76 (1483): « want al t goet dat « t Oostende ancompt wordt openbaerlic vercocht by myne, ende « als men t looft, die eerst myn roupt es de naeste. »

(4) Rek. 1494: « Betaelt Heinderic van Rypenbuerch van den « rone ende maercyser te makene, XXXVI s. »

(1) Keuren van Nieupoort. Zie ook de uitgegeven «voorgeboden» en verordeningen van Gent, Dendermonde, Hazebrouck, enz.

(2) Keurenboek der stad Nieupoort (XVe eeuw).

(3) «De Keure van Hazebrouck van 1396, met aantekeningen en glossarium» (Gent, A. Siffer, 1894). Eerste deel, bl. 337-347.

algemeenen regel, volgens de stad waar het gegeven werd. Te Oostende wijzigde men jaarlijks het merkteeken, om alle bedrog te voorkomen¹.

't Is hetgeen nu en dan geschillen teweegbracht onder de verschillende havens en vischmarkten, geschillen die niet altijd hunnen oorsprong aan eenvoudige onwetendheid of aan het toeval te danken hadden. Zoo ontstond een twist, ten jare 1480, tusschen Oostende en Damme, ten gevolge der gelijkenis tusschen de haringteekens van beide steden. De zaak werd aan het « zeggenschap »² der schepenen van het Vrije van Brugge onderworpen en men kwam overeen op de volgende wijs: de Dammenaars zouden, zooals vroeger, hun merk plaatsen op den hals der ton; die van Oostende op den buik van de ton, met een enkel kompas³.

Vier jaren later ontstond een gelijkaardig geschil met eene fransche zeestad, Buenen of Boulogne, waar het haringteeken hetzelfde was als dat van Oostende. Onze schepenen onderwierpen de kwestie aan het parijzer parlement⁴.

In het jaar 1494 ziet men de wet het afschrift betalen eener oorkonde, waaruit bleek dat men te Dowaaï het oostendsch haringmerk namaakte⁵.

Ten jare 1501 zond de wet eenen harer twee burgemeesters naar Rouaan om naar de gegrondheid te vernemen van een gerucht volgens hetwelk het oostendsch haringmerk aldaar nagebootst werd.

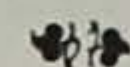
Ten jare 1529 was het uit Antwerpen dat er klachten kwamen. Oostende en Nieupoort kwamen bijeen om te spreken over het merkteeken dat die van Antwerpen gesteld hadden op hunnen *voorvang* « ghelicke t marc van den locater » van Nieupoort, Duinkerke en Oostende⁶.

In de tweede helft der zestiende eeuw verbeeldde het haringmerk het stadswapen dat onze eerste plaat voorstelt: drie sleutels en een keper in het midden en eene kroon erboven; dit merk diende voor den haring en den *locatre* der stad. De

kroon was afwezig op het merk der « ghispe »¹.

Een bijzonder merkteeken diende voor den *voorvang*, 't is te zeggen den haring in de voorreis gevangen². In het rijksarchief bewaart men de rekeningen van het recht van het branden of teekenen der haringtonnen, ten bate van den vorst³.

Ten jare 1578 stelde de stad zelve een slag van brandrecht in. Daarop keeren wij verder terug.

Vier bevoegde en gezworen ambtenaren waren tot het toezicht van den haring door de stad aangesteld, dewelke doorgaans aan de klas der voorname poorters toebehoorden.

De bediening van « warrandeerder » van den kaakharing, zegt de rekening van 1569, is eene der bijzonderste, waarvan de eer en de goede faam van de stad afhangt. Daarom ook was 't dat burgemeesters en stadspenningmeester tot het jaarlijksch feestmaal der « warrandeerders » gemeenlijk uitgenoodigd werden, 'tgeen eene kleine toelaag uit de stadskas wettigde onder vorm van acht kannen wijn... welke « warrandeerders » en wethouders op de welvaart van de gemeente ledigden⁴...

Daarenboven hoorden de kaakharingwaardeerders tot het getal stedelijke beambten die, zooals o. a. nog de kamerdienaren en de « havenmakers », vanwege de stad jaarlijks een « kerellaken » ontvingen⁵.

(1) Rijksarchief. reg. 37401, f° 44. — Eene verordening van 1599, te Nieupoort (Register van verordeningen, f° 81), luidde aldus:

« Item es ghecuert dat van nu voordan men den *goeden vullen* « *caecharinc* alleen ende voren vercopen zal, den *locatre* daernaer « ende op hemselfen, ende den *ghescoten caeckharinc* daernaer, ooc « alleen ende op hemzelfen... »

« Item es ghecuert dat men den *goeden vullen caecharinc* « teekenen zal met eene vulle rone, den *locatre* zal niet teekenen « ende den *ghescoten caecharinc* zal men... (*quid?*). Ende niemen « mach *locatre harinc* lecghen noch doen lecghen jn tonnen die de « vulle rone hebben... »

(2) « Jan Van Laere booghemakere over een nieu marcyser « omme den *voorvanc* te stekene XX s. » (Rek. 1537, f° 36; Rijksarchief, reg. N° 37360).

(3) Kamer der rekeningen.

(4) Rek. 1569-70: « Ghepresenteert den XIIIe jn decembre « XVCLXIX mynheeren de warandeerders van den *caecharynck* « binnen deser stede, de nombre van acht kannen wyns, t huer- « lieder feeste ende maeltyt voor t gheheel ghezelschap, vut « consideratie dat een van de principale officien es, daer de eere « ende reputacie van der stede an dependeert, dat ooc de « burchmeesters ende tresorier telckent ter zelve feeste begroet « ende present zyn... » (6 f 8 s. p.)

(5) Rekening 1500, f° 22.

(1) Charterboek, f° 135 (art. 84).

(2) Scheidsvonniss. Zie bl. 574 van Ed. Gailliards *Glossaire flamand*.

(3) *Inventaire des Archives de l'Etat à Bruges*, I, bl. 179.

(4) Rek. 1484.

« Zegher van Ghend ghezonden te Parys met lettren an Michiel « Reffin angaende der questie van der rone by die van Buenen « ghedaen maken ghelyc t teekene van der roone van deser stede, « danof by voorwaerde IIII f XVI s. »

(5) « Betaelt den greffier van Douay van zekere coppie van « zekere brieven by denwelcken blyct dat t marc van der rone van « Ostende ghecontrefeit was ». (Stadsrek.).

(6) Rek. F° 41.

De klerk der stad genoot 24 £ parisis 's jaars voor het houden van het register « van den coopmanscepe van den haringhe »¹.

Buiten de « haringwarrandeerders » trof men nog de « stekers » aan — eene bediening waarvan wij de beteekenis in onze opzoekingen niet gevonden hebben; de « brekers » die de haringtonnen moesten « upbreken »², om de waardeerders het onderzoek toe te laten van den inhoud derzelve; de « pakkers » en « verzetters »³ of « verstellers »⁴, en eindelijk nog de « tauwers » of *touwers* van den haring, die den verschen haring kwamen « touwen » in het « Taeuhaus » en droogen. Welk slag van bereiding hier door het woord touwen moet verstaan worden, is ons niet bekend. Zij kwamen van Aires of Boesinghe, in Frankrijk, lezen wij in onze stadsrekeningen, zonder dat wij kunnen zeggen waarom men die arbeiders zooverre moest gaan halen. De touwers, drie in getal, werden aangenomen door de stad zelve, voor eenen bepaalden tijd van vier jaren, voor 4 schellingen en tien penningen grooten 't last. Bereikte de hoeveelheid getouwde haring geen 36 lasten, de stadskas vulde het verschil aan, tegen 25 stuivers per last⁵. 't Gebeurde soms dat er zooveel haring « gevallen » was, dat de wet de haringtouwers in allerijl moest zenden halen⁶.

Ten jare 1501 zond men om zekeren B. Pardeiller, « tauwer » van Cassel, om hem wegens de beste schikking der « hanghen » dienende tot het droogen van den haring te raadplegen⁷.

Al deze bedieningen waren den stadspenning-

meester nauw bekend, uit hoofde van bezoldigingen, toelagen, « presentwijnen » of « kerellakens ».

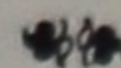
De « Costumen ende Keuren van Oostende », door de Aartshertogen ten jare 1611 bevestigd en voor de eerste maal in 1619 gedrukt¹, en waarvan verscheidene schikkingen op de haringvisscherij zinspelen² — die op het tijdstip der bevestiging niet meer in wezen was — dagteekenen eigenlijk van den tijd dien wij beschrijven. Luidens de rekening van 1546 werden de « costumen ende usancien » dit jaar naar Gent ter bevestiging gedragen³.

Streng waren de keuren hebben wij gezegd, ja zelfs soms wat al te streng, zoodanig dat op het laatste der zestiende eeuw eene stad zich verplicht zag dezelve te verzachten, in den zin eener vermindering van rechten, omdat de kooplieden hare markt schuwden en men in andere plaatsen aan de aloude gestrengheid vaarwel had gezegd⁴.

Een oud spreekwoord zegt dat de visch, eer hij in den mond des verbruikers kwam, reeds zevenmaal rechten betaald had.

Uit de stilzwijgendheid der standregelen der visschersgilden nopens de nijverheid zelve en de betrekkingen tusschen reeders, stuurlieden en visschers, heeft men ten onrechte besloten dat die betrekkingen aan de willekeur der belanghebbers waren overgelaten. Neen. Die leemte werd aangevuld door de stedelijke keuren en voorgeboden. Hoe zouden deze laatste eene der belangrijkste zijden dezer gewichtige nijverheid onaangetroefd gelaten hebben, zij die dikwijls tot in de minste bijzonderheden van het maatschappelijk leven traden⁵?

't Is het vraagpunt tot de bespreking van hetwelk wij nu overgaan.

(1) Rekening 1453 :

« Pieter Meegoed van den registre te houden van de coopmanscepe ter bewaerte van den coopman, zeeman ende waerden « dese jaerscare XXIIII £. »

(2) Zie rek. 1577-78, f° 33 v.

(3) Rek. 1576-77, f° 61.

(4) Zie bladz. 20 van onze *Bladzijde uit de Geschiedenis der Stad Nieupoort*.

(5) Rek. 1579-80, f° 41. — De *touwers* van Nieupoort kregen 23 stuivers per last (Kamerboek, 27 sept. 1571).

(6) Rek. 1570-71, f° 69 : « Adriaen Vander stede carreman, ter « cause dat hij bij laste van der wet in septembre laestleden « ghereden es jn poste, om de tauwers deser stede, wonende « omtrent Arie, omdat zij hemlieden zouden terstont vinden « binnen deser stede in dienste van der visscherie om huerlieders « varschen harynck te tauwen, midts dat danof groote abundantie « viel, die men zonder hulpe niet en conste machtich zijn, was « hem daervooren toegheleijt de somme van ende hier betaelt « XII £ p. »

(7) Rek. 1501, f° 25 : « ...Omme zyn advys te ghevene hoe men « de hanghen best ordonneren zoude omme den harync te « drooghene... »

(1) Te Gent. Een afdruksel bestaat in de Hoogschoolboekzaal aldaar (N° 3349 (*princeps* uitgaaf).

(2) Zie Artikels 3 en 6 der 2e rubriek en 1 en 2 der 25e rubriek.

(3) F° 44 v. (28 januari).

(4) Keurenboek Stad Nieupoort, 1581 en volgende jaren. Voorgebod van 8 oct. 1596, f° 143 v.

(5) « Il reste toutefois à faire ici une observation importante : « c'est que l'organisation des pêcheurs en « corps de métiers », « n'avait absolument rien de commun avec l'industrie proprement dite de la pêche ; ceci était affaire entre les patrons des barques « et les armateurs (*reeders*). Les doyens et les *vinders* ne pouvaient « d'aucune façon s'immiscer dans les relations des pêcheurs avec « les propriétaires des bateaux. Plus d'une fois, c'est vrai, ils « outrepassèrent leurs pouvoirs, mais ces cas étaient fort rares. « — Nous laissons à penser à quels conflits pareille organisation « devait donner lieu. »

La Flandre, 1876, bl. 359).

§ 3. *De Deelgenoten. — De Weerd.*

De toenmalige haringvisserij bestond uit weerden, reeders, stuurlieden, vennoten en huurknapen. Dit was echter de oorspronkelijke toestand niet: de weerd en bijzonderlijk de reeder is van latere opkomst, zonder dat het ontstaan van dit nieuw bestanddeel den stuurman geheel in de schaduw kon zetten. Deze daadzaak, dewelke men des te duidelijker aantreft, naarmate men in de geschiedenis der visserij hooger opklimt, was het gevolg van eene andere: het betrekkelijk gewichtiger aandeel van den stuurman in den eigendom der zaken tot de vischnijverheid noodig.

In den beginne waren natuurlijk de visschers eigenaren van hun vaartuig: buis, sloep of boot, volgens men het noemde; de nijverheid en den handel, in andere woorden de vangst en den verkoop, oefenden zij terzelfder tijd uit. Zij voeren ter zee met hunne eigene vaartuigen, die zij zelve uitreedden en verkochten de opbrengst hunner vangst zonder eenigen bemiddelaar.

't Is de eerste phasis der nijverheid, die men nog in vele plaatsen aantreft, waar de visscher — ter zee- of op de binnenwaters — de onaanzienlijke opbrengst zijner vangst zelf aan den man tracht te maken.

Die toestand bleef niet duren, echter. Naarmate de visserij in belang toenam, werkten welhaast gebrek aan tijd en vooral aan geleerdheid en geld te zamen om eene verdeling des werks, eene scheiding der twee vakken dezer nijverheid, wenschelijk te maken.

Hier komt de Weerd te voorschijn.

't Is eene benaming die aan de oude vlaamsche visscherstaal toebehoorde en welke men in de ambtelijke oorkonden der zeesteden van Vlaanderen, van de vijftiende, zestiende en zeventiende eeuwen, alle stappen ontmoet, met eenig verschil van schrijfwijze: WEERD of WAERD; WEERDT, WEERT.

Rekening der stad Oostende, 1443:

« Pieter Pendele ende Jacob Vande Zande
« waren ghesonden te Damme omme metter wet
« aldaer te sprekene van zekren ghescille wesende
« tusschen eenighen van onsen stiermans of een
« zijde ende eenighen van haren *waerden*. »

« Keuren » der stad Nieupoort, XVe eeuw:

« Ende elc *waerd* zal den stiereman moeten
« verandworden van zinen ghelde ende hem goed

« doen, wel neme van zinen coopman goede zeikere
« bortucht, also staerc also hy wille... »

Keuren der stad Damme:

« Item dat gheen *weerd* zyns gast goet, tsy
« harync, visch of andre vente goet, coop(en) zal
« noch daer an deelen, zy vooren of naer... »

Rekening der stad Oostende, 1577-1578:

« Ander ontfanc van den rechte van de vierboete
« deser stede, ter cause dat elck *weert* over zyn
« visschere jaerlicx betaelt t elcken kersmisse om
« het onderhoût ende bedienene van dezelve vier-
« boete over heurlieder schepen ter harynckteelt by
« nacht vut ende incommende... »¹.

De schrijvers die dergelijke oorkonden hebben uitgegeven, vertalen gemeenlijk het woord WEERD door *reeder*, in 't fransch: *armateur*. Dat die vertaling niet altoos juist is, blijkt reeds uit den eersten der hooger aangehaalde teksten, aangaande de stuurlieden van Oostende en hunne *weerden* te Damme. Men begrijpt niet gemakkelijk hoe stuurlieden van Oostende zouden varen voor rekening van of in gemeenschap met reeders in eene andere haven woonachtig.

De archieven van Nieupoort bevatten dergelijke teksten ook:

« Ph. Hoosschaert als *waerd* van JAN KYEN,
« stierman van Oosthende »².

De oostendsche rekeningen maken vaak gewag van personen die het ambt uitoefenen van weerden van vreemde stuurlieden, uit Holland namelijk:

« CORNELIS LAMPSINS over een vreempden
« visschere danoff hy *weert* gheweest heeft, zeven
« schellynghen grooten... »

« JAN KYEN *filius* Maertin over zyn visscherie
« ende van de vreemde danoff hy *weert* gheweest heeft.

« GILLIS VELYNX van vreempde danoff hy
« *weert* gheweest heeft.

« Van ADRIAEN VELTERS ende Marcelis zynen
« zuene als *weerden* van Jan Seurs ende Jacob
« Jansseune. *hollanders*, van tonnevisch by hem-
« lieden hier te vente ghestelt »³...

Welke was nu de echte beteekenis van dit verouderd woord? welke was de rol van den weerd in de vlaamsche visserij der jaren veertien- en vijftienhonderd?

(1) F^o 12 v.

(2) Feriebouck, 1508.

(3) Reg. 37400, f° 12 (Rek. 1577-78).

Wij hebben hooger op de tekortkomingen gewezen waartoe de visschers gebracht werden, die eene scheiding wenschelijk maakten van vangst en verkoop, van nijverheid en handel, en de tusschenkomst van eenen tweeden persoon vorderden. Die tusschenpersoon of middelman was de Weerd.

Dat zulks werkelijk geschiedde wordt door eene ambtelijke oorkonde duidelijk bevestigd, met dit vraagpunt in betrekking, dat in het Rijksarchief bewaard wordt, onder de uit Weenen teruggekeerde stukken¹. 't Is het verslag van een onderzoek nopens het ambt van het weerdschap van de visch te Wenduine, den 27 juni 1467, gedaan door Petrus Lambert, namens de Rekeningenkamer van Rijsel. Daarin vinden wij een ambtelijk verhaal van de opkomst en de ontwikkeling der gewezen visscherij van Wenduine.

In de eerste jaren der vijftiende eeuw stonden er aldaar slechts drie of vier huizen, die bewoond waren door visschers, dewelke evenveel booten bezaten — en dus de verschillende takken der vischnijverheid zelven uitbaatten.

Zekeren dag kwamen zij bijeen om over hunne nijverheid te spreken en besloten eenen rijken burger van Blankenberghe, Cornelis Vencle bij naam, te gaan vinden en hem te verzoeken dat hij hun zekere som van penningen zou leenen, aan vijf ten honderd, en, tegen vergelding, het boek houden van den verkoop van hunne visch. Alle acht dagen, den zondag, zouden de rekeningen vereffend worden.

Vencle aanveerdde het voorstel. Bij zijn afsterven, eenige jaren later, telde men te Wenduine, in plaats van vier, twintig woonsteden, en zes vaartuigen in plaats van vier.

De bediening werd vervolgens waargenomen door Heer Josse van Uitkerke, toen woonachtig te Brugge, die zijne zaken deed vereffenen door eenen klerk.

Dat duurde zoo een twintigtal jaren, tot den dood van gezeiden Josse van Uitkerke, wiens

erfgenaam zich met de visscherij van Wenduine niet wilde bemoeien. Intusschentijd had het getal visschers aldaar steeds toegenomen.

De visschers achtten het nu niet meer noodig elders dan in hun eigen dorp hunnen klerk of weerd te gaan zoeken en verdeelden zich in groepen van drie personen; elke groep koos eenen bemiddelden inwoner van Wenduine, aan welken zij het klerkschap opdroeg. Drie of vier — later twee — personen hielpen alzoo de visschers gedurende een tien- of twaalfstal jaren. Een der twee laatste Weerden verzuimde echter zijne zaken en verspeelde zijne fortuin, iets dat hem natuurlijk het verschieten van penningen onmogelijk maakte.

Een Bruggeling, Josse Van Boneem, trok zijne baat uit die omstandigheid en wist zich door alle de visschers van het dorp met het klerk- of weerdschap te doen gelasten. In 1467, het jaar van het overlijden van den laatstgenoemde, telde men te Wenduine twaalf visschersvaartuigen en het getal woonsteden was aanzienlijk vermeerderd. In vijftig jaren tijd had men ongeveer 300 huizen gebouwd.

Uit eene latere oorkonde blijkt dat er in 1497 te Wenduine 307 heerdsteden waren, eene Sint-Jorisgilde, eene Sint-Sebastiaansgilde, een hospitaal en 22 herbergen¹.

Luidens de verklaringen der stuurlieden die in dit onderzoek gehoord werden, was het klerkschap een nogal lastig postje; waarin de beurs van dezen die het uitoefende aan gevaar van schipbreuk was blootgesteld².

Kon hij in die onderneming geen honderd of tweehonderd ponden grooten wagen, hij was er de man niet voor.

Geldvoorschotten aan de visschers, dikwijls eer zij iets gevangen hadden en waarvan de terugbetaling soms lang op zich liet wachten — zoo de ontleener niet den dood in de golven vond of de streek verliet; uitreeding van eenen of meer visschers die geen penning bezaten; des zondags, betaling der visschers met gereed geld, hetzij de kooplieden der weerd voldaan hadden of niet; bezoldiging van eenen schrijver ter plaats: dit alles viel den weerd ten laste. De voorschotten en uitreeding beliepen soms tot twintig ponden grooten in eenen keer.

(1) Rijksarchief, charters van Weenen. Karton n° 15 (papieren rol).

« Informacion tenue par moy Pierre Lambert, Controlleur des offices de Flandres, le XXVIIIe jour d'aooust mil IIIIe LXVII « ou villaige de Wentdune, sur certain advertissement a moy « baillee par messeigneurs de la chambre des comptes a Lille, « touchant l'office du mien (*mijn*) et *hostelaige* du poisson au dit « Wentdune, dont Jehan Rodrigues, escuier de cuisine de mon « tres ch^{er} seigneur pretend avoir la possession dudit office.

Baillee en la chambre par le dit controlleur le VIIe d'octobre anno XVII.

(1) *La Flandre*, 1878, bl. 250-251.

(2) « Et y fait tres dangereux pour ung homme quy veult bien « garder le sien ».

Deze ontleding van het verslag van 1467 legt klaarblijkelijk, denken wij, de opkomst, den aard en de beteekenis uit van het ambt van den weerd ter visscherij.

Wel is waar, in de fransche oorkonde van 1467, betreffende de Wenduinsche visscherij, wordt die persoon « Clercq » (Klerk) geheeten, ook daar waar het stuk spreekt van Oostende en Blankenberghe.

Doch in de keuren der visscherij van Wenduine van latere dagteekening gebruikt men overal het woord *weerd*, waarvan de beteekenis, door de teksten derzelve opgehelderd, gansch overeenkomt met de gegevens der bedoelde oorkonde.

Wat er te Wenduine geschiedde, was in andere plaatsen, zooals te Oostende, reeds eene werkelijkheid. Het weerdschap beantwoordde nog eene andere behoefte: de verkoop van de visch door de vreemde visschers binnengebracht. Ook deze verzochten eenen koopman der plaats waar zij hunne lading te koop brachten, hunnen weerd te zijn¹. Men herzie slechts de teksten van bladzijde 89 om daarvan voorbeelden te vinden. Eene verordening der stad Mude verklaart dat een stuurman, « van « wanen ende wie hy es », in het Zwijn komende met haring, denzelven zal mogen doen loven (schatten) en verkoopen door wien hij wil. Zoo eenig Weerd of iemand anders zich verstoutte hem zulks hem te beletten, hij was straffelijk².

Ten jare 1562 deed zeker Joos Meyne pogingen om van de regeering het weerdschap te bekomen der vreemde visschers die de haven van Nieupoort bezochten³.

Niet vermetel zal het heeten aan te nemen dat deze beteekenis van het weerdschap de oorspronkelijke niet geweest zal zijn, daar zij eene verdere ontwikkeling laat veronderstellen der plaats, waar benevens de aldaar woonachtige visschers mettertijd ook vreemdelingen hunne vangst kwamen verkoopen.

Deze toestand van zaken, wij willen zeggen het bestaan eener dergelijke bediening, schijnt iets eigen aan onze vlaamsche gewesten geweest te zijn. De Caux, in zijne schets der engelsche

haringvisscherij⁴, zegt immers dat er in Engeland, in de voorledene eeuwen, geen tusschenpersoon bestond tusschen visscher en koopman.

Doch de bedoelde wijziging in de uitoefening der vischnijverheid werd volledig door den overgang, eerst van den gedeeltelijken, vervolgens van den geheelen eigendom des vaartuigs tot den Weerd. De nijverheid trad in den kapitalischen vorm, gematigd door de deelneming in de winsten.

De Weerd die in den beginne de rol van verkoper, boekhouder en geldschieter van eenen of verscheidene stuurlieden vervulde, werd mettertijd hun « medereeder »² en zelfs hun eenige uitreeder.

In het opzicht der hoedanigheden in dezelve opgesloten, is heden de oude benaming van « Weerd » door die van « Beschrijver » vervangen. In het fransch zegt men *Ecoreur*, van het latijn *aquare*, dat gelijk maken beteekent, omdat hij de winsten onder de vennooten verdeelt³. Het woord Reeder drukt de tweede of later opgekomen beteekenis uit van het woord Weerd.

Nochtans daar de reeder terzelfder tijd de *weerd* was zijner stuurlieden — iets dat straks zal betoond worden — zoo verwarde men dikwijls de eene benaming met de andere⁴.

In sommige plaatsen had de nijverheid haren oorspronkelijken staat bewaard, dezen waar de stuurman, eigenaar zijns vaartuigs, alleen over den verkoop en de baten zijner vangst beschikte, te Walravenside bijvoorbeeld.

Bij de vergadering der zeesteden en dorpen immers wordt er steeds van de stuurlieden, nooit van de weerden of reeders van Walravenside gewaagd.

(1) Bl. 76.

(2) Kerkrek. Oostende, 1548.

« Ander ontfanc van helich ghelde, twelcke es drie scellinghen « parisis van elc pondt groote, dat de stierlieden ende huerlieder mede- « reeders jaerlicx hebben ende winnen binder haeryncteelt boven « alle costen. »

Te Nieupoort ook vindt men weerden en stuurlieden, wien beiden een vaartuig « ghemene ende half ende half » toebehoort (acte van 3 februari 1503; registers der wet dier stad).

(3) G. De La Landelle, *Mœurs Maritimes* (Parijs 1866), bl. 103-104.

(4) Ziehier een voorbeeld in de Rek. 1570-71. Hoofdstuk v. h. Pondgeld (bijschrift):

« Bij affirmacie van burchmeesters ende scepenen dat dese som- « men gheveriffieert zyn gheweest by den weerden ofte uutreeders van « harinckbussen deser stede, by huerlieder billetten hier ghezien. » De rek. 1580 (reg. 37403, f° 7 v.) zegt « by den weerden ende uutreeders... »

(1) Ordonnancie van 14 Januari 1579 (o. s.) te Nieupoort uitgegeven:

« Ook zal men ontfanghen van den weerden van de vreemde gasten « naer costume tot onderhoud van den kercke, reparatien, dienaers « ende ministers, also dat behooren sal. »

(2) Zie verder.

(3) Rekening der Stad Oostende 1562, f° 50.

Te Oostende was men in dit vak vooruitstrevender dan in de andere vlaamsche zeesteden.

In de eerste jaren veertienhonderd reeds is er in die stad spraak van vischhandelaren die hun vermogen gebruiken «om te zenden visschen in zee»¹.

Hier, eerder dan overal elders in onze streek, schijnt de wijziging waarop wij komen te zinspelen een voltrokken feit geweest te zijn, iets dat de hooger ontleedde klaagartikelen van 1483 duidelijk doen uitschijnen, daar die zaak een der voornaamste zoogezeide grieven was der steden Nieupoort, Sluis en Damme ten opzichte van Oostende. Zelfs — alsof er waarlijk nooit iets nieuws onder de zon ware — beschuldigde men de Oostendenaren dat zij de stuurlieden hunner stad tot de ootmoedige slaven maakten van eenige reeders en dezelve door geldleening en levering van tuig en levensmiddelen uitbaatten.

« Omme al t welcke breeder te vertooghene²
« zonderlinghe dat die van Oostende t huerlieder
« singuliere proffyte, ten achterdeele, vermindert-
« hede, groote grieve ende lachtere van den
« voorseiden drie steden, useeren cracht ende
« wille jn t gheven van den zeghel, voorcoop,
« reedene, packen ende anders,

« es waer dat dezelve van Oostende den caec-
« harync vercoopen te vooren jn groote menichte
« den vremen coopliden ende eer hy ghevangen
« es ende gheven om XVIII, XIX of XX £ g.
« den ykync ghereets ghelts, die weerdt es ter
« leveringhe XXVIII, XXIX of XXX £ g., metten
« welcken pennynghen zy vutreeden de visschers of
« stierlieden ende provanchieren se van broode,
« biere, botere, vleesch, canevels, caes, zout,
« gaerne ende anders al ten hooghen pryse, zo dat
« zy bedwonghen zyn daer te havene te keeren
« ende nerghens el.

« t Welck endelick redondeert up dezelve
« stierlieden ende visschers, hemlieden houdende
« by dien als huerlieder slaven, jndien dat zij te
« voorcoope ende hooghen pryse halen ende
« hebben huerlieder provance ende gheven moeten
« te verliese huerlieder harync als zy te vooren
« vercocht es by den vercoopere.

« Dus hebben de schade de schamel lieden ende

« blyven vul aermoede altyts eenen jaerschaere
« tachteere of meer. By denwelcken zy niet t zee
« varen moghen dan by middel van den rycken
« diese weder gaen reeden ende vietaillieren
« t hueren grooten costen. Ende werden midts
« dien aengetrocken de vrende coopliden die de
« leveringhe ontfaen ende de vercooper of ver-
« coopers rycke, dewelcke nochtans den harync
« X £ g. min gheven up den ykync dan hy weert
« es, ende maken so financen te ander lieden
« costen ten grieve van den drie steden ende ten
« grooten achterdeele van den lande ».

De Oostendenaren hadden geene moeite om te bewijzen dat er, tegenstrijdig met de beweringen hunner tegenstrevers, te Oostende geene uitbating geschiedde van stuurlieden en visschers door de reeders, maar liever eene weldoende vereeniging van pogingen en krachten om de bijzonderste nijverheid der gemeente vooruit te helpen, de eene door hun geld, de andere door hun werk, elk bovendien zijne baat uit de haringvangst trekkende volgens zijn aandeel in de onderneming. Groeide de zeenering te Oostende steeds en klaarblijkelijk aan en verminderde dezelve bij hunne aanklagers, zulks meenden zij te mogen toeschrijven aan de inrichting der visscherij van Oostende op dezen voet en aan het in stand houden van den oorspronkelijken toestand van zaken in de andere zeesteden¹:

« Zegghen daerup die van Oostende² dat ten
« ware de hulpe van den notabelen van der voor-
« seide stede van Oosthede met huerl. medeple-
« ghers die anders gheen neerynghe en hebben dan
« de visscherie van hueren poorters, de visschers
« huer poorters en zouden ter zee niet gheraken
« noch huer leeftocht connen ghecryghen, nemaer
« zouden dezelve stede ende t landt moeten by
« ghebreke van dien habandonneeren.

« Ende jndien de voorseide van Damme obti-
« neerden van hueren frivolen voortstelle (*sic*), als
« zy niet en zullen, het zouden zeer luttel zeelliden
« (*sic*) ter zee trecken vut Vlaendren, ten grooten
« grieve van den grave jn zyn demeyne ende anders-
« sins als voorseit es, ende ooc van den ghemeenen
« lande, want zy van den Damme en zouden an
« dezelve visschers niet willen adventueren als de
« voorseide van Oostende doen, die by dien groo-
« telicx de zeeneeringhe oorboir ende welvaert
« van desen lande zeere vermeersen, daer zy groo-

(1) « Jehan Dobbels (poorter van Oostende) marchand de hareinz
« et de poisson, lequel passe a longtemps a fait et fait encore de
« jour en jour sa marchandise de poisson et emploie le sien pour
« envoyer peschier en la mer »

Rijksarchief, Charters uit Weenen teruggezonden, Carton 47,
n° 1076.

(2) F° 121 (art. 8).

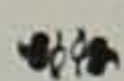
(1) Art. 68 van het antwoord op de klacht van 1483.

(2) F° 130 v. (Art. 54 des antwoords).

« telicx af te prysen zyn, twelcke de voorseide
« van Damme ooc zouden moghen doen, jndien zij
« wilden. »

« Gheven daerup solutie die van Oosthende met
« dies voorscreven staet; zegghende voort dezelve
« van Oosthende dat men niet bevinden en zal dat
« huer stierlieden slaven zyn, *want zy varen up*
« *huer deel t huere winnynghe ende verliese*¹ ende
« quaemt ter kennesse van der wet van Oosthende
« dat de weerden de visschers niet en claghen,
« tracteerden jndirectelic ende by ongheoorlofden
« wegghen, zy zouden hemlieden daerof corrigeren
« ende remedie doen². »

« Gheven daerup solutie die van Oostende³
« metten redenen voorscreven, zegghende voort
« dezelve van Oosthende dat wel ghezien es ten
« diveerschen plaetsen ende godlic dat de aerme
« leven by den rycken, ende bydien zo en zoude
« gheen jnconvenient gherekent wesen dat de
« rycke van Oostende huer selfs poorters ende
« jnzetene scamele ende aerme lieden hielpen
« reeden ende ter zee trecken omme harync te
« vanghen t huerlieder beeder prouffyte, elc na
« den deel die hy ter zeewaert zendt ende adven-
« tuert, ten hende dat de aerme huere noodurft
« ghecryghen ende niet en verderven van honghere
« noch cause heeft om zyn broot te gaene of t landt
« te rumen van aermoede, nemaer zyn daerof te
« prysen ende behoeren daertoe ghefavoriseert te
« wesen, anghezien dat zy by dien grootelicx ver-
« meersen de neeringhe ende welvaert van desen
« ghemeen lande. »

De etymologische verklaring van het woord waarvan wij hier de geschiedenis trachten te beschrijven, moet niet elders gezocht worden dan in de gelijkenis tusschen de zending of liever het ambt van eenen Weerd ter visscherij, die steeds ter beschikking moet staan van zijne stuurlieden of visschers, om hunne visch te verkoopen, hun penningen voor te schieten en gereedschap, ja zelfs levensmiddelen⁴ te leveren, en den Weerd van een gasthof, die zijne gasten te eten en te drinken geeft. Ten anderen, de wijze op dewelke men toenmaals de bewoording « Weerd zijn » in

het fransch vertaalde, te weten door *hosteler*¹ en die van « weerdship » door *hostelaige* (*hôte*=weerd) alsmede de toepassing, in onze taal, der benaming van « gasten » aan de stuurlieden en het gebruik van het woord weerdship²: dit alles betoont dat onze uitlegging niet ongegrond is.

In hun verzoek om vernieuwing, ten eeuwigen dage, van het octrooi om eenen grooten te lichten op elke ton gezouten haring en op elke koopmanschap³ kabeljauw, tot het bezet van hertog Karels jaargetijde⁴, zinspeelden de visch- en haringkooplieden van Nieupoort op het recht dat zij bezaten deze penningen ten laste der visschers te ontvangen om reden der moeite welke zij, als hunne weerden, zich getroostten voor hen in den handel van haring en visch :

« Lequel gros les dicts marchans avoient et ont
« droit de prendre et lever à leur prouffit des
« pescheurs comme leurs hostes illec à cause de
« leurs services, paines et labeurs des dicts harengs
« et poisson, ensuivant l'encienne coustume obser-
« see et entretenue entre les dicts marchans et
« pescheurs en notre dicte ville de Neufport ».

Uit het voorgaande volgt er dat het woord *Weerd* eene dubbele beteekenis had : eerst die van zaakgelastigde van eenen of verscheidene stuurlieden : een slag van « middelman » tusschen de inwonende of vreemde visschers en de vischkooplieden, gelast met den verkoop van de visch⁵. Gebruikelijk was hij ook de geldschieder van den stuurman.

In de tweede plaats, en bij misbruik, stond weerd gelijk met reeder, ten gevolge der wijzigingen welke, zoo wij gezien hebben, in de vischnijverheid geschiedden.

(1) Acte van vergunning der haven (1445), Charterboek f° 36 : « Nous leur avons ottroie et ottroions que nulz aultres que les « bourgeois de notre dite ville qui y auront demoure par an et par « jour, ne se puissent de cy en avant *entremettre de hosteler en jelle* « *ville pescheurs, maronniers ne autres y arrivans par le dit rivaige et* « *braz de mer* ». Eene vlaamsche kantteekening van lateren datum (wellicht van Jacob Oliviers' hand) verklaart dien tekst volgenderwijs : « dat niemant dan poorters en vermeughen *Weerden* te zyne « van visschers van der stede ofte vrende hier arriveerende ».

(2) « Waerdscepe ende gasterie » staat er in de stadsrekening van 1479 (Reg. 37306 v. h. Rijksarchief). Zie verder de aantekeningen nopens het weerdship van Rijsel.

(3) 7 tonnen.

(4) Brieven van 30 juni 1470. — Stadsarchief van Nieupoort.

(5) Zie hier eene schikking uit eene verordening van 1648, naar alle waarschijnlijkheid naar eene oudere opgemaakt :

« Ensgelyks geconsenteert aen deselve visschers poorters te « moghen stellen elck eenen *wiert* tot verkoopen hunnen verschen « visch, behoudens hetselve geschiede in de mynne op de kaeye « sonder te betalen eenig recht aen den mynnemeester deser « stede. » Resolutieboek van Oostende, 13 November 1648.

(1) Het aandeel der bemanning bestond, schijnt het, in haringnetten (zie verder).

(2) F° 134 (art. 73 des antwoords).

(3) F° 134 v. (art. 80 des antwoords).

(4) Zie de klaagartikelen van 1483.

De reeder van een schip was dikwijls — zoo niet gewoonlijk, gelijk nu — de weerd van den stuurman van dit schip: in dit geval waren beide benamingen op hem toepasselijk.

In eene overeenkomst tusschen den eigenaar en uitreeder van eene schuit en twee visschers, van het jaar 1572, te Nieupoort, staat er dat eerstgenoemde de weerd dier visschers moet zijn en beloven « daar te huis te liggen », 't is te zeggen daar zijn verblijf te houden¹.

Ook op den zaakgelastigde van vreemde kooplieden was de benaming van weerd toepasselijk. In eene acte van 4 juni 1506, te Nieupoort verleden, komt de naam voor van Maertin Bastoen, « waerd » van Loupes, koopman uit Spanje².

Het woord Weerd vormde afleidsels: eerst *Weerdscip*, *weerdscap* of weerdschap, dat de bediening of het ambt van weerd beteekende:

« Loy Maes gezonden naar Nieupoort met « brieven an de wet aldaer ten fyne van eene « dachvaert te houdene mette drie zeesteden « nopende t ontgonnen vervolch ghedaen by den « capiteyn Joos Meyne omme t obtinerene an « zyne Majesteit t *weerdtschep* van den vremen « visschers arriverende ter Nieupoort... »³

2. *Weerdgeld* (*wertghelt*). Dit woord beteekende a) een slag van commissie ten bate van den weerd op de opbrengst van den vischverkoop⁴;

b) een recht van zooveel ten honderd in sommige havens ten profijte der stadskas gelicht op de opbrengst van den verkoop ter Mijne (vergelijkt *kerkgeld*, *gildegeld*, *pondgeld*), namelijk te Oostende van 1450 tot 1518, wanneer het weerdgeld door het pondgeld vervangen werd.

3. *Weerdvisch*. Zoo noemde men het aandeel in de aangebrachte visch dat den weerd toekwam.

De vischkeuren van Nieupoort — vijftiende eeuw — geven ook het woord *weerden* of liever *waerden*, in den zin van weerd zijn, geschat worden:

« Voort es ghecuert dat waert so dat een waerd « hem mesgreipe ende min loofde zinen harync of « visch dan hi *waerde*, of waert ooc zo dat hem « een coopman mesgreipe ende hariinc of visch

« dierer cochte dan hi *waerde*, ende sij dat dursten « houden bij haren eede, beede de waerd ende de « coopman zullen quitte zin met haerlieder eede « vanden cope, ende men zal den hariing of visch « verloven. »

De geschiedenis van het woord *weerd* staat in nauw verband met die der opkomst en ontwikkeling der visscherij in Vlaanderen.

Inderdaad dit woord had nog eene derde be-
duiding. Hadden de visschers hunnen weerd in de havens waar zij visch brachten, de vischkoopers hadden ook hunnen weerd op de binnenlandsche vischmarkten. Doch de uitlegging van dit punt, die onze studie over het weerdschap moet volledigen, zullen wij eenige bladzijden verder bespreken, daar zulks het belangrijk vraagpunt raakt van de betrekkingen met de vischmarkten buiten de stad.

Een woord nu over de rechten en plichten van den Weerd, volgens de bekende keuren en verordeningen.

1. *Vereischte hoedanigheden*.

De eenige, ons bekende, wettelijk vereischte hoedanigheid was, dat de Weerd aan de stad of heerlijkheid moest toebehooren alwaar hij deze bediening wilde uitoefenen¹. De keure van Wenduine van 1526 liet nochtans toe dat, bij gebrek aan weerden die toebehoorden aan de heerlijkheid van de Sint-Donaas-proostdij, vreemdelingen het weerdschap mochten uitoefenen, onder zekere voorwaarden².

2. *Keus*. Vrije keus in het verkiezen van zijnen weerd was den stuurman toegestaan³.

3. *Getal gasten* (of stuurlieden). Was te Wenduine vastgesteld op drie ten hoogste, tot in 1526, wanneer deze beperking viel⁴.

4. *Plichten ten opzichte van den stuurman*. De weerd stond verantwoordelijk voor de betaling van de verkochte visch⁵. — Wat de prijzing betreft, hij moest die met klare stem doen⁶. Eene bij eed door hem bevestigde misgreep in het « loven » of prijzen van de visch, beneden de weerde, werd verontschuldigd en wettigde eene nieuwe prijzing⁷.

Te Wenduine moest de Weerd aan zijne stuurlieden « rekeninghe, bewijs ende betalinghe » doen,

(1) « Voor alle dese leverijnghe moet hij Pietre huerlieder waerd t zijn ende belooven daer t huus te ligghen. » Dit stuk drukken wij verder geheel en gansch.

(2) Nieupoorts stadsarchief.

(3) Zie verder.

(4) Oorkonde van 20 juni 1500. Herinrichtingsacte der stad « Sluis, in opzicht van handel en bestuur: . . . »

« Que des *stiermans* ou compaignons de navire, pescheurs et « demourans nuement (?) au dit lieu de l'Escluse, par lesquels le « hareng aura este peschie, ne sera prins aucun courretaige « appelle *wertghelt*, si ce n'est que les dis *stiermans* et compaignons « le veullent donner ou payer. » (*Coutume, Introduction*, bl. 480.)

(1) Charterboek van 1445 (Oostende). Zie hooger bl. 67. Keure van Wenduine (1514). F. Priem, *Précis analytique* (enz.), 2e k. V, bl. 284.

(2) *Coutume de la Prévôté de Saint-Donatien*, I bl. 233-234.

(3) Mude, XXIII. Wenduine, 3e bepaling.

(4) *Coutume*, l. c.

(5) Keuren van Nieupoort (XVe eeuw), n^r 4; van Wenduine, n^r 13.

(6) Keure van Nieupoort, 11.

(7) Keure van Nieupoort.

alle acht dagen, alsook gelijk wanneer zij het begeerden, zonder lang te vertoeven¹.

Buiten het geval van wederzijdsche toestemming, mochten krachtens de verordening van 1526, te Wenduine, stuurman en weerd niet dan mits waarschuwing van een jaar van elkander scheiden².

Het was den Weerd, alsook den « zeeman », verboden van den koopman meer dan zijne schuld te vorderen³. De Weerd die zelf prees of loofde, mocht voor eigen rekening geen visch koopen⁴.

Anderszins mocht hij van zijnen gast de helft houden van den verschen haring, voor zichzelf of voor anderen⁵. Eene andere bepaling⁶ luidt dat de weerden niet meer dan de helft mochten koopen, tenware er maar een « koopmanschap » voorhanden was, van den kaakharing hunner gasten.

5. *Rechten, baten en voordeelen*. De weerd alleen mocht op het zand visch nemen of eischen, bepaalde de keure van Wenduine⁷. Hij had recht op spoedige betaling — zelfs bij middel van gevangenneming en verkoop van zijner goederen⁸ — vanwege den koopman, van wien hij borgtocht mocht vorderen⁹ en schadeloosstelling in geval van onvoordeeligen herverkoop bij gebrek aan voldoende borgtocht¹⁰, en zelfs betaling op denzelfden dag, wat den verkoop van korfharing betreft¹¹.

De leden van een kooplieden-vennootschap waren hoofdelijk aansprakelijk ten opzichte van den weerd aan wien zij visch gekocht hadden¹². « Vennoot-haring » was de Weerd aan niemand schuldig¹³.

Zijn « goed doen »¹⁴ of commissie was gemeenlijk vijf ten honderd¹⁵.

(1) Keure van Wenduine.

(2) *Coutume de la Prévôté de S. Donatien*, I bl. 236.

(3) Keure van Nieupoort, 2. — Art. 4 en 12 zegden nochtans dat hij aanspraak mocht maken op den inkoop der helft van de te koop gestelde visch.

(4) Keure van Nieupoort, f° 75 v.; *Coutume de la ville de Mude* (1891), bl. 321 en 327. — Zie eenige bijzonderheden nopens dit punt in E. Gailliards « Keure van Hazebrouck », I, bl. 308-310.

(5) *Ib.*, f° 75.

(6) *Ib.*, f° 79.

(7) Art. 6.

(8) Keure van Nieupoort, f° 74 v. Zie onder de Bijlagen.

(9) *Id.*, 4.

(10) *Id.*, 5.

(11) Mude, XIX. *Coutume*, bl. 323.

(12) Mude, VI. *Ib.* Bl. 321.

(13) *Id.*, XXIII. (Bl. 324).

(14) E. Gailliard, *Glossaire flamand*.

(15) Wenduine, oorkonde van 1467. Nieupoort, keurenboek (f°s 74 v., 75 v., 76 en 82). Art. kende hem nog 12 sch. van het last toe.

Te Mude betaalde de stuurman 24 grooten van het pond, te verdeelen tusschen den weerd en den koopman¹: zij elk vijf ten honderd.

In een vonnis van den Grooten Raad van Mechelen, van 5 april 1452 (nieuwe stijl), werden de wethouders van Nieupoort beschuldigd de zeelieden vier schellingen (of den 6^{en} penning) per pond grooten als « courtaige » te doen betalen aan hunne weerden, in plaats van twee.

Het antwoord luidde dat deze vermeerdering op aanzoek der zeelieden zelven was ingesteld geweest om een einde te stellen aan de bestaande ongelijkheden op dit stuk: soms genoot de weerd of koopman 6 of 8 schellingen per pond, andermaal min of meer.

Het wederantwoord zei: het recht van 4 schellingen is den zeelieden zeer nadeelig en gansch tegenstrijdig met de keuren van Oostende, Sluis en elders. Te Nieupoort heeft de Weerd recht op den koop van het eerste schip, hetzij van verschen haring, hetzij van meiharing (haring in mei gevangen), op de opbrengst van welken koop hij 12 grooten voor zijn loon ontving (5 %). De koopman gaf hem daarenboven nog 4 schellingen, zij te zamen vijf schellingen of de 4^e penning van het pond. Dit beteekende een profijt van 25 ten honderd!²

Het schijnt ook dat de weerd aanspraak had op het vierde van al hetgeen de koopman « in zijnen gast » kocht, 't is te zeggen aan zijnen stuurman, zonder hem (den weerd) te kennen³.

Dezelfde strenge rechten welke de Nieupoortsche keuren den weerd opzichts eenen koopman toekenden, verleenden zij den stuurman ten laste van zijnen weerd⁴.

De koopman mocht — mits voorafgaandelijke

(1) Art XXVII. — Het art. XXI verbood den weerd meer van den stuurman te eischen dan de hoeveelheid haring welke deze hem wilde geven, *in natura* of in geld. Zulks was ongetwijfeld een bijvoegelijk profijt. *Coutume*, bl. 324 en 327.

(2) De weerd die alzoo de helft van den haring voor zichzelf mocht behouden, hief bedoeld recht onder voorwendsel « de faire « bon largent ausdits maronniers » — « mais ilz n'en font riens », voegt men erbij (Charters van Nieupoort). —

In eene keure van 1430 leest men (keurenboek, f° 15): « Item es ghecuert dat van nu voordan van den corfharinghe ende van varsschen haringhe de coopman ontfanghen ende hebben zal de IIII eerste butten van elken sceipe ende vullen rume (?), aleer de zeeman eenich *deelharinc* gheven zal, den heere, den cooplieden, den waert of andren die *harinc* sculdich ziin t hebbene ».

(3) Archief Nieupoort. Schepenvonnis van 1 december 1502. Zie onder de Bijlagen.

(4) F° 74 v. Zie onder de Bijlagen.

waarschuwing aan den Weerd — van zijnen koop-prijs de schuldvorderingen aftrekken welke weerd, stuurman of deelvennooten¹ hem te betalen hadden².

Wat de eigenlijke reeders betreft — die terzelfder tijd ook weerden waren opzichts hunne stuurlieden — uit eene overeenkomst tusschen reeder en visschers, gesloten den 17 september 1572, vernemen wij dat, in geval de reeder alleen eigenaar was van het vaartuig, hij de takeling en het noodige gereedschap leveren moest, de weerd der visschers van zijn vaartuig wezen « ende beloven daer thuus te ligghen ». De schade die aan den boot of aan het gereedschap gebeurde was « ten ghemeen coste », 't is te zeggen dat de helft door den reeder en de helft door de visschers moest betaald worden. Zoo insgelijks verdeelde men de opbrengst der vangst : elk de helft. Bovendien nochtans had de reeder recht aan vijf ten honderd, als weerd, en aan de twee volgende baten : « ende bovendien moet hij N. (de reeder) hebben als zij maken zullen thien ponden zeepaije ofte daerboven een visch om zijn eeten ; ende als zij visch deelen, zoo moet hij hebben twee deelen ende zij elck een deel »³.

Eene gelijke boet — bestaande in eene gift van tarwe aan den arme — legden beide partijen zichzelf op wegens ontrouw aan de overeenkomst⁴.

« Vennoten » noemde men in de taal der haringvisscherij de scheepsgezellen die medevoeren en deel hadden in de uitreiding van de haringbuis, bij middel van netten, door hen geleverd. De scheepsgezellen die om loon medevoeren, heette men « huurknappen ».

Het was nogal in 't gebruik dat de stuurman der buis zijne vennoten desnoods het « mede uitreeden », bij midden van leening van geld of garen bijvoorbeeld, vergemakkelijkte⁵.

De stuurlieden van Nieupoort moesten met hunne vennoten van den haringtijd afrekenen vóór O. L. Vrouwdag in december⁶.

(1) « Also verre alsoo de deelvennoten an deelen ».

(2) Keurenboek van Nieupoort, f° 76.

(3) Wetsregisters van Nieupoort.

(4) Bijlagen.

(5) Schepenvonniss van 19 juli 1507. « Cornelis Meynen, stierman, heeft beloofd jn de handen van der wet Coppin Criecke zynen « veynoot te lenen gheld ghelycke zynen andren veynoten naer « oude costume... » Vonniss van 27 juni 1506 : « dat ooc bovendien « dezelve Jan Drent (stuurman) hemlieden veynoten niet gheleent « noch ghesouccourst en hadde van ghelde, ghaerne ende anders- « sins, ghelyc een ghoed stierman sculdich es van doene.... » (Stadsarchief, Nieupoort).

(6) Keuren, f° 81 v. : « Item dat vordan alle stiermans van deser « stede gherekent zullen moeten hebben jeghen haere veynoots « van den harinctyt altoos voor onser vrouwendaghe jn decembre... »

De eerste bepaling der XXIIIe rubriek van de « Costume » onzer stad, rakende de « zeenering », verklaarde dat de stuurman, vennoten en mede-reeders van een schip of boot, varende ten vissche, ten haringe of anderszins, « winnende huere of deelen » aansprakelijk waren voor alle schade die aan de schepen of booten of aan hunne toebehoorten zou geschieden, ten opzichte der eigenaren, en dat zij de huur of het deel betalen moesten welke die schepen of booten hadden kunnen winnen.

De schade moest gesmaldeeld worden naar gelang van elks deel « dat de veijnoten ofte mede-reeders reedende zijn, ende winnen soudén mogen ».

Het verlies van een schip door het toedoen van onweersaanbare macht werd verdeeld onder reeders, vennoten « ende in societeijt zijnde », elk volgens het deel dat hij « reedende ende winnende is ». In zulk geval was de huur van het schip uit en te niet¹.

Te Nieupoort was het den huurknappen verboden den dienst hunner stuurlieden en weerden te verlaten voor het einde der teelt, 't is te zeggen 8 dagen na Sinte Catharina-feest. 't Gebruik was dat de Weerd hun een pond op de hand gaf².

Onder de huurknappen — waarvan er gewoonlijk een zeker getal vreemd waren aan de stad, blijkens de zitdagen der schepenen om de geschillen te vereffenen tusschen de stuurlieden ende « vreemde » huurknappen³ — trof men er ook aan die, gedeeltelijk ten minste, als vennoten voeren, 't is te zeggen « een deel ter huere » en « een deel met netten ».

(1) 2^e bepaling.

(2) Verordening van 10 (?) november 1571.

« Men ordonneert ende ghebiet vanweghen den heere ende wet « dat alle huerknaepen bescheept zynde te vaeren ten harynghe, « ghehouden zyn te vulstaenen heurl. heure mette stierlyeden ende « weerden van wyen zy ghehurt zyn, naer den ghecostumeerden « tyt van der teelt, dat es tot acht daeghen naer Sinte Catelynes « daeghe, ende die refuseerde meer te vaeren... ».

(3) Zie hooger, bl. 85, 3^e kol., (3^e aantekening).

Rek. 1448 : « Den tresorier Corn. Maertins, dat verteert ghesijn « hevet up den steden huus ten diversche stonden als men aldaer « besich ghesijn hevet omme te verheffen diversche vremde « huerknappen jeghen haren stiermannen ende anders IIII P « XVIII S. »

De buitengewone belasting van 1559, waarvan wij reeds gesproken hebben (zie hooger bl. 49), trof ook de huurknappen, die eenen schelling ter korf- en voorreis, en twee schellingen ter teelt betalen moesten. « Nemaer », zegt de tekst der oorkonde, « indien eeneghe « huerknappen een deel ter huere voeren ende een deel met netten, « en zullen niet voordere betaalen dat ten advenante van de huere, « met welcken taux de voornoemde weerden ghelast blyfven die « huerlieder huerknappen te mincken ende den ontfangher dat goet « te doene telcken Sint Maertinsmesse alsvooren, ghelycken tyt « van twee jaeren... » Rijksarchief, Reg. n° 27779.

§ 4. De Verkoop. Betrekkingen met de vreemde Vischmarkten.

De haring was nu in zee, dadelijk na de vangst, gekaakt, gezouten en in tonnen gelegd geweest; te Oostende gebracht, door de waardeerders onderzocht en, zoo goedgekeurd, weder in tonnen geslagen in dewelke het haringmerk gebrand werd¹.

Hoe en waar werden de voortbrengsels der vangst verkocht? Vooraleer deze vraag te beantwoorden, moeten wij een woord zeggen van de koopvaarders en haringjagers, die eene gewichtige rol in den vischhandel vervulden.

Niet alleen de visschers van de stad of van elders brachten haring en visch binnen.

De koopvaarders en haringjagers — dit laatste woord is in Holland nog bekend² — voeren naar de haringbuizen en kochten den haring, welken zij vervolgens naar de vischmijn van Oostende brachten. Dit noemde men « den haring jagen ». Ziehier eenige teksten tot bewijs en opheldering:

Rekening van het Pondgeld.

« t Welcke es den hondersten pennynck van alle
« den caeckharynck, varsschen harynck ende
« ghesoutten vissche, die binnen deser stede van
« eenen jaere anghebrocht ende vercocht ghezyn
« heeft, zo by de *coopvaarders*, *harynckjaegers*,
« *macreelvaarders* als alle andere...³.

Eenige regelen verder is er spraak van « uut-
« reeders van coopvaarders ende harynckjaegers ».

« Commissarissen ordonneren dat men jaerlicx
« zal doen jnnen 't pontghelt by de rubrice ver-
« claerst, niet alleene van de visscherie, nemaer
« de *coopvaerderie* van al den harinck, visch ende
« andere ghevanck by hemlieden alhier anne-
« gebrocht, *weder zy die zelve ghevanghen hebben*
« *ofte in zee ghecocht*, dewelcke zy oock ghehouden
« zullen zyn naer het arriveren jn de myne ende
« coopinghe deser stede te bringhene »...⁴.

Dijkagerekening 1559:

« Voorts zullen de voornomde visschers t zy
« poorters ofte vrende alhier afvarende voor ghe-
« lycken tyt van twee jaeren alsvooren ghehouden

« zyn jaerlicx te betaelen van elck last caecha-
« rynck, van wat marck dat zy, gheen uutghe-
« steken, verstaende ter caye ghepact ende den
« voorvanck binden hove, metgaders van elck
« last corfharynck ende varsschen harynck, by
« hemlieden ghevanghen ende alhier jnghebrocht,
« metgaders van deghoone die zy buuten vercoo-
« pen zullen ofte varsch jn Inghelandt leveren zo
« zy ghecostumeert zyn, ende oock deghoone die
« alhier by *coopvaarders* deser stede jnghebrocht
« metgaders van deghoone die zy buuten ver-
« coopen zullen ofte varsch jn Inghelandt leveren
« zo zy ghecostumeert zyn, ende oock deghoone
« die alhier by *coopvaarders* deser stede jnghebrocht
« zal wesen, nyemant exempt, de somme van twee
« scellinghen grooten van den laste, zo wel van
« den deelharynck als anders... »

Stadsrekening over het jaar 1559:

« JAN BISSCHOP... ter cause van zyn coop-
« vaerdere van den harynck by hem alhier an-
« ghebrocht ende in zee gecocht ende ghejoghen
« ter teelt laestleden... V £ par. »

Andere voorbeelden:

JACOB COLENHEINS, weerd van Franssois Thiesse... « met harinck te jaeghen »;

Van JAN BUSSCHOP « als vutreeder van GILLIS
« BUSSCHOP ende FRANCKE THIESSE zyne coop-
« vaerders ende harinckjaegers »...; zes last en
half versche haring « met zyn coopvaerder an-
ghebrocht... »¹.

Wat nu den verkoop betreft, een deel der vangst werd ter plaats zelve, in de mijn of « coopinghe », te koop gesteld.

Dat echter de voortbrengsels der visscherij de behoeften der plaats overtroffen, in weerwil der ruime plaats welke haring en visch, gedeeltelijk ter oorzaak der toenmaals talrijke vastendagen, in de nooddrift onzer voorouders bekleedde, kan men uit de betrekkingen onzer kooplieden met de Oosterlingen en met de in- en uitheemsche vischmarkten genoeg afleiden².

(1) Te vergeefs werd er in sommige visschersdorpen verbod gedaan aan de visschers hunne vangst elders dan op hunne inschepingsplaats te verkoopen, zooals te Wenduine (Rekeningen der S. Donaas-Proostdij, Staatsarchief Brugge, 1515 en 1526); *Précis Analytique* van F. Priem, 2e reeks, V, bl. 285.

(2) In Engeland bestaan de *steam-carriers*.

(3) Rekening der stad 1577-78, f° 10 v.

(4) Rekening der stad 1559, aantekening der Commissarissen in het hoofdstuk van het Pondgeld.

(1) Stadsrekeningen, Pondgeldrubriek (*passim*).

(2) Rek. 1500, f° 2 v.:

« Ontvangen van den tresorier van onverpachtten Haringaccijns
« te wetene van allen den harynghe by den visschers van deser
« stede ghevanghen naer onzer vrouwe daghe half ougst ende
« buuter stede ghevoert XII s. p. van elk last ».

(8 namen=130 £ 16 s. p.)

Reeds ten jare 1397 ziet men Oosterlingen kaakharing in eene onzer kuststeden, te Nieupoort namelijk, te koop stellen¹.

De Oosterlingen kochten meest de opbrengst der vóór- en navangsten, die anderszins moeielijk aftrek vond. Zoo gewichtig waren hunne aankopen, in de jaren vijftienhonderd, dat de Vier Leden van Vlaanderen in 1513 het vertrek dier kooplieden als den dood aanzagen der vlaamsche haringvisserij².

Van de betrekkingen onzer zeesteden in het algemeen en van Oostende in 't bijzonder, met de vischmarkten van het binnenland alsook met de fransche steden, in de voorgaande eeuw. hebben wij reeds eene gedachte gegeven.

In de jaren vijftienhonderd zien wij de Oostendenaars hunnen haring te koop zenden o. a. te BRUGGE, te KORTRIJK, te DOORNIK, te RIJSEL³. De geschillen welke nopens het « weerschap » op de vischmarkten dier verschillende steden in den loop van gezeide eeuw ontstonden en waarvan verder spraak zal zijn, leveren een welsprekend bewijs van deze handelsbetrekkingen. Er zijn ook andere bewijzen voorhanden. Wat de betrekkingen met de stad Kortrijk aangaat, ten jare 1528 werd de pensionaris van Oostende, Jan Du Moullin, derwaarts gezonden om protest aan te tekenen tegen zekere nieuwe belasting welke de Heer van Huele eischen wilde van de poorters van Oostende, te weten twee haringen voor elk peerd door Kortrijk trekkende⁴.

Naar de engelsche markten ook zonden zij de voortbrengsels hunner vangsten, en wel bijzonderlijk, zoo te vermoeden is, naar de vrije haringmarkt van Yarmouth of Yermude, zoo de Vlamingen zeiden⁵, toenmaals de belangrijkste engelsche vischmarkt, die van in de veertiende tot in het

begin der zeventiende eeuw door een steeds toenemend getal visschers en kooplieden van Engeland en het vasteland bezocht werd¹.

De hooger aangegeven tekst van 1559 alsmede de titel van het ontvangstenhoofdstuk « Pondgeld »² zinspelen op de betrekkingen met de engelsche vischmarkten³.

Ten jare 1551, tijdens de vijandelijkheden met Frankrijk — dewelke op het gebied der zee weerklink hadden — voegden zich de Oostendenaars bij de Nieupoortenaars en Duinkerkenaars, om de toelating te bekomen hunnen haring naar Engeland te zenden, mits een ten honderd ten profijte van den keizer te betalen⁴.

Doch in de zestiende eeuw — en dit was misschien ook reeds zoo in de vijftiende, zoo het geschil van 1483 en de kronijken schijnen te bewijzen⁵ — was het in Frankrijk dat de vlaamsche haringvisserij in het algemeen en die van Oostende in het bijzonder haren voornaamsten aftrek vond.

Meer dan eens, in den loop der eeuw waarmede wij ons thans bezig houden, hadden de moeielijkheden en oorlogen tusschen onze vorsten en de Franschen voor gevolg dat de zeevaarders van Vlaanderen de fransche havens niet konden of niet mochten bezoeken. Telkens ziet men de vlaamsche zeesteden, bijzonderlijk Oostende, Nieupoort en Duinkerke hare pogingen vereenigen om door het bekomen van vrijgeleiden of van de afschaffing van tegenstrijdige bevelen de nadeelige gevolgen van zulk eenen toestand te keer te gaan.

Ten jare 1545 bij voorbeeld, vroegen de zeesteden de medewerking der stad Brugge om de toelating te verkrijgen om, in weerwil van zeker octrooi door de Vier Leden van Vlaanderen⁶ onlangs bekomen, haren haring in Frankrijk te mogen voeren. Dit verzoek werd niet ingewilligd⁷.

In 1557 verzochten de zeesteden wapenstilstand « voor de ghemeene ende generale visscherie ». Zij bekwamen vrijgeleiden en « transport van den caecharinc up Vranckerycke »⁸.

(1) Rekening der stad Nieupoort 1397. « Jtem Heynric Gelleyn « van dat Oosterlinghen hier binder stede caechariinc vercochten « ende ne ghene assise der of nemen ne moeste van der wet van « Brughe, ofgheslegghen van sinen pachte XVIII £ ».

(2) Bijlagen.

(3) Stadsrekening. « Den XXIII^{en} jn ougst ghedeputeert Jan « Du Moullin pencionnaris te reysen te Curtericke nopende de « nieuwe jmposicie die mynheere van Huele exigeren wilde op de « poorters van deser stede te wetene van elcken peerde twee « haringhen lydende duer de stede van Curterycke... » (F. 38).

(4) Bij acte verleden voor de schepenen der stad Nieupoort, den 12 februari 1580, verkoopt Remy Ruffin, gevolmachtigde van Gheeraerdt Duvivier, Mahieu Mordacque en Gerardt Hochepied, kooplieden van Rijsel, aan ADRIAEN VELTERS 4 last hollandschen zalm (Wetsboeken). Zie onder de bijlagen.

(5) Stadsarchief Nieupoort, Wetsregisters.

(1) De Caux, op. cit., bl. 82.

(2) Zie verder.

(3) Zie hooger bl. 49 en 97: « ..metgaders van elck last corfharinck « ende varsschen harynck by hemlieden ghevanghen ende alhier « jnghebrocht metgaders van degheone die zy buuten vercoopen « zullen ofte varsch jn jnghelandt leveren, zo zy ghecostumeert zyn... »

(4) Stadsrekening, f° 49 v.

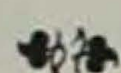
(5) Zie hooger bl. 74.

(6) Verbod van wijnen uit Frankrijk te laten komen.

(7) Staatsarchief van Brugge. Reg. Nr 24, f° 74 v.

(8) Rek. f° 52 v. en volgende.

Aan de zeevaarders werd in mei 1563 de toelating vergund om op hun gevaar naar Frankrijk en Engeland te varen¹, alsook ten jare 1569: omdat, zegt de rekening der stad Oostende, hun haring «principaelick jn t westquartier up Vranckericke zynen issue neemt²».

Van de namaking van het oostendsch haringmerk te DOWAAL in 1494³ en te BOULOGNE in 1495, hebben wij reeds gesproken⁴. In laatstgenoemd jaar komen verscheidene kooplieden van DIEPPE een vertoog doen aan de wethouders onzer stad in betrekking met den haringhandel⁵.

Uit TROYE en andere plaatsen in Frankrijk komen in 1527 verscheidene kooplieden met de schepenen spreken nopens de waardeering van den kaakharing⁶.

De namen van fransche kooplieden, van Troye en PARIJS namelijk, ontmoet men in de lijst der personen aan welke de stad, in de jaren 1530 en 1531, den haring verkocht dien zij eenige maanden later leveren moest, om geld te slaan en hare werken te betalen⁷.

Naar alle waarschijnlijkheid moeten met dit feit de verschillende bijeenkomsten onzer schepenen met kooplieden van de stad Troye, in Champagne¹, ten jare 1532², in verband gebracht worden.

Vermelden wij nog den naam der Stad KALES³, die een gewichtige visschersmarkt was, in de zestiende eeuw⁴.

Met geene fransche stad echter hadden onze kooplieden zulke belangrijke betrekkingen als met ROUAAN.

Menigvuldig en welsprekend zijn de feiten en teksten die zulks bewijzen.

Ten jare 1500 verklaarden verscheidene kooplieden van Rouaan borg te staan voor eene som van honderd ponden grooten, welke de steden Oostende, Nieupoort en Duinkerke, ter gelegenheid van een geding met eenen Schot, in bewaarderhand geven moesten⁵. Hooger hebben wij de nabootsing

(1) Rek. 1530.

« Vertheert by den heere ende wet den XXVIII^{en} jn ougust ter « bienvenue van Nicolaus Dorengiers, coopman van Troye in « Champagne... III £ XIII s. p. » (F^o 38 v.)

(2) 1532: « Ghepresenteert den XII^{en} jn septembre Estienne « Legreyn coopman van Troye jn Sampaigne vier kannen wyn ». (F^o 36).

« Ghepresenteert den vierden jn meye Guillaume Legraz « coopman van Troye hier commende by der wet vier kannen. » (F^o 40).

« Vertheert den vierden jn ougust by den heere ende wet ter « scotelspyse hemlieden ghepresenteert by Guillaume Legraz coop- « man van Troye hier commende by der wet... VI £ » (F^o 43 v.)

(3) Rek. 1580-81, F. 54 v. « Ende (J. Oliviers) heift daeromme « ghevachiert, midts dat hij met eenen ghelast was te besoenighen « metter Admiraliteyt up t stick van Remees Lauwers, onsen « poortere, ter cause van den gheconfisquieren zoute aldaer van « Francois De la Masse, van Calis, dewelcke de pennijnghe van « den voornoemden Remeus, gheprocedeert van de vercoopinghe « van den ghevanck van zijnen vissche bij zijn visschere van hier « te Calis anghebrocht, aldaer afhandich ghemaect hadde, uut « crachte van represailen van der majesteit van Vranckerijcke... »

(4) Vlaamsche kronijk, passim.

(5) Acte van 10 Nov. 1500, archief der Stad Nieupoort (Charters). — Te Rouaan bestond er in de voorledene eeuw nog eene straat « la rue de la Harenguerie » genoemd (*Histoire de Ronen*, door L. du Pouillet).

Een der registers van den Beroertenraad (Conseil des Troubles) in het Rijksarchief, n° 512, f° 271, bevat het afschrift van eene acte verleden voor het magistrat der stad Oostende, uit dewelke blijkt dat zeker Jan Boudeloot alhier zaken verhandelde voor rekening van eenen koopman van Brugge, en zulks, volgens de verklaring van eenen der personen (W. Bailleul), door de wet hierover onder- vraagd, « niet alleene binnen desen lande, nemaer ooc buuten « lande, want hy.... hem die spreekt, t anderen tyden brieven ghe- « zonden heeft uut Bretaigne,.... ende zonderlinghe binnen drie « maenden herwaerts ontfinck hy deposant een brief van denzelven « Boudeloot, ghescreven te Rouan in zyn laatste reise van Bre- « taignen, daerby hem deposant van nieus lastende dat, angaende « eenighen harinc voor schulden te nemen, niet doen en zoude, « zonder avis van den voornoemden De Boodt..... »

(1) Rijksarchief, reg. n° 37386, f° 45 v.

(2) Rek. f° 49 v.

(3) Rijksarchief, reg. n° 37317: « Ghezonden den XX^{en} jn maerte « Victoor De Clerc buerchmeester te Brugghe omme advys up de « ghecontrefaichte ronne ende haringhe die ghebrocht was ter « vente by eenen Jan Van Germes van Dorneke binnen der stede « van Douay... Ghezonden den XXV^{en} jn maerte Pieter De Knoc « scepene ende Perchevael van Moerkerke omme t voorseide stic « Douay. »

(4) Bl. 87.

(5) Rek. 1495-96:

« Ghepresenteert den XXVI^{en} jn ougust zekere personen cop- « lieden van Diepe hier commende an de wet zekere vertooch « doende up t fait van den haringhe, II kannen wins, XXXII s. »

(6) Rek. 1527: « Ghepresenteert den VI^{en} jn octobre Estienne « coopman van Troye ende ander diveersche cooplieden uut « Vranckericke hier commende by der wet ter cause van t waran- « deeren van den caecharinc, vier kannen... » (F. 43 v.)

(7) Zie hooger bl. 49.

Stadsrekening 1530, F. 48. Uitgaven gedaan door de wethouders vergaderd met « Estienne Legrey, coopman van Troye omme hem « vuter name van der stede te vercoopen zekere quantiteyt van « caecharinghe te leveren te Bamesse eerstcommende, ende doe de « penninghen ontfangen omme de stede te repareeren... VI £ p. »

« Betaelt diverssche weerden binnen deser stede over de « leveringhe van acht last locaters vercocht Nicolaus Galopin, « coopman van Parys, van dewelcke vercoopinghe van haringhe « hier vooren jn t capitle van den ontfanghe extraordinaire « f. IX gherekent es ontfaan VII^c LXVIII £ p. ende hier jnne « uitgheven midts den verliese de somme van VIII^c XCV £ p. » « Rek. 1531, F. 15 v.: ...Ontvangen van eenen « coopman uut Vranckericke » voor den koop van zeven last « locaters » (enz.)

van het haringmerk van Oostende, te Rouaan in 1501, vermeld¹.

Ten jare 1512 werd te Rouaan beslag gelegd op de goederen van verscheidene Oostendenaren, ten gevolge van gelijken maatregel die, krachtens «lettren van placcate» van den Vorst, te Oostende genomen was geweest, ten opzichte van buit door de Franschen in de haven gevoerd².

Den 15 november 1531 ontvangt de schepenenraad het bezoek van Jan Mouton, koopman van Rouaan, en Michiel Demeestere, koopman van Iper³. De « Rouaansche haring », 't is te zeggen haring voor Rouaan bestemd, was eene bekende benaming⁴. Wanneer men ziet wat onze Stad, samen met hare twee zusters : Nieupoort en Duinkerke, in 1532 en in de volgende jaren al deed, om de afschaffing te bekomen der hooge rechten of belastingen welke men te Rouaan op den aldaar te koop ingebrachten haring wilde heffen, is alle twijfel onmogelijk nopens de belangrijkheid der betrekkingen onzer visscherij met de hoofdstad van Normandie.

Wij bedoelen de geschillen die in 1532 uitbraken tusschen Rouaan en de drie zeesteden van Vlaanderen : Duinkerke, Nieupoort en Oostende — een belangwekkende inrichting met dewelke de lezer wat verder kennis zal maken — op het stuk der « warderye »⁵ (weerdenschap, ongetwijfeld), of duidelijker gezegd, zekere rechten of « exactien »⁶, « nieuwe imposicien »⁷, elders genoemd: « zeker lastghelt ende nieuwe «exactien»⁸, welke de vischkoopers⁹ in gezeide stad wilden lichten op de visch en den haring die aldaar door de kooplieden van Holland, Zeeland en Vlaanderen te koop gezonden werd. Verscheidene gewichtige bijeenkomsten hadden plaats onder de afgeveerdigden der genoemde vlaamsche zeesteden, die de stad Brugge¹⁰, de andere Leden van Vlaanderen alsmede de regee-

ring¹ poogden in die zaak belang te doen stellen en de hulp der besturen inriepen. Adriaan Marchant, Pensionaris der stad Nieupoort, kreeg last om, namens de drie zeesteden, naar Frankrijk te gaan en hare belangen bij de bevoegde personen te verdedigen. Adriaan Marchant trok eerst naar Rouaan² (23 oogst 1532), vervolgens bij den afgezant van Karel V te Parijs en nogmaals naar Rouaan (10 december 1532³).

De kooplieden van Vlaanderen, Zeeland en Holland verkregen van den koning van Frankrijk brieven, krachtens dewelke zij ontstaan mochten met de betaling van den 20^{en} penning, die te Rouaan in zwang was⁴. Doch die brieven werden door een gerechtelijk vonnis nietig verklaard⁵. De rekening van Oostende over het jaar 1534⁶ en die van Nieupoort over het jaar 1535⁷, spreken van de onkosten van verscheidene processen of gedingen welke de drie steden te Rouaan, ten gevolge van dit geschil, aangingen in het Parlement van Rouaan, met goed gevolg, schijnt het⁸.

Dat de betrekkingen der Oostendenaren met de

(1) Rek. Nieupoort, 1532, f° 72. — Men betaalde 3 £ 12 s. voor een « letter van adresse. »

(2) Ib., f° 71. Hij was zeventien dagen afwezig en zijne reis koste 102 £. Onkosten van afschriften, acten en sententien = 15 £.

(3) Ib., f° 72. Die reis kostte 300 £. Onkosten van een Mandement en consultatiën = 23 £ 5 sch. — Rek. Oostende, 1532, f° 43 v. en 47 v.

(4) F^o 47. Vergadering der zeesteden te Nieupoort: « nopende « de nieuwichede die eeneghe persoonen van Rouaen exigieren « wilden van den goede aldaer arriveerende ende ghebrocht van « de voornoemde drie steden, daerof zij van Rouaen doen « namptieren den twintichsten penninc »...

(5) Subrepticelien van geener weerde. Rek. Oostende 1532, f° 42 v.

(6) « Betaelt Pieter de Huvettere, pencionaris van der stede « van Dunckercke, ter cause dat dese stede sculdich es by « rekeninghe ghehouden binnen der stede van Nieupoort, den « tiensten in april XVe XXXII laetstleden, nopende t vervolgen « van diveerssche processen die de steden van der Nieupoort, « Dunckercke ende Oostende ghehadt hebben te Rouaene nopende « de nieuwe jnposicien die men aldaer upstellen wilde up den « caecharync ende ghezouten visch commende uut Vlaendren « ende ander landen, over dese stede porcie de somme van « LXXI £. »

(7) F^o 83 v.: « Van diverssche costen die de drie steden « Dunckercke, Ostende ende Nieupoort ghedregen hebben van « te vervolgen t proces van der nieuwe jmpocitie upghestelt « binder stede van Rouaen, jn prejudicie vande supposten der « K. M., voor procureur, advokaet, es hier over de stede porcie b. « CXV £ XVIII s. ».

De stad Oostende betaalde haar aandeel (1/3) in die onkosten (115 £ 18 s.) in handen van Robert Bosquier, Rouaanschen koopman (Rek. 1535, f° 43 v.

(8) De 3 steden deden immers in 1538 (Rek. Oostende, f° 49 v.; Rek. Nieupoort, f° 78) pogingen om van de Leden van Vlaanderen de terugbetaling harer onkosten te Rouaan te bekomen.

(1) Stadsrekening 1501, f° 8 v.

(2) Rek. f° 18.

(3) Rek. 1531, f° 41 v.

« Ghepresenteert den XVe novembre Jan Mouton, coopman van « Rouaen en Michiel Demeestere, coopman van Ypre, vier kannen « wyns. »

(4) Stadsarchief van Nieupoort, acte van 27 september 1499.

(5) Rek. Nieupoort, 1533, f° 69 v. :

« Aen een bode van Rouaen brynghende de sententie by de drie « steden aldaer gheobtaineert nopende de *Warderye* van den vissche « ende harynck by ordonnancie over de stede portie betaelt VI « £ VI s. »

(6) Rek. Nieupoort, 1535, f° 70 v.

(7) F^o 83 v.

(8) Rek. Oostende, 1535, 43 v.

(9) Id., 1538, f° 49 v.

(10) Rek. Nieupoort 1532, f° 71-72; 1535, f° 70 v.

Rouaansche vischmarkt bijna geheel de zestiende eeuw bleven voortduren blijkt uit de twee volgende oorkonden, waarvan wij hier den beknopten inhoud geven. De eerste derzelve is een klaagschrift nopens zeeroovers die in de laatste dagen der maand oogst 1563 een schip aanrandden dat, uit Oostende vertrokken, Frankrijkwaarts voer, geladen met twintig lasten en onderhalve ton haring en drooge visch, bestemd om te Rouaan, voor rekening van BERTHELMÆUS MUENICX, WILLEM BAILEUL en Jacob De Mijstere (den jonge), poorters van Oostende, verkocht te worden¹.

Van geen minder belang is de tweede oorkonde, die de overeenkomst vaststelt, gesloten den 10 februari 1580, voor de wethouders der stad Nieupoort, door dewelke MICHEL SCHOT, poorter van Oostende, van Thomas Prieur, van Hâvre-de-Grâce (Frankrijk) de somme van 18 £, 9 schellingen, 6 penningen grooten aanveerd: dit was het derde der onkosten en schade, veroorzaakt door de stranding, in de haven van Nieupoort, van het schip genoemd «*La Margriete*», schipper Thomas Prieur, straks genoemd, geladen met 21 lasten en onderhalf tonneken haring, insgelijks bestemd om te Rouaan te koop gesteld te worden, voor rekening van Pierre La Court, Eustace le Bossu, Franssois de Brest, Nicollas Bysart, Guillaume Passart en Gelande Renault, kooplieden van Parijs, waarvan Michiel Schot, «*facteur*» was. Uit kracht derzelfde overeenkomst, zouden gezegde kooplieden de twee andere derden der schade en onkosten betalen².

Op welke wijs het vervoer en de verkoop van visch en haring, voor andere vischmarkten bestemd, geschiedde, is een ander vraagpunt waarvan het tweede lid bijzonderlijk onze belangstelling verdient.

De visch vervoerde men naar de markten van het binnenland hetzij over water³, hetzij met wagen

en peerd (*chasse-marée*)⁴. De koopvaarders vervoerden ze naar de vreemde gewesten over zee.

Nu komen wij tot de vollediging onzer studie over het weerdschap, een woord dat wij hier met eene nieuwe beteekenis moeten verrijken.

Niet slechts in de zeehavens immers, ook in de steden van het binnenland, in bezit eener vischmarkt van zekere aangelegenheid, trof men den weerd en het weerdschap aan, zooals in Brugge, Doornik, Kortrijk, Rijsel, Dendermonde⁵. Hoe moet men hier die benamingen uitleggen? De weerden der binnenlandsche vischmarkten waren personen, door de vischverzendes der zeehavens aangesteld, om hunne visch op die markten te verkoopen en hun de penningen van den verkoop voortkomende te laten geworden.

Men noemde dien persoon «*weerd van den envoye van den vissche*»⁶. De rekening der stad Nieupoort over het jaar 1460 beschrijft zijn ambt volgenderwijs: «... den envoye ende gasterie⁷ van haringhe ende van vissche te Ryssele maerct»; ook nog: «... den envoye ende werdscepe van den vissche ende haringhe aldaer»; elders: «... (ter cause van) den mynen ende werdscepe van den vissche ende haringhe ghezonden bi den voorseiden coopliden van der Nieupoort te Ryssele te venten...»

Kwam een Weerd van Oostendsche kooplieden in onze stad, de schepenen lieten niet na hem eenige kannen «*presentwijn*» aan te bieden⁸.

Krachtens de bestaande gebruiken, en zelfs,

(1) Reg. 37254 (Rek. van 1 april 1422 tot 31 maart 1423 (o. s.): «Item den XV^{sten} dach jn de voorseide maend so waren ghesent «*Hc filius Hx Bondins ende Victor Ghiselin ande de (sic) dienaers* «van myn heere van Huele dewelke jn arreeste hilden staende «waghene ende paerden van eenen onser poorter viscopper wies «knappe verdobbelte hadde den ontfanc van zynen vissche ende «wech ghelopen...»

(2) «Item dat gheen *vischcoopers weerd* van *vissche* zijnen ghasen «toehoerende die hij vercoept, *mijn* roepen ne mach, maer mach «wel mede deelen in de coopmanschap toter helft bij also dat hij «te voeren bespreekt, up overhoerich heere ende wet ende de boete «van III £ par.»

«Oudheidkundige kring der stad en des voormaligen lands van Dendermonde, gedenkschriften», 2^e Reeks, D. I, 3^e Aflev. (1868), bl. 180.

(3) Rek. Oostende 1551.

(4) Zie hooger, bl. 93.

(5) Reg. 37350 (Rek. 1419): «Item den XXVIII^{en} dach in april «zo quamen t Oosthende twee weerden van *viscopers van Valencine*, «dewelke dicwile doen duer de coopliden van Oosthende, twee «kannen wyns...» 37324 (1501), f° 6 v. (Processiedag):

«Ten zelve daghe meester Joris Arends Van der Gracht, «Morissins Ballius, Jacop Van Orroir, de Wert van Doornicke van de «copliden van deser stede, Corn. Romeins van Ghistele ende meer «andre VI kannen wyns...»

(1) *Relations politiques des Pays-Bas et de l'Angleterre sous le règne de Philippe II*, publiées par le bⁿ Kervyn de Lettenhove, III bl. 529 en volg.

(2) Zie het stuk onder de bijlagen.

(3) Reg. 37360 v. h. Rijksarchief, f° 32 (Rek. der stad, 1537):

«Den XVI^{en} jn maerte so was ghedeputeert Inghelraem van «Bambeke, greffier te reysen te Brugghe, by Burchmeesters ende «schepenen s landts van den Vryen omme metten vischcoopers «van Brugghe te vervolghen dat die van sheerwoutermansambacht «t water zouden laten loopen, omme den visch te voeren naer «Brugghe zonder dat af te stoppen, zo zy ghedaen hebben, «vacierende drie daghen te XXIII s. s daechs comt III £ XII s.»

zooals het geval was te Kortrijk, schriftelijke oorkonden, hadden de vischkooplieden onzer zee-steden het recht eenen weerd van hunnen keus aan te stellen, gelast met het verkoopen van hunnen haring en visch¹.

Het charterboek van ons stedelijk archief bevat een afschrift, ongetwijfeld opgemaakt ter gelegenheid van het geschil van 1551 (zie verder), « van « den previlegie der stede van Cuurtrycke nopende « 't vercoopen van den zeevisch ende harync dat « elcken aldaer vermach te doene jn groots ofte te « peneghen ».

Dit voorrecht was de bekrachtiging door Hertog Jan, den 3 juni 1408, eener keure betreffende den vischverkoop in gemelde stad, waarin het door de zeesteden ingeroepen recht vermeld staat².

Herhaalde malen poogden de Vorst en de wethouders der steden het weerdschap dier markten, en zelfs het weerdschap in zeesteden en dorpen, bij middel eener openbare verpachting dezer bediening uit te baten. Doch een maatregel van dien aard zou aan kooplieden en stuurlieden den vrijen keus hunner weerden benomen hebben. 't Is hetgeen den hardnekkigen weerstand verklaart onzer verzenders bij elke streving in die richting.

Reeds van in de tweede helft der XVe eeuw worden pogingen in dien zin aangewend.

Een langdurig geschil ontstond in 1460 en 1461, tusschen onze zeesteden en de stad Rijsel, wier wethouders van den Hertog de toelating bekomen hadden om het Weerdschap van haring en visch, tot dan toe aan eenen persoon toevertrouwd die

door de kooplieden was aangesteld, te verpachten³.

Al of meestal de visscherssteden en dorpen van Vlaanderen vereenigden hunne pogingen bij die van Nieupoort, dat in die zaak de rol van aanvoerder vervulde. Verscheidene bijeenkomsten grepen plaats onder de afgeveerdigden der belanghebbende steden en *iden* der zee kust, zooals Duinkerke, Nieupoort, Walravenside⁴, Oostende. De kwestie kwam zelfs voor den grooten Raad. Een « appointement » werd eindelijk den 9 april 1561 tusschen Nieupoort en Rijsel gesloten⁵.

De oorkonde van 1467, in welke wij zulke belangvolle gegevens aangetroffen hebben nopens het weerdschap van Wenduine, heeft haar ontstaan aan dezelfde politiek te danken⁶.

Na Rijsel en Wenduine was het de beurt van Nieupoort, Oostende en Blankenberghe, in 1479. Een genaamde Clauden De Boussen had van den vorst « zekere officien van mine van harynghe ende vissche » in die drie steden verkregen.

Na vruchteloos de nadeelen van zulk eenen maatregel aan dien persoon te hebben vertoond (8 januari), wendden de gezegde steden zich tot de Vier Leden om hunne ondersteuning te bekomen ten gunste harer pogingen bij den hertog, daar « het zijn zoude de gheheele bedervenisse van deser stede » (19 januari).

Den 12 juni trok eene afveerdiging van Oostende naar Brugge, op verzoek van 's hertogs Grooten Raad « up t fait van den « waerdscepe ende gasterie » van deser stede ende anders »⁷.

De stappen der drie belanghebbende steden hadden den gewenschten uitslag.

In 1502 stonden de belangen onzer vischkoopers

(1) Stadsrekening 1503 :

« ...Nopende den weerdscopen ende dat elc coopman van « haringhe ende vissche van der steden up de zee cant ghestaen « zulken weert jn de voornoemde steden zoude moghen nemen « omme zyn goet te vercopene als t hem believen zoude, daer de « oude costume die eeneghe van der steden jnghebroken hadden ». (Zie verder).

(2) « Jtem et se les dits marchans vouloient leur poisson faire « vendre en gros ou en detail par aucune aultre personne que « eulx mesmes, que jlz le pourront faire sans en estre reprins et en « donneront a celluy qui les adenierera (?) quatre gros pour ferme « et louaige destal ou moins en cas quilz le peuvent trouver, sans « en aucunement prendre ou donner metevisch ne aultre prouffict « quelconque. » Daarna leest men :

« Jtem et pour que les *hostes* des marchans et aultres personnes « qui ont vendu le poisson ont accoustume de prendre des mes- « saiges des marchans poisson que l'on dict metevisch ofte love- « visch, et aussy que les dits messaiges des marchans souloient « aucuneffois mesmes prendre du poisson hors des paniers et le « donner ou jl leur plaisoit par avant que les dits biens estoient « venduz en groz... » (Zulks wordt verboden).

Charterboek F. 139-141.

(1) Rek. Nieupoort 1460:.... « te sprekene op t vercrighen vanden « envoye ende *gasterie* dat die van Ryssle bi ons gheduchten « heere cercregghen hebben also ze zegghen omme pachte te « stellene en daerup bi hemlieden voorzienicht t hebben. »

(2) Zie hooger bl. 60, 1^e kolom, 1^e nota.

(3) Stadsrekeningen van Oostende en Nieupoort.

(4) « Requis si le dit Josse van Bonem a rendu compte a feu « mon dit S^r le Duc des prouffis et emolumens ; dist que onques jl « n'en rend compte. Aussi c'estoit le droit dudit Josse ; que sam- « blablement le *droit du mien* de Blancqueberghe et Ostende, que « plusieurs particuliers ont en leurs mains, et qui porte beaucoup « plus que celluy du dit Wendune, jlz n'en rendent nul compte ; et « appartient ce droit a ceulx avecq lesquelz les pescheurs ce adre- « chent (*adressent*) et accordent. »

Zoo men van het weerdschap een vorstelijk ambt maakt : « les « pescheurs s'en yront en autres villaiges ou on ne use pas de « pareil droit si comme a *Blancqueberghe et Ostende* ou jl y a *sept au huyt* « *clercs* quy par le election et du consentement des dits pescheurs ont le prouf- « fit du dit *myn*. Et se y aura de grans murmures. »

(5) Reg. 37306.

te Kamerijk, op het stuk van het weerdschap, in gevaar.

In het jaar 1503 gold het 't weerdschap van niet minder dan elf steden: 't waren Iper, Kortrijk, Doornik, Valenciennes, Kamerijk, Dowaaï, Atrecht, Bethune, Arie (Aire) en Sint-Omaars, alsook Rijsel nogmaals. Overal betwistte men het recht der vlaamsche zeesteden van weerden van haren keus in die plaatsen aan te stellen¹.

Twee jaren nadien lokte het vraagpunt van het weerdschap van laatstgenoemde stad en van Doornik, waarvan men een « officie » wilde maken, verscheidene vergaderingen uit onder de vlaamsche zeesteden en dorpen, namelijk Oostende, Nieupoort, Blankenberghe, Wenduine, Heist en Duinkerke.

Het weerdschap van Brugge had ook zijne beurt omtrent dien tijd (1504). In 1529 wilden de schepenen van Kortrijk het weerdschap in handen nemen. In 1551 was er nog eens spraak van het weerdschap van Kortrijk: ditmaal was het de vorst die deze bediening te zijnen bate wilde verpachten. Doch hier had men eene schriftelijke oorkonde voorhanden, waarvan wij straks hebben gesproken, en die den vrijen keus der vischkoopers vaststelde.

Elf jaren later werden de vlaamsche kooplieden nogmaals in eene hunner eigene havens, in hunne oude rechten en gebruiken bedreigd. Den 21 oogst 1562 zien wij de stad Oostende aan de andere zeesteden eene bijeenkomst voorstellen, om middels te beramen, strekkende tot het verijdelen der pogingen van kapitein Joos Meyne, om van den vorst het weerdschap te bekomen der vreemde visschers te Nieupoort aankomende, « twelcke », luidt de tekst der stadsrekening², « grootelicx redonderen zoude ten laste van de drie zeesteden »³.

Den 21 april trok een gezantschap der Drie Zeesteden met de afgeveerdigden van Kortrijk naar Rijsel, om aan de leden der Rekeningenkamer de redenen te kennen geven die ten gunste der aloude gebruiken pleitten.

De eindelijke uitslag dezer pogingen en stappen wordt door de voorhanden zijnde oorkonden niet altoos vermeld. Wat Rijsel betreft, daar hadden de schepenen de overhand, zoo het blijkt uit een feit dat wij straks zullen aanhalen.

In sommige plaatsen vielen dergelijke pogingen goed uit. Te Gent behoorde, in de zestiende eeuw, het « weerscip ofte mine van der vischmaerct » aan de schepenen toe¹.

In andere stierven zij uit tegen de gemeene werking der drie zeesteden, Oostende, Nieupoort en Duinkerke.

De zegepraal van Vorst of van gemeentebestuur strekte niet noodzakelijk ten voordeele onzer handelaren.

Ten jare 1565 was de bediening van het weerdschap te Rijsel, hetzij bij verpachting, hetzij door benoeming, toevertrouwd aan eenen persoon die zijne plichten zoowel kweet, dat de Oostendsche vischverzendens door hem meermalen bedrogen en te kort gedaan werden. Chaerles De Leflies, zoo was de naam van den klerk der mijn te Rijsel, liet de kooplieden van Oostende, die versche visch, tonvisch, korfharing « ende andere ettelicke provisie aldaer jn de myne » zonden, de rekening van de verkochte visch geworden, zonder eenig bewijs « ofte specificatie », en zag er geen bezwaar in zelfs het geld hun door hem verzonden ten hoogerem prijze te stellen dan hetzelfde te Rijsel koers had, « ende meest licht wesende ». Dank aan schriftelijke en mondelijke verzoeken, door de wet van Oostende gedaan, werd de mijnklerk voor de Rijselsche « vierschaar » ontboden en « zeer scherpelick » zijne plichten² in het geheugen gebracht.

Men verstaat gemakkelijk dat onze kooplieden meer trouw hadden in den weerd of klerk door henzelfen aangesteld, dan in eenen vreemdeling die slechts eigenbaat voor richtsnoer en de schepenen zijner stad voor meesters kende.

Het voorgaande tafereel ware echter onvolledig, en het verhaal der latere beroerten en van zekere feiten eenigszins van genoegzame klaarheid beroofd, maakten wij den lezer niet bekend met de betrekkingen van Oostende met de andere zeesteden van Vlaanderen, betrekkingen die van de belangrijkheid der vischnijverheid dezer tijden een nieuw bewijs opleveren, een nieuw hoofdstuk verschaffen aan de geschiedenis der Vlaamsche visscherij en in de oorkonden des tijds — rekeningen en plakaten — vervat waren in de volgende woorden :

(1) Rekening der stad Oostende (Reg. n° 37326 v. h. Rijksarchief).

(2) Stadsrekening.

(3) Id.

(1) Ermerins. *Eenige Zeeuwsche Oudheden*. Beschrijving der Stad Vere II bl. 329 (Oorkonde van 6 juli 1558).

(2) Stadsrekening.

§ 5. *De Drie Zeesteden van Vlaanderen.*

In eenen tijd wanneer elke stad om zoo te zeggen een staat in het klein was, waarvan het bestuur over eenen wijderen werkkring beschikte dan de negentiende-eeuwsche gemeenteraden, was de vereeniging onder de steden, voor de kleine meer nog dan voor de groote, eene maatschappelijke noodwendigheid, een onmisbaar doch machtig middel om het gebrek aan voldoende ondersteuning en bescherming van hoogerhand aan te vullen. Zoo oud kunnen onze gemeentelijke rekeningen niet zijn of zij getuigen van dien geest van vereeniging onder de kleine steden¹.

In dit opzicht levert de geschiedenis der vischerij van Vlaanderen eene tot nog toe bijna onbekende en tevens belangrijke bladzijde op, voor die van het gemeentewezen in vroegere tijden. Wij bedoelen de onderlinge betrekkingen der vlaamsche zeesteden en wel in 't bijzonder deze van hetgeen men de Drie Zeesteden van Vlaanderen noemde, en hare werkzame gemeene strevingen ten gunste van haren handel en hare nijverheid. De Drie Zeesteden van Vlaanderen, zeggen wij: het waren Oostende, Nieuipoort en Duinkerke, welke men ook soms « de zeesteden in het westen », bij tegenstelling met die van het oosten — zooals Sluis o. a. — noemde².

Zeggen wij hier dat, in die tijden, de zeevaarders der verschillende havens van Vlaanderen aanhoudende betrekkingen onder elkanderen hadden. Wat die van Oostende aangaat, zulks was bijzonderlijk het geval vóór de oprichting der haven³.

Niet zeldzaam waren de verhuizingen der inwoners van de eene zeestad naar de andere: getuige de poortersboek van Nieuipoort en onze stadsrekeningen¹. Men ontmoet inwoners van Oostende die zich te Nieuipoort vestigen en weldra aldaar in den schepenenraad zetelen². Hebben wij hooger niet gezien hoe, met den inlandschen oorlog der laatste jaren der vijftiende eeuw, de meeste inwoners van onze stad te Sluis hunnen intrek namen?

Ook naar Duinkerke verhuisden eenige Oostendenaren omtrent dit tijdstip: de stad moest zelfs tot het gerecht haren toevlucht nemen om de betaling te bekomen der gebruikelijke « issuwe-rechten » welke de verhuizers haar schuldig waren³.

Wij herinneren ons in het archief van Nieuipoort eene verordening gelezen te hebben, door dewelke er, op verzoek der wethouders van Duinkerke, aan de inwoners deze laatste stad verboden werd zich te Nieuipoort te vestigen.

Dat iets dergelijks geschiedde ten jare 1530, wat Oostende betreft, blijkt uit de omstandigheid eener zending vanwege de oostendsche wethouders bij hunne ambtgenooten van Duinkerke, om maatregelen te verzoeken tegen de handelwijs van een groot getal zeelieden van Oostende die « aldaer « huerlieder vlucht namen ende de weerde(n) « t huere ontdroughen »⁴ 't is te zeggen hunne weerden te kort deden.

Allerlei omstandigheden werkten dus samen om de magistraten der vlaamsche zeesteden tot vriendschappelijke betrekkingen aan te zetten.

(1) « It. up den vierden dach van meye Karsteloet den Hamer t « Oosthende ghesent omme hen te biddene dat zy tote ons comen « wilden als t noot ware omme hen ende ons te verwaerne.

« It. up den XIX^{en} dach van maerte Jan den Zoete t Oosthende « ghesent omme hen te kenne te ghevene dat die hertoghe van « Bourgoengen was te Brugghe » (Rek. Oudenburg 1379) *Histoire d'Oudenbourg*, II.

(2) Staatsarchief Brugge, Reg. n° 241.

F. 347: « De zeesteden jnt oosten » (1555). — 29 maart 1554 voor paaschen.

F. 334: « Was voort gheresolveert dat men assistere de zesteden « zo wel jn t oosten als jn t westen ten hende dat dezelve een notable « somme toegheleit werde ter preservatie van de visscherie ».

1428.

(3) « Item den XXIII^{en} dach jn septembre zo waren ghesent ten « Damme de borchmeestre Jacob Bondeloet ende Jan Lotin, « omme aldaer te begheerne ghedelivereert te hebbene zeeke « goedinghen van haringhe toebehorende onsen poorters. »

Rek. 1430: « Item den XXV^{en} dach jn den ougust zo waren « ghesent ten Damme Christiaen... (?) ende Clement Willaert « omme aldaer met der wet te sprekene aengaende der nieuwichen « de die zy van onsen porters hebben wilden als van calsideghelde ».

1443.

« Jan Flore ende Jacob Maertins beede buerchmeesters ghe- « sonden ter Sluus omme te sprekene met eenighen van onsen « stiermans. »

(1) Rek. 1411-12.

« Item den XX^{sten} dach in septembre so quamen twee scepenen « van der Nieuipoort an de wet van Oosthende omme eeneghe « zaken van onsen poorters daer wonende binder stede ende « waren daeromme ontboden bi der wet eeneghe parsonen omme « claerlike te wetene t stic (enz.)... »

Hetzelfde bemerkt men te Nieuipoort. Rekening dier stad.

1393: « Jtem Salemoen Zaneke met enen cnape ter Sluus omme « onse poorters te doen constriingierne van sculden die zij der « stede sculdich waren daer hij ten tweën waer vijf daghen omme « varen moeste, voer wech X^e dach jn sporkle beede XXXVI daghen « XII f XII S. »

(2) Zie verder.

(3) Rijksarchief, reg. n° 37322 (Rek. 1499), f° 12, 26; 37323 (Rek. 1500), f° 7; 37324 (Rek. 1501), f° 9.

(4) Rijksarchief, Reg. 37353, f° 44.

Ook de oudst bekende rekeningen dier steden—'t is te zeggen die van de laatste jaren der veertiende eeuw en van de eerste jaren der vijftiende—gewagen van bijeenkomsten onder de afgeveerdigden der steden en *iden*¹ langs de kust gelegen, wier inwoners zich op de haringvisserij toelagden.

Den 15 december 1393 zendt de wet der stad Nieupoort te Oostende en te Blankenberghe het tuig bezichtigen met welk de « zettters » ter zee voeren².

Het hoofdstuk der « presentwijnen », d. i. van den wijn dien men aan de voorname personen, de wet komende bezoeken of aanspreken, aanbod, vermeldt, in de Nieupoortsche rekeningen der veertiende eeuw, het bezoek van wethouders van Oostende in de jaren 1395, 1397, 1398³.

Geene rekening der vijftiende en zestiende eeuwen onzer zeesteden is er, die geene soortgelijke vermeldingen bevat.

Maar 't is in de zestiende eeuw dat de Drie gezeide Zeesteden, alwaar, met het verval der haven van Sluis, zeevaart en visscherij het belangrijkste waren⁴, geheel op den voorgrond traden en dat hare wederzijdsche behulpzaamheid en bijna onverbroken bondgenootschap meest uitblonk.

(1) Rek. 1480, presentwijnen: « Den buerchmeester s lands van « den Vryen metgaders Jacop Coudevelt, scepene, die quamen « t Oosthende den XXVe in meye spreken metter wet ende « anderen ghedeputeerden van de steden ende yden up den zeecost « gheleghen omme de toereedinghe van de convoyscepen... »

Zie in ons werkje Walravensijde, bl. 30 en volgende, de uitlegging van het woord Yde, overgenomen in het tijdschrift *De Navorscher*, jaarg. 1889, bl. 293 en volg. der 5^e aflevering. Zie ook Biekorf, Bijblad, wintermaand 1895, XXV.

(2) Rek. 1393: « Item Jan Van Brennen, Michiel Aleyn ysent « t Oostende en te Blankenberghe omme te beziene inet wat ghe- « wande dat de zettters ter zee voeren, ende hoe dat sij zetteden « voeren wech den XVe dach jn december merrede ij daghen elc « XXVIII s. dag. V £ XII s. »

(3) Rek. Nieupoort, 1395-96. « Item der wet van Oostende 11 « cannen riensch wiins, XVe dach van meye XXII s.

1397 « Item der wet van Oostende den XXIIIe dach van meye « 11 cannen wiins XII s.

Rek. 1398.

« Item der wet van Oostende en ter wet van Blanckenberghe « elker den XVe daghe van der vors. maent 11 cannen wiins « XXXII s. »

(4) Staatsarchief Brugge, n° 241, f° 30. 12 april (paaschavond). « Nopende de plaetsen daer men de scepen van orloghe vutreden « zal, t advys van dezen college zoude wesen dat behoirt te zyne jn « de plaetsen ende steden daer de havenen ende meeste negociatie van de « visscherie es, als te Dunkercke, Nyuepoort, Oosthende, ende dat daer « expedienter ende ghedereer waere dan ter Sluys. » F^o 131 v. :

« Midts dat zy (de 3 steden) vele ghegoedde hebben ende groote « burssen, vutreeders ten harynghe ende andere, diere groote « coopmanschepe ende prouffict jn doen ofte penninghen halen « ter financie ende freite... »

Niet slechts meer in de stadsrekeningen, ook in openbare charters¹ en in handelsstukken, zooals de scheepsvrachtbrieven, staan Nieupoort, Duinkerke en Oostende als de drie voornaamste Vlaamsche Zeehavens aangestipt².

De Drie Zeesteden van Vlaanderen kwamen bijeen en vereenigden hare pogingen, om raad te sluiten, om aan hare stappen, vertoogen en klachten kracht bij te zetten, om den last te verdeelen van ondernemingen strekkende tot haar gemeen voordeel, om elkander op de hoogte te houden der gebeurtenissen in verband met hare belangen.

Door zijne ligging was Nieupoort de aangewezen bijeenkomstplaats en zelfs de hoofdstad der zeehavens en visschersdorpen der vlaamsche kust in het algemeen en van de Drie Zeesteden in het bijzonder³. 't Waren de Nieupoortsche wethouders die deze van Oostende en Duinkerke — soms ook de belanghebbenden van andere plaatsen — samenriepen, hetzij uit eigen beweging, hetzij op bevel van hoogerhand, of ook op aanzoek van de twee andere zeesteden of van eene van beide.

Oostende werd gewoonlijk op deze vergaderingen vertegenwoordigd door den eersten wethouder der stad: den burgemeester, alsmede door den greffier of den pensionaris; soms door den burgemeester, een schepen of een der laatstge-

(1) Zie *La Flandre*, 1872-73, b. 199.

(2) De « ferieboeken » der nieupoortsche schepenen vermelden, onder dagteekening van Jan. 1576 (n. s.) eene overeenkomst tusschen eenen koopman van Brugge en den schipper van een schotsch (?) vaartuig, 't welk deze laatste te Calis, in Spanje, zal gaan doen bevrachten met zout: zijne lading zal hij « brynghen tot binder « havene van Nyeupoort, Dunckercke oft Oosthende, daer t hem « best moghelyck zyn zal. »

Een stuk van 22 Maart 1576, sprekende van schepen geladen te Southampton, zegt: « affirmantes preterea sese destinatos cum « suis navibus ad portum Duckerckanum, Noviportuensem aut « Osthendatum ». »

28 Mei 1576:

Overeenkomst tusschen Mores De Naeghele, koopman van Nieupoort, en Jacob Cornelis, poorter van Oostende, met Aernout Symoenssuene Van Ackersloot, burger van Hamburg, meester van het schip « de Halve Maene », van omtrent 24 last, krachtens dewelke deze laatste zijn schip te Hamburg zal doen laden met wageschot, claphout, « mey borgher deyllen, pec en tarre en andere waren, en zijne lading brengen zal in de haven van Nieupoort, Duinkerke of Oostende, waar het hem « best connen ende moghelick zyn zal. » Zulks voor 20 £ gr.

(3) J. B. Gramaye zegt op bladz. 122 van zijne (uitgaaf 1708): « Antiquitates illustrissimi comitatus Flandriae. »

« Quemadmodum Novoportus tertium maritimum et portu « celebrum oppidorum caput, hinc Ostendam, illinc Dunkerkam « solet ad communia negotia evocare »...

noemde ambtenaren alleen. Andermalen bestaat de gezantschap uit drie personen, waaronder, in de tweede helft der zestiende eeuw, de Pensionaris zich doorgaans bevond.

De reis naar Nieupoort duurde onveranderlijk twee dagen en kostte twee ponden per dag en per man¹.

Zooals aan alle personen van aanzien die de stad bezochten of met de wet kwamen spreken, werd aan de afgeveerdigden der twee zustersteden, ter gelegenheid van hun bezoek, door de schepenen de gebruikelijke wijn op de stadskosten aangeboden.

't Gebeurde ook, wanneer zaken van groot belang of van langdurige bespreking aan de dagorde stonden, dat de wethouders van Oostende met hunne Nieupoortsche en Duinkerksche ambtgenooten de voeten onder de gasttafel zetteden, op de kosten hunner lastgevers.

't Was het geval in 1539. Het gastmaal had plaats in den *Papegaai*, nu het S. Bernardus-Collegie :

«Verteert by den bailliu, burchmeester, scepenen
« in de *Papegay* met de ghedeputeerde van Dun-
« kercke ende Oosthende, de somme van VII £
« VII s. parisis ter tyde als dezelve ghedeputeerde
« hier varchierden up t faict van de pieraten jn zee
« zynde ende dezelve ghestelt *up de rekenynghe*
« *van de drie zeesteden* totter eersten peticie comt
« betaelt VII £ VII s. »².

Kwamen de Nieupoortsche of Duinkerksche schepenen te Oostende, de wet beantwoordde de vriendschap welke zij zelve te Nieupoort of te Duinkerke genoten had.

De jaarlijksche Sint-Pietersommegang van Oostende en de Sint-Jansprocessie van Nieupoort waren nu en dan eene gelegenheid tot wederzijdsche bezoeken³.

Met het verval der visscherij, ten gevolge der gebeurtenissen der laatste jaren der zestiende en

der eerste jaren der zeventiende eeuwen, vervielen ook die aanhoudende en behulpzame betrekkingen onder de steden onzer kust. De luimige gezegden of spreekwoorden waardoor het volk heden soms op eene of andere naburige zeestad zinspeelt, zijn zonder den minsten twijfel van jongere opkomst.

Laten wij eenige feiten aanstippen.

In het opzicht dat ons hier bezigt houdt begint de zestiende eeuw met een langdurig geding, vóór het Parlement van Parijs, tusschen de Drie Vlaamsche Zeesteden en eenen Schot, Joris Ceton, die buit gedaan had ten nadeele hare visschers¹.

In den loop van het jaar 1529 wordt Adriaan Marchant met meester Jan Deschaulx namens de Drie Zeesteden naar Frankrijk gezonden, om van den koning de vernietiging te bekomen der kaperbrieven door Adriaen de Brehaulte, heer van Neufville, verkregen, ten nadeele der koopvaarders van Oostende en andere plaatsen.

Deze zending werd met eenen gunstigen uitslag bekroond².

Wij hebben de samenwerking der drie zeesteden reeds gadeslagen in de geschillen nopens het weerderschap in andere steden en in die met de Rouaansche kooplieden. Ten jare 1504 was het de uitlandsche, en in het bijzonder de Dordrechtsche haring, die de Drie Zeesteden tot gemeene werking aanzette; in 1526, de zeeuwsche « voorvang », waarop er te Rijsel, als merk, een roode banier gesteld werd, ten nadeele, schijnt het van den vlaamschen kaakharing³.

Hetzelfde jaar bracht nog andere gewichtige punten op de dagorde der vergaderingen onzer Drie Zeesteden: de Antwerpenaren, immers, stelden op hunnen « voorvang » het merk van den « locater » der gezeide steden⁴. Het volgende jaar was er alweer spraak van het vischmerk van Antwerpen⁵.

Den 16 october 1533 deed Oostende een voorstel van verbond onder de Drie Zeesteden, krachtens hetwelk het dezen hunner visschers, die de

(1) Stadsrekeningen, *passim*.

(2) Rek. der stad Nieupoort.

(3) Rijksarchief, Reg. n° 37311: « De College der (?) canters
« ende hare ghezellen van der rhetorike van der stede van der
« Nyeupoort quamen t Oosthende ten voorschreven daghe, zes
« kunnen wyne... » Stadsrekening 1501.

« Ten zelven daghe (*Sint-Pietersdag*) ghepresenteert Morissis
« De Vleeschauwere, meester Jan Van Marivoorde, Anthuenis
« Delasalle, meer andere van der Nieupoort, Adriaen Van Oye,
« J. Boudolf, meer andere van Dunkerke, Mathys Zeghers, Jan
« Joris ende andere van Blanckenberghe, hier ooc commende by
« der wet, zes kunnen wyne, comt IIII £ XVI s. » — *Eene Bladz.*
uit de *Geschiedenis der Stad Nieupoort*, bl. 109-110.

(1) Rekeningen van Oostende en Nieupoort, 1499 en volgende.
Charters dezer laatste Stad.

(2) Rek., f° 43.

(3) Rek., f° 48.

(4) Rek., f° 41.

(5) Rek., f° 41.

eene of andere dier drie havens kwamen binnen te zeilen, die haven mochten verlaten zonder aldaar hunne vangst kaakharing of verschen haring te koop gesteld te hebben¹.

Het nieuw merkteken dat men te Vlissingen op den kaakharing stelde²; de verkoop van zeeuw-schen haring te Rijsel en te Valenciennes³; eindelijk het verbod, in laatstgenoemde stad, van den kaakharing der Drie Zeesteden « metten marcken van roone » te teekenen, waren de drie vraagpunten waarmede de vereenigde zeesteden zich in 1538 te bekommeren hadden⁴.

Gedurende het jaar 1542 zien wij te Nieupoort de afgeveerdigden van Oostende en van Duinkerke twintig keeren hunne ambtgenooten van eerstgenoemde stad komen bezoeken⁵. Ten jare 1560 zochten de drie steden middelen om den verkoop te beletten van het « westersch, frauduleus, nat en rot » garen, in Frankrijk verveerdigd, en voor de visscherij bestemd⁶. Een jaar daarna hielden zij zich onledig met het vraagpunt der waardeering van den uitheemschen kaakharing, welken de vreemde kooplieden die de haven van Nieupoort bezochten, van zin waren naar de zuidermarkten te zenden tegenstrijdig met de keuren dier stad⁷.

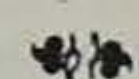
Het zij hier in het voorbijgaan gezegd dat uit het voorgaande de uitsluiting niet dient afgeleid te worden, uit het vak der gemeenzame strevingen der Drie Zeesteden, van andere stoffen of vraagpunten dan deze die de visscherij rechtstreeks aangingen. Mettertijd vereenigden zij hare

pogingen telkens alle drie of slechts twee harer dezelfde belangen te bevorderen of te verdedigen hadden, zooals in 1531, het vraagpunt der steeds toenemende verhooging van het geld⁸; in 1532, de uitvoer der vlaamsche granen; in 1538, de nijverheid van het zout⁹ en zoo voort: niets ontsnapte aan de gemeenzame werking der drie visscherssteden. De geschiedenis dezer belangwekkende vereeniging — *si licet parva componere magnis* — brengt ons het bondgenootschap te binnen dat de drie groote steden van Vlaanderen in de middeleeuwen vereenigde.

Eene volledige geschiedkundige schets der gemeene werking der Drie Zeesteden van Vlaanderen ligt buiten ons bestek en zou eene herhaling teweegbrengen, verder, van feiten van dewelke er op eene andere plaats van ons werk, te weten in het verhaal der beroerten der zestiende eeuw, spraak is.

Nochtans biedt de geschiedenis der Drie Zeesteden van Vlaanderen eene zijde aan die te belangrijk is om hier geene bijzondere plaats te verdienen.

Tot hiertoe hebben wij de vereenigde zeesteden werkzaam gezien ter bescherming der belangen der visscherij op het vasteland. Niet minder belangwekkend is de geschiedenis van hare werking of liever van hare samenwerking in het vak der bescherming der visscherij op het gebied der zee, tegen vijand en zeeroover, door het betrachten van onzijdigheid of van vrijgeleiden en, desnoods, door het gebruiken van verdedigingsmiddelen.

§ 6. Verwering tegen den Zeeroover.

Het woord zeeroover komt onze pen te ontvallen. Zulk eene ruime plaats bekleedt de zeeroover in de geschiedenis der visscherij van Vlaanderen, dat er een geheel hoofdstuk aan dit onderwerp alleen zou kunnen toegewijd worden, indien wij over meer plaats beschikten.

Eene ware plaag was toenmaals de zeerooverij, de plaag van koopvaart en visscherij, in oorlogs-

tijd, wanneer de kaapvaart het eenigst middel was waarmede de oorlog op zee gevoerd werd, en meer dan eens tot zeerooverij, ten nadeele van de onzijdige schepen zelven, overging; ja tot in vreedstijd toe.

Tot diep in de zestiende eeuw vindt men zee-lieden die zich op dat eerloos en roekeloos doch winstgevend stielte toelegden.

In de eerste jaren der XIVe eeuw stuurden de inwoners van Oostende, Blankenberghe, Sluis, Ter Mude, Ardenburg, Biervliet, Oostburg, Duinkerke, Nieupoort en Lombartside klachten

(1) Rijksarchief reg. n° 37356, (jaar 1533), f° 42 v.

(2) Rek. 1538, f° 50.

(3) Rek. 1538, f° 50.

(4) Rek. 1538, f° 51 v.

(5) Rekening Nieupoort, 1542.

(6) Rek. Oostende, f° 38 v. (Rijksarchief, n° 37383).

(7) Rek. Oostende, f° 43.

(1) Rek. Oostende, f° 45 v.

(2) Id., f° 46 (Rijksarchief, reg. n° 37381).

naar den graaf van Vlaanderen, wegens de schade hun op zee door de Engelschen veroorzaakt. Inzonderheid klaagden de visschers van Blankenberghe over daden van roof begaan in den wapenstilstand tusschen Frankrijk en Engeland, van 1297 tot 1310¹.

De rekeningen onzer zeesteden — vijftiende en zestiende eeuwen — staan vol aanstippingen van zeeroovers van alle natiën: Engelsche²; Schotsche³; Bretoensche — namelijk de roovers van Mont-Saint-Michel, Saint-Nicolas en Saint-Malo, waarvan er in 1433 en 1434 spraak is⁴; Hollandsche en Zeeuwsche⁵; Fransche — van Dieppe onder andere, dat berucht zeeschuimersnest⁶. In 1471 namen de Franschen niet minder dan zes vlaamsche schepen, waarvan twee van Oostende⁷.

Het verlies van schepen en netten en de kosten van rantsoenen, te Scarborough en elders door de Oostendenaren geleden en betaald, schatten deze laatste op ongeveer 50 duizend kronen⁸.

Het gebeurde soms dat de stad gemachtigd werd om het losgeld harer gevangene visschers gedeeltelijk op hare rekening te stellen.

In het jaar 1435 namen die van Mont-Saint-Michel Rikewaert Aloud van Oostende gevangen en stelden hem op rantsoen. De stad zond eene afveerdiging naar Gent om met deze der andere « smallen steden van den zeecand » aan den raad des Hertogs en aan de Vier Leden hunne klachten te kennen te geven⁹. Men verkreeg van den Vorst « lettren van maerke » op Bretagne alsook eene

« sauvegarde tieghen allen personen ons niet wel « willende »¹.

Verscheidene malen grepen onderhandelingen plaats tusschen de steden Oostende en Nieupoort om door vereenigde pogingen de verlossing te bekomen van hare op losgeld gestelde poorters². Onze stad betrok vóór de wet van het Brugsche Vrije zekeren « vrijlaat » tot betaling eener som van 14 engelsche nobels, voor dewelke de reeds genoemde Aloud te Mont-Saint-Michel had borg gesproken³.

Op voorstel der commissarissen voor het onderzoek der stadsrekening, en met goedkeuring van schepenen en notabelen, werd er uit de stadskas een hulpgeld gegeven tot betaling van Aloud's losgeld⁴.

Somtijds hielpen de Drie Zeesteden het losgeld betalen van elkanders gevangen genomen visschers⁵.

De geschiedkundige waarheid verplicht ons hier bij te voegen dat op het stuk van roof ter zee, de vlaamsche zeevaarders en visschers niet altijd eene louter lijdende rol speelden en dat de ontmoeting van eenen Oostendschen zeeroover juist geen buitengewoon verschijnsel was⁶.

Eenige feiten komen verder ter aanstipping die ons gezegde staven.

(1) « Item den XVI^{en} dach jn hoymaend zo waren ghesent te « Risle Andries Ghiseliin ende Jan Lotin, omme aldaer te ver- « volghene met der wet van der Nieupoort ende met der wet van « Lombaertshide, voor onsen gheduchten heere ende Prince over « hare bescadeghe poorters ende te vercrighene over deselve « bescadeghe van hem lettren van maerke, te dien hende dat zy bi « dien mochten up de natie van Bretagne ende up haerlieder goet « vercouvreende haere voorseide s.ade, welke lettren zy ver- « creghen, voort omme te vercrighene an onsen voorseiden « gheduchten heere ende Prince over de ghemeene steden van « Oosthende ene sauvegarde tieghen allen personen ons niet wel « willende, welke zij oec vercreghen. » — L. Gilliodts, *Inv.*, VI, bl. 540.

(2) « Item den XI^{en} dach jn in hoymaend zo quamen « t Oosthende gheleast an de wet twee wethouders van der Nieu- « port als Joris Van Score, de buerchmeestre ende een ziin gheselle « omme alnoch bistanchede le hebbene up dat die van Mons- « Saint-Michel ende Malo ghevanghen hadden twee visschers van « der Nieupoort ende een van Lombaertshide ende daertoe « gherensonneert, versoukende dat wij van desen zouden willen « helpen hemlieden volghene vor minen heere mids dat een « Rikewaert Aloud, onse portre, van den voorseiden rovers oec « ghevanghen was omme daer of remedie... » Zie ook de reizen- « rubriek dezer rekening, 4 oogst en 26 januari).

(3) Ibidem.

(4) Ib.

(5) « Item ghegheven eenen poortre van Duunkerke ter beede « van der stede voorseid in hulpe van sinen rencoene den Jnghel- « schen mede te betalene XXIII s. »

Rek. Oostende 1419. (Rijksarchief, Reg. n° 37250).

(6) Em. Varenbergh, *Messenger des Sciences Historiques*, 1870, bl. 275 en 1871, b. 55.

(1) N^{rs} 1235-7, 1362, 1371-3 van het *Inventaire* van V. Gailliard.

(2) Onder andere menige voorbeelden: in den loop van het jaar 1403-4 werden Jan Willis en zijne veñnooten door de Engelschen op zee vermoord, terwijl zeker Jan Covent met zijne gezellen te Kales gevoerd en op losgeld door hen gesteld werden.

(3) De rekening van het jaar 1423 spreekt van de zeeroovers van Schotland, die eenen Oostendenaar, Meeus Wouters, zijn schip ontnamen en het in de haven van Winchelsea, in Engeland, binnen voerden.

(4) Rekening der stad Oostende (Reg. n° 37261 v. h. Rijksarchief.)

(5) Rek. 1440.

(6) In 1445 namen zij eenen Oostendschen stuurman met zijne vennooten gevangen en zijn schip in beslag; zulks, beweerde de kapitein van Dieppe, ter oorzaak van 800 salvators schade door de Vlamingen gepleegd.

(7) Rijksarchief, Reg. 37298. — Zie hooger bl. 76.

(8) Art. 53 van het antwoord op de klacht van 1483 (Charterboek f° 130 v.). — Zie art. 75 (f° 134), nopens de fransche zeeroovers.

(9) Rek. 1434: « Item up den VII^{en} dach jn maerte zo waren « ghesent te Ghent Jacob Boudelood ende Andries Gheselin omme « aldaer met den andren smallen steden van den zeecand mine « heeren van den rade ende den IIII leden te kennene te ghevene « den groten quest scade ende achterdeel die de zeeroovers van « Mons-Sint-Michiel ende Malo daghelix daden onsen porters « visschers ziinde, biddende hemlieden dat zy ons de hand leenen « wilde zo dat daer of remedie gheschien mochte ende waren de « saken doe uteghestelt. »

Tot hiertoe hebben wij eenige stalen van zeeroof aangehaald van de vijftiende eeuw. In de zestiende ging het al niet veel beter. De regeering van Keizer Karel V is gekenmerkt, in het opzicht der gebeurtenissen op zee, door de oorlogen en moeilijkheden welke hij aanging of te onderstaan had met Franschen, Engelschen en Schotten, wier vijandelijke handelwijs en ondernemingen een schrijver aan de jaloersheid wegens alle mogelijke ontwikkeling onzer zeevaart en visscherij meent te moeten toeschrijven¹. Van elk dier natiën hadden onze visschers te lijden.

Het is echter onze meening niet de geschiedenis uit te putten van deze soort van feiten, waarvan er nog verscheidene belangwekkende in ons Tweede Deel ter vermelding voorkomen zullen.

't Is in dit vak vooral, hebben wij hooger gezegd, dat de vlaamsche zeesteden in het algemeen en de Drie Zeesteden van Vlaanderen in het bijzonder de merkwaardigste bewijzen van haren vereenigingsgeest hebben gegeven.

Op handels- en vredeverdragen waarin de vlaamsche visscherij duidelijk begrepen werd, en waarvan dat van 1489 een der voornaamste is², hebben wij reeds gezinspeeld³.

In tijden van oorlog moesten de zeesteden dikwijls van de regeering voor hare visschers en zeevaarders toelating vragen om zekere zeeën te bevaren of havens te bezoeken, toebehoorende aan de nabijheid of aan het gebied des vijands, onder voorwaarde van middelen tot verdediging aan boord te nemen. Andermaal vroegen zij geleibrieven van den admiraal der oorlogvoerende mogendheid. Zulke brieven verkregen zij in 1492 van Frankrijk⁴.

Bij brief van derden october 1513, verleende Hendrik, « koning van Frankrijk en van Engeland », op verzoek van Keizer Karel, aan de onderdanen van dezen laatste, toelating om gedurende den oorlog haring, kabeljauw en andere waren naar Frankrijk en Bretanje over zee te voeren⁵.

Na den veldslag van Pavia zonden de aan de zee palende provinciën in haren eigenen naam afgeveerdigden naar Frankrijk, om eenige waarborgen van vrijwaring voor hare visschersschepen te bekomen. De Staten van Holland wendden zich tot het hof van Londen, alwaar Admiraal Adriaan van Burgondie aan Hendrik VIII een voorstel van onzijdigheid ten hunnen voordeele moest indienen. Margareta van Parma stemde er in toe een verdrag van wapenstilstand met de afgezanten van Louisa van Savooie te teekenen, dewelke, aanvang nemende den 26 juli 1525, den 31 december nadien eindigen moest, en in denwelken er bepaald werd dat de haringvisscherij intusschentijd niet gehinderd zou worden¹.

Ten jare 1545 verzochten de Drie Zeesteden van Vlaanderen « transport ende yssuwe van den harinc ende visch by der zee »².

In 1551 betrachtten dezelfde steden de toelating om haren haring in Engeland te mogen verkoopen, mits betaling van het recht van 1/2 %³.

Tevens vroegen zij van de regeering dezelfde brieven van zekerheid voor de visscherij van Normandië als zij hoopten te bekomen, ten gunste der Vlaamsche visscherij, van den koning van Frankrijk⁴.

Tijdens den oorlog met Frankrijk, ten jare 1557, zonden de schepenenraden van Oostende, Nieu-poort en Duinkerke eenige hunner ambtgenooten naar het Hof te Brussel, om wapenstilstand te verkrijgen van Vlaanderen en Frankrijk. Daarin niet gelukkende vroegen en verkregen zij « saulf-conduit ende transport » van hunnen kaakharing op Frankrijk⁵.

Doch geleibrieven en onzijdigheidsverklaringen bekwam men niet altoos en op verbonden⁶, overeenkomsten en wapenschorsingen viel er toen nog minder dan heden ten dage te steunen. Men moest zijnen toevlucht tot eene doelmatigere bescherming nemen.

Er waren drie manieren van verdediging der visschersvaartuigen in zwang. De minst voordeeligste, tot dewelke men slechts in geval van gebrek

(1) Zie Al. Henne, *Histoire du Règne de Charles-Quint en Belgique*, IV, bl. 47-50.

(2) Rek. der stad, f° 44. — Zie hooger bl. 98.

(3) Rek. f° 49 v. (Rijksarchief, n° 37374).

(4) Stadsrekening, f° 47 v.

(5) Rek. 1557 (Rijksarchief, Reg. n° 37380), f° 55. — Zie hooger bl. 98.

(6) In den loop van het jaar 1460 wordt het verdrag van « entre-cours » van den koophandel met Engeland verlengd. De Stad Oostende wordt verzocht hare verbandsbrieven te dien einde te geven (Stadsrekening).

(1) *La diplomatie concernant les affaires maritimes des Pays-Bas, vers le milieu du XVIe siècle, jusqu'à la trêve de Vaucelles*, door M. Ch. Piot (*Bulletin de l'Académie royale des Sciences, des Lettres et des Beaux-Arts de Belgique*, 1875, b. 817-868).

(2) *Eene Bladzijde*, (enz.), bl. 44.

(3) Bl. 58, 2e kolom.

(4) Reg. 37315. Zie ook het pas aangehaald werk.

(5) Charterboek, f° 81 v. — 82 v.

aan overeenkomst zijnen toevlucht nam, was de verdediging van elk op zichzelf: dit noemde men « op zijne plucht en aventure varen¹ ».

Eene andere manier van verdediging tegen den zeevijand beduidde men door de benaming van « gezworenen varen. » Die spreekwijs, welke onze stadsrekeningen vermelden² zonder ze op te helderen, kunnen wij toelichten door eene oorkonde uit het archief der stad Veere in Zeeland³, wier stuurlieden ten jare 1542, vier in getal, het verbond aangaan onder eede, elkander in de aanstaande haringteelt getrouw bij te staan en tot den dood te beschermen, op voorwaarden van onderlinge schadeloosstelling voor de spoedig aangebrachte hulp, in geval van rooversaanval; van onderlinge raadpleging wegens het staken der vangstreis; van gemeenzame bestrijding der verzorgingskosten, in geval van wonden van den vijand bekomen, en eindelijk van betaling, op gemeene kosten, van het vernielde geslacht.

De meest in voege zijnde verdedigingswijs bestond in het uitreeden van oorlogschepen of liever *vredeschepen*, bestemd om den vrede te bewaren. De « Vredeschepen », *Vreetscepen*⁴ of *Vreitscepen*⁵, moesten de visschers op zee « con-voijeeren⁶ », 't is te zeggen « geleiden ». Vandaar de benaming van « convooischepen », die insgelijks in zwang was. In Engeland noemde men die schepen *Wafters*⁷. Doorgaans geschiedde de toereiding van zulke schepen op den voet der samenwerking van verscheidene zeesteden.

Alle oogenblikken is er in onze stadsrekeningen spraak van zulke schepen⁸. Nemen wij bij voor-

beeld die van het jaar 1457 dewelke daarover eenige meldenswaardige gegevens inhoudt.

In de eerste dagen der maand mei van dit jaar greep er in den Briel, in Zuid-Holland, eene vergadering plaats van de steden en dorpen van Vlaanderen, Holland en Zeeland, « hem gheneerende ter zee, » om een voorstel van oorlogschepen-uitrusting, uitgaande van de twee laatstgenoemde gewesten, te bespreken¹. Nadat er door de burgemeesters onzer stad aan de schepenen van het Brugsche Vrije over die vergadering verslag gedaan geweest was en men ondersteuning van de Vier Leden had afgevraagd², trok eene afveerdiging der vlaamsche, hollandsche en zeeuwsche zeesteden, in het eerste van juni, naar Brussel, bij den Hertog van Burgondie, ten einde hem octoobrieven te vragen om vredeschepen te mogen uitreeden, alsmede « executiebrieven » tot het lichten der noodige penningen, die door de visschers te betalen waren.

Deze brieven bekomen hebbende, sloeg men zonder tijd te verliezen de hand aan het werk.

Den 21 juni komen de steden onzer kust — Sluis, Blankenberghe, Oostende, Lombartside en Duinkerke — te Nieupoort bijeen. 's Anderdaags kwamen verscheidene stuurlieden van Oostende en Walravenside daar ook³.

Om de kosten der uitreeding te bestrijden, besloot men eene buitengewone belasting op de haringvangst, namelijk 26 schellingen en 6 penningen parisis per last, te leggen. Duinkerke achter, in weerwil der voetstappen gedaan door die van Nieupoort, weigerde in de onderneming deel te hebben⁴. Men zocht een schip te Boulogne, doch vruchteloos⁵.

Den 28 juni reisden twee oostendsche schepenen Sluiswaarts om een schip te koopen, « daer Jacob « van Varschenare als hooftman der visschers « mede compare(er)de », doch zij keerden, schijnt het, onverrichter zake terug. Inderdaad een paar weken nadien gaat Pieter Meegoet, schepenen der stad, de Heeren van het Brugsche Vrije eene « dachvaerd » te Sluis voorstellen, daar er in de haven dier stad « menichte van scoone scepen » waren aangekomen. Dit voorstel werd bijgetreden

(1) 14 juli 1553. F^o 26 : « Was ten zelve daghe ghelezen copie van de lettre van mynheere Van Heecke overzende copie van de lettren by de Majesteit (?) ghescreven an mynheere Van Bevere daerby gheconsenteert was eenen yeghelick te *vaeren ter haryncvaert op zyn plucht ende aventure*. Was gheresolveert die van Heistende Wilravenside dan of t adverteeren ».

— Plucht = fortuna, periculum (Kiliaen).

Brugge, Staatsarchief, Reg. n° 24, f° 131 v.

(2) Rek. Oostende 1569-70, f° 47 v. Eene vergadering der 3 zeesteden wordt gevraagd door de Stad Oostende « omme met elcan « deren te adviseren eeneghe bequame middele hoe men de « anstaende haerynckteelt zoude ghebruucken jehens de jnvasien « van de piraten, t zy met convoy, ghezwoorne te vaeren, ofte anders « sins... »

(3) « Beschryving der Stad Veere », door Jacobus Ermerins, tweede stuk, bl. 282-4.

(4) *Glossaire flamand*, bl. 524.

(5) N. De Pauw, « De Rek. der Stad Gent » (1336-1349), *passim*.

(6) Rek. Oostende 1457 : « ... Zekre quantiteyt van vreytscepen « omme de visschers mede te convoyerne ».

(7) W. De Caux, op. cit.

(8) Zie o. a. die over de jaren 1438, 1441-42, 1445, 1484, 1485, 1487, 1495-6 enz

(1) Stadsrekeningen van Oostende en Nieupoort.

(2) Rek. Nieupoort.

(3) Rek. Nieupoort : « Den XX^{sten} dach jn wedemaend den « stiermans van Oostende ende van Waelravenside, IIII cannen « wyne, IIII s. »

(4) Ib. Reis van 21 juni. — Zie ook rek. Oostende.

(5) Ib. Reis van 27 juni.

en dientengevolge ging men derwaarts en huurde men een spaansch karveelschip, « daer Victor Cortzweert hooftman of was », voor de somme van 101 £ grooten.

De karveelschepen (fr. : *caravelle*, spaansch : *carabela*) waren in de XVe en XVIe eeuwen, om reden bijzonderlijk hunner snelheid, waartoe hun ronde maar lichtere vorm niet weinig bijdroeg, veel in gebruik. Zij behoorden tot de klas der groote vaartuigen en waren meestal voorzien van een voor- en stuurplecht. 't Is met zulke schepen dat de Portugeezen hunne ontdekkingsreizen deden, en dat Christoffel Colomb naar de Nieuwe Wereld voer. Een vierkante hek en driehoekige zeilen onderscheidde dit slag van vaartuigen.

De stad Oostende betaalde aan Victor Cortzweert de som van 35 £ 2 s. parisis voor « bussen, glavien, taerghen », bogen, geschut en andere « abilementen van oorloghe », boven de baat die haar later van den verkoop eeniger stukken toekwam¹.

De stadsrekening vermeldt geene bijzonderheden nopens de bemanning. Niet onwaarschijnlijk zal zij dezelfde sterkte gehad hebben als die van het oorlogsschip van 1474, dat 88 personen aan boord had, waaronder twee « hooghe bootsmannen », eenen stuurman, eenen timmerman, eenen wapenmaker, eenen klerk, eenen loods, zeven « trompers » of trompetblazers, benevens twee schaftmeesters of botteliers, vier kwartiermeesters, eenen dokter (*surgien*) en eindelijk eenen kapelaan².

De gebruikelijke borgtochtsbrieven, wier betrekking tot de uitreeding niet vermeld wordt, werden in de handen gelegd van Frans De Wispelare, door den Vorst daartoe aangesteld³.

Somtijds — het is hetgeen gebeurde in 1457, gelijk wij gezien hebben — huurde men een schip. Andermalen werd een vaartuig daartoe gekocht, hetwelk men naderhand weder verkocht.

De kosten van het convooischip dat in 1479⁴ door Oostende, Wenduine, Blankenberghe en Heist werd uitgereed, beliepen tot boven de 2600 £.

(1) Rek. Oostende (« Diversche » kosten). Die voorwerpen werden gelegd in de twee schepenhuisen.

(2) *Eene Bladzijde* (enz.), bl. 27.

(3) Stadsrekening. De *folios* der rekeningen dezer eeuw zijn niet altijd genummerd.

(4) Reg. 37306.

Ten jare 1522 kostte het convooischip 1440 £ parisis; men betaalde 44 £ voor het « engien » (stuk geschut) en 190 £ 14 sch. 16 penningen voor de proviandeering¹.

Om de onkosten dier uitreeding te bestrijden legden de aandeelhebbende zeesteden, met toelating van den Vorst, eene buitengewone belasting op de vischvangst. 't Was het geval onder andere in 1441, 1457, 1557.

In 1474² trof de belasting niet alleen de opbrengst van kaak- en korfharing, maar ook — onder vorm van tienden penning — de winst der huurknapen. Die maatregel lokte geschil en beroerte uit onder de stuurlieden van Oostende en hunne huurlieden³.

Soms — zooals in 1471, toen Oostende en Blankenberghe eene toelaag van 150 £ grooten voor hun oorlogsschip bekwamen⁴ — vroeg en verkreeg men de geldelijke ondersteuning der regeering. Zoo iets was in de eerste helft der zestiende eeuw herhaaldelijk het geval, met de oorlogsschepen door de vier Leden van Vlaanderen ter bescherming van zeekust, zeevaart en visscherij uitgereed⁵.

Er valt hier te bemerken dat, in den loop der zestiende eeuw, de regeering der Nederlanden verscheidene malen onze zeesteden niet slechts door klachten en vertoogen bij de vreemde mogendheden, maar ook door geldelijke hulp, tot het uitreeden van oorlogsschepen, ondersteunde. Doch daar bepaalde zich over het algemeen hare tusschenkomst. Eenige gevallen uitgezonderd, nooit heeft zij ernstig de hand aan het werk geslagen om onze afgunstige naburen eens eene duchtige klop-ping te geven en een einde met dat spel te maken⁶.

De bijzondere rekeningen der oorlogsschepen ter bescherming der visscherij en koopvaart van Vlaanderen liggen bewaard in de archieven van Nieupoort⁷ en van Brugge (Staatsarchief)⁸.

De visschersdorpen ook hadden hun aandeel in de onkosten der uitreeding van « vredeschepen⁹ »,

(1) Reg. 37345.

(2) *Eene Bladzijde* (enz.), bl. 25-26.

(3) Reg. 37301.

(4) Reg. 37298.

(5) F. Priem, *Précis analytique*, III b. 229, 247, 255.

(6) C. Piot, l. c.

(7) Vijftiende eeuw (1474) en zestiende (1522, 1553, 1554).

(8) Zestiende eeuw 1536, 1537, 1538, 1542, 1543, 1544. Eenige der uitreedingen betreffen de visscherij in het bijzonder. Gedrukt in: *Précis analytique des Documents que renferme le Dépôt des Archives de la Flandre Occidentale à Bruges*, par F. Priem (Brugge, 1845), 2e Reeks III. — Kon. Boekzaal, HS. 16838.

(9) 1474. Rekening van het oorlogsschip, archief der Stad Nieupoort. Zie *Walravensijde*, bl. 20-21.

alhoewel dit soms tegenkating ontmoette van hunnentwege. 't Was het geval ten jare 1521. Er was spraak van de uitrusting van zes schepen op de kust van Vlaanderen. Duinkerke en Nieupoort zouden er elk twee leveren, Oostende een en die van Sluis, Heist, Blankenberghe, Wenduine en Raverside gezamenlijk ook een, van 100 vaten, ter bescherming der visschers der «cleene neeringhe». De visschers van Wenduine, onder voorwendsel dat zij slechts met zes booten en dan nog maar «ter cleender neeringhe» voeren, en alleenlijk een of twee getijden in zee bleven, wilden daar in het geheel niet van hooren: zij waren tevreden op hunne «plucht» te varen¹.

Gelijk men komt te zien bestond de vereeniging niet alleen onder de vlaamsche zeesteden: in gewichtige omstandigheden zochten de zeesteden van Vlaanderen, Zeeland en Holland samen te werken om een dringend gevaar af te weren of eene gewenschte verbetering te bekomen.

De feiten die zulks bewijzen ontbreken niet. Om ons bij eenige te bepalen, stippen wij de bijeenkomst aan van de afgeveerdigden der zeesteden der drie gezeide geweste te Briel, den 6 mei 1457, «up t maken ende caecken van den harynghe¹;» het bezoek te Oostende, eenige jaren later, van verscheidene hollandsche en zeeuwsche stuurlieden, die met onze schepen van de belangen der visscherij komen spreken; de vergaderingen van 1483, te Brugge en te Nieupoort door dezelfde steden gehouden, «up t maken van den caecharinc, ten verzoucke van den Oosterlinghen»². Een andere tekst bepaalt nog nader het besproken onderwerp met te zeggen: «omme te communi-
«quierne metten ghedeputeirde van Hollandt ende
«Zeelandt gheenen voorvanc caecharinc te maken
«voor sente Jacopsdaghe»³.

In april 1501 kwam een afgeveerdigde der stad Nieupoort met de wethouders van Oostende spreken nopens eenen brief geschreven door «die

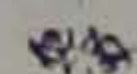
van Holland en Zeeland», aangaande den tonharing¹.

In februari 1527 had, op aanzoek der stad Veere (Walcheren), eene vergadering plaats der afgeveerdigden der noordsche en zuidsche zeesteden, nopens den «voorvang»².

Wat het gebruik van verweringsmiddelen tegen vijanden en roovers ter zee aangaat, het straks vermelde feit der bijeenkomsten der zeesteden van Holland, Zeeland en Vlaanderen, staat niet alleen³.

In de jaren vijftienhonderd echter verzwakte de eensgezindheid op dit gebied. De Vlamingen — wier visscherij toenmaals, blijkens ambtelijke cijfers van het jaar 1547⁴, den tweeden rang onder deze der drie provinciën bekleedde — verkozen, in algemeenen regel, op zichzelf te blijven: voorbeelden van deze houding zal men aantreffen in het verhaal der gebeurtenissen der zestiende eeuw, in het Tweede Deel onzes werks.

Zulks was echter geen beletsel tot hertelijke bijeenkomsten, zoo bij voorbeeld, ten jare 1564, ter gelegenheid eener bijeenkomst te Brugge, der vertegenwoordigers of afgeveerdigden van Oostende, Nieupoort en Duinkerke met die van Delft, Rotterdam, Schiedam en Enkhuizen. Vlamingen en Hollanders «festierden» te zamen en boden elkander een gastmaal aan, elke natië op hare beurt. De onkosten van het gastmaal gegeven door de Drie Vlaamsche Zeesteden werden op de rekening dier steden gesteld⁵.

(1) Rek. Nieupoort 1501; f° 34 v.

«Anthonis De la Sale, scepene den XXIIIe in april ghezonden
«met Adriaen Van Hoyer t Oostende omme met hemlieden aldaer
«te communicre angaende t scriven van die van Hollant ende
«Zeeland van den tonne harinc...»

(2) Stadsrek. Nieupoort.

(3) Voor de XVe eeuw, zie de Reken. 1441-42, 1445, 1465, 1495-96. Rek. 1445: «Item zo waren ghesonden ter Nieupoort
«Clement Willaert ende Jan Moene omme aldaer met d... te
«sprekene up t scriven van die van Holland ende Zeeland an-
«gaende den vreitscepen.» — Zie ook onze *Bladzijde uit de Geschiedenis der stad Nieupoort*, bl. 40.

Rek. Nieupoort 1543.

Holland en Zeeland werpen het vraagpunt op «hoe men den haryncteelt ghebruycen zoude moghen». — «Denys Boudeloot
«van ghereyst te hebben te Brucele met die van Vlaendren,
«Hollant ende Zeeland omme te communicere van den harync...»

(4) Reg. 24 v. h. Staatsarchief van Brugge, f° 128 (9 juli 1547). Voorstel van den Heer Van Eecke; Holland, Vlaanderen en Zeeland zouden onderscheidenlijk leveren 49000 guldens en 900 man; 32000 guldens en 600 man; 19000 guldens en 500 man, voor oorlogschepen van 1500, 1000 en 700 vaten.

(5) Rek. Oostende 1564 (Rijksarchief, Reg. 37387, f° 50).

(1) Stadsrekening.

(2) Rek. Oostende.

(3) Rek. Nieupoort.

II. Bewijzen van belang van handel en nijverheid te Oostende.

§ 1. *Statistieke opgaven.*

Zorgvuldige bekommernis der wethouders, betrekkingen met den vreemde, onderlinge behulpzaamheid der zeesteden : alles legt de getuigenis af van de belangrijkheid van vischnijverheid en handel te Oostende, voornaamlijk in de zestiende eeuw, die men te recht den bloeitijd van het voormalig Oostende noemen mag.

Daadzaken en teksten hebben gesproken : nu is het de beurt van de cijfers hier hunne bewijskracht te leenen tot staving van hetgeen wij komen vast te stellen.

Wij hebben in het eerste hoofdstuk van dit werk¹ gesproken van den grooten zeevloed die het jaar 1559 kenmerkte en van de « ommestellinghe » welke, krachtens keizerlijk octrooi, de wet al de neringen der stad oplegde, om de groote onkosten der noodige herstellingen te dekken.

Hier hoeven wij van de rekening dezer buitengewone ontvangst, vol belangwekkende opgaven, nader kennis te nemen. Geheel natuurlijk hadden de voornaamste nering der stad, 't is te zeggen de visscherij, alsmede de verwante nijverheden, het grootste aandeel in deze « ommestelling ».

Den 17 maart 1559 (o. s.) werd er «ten bertecke» der stad afgekondigd dat alle visschers, 't zij poorters of vreemdelingen, « alhier afvarende », twee jaren lang, zouden betalen 15 stuivers voor elk last tonvisch door hen ter haven ingevoerd, 10 grooten voor elk « stabel » of stapel visch en 2 schellingen grooten per last haring gelijk van welke vangst, merk of soort.

Eene buitengewone belasting werd voor gelijken tijd gelegd op de kuipers, voor « elcken visschere » die zy alhier cuupen ende de tonnen leveren « zullen ter harinckteelt » ;

op de lijndraaiers, voor « elcken visschere, tzy schip ofte boodt », wien zij touw leveren zullen, insgelijks ter haringteelt ;

op de bakkers en molenaars, voor « elcken visschere die zy ter teelt backen ende malen zullen » (*sic*) ;

op de « scipwerckers », voor elk schip of elken boot dien zij ter teelt toereeden zullen ;

op de smeden, voor elken visscher wien zij het noodig ijzer zullen leveren,

en eindelijk op de eigenaren van «tennerieën» of taanderijen, voor elk vaartuig dat zij « tennen »².

Ziehier nu de volledige lijst der weerden of reeders van het jaar 1560, met het getal en de namen hunner stuurlieden, het getal en het slag hunner vaartuigen (schepen of booten) en de opbrengst hunner verschillende vangsten.

N. B. Een *but* = $\frac{1}{4}$ eener ton. — De alleen staande letters zijn de aanvangsletters der namen van reeds genoemde stuurlieden van denzelfden weerd. — « Uuter zee » beteekent, schijnt het, visch in zee door de koopvaarders gekocht.

(1) Bl. 43, 1^e kolom en bl. 49, 2^e kolom.

(1) Rek. der S.-Donaas-proostdij 1521. Posten van 21, 22 en 23 oktober 1521. — Zie *Walravensijde*, bl. 24-25.

(2) Getaand, d. i. met den rook van gebrand eikenhout bruin gemaakt.

De Oostendsche Visscherij ten jare 1560.

Volgnummer	Weerden	Stuurlieden	Getal en slag van vaartuigen	VANGSTEN									Aard der vangst		
				KORFREIS			VOORREIS			TEELT					
				Lasten	Tonnen	Butten	Lasten	Tonnen	Butten	Lasten	Tonnen	Butten			
1	MARC. HANCKE	Bert. Kien Lauwers Kien B. K.	1 sch. en 1 b.	6 1 4 ^{1/2}	10										visch korfharing visch korfharing haring korfharing haring deelharing « uuter zee » haring deelharing
2	GILLIS MEEST. Jans	Gillis Aerbout Jan Goes G. A.	1 schip	8 5	10 7	5 ¹ 5 ^{1/2}									visch stapelvisch visch korfharing voorvang visch {haring {deelharing voorvang visch {haring {deelharing
3	JER. OLIVIERS (F ^s Jan)	Ant. Thiesse	2 schepen	9	6										visch korfharing voorvang visch haring uit zee deelharing haring uit zee deelharing
4	NIC. VELYNCKX	D. Aerbout Bart. Hebbins D. A. B. H. Jan Beyts. D. A. Fr. Hendricx Seb. Hebbins	2 sch. en 1 b.	5 4	10 3										visch » voorvang visch haring uit zee haring uit zee deelharing haring uit zee deelharing haring uit zee deelharing haring uit zee deelharing

Volgnummer	Weerden	Stuurlieden	Getal en slag van vaaartuigen	VANGSTEN									Aard der vangst			
				KORFREIS			VOORREIS			TEELT						
				Lasten	Tonnen	Butten	Lasten	Tonnen	Butten	Lasten	Tonnen	Butten				
5	OMAER COLEN	Hub. Aernoudt Fr. Pensaert id.	2 schepen	4	I					2 16	3			38 5 14 16 ^{1/2}	5 3	visch voorvang visch haring uit zee voorvang deelharing
6	RYCQ. MAES ¹															
7	HUBR. D'HAZE	Corn. Boussins	I schip	9	7	22			5 3					18		visch korfharing visch voorvang haring uit zee visch voorvang visch
8	CORNELIS MAES	Corn. Tolffin	I boot	3	10			3	5 ^{1/2} 5						2 ^{1/2}	visch voorvang visch
9 10	JAN KIEN J. DE MYSTERE	Fr. Bart	I schip	9	4	8										»
							3 ^{1/2}									korfharing voorvang haring visch korfharing voorvang visch korfharing haring uit zee visch
11	CORN. HOOFT	Fr. Tolphin	I schip	5	9	11		3	4 3					21	I	»
										11				17 ^{1/2}	3 3	»
12	ADR. VELTERS	Charlot Van Marievoorde, Jan Hendrickx id. en id.	I sch. en I b.	2 6	7			4	10					16 ^{1/2}	45	haring visch haring uit zee visch
																»
13	J. GHEERTSSONE	Vinc. Drubbel Pieter Heynes id. en id.	I sch. en I b.	4 5	I				6 3 17 8							»
								I								»
																voorvang visch voorvang haring deelharing visch korfharing visch
14	PIETER STAES	V. D. Corn. Thiesse Daneel Staes Jac. Van Wulpen D. S.	2 booten	3 3 2	2 5 7	7								21	8 51 ^{1/2}	haring visch korfharing visch » haring visch korfharing
								3	2 2							
																10

(1) Staat alleenlijk in het 2^e jaar (1561) vermeld.

[illegible]

DE BLOEIENDE VISSCHERSSTAD

117

Volgnummer	Weerden	Stuurlieden	Getal en slag van vaartuigen	VANGSTEN									Aard der vangst
				KORFREIS			VOORREIS			TEELT			
				Lasten	Tonnen	Butten	Lasten	Tonnen	Butten	Lasten	Tonnen	Butten	
22	JAN TOORS	Adr. Cortsewaert	1 boot	3	1		2	5		2	1		haring uit zee
								4		2	10		verschharing
										5	6		visch
													voorvang
													uit zee
													haring
23	JAC. COLENHEINS	Vinc. Roels	1 sch. & 1 b.	4	2						11 ^{1/2}		(uit zee
		Luuck Brabander					3						deelharing
													visch
		J. Drubbele						9					voorvang
								6					visch
													»
24	JAN BUSSCHOP ¹	Gillis Goes	1 schip 1 boot	3	8	22					11		haring
							1 ^{1/2}	3					visch
								3					korfharing
													voorvang
													visch
									5				korfharing
									4				deelharing
										21	1		haring
										3	7		kaakharing
											2 ^{1/2}		uit zee
25	BERT. MUENICX	Laur. Wouters	1 schip	3	2					1	2		visch
		2 koopv. & haringj.	2 booten	7	3					5			haring
		Baltin Nannins		1									visch
		Thom. Boutins											»
							9800						korfharing
		Idem						23					»
										16 ^{1/2}			voorvang
										4	7		haring
													deelharing
		B. N.					2 ^{1/2}						voorvang
		(1 ^e en 2 ^e teeltreis)						9					deelharing
										7	3		haring
										1	10		(deelharing
													uit zee
		Vinchent Roels								11	8		haring
		(1 ^e en 2 ^e teeltreis)									25		(uit zee
													deelharing
26	J. HERREBRANT	A. Heyssens	1 boot		18								visch
27	SYM. VERHELLE	Mat. Aerbout	1 boot	2	8			4					voorv. uit zee
28	F. HUGHEBAERT	And. Michiels	1 schip	9	8								visch
													»
							5	4					voorvang
								1					uit zee
							1	4000					korfharing
										15	9		haring
29	{GUIL. BAILLEUL	Malin Thiesse	1 boot	3	7						8		uit zee
30	{A. CHRISTIAENS						2	2					visch
													haring

(1) «Van dezelve als vutreeder van Gillis Busschop ende Franche Thiesse zyne coopvaarders ende harinckjaghers» (over 6 lasten en 2 tonnen).

Volgnummer	Weerden	Stuurlieden	Getal en slag van vaartuigen	VANGSTEN									Aard der vangst
				KORFREIS			VOORREIS			TEELT			
				Lasten	Tonnen	Butten	Lasten	Tonnen	Butten	Lasten	Tonnen	Butten	
31	JAN HENDRICX	Vinc.Schelewaert Rycke Van Wulpen V. S. R. V. W. V. S.	I schip	5 1/2	I 2I		4 ¹¹²	8 2 I 9 7		17	3 2	visch haring uit zee visch korfharing visch voorvang haring (vul) uit zee voorvang uit zee korfharing haring (deel)haring (uit zee	
32	JAC. KIEN (Loyssone)	Vinc. Kien (de oude)	I boot	3	IO			8 4 4			6 2	visch voorvang visch haring visch korfharing voorvang haring (deel)haring (uit zee	
33	CATH. BLAERS	A. Michiels 2 reizen	I schip	6 1/2	7		2 2	4 II		13 2	I	visch haring visch korfharing voorvang haring (deel)haring (uit zee	
34	JAN MOORS	Seb. Pauwels 2 reizen	I schip	5	4		3 ¹¹²	5		12	9	visch haring » visch » voorvang uit zee visch haring uit zee	
35	FR. ZWANCKE	D. Kien (de oude) Gillis Nellynck D. Kien (de jonge) G. N. D. K. 1 ^e en 2 ^e reis G. N. 1 ^e reis 2 ^e reis	I schip I boot	9 5	3 3		4 2	II 16 5 4 10 4		13 3 ¹¹² I 9 28 4 10	55 10	visch » voorvang uit zee visch voorvang uit zee visch haring uit zee versche haring haring uit zee & deelh. haring uit zee visch » voorvang visch korfharing voorvang visch haring deelharing	
36	Jonckvr. ELISABETH (Lysbette) MUENICX	Guydo Blancke Legier Herts id. G. B. D. H. G. B.	2 schepen	6 6	IO 4		6 2 4 I	3 I I		15 ¹¹² 2 3 16 2	3 3 3 6	haring deelharing uit zee haring deelharing	

Volgnummer	Weerden	Stuurlieden	Getal en slag van vaartuigen	VANGSTEN									Aard der vangst
				KORFREIS			VOORREIS			TEELT			
				Lasten	Tonnen	Butten	Lasten	Tonnen	Butten	Lasten	Tonnen	Butten	
37	JAN CHRISTIAENS	Laur. Theeux 2 teeltreizen	I schip	6	9	15	2 ¹ / ₂	5 11 17		14	9 6 5 30	uit zee visch korfharing voorvang deelharing visch haring uit zee deelharing	

Uit deze lijst blijkt dat er ten jare 1560 te Oostende 37 weerden waren, 53 stuurlieden en 52 vaartuigen, waarvan 27 groote (schepen) en 25 mindere (vischbooten).

Zeventien jaren later (1577) geeft de pondgeldlijst de namen van 51 weerden aan.

De groote haringbuizen waren een slag van luggers of loggers met drie masten. Volgens een schrift van het begin der zeventiende eeuw had eene buis van 35 last of 70 ton de volgende ruimten :

Lengte der kiel : 50 voet.

Grootste breedte : 17 v.

Diepgang : 13 v.¹.

De kost van een nieuw schip, ten jare 1502, was 960 £ parisis. Een boot kostte viermaal minder².

Eene haringbuis had een middelmatig getal van ongeveer vijftig netten aan boord, volgens de rubriek van het *nettengeld* (1 sch. per 'net ter zee gevoerd³, ingesteld ten jare 1564).

De opbrengst der vischvangst voor gezeidjaar 1560 moet opgesomd en vastgesteld worden als volgt :

	Lasten	Tonnen
1. Korfreis	236	3 3/4
2. Voorreis	147	13
3. Teelt	624	3
	1008	1 3/4

(1) J.-W. De Caux, op cit. — Wat de takeling aangaat, zie hooger bl. 43-44.

(2) Reg. 37325 v. h. h. Rijksarchief. Ontvangst van het «schip-accijns» (4 gr. op elk £ gr. van den kost der nieuw gemaakte schepen en booten).

(3) Stadsrek. zestiende eeuw. Zie ook Charterboek, fo 73 v. — De haringnetten verveerdigde men uit kempgaren. Heden zijn zij van katoengaren gemaakt, waarvan de lichtheid de vermeerdering toelaat van den nettenvoorraad.

zonder van de « stapelvisch », 't is te zeggen visch die men in hoopen legde, te spreken (25800 stukken). Daar een last 18 tonnen bevatte, beteekenen deze cijfers een totaal van iets meer dan 18145 tonnen¹. Eene harington had toenmaals eenen inhoud van 48 stoopen². Volgens het hedendaagsch meetkundig stelsel, verbeeldt gezeid getal tonnen, dooreengerekend, eene hoeveelheid van rond de 1.814.500 kilos visch³.

Noch was het jaar 1560 in dit opzicht een buitengewoon jaar. Ten jare 1580 bracht de haringteelt alleen 1006 lasten⁴ op. Welke was nu de geldelijke of economische waarde dier getallen en cijfers, zal men vragen? De prijs van het last haring voor een gegeven jaar is niet altijd voorhanden en verschilde natuurlijk volgens de wet van vraag en aanbod.

De nieuwsgierigheid van den lezer kunnen wij echter op eene andere manier eenigszins bevredigen, met eene bestendige bron van ontvangsten in de stadsrekeningen te ondervragen, te weten de rubriek die met den naam van *Pondgeld* betiteld was.

Dit woord had verscheidene beteekenissen, volgens het voorwerp van dit recht : koopwaren aan tol onderhevig, pachten, verkooping, over-

(1) 18145 tonnen en 3/4. — Een but = 1/2 ton (416 haringen). Eene drukfeil is in de bepaling dezer maat bl. 113 geslopen.

(2) Stadsarchief, kamerregister 1612-1615 (31 oogst 1615).

(3) In de rekening v. h. brandrecht, geheven ten bate des vorsten, op de haringtonnen te Oostende gemaakt (2 sch. par. per last) staat het last gerekend voor 12 tonnen. Dit recht bracht in 1528-29 de som op van 204 £. 4 s. 11 gr. (voor 2042 last 6 tonnen). — Alex. Henne, *Histoire du règne de Charles-Quint en Belgique* (Brussel 1859), V bl. 307-8.

(4) Reg. 37403 v. h. Rijksarchief.

drachten, doch veronderstelde altoos eene zekere taks per pond¹.

Met de rekening van het jaar 1518 wordt het oude « waerdgheld », waarvan wij hooger² reeds hebben gesproken, vervangen door het pondgeld, dat insgelijks op denzelfden voet berekend was, namelijk een ten honderd of de honderdste penning³ van de visch en den haring : gezoute visch, versche haring, kaakharing in den loop des jaars te Oostende ingebracht, zoowel door de visschers als door de koopvaarders die visch in zee kochten, hetzij de visch of de haring te Oostende zelf, in Engeland of elders verkocht werd. Ook de deelharing en deelvisch, 't is te zeggen, de haring en visch welke visschers en koopvaarders met de reeders, weerden en stuurlieden plachten te deelen, was aan het pondgeld onderhevig. Zulks blijkt uit de hoofding der rubriek van dezen naam alsmede uit een bevel der Commissarissen die de stadsrekening ten jare 1559 kwamen afhooren :

« Ander ontfanck van den *Pondtghelde*, twelcke
« es den hondersten pennynck van alle den caeck-
« harynck, varsschen harynck ende gesoutten
« vissche, die binnen deser stede van eenen jaere
« anghebrocht ende vercocht ghezyn heeft, zo
« by de *coopvaarders*, *harynckjaeghers*, *macreel-*
« *vaarders* als alle andere, metgaders van deghonne
« die by de visschers deser stede vercocht
« gheweest heeft jn Inghelandt, ende elders ; dat
« elck weert, uutreeder van coopvaarders ende
« harynckjaeghers betalen telcken Sinte Maertins-
« messe over heurlieder stierman. »

Bevel der Commissarissen :

« Commissarissen ordonneren dat men jaerlicx
« zal doen jnnen 't pontghelt by de rubrice
« verclaerst niet alleene van de visscherie, nemaer
« de coopvaerderie van al den harinck, visch ende
« andere ghevanck by hemlieden alhier anne-
« ghebrocht, *weder zy die zelve ghevanghen hebben*
« *ofte jn zee ghecocht*, dewelcke zy oock ghehouden
« zullen zyn naer het arriveren jn de *myne* ende
« *coopinghe* deser stede te bringhene, ten fyne dat
« de stede daerby niet ghefraudeert en zy. Ende
« annegaende den visch, harinck ende ander
« ghevanck die dezelve visschers ende coop-
« vaerders deelen onder huerlieder ghemeene
« reeders, *weerlieden* ende stierlieden, ordonneren

« oock dat men ten proffyte van dezelve stede
« daenof oock pontghelt exigiere, zo van den
« *deelharinck* als andere, ende dienvolghende dat
« dezelve weerden ende vutreeders van de vis-
« schers ende coopvaarders daer of behoorlicke
« nota houden zullen ende tselve den tesorier
« onder huerlieder handteecken jaerlicx over-
« bringhen »¹.

Niet voor één jaar, maar voor omtrent eene gansche eeuw zullen wij ambtelijke en soms welsprekende cijfers aantreffen in de pondgeldlijsten, die tevens de namen aangeven van al de weerden of reeders van elk jaar en dus alleszins geschikt zijn tot het teekenen van de vischhandelsbeweging van ieder jaar.

De volgende tafel geeft het cijfer aan der opbrengst van visch en haring in het aangeduid jaar door de visscherij van Oostende verkocht.

<i>Jaren.</i>	<i>Sommen.</i>
1492	31,282 1/2 £
1493	91,850 £
1494	100,420 £
1495	94,317 1/2 £
1496	94,425 £
1497	111,770 £
1498	104,460 £
1499	109,730 £
1500	105,182 1/2 £
1501	8,6790 £
1502	95,164 £ 7/12
1503	71,392 1/2 £
1504	107,761 1/4 £
1505	66,193 3/4 £
1506	114,315 1/2 £
1507	93,016 1/4 £
1508	111,707 1/2 £
1509	139,697 1/2 £
1510	141,172 1/2 £
1511	146,270 £
1512	170,910 £
1513	117,492 1/2 £
1514	112,075 £
1515	128,377 1/2 £
1516	154,840 £
1517	162,892 1/2 £
1518	189,557 1/2 £
1519	168,319 1/6 £

(1) Ed. Gailliard, *Glossaire flamand*, art. *Pondghelt*.

(2) Zie bl. 73, 1^e kolom.

(3) Rek. 1577-78, f° 10.

(1) Kantteekening in het hoofdstuk des Pondgelds. — Rek. 1535, f° 7 : « Van Bastiaen Boudssin over t pondtghelt van den harync die hy in Zeelant vercocht heeft IX £ ».

<i>Jaren.</i>	<i>Sommen.</i>
1520	196,715 £
1521	58,242 1/2 £
1522	85,285 £
1523	109,535 £
1524	142,930 £
1525	138,655 £
1526	156,207 1/2 £
1527	170,040 £
1528	136,612 1/2 £
1529	151,300 £
1530	148,052 1/2 £
1531	139,265 £
1532	120,212 1/2 £
1533	130,065 £
1534	133,610 £
1535	120,520 £
1536	92,712 1/2 £
1537	112,875 £
1538	111,547 1/2 £
1539	96,530 £
1540	106,440 £
1541	84,045 £
1542	81,112 1/2 £
1543	68,675 £
1544	92,680 £
1545	150,010 £
1546	132,620 £
1547	130,506 1/4 £
1548	164,170 £
1549	165,317 1/2 £
1550	153,440 £
1551	104,377 1/2 £
1552	90,360 £
1553	104,570 £
1554	153,157 1/2 £
1555	136,167 1/2 £
1556	162,000 £
1557	111,242 1/2 £
1558	75,972 1/2 £
1559	176,907 1/2 £
1560	165,460 £
1561	180,777 1/2 £
1562	136,306 11/12 £
1563	185,782 1/2 £
1564	183,120 5/12 £
1565	216,587 1/12 £
1566	170,036 1/4 £
1567	151,747 1/2 £
1568	180,615 £
1569	223,134 7/12 £

<i>Jaren.</i>	<i>Sommen.</i>
1570	260,891 1/4 £
1571	188,103 1/3 £
1572	141,230 5/12 £
1573	157,945 5/6 £
1574	221,660 £
1575	214,390 5/6 £
1576	191,228 3/4 £
1577	196,130 £
1578	233,282 1/2 £
1579	214,252 1/2 £
1580	304,477 1/2 £

Van 1492 tot 1580 bracht dus de verkoop van visch en haring te Oostende gemiddeld 138.779 ponden parisis 's jaars op; in de laatste 30 jaren: 174,396 3/4 £.

Met de zeer ingewikkelde berekening der toenmalige macht van het geld, in vergelijking met deze van heden, dewelke slechts bij middel van een aanzienlijk getal opgaven, zooals de prijs van het mark, de dagloonen, jaarwedden, de kost van de nooddrift, landspachten, huishuur, en zoo voort, betrekkelijk tot een bepaald tijdstip en eene bepaalde plaats, tot voldoende uitkomsten kan leiden, zullen wij ons hier niet inlaten¹.

Indien wij een der jongste—algemeene—studiën nopens dit vraagpunt raadplegen, bevinden wij dat, in de tweede helft der zestiende eeuw, het pond tournois, volgens de berekeningen van den geleerden burggraaf d'Avenel², ongeveer fr. 2.97 gold, en het pond parisis — dat een vierde meer werd was — fr. 3.70. 138,779 ponden zouden dus zoo iets als 513,582 frank verbeelden en dubbel zooveel, indien men met het verschil der geldmacht tusschen de XVIe en de tegenwoordige eeuw rekening houdt.

Onnoodig te zeggen dat het pondgeld een der voornaamste inkomstbronnen was der stad. In de rekening van het jaar 1578 maakt het pondgeld weinig minder uit dan een zesde der ontvangsten. In het opzicht der belangrijkheid bekleedde deze rubriek der ontvangsten doorgaans de derde plaats³.

(1) Men leze hierover:

L. Gillioûts-van Severen, *Bruges Port de mer. Etude historique sur l'état de cette question principalement dans le cours du seizième siècle* (Brugge 1895). — Bl. 467 en volg. XII. *La valeur de la Livre de gros à Bruges pendant le seizième siècle.*

(2) *Revue des Deux-Mondes*, afl. 15 juni 1892.

(3) «...De visscherye... duer welcke visscherie nochtans, als di « wel vaert, de voorseide stede trect al haer jncommen als van « pontgelde ende huere assysen daarmede dezelve stede princi- « palick onderhouden wordt jehens de jmpetuositteyt van der « zee... » lezen wij in eene zestiende-eeuwsche oorkonde.

§ 2. *Andere nijverheden. De koopvaardij. Bevolking. — Eventijdige getuigenissen.*

Dat de haringvisserij, met dewelke de meeste inwoners rechtstreeks of onrechtstreeks leefden, te Oostende, in de jaren vijftienhonderd, in eenen bloeienden toestand verkeerde, volgt, onzes erachtens, klaarblijkelijk uit al het voorgaande. Laten wij thans eenen blik werpen over de andere vakken van handel en nijverheid waarop de oostendsche bevolking zich toelegde.

Nogmaals hoeven wij tot de belastingslijst van het jaar 1560 weder te keeren.

De vischhandel voedde natuurlijk verscheidene andere neringen zooals die der scheepstimmerlieden, der kuipers, der lijndraaiers of touwslagers, der nettentaanders. De lijst van 1560 meldt als met de visscherij verwant en treft als zulks ook de smeden, bakkers en molenaars, de eerste door werk of levering van werktuigen aan boord der visschersvaartuigen, de andere door levering van graan of brood. De nettenweverij staat in de lijst niet vermeld: 't is dat die nijverheid eene huisnijverheid was, uitgeoefend door het gering volk, wanneer de vischvangst ophield, gelijk Marchant schrijft¹.

Wij geven hier nu de lijst van de andere ambachten en neringen, volgens de plaats en den rang dien zij in de ontvangstlijst van 1560 bekleeden:

Het ambacht der Beenhouwers	1-0-0
» Winkeliers	2-0-0
» Timmerlieden	1-10-0
» Schippers	1-0-0
» «Cordewaniers» (schoenm.)	1-0-0
» Lakensnijders	1-0-0
» Pijnders (lastdragere)	1-0-0 ²

Daarna hebben wij de vier brouwers, waarvan hier de namen met het cijfer hunner belasting:

Cornelis Hooft	2-0-0
Jan Busschop	1-10-0
Andries Vermeire « ter cause van zyn brauwerie ende lantsneeringhe »	1-5-0
Jacquemine, weduwe van Rougier Valckaert, « brauweghe »	0-4-0

(1) Op cit., bl. 56 (artikel Nieupoort): « plebecula hic, non aliter quam in finitimis oppidis pelagus respectantibus, quum a navigatione cessat, in texendis tragulis, verriculis, sagenisque cinabinis occupatus, restibusque contorquendis ».

(2) Het getal der dekenen van ambachten die bij het jaarlijksch afhooren der rekeningen tegenwoordig zijn is van 14 tot 18.

Vervolgens komen de taverniers of herbergiers, hetzij poorters of vreemden, zestien in getal, die wijn, dubbel bier, « keyte », of engelsch bier tappen. In eene verdere afdeeling van ons werk zullen wij de namen geven der herbergen in de tegenwoordige lijst vermeld en een woordje reppen van den bierhandel en de betrekkingen met de stad Gouda, in dit opzicht. Elk « taverne » staat belast volgens hare belangrijkheid. De voornaamste staan met 1 of 1/2 pond grooten, andere met 7, 5, 4, 2 p. enz., aangeteekend. De geheele som bedraagt 4 pond. 13 schell. en 10 penningen grooten.

De derde lijst slaat de « volghende personen poorters ende inwoonende deser stede, ter cause van heurlieder hantise ende coopvaerderie ende neeringhe metgaeders oock van huerliedder ghestaethede ». Die lijst bevat 28 namen. Het cijfer der belasting is hier ook berekend naar de belangrijkheid van den toestand der personen. Deze klas van burgers had eene gezamenlijke som te betalen van 14 pond. 3 schell.:

Cosmos Schelewaert, Adriaen Schelewaert, JAN LEEUWE, GILLIS BUSSCHOP, ADRIAEN BUSSCHOP, Gillis Gheleys, Blaze Thol, Anth. Huughe, Jacob Tant, Amant Pieters, Hendrik Doens, FR. THIESSE, JACOB THIESSE, Pieter Lauwers, Clays Dunynck, Pieter Nannins, Vinchent Roels, Coryn Ryst, Jacob De Clerck, Zacharias Jusiaen, Adr. Berghe, Aernoudt Corvers, GILLIS TOORS, Nicolay Massart, PIETER SCHOTTE, Corn. Tolffin, Pieter Heyns.

Daarna komen eindelijk de notabelen, eigenaren en neringdoeners die in de vorige klassen niet begrepen waren, met eene gezamenlijke belasting van 14 £ 13 s. 10 penningen.

Deze laatste lijst geeft de namen van 18 eigenaren.

Jacob De Mijstere (F. Clays), Ryckart Maes, Weduwe Andries Zonnemare, Madeleene Van Zande, weduwe van M. De Vilder, Jacob Van Marievoorde, LOY DE BUDT; NICAISEN LE ROY, « ter causen van zynen huuse binnen den schepen » domme ghelegghen ende boven zyn lant in t Vrye « ghelegghen dat by der Majesteit ghetaxeert staet »; Gheert Melis, Pieter Daneels, Hubrecht Van de Velde, PIETER OLIVIERS, PIETER CALEWAERT, Loy Aerboudt, Adriaen Lhermyte, Fr. Macreel, Hubrecht Lauers, J. Mairihovier (?), « d'heer » Andries Aernoudts, prochiepape, d'heer Jacob

« Christiaens, als costere van der nyeuwere « kercke ».

4 Wagenaers of wagenmakers, dewelke meestal ook « landsneeringhe » deden: J. Vermeere, Jan Dewulf, Cornelis Maes f. Loys, Adr. Vander; 1 wielmaker: Adriaen Maes, fil. Loys; 2 houtbrekers (houthandelaars): Jacob Weyts, Cor. Huughesone; 1 keersengieter: Joos Pauwaert, 1 huidvetter: Bastiaen Lambrecht; 1 glasmaker: Thomas Dughardyn; 1 kramer: Jan De Ghendt; 5 poorters die « landsneeringhe » deden: Fr. Wilzoets, Maertin Cuddin, J. Poorens, Ad. Vergoore, Vincent Ollaere; eindelijk Adriaen Maes, stadstimmerman.

Daaruit volgt niet dat er niet meer eigenaren waren. Veel reeders waren grondeigenaren in de omstreken der stad¹, doch zij waren reeds uit hoofde eener andere hoedanigheid belast.

Na deze lijst wordt de volgende bemerking nopens dezelve gemaakt: (F. 20) « Wel verstaende « daer van de voorseide notable poorters oft « jnwoonders eeneghe zyn die hemlieden jn t faict « van de visscherie zullen willen gheneeren ende « die te wercke legghen *met t reeden van eene buusse* « *ofte boodt ofte deel van dien*, verstaende ter « harynckteelt, zullen alzulcke exempt zyn ende « niet ghecomprehendeert jn desen particulieren « taux, ende alleenlick ontstaen met zulcx als hier « vooren up de voornoemde visscherie ghestelt « es, nemaer dat zy te corfreyse ende voorreyse « alleenlick zouden willen reeden, afbrekende de « teelt, en zal van zijn taux niet exempt zyn, zo « oock en zal den ghevanck die huerlieders vis- « cherie binnen die 2 reysen zouden moghen « ghebrocht hebben. »

Verscheidene der straks aangegeven namen van koopvaarders ontmoet men reeds vroeger in de rekening van het recht van een ten honderd op de koopwaren die uit Oostende naar Engeland gevoerd werden ten jare 1543². Die waren beston-

den meest uit hoppe en visch (haring en kabeljauw). Daar wij slechts voor den tijd van één jaar inlichtingen van dit slag voorhanden hebben, zijn wij niet in staat om den graad van belangrijkheid te schetsen der handelsbetrekkingen van Oostende met Engeland.

Het scheelde in 1524 niet veel of de betrekkingen van Oostende met dit land werden erg gestoord, tengevolge der aanhouding van twee Oostendenaren, door het toedoen van zekeren Engelschman, Everaerdt Goossen, vleeschhouwer te Kales, die ze in het kasteel van Doyer had doen gevangen zetten. Vruchteloos verzocht men van den koning van Engeland verbod aan gezeiden persoon, voortaan nog poorters van Oostende te doen aanhouden. Daarom trof de stad eene overeenkomst met hem, « ten hende dat de poorters van deser « stede zoude moghen doen heure coopmanscepe « ende neeringhe jn Inghelandt »³.

Op de betrekkingen met Oostland wordt er meer dan eens gezinspeeld. Ten jare 1557 schonk de stad eene « gratuiteit » aan de kooplieden der stad die, ter oorzaak der granenduurte, 250 hoed tarwe uit Dantzic — den graanzolder van het Noorden toenmaals⁴ — in Oostende brachten.

« Claeis Velincx, JAN BISSCOP ende Jacop « Weyts, poorters deser stede ter cause dat « zyliden jn den dieren tyt van den coorne jn den « voorzomere XVe LVII der poorterie deser stede « vercocht ende ghedispenseert hebben de nombre « van twee hondert vichtich hoet tarwe by hem- « lieden ghedaen halen te scepe te Danswyc jn « Oostlandt, voor wyngeld ende gratuiteyt IX £ « parisis »⁵.

't Was Clays Velincx die ten jare 1551 in Engeland nieuw feestgewaad voor rekening der parochie Clemskerke kocht⁶.

Dantzic en Koningsbergen zijn de havens van Oostland met dewelke onze handelaars betrekkingen onderhielden. Drie schepen van Oostende, luidens eenen tekst van het jaar 1573, voeren

(1) Zie de liggers van kerken en andere besturen, de acten van overdracht, familië-archiefstukken, enz.

(2) Rijksarchief, Reg. n° 23419. « *Compte du droit de 10/100 sur les « marchaisse (sic) sergies an hable et poort de la ville d'Ostende pour « mener au royaume d'Angleterre.* »

Van 10 Oogst 1543 tot 23 Sept. 1544 wierd er luidens deze rekening, te Oostende voor omstreeks 18,600 pond parisis koopwaren op Engeland ingescheept.

(1) Stadsrekening, 1524, f°s 56 v. en 57 v.

(2) Altmeyer, *op. cit.*, bl. 29.

(3) Stadsrek. 1557, f° 65.

(4) « Den XVII^{en} jn meye XVe een ende vichtich so waren « ghecocht de vyf gouden abyten jeghen eenen Clays Velincx jn « Oostende, dewelcke dezelve abyten jn Inghelant ghecocht hadde. « De copers waren heer Lauwereins De Neve, priester erfachtich « prochiepape, Jan Karels, Willeboort Muelenbekere, Jan Strenicx, « omme de somme van XLIII £. gr., waarmede de andre « prochiaenen zeere wel te vrede waren. Twee cappen, een « casuul, twee frocx. » Aanteekening op het eerste blad van eenen « ligger der kerk van Clemskerke, van het jaar 1532.

toenmaals op eerstgenoemde stad¹. CORNELIS KIENSSCHIP — de *Zwarte Leeuw* genoemd — kwam in de maand Oogst 1577 met eene lading hout en graan uit Koningsbergen². Ja, ten jare 1580, was er een oogenblik spraak van ernstige moeilijkheden met de Deensche regeering, ten gevolge der verbeuring van zekere hoeveelheid zout, door den baljuw van Oostende, ten nadeele van Jan Andriesone, koopman van Denemarken. Deze laatste wendde zich tot den Geheimen Raad, te Brussel, die hem een gunstig antwoord schijnt gegeven te hebben. De vreemde koopman echter vroeg van zijnen koning « lettren van represailen » af, op de schepen van Oostende varende op Oostland³.

De Deensche vorst verzocht inlichtingen van de regeering der Nederlanden, die de vorstelijke brieven aan de wet van Oostende mededeelde. De schepenen zonden, bij de gevraagde inlichtingen, eenen brief tot den Algemeenen Landvoogd, bestemd voor den koning van Denemarken, en verzochten de tusschenkomst der regeering tot het afweren van het gevaar dat den handel hunner stad bedreigde.

De handelsbetrekkingen met Hamburg waren den Oostendenaren niet vreemd; vandaar lieten zij houtwaren komen zooals: wageschot, klaphout, Magdeburgsche delen en andere waren⁴.

Zoo wij in een ander hoofdstuk zullen zien, is het o. a. op den Oostlandschen handel dat de burgers van Oostende, die de stad met de beroerten der laatste jaren der zestiende eeuw verlaten hadden, zich toelegden.

Op het nieuw cadaster of « transport » van het jaar 1517 staat het aandeel der stad Oostende verhoogd van 2 schellingen en 6 penningen, tot 6 schellingen per honderd pond parisis, 't is te

(1) Rek. 1573-74, f° 47 v°: « Joncheer Chaerles De L'Espere, « Bailliu deser stede, ter cause dat hy up den zesten dach van « Lauwe 1573, ten beschryvene van Sr Jehan De Issuica, Providor « van zyne M^t, gheweest heeft te Dunckercke, om ten dienste van « zijne M^t, up te scrijven de schippers ende boodsghezellen laest « ghevaren hebbende met de drie Damsyck schepen binnen deser « stede, dewelcke de M^t in zijnen dienst upghenomen hadde ».

(2) Afschrift, geteekend J. Oliviers, eener oorkonde uitgaande van den magistraat van Oostende, 26 Oogst 1577, bewaard in het *State Paper Office* te Londen.

(3) Gemelde brief met de « deductien » der wet nopens bedoelde daadzaken, door zekeren J. Canin, in 't latijn vertaald, werd naar Denemarken gezonden, lezen wij f° 62 der Stadsrekening. (Reg. 37403 v. h. Rijksarchief.)

(4) Zie hooger, bl. 105, 2^e kolom, 2^e nota.

zeggen meer dan tweemaal zooveel als in de vijftiende en zesmaal meer dan in de veertiende eeuw.¹

Indien wij nu eenige cijfers van latere jaren raadplegen, zoo bevinden wij dat in de rekening van den tienden en den twintigsten penning ten laste der grondeigenaren, in 1574, onder 25 steden, Oostende op de tiende plaats staat met 743 £ 18 s. 3 penningen,² vóór Ghistel, Sluis, Oudenburg, Thourout. Nieupoort brengt 1055 £ op,³ Diksmuide 1209, Duinkerke 2093.

Doch in de rekening van den « wasdom van den coopman » of « van der coopmanscepe, » berekend op den voet van zes ten honderd, van hetzelfde jaar, daalt het getal betalende steden op tien, en onze stad bekleedt de vierde plaats, vóór Nieupoort.⁴

Op eene andere plaats in dezelfde rekening wordt de ontvangst aangestipt van 17 £ 13 s. 3 p. over den twintigsten penning « van t wasdom van « der coopmanscepe van dyveersche cooplieden « residerende » in die stad.⁵

Op het tijdstip waar wij gekomen zijn, nam, alhoewel voor geen langen tijd, de handel van onze stad nog toe, dank zij de Schotsche kooplieden, die toen met Brugge⁶, Nieupoort⁷ en Oostende betrekkingen zochten aan te knooien⁸.

Den 13 oktober 1572 kwam George Acquet, « conservateur » dier natie, te Oostende, vergezeld van Robert Fijf, « facteur » der Schotten, om van de wethouders toelating te bekomen, dat de koopvaardischepen van dit rijk de haven van Oostende

(1) « Tweeden druck van den eersten bouck » der plakaten van Vlaanderen (uitg. 1639), bl. 550.

(2) Staatsarchief Brugge, reg. n° 1224.

(3) Wij verwaarloozen de breuken.

(4) Oostende betaalt 11-2-0; Nieupoort 10-6-3. De andere steden waren: Brugge (881 £); Poperinghe (99 £); Sint-Winoksbergen (61 £); Duinkerke (59 £); Sluis (48 £); Dixmude (39 £); Veurne (21 £); Broacurch (19 £) en Grevelingen (7 £).

(5) F^o 11.

(6) Staatsarchief van Brugge. Zie Bijlagen.

(7) Wetsregister der stad Nieupoort, 30 oct. 1572:

« Omme dies wille dat de vrecchten zeer groot ende excessyf « vallen daerby den coopman grootelicx gheghreveert wort ende « van hier zoude moghen vervreemden (nota: « jn t bysonder de « Schotten ») ende ooc omme eensdeel te ghelieven den Schotten, « so ghebyet men vanweghe den Heere ende wet dat elck ende « een laden mach ende annemen schotsche goeden zonder afegghen « ende redelicken loon van hemlieden te nemen ».

(8) Zie *Mess. des Sciences hist.*, jaargang 1865, bl. 286, 2^e voetnota.

gerustelijk zouden mogen bezoeken, in den « troublen tyt »¹.

Zoo kwam het dat men in februari 1573 in de haven van Oostende een vijftiental schotsche schepen aantrof, en Samuel Lyster, uit wiens schrijven wij dit vernemen, zegt dat de Schotten te Oostende goede zaken deden en veel gunst genoten.

Deze koopvaardischepen voerden alhier zout en schotsch laken in. Hunne lading, in het terugkeeren, bestond uit alle slag van goederen uit de Nederlandsche gewesten, zooals ijzer, zeep, meekrap en kantwerk².

Omstreeks dien tijd ook, met het jaar 1574 namelijk, kwam er eene nieuwe nijverheid tot stand, of liever nam deze in belang toe. Wij bedoelen de zoutziederij. Bij brieven van 10 maart 1574 verkreeg onze stad toelating om achttien zoutpannen op te richten³.

De beteekenis dier cijfers en getallen is des te sterker of, in andere woorden, de welvaart waarvan zij getuigen, was des te gevoeliger, omdat de bevolking kleiner was.

Welk mag wel het cijfer der bevolking toen ten tijde geweest zijn, zal men hier vragen?

Wat de vijftiende eeuw aangaat, ten jare 1411, ter gelegenheid eener « zetting », telde men te Oostende 582 personen die een zeker vermogen bezaten. In de waarschijnlijke veronderstelling dat ieder dezer personen een huisgezin vertegenwoordigde, beduidt dit getal, volgens de gebruikelijke berekening ($\frac{582 \times 9}{2}$), nagenoeg 2619 inwoners. In dit getal zijn natuurlijk de personen niet begrepen

die aan de zetting niet onderhevig waren, noch ook de geestelijken niet¹.

De zetting van het jaar 1419 (21 mei) geeft een hooger cijfer aan: 632. In de naamlijst staan 142 « vreemde lieden » vermeld, waaronder 13 « knapen »: die waren wellicht huurknapen, waarvan wij bl. 89, 96 en 111 gesproken hebben².

Met de zestiende eeuw had de bevolking toenomen.

Hendrik Haestens spreekt van meer dan 3000 huisgezinnen³. De Bonours⁴ maakt van boven de 3000 visschers gewag. Deze getallen die, de vrouwen en kinderen medegerekend wordende, eene bevolking van boven de 12,000 zielen zouden doen veronderstellen, getuigen wel van het belang welke die schrijvers aan het Oude Oostende toekennen, doch strijden met de waarschijnlijkheid en komen met zeker voorhanden zijnde ambtelijke opgaven niet overeen.

Wij meenen dat er hier geen spraak kan zijn, wat de beteekenis der pas aangestipte getallen betreft, van visschers of huisgezinnen, maar eenvoudig van *inwoners*. Zoo verstaat het ook het duitsch *Dagregister*, zeggende dat in vredestdij — d. i. vóór de beroerten — de inwoners sterk boven de 3000 waren⁵.

De rekening van het « cafcoengheld » (*cafcoen* beteekende schouw⁶), te weten van 5 schellingen grooten « van elcken cafcoene ende eerdstede staende binder stede van Oosthende, » gelicht ten jare 1533⁷, tot het betalen der zeewerkenherstellingen, behelst de namen van 472 eigenaren, bezittende te zamen 1237 heerdsteden. In de veronderstelling dat de twee derden der huisgezinnen over twee heerdsteden beschikten, en een derde er slechts eene gebruikten, komt men tot een getal

(1) Rek. 1572-73.

F^o 37 v° « Ghepresenteert den 13^e jn octobre an meestre George « Acquet, conservateur van de Schotsche natien, hier comende by « der wet om te tracteren d'affairen van dezelve Schotten, van hier « te mueghen arriveren staende dese troublen tyt de nombre van « acht kannen wyns, ende Robert Fyf, facteur van dezelve « Schotten, met hem gecommen zynde, vier kannen wyns, tsamen « twaelf kannen... »

(2) Londen's *State paper Office*, Fel. 10. 15573. N. 766. écrit N. 420.At Ostend were 14 of 15 sail of the Scots, who have great traffic and favour there.

(Ostend, 10 feb. 1572.) —

Uittreksels uit eenen brief aan Christopher Heydon en sir William Butts (22 maart 1573): Ten or twelve sails of Scots are lying in Ostend harbour, who brought in felts, salt, hides, soap, ashes, white salt, and Scotch cloth; their lading back again being all kinds of Low Country commodities, as iron, soap,...? madder, battrye (*Quid?*) and haberdash wares.

(3) Charterboek, f° 210 v. — Hetzelfde geschiedde te Nieupoort.

(1) Deze, ten getalle van zes, waren: Meester Christ. Moesiin, d'heer Jac. Ackaert, Mr Gheraert Zagwicx (?), d'heer Gillis Gheselyn, d'heer Clays Scuver, d'heer Clays De Wale. Zij ook betaalden zetting. (Reg. 37247).

(2) Ook een brouwer en Jan Blare « vierboeter » (Stadsrek.).

(3) Bl. 64.

(4) *La mémorable siège d'Ostende*, bl. 55.

(5) « Ziemlich wol erbawet nach ihrer ghelegentheit: Die Ein- « wohmer ernehren sich mit Fisscheren, seind ghewesen vor den « Krieg in Frieds Zeiten sterck ober die drey tausent, aber « nachmals der mehrer Theil weg ghezoghen gen Kamphvehr in « See-landt, und allein ober geblieben onghesfahr zwey hundert « und fünfftzich Häusgesind... »

(6) « Cafcoengelt, » — te weten van elck pype « den dack uyt- « commende », zegt eene Kronijk der XVIe eeuw (Vlaamsche Bibliophilen, 3^e reeks, n° 2, bl. 128).

(7) Rijksarchief; « Rekeninghe van der dicaige van der stede van Oostende, van den jaere 1533 » (n° 27797). Zie hooger bl. 43 en 49.

van ongeveer 825 huisgezinnen of iets boven de 3700 inwoners.

Voor de tweede helft der zestiende eeuw bezitten wij ongelukkiglijk geene gegevens.

Het is echter toegelaten te gelooven dat de vermeerdering der visscherij, blijkens de cijfers van den vischverkoop, hooger aangegeven¹, en het getal weerden of reeders², ook op het cijfer der bevolking haren invloed zal gehad hebben.

Deze getallen zullen alleen dezen verwonderen die zich — zoo zijn er nog veel — van de bevolking onzer steden, vóór eenige eeuwen, eene valsche gedachte vormen.

Slechts in de tegenwoordige eeuw heeft het cijfer der Oostendsche bevolking de tienduizend bereikt en overschreden.

Ten jare 1689 bedroeg de lijst der inwoners 6928 namen; in 1723 : 5169; in 1785 : 6703³.

Ook de cijfers der stadsrekeningen teekenen den toestand en leveren een sprekend bewijs van vooruitgang en uitbreiding.

De sommen van inkomsten, die iets meer dan 1417 ponden parisis bedroegen ten jare 1409, waren tot meer dan zesmaal zooveel geklommen in het jaar 1476⁴; waren meer dan negenmaal grooter in 1540⁵, en boven de twaalfmaal ten jare 1580⁶.

Het weze hier in het voorbijgaan bemerkt dat de studie der oude stadsrekeningen — in andere opzichten zoo merkwaardig — nochtans de geldelijke ervarenheid der schepenen en het openbaar crediet — dat toen nog in de kindsheid verkeerde — niet altijd in een zeer gunstig daglicht stelt.

De tekorten, handelsspeculatiën met verlies⁷ en leeningen aan hoogen kroos leveren daar klare bewijzen van. Men ziet in de zestiende eeuw eenige voorname burgers borg staan voor den verkoop van eene zekere som losrente op de stad⁸.

(1) Bl. 121.

(2) Zie bl. 119.

(3) Bowens, I bl. 166; II bl. 63 en 225. Duinkerke had van 8 tot 9000 inwoners (*Bull. Com. flam.* I b. 209); Nieupoort 7500 (Eene Bladzijde b. 11).

(4) 8582 £ 13-10.

(5) 13949 £ 16-10.

(6) 18123 £ 0-6.

(7) Zie hooger bl. 48-49.

(8) Rek, 1517 f° 25 v. : « Betaelt den greffier in de camere van « den rade over den lettren van verzekert hede by de wet ghegheven « Jan Colenheins ende anderen ter cause dat zy voor de stede « borghe zijn van de vercoopinghe van XL. gr. t siaers losrente « jnt dit jaer vercocht eenen Hemdric Holswildere metten rechte « van den zeghele t samen IIII £ VIII S. »

Ten jare 1579 deed de stad eene ontleening aan eenen koopman van Antwerpen aan den interest van 12 1/2 %¹.

De interest der grondrenten was 6 1/4 ten honderd of « de penninc zestiene », volgens de uitdrukking des tijds; deze der lijfrenten op één hoofd was vastgesteld op « den penning acht » of 12 1/2 %; op twee hoofden, op 10 % (de penning tien²). Doch, haasten wij ons hier bij te voegen dat de openhertigheid van zekere ontvangst- en betalingsopgaven en bijzonderlijk de bereidwilligheid van klein en groot, om de stad in oogenblikken van geldverlegenheid ter zijde te staan, door weinig of niet vergolden behulpzaamheid of geldelijke giften, in zekere maat tegen deze gebreken opwogen.

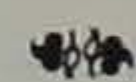
Machtige kapitalen kende men alhier in dien tijd niet. Zij waren tamelijk verdeeld. Men heeft kunnen bemerken uit de weerdenlijst van 1560 dat geen hunner meer dan drie vaartuigen bezat. Dan nog waren die soms de gemeene eigendom van verscheidene personen.

Het « creveelschip » dat de stad kocht, in 1543, om het als convooischip der visscherij te gebruiken, hoorde toe, aan elk voor een vierde, aan ADRIAEN KIEN, JAN KIEN en JACOP DE BUDT; aan elk voor een achtste, aan Meester JOOS DE BUDT en Jan Du Moullin³.

In hoeveel deelen de aanbesteding der stadswerken soms gesplitst werd, hebben wij vroeger reeds doen bemerken⁴.

Dezelfde verdeeling treft men in de onroerende goederen aan, zooals huizen en erven. Omtrent de helft der huizen van Oostende behoorde aan derzelver inwoners toe.

Elk had eene plaats onder de zon : was ons voorgeschikt daarover te beklagen?

Hetgeen voorgaat laat ons toe naar zijne juiste waarde het oordeel te schatten welk sommige schrijvers, weinig of niet met het vroeger Oostende bekend, geveld hebben over den toestand dier stad vóór de droevige beroerten en het daarop volgend, alvernielend beleg, die het einde der zestiende eeuw en het begin der zeventiende in onze stads-geschiedenis kenmerken.

(1) Rek. f° 44.

(2) « Costume » der stad Oostende, VIe rubriek.

(3) Reg. 37366, f° 49 v. en 37367, f° 53 v.

(4) Zie hooger bl. 47, 2^e kolom.

Moest men de hedendaagsche schrijvers gelooven, Oostende, vóór de vermaarde driejarige belegering, zou een eenvoudig visschersdorp geweest zijn, waarvan de inwoners met moeite aan hun dagelijksch brood geraakten.

Van Sypesteijn b. v. spreekt van Oostende, vroeger een klein dorp, met ten hoogste drie duizend inwoners, meest visschers¹. In de XVIe eeuw, zegt Motley, was Oostende het geringste visschersdorp van het christendom². Kervyn de Lettenhove³ schrijft eenen kronijker na der zeventiende eeuw, die, zeker om een bewijs van zijn inbeeldingsvermogen te geven, Oostende een onbekend gehucht van visschers noemt, gehuisvest in eenige rieten hutten, te midden van ontoegangbare moerassen.

Mijnheer Ed. Belleruche alleen, in zijn werk over het Beleg van Oostende⁴, bestrijdt deze sterk verspreide meening en zegt dat Oostende eene stad van zeker belang was. Vóór hem, velde J. Bowens een oordeel dat niet ongunstig is doch — vooral wat de zestiende eeuw aangaat — verre van geschikt te zijn om van den toestand van handel en nijverheid te dien tijde een juist denkbeeld te doen opvatten⁵.

De schrijvers der Belegering alhoewel gelijktijdig, uiten zich niet zeer gunstig⁶ doch dit is toe te wijten aan de omstandigheid dat zij schreven op een tijdstip waarop Oostende aan 't vervallen was, ten gevolge van gebeurtenissen welke wij later zullen verhalen.

Fleming laat Oostende doorgaan als eene stad die vóór den aanvang der nederlandsche beroerten niet vermaard geweest is, « ja nauwelijcx bij de « Utheemsche bekend, alsoo daer niet dan visschers, « ende die haer met visscherije ter zee beholpen, « woonden »⁷.

Nagenoeg gelijkluidend is het schrijven van Christoffel De Bonours — ook een eventijdig schrijver des belegs, doch zoo vreemd aan de streek als Fleming, maar die toch rekening houdt met de gebeurtenissen die den vroegeren bloei sterk verminderd hadden⁸.

Over het algemeen echter, hoe nader men achteruitgaande tot het bedoeld tijdvak komt, hoe stipter en ook hoe welwillender en zelfs hoe gelijkvormiger met de oorkonden de meening wordt welke de kronijkschrijvers ons van het Oude Oostende doen opvatten.

Jacob Marchant, de Nieupoortsche schrijver, zegt, in zijne beschrijving van Vlaanderen op het laatste der zestiende eeuw verschenen: « Al is hare haven klein, de stad Oostende is rijk door hare aanzienlijke visscherij, het zouten van den haring en haren koophandel¹.

De Italiaansche geschiedschrijver L. Guicciardini, die stierf in 1589, spreekt in zijne beschrijving van Belgie volgenderwijs van onze stad: « Oostende, alhoewel van muren ontbloot, is eene stad van tamelijk belang, om reden van zijne grootte, talrijke woonsten en bevolking. Die stad is nochtans tegen vijandelijke aanvallen bestand en spijs de geringheid harer haven, merkwaardig².

Eindelijk de schrijver der Vlaamsche Kronijk, die op het tijdstip waarvan spraak is, te Duinkerke woonde, naar het schijnt, en wiens gezegden nopens Oostende doorgaans met de teksten der oorkonden overeenkomen, bepaalt de daadzaken nog nader wanneer hij zegt: « Oosthende « was maer een open plaetse op der zee », doch het bezat eene « goede visscherie ende diverssche « coopvaarders op Danswyck (Dantzig) ende « elders »³.

De oorkonden en de meeste eventijdige schrijvers stellen dus het Oude Oostende in een geheel voordeelich daglicht, te eenen male verschillend van het voorkomen van het zoogezeid « onbekend, gering visschersdorp » van Motley en consoorten.

Niet ten onrechte dus mochten de Oostendenaars der zestiende eeuw — die in een, reeds aangehaald⁴ gedingstuk van het jaar 1561 beschreven staan als gemeenlijk rijke en welhebbende lieden, grooten handel voerende en meest al hunne winst uit de zee trekkende — van hunne stad zeggen, dat zij gelegen was « frontiere

(1) *Het merkwaaardig Beleg van Oostende*, bl. 4.

(2) *United Netherlands*.

(3) *La Flandre pendant les trois derniers siècles* (uitgaaf 1875), bl. 227.

(4) Bl. 6-7.

(5) I bl. 21, 23, 30.

(6) « Oostende... ist mit keiner mauren umringet, jedoch uber in « der (?) grosse mit gebeuren, Heuseren vund menge des Volcks, « wie ein andere zimliche statt und hat ein leidenlichen Meer- « hafen » (Naamlooze duitse schrijver).

(7) Bl. 61.

(8) Bl. 55. Zie verder.

(1) *Flandria commentariorum lib. IIII descripta*, bl. 79. « Tecta fere ejus omnia sunt arundineo tegulo olducta: dives tamen est portu brevi, copiosa piscatione maris, alicumque salsilagine et mercimoniis. »

(2) Ostenda. — ...hæc murorum quidem est expers, sed amplitudine, ædificiis et frequentia, tolerabilis opidi locum sustinet, valide satis adversus hostiles insultus munita et mediocri portu spectabilis. » L. Guicciardini (uitgaaf van 1635), *Belgica descriptio*. Het oorspronkelijk werk verscheen in 1567.

(3) Bladz. 565 (jaar 1578).

(4) Zie hooger bl. 53, 2^e kolom. Charterboek, f° 102 v.

« van der vulle zee, hebbende een zeer commo-
 « dieux port ende havene ; binnen welcker stede
 « men dagelicx dede ende exerceerde den styl
 « ende negociatie van der visscherie, wesende van
 « de principale coopmanschepen die men binnen
 « den lande van Vlaendren es exerceerende, ende
 « dat danof de neiringe meerder vallende es
 « t Oostende dan jn andere zeesteden van
 « Vlaenderen ;

« t welcke causeerde goeden coop ende leef-
 « tochte van harync, visch ende andere provisien
 « voor den generalen lande; werden oock duer dien
 « diveersche andere negociatien, neeringen ende
 « ambachten grootelick vervoordert ende vermee-
 « nichvuldicht, ende onder andere de vreempde,
 « sonderlinghe deghuene die hemlieden generende
 « zyn in t verthieren van alloenen, gaerne, cane-
 « vets¹, zoudt, tonnen, graen ende meer andere

(1) Kemp (engelsch *canvass*).

« waren dienende ter slete van der voorseide
 « visscherie ende hantise van diere ; soo dat den
 « coopman aldaer frequenteerende ende prospe-
 « reerende is ter gemeene welvaart van den lande;
 « daer deur oock grootelicx vermeerderd werden
 « onse ordinaire subventien ende domeynen, ende
 « specialyck 's heerengelt van II schell. VI deniers
 « grooten van elc last haryncx, mids dien daer on-
 « gelyck meer haryncx gevangen wort dan binnen
 « eeneghe andere zeesteden van Vlaendren ».

Met Hendrik Haestens zullen wij dus zeggen dat, dank aan hare haven en hare « profijtelijke » haringvisscherij, de stad Oostende « na de gelegentheynt van die tyden grootelicx toegenomen ende ooc op hare manier in fleur gheweest (is), zijnde een van de vier voornaemste havenen van Vlaenderen¹ ».

(1) Haestens, bl. 62 (1^e uitgaaf, 1613).

III. Maatschappelijke en Zedelijke Toestand.

§ 1. De Visschersbevolking.

Verlaten wij nu het gebied der drooge — alhoewel niet van welsprekendheid beroofde statistiek — om den toestand van Oostende, in het besproken tijdvak, van een ander, zeker niet minder belangwekkend standpunt af te schetsen: van het maatschappelijk, verstandelijk en zedelijk standpunt, voor zooveel ons de voorhanden zijnde bouwstoffen het ons toelaten. Zeggen wij een woord van maatschappelijke betrekkingen, onderwijs, voorbeelden van bekwaamheid, zeden en gebruiken: al vraagpunten wier verwaarloozing de lezer ons niet ten onrechte ten kwade zou mogen duiden.

Had de weerd den stuurman, vroeger en op breedere schaal dan elders vervangen, deze laatste bleef evenwel, als kapitein of hoofd van het vaartuig en soms als medereeder ook, eene geachte plaats in de samenleving bekleeden.

In de «ommestellinghe» van 1560, ten laste der visscherij zooals van de andere nijverheids- en handelstakken der gemeente, staan stuurlieden en weerden op gelijken voet, wat de aansprakelijkheid in geval van gebrek aan betaling der belasting aangaat¹.

Meer dan eens, vooraleer gewichtige, en bijzonderlijk gewichtige geldelijke maatregelen werden

genomen, raadpleegde men eerst niet alleen de weerden maar ook de stuurlieden.

Aanstippenswaardig is het feit dat niet zelden de weerden of reeders mede naar zee gingen. 't Gebeurde immers soms dat de schepenraad van Oostende of van Nieupoort het antwoord op een verzoek of een besluit uitstellen moest, tot hunne terugkomst uit zee¹.

Het familieboek van het geslacht OLIVIERS leert ons dat de reeder meermaals zijnen stuurman of eenen zijner stuurlieden als peter, of de vrouw van eenen hunner, de «stiervrouw», als meter van zijn kind verkoos².

In de jaren veertienhonderd ziet men wethouders en notabelen met de stuurlieden aan gast- of drinktafel verbroederen, op de « verkoren » maandagen en bij andere gelegenheden, bij voorbeeld bij de aanstelling van eenen nieuwen Pensionaris of op het « koningsfeest » van den Baljuw:

(1) « Ende daer naer bij faulte van betalinghe die doen executeren « up den weert ofte stierman van den scepe ofte boodt... » (Rijksarchief, Reg. n° 27799, f° 12).

Zie ook zekere besluiten der wet van Nieupoort, in de wetsregisters dier stad, waarin staat « es anderwerf gheordonneert ghestatueert by mynheeren van de wet *bij advise van de weerden* (17 Nov. 1572). Ook 1 Juni 1573 enz.

(1) Archief stad Nieupoort, 1450, 16 october. De schepenen verklaren in staat niet te wezen eene vraag vanwege de Abdij der Duinen te beantwoorden: « non potuisse propter consociorum « suorum aliorum legislatorum dicte ville Noviportus absenciam « tunc in suis mercanciis allecum plus quam quocumque tempore « anni vacantium et vacaturorum usque festum beati Martini « hyemalis proximum... » — Rek. der stad Oostende, 1431; 1566, f° 47.

Zie in Ermerins' *Beschryving der stad Vere*, (II bl. 282) den tekst der overeenkomst waarvan hooger praak is.

(2) « 4. FRANÇOIS OLIVIERS, mijn vierde kint, was geboren « vrijdag den 11 in Hooymaent 1561, ende was kersten gedaen bij « d'heer Jacob Adriaens, capellaen 's anderdaegs ten 11 ueren « voor noen ende waeren petren ende metren: MARCUS HANCKE, « NICASIVS LR ROY, Griffier; Pleun Leijns, mijn *stiervrouw* ».

« Vertheert vercoren maendaghe naer mede-
« wintre by den heere, wet, officiers, *notable*
« *poorters* ende *stiermans* ten cappoenen die
« Perchevael van Moerkerke als pencionaris ende
« clerc ghaf naer d oude costume »¹.

« Vertheert den IX^{en} jn sporkele ten huuze van
« Corn. De Baenst by den heere ende *notabele*
« *poorters* ende *stiermans* ter conynceeste van Jan
« Lem, Bailliu, conync van der wet... XII f
« VIII s. p. »².

« Verteert ten huuze van Percheval van Moer-
« kerke vercoren maendaghe naer (in ?) mede-
« wintre by den heere, wet ende *notable poorters*,
« *stiermans*, naer de oude costume... X f IX s. p »³.

Andermaal zien wij de stad eenige kannen wijn bekostigen ter feest van de stuurlieden :

« Ghepresenteert vercoren maendaghe laetst-
« leden de stiermannen deezer stede die groote
« chiere ende ghenouchte maecten t huerlieder
« coste waert, IIII kannen »⁴.

De *stuurmansdag* — « onze stiermansdach » zeggen de stadsrekeningen⁷ — was eene bekende feestviering in het Oude Oostende. 't Bijzonderste bewijs van het aanzien dat zij genoten is dat er soms stuurlieden — de aanzienlijkste naar alle waarschijnlijkheid — in den schepenraad zetelden⁵.

Wat den stoffelijken toestand der visscherij aangaat, daar spreiden onze oorkonden weinig licht over⁶. Het weinige wetenswaardige welk zij ons nopens dit punt verschaffen is ontoereikend om van dien toestand eene juiste en klare gedachte te geven. Niettemin is er hier plaats voor eenige bemerkingen over den zedelijken toestand der visscherij, die doorgaans met den stoffelijken in nauw verband staat.

Gansch eigenaardig is altoos de levenswijs van zeelieden en visschers geweest.

Beschouwt die talrijke gevaren van ramp, die plotselings een huisgezin van zijn hoofd, van zijnen broodwinner berooven kunnen; de onbestendigheid

van zijn verblijf aan wal, in hetwelk de zeeman 's vastelands genoegten en uitspanningen des te gretiger en te driftiger najaagt, daar hij er langer van beroofd is geweest; de noodzakelijkheid van geduld en zedelijke sterkte in het uitoefenen van zijnen lastigen arbeid; de onzekerheid en geringheid van zijn gewin, benevens het menigvuldig vooruitzicht van een haastig en geweldig, roemloos einde; eindelijk den aard zelven zijns werks: al die omstandigheden werken op de stoffelijke en zedelijke gesteltenis van den visscher en tevens van zijn gezin eenen diepen invloed uit.

Is de « werkman der zee » thans ruw van taal en manieren, wij hebben geene redenen om te denken dat hij vroeger eenen zachteren aard had, wanneer hij niet slechts tegen onstuimige baren en geweldige winden, maar ook dikwerf tegen zeeroovers te strijden had, ja zelf somtijds eenige genegenheid voor dit stielte gevoelde.

Wij hebben het gedrag van zekere Oostendsche stuurlieden doen bemerken, in de jaren veertienhonderd, opzichts den stedelijken magistraat, ter gelegenheid van zekere maatregelen door hem genomen².

Onze oude oorkonden weten van de ruwe handelwijs der vlaamsche visschers ook wel eens te spreken. Ten jare 1498 vluchtten twee aan het gevang ontsnapte zeeroovers — naar alle waarschijnlijkheid van Oostende — in de Oude Kerk, waaruit ze de stadsbaljuw, het vrijplaatsrecht der kerk miskennende, terughaalde. De Oostendsche visschers kwamen bijeen, op S. Vincentiusdag, verlost de gevangenen en leidden ze in de kerk terug³.

Wij komen daar van Oostendsche zeeroovers te gewagen. Zulks was geene zeldzaamheid, vooral in den loop der vijftiende eeuw.

Niet enkel lijdend was de rol der Vlamingen in het algemeen en der Oostendenaren in het bijzonder, hebben wij reeds bemerkt.

Omstreeks de maand mei 1408 werd een Portugeesch schip door twee ten oorlog gewapende schepen van Oostende genomen⁴.

(1) « Midts t ruyde volck datter es. » Rek. der S. Donaasproostdij, 1521 (Staatsarchief van Brugge). — « Maritimis vigor quidam ad rudidatem promptior »; zegt Ad. De Budt, sprekende van het vlaamsch zeevolk (*Corpus Chronicorum Flandriae*, I, bl. 263). (Manants et habitants d'Ostende), « pour la pluspart gens simples et rudes, si comme pescheurs et gens journellement fréquentans la mer », staat er in de vergiffenisbrieven waarvan verder sprak.

(2) Bl. 71-72.

(3) *Inventaire des archives du Département du Nord*, II, bl. 35.

De « beroerliche in de Oude Kercke » bracht de afstelling teweeg van den pastoor, doch de wet wendde zich tot den grooten Raad en den Raad van Vlaanderen en bekam vergiffenisbrieven van den vorst. (Reg. 37322, f°s 24 v. 25 v. enz.).

(4) Charterboek, f° 60 (Kwijtbrieff van schadeloosstelling).

(1) Rek. 1496-97.

(2) Rek. 1498, f° 19 v.

(3) Zelfde rekening.

(4) Rek. 1505, f° 9.

(5) Rek. 1515, F. 9 v. : « Ghepresenteert den VI^{en} jn sporcle de « stierlieden van der stede ten welcken daghe Anthonis Riest « stierman doe ten tyden scapene ende coninc van der wet zyn « conincfeeste hilt, vier kannen wyns... » — Zie hooger bl. 85, 1^e kolom.

(6) Merken wij hier aan dat in de rekening van de heerdsteden-taks van 1532 acht stuurlieden vermeld staan die eigenaren waren van verscheidene heerdsteden. N^{rs} 48, Adriaen Aernouts (4 heerdsteden); 65, Anth. Cleyne (2); 233, Gillis Leeuwe (3); 271, Mateux Vandere (3); 300, Dieric Jansone (3); 311, Pieter De Clerc (6); 330, Corn. Hebbens (2); 413, J. Dolaghe (3).

Wat de betrekkingen met de Engelschen aangaat, het schijnt dat het spreekwoord « de eene vriendschap is de andere weer » den Oostendenaren van dien tijd niet te eenen male onbekend was.

Een lang vertoog werd ten jare 1418¹ den Hertog van Burgondie, *Jan zonder Vrees*, door eenige kooplieden van Londen, Scarborough, Whitby en andere steden van Engeland en Schotland toegezonden, om hem een aantal zeerooverijen voor oogen te leggen, te hunnen nadeele door de Vlamingen van Nieupoort, Lombartside, Walravenside en Oostende gepleegd. De Hertog gelastte *Jehan De La Keythulle* en *Rolland Du Boiz*, met een « bezoek » nopens die klachten in gemelde havens en visschersdorpen der kust van Vlaanderen. Het verslag over dit onderzoek, waarvan wij het eerst eenige deelen uitgegeven hebben, ligt bewaard in het Rijksarchief².

De « Vlamingen van Oostende » waren in dit stuk beschuldigd, gezamenlijk met zeelieden of schippers van Heist en Walravenside, in de maanden mei of juni, oogst, september en oktober 1404; in mei 1405, september 1406, juli 1412 en juli 1413, verscheidene schepen, toehoorende aan Engelschen van Scarborough, Hornesee, Salchons, Londen, Wyteby en Wyneton, beroofd en de bemanning, geheel of gedeeltelijk, gevangen te Oostende binnengebracht en op rantsoen gesteld te hebben. De weerde der geroofde schepen en ladingen — bestaande onder andere uit laken, scheepstuig en gezoute visch — werd geschat op omstreeks 10174 1/2 nobels. Menschatte de gezoute visch op eene hoeveelheid van 62000 stukken, ter weerde van rond de 3960 nobels en 810 £ 13 sch. en geladen in *doggers* of *doggerschepen*.

De ondervraging der getuigen van Oostende³ liep hierop uit dat de meeste namen van Oostendsche schippers, in het engelsch klachtschrift genoemd,

hun onbekend waren en dat er in geen twintig jaren zulke groote hoeveelheid gezoute visch in Vlaanderen gebracht was geweest. Nochtans herinnerden sommige getuigen zich eenige engelsche gevangenen gezien te hebben, doch slechts in oorlogstijd, en bekende Hans Tabard visch genomen te hebben, doch hij voegde er bij dat hij, op bevel van den opperbaljuw van Vlaanderen, teruggaaf gedaan had.

Den 16 april van het jaar 1419 kwamen twee afgeveerdigden vanwege de Vier Leden van Vlaanderen de « corvers¹ van Oostende » te kennen geven, dat zij « up hare verweren » (*sur la défensive*) varen zouden, en de Engelschen bijgevolg niet aanvallen, daar de kapitein van Kales gelijke bevelen in Engeland zou geven.

Niettemin gebeurde het dat drie « corvers » van Oostende Engelschen aanvielen. Den 22 oogst zond de wet dezelve te Brugge verontschuldigen, voorgevende dat zulks vóór de afroeping van den vrede in Vlaanderen geschied was.

Den 27 oktober komen Zegher Van Belle en P. Boudins de Engelschen ontslaan die hier gevangen lagen en op bevel van den Hertog medevoeren.

Omstreeks 1419 namen drie zeeroovers van Oostende eene bark van Sandwich, met gezoute visch en andere waren aan boord, aan Jan Atteynson, eenen Engelschman, toebehoorende². Dergelijke daadzaken grepen plaats ten jare 1436, tijdens de belegering van Kales³.

Ten jare 1478 of daaromtrent werd er schade gepleegd ten nadeele van Richart Wellye, Robrecht Greve, Heinric Schelten, Thomaes Wyll (?). Willem Oxele en Willem Coock, kooplieden van Engeland, door een oorlogschip uitgereed door de stuurlieden van Nieupoort, Lombardside en Walravenside. De engelsche kooplieden verkregen een vonnis vanwege den Raad des Hertogs van Burgondie, krachtens hetwelk de uitreeders van dit schip hun eene schadevergoeding moesten betalen van 105 £ grooten. Zij ontvingen 20 £ gr. van den schipper (Henric

(1) « Walravenside », bl. 48-55. Verleden jaar is geheel het stuk gedrukt geweest in het werk: *Le Cotton Manuscrit Galba B. I. transcrit sur l'orig. par M. Edm. Scots... et annoté par M. L. Gilliodts-Van Severen*. (Brussel, 1896), bl. 477-508: *Enquête sur les prises faites par les corsaires de Flandre*.

(2) Charters van Weenen, Doos n° 473, n° 1076.

(3) 't Waren Jehan De Clerc, penningmeester der stad; Thom^e Hyns, Jaques Bodeloot, schepen; Heinric, zoon van Heinric(x) Boudins; Victor Cand, gevangbewaarder; Jehan Meegoed, beenhouwer; Joris De Jaghere, Pietre De Vos, beenhouwer en vischhandelaar; Willem, zoon van Jan(s) Heyns, koopman; Christian Belentin, Jehan Dobbeis, vischhandelaar; Jehan Zwancke, beenhouwer; Jehan Maertins, koopman; Victor De Goes, timmerman, en Rike Proost, zeeman en visscher: al burgers van Oostende.

(1) Groote oorlogsschepen:

« Barcas videlicet munitas quas *baergen* vocant et alias majores « naves, quas vulgariter *corvers* appellant. » (Kronijk van Jan Brandon, bl. 92).

(2) *Inventaire des Archives du Département du Nord*, I, bl. 330.

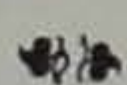
(3) « *Le Siège de Calais et les villes de la côte flamande* », door den schrijver dezes, bl. 4 en 5.

De Vos) en, volgens overeenkomst, 40 £ vanwege de stuurlieden der twee eerstgenoemde plaatsen, doch behielden het recht het overige te verhalen op die van Raverside¹.

In den loop van het jaar 1487 hadden de Engelschen Jan Leeuwen, Gillis Michiels en andere visschers van Oostende, ter haringvangst uitgevaren, gevangen genomen en op losgeld gesteld. De Oostendsche visschers lieten zulks niet ongestraft: den 3 november nadien, sloegen zij verscheidene wagens aan, geladen met koopwaren aan Engelschen toebehoorende².

Omtrent denzelfden tijd beroofden de visschers van Oostende zekeren Joos van Aermuden³.

Ten jare 1487, met Paschen, spreken de kronijken van den beruchten zeeschuimer Joos Van Aelst, die « veel wonders in zee van roovene bedreef » en in de maand juli vóór Oostende verscheen. De Oostendenaars trokken zonder vertoeven in zee en namen den zeeroover met zijne medegezellen gevangen: 's anderendaags werden zij allen onthalsd en hunne lichamen op hooge raderen langs het strand geleid. Een zeeroover van Dieppe, Matthijs, zoon van Joos Van Aelst, zwoer de stad Oostende uit wederwraak « noch teeneghadere in gloeyen te stellen ». Doch verre van zijne bedreigingen te kunnen uitvoeren, werd hij zelf met al de zijnen, na een bloedig gevecht, door een Portugeesch schip gevangen genomen en in de haven van Oostende gebracht, alwaar hij het lot onderging van hen die hij besloten had te wreken!⁴

Men komt het te zien: tegen wind en water alleen niet hadden onze zeelieden en visschers te worstelen⁵. Geenszins te verwonderen is het dus

(1) « Reserverende den voornoemden Inghelschen huerlieder « actie van den residue te recouvreren up de andre ghecondampneerde quartiermeesters, stierlieden, ende reeders van Walravenshide, also huerlieder goeden raedt ghedraghen zal. » — Acte verleden voor den magistraat van Nieupoort, 10 maart 1478 (o. s.). (Stadsarchief, Charters.)

(2) Rek. Oostende, 1486-7.

(3) Ib.

(4) N. Despars, IV, bl. 425. — Zie den kwijtbrieff van 12 zakken wol en 1800 vellen, door 2 kooplieden van Brugge aan visschers van Oostende gekocht (1 oogst 1488). Charterboek, f° 58 v.

(5) « ...Ende zyn ooc zy van Oostende clouc ghenouch te « wederstane eeneghe bouven of andere die hemlieden overlast « doen zouden willen, want jn Oosthende es wel also vele clouc « zeevolcx als jn Damme ende Nyeupoort, *meer ter zee dienende dan « ten lande* », zegden de Oostendenaren in 1483, in het 39^e artikel der reeds ontleedde pleitrede van dit jaar.

dat de visschers van Oostende, Nieupoort, Duinkerke, Blankenberghe, aan het bevechten der zeeroovers door de tijdsomstandigheden gewoon gemaakt, gelast werden hunne medehulp te verleenen tot het vormen van 's vorsten oorlogsvloot.

Zij waren het, die in deze tijden den vijand moesten gaan bestrijden op het strijdperk der zee, waar onweder en tempeest de gevaren verdubbelden.

De Staten die door de zeewateren begrensd waren bezaten, gelijk men weet, noch zeemacht, noch oorlogsvloot, zelfs geen schepen daartoe bestemd. Zij huurden of gebruikten eenvoudiglijk koopvaardischepen, dewelke men ten oorloge uitreedde. Men lichtte schepen zooals men soldaten lichtte bij wijs van eene leenheerlijke oproeping. Elk dorp moest een zeker getal weerbare mannen leveren, elke kuststad een zeker getal vaartuigen, die onder 't bevel gesteld werden van den Admiraal¹.

De bemanning werd samengesteld uit de matrozen, stuurlieden en visschers der zeesteden.

Alzoo, ten jare 1427, gedurende de beroerten van Frankrijk, kwam de Baljuw van Brugge te Blankenberghe om kond te maken dat de stuurlieden hunne groote vaartuigen moesten gereed maken om die, in geval van nood, ten dienste van den vorst te stellen².

Steeds belangwekkend zijn de rekeningen onzer kuststeden, in tijden van oorlog. Eene kustwacht wordt op duin en strand of « vloedmark » ingericht en oorlogsschepen uitgereed. 't Is in dergelijke omstandigheden dat de bereidwillige behulpzaamheid onder de kleine gemeenten, waarop wij reeds meermalen gezinspeeld hebben³, bijzonderlijk uitscheen.

Bij het vernemen van eenig gevaar zendt de wet onmiddellijk ruiters oost- en westwaarts om de

(1) *Revue des Deux Mondes*. (Studiën van adm. Jurien de la Gravières). Jaarg. 1874, 1876 enz.

(2) *La Flandre*, 1874-5, b. 148.

(3) Bl. 47 en 104.

Zie wat er gebeurde tijdens de belegering van Kales (*Le siège de Calais*, reeds aangehaald), alsook na zekeren brand die te Ghistel ten jare 1506 plaats had:

F° 34: « Betaelt by ordonnance van der wet van zeker vitaille « die van Ghistel ghezonden als zij verbrant waren jn huerlieder « aermoede die zij hadden by fortune, III vierendeel van een « zwynebake VI £; noch een alve bake III £; noch van VI t. biers « VIII £ VIII s.; noch van brode VIII £ XII s.; al t samen « XXV £ X s. »

« Betaeld Jacob Coude scippere, die met synen scepe de « voorseide vitaille te Ghistel voerde, mitsgaders de vrecht van den « biere totten scepe, over al III £ XII s. » (Stadsrek. Oostende).

naburige plaatsen langs de kust te verwittigen. Kreeg men een oorlogsschip in het zicht, men zeilde er naar toe om het aan te vallen.

De stadsrekening over de jaren 1404-1405 vermeldt dat den 18 maart¹ oorlogsschepen van Kales voor 't land kwamen, en dat onze zeelieden ze op de vlucht zetten:

« Item den XVIII^{sten} dach in maerte so was « verteirt t ons baelius als de ballengiers van « Caleys hier voor t land waren ende waren met « foortse gheweert, dat sij ghene scade ne daden « onsen ghebuers IIII £ XII s. p. »²

Den 15 oogst 1411 liep het gerucht dat de Engelschen « ter Nieuwer IJde » (bij Oostduinkerke) geland waren en dat zeker Jacob De Bul bij Lombartside « aan 't land gheiaecht » was. Seffens werd een ruiter west- en oostwaarts gezonden met die mare. 's Anderendaags zeilde een « coorvere » vóór de stad, die scheen door de Engelschen « ghewonnen » te zijn. De wet deed aan de zeelieden van Walravenside de weet dat die van Oostende « ghewapent ghinghen te scepe », om dit schip te « ghecrighene » en verzocht hen hetzelfde te doen³.

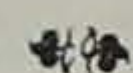
In onze schets van het beleg van Kales in 1436, in het opzicht der rol in deze omstandigheid door de vlaamsche kuststeden gespeeld, hebben wij bewezen hoe de zeevaarders en visschers van Oostende, Nieupoort en Blankenberghe geroepen werden door de Staten van het land om den vijand — den Engelschman — op zee te vervolgen en hoe te dien einde verscheidene schepen in onze zee-steden ten oorlog werden uitgerust.

Ook verklaarden de Oostendenaren in eene reeds vermelde oorkonde dat « het gemakkelijk was om begrijpen hoe de stad Oostende, met aanzienlijke lijfrenten belast, verkocht om de kosten te bestrijden van het onderhoud harer zeedijken, *de wapening van oorlogsschepen tegen den vijand* en het leveren van weerbare mannen tot verdediging van het land, van lieverlede te niet gaan en hare burgers en inwoners zou kunnen zien wegtrekken ter oorzaak dier lasten, ten grooten nadeele van 't land en bijzonderlijk van het om-liggende⁴ ». Vervolgens verhalen zij, niet zonder een graantje wettige fierheid, hoe zij zich dikwijls

tegen den vijand kloekmoedig verweerd hebben, hoe nog kortelings te voren verscheidene fransche oorlogsschepen vóór Blankenberghe voeren, met een vijandelijk inzicht en hoe zij (de Oostendenaars) 's nachts een oorlogsschip uitrustten met 150 man aan boord en de fransche schepen op de vlucht dreven¹.

Van haren kant aanzag de regeering den dienst onzer zeelieden aan boord der oorlogsschepen als eene genoegzame reden om de inwoners der stad van oorlogsdienst te lande te verontschuldigen. 't Was het geval ten jare 1479²

Ja, de nationale visscherij was eene school van kloeke en ervaren zeelieden. 't Is eene der redenen die eertijds sommige landen aanwakkerden om de visscherij aan te moedigen en te ondersteunen³.

De gevolgen, evenwel, van den nadeeligen invloed der omstandigheden op den stoffelijken en zedelijken toestand des visschers, waarvan wij straks gewag maakten, vonden in eene andere soort van omstandigheden een ernstig tegenwicht. Eerst en vooral de visscher was godsdienstig: een trek welken hij nog niet gansch verloren heeft en die aan de geheele bevolking eigen was, mag men zeggen.

De visschers van Vlaanderen plachten jaarlijks een deel hunner haringvangst aan hunne parochiekerk te geven. Krachtens eene overeenkomst ten jare 1235 gesloten met den abt van Sint-Niklaais bij Veurne, gaven die van Nieupoort een derde der haringtiende aan den abt, die de patroon was hunner parochiekerk, een ander derde aan de

(1) Charterboek, f° 136 v., art. 96.

(2) « Den burchmeestre Adriaen de Haze ende Anthunis Van « den Berghe ghesonden te Sint-Omaers den XXVII^{en} in wede- « maend bi den groten rade ons voorseids heeren omme laxatie te « vercrighene van den lieden van wapenen die wij ghetaxeert « waren in groter menichte boeven onser portie, anghезien dat wy « vele lieden ter zee hadden metten vreytscepe, ende vercreghen « provisie van onsen voorseiden heere ». (Stadsrekening).

(3) Ziehier de titels eeniger oude boeken in Engeland, verschenen: *A Letter to a gentleman upon a royal fishery, a council of trade and a national fishery* (London, 1698).

De schrijver besluit « *that England's national fishery is to be raised by art not money, that on that art England's all depends, if England's all depends on naval power.* »

St. Lo (George). England's safety, or a bridle to the French King. Also an insight into the advantages may be made by the herring and other fisheries, in respect to the breeding of seamen, and otherwise (London 1693.)

(*Bibliotheca piscatoria*, n^{rs} 266 en 297.)

(1) 1404 of 1405.

(2) Stadsrekening 1404-1405. Rijksarchief, n° 37240.

(3) Reg. 37247.

(4) Charterboek, antwoord op de klacht der drie steden (1483), *passim*, o. a. art. 64.

kerkfabriek en het overige derde aan de armen. 't Is hetgeen alle jare in de kerk- en dischrekeningen onder de ontvangsten wordt aangestipt en het « helich ghelt » of het « helich deel » heette. De kerkrekeningen derzelfde stad gewagen nog van het « grootken » op elke ton haring en visch ten gunste der instelling der Zeven Getijden, gesticht krachtens octrooi bekomen van Hertog Karel¹.

De visschers van Lombartside schonken jaarlijks eenige « tunnekins » (*kinnekins* ?) haring aan de kerk, die ze vervolgens, zooals die van Nieupoort, te haren bate verkocht.

Te Blankenberghe kende men de «kerckeplacken» « die men de kercke is gheldende van elcken voorhoop vis ». Te Dujnkerke bestond de offerande van het *heilig net*, 't is te zeggen de opbrengst van een der netten van elk schip ter haringvangst uitgevaren: een gebruik dat tot in 1651 in wezen bleef².

De offerande der Engelsche visschers noemde men *Christ half dole*, in voege in al de visscherssteden en dorpen der engelsche kust en slechts in het midden der huidige eeuw afgeschaft³.

Het heilig geld was ook onder de Oostendsche visscherij in zwang⁴ en bedroeg 1 1/4 ten honderd op de zuivere winst⁵, alsmede een ander slag van offerande, door den stuurman betaald, te weten

twaalf schellingen voor elken vreemden huurknaap die met hem ter haringteelt voer¹.

De plechtige eed, gezworen op een afbeeldsel der H. Veronica, van welken wij hooger in het tegenwoordig hoofdstuk gewag gemaakt hebben², moet hier ook gerangschikt worden onder de bewijzen van den vromen aard der visscherij van Oostende in den tijd waarvan spraak is.

Voegt daarbij de voordeelen welke zeeman en visscher uit het gildewezen³ trok, dat kenschetschend bestanddeel der toenmalige maatschappij, dat aan het werk den rang schonk die aan hetzelve in de samenleving toekomt, en bestemd was om de kwellingen te heelen of ten minste te verzachten die aan den toestand eigen zijn van den werkman, van den werkman der zee bijzonderlijk, wiens levenswijs op die der andere werkersklassen zoo zeer afsteekt.

Niet zelden wordt er gewezen op het onmatig drankgebruik onder de arbeidersklas waarvan hier spraak is. Onder de oorzaken dezer kwaal mag men zonder vermetelheid, denken wij, de talrijkheid der aanloksels rekenen: wij bedoelen het buitenmatig getal drankhuizen in het kwartier door de visschers bewoond. Was de toestand beter dan nu? Ongetwijfeld. Het gebruik der sterke dranken was minder uitgebreid, het getal drankhuizen minder aanzienlijk. In die tijden kon men in Oostende de verhouding niet aantreffen tegenwoordig bestaande tusschen het getal herbergen en het getal woonhuizen: men telde in 1560 hier slechts een twintigtal « tavernen » op minder dan vierduizend inwoners...

Hetgeen voorgaat zullen wij in eenige woorden samenvatten met vast te stellen dat eene bloeiende visscherij, gemeenzame betrekkingen tusschen reeder en stuurman, de weldaden van onderlinge behulpzaamheid spruitende uit de vakvereeniging, het godsdienstig gevoelen en de afwezigheid van een gelddroovend en gezondheidskrenkend drankverbruik samenwerkten om het lot van den visscher in ruime maat te verzachten en te veredelen.

(1) Kerkrekening Nieupoort, 1599. « Ander ontfanck van « t grootken van elcke thonne harynck ende visch danof de « kercke ontfanckt van de XIII thonnen caecharynck vulghepact « up de caye XII s. p. van elcke thonne visch I s. p. Ende dat bij « octroye van onsen geduchten heere ende Prince hertoge Caerle « grave van Vlaenderen erfvelick ghefondeert tot proflycte van « de seven ghetyden. Ende dat van den tyt gheduerende dese « rekenynghe al naer het vutwysen van der clercken bouck.

« Jacques De Wavrans weerdt over Clays Adriaens van « ghepact ende vercocht t hebben den 3 februarij 1599 drye « thonnen voorvanck ende heeft danof ghemaect V £ gr. ende « hier ontfanct tot IIII s. van elck pondt gr. XX s. p. »

(2) Kerkrekening der stad Blankenberghe 1579-80 (Staatsarchief Brugge, Reg. n° 11639). V. De Rode *Hist. de Dunkerque*, bl. 154.

(3) De Caux, « *The Herring and the Herring Fishery* ». — Zie over al die gebruiken, Biekorf, 1890, bl. 283 en volg.

(4) Rek. 1436: « Item den XX^{en} dach in novembre zo waren « ontboden alle de notable van der stede up der steden huus, « omme met hemlieden raed ende advis te hebbene up t helich « ghelt dat de stiermannen jaerlicx der kerke gheven, jeghen « t welke eenneghe doe opposeirde ende ter selver tiid was verteert « te Pieter Pendels VI L. »

(5) Kerkrekening, 1543: « Ander ontfanck van helich ghelde, « t welke es drie scellingen parisis van elc pondt groote dat de « stierlieden ende huerlieden medereeders jaerlicx hebben ende « winnen binder haeryncteelt boven alle costen... »

(1) Andere ontfanc van vreemde huerknappen die hier binder « stede jn de haryncteelt XVe XLIII laestleden ter huere ghevaren « hebben, daervooren elc stierman met wien de huerknappen « vaeren, betalen moeten voor elcke huerknappe XII S., ende also « hier ontfanct t naervolghende... » (Zelfde rekening).

(2) Bladz. 71-72.

(3) Reg. 37403. (Rijksarchief):

« Den coninck ende ghildebroeders van Sinte Sebastiaen van « der ouder ghilde wesende de zeeliedenghilde... »

§ 2. Onderwijs. Mannen van beteekenis. Gebruiken en Zeden.

Met stoffelijken welstand gaat, in eene geregelde maatschappij, verstandelijke weerde en, in de maat der beschikbare middelen, onderwijs en geleerdheid gepaard.

Hier zoowel als elders, was het ambt van onderwijzer onderworpen aan het toezicht van eenen schoolopziener, dien men *scolaster* (van het latijn *scola*=school) noemde. Te Oostende ging dit ambt samen met dat van koster der kerk¹.

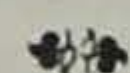
De muziek en de latijnsche taal maakten deel van het onderwijs der school. Op verzoek der wethouders gelastte zich zeker Guillaume Navette de kinderen de toonkunst aan te leeren, ten jare 1442². Op kermisdag van het jaar 1523 voerden de scholieren een latijnsch stuk op :

« Ende de scoelmeester van der nieuwer kercke « ter cause van een spel by zyn scolieren in latine ghespeelt³ », lezen wij in de stadsrekening over het jaar 1533⁴.

Vóór de oprichting der seminariën, verlieten de jongelingen die zich tot het priesterlijk ambt bereidden hunne stad niet. Hier ter plaats ontvingen zij de gewijde orden, tot het priesterschap toe⁵. Veel pastoren en onderpastoren der kerken van Oostende waren inboorlingen⁶.

Eenigszins bevreemdend komt het volkomen gemis voor van personen met de engelsche taal bekend, hier te dien tijde. De naar de wet gezonden engelsche briefwisselingen moesten te Brugge vertaald of « vervlaamscht » worden⁷. De verzoek-

schriften tot de engelsche regeering stelde men in het latijn op. In den beroertentijd (zestiende eeuw) kwam een pater van Brugge de ten dood veroordeelde Engelschen biechten¹.

De welhebbende familiën van Oostende zonden hunne zonen naar de scholen van Parijs². Ten jare 1505, den 14 oogst, komt Jan De Campis, « rectuer » van het « collegium Calvi » te Oostende. De schepenen vereeren hem met vier kannen wijn en bevelen hem de jongelingen aan der stad die aldaar ter school gingen³.

Het « Collegium Calvi » was een der oude collegen der Hoogschool van Parijs en werd in de dertiende eeuw gesticht. In de jaren zestienhonderd werd het afgebroken met de heropbouw der Sorbonne door Cardinaal Richelieu. Het stond op de plaats waar nu de kerk der Sorbonne staat.

Om reden der zeldzaamheid en der verwijdering der scholen was in die tijden het hooger onderwijs kostelijk. Het viel dus de weinig bemiddelde familiën hard hunne kinderen eenen zekeren graad van geleerdheid te verschaffen. En nochtans, zoo luidt eene oorkonde van het laatste der jaren veertienhonderd, was er bij de volkskinderen geen gebrek aan « ghoden soubtilen engiene, zinnekens ende verstantesse », noch aan bekwaamheid tot het bekomen eener goede geleerdheid en van eene treffelijke plaats in de samenleving.

Onze wethouders — als echte burgervaders — verstonden dat en dikwijls kwamen zij het tekort aanvullen der onderwijskosten. Verscheidene malen verleenden zij toelagen aan Oostendsche studenten te Leuven⁴. Kunstsmak was te Oostende geene volkomen onbekende zaak : de prachtige stadsrekeningen, van de tweede helft der zestiende eeuw zijn daar het bewijs van⁵.

(1) Ten jare 1518 bespreekt men het vraagpunt de scheiding dier twee bedieningen. Zie Bijlagen. Nopens de *scolastrie*, zie *Revue Historique*, jan. feb. 1897, b. 14 en 34; *Hist. d'Oudenbourg*, I b. 589; *Hist. du Séminaire de Bruges*, door Kan. A. C. De Schrevel, II b. 140 en volg.

(2) Stadsrekening.

(3) Ontvangt 4 kannen wijn om die reden op Sint-Pietersdag. (Rek. 1523; Reg. 37346, 1° 52).

(4) In « Biekort », 1893, bl. 219, hebben wij eenige regels overgedrukt uit een oud vlaamsch-latijnsch leesboek, (« autore Jacobo Lovitio »).

(5) Rek. 1508, f° 6 v.: « Ghepresenteert den XVI^{en} in wedemaent « mynen heere den souffragaen van Dorneke die hier binder « stede ende nieuwe kercke administirende de heleghe ordene van « den priestersscepe ende clercken tien kannen wyns... » — In 1531 komt dezelfde orde geven (Rek.); het volgende jaar dient hij het vormsel en de kruin toe. (Rek. 1532, 1° 36 v.).

(6) Zie b. v. hooger bl. 41, 1° kolom.

(7) Rijksarchief, reg. N° 37359 (1536), f° 36 v. :

« Betaelt Pieter In de Drie Bellen te Brugghe van te translateerene « van jnghelssche in t vlaemssche zeker letteren an de wet alhier « ghezonden XXIII s. »

(1) Zie in het Tweede Deel.

(2) In de oude registers der Parijzer Hoogschool ontmoet men men, in 1350, den naam van eenen student : *Lambertus de Hostende*. — Mededeeling van M. E. Chatelain, bijgevoegd bewaarder ter Boekzaal der Hoogschool van Parijs.

(3) Stadsrekening.

(4) Zie Bijlagen.

(5) De 2 perkamenten rekeningen kostten 7 £ (n° 37333, anno 1510, f° 56). Zie hooger bl. 14.

In bijna elke eeuw trof men Oostendenaren aan die door hun verstand of hunne bekwaamheid uitmuntten.

In de jaren dertienhonderd was 't een *Michiel De Keyser*, (21^e) Abt der vermaarde Abdij van Ter Doest, te Lisseweghe in 1338¹.

JACOB KIEN, wiens naam aan de uitvinding van het haringkaken herinnert, kent reeds de lezer.

In de vijftiende eeuw kwam een ander KIEN, Broeder ANTHONIS KIEN of KYEN, in zijn leven lid der Orde der Dominicanen in het klooster van Brugge, ter Hoogeschool van Parijs, den graad van doctor of meester in de godsgelerdheid²; 't was een der bespraaktste predicanen van zijnen tijd, zeggen de archieven der Dominicanen van Brugge³. Dikwijls kwam hij het heilig woord in zijne geboorteplaats verkondigen en zijne predikingen staan in de rekeningen van Brugge vermeld⁴.

De schepenen van Oostende hielpen zijne studiën te Parijs bekostigen⁵, en waren, zoo wij gezien hebben, met hem in briefwisseling tijdens het vraagpunt der oprichting eener nieuwe kerk⁶.

Ten jare 1435 werd hij Prioer⁷ in het klooster van Brugge. Hij noodigde de burgemeesters van zijne geboortestad uit tot het feest van zijn prior-schap⁸. Drie jaren later ondernam Broeder A. Kien eene bedevaart naar het Heilig Land⁹. Als Prioer staat hij nogmaals ten jare 1454 bekend¹⁰.

Het is op hetzelfde tijdstip dat een ander Oostendenaar zich onderscheidde — ook een

kloosterling — door zijn verstand en zijne bekwaamheid: Pater of, zoo men toen zei, Broeder JACOB ROUDOLF, doorgaans Broeder JACOB VAN OOSTENDE genoemd¹, van de Augustijnen-Orde. Ook voerde hij drie sleutels in zijn wapen, juist lijk zijne geboortestad. In de Hoogeschool van Leuven verwierf hij den graad van doctor in de godsgelerdheid.

Hij was een der twee aalmoezeniers van het vlaamsche leger bij den heertocht van Kales (1436):

« Item II priesters Augustinen, bi namen « broeder JACOP VAN OOSTENDE ende broeder « Jan Van Wesel, die jn de vorseide hairvaert « mede ute waren, over haerlieder moeyenisse « VII £ gr., »² staat er in de rekening der stad Brugge.

Broeder Jacob werd herhaaldelijk tot de weerdigheid van Provinciaal geroepen. Op voorstel van den hertog van Burgondie benoemde de Generaal der Augustijnen hem tot zijnen plaatsvervanger aan voor de kloosters van Gent, Brugge en Iper. Zijne bestuurlijke bekwaamheid behoeft geen ander bewijs, schrijft de geschiedschrijver van het Augustijnenklooster van Brugge, dan zijne langdurige regeering der provincie³. Zijne uitgebreide kennissen lieten hem de behandeling der neteligste staatkundige zaken toe en zulks deed hij op eene overtreffelijke wijze. De hertog van Burgondie stelde hem aan onder het getal zijner raadsleden. Philips de Goede, die zijne verdiensten naar weerde wist te schatten, verkoos hem tot zijnen afgezant bij Paus Pius den II⁴.

't Is ook Pater Roudolf dien wij de wethouders van Oostende, ter gelegenheid der havenwerken van 1445⁵, met de hulp zijner kennissen hebben zien bijstaan.

(1) † 18 maart 1356 (*Lisseweghe, son Eglise et son Abbaye, par L. Van Hollebeke*, 1863, b. 149).

(2) Rek. 1433:

« Item ghegheven Broeder Anthonis Kyen, Jacopiin, bij lettren « van recommandacien van onsen gheduchten heere ende prince « jn voordernesne van zinen meesterscepe van der theologie, oec « mede omme dat hi es van Oosthende gheboren ende ons te « menegher stonde ghedient heeft met zijnre predicatie, jn « hoesscheeden XI £ VIII s. »

(3) « Facundissimus orator ejus temporis ». Mededeeling van Mijnheer Anat. Van de Walle, te Brugge.

(4) *Invent. des arch. de la ville de Bruges*, V bl. 435 en 509.

(5) Zie hooger. — Zie ook *Histoire d'Oudenbourg*, II bl. 363. Van deze stad ook kreeg hij geldelijke ondersteuning.

(6) Zie bl. 38.

(7) Groot Prioer, zeggen de gezeide archieven.

(8) Reg. 37262. « Item zo waren ghesent te Brucghe als meester « Anthonis Kyen, prioer van den Jacopinen zine feeste dede « van zinen prioorscepe, beede onse burchmeesters omme den « selven meester Anthonis, dewelke van Oosthende gheboren es, « eere te bewisene ende bestandichede te doene, achtervolghende « t versouc dat hi an de wet alhier ghedaen hadde, ende waren « omme vut elc 11 daghen... » (=4-16-0).

(9) Rek. 1438: « Item ghegheven meester Anthonis Kyen als hij « trecken zoude ten helighen grave in hoesschede VI £ g.... »

(10) Zelfde mededeeling als hooger.

(1) L. Gilliodts, *Inv. V*, bl. 58. Vermelding eener almes door de stad Brugge aan «Broeder Jacoppe Van Oostenden» geschonken (Rek. van Brugge, 1431-32).

Hij komt voor in de stichting Van Nieuwenhove bij de Augustijnen, te Brugge (1466, 31 oogst). L. Gilliodts, *Inv. V* bl. 462.

(2) L. Gilliodts, n° 999, b. 126.

(3) *Histoire de l'ancien Couvent d.s Ermites de S. Augustin à Bruges*, door Pater H. Keelhoff, Augustijn. (Uitg. door de Soc. d'Emulation, 1869), bl. 195 en volg.

(4) Ib. bl. 196.

(5) Zie hooger bl. 65 en 69. Beide paters kregen den 9 feb. 1462, (o. s.) (benevens andere kloosterlingen van de twee zelfde orden), toelating voor een jaar, biecht te hooren, te prediken en mis te doen. Zij behoorden tot het getal van deze die de zonden mochten vergeven in de gevallen aan de dekens voorbehouden. (*Fragmenta*, 1888, n° 3).

Ten jare 1472 werd hij in het koor van het klooster van Mechelen begraven¹.

Zou er hier geen verwarring bestaan met eenen anderen raadsheer van den Hertog van Burgondie — tevens secretaris van den vorst en bewaarder der charters te Rijsel² — namelijk *meester Joris van Oostende*, die wegens zijnen naam en bijzonderlijk ter oorzaak zijner bemoeienissen met de belangen onzer stad³ — wier schepenen hij, alleen of met zijne vrouw, dikwijls komt bezoeken⁴ — van Oostendschen oorsprong schijnt te wezen⁵? Den 11 december 1422 zond de stad, ten gevolge eener uitnoodiging vanwege den hertog, haren schepen Wouter Brant naar Rijsel, om haar bij het huwelijk van meester Joris Van Oostende te vertegenwoordigen⁶.

In het jaar 1485 zag men den magistraat der stad Nieupoort aan eenen heelmeester of geneesheer van Oostende, meester *Joris Bavele*, om reden zijner welbekende bekwaamheid en ervarenheid, kosteloos het poortersrecht aldaar verleen⁷.

Een Oostendenaar, *Christiaen Moezin*, is deken van Brugge, ten jare 1429⁸.

Een CORNELIS MUENICX of MUENINCX, eerst advokaat bij den Raad van Vlaanderen⁹, maakte deel, van 1548 tot 1557, als raadsheer en meester der Rekwesten, van het opperste gerechtshof des

lands, den Grooten Raad van Mechelen¹.

Een naam die hier niet moet verzwegen worden is die van JACOB OLIVIERS, de voornaamste telg van het geslacht OLIVIERS (1524-1590), zoon van heelmeester Cornelis Oliviers, en schrijver van het Charterboek der stad². Gedurende meer dan twintig jaren³ maakte hij zich verdienstelijk als Pensionaris zijner geboortestad — een toen hooggeschat ambt. Meer dan eens zullen wij Jacob Oliviers, niet alleen door den schepenenraad van Oostende, maar ook door de vergadering der Drie Zeesteden van Vlaanderen met gewichtige zendingen belast worden.

Verscheidene Oostendsche familiën behoorden tot den adel of werden later tot den adel verheven, zooals de *Kiens*, de *De Muenincksen*, de *Veltersen*, de *Lampsinsen*.

Het geslacht KIEN bracht ook eenen zendeling voort, op het laatste der zestiende eeuw: PIETER KIEN, die religieus werd in de orde van Sint Franciscus en naar Mexico trok⁴.

Wat de bekwaamheid der Oostendenaren op het stuk van handel en nijverheid betreft, daar leveren ons de feiten en cijfers der handelsgeschiedenis van Oostende, welsprekende bewijzen van. Hebben wij ze, in de jaren veertienhonderd, de inwoners der andere vlaamsche zeesteden niet zien voorgaan op den weg der ontwikkeling der vischnijverheid en van den vischhandel? Wanneer men de geschiedenis van het Oostende van dien tijd overloopt, kan men een gevoel van bewondering niet onderdrukken voor den moed en de werkzaamheid van dit volk, wiens strijd voor het bestaan eene tweevoudige zijde had: de verdediging van het grondgebied tegen de aanvallen der zee en de bevordering en bescherming der vischnijverheid.

De geschiedenis, hooger reeds beknopt afgeschetst, der samenwerking der zeesteden van

(1) *La Flandre*, 1875, bl. 274 spreekt van eenen *Cornelius Boudolf* (Roudolf?), van Oostende, pastoor van Blankenberghe in 1462.

(2) *Inventaire somm. des Archives du Dép. du Nord*, I b. 368 (1434).

(3) Anno 1431, kwestie der stadsvoorrechten; 1433, zaak der 2 « mandementen ». Zie hooger bl. 61.

(4) Rek. 1431, 1433, 1438, 1443, 1445 enz.

(5) Een Zegher Van Oostende staat vermeld in de acte van 1443 (Zie hooger bl. 65, 2e kolom). Den 15 mei 1430 komt hier « meester Zegher Van Oosthende, raed ons gheduchten heere ». Zie ook Rek. 1438, 12 mei.

Over *Jan Van Oostende*, zie *Mess. des sciences histor.*, 1837, b. 13. Over *Georges d'Ostende: Hist. de Bourgogne*, door Don Plancher, IV, bl. 63 (jaar 1422). Noch in het Rijksarchief van België noch uit het departementsarchief van Dijon, tot wier bewaarders wij ons gericht hebben, hebben wij iets kunnen vernemen omtrent dien persoon.

(6) Rijksarchief, Reg. 37253.

(7) Poortersboek van Nieupoort: « Meestre Joris Bavele, « surgien van Oostende, was poorter ontfanen up den X jn « novembre, maer omme de goede renome die van hem gaet ende « zine consten, by gracie was hem zyn III £ p. quite ghescolde, « ergo... niet. » Stadsrek. Oostende 1471 (Reg. 37298).

(8) Zie hooger bl. 38, 2^e kolom. Rek. 1430-31 (« Issuwen »): Ontvangen van Oleviers Van Yzegheem, « by der doot ende « verstervenisse van meester Christiaen Moezin, priester onse « poorter was »... (Reg. 37257 v. h. Rijksarchief).

(9) Zoon van Anthuenis. Verliet de stad in 1536 (Hoofdstuk der *issuwen*, reg. 37359, f° 2).

(1) Rijksarchief, « *Extraits du Recueil des recherches historiques et chronol. du Grand Conseil de Malines... par Mess. Vanderwynck* (1776) » verzameld door M. F. d'Hoop. Rijksarchief te Brussel.

(2) Zie hooger bl. 10.

(3) Van 1 december 1558 tot 1581. Eene acte van 7 december 1613 zinspeelt op eene andere, van 28 sept. 1581, ondertekend door Jacob Oliviers. De acten van 1582 worden door andere namen ondertekend.

(4) « Denselven PIETER KYEN over diveerssche jaeren hem « begheven hebbende tot het religioen ende ordre van Sinte « François jn Messico »... Staatsarchief te Brugge, Reg. n° 12617, f° 347, acte verleden den 16 mei 1610 voor de schepenen van het Vrije van Brugge. Verdeeling der goederen toebehoord hebbende aan PIETER KIEN, voornoemd, zoon van JAN KYEN, zoon van MAERTEN KYEN. — Reg. n° 551 (1584-85) f° 3 v. : CORNELIS KIEN en PIETER (f. Adriaan) BUSSCHOP, voogden der kinders van Jan (zoon van Maarten KIEN, poorters van Oostende.

Vlaanderen levert meer dan een sprekend bewijs, — ons werk zal er in het vervolg verschaffen — van dien ondernemingsgeest die, met spitsvondigheid en werkzaamheid samengaande, onze voorvaders onderscheidde en ze meermalen op dit gebied op den voorgrond deed treden, alhoewel zij minder was in belang¹.

Even sterk pleit, ten gunste van hetgeen wij zeggen nopens de bekwaamheid der oostendsche geslachten, de belangrijke plaats welke zij doorgaans innamen overal waar zij zich vestigden, hetzij binnen, hetzij buiten het land. Men ziet Oostendenaren naar Nieupoort gaan wonen. Pas zijn zij daar eenigen tijd of hunne namen staan in de schepenenlijsten dier stad². Doch wij willen de feiten niet vooruitloopen: een geheel hoofdstuk is aan dit gewichtig punt toegewijd. Neen, toen kende men alhier dien geest van verslapping en werkeloosheid niet welken de romeinsche wijsgeleerde (Cicero) de zeesteden als een harer kenmerken toeschreef.

Dat de edelmoedigheid bij de Oostendenaren geene onbekende deugd was, hebben wij, sprekende van den strijd tegen de zee, hooger kunnen bestatigen, toen wij de gansche bevolking aan de herstelling der beschadigde zeewerken zagen medewerken en de begoede burgers eene geldelijke gift in stede van belasting in de stadskas storten.

Geest van onderneming en bekommernis om het gemeen welzijn waren met eene groote eenvoudigheid gepaard en door den godsdienstzin bekroond.

De voorvaderlijke eenvoudigheid straalde uit al de omstandigheden van het openbaar leven. Zij sprak in de taal en den trant der oorkonden: meer dan een in dit opzicht welsprekend uittreksel uit onze stadsrekeningen hebben wij den lezer reeds medegedeeld³. Zij schuilde in de geschenken van rozenhoeden aan de eerste visschers die de nieuwe haven binnenzeilden, in den rozenhoed die

het Hoogwaardigste in den Ommegang versierde⁴; zij lacht toe in de « meijen » en het « riekende cruut » die stadhuis en kerk op de plechtige dagen opsierden⁵; zij ligt opgesloten in de gebruiken en feestelijkheden van alle slag die toen in zwang waren: Sint-Jansvuur, de Ezelpaus, het Innocentenfeest, wanneer de kinderen hunnen bisschop kozen⁶ de « verkoren maandagen »⁷, de koningsfeesten der schuttersgilden⁸, het koningsfeest door de schepenen alle jare op Dertiendag, soms met zang en muziek gevierd⁹; het gebruik, wanneer de aanbesteding van eenig groot werk plaats had, dat schepenen en aannemers op gemeenen kost — twee derden voor rekening der stad, een derde voor rekening der werklieden — hunnen dorst laafden¹⁰.

Terwijl in de andere steden het aloud gebruik van de huisdaken met riet te bekleeden reeds lang ten grooten deele verlaten was, telde men te Oostende op het laatste der jaren vijftienhonderd nog veel woonsten⁸ van zulk een dak voorzien⁹. Geen bewijs van armoede, bemerkt een geschiedschrijver, maar van eenvoudigheidsliefde en zuinigheid¹⁰.

(1) Kerkrek. 1543. « Betaelt ten zelven daghe (7 october) Jacop « Anthuenis Smet van dat hy vermaect heeft de rooze voor t helich « sacrament XXIIII s. »

(2) Stadsrekeningen. Reg. 37402 v. h. Rijksarchief, f° 24 :

« De voornoemde dienaers (van der camere) om t stadthuus « schoone te vaghen jehghens de solempnele daghen metgaders « voor meyen ende riekende cruut tsiaers XXIIII s. p. »

Kerkrek. 1543. « Betaelt sacramensdaghe ende Sinte Pieters- « daghe van meyen voor beede de kercken X s. VI d. »

(3) Reg. 37362 (jaar 1539) v. h. Rijksarchief, f° 46 v.

« Ghepresenteert den XXVIII^{en} jn december de college van der « nieuwer kercke huerlieder feeste houdende van den buscop van « den jnnocenten ende daermede rydende ende zynghende achter « strate zes kannen wyns bedraghende ende hier betaelt IIII £ « XVI s. » — Zie hierover *Bulletin du Comité Flamand de France*. I (1860), bl. 208-9.

(4) Edw. Gaillards *Glossaire flamand*, bl. 499.

(5) Rekeningen der zestiende eeuw.

(6) Reg. 37319 (1496-97 (n. 2). f° 5 v. : « Ghepresenteert den « IX jn sporckele de ghesellen van der musicque als ghezonghen « hebbende ter conincfeeste van der wet II kannen wins XXXII s. « Ghepresenteert ten zelve daghe de ghezellen van der Retoricke « die ooc ter feeste speelden II kannen »...

(7) Reg. 37316. « Vertheert den XXVII^{en} jn hoymaent ten zelven « huuze als t westerste coyhooft besteit was te makene daerof de « stede van den ghelaghe betaelde de twee deel(en), ende de « werclieden t derde VII £ XVII s. »

(8) Sommige in aarde (C. De Bonours, *Le memorable siege d'Ostende*, (Brussel, 1628), bl. 41).

(9) Vlaamsche Kronijk, bl. 317. *Jac. Marchantii Flandria commentariorum lib. IIII descripta* (Antwerpen, 1596), bl. 79.

(10) Sanders' *Flandria illustrata*, I bl. 308: *non opum defectu, sed simplicitatis amore et animi intra suos limites contenti.* »

(1) Nopens de vergeleken belangrijkheid der steden Oostende en Nieupoort, zie hier eenige cijfers. Jaar 1324: Belasting aan Vlaanderen opgelegd, ten gevolge der tractaten met Frankrijk. Oostende betaalt 1411 £ 15 p. par. Nieupoort = 6177 £ 9. s. 10 p. p. 1408. Transport van Vlaanderen. Oostende 2 sch. 6 p. en Nieupoort 14 sch. per 100 £ 1550. Oostende = 266 £ 11 s.; Nieupoort 301 £ 9 s. 3 p. (Duinkerke = 521 £).

(2) XVe eeuw: Anthonis Vandenbergh, Cornelis Helle, J. Meegoet; XVIe, Jacob De Meuninck.

(3) Zie hooger bl. 30, 36, 37, 47.

Wil men eene gedachte hebben van het slag van openbare feestelijkheden in het Oude Oostende men zie bij voorbeeld wat er geschiedde, ten jare 1500, ter gelegenheid van het plechtig bezoek van den vorst, die de stad kwam bezweren.

De « collegiën » der beide kerken gingen den vorst — die vergezeld was van een korps « archiers » of schutters, verscheidene edellieden en een geheel personeel van dienst: « sommelier » of bottelier, « garde des piaux » (?), fouriers, pagen, herauten, « sergenten van wapene », « huysiers d'armes », « marichal », trompetblazer, lakeiën, palfreniers, boden, portiers — stoetsgewijs afhalen.

De schepenen boden den vorst geschenken aan¹ en bekostigden zijne huisvesting en die van zijn huis.

Een tooneel werd opgevoerd² en prijzen werden uitgelooft voor het schoonst « vieren » te lande, te water en voor de huisdeur, alsmede voor het « reepspele ».

De « waghenaers », de kuipers en de « pijnders » behaalden prijs voor het vieren te lande; Danneel Michiel en de schipwerkers, voor het vieren op het water bij middel van scheepkens³.

De prijs voor het best reepspele werd aan Rycke Van Wulpen toegekend; deze voor het best vieren voor de huisdeur, aan Clais Janss. en aan de Rederijkersgilde.

Doch het is de feestelijkheid van kermisdag, voornamelijk de processie, die hier best kan doen over oordeelen.

De processie of « ommegang » was bij onze voorouders eene volksgeliefde en indrukwekkende plechtigheid, zoo om de kracht der godsdienstige gevoelens welke zij vertolkte als om hare nauwe verbintenis met aloude gebruiken, met de geschiedenis der plaats, en wegens hare zinnebeelden en vertooningen, zoodat iedereen het zijne deed om den stoet luister en pracht bij te zetten.

(1) « Eerst mynen gheduchten heere ghepresenteert twee « karteelen beemen, daervooren betaelt III £ XVI s. p. Noch « onsen voorseiden gheduchten heere ghepresenteert eenen ver- « guldene watrepot weghende dertich onsen ende vijf inghelschen « te VII s. g. d. once, metten fachoene, daervooren betaelt « CXXVIII £ II s. p. »

(2) Wellicht waren de door de stad gekochte 12 « diademen » en « zeebaren » voor de tooneelopvoering bestemd.

(3) « Betaelt de scipwerckers van vier scepelkins te maken « daerin ghetoocht waren diverssche figueren, VII £ IIII s. p. « Vincendt Oudegheer van zekeren houte dat hy leverde dat « veroorboort was an dezelve scipkins III £ g. ; noch van naghels, « pec, tar ende schilderije LVII s. p. comt jn al t samen » (362-10-0).

Er waren twee soorten van processiën : de buitengewone, ter oorzaak van moeilijke omstandigheden waar streek of stad in verkeerde, om van God de verlossing van ongelukken of van gevaren te bekomen.

Vier zulke processiën grepen plaats in 1470, het jaar van het bezoek van Hertog Karel den Stoute in onze stad¹.

Niet minder dan 33 keeren werd er « processie gedragen » door de geestelijkheid van Oostende, voor de welvaart van Vlaanderen, gedurende de hooger beschreven droevige jaren 1488 tot 1492².

Andermalen grijpt eene dankprocessie uit er-
kennis voor eene bekomene weldaad³.

De twee voornaamste processiën van dien aard die te Oostende plaats grepen waren die van het jaar 1409-1410, ten tijde der scheuring van het westen, toen Broeder Hughe, Carmeliet, de eendracht in de Heilige Kerk kwam prediken⁴, en die van 1464. Een groote storm en een hooge vloed hadden gewoed : de collegiën der oude en der nieuwe kerk « droegen processiën generael », volgens de uitdrukking der stadsrekening⁵.

Twee gewone ommegangen of processiën waren in het Oude Oostende in voege : de Heilig-Sacramentsprocessie⁶ en voornamelijk de Sint-Pietersprocessie, op den naamdag van dien Heilige.

Wij eindigden het eerste deel van ons tweede hoofdstuk⁷ met te zeggen dat eerst ten jare 1493 van den Sinte-Pietersommegang in de stadsrekening wordt melding gemaakt. Niettemin spreekt de rekening over het jaar 1484 reeds van dien ommegang, op Sinte Pieters- en Paulus-

(1) Hooger (bl. 57, 2^e kolom) staat er 1469. Het is eene feil. — Reg. 37297 : « Den collegen van beede de kercken ten vier tyden « als zy processie generael hier binnen der stede ghedreghen « hadden omme de welvaert van minen gheduchten heere ende « van zinen landen, telker waerven XLVIII s. p. IX £ XII s. »

(2) Reg. 37314. (Hoofdstuk der « Hoosscheiden »).

(3) Reg. 37323, f° 30 v. : (Processie ter bedanking voor de geboorte v. d. hertog). « Ghegheven Broeder Symoen, Augustin, « van dat hy een sermoen dede jn de voorseide processie, XII s. »

(4) Reg. 37245 :

« Item den XVIII^{en} in hoymaend zo was ghegheven broeder « Hughe caermere dat hi prekede de eendrachtichede van der « helicher kerke ende van den nieuwen Paus, als prosesie « ghedraghen was hem ghegheven XII s. »

(5) Reg. 37291 (1464) : « Den Collegen van beeden kercken als « zy processien generael hier binnen der stede ghedreghen hadden « naer den grooten storme ende hoghe vlooden... XLVIII s. »

(6) Reg. 37301, (1474) : (Oosscheiden) « Beeden Collegen van den « kercken binder stede up ten heleghe Sacramentsdach als zy « generaele processie ghehouden hadden... XLVIII s. »

(7) Bl. 82.

dag, dewelke opgeluisterd of bijgewoond werd door de Rederijderskamers van Oudenburg, Ghistel, Zevecote en de « canters » en rederijders van Nieupoort, alsmede door de wethouders der twee eerstgenoemde steden¹. Doch alleen sedert gezeid jaar 1493 staat deze plechtigheid regelmatig telken jare² in de rekening der gemeente aangestipt.

De stoet ging uit op of omtrent den 29 juni, feest der Heilige Apostelen Petrus en Paulus, vergezeld van de rederijders, de schuttersgilden van Sint-Sebastiaan en Sint-Joris en de neringen der stad, elk met hare wapens en banieren; van baljuw en wethouders, in hun ambtelijk gewaad — die te dezer gelegenheid naar het met « meijen » en riekende kruid opgesierd stadhuis³ gingen en zich aldaar eenige kannen wijn lieten aanbieden⁴ — alsmede van de geestelijken der naburige parochiën, die 's morgens in de kerken der stad de plechtige hoogmis hielpen zingen⁵.

Niet zelden kwamen wethouders van naburige steden, als Nieupoort, Blankenberghe, Duinkerke, de stad op dien dag bezoeken. Hun bood de wet den welkomdrank aan.

De leden der Rijderijdersgilde — bijgenaamd « spadegeleerde »⁶ — stelden de eene of de andere vertooning voor, getrokken uit de Heilige of Kerkelijke Geschiedenis: mijsterie, passie- of mirakelspel, in het stomme of sprekenderwijs uitgevoerd. De timmerlieden vertoonden den Reus; de arbeiders den H. Antonius; de « pijnders » of lastdragers

den « Nood Gods »¹, de voetboogschutters van S. Joris², de Draak, de Maagd en het Lam. De vreemde gilden kwamen de processie door hare medewerking opluisteren.

De rederijdersgilden van Oudenburg, Nieupoort, Ghistel en Zevecote hebben wij straks genoemd.

In 1502 komt die van Blankenberghe³; in 1504 komen die van Ghistel en Couckelaere⁴; in 1524 die van Breedene⁵; in 1540 die van Middelkerke⁶.

Ten jare 1523⁷ voerden de scholieren, onder de leiding van den schoolmeester der Nieuwe Kerk, een latijnsch spel op. In 1533⁸ verschenen in den ommeegang de leertouwers van Brugge, met zilveren trompetten⁹.

In 1559 worden de Rederijders van Ghistel¹⁰, in 1570 de « zweerddansers » van Hondschote vermeld.

De stad loofde prijzen uit, te winnen door de gilden, groepen of bijzonderen van stad of van elders, die de schoonste verbeelding in den ommeegang voorstelden. De rekening over het jaar 1540¹¹ zegt dat er vijf prijzen te winnen waren, bestaande de eerste uit 12, de tweede uit 8, de derde uit 6, de vierde uit 4 en de laatste uit 2 kannen wijn¹². Andere prijzen reikte de wet uit aan hen die dezen dag « zots ende ghenoughelicxst esbatementen » zouden opvoeren¹³.

(1) Reg. 37311, presentwijnen en « Oosscheiden ».

(2) Er is eene onderbreking ten jare 1494 (R. 37317).

(3) Zie hoger bl. 138. — Reg. 37366 (1543), f° 49: « Betaelt « sinte Pietersdaghe laestleden van meyen ende gars ghestelt voor « t scepenehuus IIII s. »

(4) Rekening van 1566, f° 43:

« Ghepresenteert den XXIX^{en} in wedemaent de naervolghende « wijnen, te wetene:

« den Bailliu	vier kannen wijns;
« beede de Burchmeesters	twee » »
« acht Schepenen elcken	een canne »
« den Tresorier	twee kannen »
« den Pentionaris en den	
« Greffier elcken	een canne »

« ter cause dat zijlieden als wethouders mede ghegaen hebben in « de Processie up Sinte Pieters Dach ommeگانck deser stede ter « verchieringhe ende decoratie van derzelve processie; compt « t samen XXI kannen wijns, tot XVI sch. par. de canne, valet « XVI $\frac{1}{2}$ XVI sch. »

(5) Rek. 1572-73, f° 36. Reg. 37394, f° 43. Rek. 1568, f° 52.

(6) Rek. Was dit eene zinspeling misschien op de dijkwerken? Zij nam deel aan het landjuweel van Antwerpen, ten jare 1496, deel nam. (Rek. 1495-6, f° 7 v.).

(1) De rekeningen spreken ergens van de « ghilden van den Nood Gods in de oude kercke ».

(2) De leden namen deel aan het Groot Landjuweel van Gent in 1497 en droegen toen getaande kleederen:

« Dye van Oostende [quamen in, eenen sot, ende den standaert « doen] ses peerden men voor den coninck bekende [Tanneyt habijt « hadden si na ons bewroen. » (Eccellente Cronicke, cap. LXX, f° CCLXXXIX verso. Zie ook Belfort 1894, b. 185 der aflev. sept. october).

(3) Reg. 37325, f° 5 v.

(4) Reg. 37327.

(5) Stadsrek. f° 52.

(6) Reg. 37363, f° 51 — 51 v. — Rek. 1547, f° 41: « Boven dien « ghepresenteert die van Middelkerke over een spel van zinnen by « hemlieden ghespeelt, vier kannen... »

(7) Reg. 37346, f° 52.

(8) Reg. 37356, f° 35 v.

(9) De processie van 29 juni 1536 werd vereerd door de tegenwoordigheid van den Bisschop van Cuba, die het Hoogwaardigste droeg (Reg. 37359, f° 32 v.).

(10) « Boven desen es noch toegheleyt de Rhetorijcke van Ghistel, « ghecommen zijnde in competenten ghetale up Sinte Pietersdach « ommeگانck, ende verchiert ende ghedecoreert hebbende de « Processie, in 't vertooghen van diverssche goede misterien, « vuter Helegher Schriftuere... »

(11) Reg. 37363, f° 51-52 v.

(12) De keurraad bestond uit den pastoor en den pater terminaris (Stadsrek.).

(13) Ib. De prijs was uitgelooft voor dezen die « zots ende « ghenoughelicxst esbatement ende minst ghehoirt spelen ». Stadsrekeningen XVIe eeuw.

't Gebeurde dat een sermoen in opene lucht plaats greep, ter gelegenheid der processie; het Hoogwaardigste werd intusschen geplaatst onder eene « stellinghe » of « stallinge »¹.

Van zeewijding is er in de rekeningen van vóór de XVIIe eeuw nog geen spraak.

De oudste ons bekende teksten die op die ceremonie schijnen te zinspelen, dagteekenen van de eerste jaren der verledene eeuw².

Sedert het jaar 1518³ had de driedaagsche jaarmarkt op den 29 Juni plaats⁴. Voor dezen werd zij op S. Catharinafeest in den winter gehouden. Later om reden van het verval der jaarmarkt van Juni, werd zij op verzoek der stad, bij vorstelijke brieven van Februari 1562, tot haar eerste tijdstip teruggebracht⁵.

De plechtige processiën waren de eenigste vertolking niet van den godsdienst in onzer wethouders, wier onverpoosden ijver in het betrachten eener nieuwe parochiekerk wij in ons eerste hoofdstuk hebben doen uitschijnen en die door hunne ondersteuning van den goddelijken dienst⁶ — hunne toelagen, aan de parochiale kerk, toen zij in nood verkeerde⁷, en, ter bevordering hunner theologische studiën, aan hunne jonge medeburgers⁸; — door hunne deelneming aan de plechtigheid der eerste mis van eenen Oostendschen priester; — de wekelijksche mis ten Schepenhuijze, om den goddelijken zegen over de beraadslagingen en oordeelen der

schepenen in te roepen¹ — het onderhoud van het kruisbeeld op den havendijk² en, later, door hunne bekommernis over de bekeering der ketters, overvloedige bewijzen van hunne godsdienstige gevoelens leverden.

Tot in de ambtelijke oorkonden toe, van onze schepenen uitgaande, ontwaart men die gevoelens, onder vorm van eene verzuchting van dank of bede³.

Den 26 Maart 1431, toen meester Jan Maertins zijne eerste mis deed, kwamen niet alleen de schepenen van Oostende, maar ook nog verscheidene wethouders van het omliggende, zoo als van Oudenburg, Ghistel, Thourout, Nieupoort en van het Brugsche Vrije de plechtigheid met hunne aanwezigheid vereeren⁴.

Andere keeren begiftigde de wet den nieuwen geestelijke met een geschenk, zooals ten jare 1501, toen de zoon van JAN DE BUDT, « procureur » der stad, voor de eerstemaal het heilig misoffer opdroeg⁵.

Eene instelling eigen aan den geest van godsdienst der middeleeuwsche tijden was die der kluizenaars, die zich, om zoo te zeggen, levend begraven lieten tusschen vier muren en met de wereld geene andere gemeenschap meer hadden dan om voor hunne broeders te bidden. Ook te Oostende kende men kluizenaarsters of « cluuse-naressen », dewelke in eene kluis bij of aan de kerk woonden. Den 8 december 1484 kwam de Deken van Oudenburg eene kluizenaarster in de Nieuwe Kerk sluiten⁶. Men weet dat zulk eene plechtigheid aan de rouwgezangen en cere-

(1) Rek. 1500: « Betaelt Jan Cortzwaert van twee ommeloopers « daarmede de stellinghe ghebonden was daerondere dat t heleghe « sacrament rustede up de sacramendach als men daer predicke, « van eene haelpeze ende windereep, van een brancoen hout, comt « over al VIII ℓ VIII s. »

Reg. nr 37324 (rek. 1501), f° 23: « Jan Cortzwaert van een « coppele ommelopen Sacramentsdaghe verorboirt omme stallaige « up de nyeuwe maert VIII gr. »

(2) Jaar 1716 o. a. (Bewijsstukken der Stadsrekening).

(3) Charterboek, f° 77v. Brieven van Karel V, Juni 1518.

(4) Reg. 37359 (1556), f° 8 v: « Ontfaen Ste Pieters daghe « midtszomers wesende jaermarkt van diveerssche cramen ende « stallen hier commende ter voorseide jaermarkt over t recht van « der stede XXIII s. »

(5) Charterboek, f° 169v. De jaarmarkt van Juni bleef niettemin in wezen.

(6) Reg. 37322, f° 30. — Paters Terminarissen (zie volg. hoofdst.) — In 1531, besloten wet en notabelen 300 ℓ 's jaars, 3 jaren lang, aan de kerk te geven, ter oorzaak der vermeerdering der goddelijke diensten (ook misschien om reden der bouwwerken) Reg. 37335, f° 14 en 56v.

(7) Bl. 82.

(8) Zie hooger bl. 135.

(1) Rek. 1524, f° 61v; 1525, f° 43; 1528, f° 40; 1535, f° 43v; Rek. 1546: « Betaelt Mr Claiss. Steenwaert presbitere ende « scolastre van der nieuwer kercke ter cause dat hy alle maendaghe « ghedaen ende ghecelebreert heeft up t scepenenhuus deser « stede eene lesende messe een jaer lanc gheduerende, ghevallen « den laesten dach van maerte XVe XLVI, XII ℓ . » — Zie volg. hoofdstuk.

(2) Rek. 1548, f° 48. De reken. gewagen ook van eenen lantaarn voor « 's heeren huusekin up den zeedyck » (Rek. 1569, f° 38) en van een O. L. Vrouw — « huusekin ».

(3) Zie hooger, bl. 59, 1^e kol., 4^e nota. — Rek. 1570-71 (R. 37393), f° 67v. :... « Nemaer alzo zy daerjnne niet te cort ghetauwet en « hebben, midts Gode lof d abundantie van den varsschen harynck « dieder ghevallen es... »

(4) Rek. 1430: « Jtem den XXVII^{en} jn maerte zo quamen « t Oosthende borchmeesters ende scepenen van Oudenburch ter « eerster messe van meester Jan Maertins ende hemlieden waren « ghepresentcert II kannen wijn betaelt XL s. » (enz.).

(5) « Ghezonden den XXIII^{en} jn meye Sebastiaen Coude te « Brugghe omme zekere zilveren croes die ghegheven was ter « eerster messe van den zoone van Jan De Budt... »

(6) Rek. 1484: « Minen heere den Deken van Oudenburch die « quam t Oostende sluten de clusenesse ter nyeuwer kercke, den « VIII^{sten} jn decembre. » — Zie ook in de rek. 1467, een dergelijk feit.

moniën der Kerk den aard ontleende eener christene begraafnis. De opgesloten hadden een vensterke dat op den tempel Gods uitzag en moesten den dag in het gebed en de overweging doorbrengen.

In de zestiende eeuw was er eene kluizenaarster in elke der beide kerken. De stad schonk haar jaarlijks eene aalmoes¹.

Geene familie van eenig aanzien was er of zij vereeuwigde haren naam in de jaarboeken der parochiale kerk door het stichten eener fondatie. De aard van sommige dier stichtingen geven vanwege de stichters de eene of de andere bijzondere godsvrucht te kennen. De kerkrekening over het jaar 1543 maakt ons bekend met den dienst en de mis ter eer van Onze Lieve Vrouw², « Sinte Kathelyne, Sint Barbele (Barbara) », het Heilig Sacrament³, de Heilige Drievuldigheid⁴, de dienst en mis op de feestdagen van den Naam Jesus, S. Vincentius, S. Anna, S. Franciscus, S. Stephanus; op de beide Sinte Godelieve dagen; het Lijden des Heeren⁵, het heilig Kruis⁶.

Wil men een tastbaar, een welsprekend bewijs van de eigenschappen welke wij den aard van het oude Oostendsche volk komen toe te schrijven? Wij hebben hier een familieboek voorhanden, dat is een boek dat onze voorouders plachten te houden en waarin zij, van vader tot zoon, van geslacht tot geslacht, de merkwaardigste gebeurtenissen vermeldten die in de familie geschieden en wel in het bijzonder de geboorten, huwelijken en sterfgevallen. Een schoon en voortreffelijk gebruik dat zou verdienen weder in eer gesteld

(1) Rek. 1516, f° 79: « De clusenaresen van beede de kercken, « elcken III £ par. » — Zie *La Flandre*, 1879, b. 251.

(2) Stichting van Corn. Meegoet, wezende eene mis op elken zaterdag na O. L. Vrouw Half-Oogst; die van meester Jacop Scotte (priester): 6 gezongene missen op de zes « Onse Vrouwe daghen ».

(3) Van ADR. DE HAZE en zijne vrouw, eene mis ter eer van het Heilig Sakrament op al de donderdagen; van J. Scotte op elken dag der octaaf van het H. Sacrament: « Jan Van de Riviere heeft « bezet alle zondaghen binder hoochmesse t helich Sacrament « voort te halen up den hooghen outaer ende dat weder te « besteden naer de messe. »

(4) Stichting van PIETER KIEN: « eene ervelicke messe de weeke « van Requiem alle maendaghe voor den outaer van der heleghe « Drievuldicheit ».

(5) Idem van A. Beyngnaert: « zeven passiemessen up de zeven « vrindachen in de vastene ».

(6) « PIETER DE KNOC heeft bezet te doene ende te zynghen alle « zondaghe t lof van den helegen Cruuce ».

te worden. Wij bedoelen het familieboek van het geslacht OLIVIERS, dat te Oostende leefde in de jaren veertien- en vijftienhonderd en verscheidene verdienstvolle mannen heeft voortgebracht. Het is het eenige handschrift van dien aard welk wij in den loop onzer navorschingen de kans hadden te ontmoeten en een kostelijk stuk voor de geschiedenis der oostendsche zeden.

Bij elke geboorte staan de namen vermeld van peters en meters en van den geestelijke die het kind gedoopt of, volgens de schoone uitdrukking van het boek, « kersten gedaan » heeft, alsook de kerk waar het doopsel plaats heeft gegrepen. Bij de vermelding van het tijdstip van een sterfgeval leest men den naam der plaats en der kerk alwaar de overledene begraven ligt.

Het eerste geschrift ervan is van de hand van CORNELIS OLIVIERS, heelmester van beroep, geboren in Mei 1432. 't Is eene aanbeveling aan zijn nageslacht dit boek nooit uit de familie te laten gaan. Deze aanbeveling, door het hoofd van elk geslacht plechtig herhaald, werd getrouwelijk nageleefd tot zoo ver dat heden nog, meer dan drie eeuwen sedert het boek is begonnen geweest, hetzelfde zorgvuldig bij eenen der afstammelingen der moederlijke zijde bewaard wordt¹.

JACOB OLIVIERS, zoon van Cornelis, schreef het volgende in het boek:

« Jeezus, Maria.

« Ik Jaques Oliviers, bevindend by 't geschrift « van myn vader hiervoren staende, daerbij hij « sijne kinderen heeft belast desen boek wel te « bewaeren ende daerof niet te scheyden, soo is « myne wille ook, mits ik 't in handen hebbe, dat « men die laet volgen François Oliviers om hem « daermee te behelpen, ende uijt ons geslagte niet « te laeten gaen, omdat hier ingeteijkt sij in « geboorte van min vaeders ende van mijne « kinderen, wezende min vaeder van 12 ende wij « 13 kinderen. Dit is bij mij geschreven den « 26 van Hooijmaand 1577, J. Oliviers. »

CORNELIS OLIVIERS huwde Aernoudine, dochter van PIETER DE KNOC².

Niet zonder eenige belangstelling misschien zal de lezer kennis nemen van den inhoud der nog bewaarde huwelijksbeloften van die twee personen:

(1) Bij Mijnheer H. W. van Visvliet, archivaris der stad Middelburg.

(2) Een der gijzelaars 1489. Zie hooger bl. 79 en 137.

« Jc Aernoudine de dochtere van P... De Knoc
« met rijpen raden ende wel bedocht gheve mijn
« trouwe Cornelis f. Jacops Oliviers ende houde
« hem voor mijn wettelic man, belovende voort
« nemmermeer anders gheen man te nemene nocht
« te trouwene dan de voorseide Cornelis. Jn ken-
« nesse der waerheit zo hebbe jc mijn handteeken
« hieronder ghestelt den tweesten in decembre
« XVe ende zestiene. »

(Get.) Aernoud. De Knoc.

« Ende jc Cornelis f. Jacops Oliviers met rijpen
« rade ende wel bedocht gheve jnschelijcx dezelve
« Aernoudine f^a. P^r De Knoc mijn trouwe,
« houdende haer voor mijn wettelic wijf ende
« nemmermeer anders gheen wijf te trouwene
« dan de voorseide Aernoudine^t. T oorconde dit
« oec gheteekent met mijnder handt jn t jaer ende
« dach als boven. »

(Get.) Cornelis Oliviers.

Men heeft de godvruchtige aanroeping boven
den eersten tekst kunnen bemerken. 't Is het eenig
bewijs niet van den godsdienstzin der familie.

Bij de vermelding van het afsterven van eenen
bloedverwant leest men: « God wil de ziele
gedenken ende genaedig zijn » of « God wil hem
genaedig wesen ». Sprekende van zijn huwelijk
zoo drukt zich de Pensionaris JACOB OLIVIERS
volgenderwijze uit: « Op den zondag, welke was
« op scheijdinge der apostelen, den 15 van Hooij-
« maent Ao. 1550, soo huijwde ik Jacob Oliviers
« filius Cornelis ende trouwde Maeijken de dogter
« van François Baetens ende hielden de feeste
« binnen de stede van Blankenberge. God geve
« ons sijne gratie om den Heere in dien goddelijken
« staet te behaegen, 't sijner eere, onser zielen
« zaeligheijt ende bijstant van onsen naesten. »
Van eenen anderen kant bevat het familieboek
waarvan spraak is, onder anderen, de beschrijving

(1) Op het dubbel staat er na die woorden: « Ghelieve Gode »
Op papier.

van het leven van den Heiligen Hieronimus, den
patroon der apothekers, zoo men weet, geschreven
met de hand van CORNELIS OLIVIERS, zooals hij
het zelf zegt. En hier bestatigt men eene tweede
eigenaardigheid en tevens een bewijs te meer van
den geest van overlevering die ons voorgeslacht
onderscheidde. CORNELIS OLIVIERS was genees-
heer of « chirurgien », gelijk men placht te zeggen;
zijn voorbeeld werd nagevolgd door twee zijner
kleinkinderen, Frans en Omaer Oliviers.

Deze laatste liet geene kinderen van het mannelijk
geslacht na. Zijne dochter huwde eenen apotheker,
Omaer Van Visvliet.

De geslachtsboomen der oude Oostendsche
familiën zijn doorgaans gekenschetst door de
talrijkheid der afstammelingen: familiën van tien
en twaalf kinderen zijn geene zeldzaamheid.
Noemen wij de VELTERSEN, de LAMPSINSEN, de
KIENS bijzonderlijk. Het zelfde ontmoet men bij
de OLIVIERSEN. Cornelis Oliviers had twaalf
kinderen, zijn zoon Jacob, dertien. Onze voor-
ouders kenden het spreekwoord dat zegt: God
schept den mensch met eenen mond om te eten en
twee handen om te werken.

Ziedaar wat Oostende was, in de jaren vijftien-
honderd, op het stuk van nijverheid, handel,
stoffelijken welstand, verstandelijke en zedelijke
begaafdheden. Jammer dat de beroerten en oorlogen
van het laatste vierde der zestiende eeuw den lang-
zamen, maar volkomenen ondergang der bloeiende
visschersstad voor gevolg moesten hebben! Vooral-
eer echter het treurig, alhoewel belangvol en soms
dramatisch verhaal dezer gebeurtenissen, die de
stof uitmaken van het tweede deel onzes werks,
aan te vangen, noodigen wij onzen lezer uit tot een
bezoek aan de stad, met wier opkomst, strijden en
ontwikkeling zij in de vorige hoofdstukken komen
kennis te maken.

DERDE HOOFDSTUK

Hoedanig er Oostende in de jaren vijftienhonderd uitzag.

De stad welke wij hier beschrijven is noch het Oostende van het midden dezer eeuw, vóór de jongste uitbreidingen van grondgebied¹ en de oprichting van prachtigen zeedijk, sierlijke kwartieren en wandelingen; noch dat van Maria-Theresia, vóór de oprichting der dokken en de bijvoeging van den grond waar de « nieuwe stad » en het Hazegras moesten tot stand komen — dit alles moet men hier een oogenblik wegdenken; — noch het Oostende der beroerten en der groote belegering, toen de oosthaven ontstond en onze stad als een der voornaamste bolwerken des tijds doorging. Wat wij den lezer voorstellen is de eenvoudige visschersstad der XVIe eeuw met hare twee kwartieren: hooge en lage, of oude en nieuwe stad, van elkander door westhaven en kaaien gescheiden; met hare twee kerken, eene ten noorden en eene ten zuiden; hare dijken en polders; hare eenvoudige woonhuizen, wier inwoners meer prijs meenden te moeten hechten aan goede zeewerken dan aan kloeke vestingen: in een woord het bijna spoorloos verdwenen Oude Oostende. Zoek immers alhier geen oude gebouwen. Slechts hier en daar ontwaart men nog een — niet altijd onveranderd — woonhuis in de voorledene eeuw of weinig vroeger opgericht. Alleen de hoofdkerk, die met

den brand van 1896 nu ook komt te verdwijnen, dagteekende van de vijftiende eeuw, doch zij ook droeg de kenteekens van groote veranderingen, die aan geleden rampen herdachten. De huizen en gebouwen van Oostende hebben den tijd niet gehad oud te worden.

Wat de zee gespaard had, heeft de oorlog plat gelegd. Elke eeuw wijzigt de ligging of den vorm der stad. Niets bijna herdenkt aan een zelfs weinig verwijderd verleden; niets is er dat den geest van overlevering voedt en de geheugenis der voorname gebeurtenissen der stedelijke geschiedenis helpt bewaren.

Sierlijke en lachende villas en straten bedekken den bodem waar weleer haven en kom lagen. Waar voortijds eene stad stond, waar de beenderen rusten der eerste Oostendenaren, wentelen en woelen nu de baren en, in het zomerseizoen, verdringt zich eene tallooze menigte vreemdelingen, van alle gewesten en landen,

« In 't lauwe nat wellustig heel den dag
« Zich badend, om, bij 't avondzonneglören,
« Met dansgewoel, en zang, en luid gelach,
« Het lied van 't tintelend watervlak te storen. »

(1) Besluiten van 18 juli 1877 en 4 oogst 1897.

(1) Jan van Beers, *bij den Dood der Koningin*.

Vergeleken met dat van heden, is het plan van het zestiende-eeuwsch Oostende juist het plan van onzen tijd omgekeerd: in plaats van ten oosten, lag de haven ten westen; in plaats van zuid, lag de kom noord; in stede van ten zuidoosten, lag de vaart aan de zuidwestzijde, en de vuurtoren stond niet ten oosten, gelijk nu, maar ten westen der stad.

Wat voorzeker den lezer, bij het zicht van onzen plattegrond, het meest zal verwonderen, is het aanzienlijk verlies van grond sedert drie eeuwen. De noordgrens der stad lag eertijds veel verder dan de tegenwoordige. De duinenlijn die vroeger met het uiterste punt der gewezen oude stad overeenkwam, zou bijna door de tegenwoordige markt loopen¹. Men weet ook dat het Albertusfort volgens de oude kaarten te midden in de duinen zat en hoe het in deze eeuw buiten de zandheuvelen uitstak.

Opdat men met behulp van onzen plattegrond² — op welken de dokken alsmede verscheidene voorname straten en gebouwen van heden met roode lijn en letter staan aangeteekend — ons des te gemakkelijker in onze beschrijving moge volgen, zoo zullen wij maar seffens ons plan bekend maken. Wij treden de stad al de westzijde binnen, bezoeken haven en kaai, steken over naar de Oude stad, gaan vervolgens de Nieuwe stad bezichtigen en eindigen onze wandeling met eenen blik op den omtrek.

Ziet gij daar, dwars door het huidig Leopold-Park, dien breeden waterloop liggen? 't Is de *Havenvliet* of *Groote Vliet*, die de haven in betrekking stelt met de *Oostendsche Watergang*, ten zuidwesten der stad, bij middel der *Westsluis* of *Blauwe Sluis*³. Toen men het huis bouwde van Mijnheer F. Rosseel, in de Werfstraat, vond men eenen boot in den grond. *Westsluis* en *Oostsluis* dienden om de haven tegen verzanding te behouden.

In de nabijheid der Westsluis staan het *Taeuhaus*

of huis der haringtouwers⁴, alsook de *vierboet* of vuurtoren, dienende, zegt een gelijktijdige tekst, « omme de varende coopliden ende zeelieden »⁵, of volgens de reeds aangestipte uitdrukking onzer oude stadsrekeningen « omme de visschers daer bi te *ydene* » of te « *hydene* »⁶.

In de voorrechtenbrieven in 1366 verleend door den Graaf van Vlaanderen aan de Castiliaansche en Spaansche kooplieden en zeelieden staat er (art. 40), dat er op de zeekust van Vlaanderen, te Duinkerke, te Nieupoort, te Oostende en te Blankenberghe, nieuwe lichten en vierboeten gemaakt moesten worden, zooals er van oude tijden plachten te wezen⁷.

Geheel anders dan nu was 't maaksel der vuurbaken. Het waren geen hoge sierlijke torens, met sterke lampen of electrische lichten, die wijd en verre hunnen glans over de vlakte der zee uitwerpen. Men mag niet vergeten dat wij van vijftiende en zestiende eeuwen spreken. De toenmalige vierboeten waren eenvoudige, weinig verheven steenen torentjes⁸, waar men in de donkere nachten riet of strooi op brandde⁹: wanneer de maan haar helder licht over de aarde zond, achtte men de mededinging nutteloos en daarbij schadelijk...

De schepen die in de haven voeren en de waren door dezelve ingebracht, waren onderhevig aan 's graven tolrecht, ingesteld krachtens brieven van 28 oktober 1447, waarvan wij hooger bl. 70 hebben gesproken. De stad lichtte twee soorten van rechten op de in- en uitvarende schepen: sedert 1562⁷, een havenrecht tot onderhoud der havenwerken, en sedert 1564 een vuurbaakrecht⁸, te

(1) Men leze wat Belpaire schrijft op bladz. 38 van zijne *Notice des révolutions physiques de la cote de Flandre*: « La ligne des dunes qui à cette époque, passait par le point extérieur de la vieille ville qui a disparu, coupe la vieille ville actuelle presque au milieu. La mer a donc gagné à l'endroit d'Ostende, la distance qui sépare ces deux lignes..., c'est-à-dire environ quatre à cinq cents mètres, plus à l'ouest qu'à l'est, et presque le double qu'au fort Albert. »

(2) Gemaakt naar het afdruksel, ons door wijlen M. K. Ruelens in maart 1890 geschonken, van 't oorspronkelijke, te Madrid bewaard en geteekend omstreeks 1560 op bevel van Philips II, door den aardrijkskundige Jac. De Deventer, Schaal: 1/7500.

Hier moeten wij dankbaar de medehulp vermelden van Mijnheer Th. Vanhille, stadsteekenaar.

(3) Reg. n° 37396 v. h. Rijksarchief, f° 41. — Zie de Stadsrekening van 1559, *passim*, over werken aan die sluis gedaan dit jaar. — Reg. 37401, f° 34v: « In de panne over de Blauwe Sluis jeghens den zeedyck ». Reg. n° 37402, f° 29: de « Blauwe Speye ».

(1) Kaart van het Vrije, gemaakt door P. Pourbus. Zie hooger bl. 88.

(2) Stadsrekeningen van Nieupoort.

(3) Rek. Oostende 1432. Zie hooger bl. 105.

(4) *Inv. des Archives de la Ville de Bruges*, III, n° 564.

(5) Rek. 1496-7.

« Betaelt Cornelis de Wrede maetsenaere van dat hy maetste an « de vierboete. »

Zie ook den eersten plattegrond van Bowens' werk, waarvan de jaarteekening gansch onjuist is — alsook een oud gezicht der stad Scheveningen in P. Cluverius' *Batavische Oudheden* ('s Gravenhage, 1709). De stadsrekening over 't jaar 1502 meldt den onkost van den bouw der « vierboeten » (f° 29).

(6) « Gley » of glei = gezuiverd roggestroo. (Stadsrekeningen XVIe eeuw. — Stadsrek. Reg. n° 37396, f° 38.

In een octrooi van 1507 (Charterboek, f° 72) staat er... « tant a « l'entretienement du feu de nuyt baillant signe et cognoissance en « la mer, qu'ilz font au long de l'an a leurs grans fraiz plus beau que « nul aultre lieu de tout notre dit pays de Flandres... »

(7) Zie hooger bl. 70, 1^e kolom.

(8) Bl. 119, 1^e kol.

weten : een schelling per net met de haringteelt in zee gevoerd, te betalen op Kerstdag, tot het onderhoud der vierboot. Zulks herinnert aan het « zeeaccijns » der vorige eeuw¹.

Niet ver van ons staan de zoutkeeten van *Cornelis Hooft* en *ADRIAAN VELTERS*, alsook de welbekende Herberg « *De Drie Koningen* » (binnen de stad). Links ligt de wijk welke men de *Meet* noemde.

Recht over de standplaats van het huidige *Hôtel de la Plage*, en gesloten tusschen twee hoofden: het *Westerhoofd* en het *Oosterhoofd*, lag de Haven, die de stad elleboogvormig inliep en dezelve in twee deelen splitste : de Oude Stad, ten noorden, de Nieuwe Stad of het nieuw schependom, ten zuiden. Gelijk de andere havens der kust was die van Oostende eene tijhaven, waar de schepen slechts met hoogwater binnen konden². Met het leggen der riolen vond men in den grond, omtrent de Werkplaats, overblijfsels van pijlen en rijswerk. Toen de grondvesting der huizen nummers 66 en 68 in de Langestraat aangelegd werd, kwam de romp van een vaartuig te voorschijn.

Op den kop van het *Westerhoofd* ziet men eenen paal met eene ton erboven³. De loodsdienst der haven — waarvan de intrade door « teekens » of boeiën aan ankers vast, was aangeduid, en de diepte door staakskens, sparren of « boomkins », welke men *bakelinghen* noemde, geplaatst op de « ghuele » der haven⁴ — had de twee *havenbooten* te zijner beschikking. De dienst der haven werd verricht door de vier *havenmakers*, die het « winden » en « onderwinden » der sluizen, het lossen der schepen en wellicht ook het sluiten en ontsluiten der haven bij middel van den *boom* of *draaiboom*, en de verlichting der haven onder hunne werkzaamheden rekenden⁵. Ongetwijfeld ook was het *haven-*

huusekin, dat op den havendijk stond, voor hun gebruik bestemd⁶. In de binnenhaven — waarvan een deel de *Bierkaai* genoemd wordt⁷ — liggen allerlei vaartuigen : haringbuizen, booten, korveelen of korveelbuizen, die naar Engeland, Frankrijk of Oostland voeren.

Na het vertrek der schepen ter haringteelt uitgezonden, deed de stad de kaai zuiveren. De zuivering der haven, door het uithalen en wegvoeren van het slijk, was in 1540 het voorwerp eener aanbesteding.

Dicht bij de kaai staat de *Coopinghe*, (vischmijn of vischmarkt), waar de kooplieden op het geluid van het *harincscellekin* samenkomen.

Door noord- en zuidlijk, ook Groene Dijk soms geheeten⁸, omgord, moet de oude op eerste stad; wier zuidergrens met den tegenwoordigen zeedijk zou overeenkomen, en wier bodem trapsgewijze zoo laag gezakt is dat de zee hem bij elken vloed bedekt¹, een zonderling voorkomen gehad hebben. Die stad, evenals een deel van het nieuw schependom lag in de duinen²: dit getuigen een hoop teksten uit de rekeningen der jaren veertienhonderd, sprekende van duinen, dijken, pannen — de « diepe panne » onder andere — valleïen, putten, dalen, « honincpitten », hoog en leeg land : « in 't dal daer de goele in brac » ;

gepoot in de « valeye voor Jan Cleercs werce » huus³ ;

« dit siin de costen van den stroye dat men » ghepot ende ghevullet heeft de pitten neffens den « dike jehgens de zee? » ;

« stroyds dat gheworpen was in eene panne bi » den Vischbeene an t westhoofd van den dune, « omme datel zant in luusschen zoude ;

« Item den IX^{sten} dach in decembre so was » verteert te Thomas S... als de pitten in de « straten bestit waren te makene »⁴ ;

(1) Rek. 1453-54. « Andren ontanc van der zeeassize, te wetene XII gr. van elken nette. »

(2) « Item in welke havene dat een tyhaven es nyemant » gheraken en mach met scepen al waere hy van der stede van » Oostende dan up hooghe watere ende hy en zy ghebrocht ende » daer jnne gheweicht, want zy tallen ghetide drooghe hebt... » Charterboek, art. 48 van het antwoord van Oostende op het klachtschrift van 1438.

(3) Zie de plattegronden van het beleg. — Rek. 1536: « t west- » caychoft daer de tonne up staet ». Rek. 1522, f° 34: « ... t baken » up de tonne van 't westcaychoft... »

(4) « Item Sint Maertins havende als men de bakenen stac daer » bi dat de haringsepen plegghen te ijdene ». (Rek. 1405-6). Zie hooger bl. 105. Onder de Bijlagen staan een hoop aantekeningen nopens 't geen wij hier van de haven zeggen.

(5) Het luiden der *havenscille* was het werk van den bediener der stadsuurklokken.

(1) Reg. 37358 (Rek. 1535, f° 9 v.

(2) Rek. 1580, f° 42.

(3) Rek. 1454: « Wech an der costzyde van den ouden » kerckhove zuidwaerst streckende toten groenen dijcke. »

(4) Zie *Notice sur l'histoire hydrographique du port d'Ostende* door « A. Belpaire, bl. 4.

(5) Een merkelyk verschil bespeurt men tusschen het bronwater dat men vindt in het deel onzer stad dat dichtst bij de zee ligt, en dat van verder afgelegene gronden : het eerste is veel ziltiger.

(6) Rek. 1505.

(7) Rek. 1405-6.

(8) Rek. 1407-8.

« Item zo was betaelt J. S. van VIII quade « pitten te makene daer qualic yement daer varen « mochte, in diverse plaetsen » ;

« Item betaelt Jan Slabbaert van quade pitten « te vullene die laghen voor Diederic Ghiseliins « zuutwaert an de westzijde van den kerchove « daer qualice yement duer ghevaren mochte VI £.

« Item so was betaelt Jan Slabbaert van den « pitte te vullene bachte Grielijn Moesyns an zine « ghevele ende over t overwerf dat hi dolf in de « honincpitten in t bedelf van der leed, over hal « XX s. »¹.

« In t eerste zo nam X eenen dyc te makene « beghinnende ten oosthende jēghen t huus daer « Heindric Clais wilen woende ende van dane « westwaert gaende tote den oostghevele van Jan « Roelmans huse... »².

« Bave Boyts van der nemynghe van den *hil* te « slichtene up de *dune jēghen de Maertstrate* ende « t mes te voerne neffens den risen;

« ...dyc te makene ende te legghene zuud over « de veriboete daer de westpoldre mede bedijckt « es;

« dijckxkine te makene ende te legghene t henden « der westerste strate »³.

« Jacop Van Saventyn ter cause dat hy « ghenomen ende ghemaect heeft eenen barderen « tuun by de duune an de oude kercke, omme de « somme van ende hier betaelt XXX £⁴.

Koop eener oude « creveelbuuse », gebruikte « omme den tun jēghens de dunen achter d oude kercke »⁵;

8 roeden nieuwe « cayhoofden », « streckende lanx der dune achter d oude kercke »⁶.

Het *Zand* was eene bekende plaats in de oude stad⁷. De Bonours zegt dat Oostende verdeeld was in hooge en lage stad⁸, en de geschiedenis der groote belegering leert ons dat de sterkten gebouwd op het gebied der oude stad niets anders waren dan versterkte duinen: getuige de naam van eene der voornaamste derzelve : Sandhil of Zand-

hille (zandheuvcl, zandberg), die daardoor zelf dat zij eene zandige helling hadden, minder schade leden van de kogels des belegeraars.

Ook in de nieuwe stad trof men in die tijden nogal hoogten en laagten aan. Dit mag men afleiden uit de benamingen en uitdrukkingen van *hooge straat*, hoog land, « neder land » en « neder ringhen, » uitgedijkt land, den « steeger van t'kerkhof », polders en dijken.

Zoo onvast was de grond op sommige plaatsen, dat men den bodem der straat met rijshout moest versterken⁹.

De grond van Oostende was langs alle hoeken en kanten met dijken omgord en zijn grondgebied was om zoo te zeggen in polders verdeeld, wier juiste ligging niet gemakkelijk zou zijn aan te duiden. Zoo had men de *west- en oostpolders*, het *zuidpolderken*, ook het *polderken* geneemd; den *middenpolder*, den *polder tusschen de twee havendijken*, van geul, dijken en sluizen voorzien¹⁰.

De omstreken zagen er niet anders uit, schijnt het :

« ende es up de noortzyde zom nederst » ; « een neder viercant sticxken » ; « ende es een hooghe sticxken » ; « een stick met eenen walle ontrent de middele van den sticke »¹¹ ; « ende es over houck dweersdeure ghedolven » ; « ende zyn II sticxjn de middele deure ghedolven »¹² ;

in Sintc Catharina-parochie :

een stuk land « gheheeten t groote zuutnederland » ; « *cum* (met) westhende *ex* (uit) heurliede « neder landeken »¹³ ; up beede zyden neder *dictum* « (gezeid) het seylstucxken ; de ghentwaese ; met « een strynck neder lant ; ende es up de oostzyde « ende noort hooge lant » ; stuk land met eenen « walle »¹⁴ ; « t wallestick »¹⁵ ;

in Mariakerke :

op het noordeinde « nederdaelende » ; het zuid-einde over de gracht « leege lant ende verslijckt, « t noorthende hoogelant »¹⁶.

(1) Rek. 1409-10.

(2) Reg. 37256 (1420).

(3) Reg. 37292.

(4) Reg. 37346 (1523), f° 46.

(5) Reg. 37361 (1536), f° 33 v.

(6) Reg. 37364 (1541), f° 38.

(7) Rek. 1492-93.

« Van vrechtē van de voorseide barderen van der vliet te voerne up t *zand* jn de oude stede ».

Rek. 1550: « Van Steeven Boudsin, smet, over de rente van « zijnen huuse staende jn de oude stede *ju t zand* » (24 s.).

(8) C. De Bonours, *Le mémorable siēg d'Ostende*, bl. 56.

(1) 37363 (1540) f° 38 :

« Adriaen Pietersz., ter cause dat hy ten voornoonden daghe ghenomen heeft te repareren ende vullen met rysen ende eerde drie « pitten ligghende jn de strate jēghens overe de brauwerie van « Andries Vander Meere, naer t uytwysen van der voorwaerde « omme de somme van ende hier betaelt VIII £ VIII s.

(2) Bijlagen.

(3) Ommelooper der Woutermanswatering (37^e Begin, Westschependom van Oostende).

(4) Ibid. 38^e Begin (de stad Oostende).

(5) 10^e Cohier, 1ste 44 en 48.

(6) 12^e Cohier, 29^e Begin.

(7) 13^e Cohier, 30^e Begin.

(8) 31^e Begin.

Op het tijdstip waar deze beschrijving op past, was er van het oude schependom, wij willen zeggen van Oostendes eerste grondgebied, vóór de stadsuitbreiding van 1395, niet veel meer in wezen¹: een gering getal gebouwen — onder dewelke JAN KIENS zoutkeet² — rond de oude kerk geschaard, die nu zelve dicht bij den noorddijk stond³ en, zoo reeds bemerkt is geweest⁴, zeer veel van haar belang had verloren. De in- en uitgaven dier kerk, ten jare 1543, waren ongeveer zesmaal minder dan die der nieuwe kerk.

Eenige bijzonderheden nopens die kerk: zij werd bediend door drie geestelijken: pastoor, koster en orgelist. Ten jare 1543 waren het de heeren Ancelmus De Clerc, Adriaen Valckaert en Adr. Verdieux.

De gevel was met een uurwerk versierd, dat op de kosten der stad werd onderhouden⁵. In deze kerk is het dat de *keure* van 1330, den 15 november van dit jaar, plechtiglijk werd afgelezen en dat de inwoners, te dien einde met klokkengeluid samengeroepen, trouw zwoeren aan den Graaf van Vlaanderen, na de lange beroerten die het land tijdens den oproer van Zannekin geteisterd hadden⁶. In oorlogstijd, toen eene vijandelijke aanlanding te duchten was, stelde men des nachts wakers op den toren⁷.

Menigen storm reeds had deze kerk, die een groot en verheven gebouw was⁸, onderstaan. De lezer zal zich herinneren dat zij den 23 november 1334 onder water stond⁹.

(1) Bemerkt, dat er in den ligger der Woutermanswatering (1559 zie hooger bl. 53) van de oude stad geen spraak is. Het nieuw schependom lag in de 37^e en 38^e beginnen of afdeelingen; de latere haven in een deel van het 39^e.

(2) Stadsrekeningen. — In de oude stad kende men eene plaats onder den naam van « *verloren cost* »:

(Rek. 1495) « Betaelt Jaspar Vander Helle die nam te mi kene « de gaten van den zeedycken van *verloren cost* tote den huuze van « den ouden scepenhuuze ».

(3) Stadsrekeningen, XVIe eeuw: Rek. 1504: « den upganc van « den dycke by der oude kercke ».

(4) Zie bl. 41.

(5) Stadsrekening, 1572-73, f° 23 v.: Betaald aan N., bediender der « heurclocke » op het schepenhuis, « van de heurclocke te « stellen up de oude kercke ende die te houden gaende t voor- « noomde jaer lanck ghedeurende » (6 £ p.).

(6) Zie hooger bl. 26, 1^e kolom.

(7) Rek. 1548, 47 v.: « Betaelt den laesten jn wedemaendt Michiel « Van den Bursche ende Pieter Van Heyst van elc neghentien « nachten wakens up den torre van der ouder kercke ter cause van « zeker scepen van oorloghe die men toereedende was jn Vrancke- « rycke, zonder dat men wiste waer zy wesen wilde... »

(8) Charterboek, f° 10: « L'église, qui est moult notable. » Michel Abisselt *Amersfortii sui temporis historia*. Keulen, 1602. bl. 378. — Zie hooger bl. 19 en 25.

(9) Zie hooger bl. 27.

Hoort gij het aanhoudend geruisch der zeebaren? Zoo ingekrompen was het grondgebied der oude stad geworden dat, zoo wij straks zegden, de oude kerk nu dicht bij den zeedijk of noorddijk¹ stond. Toen onder den goddelijken dienst de heilige gezangen het gewelf van het huis Gods vervulden, konden de geloovigen bij tusschenpoozen het gedruisch hooren der baren van de onstuimige zee, die tegen hoofd en dijk botsten en klotsten, de stem der woelige natuur die zich vervoegde bij deze van priesters en zangers, ter eere van den Schepper, wiens almacht zich in de machtige wateren wederspiegelt.....

Oude en nieuwe stad zijn met elkander door de *havenbrug* verbonden. Trekken wij die over om een bezoek aan de nieuwe stad te brengen en beklimmen wij den *havendijk*.

Even als de noorddijk, samen met het « lanck streckende hooft² » en de dwarshoofden en « peeuwen », de oude stad tegen de zee beschutte, diende de dijk van 1390 of 1391 die, zoo vroeger vermeld³, vóór de stadsvergrooting de stad ten zuiden begrensde, en sedert de oprichting der haven, de *havendijk* heette, tot het beschermen der Nieuwe Stad tegen de wateren der binnenhaven. Op dien dijk stonden, omtrent in het midden, verscheidene molens, gelijk er voortijds doorgaans op dijken en vestingen stonden⁴: dit legt den volgenden tekst uit: « den dijck van de caije van Oosthende daer « de drie meulens op staen »⁵.

Op verscheidene plaatsen des havendijs waren er trappen of « steegherijnghe » welke de stad verpachtte⁶. In tijden van gevaar leide men kanonstukken op gezeiden dijk⁷.

Thans kunnen wij de geheele stad voor ons zien liggen.

(1) Reg. 37397 (Rek. 1574) f° 43 v. Reg. 16041: « den dyck naest « der zee streckende voorby den vierboete tot an de hooghe « duunen. »

(2) Rek. 1566.

(3) Bl. 28 en 68.

(4) Rek. 1494: *de westmeulen*. Rek. 1574-75: *de oostmeulen* en *de zuidmeulen*.

(5) Ligger der 's heer Woutermans-watering (1560-1565), vermeld in eene oorkonde van 1626 (Oostendes stadsarchief.)

(6) Rek. 1481: N. « van ziere steegherijnghe an de havendycken van der stede dese jaerscaere XII s. » Men komt 12 zulke meldingen tegen.

(7) Rek. 1551, 55 v.: « Betaelt den XXVIII^{en} jn lauwe Cornelis « Scynck busschieter, over zyn dienst by hem ghedaen van bewaert « t hebben d artillerie van der stede ligghende up den havendyc « XI £. » Zie verder de omstandigheden der gebeurtenissen van het jaar 1572.

Groote en kleine torens ontbreken niet: achter ons staat de toren der oude kerk; rechts, ten westen, hebben wij de *vierboet*; links of ten oosten het *blaeu torrekin*¹ der Oostsluis; recht voor ons, midden in de stad, zien wij de torentjes van Stadhuys en Zustershuizen; verder nog, boven de lage daken der huizen, treft de toren der nieuwe kerk onze blikken.

Het « behuysd » gedeelte der nieuwe stad, met hare bocht ten noorden, bij de Oostsluis, en hare tamelijk recht getrokken straten, komt overeen met het kwartier der huidige stad (die nu op hare beurt « oude stad » is geworden) begrepen tusschen Werfstraat, S. Josefsstraat en Visscherskaai. Eene kale plek bleef dus ten zuiden over.

Eene oorkonde van het jaar 1516² geeft de uitgestrektheid der stad te kennen. Het nieuw schependom had eene uitgestrektheid van 215 gemeten en eenelijn, d. i. iets minder dan een vierkante kilometer (952^{vm} 565), en bevatte 70 gemeten, 1 lijn « behuysd, bestraet » en cheinsland, en 145 gemeten « cultiverende ende winnende landt », waarvan 15 gemeten door het nieuw « ghedelf » met de dijken op de oostzijde der stad, dewelke men niet bebouwen noch bezaaien mocht, waren ingenomen geweest.

De namen der straten van dien tijd getuigen minder van inbeeldingsvermogen dan van practischen geest bij onze voorouders, die de straten en wegen noemden naar hunne wezenlijke richting of betrekking. Zoo kende men: de *Marctstrate*, de *Gasthuysstrate*, de *Masthuysstrate*, de *Middelste strate*, de straat van den *Oostmeulen* tot aan den « Scrijnckeldijk » van het Vrije³; de *Kercstrate*⁴, in het eerste ook « de Nieuwe Kercstrate » genoemd; de *Weststrate*, de *Oosterste Strate* of *Ooststrate*⁵, die eene richting of ligging te kennen geven. Vervolgens nog: de *strate van 't Gouden Hooft*, de *strate van Franchois Haghebaert*, de

*strate daer Jan Kien ende Guillame Bailleul wonen*¹; de *Jan Van der Merschstrate*², wier namen op eene herberg of op het huis van den bijzondersten bewoner zinspelen; de *Plasstrate*, de *Grote Strate*, het *Zandtstraetke*³; de *Hooghe Strate*⁴, 't *Nauwe Straetkin*⁵, genoemd volgens de gedaante van straat of grond.

Bij die namen moeten nog die worden gevoegd der *Kaaistraat*, later (kort na het beleg) de *Oude Kaaistraat* geheeten en die dicht bij de tegenwoordige Langestraat moet gelegen geweest zijn⁶.

Sommige straten waren van naam beroofd, schijnt het, zooals de *strate ende voetwech achter de nieuwe kercke, streckende tot ter zuudbrugghe*⁷ en het *nieuwe straetkin*⁸.

De acten van verkoop van gronden en woonsten, korten tijd na de belegering der jaren 1601-1604, geven de namen aan van nog verscheidene andere straten, vroeger bekend alhier:

de Noordstrate⁹; de Zuitnaustrate¹⁰; de Breestrate¹¹; de Roststrate¹²; de Langestate¹³; t Noordnaustraetkin¹⁴.

Uit dezelfde bron vernemen wij dat de Oosten Breestraten na het beleg de Schipperstraat genoemd zijn geweest.

De *Kerkstraat* is eene der zeldzame straten van het oude Oostende die met naam en daad na de

(1) Stadsrekeningen.

(2) Reg. n° 18802 v. h. Rijksarchief, f° 31.

(3) Stadsrekeningen.

(4) Afmeting van 1401.

(5) Reeds vermelde kerkrekening, hoofdstuk der renten.

(6) Resolutieboek van 1611-1615. Dagteekening van 26 sept. 1613. — Het boek der cheinsgronden der kerk (1640), f°s 34-45. Zie Bijlagen.

(7) Stadsrekeningen.

(8) Ligging der Woutermanswatering (1559), 37° begin.

(9) Decemb. 1607, f° 17 verso: « jn de Noordstrate op de noordwestzyde van diere, neffens de erfve van ouden tyden ghenaeft de Drie Konnynghe van achtere wesende een houckhuys »... 1609. F^o 46: « zo t zelve huus jeghenwoordelick ghestaen ende gheleghen es binnen deser stede in de Noordstrate van ouden tyden gheheeten, de nieuwe vesten van goedenacht an de westzyde, Gillis... an de oostzyde... » (Register der schepenkamer; stadsarchief).

(10) 1607, f° 112.

(11) Rek. 1481 (Reg. 3738). Reg. der schepenkamer (1609), f° 112.

(12) Id., 1611-13, f° 25: « jn de Roststrate van ouden tyden genaemt binnen den nieuwen schependomme deser stede... »

(13) 1631 f° 80 v.: « een huerliedcr huus staende binder voorseide stede jn de Lange straete van ouden tyden also genaemt up de noordzyde van diere, an deen zyde gehuust zynde de wedewe van Heyndrick... genaemt het Wit Peerdt ende an de ander zyde houdende den houck van de strate loopende naer de westpoorte ».

(14) Acte zonder datum (zelfde fonds) f° 127. 1611-13 f° 32: « jn de Ooststraete, jeghenwoordelick genaemt de Schipperstraete... streckende van achter an de vesten. » F^o 72: « een huus staende jn de Breestraete jeghenwoordelick genaemt de Schipprestraete ».

(1) Rek. 37358, f° 28 (1535): « Martins Wils scailledeckere den « XXVIIe » jn hoymaendt van gherepareert t hebbene t blaeu torrekin up de nieuwe spenye, de somme van ende hier betaelt VI £ « VIII s. »

F^o 28 v.: « Betaelt ten voornoomden daghe Malin Toors als « clerc van der nieuwer kercke over IIIe LXXV blauewe scaillen « veroirboirt up t voornoemd torrekin te XX s. p. t hondert comt « III £ XV s. » De rek. over 1517 gewaagt van koperen vanen op dit torentje.

(2) « De groothede van der stede van Oosthende », opgemaakt door J. Boudeloodt, gezworen landmeter, 3 oct. 1516. Charterboek, f° 178 v. Gedrukt in *Fragmenta*, feb. 1888, bl. 135.

(3) Stadsrekeningen.

(4) Ib. en reg. n° 18803 v. h. Rijksarchief.

(5) Afmeting van 1401 (Zie hooger bl. 30).

belegering tot nu toe in wezen gebleven zijn¹ met dit verschil dat zij eertijds haren naam behield voorbij de markt, tot aan den havendijk².

Wijkomen op eene herbergnaam te zinspelen. Dat het getal drinkhuizen ver van bovenmatig was in dezen tijd, hebben wij hooger bewezen.

Ziehier nu de lijst der drinkhuizen die te Oostende in de tweede helft der zestiende eeuw bestonden — de eigenaardigheid van sommige benamingen zal het belang dier lijst nog vermeerderen, denken wij: *De Drie Koningen*, *de Inghelsche Schilt*, *In 't Moerjaens hooft*, *In de Croone*, *de Papegay*³ (op eenen hoek der *Plasstrate*⁴); *Inde Madalene*, *De Vier Aym's Kinderen*⁵, *In Ste Maertin*, *de Vlieghenden Hert*, *Sint Hubrecht*, *de Fonteyne*, *Sint Jooris*, *In den ghespleten Arent*, *de Inghelsche Roose*, het *Gouden Hooft*⁶; de *Aep* en de *Sterre*⁷.

De *Aep*, de *Sterre* en de *Drie Koningen* schijnen de voornaamste herbergen of gasthoven van dien tijd geweest te zijn. 't Is in laatstgenoemd huis dat, in de tweede helft der jaren vijftienhonderd, op den dag der wetsvernieuwing, de aftredende en nieuw benoemde schepenen met de Commissarissen des vorsten zich rond de gasttafel plachten te vereenigen⁸. Bekend is het gebruik, eertijds, van niet alleen aan drankhuizen en gasthoven, maar ook nog aan winkels en andere gebouwen eenen naam te geven. Zoo bestonden hier *'t Cruusken*, *De Bolle*, *De Fransche Schilt*.

Buiten de stad, op de grenzen van het schependom, stonden ook eenige drinkhuizen: het huis

*ter Wiele*¹, ten westen der stad, recht over de « speije, » bij het « rabbat » der vaart; het *Riet-huus*², bezuiden de nieuwe kerk; het *Barderen* (houten) *Huus*, ten oosten, dicht bij het Sas; het *Draeckxken*, aan den voet der oostduinen³.

Ter uitzondering van het *Riethuis*, werd er ten jare 1562, ten gevolge eener overeenkomst — zoo er in die eeuw veel werden gemaakt — tusschen de stad Oostende en het Vrije van Brugge, verboden in die herbergen drank te verkoopen: zulks ter oorzaak van het nadeel dat die verkoop aan de stadsaccijnsen toebracht⁵.

In de stad waren vier brouwerijen⁶. Het was toen met het stadswater al niet veel beter gelegen dan heden: de brouwers, zegt De Bonours⁷, haalden hun water uit eene vallei in de westduinen.

Te nauw met de gebruiken en zeden en zelfs — daar de bier- en wijnaccijnsen toen meer dan de helft der stadsinkomsten uitmaakten⁸ — met de financieële geschiedenis der gemeente, is het vraagpunt van den drank en wel bijzonderlijk van het bier verbonden, opdat het hier geene kortbondige verhandeling zou verdienen.

Twee merkwaardige daadzaken zijn hier aan te stippen. Eerst en vooral, als bestanddeel van het openbaar voedsel, was het gebruik van het bier natuurlijk aanzienlijk, in eenen tijd wanneer noch de smakelijke koffij noch de geurige thee zelfs met den naam niet bekend waren. Waarschijnlijk daarom was het dat het gemeentebestuur het zich een plicht rekende te waken op het steeds voorhanden zijn van dit toen zoo noodig drankmiddel.

Ziehier een paar feiten die dit bewijzen. Ten jare 1514 kocht de wet van Oostende eene zekere hoe-

(1) Rek. 1606: « Aen d heer Pieter De Carion ICLXXXII £ T. « ter cause dat hy anghenomen heeft te zuiveren ende weeren alle « de eerde, greys ende steenen van de calsyde jn de strate loopende « naer de kercke van het een eynde totten anderen ende van de « bredde van dezelve strate zo die van ouden tyden es gheweest. »

(2) « Ommelooper » der Woutermans watering: « de kercke van « Oosthende, den disch aldaer, t gasthuys aldaer, Jan filius Malin « Thoors, ten noorthende daeraen met half de kerckstraete an de « oostzyde, d'halfve straete an de westzyde ende aen beeden hen- « den, ende es den teerlynck daer t nieuwe schepenhuijs op staet. »

Reg. 37298: « nieuwe kerckstrate zuudwaerts streckende toter « nieuwer maert. »

(3) 37394 f° 45 v.: « Ghepresenteert den XXV^{en} jn novembre « mynheeren de gedeputeerde van Nieupoort ende Dunckercke « gelogiert wesende ten huuse van Loy Maes weert jn de *Papegay* « reysende naer Brussel ende commende adviseren zommeghe « zaeken metten College, vier kannen wyns voor huer twee tot « XVI s. parisis de kanne es III £ IIII s. p. »

(4) Reg. 37401, f° 34.

(5) Rek. 1566: « de plecke van de vier Aym's kinderen » (f° 40).

(6) Belasingslijsten van 1560 (Zie hooger bl. 122 en 134).

(7) Stadsrekeningen.

(8) Zie b. v. rek. 1572, f° 47.

(1) « Sluus ofte Spenye ter Wiele » (R. 37378).

(2) « Nu al afgebrandt » staat er in den « Ommelooper » der 't Woutermanswatering, 27^e Begin, IIe Cohier, f° 38.

(3) Charterboek, f° 115 en volg. — Daarbij moet men nog een zetal « wijntappers » voegen (Kerkrekening 1543).

(4) Zie de « De Keure van Hazebrouck », III b. 224.

(5) Charterboek, f° 115 (10 juli 1562).

(6) Ten jare 1560 hoorden zij toe aan de volgende personen: *Jan Busschop*, *Cornelis Hooft*, *Jaequemine*, weduwe van *Roegier Valckaert*, en *Andries Vermeere*. Deze laatste had zijne brouwerij staan bij den Oostmeulen.

(7) Bl. 123.

(8) In de stadsrekening over het jaar 1580 bedraagt de opbrengst van het wijnaccijns 1226 £ 18 s. 6 p. parisis en die van 't bieraccijns 9426 £ 7 s. 2 p. parisis. De gezamenlijke som der ontvangsten bedroeg 18,123 £ en 6 penningen.

veelheid engelsch bier, omdat er gebrek was aan keyte, soort van bier, dat veel in gebruik was, en waarvan wij straks zullen spreken; die verhandeling was niet zonder verlies (96 £)¹.

In 1573 hadden onderhandelingen plaats tusschen de wet der stad en Pieter Van de Walle, brouwer te Sint-Michiels, nopens de levering van wit bier « voor de provisie deser stede »². Eene toelaag werd in het jaar 1576 betaald aan den pachter van het recht van 3 stuivers op elke ton bier buiten Vlaanderen gebrouwd en in stad niet gesleten, ter oorzaak van zekere hoeveelheid tonnen versch engelsch bier, voor het plat land bestemd, wier uitvoer tegengehouden was geweest « ende ghelet voor de provisie van der stede »³.

Het in veel steden bestaande verbod aan de brouwers en biertappers, iemand bier te weigeren die er tegen geld kwam vragen⁴, staat ook eenigszins ons gezegde.

Wegens het gebruik van het bier, namelijk in verband met de visscherij, mag de acte van 28 oogst 1451 wel eenigszins beteekenend heeten. Om de visschers, die bezwaar maakten nopens het accijns waaraan het bier dat zij aan boord namen onderhevig was — de helft van hetgeen men in de stad betaalde — tevreden te stellen, stemden de schepenen er in toe dat zij de betaling van dit accijns vervangen mochten door die van 12 grooten voor elk net ter zee gevoerd. In dezelfde corkonde staat er dat elk burger die de daartoe noodige middelen bezat, jaarlijks vier netten ter vischvangst moest in zee voeren, of wel vier schellingen grooten 's jaars in de stadskas storten⁵.

Eene tweede daadzaak, 't is dat wij, in zake van goede bieren, schatplichtig waren van den vreemde⁶. De stadsrekeningen zijn daar om het te bewijzen. Ten jare 1409-1410 bracht de verkoop van het accijns op het « juvrouwen bier » slechts 84 £ op en het accijns op het « huutlantsch » bier omtrent tienmaal zooveel: 822 £⁷. In 1476 waren er

vijf soorten van bieraccijnsrechten: 1) het recht van 30 grooten op elke ton uitlandsch bier; 2) van 20 grooten op elke ton *Koyte* (Keyte) in 't land gebrouwd; 3) van 24 grooten op elke ton uitlandsch bier door de poorters « ghesleten zonder venten; » 4) van 18 gr. op elke ton vlaamsch bier « zonder tappe ghesleten als boven » en 5) van 2 gr. op elke ton bier « van binder stede buten ghevoert ende daer ghesleten »¹.

Die accijnsen brachten dit jaar 5129 £ 8 sch. parisis op. Gedurende geheel de vijftiende eeuw en tot over de helft der zestiende kwam de voor naamste biersoort uit Holland².

Ten jare 1409-1410, ten gevolge van het verbod van koorn uit het land te voeren, weigerden de Hollanders bier te brengen. De stad moest aan de pachters van het vreemd-bieraccijns eene schade-loosstelling van 72 £ parisis betalen³.

Er bestond zelfs eene overeenkomst tusschen de stad Oostende en zekere brouwers van Gouda, in Holland, krachtens dewelke deze laatste de stad van bier moesten voorzien⁴:

« ...den V in maerte als de bierlieden van der Goude last namen de stede te bierene » zegt een tekst der stadsrekening over het jaar 1479.

In het eerste der jaren vijftienhonderd stelde de vorst te Oostende eenen ambtenaar aan — Jer.

(1) Reg. 37303.

(2) Zie hooger bl. 79, 2^e kol., 6^e aantekening. = Vergel. den volgenden tekst:

« Supplication des bourgmaistres, Eschevins et conseil de nostre « ville d'Oostende... contenant que de toute anchiennete et de si « longtems qu'il nest memoire du contraire lon a accoustume de « amener, user et dispenser en icelle ville cervoises de La Goude « et autres cervoises foraines brassees hors du pays... » (stuk van 20 mei 1504, Charterboek, f° 64 v.)

(3) Reg. 37245: « Item zo was betaelt Jacob Ghiseline, Jan Den « Clerc, Pieter Juerdaen ende Jan Megoet van der scade die sii « hadden van der huutlantscher bier assyse van den verbode dat « onse geduchte vrouwe gheliefde te doen verbiedene dat men « negheen coren buten lande voeren soude, ende omme dies de « Hollanders ne gheen bier wilden bringhen. Ende was gheaccor- « deert te Ghend voor den Raet van onsen gheduchten heere bij « brieven van den ghemenen poorters. Ende was betaelt bij bevelle « van den heeren van den Rade LXXII £ parisis. »

(4) Rek. 1431. « Item betaelt Heinric Boudins den clerc van den « brieven van al den hooftmannen van der stede te verscrivene « ende te vernieuwene ende elken den zine te bewisene, voort van « den twee brieven te makene van der voorwaerde die es tusschen der stede « ende den coopliden van der Goude dewelke ghenomen hebben de stede te « susteneerne van biere, over al VI £ ». — Rijksarchief. Reg. 12728, Rekening v. d. Tol van Oostende (1 feb. 1484 (o.s.)—Kerstdag 1484): « De Eloy De Haze pour le droit de XXIII brassins de Keute par « lui envoie de le Gauwe a Oostende a III gros le brassin font « 72 (s. p.) ».

(1) Reg. 37337, f° 50.

(2) Reg. 37396, f° 44 v.

(3) Reg. 37399, f° 71 (18 £ p.)

(4) « De Keure van Hazebrouck », III bl. 154 en volg.

(5) « Et aussi que chacun bourgeois et manant de la dite ville « qui aura faculte et puissance de ce faire sera tenu de apprester « et envoyer en icelle pescherie quatre rois, ou se non, sera tenu de « payer a la dite ville quatre solz de gros par, que monteroient ses « dites quatre rois au dit pris de douze gros pour rois. » Charterboek, f° 73.

(6) Zie Alex. Henne, *Histoire du Règne de Charles-Quint en Belgique*, V b. 308.

(7) Reg. 37245.

Lauwerin — als pachter van het accijns op de vreemde bieren of van den *Bierstal*¹.

Die immenging van 's vorstenswege was alles behalve voordeelig. Tegenstrijdig met de voorwaarden der pacht, was de stad verscheidene malen, soms acht of tien achtereenvolgende dagen², van bier onvoorzien, ten gevolge van een geschil tusschen den pachter van den Bierstal en den brouwer van Gouda die het bier placht te leveren³. Op aanzoek der schepenen schafte de vorst den Bierstal af, onder voorwaarde dat de stad in de plaats van gezeiden Bierstal aan den vorst en zijne opvolgers jaarlijks tien pond grooten zou betalen⁴.

De pachter van den Bierstal was verplicht onophoudelijk eenen genoegzamen voorraad bier te hebben, ten dienste der verbruikers. 't Is hetgeen men noemde : de stad « bieren » of van bier voorzien⁵. De voorwaarden der pacht, bij gebrek aan eenigen bewaard gebleven pachtbrief, zijn ons niet bekend. Uit eene acte van 1514 blijkt er dat de verzuiming van pas aangehaalden plicht, de stad « te voorsiene ende te stofferene van goeden drinckelicken biere, » in geval de naburige stad Nieupoort « wel gebiert, » 't is te zeggen genoegzaam van bier voorzien was, den pachter aan eene boete van één pond grooten daags blootstelde.

Met Nieupoort ook immers hadden de brouwers van Gouda belangrijke betrekkingen. Den 21 juni

1514 wordt er eene vriendelijke overeenkomst tusschen die stad en Gouda gesloten, krachtens welke de schepenen der eerstgenoemde stad verzaken aan het heffen van rechten op het ingevoerd goudsch bier (6 penningen op elke ton¹), en die van Gouda eene som van 400 £ beloven te betalen tot bestrijding der onkosten van den bouw eener nieuwe steenen brug over de haven, ten behoeve van welke onderneming het octrooi van 1509, betrekkelijk tot de rechten op de vreemde bieren, verkregen was geweest : zulks voor zooveel de wet van Nieupoort het bewijs zou leveren van eene uitgaaf van hetzelfde bedrag te dien einde². Overeenkomsten in den zin dergene die tusschen de stad Oostende en de brouwers eener vreemde stad bestond, waren geenszins eene zeldzaamheid. Ten jare 1539 sloot Heer Adolf van Burgondie met eenen Dierick Geertsz., brouwer te Delft, een verdrag wegens het leveren van bieren aan de gemeente der stad Veere, krachtens hetwelk laatstgenoemde gestadig drie bierschepen af en aan moest laten varen, die elk niet minder dan 120 tonnen mochten aanbrengen³.

Om naar Oostende terug te keeren, de *Bierstal* werd in pacht gegeven, in 1506, voor vier jaren⁴, in 1511 voor drie jaren⁵.

Zoo even zinspeelden wij op eene plaats van het stuk van 1514, waarvan wij vroeger reeds gewaagd hebben⁶. Dit stuk is te belangrijk, in het opzicht van het vraagpunt dat ons hier bezig houdt, om niet breedvoeriger onder bespreking te komen. Dubbel is de inhoud er van : eerst en vooral hebben wij de voorwaarden van vereffening van het straks besproken geschil — geschied onder het beleid der commissarissen, aangesteld tot het onderzoek der jaarlijksche stadsrekening — tusschen de wet en de pachters van den Bierstal⁷, ten gevolge van eene der voornaamste bepalingen der pacht.

De commissarissen legden deze laatste de betaling van 50 £ grooten op. Onmiddellijk volgen de bepalingen eener overeenkomst gesloten onder

(1) « Un fermier des dits cervoises (de la Goude et autres cervoises « foraines, brassées hors du pays », staat er eenige reken hooger), dont la ferme se nomme en flamand la ferme du Bierstal. (Charterboek acte van 1504). — « Bierstal ofte Brouwerie » staat er in de « Notulen der Staten van Zeeland » (18 sept. 1601).

(2) « Aucune fois huit ou dix jours de route ».

(3) Rek. 1500 :

F^o 27 v. : « Betaelt Gillis Roric ende Cornelis Loppe ende « huerlieder medeghezellen van dat zy overghegheven hebben dit « jaer den tresorier al t bier dat zij vutghevoert hebben XLVIII s. p. , « ende t hulpen van huerlieder verlieze van hueren pachte dat zy « ghehadt hebben omme de questie van den hollander dat hy hier « gheen bier liet commen XXI £ XII s. »

« Ghezonden den XXe jn lauwe Pauwels De Snoek ter Gauwe « met zekere missiven van der wet aen Haelbrecht Minne « brauwer, omme dat hy zenden zoude bier jn der stede, mids dat « ter kenne van der wet commen was dat hy den principalen « pachter gheen bier boorghen of zenden zouden ». Reg. 37326 (1503).

(4) Acte van 20 mei 1504. Charterboek f° 64-65 v. — Op den rand van f° 65 staat er : « de stede betaelt thien ponden grooten « tsiaers der Majesteit ter cause van den bierstalle van der « hollantsche keyte ». Rijksarchief, Charters van Weenen. Carton 15, n° 118. Verbandbrieven der stad Oostende. Zegel van rood was (S. Pieter met kerk en slotels). De tegenzegel is niet meer geheel. Zie bl. 19, 1^e k. nota 8.

(5) « Sans que jamais il y ait eu fermier de par nous, ... ayant « charge de distribuer les dits cervoises ou de lever aucun droit « sur iceluy » (enz). Ibid.

(1) Octrooi van 25 maart 1509.

(2) Stadsarchief van Nieupoort. Charters. — Bij brieven van Kruisvinding 1289 verleende Graaf Gwijde aan de stad Nieupoort toelating om alleen *grute* te mogen brouwen aldaar. (Ib.)

(3) « Eenige Zeeuwsche Oudheden » (enz). Beschrijving der stad Vere, Jacobus Ermerins (1791), II bl. 67-68. Zie ook *Notulen der Staten van Zeeland*, jaar 1587, bl. 25-26. (Vlissingen).

(4) Reg. 37332 (Rek. 1509) : « Van Elizeus Vuten Kenlare, als « van der stede overghenomen hebbende t recht van den bier- « stalle » (over 't 4^e jaar van 6) = £ 240.

(5) Reg. 37337 (Rek. 1514), pachter Jan De Budt (3^e jaar = 180 £).

(6) Zie hooger bl. 47-48.

(7) Charterboek f° 66-68.

twee en dertig wethouders en notabelen der gemeente, betreffende het stadsbestuur in het algemeen en den Bierstal in het bijzonder :

1. Geene wethouders, noch tresorier, noch « gaerders » der accijnsen, pensionaris of klerk mogen de accijnsen rechtstreeks of onrechtstreeks pachten¹.

2. Twee notabelen worden gekozen en door de commissarissen des vorsten beëdigd, gelast met de bewaking van den Bierstal en het toezicht over sluizen, kaaihoofden en dijken, met het oog op de noodige herstellingen, welke zij den schepenen moesten voor oogen leggen.

5. Die twee toezieners zullen hebben « t bewyndt ende administratie » van de ontvangsten en uitgaven van den Bierstal, « daeromme eist nood « reysende in Holland, t bier aldaer doen brauwen « ten minste pryse dat zy zullen connen ende « moghen, ende van zulcker waerde ende goethede « metsgaders alzo vele als t noodzakelic wordt « omme t slyten, alzo zy metsgaders die van der « wet t samen accordeeren ende sluiten zullen ten « meesten oorboore ende proffyte van der stede ».

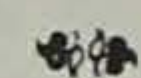
4. De accijns-«gaerder» zal, zooals voorheen, de wijn- en bieraccijnsen ontvangen en zijne betrekkingen met den « oppertresorier » bewaren. Dezen laatste worden alle uitgaven verboden die niet eerst door de wet in overeenkomst met de twee toezieners of voogden zullen goedgekeurd geweest zijn. De toezieners zullen acht geven op «alle pollicien ter welvaert van der stede» en vrijen ingang ter schepenkamer geniëten.

6. Meester Jan Benne en Franssois De Haze worden « ghecooren voochden ende mannen ten gouvernemente van der stede goeden² ».

7. Die wijn, keyte of ander bier (enz). wil inleggen, betaalt eerst het accijnsrecht aan den « gaerder », die hem, benevens den kwijtbrief, de gezegelde aangifte der betaalde rechten afgeeft, dewelke vervolgens ook moet gezegeld worden door eenen der twee mannen. Zonder kennis genomen te hebben van dit stuk, mogen de « Bierwerckers » geen wijn of bier opdoen. « Binden avende » moet dit zelfde stuk in de handen komen van den « oppertresorier. » Alles op straf van verbanning of andere naar goeddunken der wet.

8. Alle gedingen — ter uitneming van « reformatie ofte appeelen » — moeten voortaan eerst aan de goedkeuring van het meeste deel der notabelen onderworpen worden.

9. Wethouders, pensionaris en alle andere notabelen zullen voortaan alle nuttelooze geschillen vermijden en « met elcanderen in paeyse, minne, vrientscepe ende accoorde converseeren ende leven. » De wederspannige zullen eene voorbeeldige straf ontvangen, volgens bevel van den vorst of van zijne lasthebbers. De noodige processen moeten geschieden zonder elkander te « injurieren » ofte ter gramscap t jrriteeren, up de voornoemde « pugnacie ende correxie¹. »

Het hollandsch bier dat te Oostende gedronken werd heette men *keute* of *keyte* — *Cervisia batavica* staat er in Diefenbachs latijnsch-duitsch woordenboek — uit het maaksel van hetwelk de hoppe afwezig was. De *keyte* welke men mettertijd ook te lande maakte² was zeer waarschijnlijk eene navolging van het uitheemsch bier van dien naam.

Na den Bierstal zelve gedurende eenige jaren (van 1515 tot 1522) bestuurd te hebben, verpachtte de stad Oostende hem sedert 19 september 1522, eerst voor 3 jaren, voor 456 £ parisis 's jaars, vervolgens voor 6 jaren, voor 50 £ grooten. Gedurende een twintigtal jaren (van 1532 tot 1551) namen de brouwers van Gouda zelve den Bierstal in pacht, eerst 8 jaren lang, voor 36 schellingen voor elke brouwte. In 1541 werd het « contract van den bierstalle ende leveringhe van der gausscher keyte » vernieuwd voor 2, 4, 6 jaren, ter « optie » van beide zijden, ten prijze van 30 schellingen voor elke brouwte³. In 1544 werd er 246 £ 9 sch. parisis voor 164 brouwten en 9 tonnen keijte⁴ betaald.

Ten jare 1551 weigerden de Hollanders bier te zenden en verzaakten zij aan hunne pacht, ter oorzaak van den oorlog.

Te vergeefs was het dat, na de afkondiging van het bestand, de wet eene afveerdiging naar Gouda en Delft zond, om den Bierstal te verpachten : men vond geene pachters meer⁵.

(1) In de brieven van 21 juni 1490 (zie hooger bl. 81) staat er :

« Et ne pourront jusques au rappel de nous ou de noz successeurs nulz des bourgeois de la dicte ville vendans vin ou cervoise « ou tenans cabaret en la dicte ville porter office de nous ne aussi « estre commis en loy » (ll. art.). Charterboek, f° 57. — Zie ook f° 22 (Keure v. 1330).

(2) Kantteekening.

(1) « Aldus gheordonneert by den voorseiden Commissarissen « ende gheaggreeirt by mynen heere den stadhouder generael « van Vlaendren myn heere van Fiennes » (6 « sporcle » 1514).

Ondert. J. De Luxembourg, L. Pottelsberghe, Jacop Van Caeste, gecoll. door J. De Rogierville. Charterboek, f° 66 v.

(2) Zie de merkwaardige studie hierover van Mijnheer Ed. Gailliard, in zijne « Keure van Hazebrouck » II, bl. 415 tot 442.

(3) Reg. 37364, f° 6 en 42.

(4) Reg. 37367.

(5) Reg. 37379, f° 6 v.

Ten jare 1563 werd eene laatste poging door de wethouders aangewend om van de brouwers van Gouda te bekomen dat zij hunne betrekkingen met Oostende zouden hernemen, ten einde den « Bierstal ende den upslach van der keyte metgaders d assyse van den bediender van denzelven Bierstalle » herin te richten.

Niemand werd er gevonden die begeerde den Bierstal in pacht te nemen. 't Was een merkelyk verlies voor de kas der stad, die ter oorzaak van den Bierstal eene eeuwige en ervelyke rente verschuldigd stond van 120 £ parisis 's jaars¹.

De invoer van engelsch bier schijnt toen ook gewichtiger geworden te zijn. Den 31 december 1562 verkreeg de stad octrooi om, tot het onderhoud van het nieuw opgericht rijshoofd, een recht van twee stuivers op elke ton of twaalf schellingen parisis op elke « pijp » engelsch bier, gedurende eenen termijn van achttien jaren te lichten².

Ten jare 1563³ hadden de ontvangers der « gruijtte » octrooi bekomen om eenen commies te Oostende aan te stellen, gelast dit recht te ontvangen op de ingevoerde vreemde bieren, ter uitzondering van 't breemsch bier en van den « engelschen ael » (Engelsch: *ale*)⁴.

Daar de Oostendenaren beweerden dat alleen dit laatste slag van engelsch bier in hunne stad gevoerd werd, zoo bleef hun recht voorbehouden⁵.

In de rekening van vijf schellingen grooten op de bieren die uit de steden naar het plat land gevoerd werden, gedurende het jaar 1581⁶, komt Oostende met 3553 £ 11 sch. 6 penn. op de derde plaats. Brugge leverde de som op van iets meer dan 12617 £, Nieupoort iets meer dan 4624 £. Diksmuide staat met 648 £, en zoo voort.

Laten wij nu onze wandeling door de straten van ons Oude Oostende hernemen.

Dat het getal huizen met rieten dak niet zoo zeer geminderd was te Oostende als in de andere steden van Vlaanderen, te dien tijde — er waren er nog in sommige kwartieren van Brugge in het jaar 1535¹ — hebben wij reeds doen bemerken². De stadsgebouwen waren met schaliën gedekt³. Ten einde het verdwijnen van zulke daken, om het gevaar van brand, te bespoedigen, werd er in verscheidene steden van stadswege eene toelage verleend aan wie zijn huisdak met steen of met leiën bedekte⁴.

Langs het noordergedeelte van de *Kerkstraat* geraken wij op de Markt, in de acte van 1438, in ons eerste hoofdstuk vermeld⁵, de Zuidmarkt geheeten — bij tegenstelling met de Oude Markt, in 't noorden der stad of in de Oude Stad — doch meestal om dezelfde reden de Nieuwe Markt genoemd, en waarvan de « bladinghe » of de pachtgeldinkomsten onder de posten van ontvangst in de stadsrekeningen voorkomen⁶. Te midden der markt stond er een steenput⁷. De toenmalige Markt lag niet juist op dezelfde plaats als nu: zij bedekte den blok huizen thans begrepen tusschen de tegenwoordige Groote Markt en de Kapelle-, Witte-Nonnen- en Kerkstraten. Na de belegering werd de markt verleid, zoo de rekening van 1607 uitdrukkelijk zegt⁸, en ten deele op de erf van het geruïneerd stadhuis verschoven. Zoodat de Marktplaats, die voortijds ten zuiden van het schepenhuis lag, sedert dien ten noorden van het gemeentehuis geplaatst werd, zoo zij ook tot heden toe gebleven is. Men kan op onzen plattegrond die verandering gemakkelijk gadeslaan.

(1) « De Keure van Hazebrouck », II bl. 297 en volg.

(2) Zie hooger bl. 45 en 138.

(3) Reg. 37399, f° 46 v.

(4) *Histoire d'Oudenbourg*, I bl. 566. « De Keure van Hazebrouck », II bl. 292.

(5) Zie hooger bl. 39, 2° kolom.

(6) « Van der bladinghe van den nieuwer merct ». — Rek. 1521, f° 5: « Van der nieuwer merct, mids dat die niet bevrijt noch « verhuert en es, dus hier ontfien niet ». — De schrijvers van het Beleg (Zie o. a. Fleming, f° 8 en 8 v.), alsook de stadsrekening van 1578-79 f° 34) gewagen van de *Groene Markt*, wier ligging ons niet bekend is.

(7) Rek. 1518, f° 21 v.

(8) Rek. 1607. Ontvangst van vier « cleyne huyskens ghestaen « hebben de onder de vertreckamer van den ouden schepen- « huuse etc.

« Alzo t voorseide oude schepenhuis gheheel te ruyne es ende « by der veranderinghe van de voorseide stede ende merct ghedaen « by ordre van haerlieder hoocheden is derfve van de zelve huuse- « kins verleyt ende nu gheappropriert ende begrepen jn de « jehenwoordighe nieuwe merct dus hier... memorie.

Apostille: « Midtz dese huusekins gheruwyneert zyn, zij voortan « vuyt rekenynghe ghelaeten ».

(1) Reg. 37394-37403, ontvangsten. — In de rekening der spaansche bezetting (1570) wordt vermeld: Brouwer *Ghyselbrecht Arman* van Gouda.

(2) Charterboek f° 166. Zie hooger bl. 70. Vernieuwd in 1580.

(3) Charterboek, f° 171 v. (13 maart 1563). — Zie ook een octrooi van 7 mei 1577.

(4) Charterboek, f° 172:

« Daerenboven zo es als noch notoir ende claer dat binnen « twee of drie jaeren herwaerts ende lanx zo meer binnen onser « stede van Oosthende ende elders egheen ander bier en wort « ghedroncken noch gheuseert dan enghels bier ».

(5) F° 173.

(6) Staatsarchief te Brugge, Reg. n° 1286.

De voorname gebouwen der stad herinnerden toen reeds aan de rampen die haar, in haren strijd tegen de golven overgekomen zijn: het Nieuw Schepenhuis en de Nieuwe Kerk, door zand en zee van het noorden naar het zuiden, om zoo te zeggen, verschoven.

't Was reeds het derde stadhuis van Oostende.

Het eerste stond in de oude stad; het tweede, korte jaren na de stadsvergroting van 1395 in de nieuwe stad opgericht, moest, na den oorlog en brand van 1489, herbouwd worden: 't is dat schepenhuis vóór en in hetwelk wij hier eenen oogenblik zullen vertoeven¹.

Meer dan eene eeuw later, vijf en twintig jaren na de groote belegering die Oostende in eenen puinhoop had veranderd, werd een nieuw stadhuis gebouwd (1629)², hetwelk ten gevolge der bombardeering van juni-juli 1706, nog eens herbouwd werd³, volgens de plans van Broeder Joannes Vrijeels, van het Augustijnenklooster van Dendermonde. De niet onaanzienlijke veranderingen welke dit stadhuis sedert dien, vooral in deze eeuw, ondergaan heeft, zouden bijkans de benaming van het zesde stadhuis van Oostende wettigen...

Het oostendsch stadhuis der jaren vijftienhonderd moet nagenoeg het uitzicht gehad hebben van het nog in wezen zijnde stadhuis van Nieupoort, dat van die eeuw dagteekent: dubbele « steeger » of trap al buiten⁴, één verdiep boven het gelijkvloers, verscheidene standvensters of uitspringende dakvensters⁵ (*lucarnes flamandes*)⁶, schaliëndak⁷ en eindelijk een kleine toren. Aan

dit laatste was een uurwerk¹ aangebracht, waarvan de uurplaat met de geschilderde afbeelding der Vier Evangelisten was opgesierd². « Steeger », trappen, vensters, water-, dek- en voetlijsten en schoorsteen waren van hard of arduinstein³.

De verschillende deelen van dit gebouw waren de *Halle*⁴, het Contoir⁵, de Schepenkamer en — sedert het jaar 1547 — eene « vertrekamer » om aldaar de afgeveerdigden van andere steden en voorname personen te ontvangen, alsook om geschillen te vereffenen onder de poorters, buiten het tribunaal of « justicie »⁶. De zolder of « graender » was bestemd, in de gedachte der schepenen die gezeide vergroting besloten hadden, om in tijden van groote duurte als verzamelplaats van graan en tarwe verhuurd te worden. De vier huizekens van het gelijkvloers onder de « vertrekamer » werden verpacht⁷.

Onder den wenteltrap van het « contoirken staende aen het asement⁸ » der kamer van het schepenhuis, was er eene gewelfde geheime plaats: 't is daar dat men de bewijsstukken en oorspronkelijke voorrechtsbrieven legde, om ze tegen den brand te bewaren⁹.

In eene der stadhuiskamers — ongetwijfeld in de schepenkamer — stond een altaar, waarop er den maandag mis werd gelezen¹⁰.

(1) Reg. 37401, f° 43 v.: « Adriaen Joona oirlogemaecker over « dat hy by voorwaerde den IX^{en} jn octobre LXXVIII vermaect « ende gherepareert heeft de drie oirlogen binnen deser stede ende « byzonderen liet oirloge van der schepenhuse ».

(2) Reg. 37398, f° 40 v.

(3) Geleverd door steenhouwer Pieter Vande Velde (Rek. 1495-6).

(4) Rek. 1568, f° 53: « onder de halle van stathuus ».

(5) Stadsrekening.

(6) Rek. 1549 f° 53: « ten fyne dat de ghedeputeerde van den « steden ofte andere lieden van eeren commende alhier by der « wedt eeneghe plaetse zoude mooghen hebben hemlieden te « vertrecken ende spaceren, ghelyck jn alle andere subalterne « steden, ende oock ten gherieve ende solase van der ghemeender « poorterie ende jnwoonders van der stede, ende zonderlynghe « oock ter verlichtynghe van der wedt, jn zaecken ende questien « die d een partye jeghens den anderen te rechte ontboden zynde, « aldaer van huerlieder differenten dicwels zouden moghen « accorderen zonder ter causen van dien voor justicie te commen ».

(7) Stadsrek. Ontvangst van de « ordinaire smalle accysen « metgaders van de vier cleene huusekens staende onder den « vertrekamer van den schepenhuse ». Zie ook Reg. n° 37393 v. h. Rijksarchief, f° 69.

(8) Gemak.

(9) Zie hooger bl. 11, 2^e kolom, 4^e nota.

(10) Zie hooger bl. 141. Rek. 1519, f° 53: « Betaelt d heer Jan « De Mil presbitere van een ghewiden outaersteen omme up « t scepenhuus van der stede messe te doene... IIII £ p. ». « Betaelt van twee candelaers ende een outaer cleet omme den « outaer up t scepenhuus, t samen IIII £ p. » (Rek. 1518, f° 90 v.).

(1) Zie hooger bl. 82, 1^e kolom. — Eenige dagteekeningen: 1496 (Reg. 37319, f° 27 v.) Opmetsing van den gevel en der « standvensters »; (f° 20 v. en 22) begin der bouwing van het torreken en der legging van het schaliëndek; 1500: nederzolder (R. 37323, f° 23); 1501 (R. 37324, f° 25 v.) zolder; « schelle » (f° 23). — Intusschen vergaderde de wet in een privaat huis:

Rek. 1501, f° 25: « Betaelt Anthuenis Meegoet, van der rente « die hy heeft up t huus daer de wet nu huere camere houdt « XXVIII s. p. »

(2) Den 18 januari 1629 besluit de magistraat de aanbesteding kond te maken (Resolutieboek).

(3) De eerste magistraatsvergadering in het nieuw stadhuis had plaats op 16 mei 1711 (« Eersten boeck van 't nieuw stadt-huys », f° 1).

(4) Volgens zekere oude tekening.

(5) Reg. 37319, f° 23: « Betaelt Gillis De Vloghe smet wonende « te Brugghe... XXVI gardelen, VIII standveinsters metten « schersen ende sloten daartoe dienende, IIII boucten, VIII grote « balckenaghels, een standaert omme torrekin, ende IIII stan- « staerden omme den veinsters, IIII haeken omme de colommen « van den veinsters ende XXVIII leden » (46 £ 8 s.).

(6) Ed. Gaillard, *Glossaire*, bl. 387.

(7) Reg. 37331 (1508).

Die mis werd dus gedaan, niet in eene bijzondere kapel, maar op een draagbaar altaar, in de schepenzaal, in tegenwoordigheid der wethouders. In de acte door welke Kardinaal Hugo, den 9 september 1435, aan de wet der stad Nieupoort de toelating vergunt een draagaltaar in hun schepenhuis te hebben, staan de voorwaarden vermeld van zulk eene gunst. Wij geven onder de bijlagen een uittreksel uit deze onuitgegeven en en belangwekkende oorkonde.

Versieringswerk was er al binnen niet afwezig, getuige het tapijtwerk¹, de « veriere » of gekleurd venster², en de geschilderde leeuw met den standaard van den vorst in zijnen klauw, in het « contoirt », waarvan de stadsrekeningen spreken³.

De *keuren* of « voorgeboden » der stad stonden geschilderd op twee houten berden aan den muur hangende⁴.

Markt en Schepenhuis bedekten eene oppervlakte van 1 gemet en 83 roeden. Jaarlijks betaalde de stad eene cheinsrente voor dien grond aan de Nieuwe Kerk⁵. Onder de stadsgebouwen waren nog : het *Gevang*, dat op de Markt stond⁶ en ook, zooals elders, het *Steen* geheeten werd⁷; het *Vleeschhuis*⁸, dat, tot omstreeks 1580 ten minste, op de *Coorenmarct* stond⁹.

Wij verlaten de Nieuwe Markt, en trekken, langs de Kerkstraat, naar de Nieuwe Kerk.

In die straat stond het huis van den pensionaris JACOB OLIVIERS¹⁰, alsook — op de plaats van het huidige Athenæum — het Nieuw Gasthuis der Grauwe Zusters¹¹, die reeds in de oudste der

bewaarde stadrekeningen¹ vermeld staan en eerst, naar het schijnt, bij den Havendijk², in de « Gasthuusstrate » woonden, niet onwaarschijnlijk in het gebouw met toren, op onzen plattegrond aangeetekend.

Kannunik Sanders zegt³ dat dit Hospitaal ten jare 1402 door den Paus met aflaten begunstigd werd.

Ten jare 1537, op 10 oogst, kwam de suffragant van den Bisschop van Doornik, vergezeld van den Deken der « Kerstenheid », de nieuwe kapel van het Zustershuis wijden⁴.

In dit klooster stond de stadswaag. De Grauwe Zusters genoten het recht der « balanche ende weechuuse deser stede metgaders t recht van de mate ende martghelde » waarvan, in 1580, de gezamenlijke opbrengst 342 £ bedroeg⁵.

Het klooster bezat, te Oostende, één gemet, ééne lijn en vijftig roeden land, waarvan 2 lijnen cheinsgrond waren, gelegen in het kwartier der *Meet*⁶. Het ontving eene jaarlijksche toelaag vanwege de stad⁷, dewelke aan de Zusters ook in zekere omstandigheden, zooals besmettelijke ziekten, die op de zorgen derzelfde bijzonderlijk aanspraak maakten, buitengewone ondersteuning verleende⁸.

« ten noorthende daer aen met half de straete aen beeden zyden
« ende an t noorthende, metten zuuthende zom an t nieuwe kerckhof
« ende es den teerlynck daer t gasthuys jn staet V lynen
« XCVI r (oeden) ».

Rek. 1480 (Reg. 37307) : « Pieter Couvent ende Heyndric Van
« den Cruce van XXXIII r. causidewerck jn de Nieuwe kerckstrate
« bi den gasthuuse ghemaect ».

(1) Rek. 1403-5 :

« Item den Broeder van den gasthuuse van Oostende die
« t gasthuus jaerlix up de stede heift... XX s. p. »

(Reg. 37240 v. h. Rijksarchief).

(2) Ten jare 1429 (Rijksarchief, Reg. n° 37257), komen de
notabelen bijeen om over eene nieuwe plaats voor 't gasthuis te
spreken.

(3) *Flandria illustrata* I b. 308.

(4) Reg. 37360 (1537) f°s 28 v. en 29.

(5) Rek. 1580, f° 12. (Reg. 37403).

(6) Ibidem. Opbrengst 12 £ 1 s. 3 p. p. (gezeid jaar).

(7) Reg. 37337, f° 19. — Reg. 37360, f° 12 v. : « t gasthuus jn
« Oosthende t siaers ende hier betaelt over Ste Maertinsmesse
« XVe XXXVII, XX s. ». — Rek. 1572-73, f° 26 : « t Godtshuus jn
« Oosthende jn alemoesen t sjaers toegheleyt... XII £ p. »

(8) Rek. 1545, f° 49 v. : « De Grauwe Zusterkins binnen deser
« stede over zekeren dienst by hemlieden van den jaere ghedaen
« der poortrie deser stede jn de ziecte van der epidemie, ende te
« dier cause hemlieden toegheleit... XII £ p. »

(1) Rek. 1515, f° 61 v.

(2) Reg. 37322, f° 25 v. : « Betaelt Jacop Gardin van der veriere
« staende jn t scepenhuus VIII s. ».

(3) Rek. 1495-96 :

« Betaelt van schilderie van eenen leeu met eenen standaerde
« met ons ghenadich s heeren wapene ghestelt up t contoirt XX s. »

(4) Rek. 1517, f° 35 : « Betaelt Jan de scrinewerckere voor twee
« barden omme de nieuwe kueren jn te stellen ende t hanghen jn
« t scepenhuus, XVI s. » In het stadhuis van Nieupoort kan men
nog zulke berden zien, in de XVIe eeuw gemaakt.

(5) Rek. 1566, f° 15 v.

(6) Rek. 1518, f° 74 v.

(7) Rek. 1409-10 : « Clais De Langhe, steenwaerdre ». — *Steen-
kosten* (Reg. 37366, f° 54). — De eerste steen v. h. nieuw gevang
werd in 1518 gelegd.

(8) Rek. 1437 : « Item betaelt Thomaes filius Claeis van eenre
« spanghe gheslegghen an de zuutdeure van den vleeschuuse, cost
« met naghelen V s. »

(9) Reg. 37401 v. h. Rijksarchief, f° 48. — Bijlagen.

(10) Verbeuringsrek. (Rijksarchief, reg. n° 18803).

(11) Ligger van s heer Woutermansambacht, 1559 (afschrift der
XVIIe eeuw), 14^e cohier, 38^e begin :

« De kercke van Oosthende,

« den disch aldaer,

« t gasthuys aldaer,

De Zusters schonken de herbergzaamheid aan de behoeftige reizigers :

« Betaeld t ghemeene couvent van den gods-
« huuse binnen deser stede de somme van drie
« ponden grooten, die hemlieden t jaer voorleden
« by commissarissen s conynx toegheleyt zijn
« gheweest, up heurlieder requeste, om lynwaet
« ende decxsels te coopen voor den aermen die
« ten zelve gasthuuse commen logieren »¹...

De Beschermheilige van het gasthuis was, schijnt het toch, S. Laurens : op het naamfeest dezès Heiligen immers, in de jaren veertienhonderd, bood de Broeder — wellicht de geestelijke bestuurder — een gastmaal aan de wethouders:

« Jtem up Sint Laureyns dach jn den ougst so
« waren ghebeden burchmeesters ende scepenen
« hier jn t gasthuus te hetene *naer costume van*
« *ouden tijden* ende deden aldaer presenteeren den
« broeder van den voorseiden ghashuse jn hulpe
« van zijnen costen II kannen wijns...² »

De stadsrekeningen gewagen ook van «ziechuusekins», staande «buiten kuere», waar de zieken der stad woonden³. Hierdoor bedoelt men wellicht de personen die door eene bijzondere ziekte waren aangetast⁴.

Bezoeken wij nu de Nieuwe Kerk. Eerst en vooral, wat den vorm van dit gebouw betreft, volgens onzen plattegrond en verscheidene andere⁵, was het eene kruiskerk; de toren stond in het midden. Het kruis werd op den toren in 1501 geplaatst⁶, zegt de stadsrekening over dit jaar.

(1) Rek. 1570 (Reg. n° 37393 v. h. Rijksarchief), f° 58. — De naam van « Zuster Lise », in de zettingslijst van 1411, zal wellicht die zijn van de overste van het Zusterhuis (Reg. 37247).

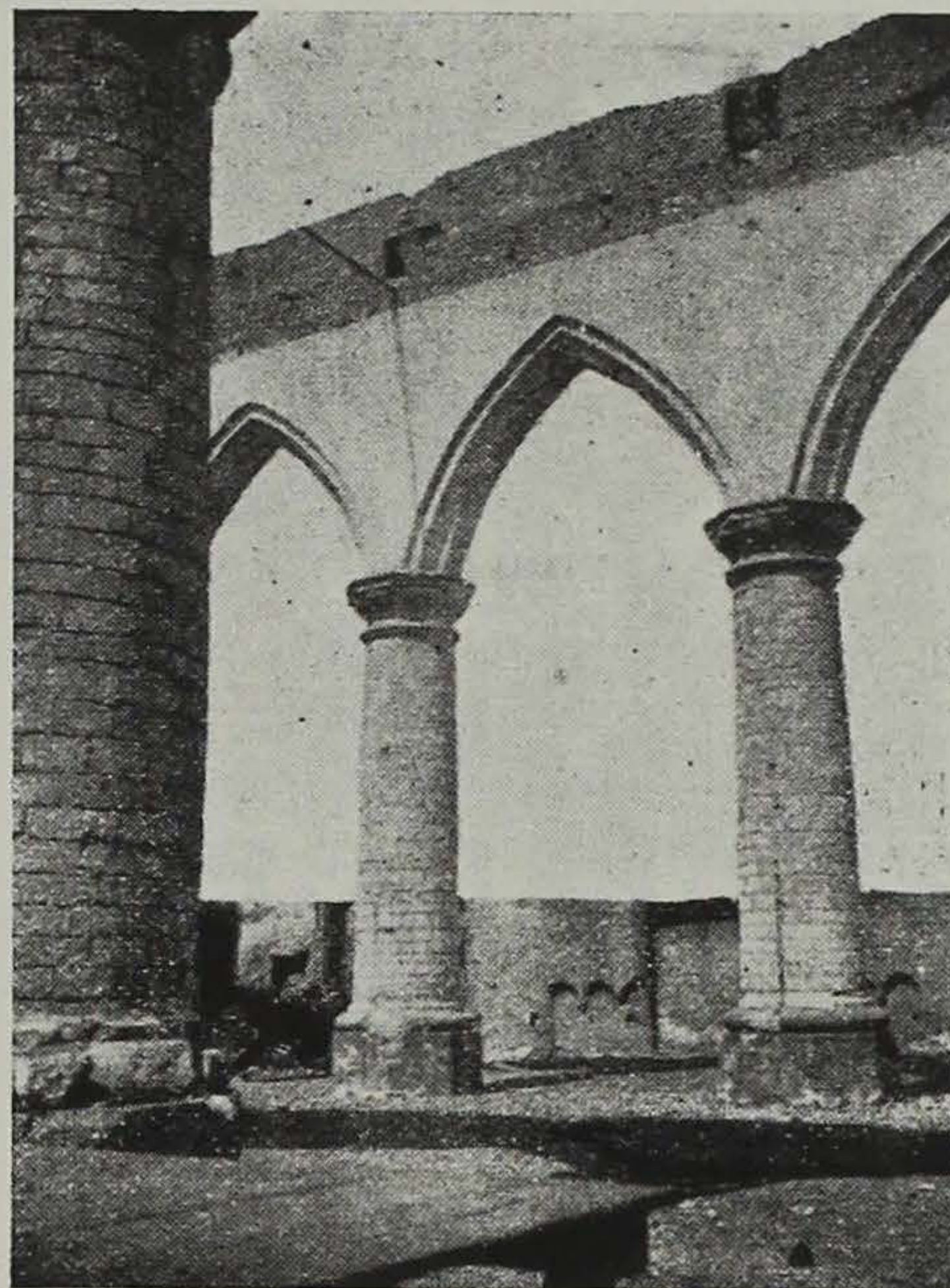
(2) Rek. 1423.

(3) « Daer jnne de zieken van deser stede nu woonende zyn ». (Reg. 37363 (1540), f° 33 v.). Rek. 1569, f° 38.

(4) Zie hooger aangestipten *Glossaire*, art. *zieke lieden*.

(5) O. a. deze van H. Allardi.

(6) Reg. n° 37324 : « Andre vutgheven van diverssche costen », f° 20 v. : « Jan Van der Mersch smet,... t crause dat boven de nyeuwe kercke ghestelt es IX £ XII s. p. »

Wij geven hiernevens de naar eene lichtteekening opgemaakte afbeelding van dat deel der kerk dat, na den brand van 14 oogst 1896, den vroegeren trant en bouw het gunstigst liete uitschijnen. Aan het onderste van den muur bemerkt men, op verscheidene plaatsen, eene verbinding van kleine gewelfde bogen, die liepen rondom de kerk, tot zelfs achter het Hoog Altaar, en doorgaans niet ver beneden de vensters geplaatst werden.

De oorkonden spreken van het Hoog Altaar, de altaren der Heilige Drievuldigheid, van Sinte Anna, Sint Jeronimus, Sint Antonius¹. Zooals in de oude kerk was er in de nieuwe eene kluis, waar eene kluzenaarster in bidden en overwegen hare dagen sleet². De voornaamste der stichtingen in de nieuwe kerk³ was die der *zeven getijden*⁴, ingesteld krachtens octrooi verkregen omstreeks de maand september 1484⁵.

De kerk werd bediend door eenen pastoor of

(1) Familieboek der Oliviersen en kerkrekening, beide reeds aangehaald.

(2) Zie hooger bl. 141.

(3) Zie bl. 142.

(4) Rek. 1500, f° 30 v. : « Ghegheven de priesters van der Colege « van der nieuwer kerke omme jaerlicx te vuldoene de zeven « ghetyden die men jaerlicx by devocie doet van de goede lieden « bezet zyn tote LXXIIII daghen te XII s. p. s. daechs, comt « XLIIII £ VIII s. p. »

(5) Rek. der stad (1484). Zie onder de Bijlagen. — In het Staatsarchief te Brugge (Reg. n° 15881-2) liggen de liggers bewaard der landen toebehoorende aan de Armentafel en de O. L. V.-gilde (1556), door M. Meulebeke opgemaakt, en aan de kerk (XVIe eeuw), door J. Boudeloot.

« prochiepape », en vier andere priesters, onder dewelke een koster en scholaster en drie « choristen »¹. Zoo hooger gezegd is geweest², greep in die kerk herhaaldelijk de plechtigheid eener priesterlijke wijding plaats. Nevens de kerk lag het kerkhof, volgens de gebruiken des tijds. Eerst op het laatste der voorledene eeuw werd een kerkhof buiten de stad geplaatst, dat voor weinige jaren nog zichtbaar was, langs den steenweg op Thourout.

Niet ver van de nieuwe kerk, zuidwaarts, lag de *Zuidbrug*, over den waterloop of havenvliet: naar alle waarschijnlijkheid de steenen brug waarvan de acten van 1285 en 1443 spreken en waar later de zuidpoort gemaakt werd. Daaromtrent ook stonden de *Zuidmeulen* en het zoogenoemd *Riethuis*, in den loop van dit werk reeds aangehaald³.

Langs alle zijden was de nieuwe stad door waterlopen ingesloten: de havenwateren begrensden hare noordzijde; ten westen bracht de havenvliet de waters der haven in betrekking met die van den « oostendschen watergang », bij middel der westsluis; gezeide waterloop vormde, met het « canael van de Blauwe Sluis » en den waterloop bezuiden de stad, die ook *havenvliet* genoemd werd⁵ en insgelijks bevaarbaar was, eenen elleboog die dezen waterkring voltrok. Op zekere plaats droeg de vliet (of de Oostendsche Watergang?) den naam van *Houtvliet*: een woord dat geene uitlegging behoeft⁶.

Over de twee armen van het gezeid kanaal der Oostsluis of stadsvest⁷ — ook het *zas* der

stad¹ en « *zars* van der haven » geheeten, dat 1 gemet 82 roeden groot was² — lagen de twee bruggen der *Oostpoort*. Dicht nabij stonden de *Oostmeulen* en de Brouwerij van Andries Vermaire³. Men begrijpt zonder moeite hoe de nabijheid der Oostsluiskom later (1584) de verwezenlijking vergemakkelijkte van het doel dat in het doorsnijden der oostduinen betracht werd, namelijk de overstroming van het omliggende.

Ten zuidwesten der stad, niet ver van den huidige derden Bassin, op eene plaats waar Havenvliet en Oostendsche Watergang eene Delta of liever eene Y vormden (zie onzen plattegrond), lag de *Zuidspei*, bij eene groep woonsteden, waaronder de herberg « Ter Wiele » genoemd⁴. Dwars door het midden der stad, door de tegenwoordige Kerk- en Kapellestraten loodrecht heen, liep de « duerbrech » of stadswaterloop, die de stadswateren naar den Havenvliet voerde⁵ en waarvan sommige deelen aan het gebruik der inwoners tegen betaling eener geringe som, toegestaan werden⁶. Bruggen waren er in overvloed binnen het schependom⁷.

Wat de openbare wegen aangaat, er waren er twee voorname: de *Zuidweg*⁸ die van den eenen

(1) Reg. n° 37399: Verdieping van het zas « ende middelvesten met een partye nyeuwe ghedelf van dien ».

(2) Ommelooper der Woutermanswating, 14^e cohier.

(3) Reg. 37397. f° 44.

(4) Kaart v. h. Vrije (P. Pourbus). — Reg. 37378 (1555): « sluis ofte spenye ter Wiele. »

(5) Rek. 1437: « Item ontfaen van Jacob Hidde van rente van zinen huusekine staende bezuiden der maerd over t leedekin an de oostzide van den strate ». Zie acten verleden voor den Magistraat, anno 1610 (26 maart).

Rek. 1482: « Adriaen Aernouts van der nemijnghe van twee « ghoten ute te brekene ende te rumene den gracht bi der kercke « ende jn den duerbrec omme nieuwe reolen te makene ende te « verdelvne, omme t water van der stede te suweerne duer de « Kercstrate... Claies De Wachtere van der nemijnghe van twee « reolen te makene ende te werckene jn de calye metgaders de « bruggen jn de Kercstrate... »

(6) 12 en 18 schell. 's jaars, Reg. n° 37379, f° 7 v.-8.

(7) 1437: « Item betaelt van der brughe te vermakene bij der « newer maert, van der brughe bij Jacob Drughes ende van der « brughe bij Victoors Wreede over al met stoffien, naghelen ende « werke VII £ IIII s. p. » — Reg. 37253: « Huelebrughe in de « Westerste strate ». — Rek. 1443 (Reg. 37270 v. h. Rijksarchief): « Clays Zijgheere, Cornelis Scalkin ende J. Moene van vijf last « steenen ghelevert ende verbesicht an de huelebrughe in onser « nieuwe scipvaert voorseid bezuiden der newer kerke daer men « jeghewordelic den hupslach houd... »

(8) ... « Streckende metten westhende an t cleyn Keynaertweghelken daer scependom van Oostende » (uitscheidt). Staatsarchief Brugge, genoemd Reg.

(1) Kerkrek. 1543. Een langdurig geding nopens de « choristen » der Nieuwe Kerk ontstond in 1510 en volgende jaren. Er bestaat eene « acte condemnatie van den Raede in Vlaenderen aldaer gewesen executoire jegens de prochiepape van der Nieuwer Kercke tot Oostende over syne pastoreele rechten » (4 maart 1528) (o. s.).

(2) Zie bl. 134.

(3) Zie bl. 150.

(4) Rek. 1566: « Stede canaele ende waterloop ». Reg. n° 37399: « t canael van de blauwe sluis » (f° 49 v.).

(5) « Terrier des biens des pauvres et de la confrérie de Notre-Dame à Oostende, par Marin Meulenbeke, arpenteur-juré » (Reg. n° 15881 v. h. Staatsarchief te Brugge, omstreeks 1556): « van een line LXXVI r. landts jn VII linen VI r. landts ghemeene metter kercke van Oosthende, ligghende binden voornoemden scependomme. zuudt andt kerchof van der nieuwe kercke tusschen den heerwech an de oostsyde, de kercke van Oosthende landt an de westsyde, streckende metten zuudhende an den dyc jeghens de havenvliet ende metten noordhende andt nieuw kerchof ». Zie ook den ligger van 't Woutermansambacht (38^e begin).

(6) Reg. 37336 (1538), f° 28 v.: « de scofduere van der speye up « de houtvliet ».

(7) Reg. 37377, nieuwe brug bij de brouwerij van A. Vermaire, « dwars over de stadsvest ».

kant langs den Oostendschen watergang naar Sinte-Catharina-West en verder liep, van eenen anderen kant naar Breedene leidde. De andere weg was de *Keignaertweg* die de stad ten oosten begrensde¹ en naar Zandvoorde liep.

Ten jare 1481 werd die weg of straat², op de gemeene kosten van Oostende en Oudenburg hersteld, bij middel van verhooging en door 't graven van eenen gelijklopenden watergang³.

Van den « heerwech genaemt de Keynaert, die duer het dorp van Santvoorde streckt », volgens de uitdrukking van « den nieuwen Ommeloper » der Proostlanden, in 1650 naar dien van 1559⁴ opgemaakt, en nu de naam is van eene kreek⁵, vinden wij eene omstandige en nogal belangrijke beschrijving op een oud stuk zonder aanwijzing van afkomst :

« *Den keignaert wegh* die haer beghinsde es « nemende te Zandtvoorde jn t dorp spruytende « vuytten breedden wegh westwaert voorby de « *meulen* van Zantvoorde tot by de hofstede van « Ferdinande Crocquet, streckende van daer verre « noortwaert ende westwaert tot jeghens over den « suydtoosthouck van XXVe beghin, aldaer hy comt « jeghens den *waterganck* die van de *gaueloose comt*, « alwaer denselven Keingnaert ende waterganck « t samen noortwaert strecken tot jeghens den « suytoosthouck van t XXVIe beghin ende noort- « oosthouck van t XXVe beghin, alwaer de water- « ganck den voornoemden Keingnaert verlaetende, « treckt westwaert tot jn t *Cattegadt*, den voor- « noemden Keingnaert noch noortwaert streckende « totten noortoosthouck van den 26^e beghinne, « alwaer hy een redelicke streke westwaert streckt « tot op het eynde van eenen heerwegh die loopt « tusschen het ghescheedt van het 26^e ende 27^e »

(1) Verhooging v. d. Zuidweg « t henden scependomme jeghen de vlyet » (Reg. 37303).

(2) Den 2 oogst 1538 vraagt Oostende aan het Vrije dat die van 's heer Woutermansambacht zouden vermaken « de strate ghenaemt de Keignaert » (Reg. 37361, f° 50).

(3) Rek. 1481 : « Den voornoemden tresorier dat hy betaelt heift « diversche personen die ghewrocht hebben an den keyngerts « wech omme die te helpen repareerne, de pitten ende hollen te « vullene ende te makene ten hende dat men die zoude moghen « varen ende keeren tusschen Oudemburch ende dese stede, van « CLXII man dachwercken te VI s. p. elc dach... »

« Anthonis Van den Berghe ende Cornelis De Vandere ghesonden « den andren dach van meye lancx den keyngerts wech omme te « ziene metene t lant datter toe gheraemt was ende hoe men best « eennen waterganc maken zoude dat den wech zoude moghen « goed bliven ». — Zie ook in de *Histoire d'Oudembourg*, IIe boek-deel, de rek. over het jaar 1481.

(4) 13^e Begin. Zie onze 3^e plaat.

(5) Zie 4^e nota, 2^e kolom van bl. 29.

« beghin alwaer den voornoemden Keingnaert « wederom noordtwaert keert ten oosthende van « t XXVIIe beghin tot jn den *hooghen dyckwegh* « daer hy syn eynde neemt dichte aen de stadt « van Oostende. »

Die weg leidde binnen de stad, al de zuidzijde, over den havenvliet, bij middel eener « huelbrughe », nabij den zuidmeulen :

« De stede van Oosthende, daer en quam « niemant jeghen up de westzyde, ten zuuthende « daeraen de straete, metter westzyde an t nieuwe « kerchof, ende an de kercke van Oosthende landt, « zuudtwaert streckende totter huelbrughe over « den *havenvliet* ende *es de straete zoo men van* « *Oudemburch van zuuden t Oosthende jn stede* « *comt...* »¹.

Wij komen daar van *Heerweg* te spreken², dat hetzelfde beteekende als *Heerstraat* of openbare weg : een woord dat nog steeds in dien zin in den mond van het volk bewaard wordt, zoo het de spreuk : « De zegen Gods loopt door 's heeren straten » (d. i. er spelen veel kinderen op straat) bewijst³.

Kanunnik Sanders beweert dat de stad ten jare 1372 door eene gracht omsingeld werd en dat Philips de Goede eenen vestingsmuur en drie poorten liet oprichten⁴. Gebrek aan ambtelijke stukken maken het onderzoek der eerste bewering onmogelijk. Wat de tweede betreft, men heeft gezien hoe het gebrek aan versterking den Oostendenaren onder den neus werd gewreven, in 1483⁵, en de charter van 1490 spreekt van Oostende als van eene opene stad, zonder muren noch poorten⁶.

't Is echter met de laatste jaren dier eeuw dat de rekeningen beginnen van vestingswerken — onder vorm van houten omheining, onder andere — te gewagen. Vreesde men eenen vijandelijken aanval,

(1) Ligger van 't Woutermansambacht (1559), 14^e cohier.

(2) Zoo heette ook de weg die ook van de Westpoort naar de Vierboet leidde (Reg. 37358).

(3) « De Keure van Hazebrouck », III bl. 167.

(4) *Flandria illustrata*, I bl. f° 308.

(5) Zie hoger bl. 76, 2^e kolom.

(6) Charterboek f° 55.

« Coutenant comment auparavant le commencement de la der- « niere guerre de Flandres jcelle notre ville d Oostende estoit une « ville privilegie non fermee, ainsi ouverte sans murs et portes. » (Octrooi van 21 juni 1490). Poorten staan reeds vroeger vermeld (Rek. 1486).

II

dan nam men tot buitengewone versterkingsmid-
delen zijnen toevlucht¹.

Den 18 nov. 1554 verkrijgt Oostende toelating
om als besloten stad aanzien te worden en te
mogen ontstaan met de belasting van 5 gr. op elke
ton bier². Doch in meer dan eenen tekst dier eeuw
gaat Oostende als eene onversterkte plaats door³.

Eerst in 1572, ten gevolge van den nachtelijken
inval der geuzen van Audenarde, ontving de stad
een begin van degelijke versterking, dewelke in
1576 en volgende jaren volledig werd⁴.

Links en rechts lagen de breede, eenzame,
onveilige duinen, meermalen de schuilplaats van
landloopers en kwaaddoeners, die zelfs in de na-
bijheid der stad moorddadige aanslagen pleegden
en waar er, in oorlogstijd, « quaet regiment »
gehouden werd⁵.

't Is in de duinen dat de soldaten der bezetting,
in den geuzentijd, hun brandhout (doornen en
distels haalden⁶).

Op de oostduinen, iets verder dan de plaats
waar nu de oude vuurtoren van Maria-Theresia
staat, was de gerechtsplaats — ook het « poort-
gerecht » geheeten⁷ — of galg. De verhevenheid
der plaats was voor dit strafwerktuig niet zonder
bezwaren, daar soms een felle wind het lijk van
den gehangene afrukte, met het gevolg dat men den

beul van Brugge moest wederroepen om alles in
orde te herstellen¹.

Vóór 1534 plachten de visschers hunne netten in
de « pannen » der oostduinen te droogen te leggen,
wanneer die uit zee of uit den ketel kwamen. Dit
gebruik evenals dat der haringgeschenken welke
de stuurlieden uit erkentenis aan den « upperdun-
heerder » of aan zijne « naarpachters » gaven,
werd in de acte van duinenverpachting van
31 december van gezeid jaar verboden².

In het westschependom lag de Panne met
verscheidene « draaiplaatsen » of touwdraaijerijen.

Ook op Oostendes omstreken is eene reeds
gemaakte bemerking toepasselijk : bijna niets is er
van de oude plaatsnamen bewaard gebleven, zoo-
als « *ter Cuere*³, *Clocke-dorp-huelbrugghe*⁴, 't *Moer-
lemay* tusschen Sint-Catharinakerk en de Wouter-
manssluis⁵; ten oosten der stad : *Blutsye*⁶, de
*Mijncke*⁷; in de stad, de *Meet*, bij de Westpoort;
de *Panne*⁸, *Testereep*⁹, *Verloren cost*¹⁰, *Vischbeen*,
en verder andere die men op onze derde plaat
heeft kunnen vinden.

Ziedaar wat Oostende was, ziedaar hoe
Oostende er uitzag, eer beroerten en oorlog er
een geducht en vermaard bolwerk van maakten,
waarvan de naam later in West-Vlaanderen
gedurende lange jaren aan droevige gebeurte-
nissen, dikwerf teleurgestelde verwachtingen en
bloedige strijden zou herinneren.

Doch luister, daar galmt een noodgeluid ! 't Is
de stormklok niet der groote vlooden, maar de
noodklok van omwenteling, oorlog en geus.

(1) Versterking van den Havendijk (1517, 1522, 1528); « bloc-
huus » (1518); 1551 :

F^o 41 : « Ghepresenteert » (21 maart)... « den gouverneur van
« Vlaendren, hier commende visiteeren de nieuwe fortificatie
« onlanx ghedaen van scransmanden ende anders ter preservacie
« van der havene jehens de vianden van der K. M.... »

(2) Staatsarchief Brugge, Reg. 24 (f° 51).

(3) Baliererekening, 1588, f° 4 v. :

« Plus a quatre personnes que le bailly ce prins au service par
« dessus ses officiers pour la garde et plus grande seurete de la
« justice, actendu que sest une ville overte, chacun six pattars
« monte XVIII s. p. »

Ib. (sprekende van de gebeurtenis van 6 oktober 1572) : «... ac-
tendu que la dicte ville n'est fermee... »

(4) « Den V^{en} jn octobre XV^{en} LXXII so quamen de gherefugierde
« van Audenarde jn Oosthende, daerof t bescheet van dien staet
« jn desen bouck f. IIe een, ende jn t zelve jaer zo wierden de
« poorten ende fortificatie gherigiert, ghereserveert de zuudt-
« poorte ende t beslyt van der ouder stede up den noortdyck, die
« beede jn t jaer LXXVI ghemaect zyn ». (Charterboek, f° 1 v, aan-
teekening).

(5) De rekening van 1430 maakt gewag van eenen moord
gepleegd in de duinen, bij de vierboete (Reg. 37258). — Zie ook
over dit punt ons *Walravensyde*, bl. 28. — Rek. 1550, f° 52 v.
Charterboek f° 108 v. (moorden begaan in de plaats « ter Cuere »
genoemd).

Rijksarchief, Baliererekeningen van het Vrije. Rekening 1573.
« Ausdits sergeants la somme de six solz de gros d'argent des-
« bourse et paye a ung charton qui a mene lesdits Jacques
« Pieterssone, Guillaume Bommare, Erasmus Querkem, Pierre
« Van Decke et Mathieu Lecocq *des dunes aupres d Oosthende* ou ilz
« furent prins jusques en la prison de Bruges... »

(6) De Bonours, b. 89.

(7) Rek. 1412-13. De wet doet palen « verheffen hute den zande
tusschen den poorterghechte en den dune ».

(1) Baliererekening van Oostende, 1571, f° 9 v. :

« Et comme led. Olivier Vuterwulgh, apres quil a este pendu
« au gibet certains jours, s'est tombe a terre par force du vendt,
« estant homme corpulent, a est constraint de contremander a
« Bruges, par charge du capitain Sallasar, l'officier criminel pour
« reprendre .. » (Rijksarchief).

(2) Zie *Coutumes du Franc de Bruges*, III b. 210-241.

(3) Charterboek, f° 98-110.

(4) Charterboek f° 7 (Zie hooger bl. 21). Rek. 1409. Watergang
« verdolven » van « Diederix Veldams westwaert tote in den
« Steendam van den clocke doorpe ».

(5) Acte van 1443. Zie bl. 65, 2^e kolom.

(6) Die benaming komt voort van eenen persoonsnaam : *Jan
Blutzyde*, staat er in de rek. van 1461 (Reg. 37288, 1^e Hoofdstuk
der ontvangsten). Kerkrek. 1543 : « Ander ontfanc van grondtren-
« ten up diveersche huusen ende landt staende binder prochie van
« Breedene up de plaetse ghenaemt *Bludcie* ». Staatsarchief
Brugge, Reg. 16041 : « de dunen ligghende jn 't Vryen over de
« oostzyde van Oosthende by *Blutsie* ».

(7) Pourbus'kaart. Zie ook onze 3^e plaat.

(8) Rek. 1574-5 : « Muelenhuus staende onder den dyck jn de
panne ». Reg. 37336 : « in de panne by t havenhuusekin ».

(9) Zie hooger bl. 19, 1^e kolom.

(10) Rek. 1494.

HET OUDE OOSTENDE

TWEEDE DEEL

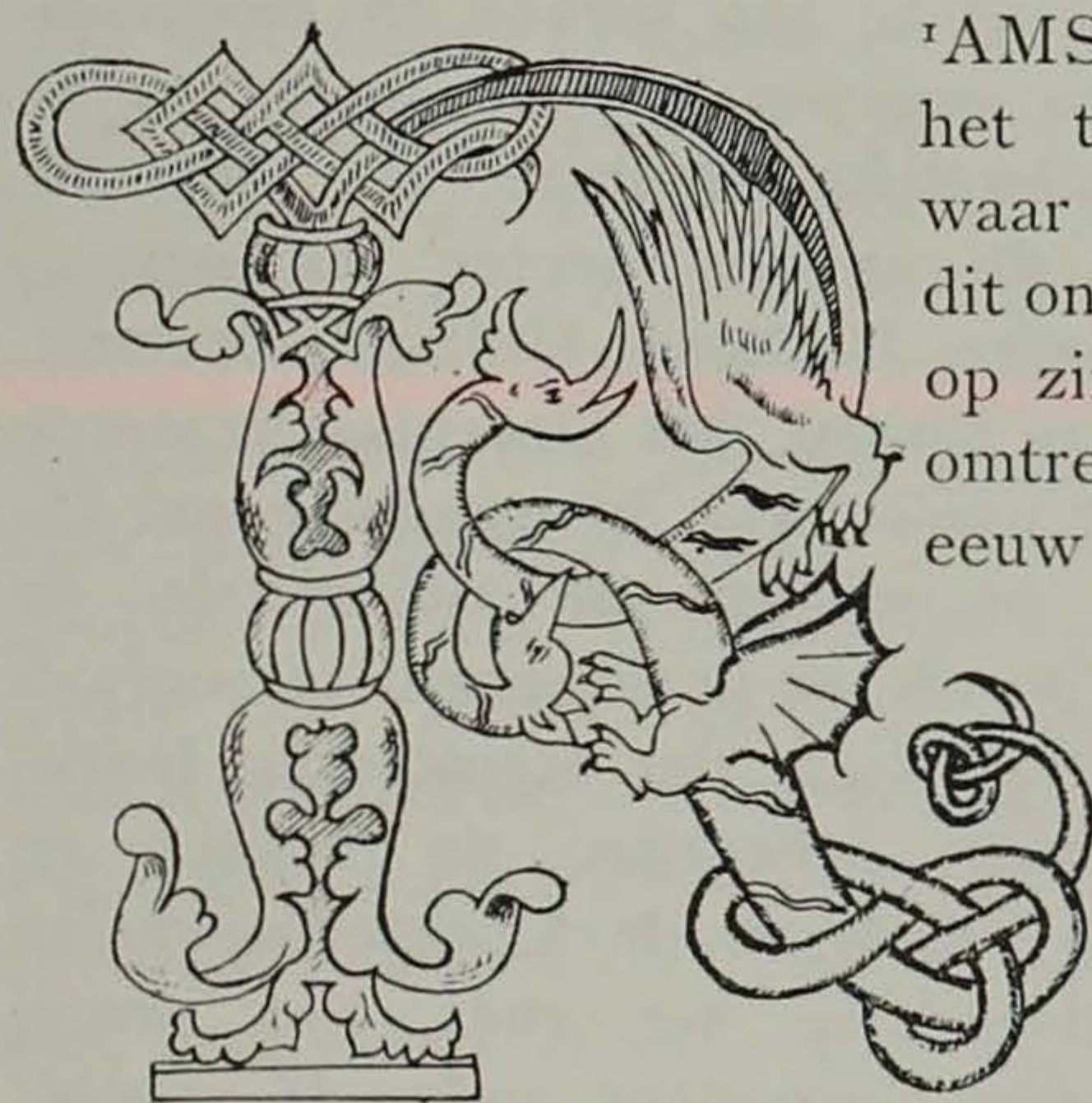

De godsdienstige en staatkundige Beroerten. — Het Beleg.

De Godsdienstige Beroerten.

§ 1. Beeldstormers en Ketters.

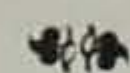
¹AMSPOEDIG mag het tijdvak heeten, waar de titel van dit ons Tweede Deel op zinspeelt en dat omtrent eene halve eeuw vervult, van de jaren 1560, kort na het vertrek van Philips II naar Spanje, die de regeering der Nederlanden

aan Margareta van Parma overliet, tot aan het jaar 1604, dat aan Oostende om zoo te zeggen den laatsten slag toebracht doch Vlaanderen, door de inneming dier stad, van eenen droevigen toestand verlost. Ramspoedig tijdvak inderdaad, dat, om te herhalen wat wij in ons « Woord Vooraf » zegden, zooveel zag te niet gaan en in hetwelk Oostende eene geschiedkundigerol vervulde, met de vernieling der stad tot gevolg.

Twee, tamelijk sterk afgebakende deelen treffen wij, in het opzicht der geschiedenis van Oostende, in dit tijdvak aan. In het eerste deel speelt die stad eene bloot lijdende rol: zij gevoelt, in handel en nijverheid, in gebruiken, in geldwezen, ja tot in uitzicht toe, denniet altoosgelijken weerslag der groote

gebeurtenissen die den tijd kenmerken en, met den voortdurenden strijd tegen golven en zee-roovers, en de steeds heerschende samenwerking der vlaamsche visscherssteden samengaande, het belang van Oostendes geschiedenis verdubbelen: de bewegingen van ketters en oproerigen, de moeilijkheden met Frankrijk en Engeland, de politiek van den Hertog van Alva, bosch- en watergeuzen, de staatkundige omwenteling (1560-1584). In het tweede deel (1584-1600), verandert de rol van Oostende van eene lijdende tot eene werkende: de burgerij wordt vervangen door de bezetting, de stad wordt sterkte, zij is het uitgangspunt der vijandelijkheden, die zulken droevigen naklank in de oorkonden en kronijken hebben nagelaten en aanleiding gaven, eerst tot de blokkeering van Oostende, vervolgens tot het roemweerdigste wapenfeit des tijds: de driejarige Belegering dier stad.

En nu ter zake.

In de tweede helft der zestiende eeuw grepen in ons land de vermaarde geestelijke, welhaast tevens ook staatkundige beroerten plaats, een tijdvak van vrees en onrust, gewelddaden en verwoestingen, van wanbestuur en, gedurende eenigen tijd, van regeeringloosheid en omwenteling, van « zoo menige vrouwelijke tranen en mannelijke verzuchtingen », zegt een tijdgenoot. Gewichtig

(1) Afdruksel der aanvangsletter van het woord Rekening, in de stadsrek. v. h. jaar 1574 (Rijksarchief, Reg. n° 37397, f° 2).

tijdstip, droevige gebeurtenissen, die de begeerige blikken der vreemde mogendheden op de schoone nederlandsche gewesten trokken, omdat het verlies van Nederland, Spanje van den rang van groote europeesche macht tot dezen van zuiderlijke en coloniale natie zou doen vervallen¹; gebeurtenissen die na eenen langdurigen oorlog de scheiding tusschen de noorderlijke en zuiderlijke provinciën voor gevolg hadden.

Het katholicismus was de staatsgodsdienst. Overtuigd als zij waren dat het behoud der godsdienstige waarheid een plicht was en tevens in het belang lag van den Staat, gebruikten Karel V en Philips II — in een land waar de vereeniging tusschen Kerk en Staat de grondsteen was zijner eeuwenoude grondwet, getrouw aan den openbaren geest des tijds en wat meer is aan hunnen eed — gebruikten zij, zeggen wij, de middelen welke de toenmalige wetgeving hun ter hand stelde om de verspreiding der ketterij te beletten. Zij volgden overigens het voorbeeld der naburige natiën, protestantsche zoowel als katholieke, volgens het toen heerschend grondbeginsel op het stuk van godsdienst, dat deze alleen dien men als den waren beschouwde, burgerrecht genieten mocht. Tegen deze wet en tegen dien geest is het dat de beweging stuitte der geuzen, dewelke door ontrouwe gezagvoerders aangemoedigd en begunstigd, noch voor een verbond met de uitheemsche vijanden, die ze door hunne geldelijke hulp ondersteunden, noch voor misdaden van gemeen recht, waarmede hun strijd tegen de wetten gepaard ging, terugweken². Ongelukkig zou de regeering hier eene voor zichzelf en voor het land onstaatkundige, noodlottige rol spelen, en alzoo voor de omwenteling den weg banen.

't Is in de rijke streek tusschen Aa en Leie gelegen, waar hier en daar eenige heuvelen rijzen door dikke bosschen omringd, dat eerst de ketters komen prediken, in even gemakkelijke betrekking staande met de Huguenoten van Frankrijk en de Engelsche protestanten. Daar is 't dat de geduchte opperhoofden der Boschgeuzen — geweldige en dweepzuchtige predikanten — zich vertoonen. Werklieden en landbouwers wonen die predikingen talrijk bij, dikwijls in den donkeren nacht, in eenzame plaatsen, te midden der bosschen. De

tooneelplaats, het gevaar zelf, werkten samen om aan die vergaderingen een vreemd uitzicht te geven. Geheimzinnige voorzeggingen gingen gepaard met weergalmende verwenschingen. In eene duistere taal, vol bijbelsche zinspelingen, verwarde men Rome met Babylonie, den Paus met den Antichrist, de geuzen met Eleazar. Midden in den stillen nacht, hoorde men in de bosschen het Onze Vader der getrouwe dienaren van 't Evangelie weergalmen. Soms meenden de geuzen wapens te zien glinsteren, de wapens der baljuws en van hunne dienaren. Aanstonds hielden de psalmzangen op, de predikant verliet den wagen die hem tot predikstoel verstrekke en de verschrikte menigte verspreide in het bosch, terwijl sommigen, door geestdrift vervoerd, zich lieten aanhouden, zich op weg tot den marteldood wanende³. De daad volgde weldra het woord.

In de maand oogst 1566 begonnen, in het kwartier waarvan wij zoo even spraken, de plundering en verwoesting van kerken en kloosters. Eens het teeken gegeven, breidde de beweging met eene ongelooflijke snelheid uit, op alle plaatsen waar de nieuwe secten aanhangers hadden. Vlaanderen, Brabant, Holland, Zeeland, de Kastelenij van Rijssel, het Doorniksche waren bijzonderlijk het tooneel van dit vandalismus. De ketters braken de beelden, de altaartafels, de doopvonten, de orgels, de grafsteenen, de begraafplaatsen, zonder zelfs die der afgestorven landsvorsten te sparen; scheurden de boeken en kerksieraden, gaven de in de kloosterboekzalen bewaarde handschriften het vuur ten prooi, traptten het Heilig Sacrament onder de voeten, wierpen de Heilige Hostiën uit een². Talrijke kerken in Vlaanderen ondergingen dit lot. Gansche streken waren er in dewelke, ten gevolge der vlucht van priesters en kloosterlingen en van het gemis van altaren, kelken, boeken en kerksieraden, de goddelijke diensten opgeschorst hadden moeten worden.

Behalve eenige gevallen van weinig belang — zooals de predikingen te Eecloo, Ardenburg, Sysseele, Praet, in het bosch van Varssenare, en het breken van twee kleine kapellen te Ichteghem, ten jare 1566³ — werden het Vrije van Brugge en de Stad Oostende door de beeldstormers en predi-

(1) E. Poulet, *Hist. pol. int. de la Belgique*, bl. 599.

(2) Ed. De Coussemaker. *Troubles religieux du XVIe siècle dans la Flandre Maritime*, 1560-70 (Brugge, 1876) Inleiding.

(1) Kervyn, *Les Huguenots et les Gueux*, I bl. 358.

(2) *Correspondance de Philippe II*, I bl. 43.

(3) Rijksarchief, rekeningen der balie van het Brugsche Vrije, (Reg. 13726) f° 18 v.

kanten weinig of niet bezocht. Wel zien wij den 12 oogst 1566 Jan Toors, Burgemeester van Oostende, met den stadsgrieffier Gentwaarts trekken « omme myn heere den President van « Vlaendren te kennen te ghevene van dyveersche « *sectarissen* die hier binnen der stede latiteerden « ende begonnen hadden heurlieder residentie te « nemen, ende (alzo midts de troubelheyt des tyts) « met hem te adviserene wat ons van justitiweghe « van doenen stondt, ten fijne van ter indignatie « van de Majesteit niet te vallen »¹. In de hogere bestuurkingen 's lands was er gezeid geweest dat de wet van Oostende geene genoegzame voorzorgen nam opzichts de geuzen, dat men hen vrijelijk uit- en invaren en in de duinen verblijven liet. Zoohaast den schepenen die geruchten ter oor kwamen, hielden zij eene « waarheid » en dagveerdde zij verscheidene ter stede gehuisveste vreemdelingen en andere personen alhier veel verkeerende, om alle mogelijke inlichtingen in te winnen en hunne handeling bij de hogere overheid te rechtveerdigen. Servaes Ghierinck, notaris te Ghistel, werd met het opmaken van eene « informatie » en een schriftelijk vertoog belast, waar de wet van Oostende hare waakzame houding poogde in te betoonen. Dit stuk werd gestuurd naar Graaf van Egmont, gouverneur van Vlaanderen². Doch toen de Raad van Vlaanderen, op bevel van het Hof, alle de gemeenten om inlichtingen vroeg over de gepleegde beeldbraken, kreeg hij — na een herhaald schrijven³ — van de wet van Oostende den volgende brief, ondertekend door den grieffier, Nicasius Leroy, en gedagteekend den 3 juni 1569 :

Hoghe, Edele ende moghende Heeren,

« Wy ghebieden ons met alder onderdanicheden « in Ulieder goede gratie. Edele Heeren, wy « hebben ontfaen Ulied. heeren missive van den « lesten van meye laetsleden, daerby ons lastende « ende bevelende, van weghen zynde M^t, met « alder spoet ende diligentie te vulcommen ende « doen vulcommen t inhouden van den briefven

« van zyne Excellentie, in daten van den XIII^{en} « sporcle XVe LXVII, nopende t repareren van « den kercken ende bilden, daer men in de « troublen laetsleden dezelve ghebroken ende « ghespoliert heeft. Maer want wy ons zo ghe- « queten hebben dat alhier binder stede (gode zy « lof) egheene kercken ofte godshuusen ghebroken « ofte ghespoliert zyn, noch eeneghe scandale « geschiet es, en hebben wy niet ghedocht up « dezelve briefven eeneghe rescriptie te dienen. « Nietmin obtempererende t'uwer Heeren iterative « laste, sal Ulied. E. believe te wetene, dat « binnen derzelver stede de kercken, godshuys « ende bilden als noch zyn in behoerlicken state, « zo die van ouden tyde gheweest ende onder- « houden ghezyn hebben ; hopende bider gracie « Gods ons altyts te quictene, zo goede kerstenen « schuldich zyn van doene. Biddende ootmoede- « licke dese onse Excuse t hebbene over dancke- « lick, ende ons voorts te bevelene Ulied. goede « beliefte, omme dezelve t'effectuerene naer ons « vermoghen. Dat kenne God, die Ul. hoghe, edele « ende moghende Heeren, verleene zyne gracie.

« t Ostende desen IIIe wedemaent XVe LXIX.

« Bailliu, burchmeesters ende scepenen der « stede van Ostende, t uwen heere, dienste ende « bevelene altyts bereet.

(Get.) N. LE ROY »¹.

Van de stad Blankenberghe ontving de Raad van Vlaanderen een nagenoeg gelijkluidend antwoord².

Met de laatste maanden van 1567 treedt het vraagpunt der nederlandsche beroerten in zijnen « internationalen » toestand³. De vlaamsche secten in Engeland — alwaar er van 18 tot 20 duizend vluchtelingen uit de Nederlanden zich bevonden⁴ — zweren samen met de fransche Hugonoten om in Zuid-Vlaanderen te vallen, in de hoop de omwentelingsgezinden van het gewest aldaar te vereenigen.

Die samenzwering gaf aan de oostendsche wethouders een weinig meer bekommernis dan de

(1) Rek. 1566, f° 46.

(2) Rek. 1566-67, f° 53 en 53 v.

(3) Rek. 1568, f° 38 v. : « Den anderen jn wedemaent « XVe LXIX een bode van Gent jnhoudende jterative advertentie « tot reparatie van de kercken daer breke gheschiet es ende danof « over te zenden wat debvoir daerjne ghedaen es ghezyn... » Rijksarchief, Reg. n° 37391.

(1) Staatsarchief te Gent, Briefwisseling van den Raad van Vlaanderen.

(2) Ibidem.

(3) *Correspondance de Granvelle*, III f° VII.

(4) Volgens eenen brief uit Engeland van 24 april 1563. *Relations politiques des Pays-Eas et de l'Angleterre sous le règne de Philippe II, publiées par le Bon Kervyn de Lettenhove*, III bl. 359.

beeldstormerij. De boschgeuzen pleegden alle slag van euvel daden; na iedere reeks staken zij naar Engeland over, alwaar zij nieuwe plannen beraamden. Streng bevel werd de wetten der kuststeden opgelegd een waakzaam oog te houden op alle uit- en invarende lieden¹, onder welke er boschgeuzen mochten aangetroffen worden, naar Engeland te weeg om hunne straf te ontvlieden, of vandaan komende om hunne ontwerpen ten uitvoer te brengen². Herhaaldelijk werden de baljuws van Duinkerke, Nieupoort en Oostende belast de vluchtelingen aan te houden³, en al de reizigers van Engeland komende te onderzoeken en te ondervragen. Door de schepenen van het Brugsche Vrije werd er langs de kust eene strenge bewaking bevolen om alle invallen te voorkomen⁴.

Niettegenstaande alle mogelijke voorzorgen waren evenwel de kerkplunderaars behendig genoeg om nog eens op Vlaanderens bodem den voet te zetten en ja wel! al de haven van Oostende. Aan hun hoofd stond de beruchte Jan Camerlinck, een van die booswichten zegt De Coussemaker, die slechts van tijd tot tijd te voorschijn komen, een dier wangedrochten die buitengewone omstandigheden van noode hebben om hunne wreede driften lossen toom te geven⁵. Te Houtkerke had hij met zijne bende, den 22 November 1567, den pastoor vastgenomen en eenige dagen later vermoord, na zijne ooren afgesneden te hebben⁶. In dezelfde maand deden zij den parochieherder van Oostkapelle alle slag van folteringen onderstaan. Weinige dagen nadien vermoordden zij verscheidene soldaten te Rousbrugghe, in eene herberg. Later nog vindt men Jan Camerlinck en zijne veertig medegezellen te Reninghelst, waar zij, na de kerk geroofd te hebben, den pastoor, Judocus Hughesone en zijne twee kapelanen, medevoerden en eene wreede dood lieten sterven (12 jan. 1568)⁷. Een paar dagen later was de pastoor van Rexpoede het slachtoffer van den woesten priesterhaat van Camerlinck en zijne mannen, die denzelven, bezig zijnde met het Heilig misoffer op te dragen, eenen kogel in het

lijf schoten¹. Camerlinck wilde nu den geuzen van Boulogne den weg tot eenen inval in het land bereiden. In den loop dus der maand september 1568 ging de mare dat de landvluchtige misdadigers eenen nieuwen inval in Vlaanderen beraamden. 't Was genoeg om alle overheden in beweging te brengen. Zekere Mailliaert zegde Jan Camerlinck in Engeland gezien te hebben met eene groote bende, toebereidsels tot eenen inval makende².

Den 16 september ontving de wet van Oostende eenen brief van den kapitein van Nieupoort, de waarschijnlijkheid meldende eener aanlanding tusschen Nieupoort en Oostende³. Ziehier nu hoe onze boschgeuzen het aan boord leiden om op de kust aan te landen. Den 20 september 1568, 's namiddags rond drie uren⁴, zag men een scheepje voor de haven liggen, dat denzelfden dag nog uit Sandwich (Engeland) was gevaren en, dank aan een gunstig weder, weldra de vlaamsche kustwateren bereikt had. In dit schip zaten Camerlinck en zestien zijner makkers, allen Vlamingen, ter uiteneming van eenen Engelschman en eenen Antwerpeenaar. Den aard zijner lading inziende, dorst de schipper de haven niet binnenzeilen, en bleef hij in de voorhaven liggen. Volgens het gebruik⁵, roeiden eenige ontladers naar het schip om de lading aan wal te brengen. De schipper liet hen verstaan dat hij hunne hulp kon missen. En toen men hem vroeg welk slag van waren hij aan boord had? antwoordde hij dat hij van niet verder dan Duinkerke kwam en geene koopwaren had ingescheept. De « levende waren » — wij bedoelen Camerlinck en zijne makkers — bleven in 't diepste van 't vaartuig schuilen, niet weinig verheugd wanneer de « bootjesjouwers » wegvoeren. Het engelsch schip bleef op die plaats liggen tot dat het geheel donker was geworden. Dan alleenlijk voerde de schipper hetzelfde tot aan den havendijk, en Jan Camerlinck met zijne mannen, zonder een oogenblik in de stad te vertoeven, sloegen met

(1) Rekening der stad Oostende, 1568-69, f° 27 v.

(2) *Correspondance de Philippe II*, II, bl. 636. De Coussemaker, I bl. 15-16.

(3) *Correspondance de Philippe II*, II bl. 636.

(4) Zie Rekening v. h. Vrije, 1567-68, f° 44 v. en 1568-69, f° 23 v.

(5) IV bl. 41.

(6) De Coussemaker, III bl. 32.

(7) I bl. 221.

(1) De Coussemaker, III bl. 34-36.

(2) Bl. 36.

(3) Rek. van Oostende, 1568, f° 45 v.

(4) Zie « Guesianismus Flandriæ occidentalis », door C. Wynckius, Prior der Paters Dominikanen van Iper, bl. 47 (Cap. XII). Volgens dit verhaal had het schip op 18 September Engeland verlaten. Uitg. in 1841, in 4°.

(5) Ibidem: « Nauta sciens qualem mercem advenisset cum sua « navi, non venit ad portum interiore, ne sua mercx innotesceret, « tametsi etiam cum naviculis more solito venirent ad eos ex portu « Ostendensis oppidi interiori, ut ei subvenirent ad exonerationem « mercum ».

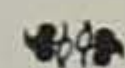
rasse schreden den weg in naar Westende en van daar zuidwaarts voort, derwijze dat zij nog vóór den dageraad het dorp Wulpen bij Veurne bereikten¹.

Doch Camerlinck was slechts in Vlaanderen teruggekeerd om de welverdiende straf zijner talrijke euvelheden te ondergaan. De maat was vol. Acht dagen na zijne aankomst gelukte het gerecht erin, met de medehulp van soldaten en landslieden, hem met zijne mannen in hechtenis te nemen, in een boschje tusschen Belle en Cassel². Uit de verklaringen der plichtigen vernam men welhaast dat zij langs de haven van Oostende eenige dagen te voren binnengekomen waren. Slechts toen ook was 't dat men daarvan te Oostende de weet kreeg; 't gerucht liep zelfs dat de hoofdman der boschgeuzen aan boord van een oostendsch vaartuig was aangekomen. De wet-houders onzer stad waren natuurlijk, bij het vernemen van dergelijk nieuws, niet zeer op hun gemak. Voor de tweede maal zouden zij bij den Landvoogd verdenking van begunstiging opzichts de aanvoerders of ten minste van nalatigheid in zake van toezicht en bewaking

verwekken. Zonder vertoeven, op 5 october, zonden zij hunnen Pensionaris JACOB OLIVIERS — begroeten wij dezen naam, dien wij nog dikwijls ontmoeten zullen — naar Iper, alwaar Camerlinck gevangen zat, bij den Opperbaljuw van Vlaanderen, om te vernemen hoe en met welken schipper het opperhoofd der boschgeuzen te Oostende was aangekomen en of hij inderdaad met een oostendsch vaartuig uit Engeland gevaren was¹. Gelukkiglijk luidden de verklaringen der hierover ondervraagde beschuldigten gansch in den zin van ons verhaal. Even goed liep het onderzoek af van zekeren Jan Waye, poorter van Oostende, dewelke door het gerecht te Iper gedagveerd werd, op het vermoeden van bemiddelaar geweest te zijn voor Camerlincks briefwisseling. Deze laatste verklaarde gezeiden persoon niet te kennen².

Niet lang nadien onderging de aanvoerder der Boschgeuzen op de markt der stad, Iper eene wreede doodstraf, na zich met den katholieken godsdienst verzoend te hebben. Zulks maakte een einde aan de tooneelen van moorden en plunderingen aan dewelke sedert eenigen tijd het west-kwartier was blootgesteld. Niet minder dan drie duizend man, vertelde men, stonden gereed om Camerlinck in zijnen nieuwen tocht te volgen en ter zijde te staan.

Die laatste feiten geschieden onder het bestuur van den Hertog van Alva die intusschen, sedert oogst 1567, Margareta aan het hoofd des lands vervangen had, na de eerste beroerten dewelke echter toen, met de inneming van Valenciennes, de nederlaag der opstandelingen te Austruweel, de ontbinding van den bond der edelen en het vertrek van een groot getal geuzen, gestild waren.

(1) Rek. van 1568-69, f° 44 v. : « Den V^{en} in octobre, so was « Jacques Olliviers, Pensionaris ghedeputeert t Ypere, omme hem « te informeren hoe eenen ghenaeamt Camerlynck met zyne « complicien ghearriveert waren in Vlaenderen, ende met wat « schipper, midts de mare was alhier met een boodt van Oosthende « vut Jnghelandt overghebrocht te zyne. Ten welken fyne de « voornoomde ghedeputeerde adresseerde aldaer an den souverain « Bailliu van Vlaenderen onder wien zij ghevanghen waren. « Dewelke naer examinacie van diere verkent hebben hoe zijlieden « den XX^{en} septembre daer te vooren overquamen met eenen « vreemden schipper ende Jnghelsman van Zandtwycx ende arri- « veerden ten zelven daghe binnen der haevne deser stede te « drie heuren naer noene, ende heml. houdende bedect binden « zelven schepe tot in den donckeren; zyn alsdan alle ghelyc « vutghegaen up den havendyck ende ghinghen naer Westhende « zonder in stede te commen ofte yeuwers te logieren, al volghende « tzelfs Camerlynck confessie, bij de voornoemde ghedeputeerde « scriftelic overghebrocht. Ende t voorn. voiage ghedaen was tot « ontlastinghe van der stede. Vachierende zeven daghen tot « XVIII s. p. 's daechs » (16 f. 16 s. p.)

(2) De Cousse-maker, I bl. 44.

(1) Zie hiervoren, (aanteekening). — Zie ook De Cousse-maker, III bl. 296.

(2) F^o 45.

§ 2. *De Bestrafing. Het Bewind van Alva.*

Hier mochten vreedzame maatregels—zachtmoedigheid met sterkte gepaard: de bestraffing der kopstukken, de vernedering der opstandelingen, en de goedertierenheid van eenen vorst die zich eerder als vader dan als koning gedragen zou, de begonnen bevrediging voltooien en bestendigen. De koning, vertelde men, ging het land komen bezoeken. Een oogenblik zelfs was er spraak van een koninkrijk der Nederlanden, onder den scepter van Don Carlos. Doch Philips II bleef doof voor de taal der meedoogendheid, die hem door Margareta van Parma, den vernuftigen Granvelle en tot den Paus toe gevoerd werd¹. Eene politiek van strengheid en verdrukking, eene harde, onverbiddelijke kastijding, dat wilde Philips. De plakaten tegen de ketterij moesten in al hunne strengheid ten uitvoer gebracht worden, alhoewel het getal der plichtigen in ruime maat had toegenomen. De wonden welke hij niet had kunnen genezen, toen zij gapende waren, en welke de wijzere en behendigere staatkunde eener vrouw gelukkig had toegedaan, ging hij heropenen².

Hij zond naar de Nederlanden den Hertog van Alva, aan het hoofd van een spaansch leger, en aanveerde gereedelijk het ontslag der Landvoogdes, dewelke bij den koning valschelijk gelasterd en beschuldigd was geweest en zich met Alva's aankomst in eenen onhoudelijken toestand geplaatst zag. Dit leger, 24000 man sterk, bevatte, buiten de italiaansche compagniën, al de spaansche oude soldaten der bezettingen van Milaan en Napels: krijgslieden wier geweldige aard het volk eenen diep schrik inboezemde. De Hertog van Alva bracht hier zes jaren door, zes jaren van verblinde en nuttelooze wreedheid³.

Den 29 november 1569 kwam de maarschalk van den nieuwen gouverneur, den baljuw van Oostende bezoeken, «jn de affaires zynder commissie». Eenige schepenen der stad werden tot het gastmaal uitgenoodigd. Den 27 januari daarna bezocht hij andermaal den baljuw, vergezeld van

«Zijne Excellentie»⁴. Men weet waarin Alva's staatkunde bestond en wat hij hier verrichtte. Wreede politiek; overheersching van den vreemdeling, die den aard van het volk en zijne aloude vrijheden en voorrechten noch kende, noch wilde kennen², met, als gevolg, de uitwijking van duizenden landgenooten die in andere gewesten, in Engeland en in Duitschland, de voornaamste bestanddeelen van 's lands welvaart gingen verplanten: ziedaar hoe men de regeering in eenige woorden kan samenvatten van den man die gekomen was om het land te bevredigen en het nog zieker en onrustiger liet, toen hij het verliet, dan bij zijne aankomst. In de raden der regeering — de «collaterale raden» genoemd — traden personen welke de geest dier instellingen er uitsloot, hetzij om hunne hoedanigheid van vreemdelingen, hetzij om het gering aanzien van hunnen stand. De voorrechten der orde van het Gulden Vlies, met betrekking tot de graven van Hoorn en van Egmont, werden, op bevel van koning Philips³, onder de voeten getrapt. De nieuwe Landvoogd stelde den Raad van Beroerten in — dien het volk «den Bloedraad» heette — uitlegbaar, zegt de geleerde E. Pouillet, door het gevaarlijk stelsel der *raison d'Etat*, maar tegenstrijdig met het openbaar landsrecht en zelfs met de algemeene grondbeginselen van het staatkundig recht⁴ — dien raad die de Inquisitie opvolgde en waken moest op de herstelling der orde; die eerst uit rechtschapen en geëerde rechtsgeleerden, doch weldra uit minder treffelijke leden — vreemdelingen, zooals Roda en Vargas—samengesteld was en die eindelijk zooveel menschen naar de galg of naar den brandstapel zond en hunne goederen verbeurd verklaarde.

Hoezeer die staatkunde het land misnoegde, getuigt het krachtig protest dat herhaaldelijk van gezagvolle mannen, staatkundigen en geestelijken, daartegen uitging en toch eindigde met

(1) Kervyn de Lettenhove, op. cit. I bl. 468 en volgende.

(2) *Les Huguenots et les Gueux*, I bl. 478.

(3) Jules Van Praet, *Essais sur l'histoire politique des derniers siècles*, (2e uitgaaf), bl. 222. Dat Alvas overstreng en door de Belgen gehaat bestuur de oorzaak, ja de voornaamste oorzaak des oorlogs geweest is, zal ik niet ontkennen, schrijft Pater Strada. (bl. 369).

(1) Rek. 1569-70, f°s 44, 44 v. en 50 v. — De stad moest de kosten helpen dragen van het voeder der peerden van Dom Jehan Pacheco, in bezetting te Nieupoort. Doch dit werd de stad wederbetaald. (Reg. 37392 f°s 46 v., 47 en 52).

(2) In dien zin is het dat kardinaal Granvelle schreef tot Philips II, den 23 Maart 1576 (*Correspondance de Granvelle*, VI bl. 34).

(3) *Documents inédits relatifs à l'histoire du XVIe siècle*, uitg. door Kervyn (Brussel 1883), b. 42.

(4) Op, cit., bl. 602.

gehoor te Madrid te vinden, zoodat eene algemeene vergiffenis ten jare 1570 werd geschonken, hier den 24 juli bekend gemaakt¹, dewelke, spijs de uitnemingen² en samengaande met eene « pauselijke, apostelike gratie »³, eenen heilzamen invloed op de gemoederen teweegbracht. Den 18 oktober van gezeid jaar kwam te Oostende meester Jacob Eckins, aartsdiaken der kathedrale van Brugge en vicaris-generaal met Petrus De Palude, deken van Oudenburg, en den Promoteur van het geestelijk hof, te dien einde⁴.

Nu, welke was de toestand te Oostende, in het opzicht der nieuwe godsdienstige gedachten en der toepassing der maatregelen welke tegen de uitdrukking derzelve gericht waren?

In de rekeningsboeken der verbeuringen uitgesproken voor ketterij en met ketterij verwantschape misdaden, treft men, wat onze stad aangaat, zes namen aan: *Adriaan* en *Matheus Aloudt*, *Jan Piers* en *Anna*, zijne zuster, *Arnold Oose* en *Jan De Cuussehe*. Twee hunner, namelijk laatstgenoemde en Jan Piers, maken insgelijks deel van de lijst der personen die te Oostende of te Oudenburg gevestigd waren en door een vonnis van den Raad van Beroerten⁵, uitgesproken den 18 september 1568, na herhaalde dagveerding, bij verstek uit het land verbannen verklaard werden. Nevens die twee namen staan ook die van *Adriaan Schelewaert*, *Paschier Weyts*, *Adriaan* en *Jeroom Oliviers*, ook vermoedelijk meestal van Oostende. De twee laatstgenoemde behoorden ongetwijfeld toe aan het geslacht van JACOB OLIVIERS, dien onze lezers reeds kennen, en waren gebroeders. Zij overleden beiden te Harlingen, in Friesland, de eerste den 17 november 1590, de tweede in maart 1602⁶.

Hadden de inwoners van Oostende met beeldstormers geene kennis gemaakt, ook van de tweede en meer verspreide soort van ketters, deze die enkel aan de openbare belijding der hervorming

plichtig bevonden werden en tegen dewelke nochtans dezelfde wetten waren gericht, hoorden zij alhier weinig spreken.

Men weet dat de eerste gevallen van ketterij zich onder de regeering van Karel V voordeden. Te Oostende ook, in 1542 en 1545, trof men eenige zeldzame personen aan, wier geloofsbelijdenis in twijfel getrokken werd en een onderzoek op aanvraag der schepenen uitlokte¹, ja zelfs, zoo het gebeurde in laatstgenoemd jaar, tot eene terechtstelling door het vuur aanleiding gaf². Doch die afzonderlijke feiten schijnen geen gevoelen noch duurzamen invloed op de bevolking gehad te hebben.

In de maand juni 1561 kreeg de baljuw van Oostende vanwege den Raad van Vlaanderen bevel, twee poorters dier stad, Hubrecht Roeps en Gillis Toors bij name, beschuldigd zich op heiligschendende wijs te hebben uitgelaten tegen het Heilig Sacrament en de Moeder Gods, in hechtenis te nemen en voorbeeldig te bestraffen³. De rekening van het jaar 1564 vermeldt het geval van eenen Leon Sanders die de straf, hem door den officiaal of geestelijken rechter van het Bisdom opgelegd, niet volbracht hebbende, door de wet veroordeeld werd zich aan zijn vonnis te onderwerpen alsmede op O. L. Vrouwdag de Heilige Sacramenten te ontvangen⁴.

De Herdoopers of Anabaptisten, die in onze streek een zeker getal aanhangers hadden, schijnt het, wekten de aandacht der oostendsche wethouders ernstig op. De naam van herdoopers kwam van hunne gewoonte, de aanhangers der secte opnieuw te doopen, hetgeen in hunne oogen alle voorgaande huwelijksverbintenissen vernietigde. 't Was eene soort van geestdriftige visioenzieken, waarvan elkeen zich tot het uitleggen van het

(1) Reg. 37365, f° 53 v.

« Myne heere den provinciael van den Augustynen te Brugghe
« hier commende ten bescriven van der wet jnterroguiere de
« wedewe van Cornelis Hebbens ter cause van diverssche punten
« van den helegghen kersten gheloove, voor zyne vacatie ende
« moeyte XII £.

« Lauwereins Van Essen over de vertheerde costen van mynen
« voornoomden heere den provinciael van den Augustynen te
« Brugghe metgaders die van der wet hem gheselschap houdende
« XIII £ XIII s.

(2) Rek. 1545, f° 49: « Joos Christiaens, cypier van der
« vanghenesse over de steencosten van Clais Vandergore alhier
« gheexecuteert metten viere ter cause van heresie jn als de somme
« van... XX £ p. »

(3) Gailliard, *Archives du Conseil de Flandre*, b. 205, XII. Brief van 4 juni 1561.

(4) Baliererekening van Oostende 1564, (Reg. 14311) f° 4.

(1) Reg. 37393, f° 47 v.

(2) Naamlijst van personen die buiten de vergiffenis gesloten zijn. Staatsarchief Gent, Reg. 43, stuk n° 22, 5 juni 1574. Zie *Les Huguenots et les Gueux*, II bl. 210 en volg.

(3) Aangekondigd den 1 oktober alhier (Reg. 37393, f° 47 v.)

(4) Rek. 1570, f° 50 v. (Reg. 37393).

(5) Rijksarchief, Reg. n° 36 (Vonnissen), bl. 245. (Papiers d'Etat et d'Audience, reg. n° 530).

(6) Aanteekening in het hooger (bl. 142) aangehaald geslachtsregister der Oliviersen. Jeronimus (1521-1602) huwde Jacobina VELTERS, dochter van Adriaan. Adriaan huwde Ampl. Weyts. — Volgens de stadsrek. 1561 was ll. genoemde reeds op dit jaar vertrokken (Issuwen).

Evangelie bekwaam achtte, en die bovendien de gelijkheid van alle menschen in de maatschappij beleden, het gezag hunner leeraars of ministers alleen erkenden en in Christus niet eenen God maar slechts eenen profeet zagen. Ook waren de strafwetten te hunnen opzichte buitengewoon streng. Er waren een redelijk getal herdoopers te Brugge, ten jare 1868, zooals zekere Lorenzo de Villa-Vicencio tot eenen minister van Philips II schreef in eenen brief vol bijzonderheden nopens de leeringen en godsdienstige gebruiken dier secte¹.

Een eerste geval deed zich voor met Luuck Groote, eenen zeeman, ketter en herdooper. Vruchteloos poogde hem Pater J. Vandervelde — Prioor der Augustijnen te Brugge en Dokter in de godsgeleerdheid, om zijne geleerdheid en wel-sprekendheid befaamd² — die door de wet te dien einde uitgenoodigd was geweest en hier vier dagen verbleef, van zijne dwalingen te bekeeren³. Na de zaak aan het oordeel der schepenen van Brugge te hebben onderworpen, werd L. Groote, bij vonnis van 2 maart 1569, veroordeeld om « metten viere gerecht » te worden⁴. Dit vonnis werd op de Nieuwe Markt door den beul van Brugge uitgevoerd. Een ontroerend tafereel zullen wij hier niet ophangen: het feit immers dat de veroordeelde voorafgaandelijk verworgd werd zou hetzelfde allen schrikwekkenden aard ontnemen. Terzelfder tijd werden zijne boeken verbrand; het lijk hing men aan de galg⁵. Het volgende jaar maakt de stadsrekening melding van verscheidene herdoopers⁶, wier getal, namen en hoedanigheid zij verzwijgt, en die, vernomen hebbende dat zij als zulks waren aangeklaagd geweest, de stad verlaten hadden. Na herhaalde, vruchteloze dagveedingen « ten bretecque der stede », in hunne laatste woonplaats en op al de kruisstraten der stad, sprak de wet, op 24 januari 1569, tegen hen de straf uit van eeuwige verbanning uit het graafschap Vlaanderen en van verbeuring hunner goederen. Omtrent hetzelfde tijdstip werd de vrouw van zekeren Sebastiaan Lelong, van Valenciennes — alwaar de nieuwe leer veel aanhangers telde — om aan het Laatste

Avondmaal harer secte te hebben deel genomen, eene geestelijke straf opgelegd¹.

Ter verklaring van den toestand kan ook de volgende briefwisseling verstreken, die echter niet juist tot Alva's tijdvak behoort. Wij bedoelen den brief welken, op 12 februari 1574, de toenmalige Bisschop van Brugge, Remigius Drieux of Driutius, tot Don Luis de Requesens schreef² en waarin wij lezen dat hij van geene kettersvergaderingen (*couventicules ou assemblees*), noch van predikingen van ketters in zijn gewest hoorde spreken. De prelaat vreesde alleenlijk dat de kooplieden en vreemdelingen, zooals Engelschen, Schotten en andere, dien den hervormden godsdienst toegedaan waren, hunne gedachten heimelijk onder het volk mochten verspreiden, daar waar zij veel verkeerden, gelijk te Brugge, Oostende en Sluis.

't Is alsoo werkelijk dat er te Oostende in de maand januari 1573 eene schrikkelijke heiligschennis gepleegd werd door eenen schipper uit een Engelsch koopvaardij-schap. In de kerk komende en eenen priester de mis ziende doen, greep hij van achter, op het oogenblik der consecratie, de Heilige Hostie uit 's priesters handen en betrappelde dezelve met zijne voeten. Hij werd aanstonds in hechtenis genomen en kort daarna, op bevel van den *Auditeur* en den Proost-Generaal van den Gouverneur De Rœulx, levend verbrand, na zijne recht hand afgehouden geweest te zijn³. Ziehier hoe de *Vlaamsche Kronijk*⁴, waarvan het verhaal doorgaans met de oorkonden overeenstemt, dit feit vertelt:

« Ten zelven tyde ligghende binder haven van « Oostende onder andrescepen ende coopvaerders, « een Ingelsche coopvaerder, danof een scippre « commende in de kercke aldaer, ziende eenen « priester misse celebreren, ghecommen zijnde « totter consecratie, greep van achter uutten « anden van den priestere de Hostie, tardende « ende trappelende die onder zijne voeten. De- « welcke van stonden an wiert gheapprehendeert, « corts daernaer levende ghebrant, naer dat zijn

(1) Kervyn, *Doc. inédits* bl. 13.

(2) Een « groot, gheleert ende excellent predikant », zegt Zegher van Male in zijne Lamentatie (*Vlaamsche Bibliophilen*, 3e reeks, n° 3, bl. 11). Zegher van Male stierf den 7 juli 1601.

(3) Stadsrekening 1568, f° 41 en 45 v. (37391) — Baliererekening.

(4) Stadsrekening, f° 45 v.

(5) Baliererekening (Rijksarchief).

(6) Stadsrekening 1569-70, f°s 59 en v.

(1) Baliererekening 16 maanden eind. 15 maart 1568, f° 5.

(2) Rijksarchief *Papiers d'Etat et de l'Audience*. Reg. n° 243 (*Lettres des évêques des Pays-Bas*) f° 19.

(3) Reg. 37395, f° 38: « ghepresenteert den 23^{en} jn lauwe an den « Auditeur ende den prevost-generael van mynheere van Rœulx, « hier commende bij der wet, om executie te doen geschieden van « den person die de Heleghe Hostie uut spbrs handen ghenomen hadde, « elcken vier kannen wijns tot XVI sch. de canne... »

(4) Uitgegeven door M. K. Piot, bl. 441.

« rechter andt afgheauwen was, stervende obsti-
« naet. »

De derde en laatste maal was het dat de inwoners van Oostende den brandstapel voor misdaden van ketterij of heiligschennis hadden zien oprichten.

In die tijden van harde beproevingen voor de katholieke Kerk, was de plichtvergetelheid en afval van geestelijke personen niet de minst gevoelige. Ook in de omstreken van Oostende — Oudenburg¹, Bekeghem², Moere³, Schoore⁴ — trof men zulke voorbeelden aan. Onze stad werd daarvan niet gespaard. Om niet te spreken van de bezoeken welke in de jaren 1569⁵ en 1570⁶ nopens de kerk plaats grepen, en die wellicht niet zonder eenige betrekking met deze zijde van den toestand zullen geweest zijn, lokte hier de levenswijs van zekere zusters van het Godshuis een onderzoek uit, eerst vanwege den gardiaan van het Minderbroedersklooster van Brugge, den 31 oktober 1570⁷, later, den 10 oktober 1577, vanwege den provinciaal en overste der Mendicanten-orde⁸. En, in hetzelfde jaar, zond de Bisschop van Brugge zijnen Aartsdiaken en zijnen secretaris, om door hunne prediking den ergerlijken indruk weg te nemen veroorzaakt door het gedrag van twee geestelijken, onder andere pastoor Andries Aernouts, die zijne heilige geloften onder de voeten getreden en naar Zeeland de wijk genomen had⁹. Men vindt hem later, tijdens de belegering van 1601-1604, als « ziekentrooster » terug¹⁰ en nadien, als aanhanger van zekere hervormingssecte¹¹, in Zeeland.

Zonder evenwel te willen beweren dat er alhier geene aanhangers der nieuwe leering gevonden werden, schijnen de daadzaken door de eventijdige oorkonden aangegeven te moeten betoonen dat zij een gering getal uitmaakten onder de oostendsche bevolking, ter opheldering van wier

algemeene gezindheid wij straks een kenschetsend feit aanhalen zullen. Men mag dus zeggen dat hetgeen wij de godsdienstige staatkunde van Alva noemen zullen, voor onze stad eene zaak van ondergeschikte aangelegenheid geweest is. Van grooter belang was de stoffelijke politiek van het spaansch bewind.

Oostende — waar de openbare rust tot hiertoe, sedert het begin der beroerten, alleen door eene poorterswacht verzekerd was¹ — behoorde tot het getal steden die bestemd waren om eene spaansche bezetting te ontvangen. Een oogenblik dacht men er aan ruiters alhier te zenden doch, nadat de stad de moeilijkheden en den last zulker bezetting had vertoond, werd er van dit ontwerp afgezien². Te vergeefs poogden de schepensraden van Brugge en het Brugsche Vrije, bij dewelke Oostende en de andere zeesteden zich aansloten (2 mei 1571), van den last eener vreemde bezetting ontslagen te worden. In die kwartieren immers waren de ketters noch talrijk noch buitensporig geweest³. Te Brussel komende vernamen de afgeveerdigden dat de smaldeeling der krijgskorpsen reeds een voltrokken feit was⁴. Zelfs slaagde de oostendsche afgeveerdigde — JACOB OLIVIERS — er niet in van den Hertog de vermindering der voor Oostende bestemde bezetting, van twee compagnieën op ééne, te bekomen — in de andere zeesteden lag er ook maar eene compagnie — ter oorzaak van den zwakken geldelijken toestand der stad, die groote zeewerken te bekostigen had en met een aanzienlijk achterstal stond⁵. De Hertog van Alva antwoordde dat de stad nog voor zekeren tijd geduld hebben moest. De afgeveerdigde verschaftte zich het afschrift van « de poincten annegaende t gouverneren » der soldaten en de lasten welke de poorterij (burgerij) te dragen zou hebben te hunnen opzichte.

Den 15 mei 1571 kwam Fernando Meto, Alfere of vaandrig van Goncale Douaille, met honderd busschieters in bezetting liggen te Oostende⁶. Kort en tijd nadien kwamen Jehan Sallasar Serviento en eenige edellieden met Jehan De Camargo,

(1) *Histoire du Séminaire de Bruges*, door A. C. De Schrevel, I, b. 786, tekst en aantekeningen. (Brugge, 1895).

(2) Rijksarchief, rekeningen der balie van het Vrije.

(3) Staatsarchief van Gent, Briefwisseling v. d. Raad van Vlaanderen (31 oktober 1563).

(4) Staatsarchief van Brugge, R. n° 13317.

(5) 16 sept. (Deken van Oudenburg).

(6) 26 oogst: dezelfde, « commende by der wetjn de affaires van zynder officie by laste van den busscop van Brugghe » (f° 5 v.). Den 20 juni 1572 deed Remig. Drieux zijn eerste bezoek te Oostende (Rek. 1572, f° 36).

(7) Rek. 1570-71, f° 50 v.

(8) Reg. 37399, f° 54, (1576-77).

(9) Ib. f° 54 v. — Geslachtsregister Oliviers.

(10) Fleming, b. 540.

(11) *Levensberichten van Zeeuwen*, door Nagtglas, 2e aflev. b. 371.

(1) Rek. 1567. wacht voor het Stadhuis; Rek. 1568, aankoop van hellebaarden; Rek. 1569, f° 54, poorterswacht; f° 56, onderhoud der hellebaarden.

(2) Stadsrekening.

(3) Zie *Troubles religieux du XVIe siècle au quartier de Bruges, 1566-1568*, par le Chanoine A. C. De Schrevel (Brugge, 1894), f° III. Zie ook Staatsarchief Brugge, Reg. n° 25, f° 230 v. 26 nov. 1568.

(4) Reg. 37393, f° 61 v.

(5) Reg. 37393 v. h. Rijksarchief (1570-1571), f° 61 v.

(6) Reg. n° 37393 (rek. 1570-71), f° 70.

commissaris, de logisten bereiden voor zijne twee vendelen bestemd om de honderd busschietters te vervangen¹, dewelke omtrent een half jaar hier verbleven. Het eenigste feit van zeker belang dat in dien tijd alhier geschiedde en ter gelegenheid van hetwelk de Spanjaarden die in Oostende lagen vermeld worden, is de verovering van een rooverschip, door eenige zeelieden met behulp van soldaten der bezetting. Het schip had zes stukken geschut aan boord, dewelke kapitein Salasar zich als buit aanmatigde: de stad mocht ze tegen klinkende munt afkopen. Daar spreken wij verder van. De burgers moesten de Spaansche soldaten herbergen en hun den kost geven, « om met hen wel staan », ja hun geld leenen, soms hunne personen en goederen kosteloos vervoeren; de bakkers en beenhouwers moesten brood en vleesch aan verminderden prijs leveren, terwijl de stad de huisvesting en den mondkost te betalen had der kapiteinen en van hunne vaandrighs, benevens het onderhoud hunner peerden, om van geene andere onkosten te spreken. Daarmede 't was niet al: de Spaansche soldaten hadden hunne « lichte vrouwen » (puteynen) mede: aan die ook moest men, willen of niet, huisvesting geven. Dit alles zal duidelijk worden uit de beknopte opgaaf der omstandige rekening van hetgeen het zesmaandelijksch verblijf te Oostende van die bezetting aan de stad kostte. Het hoofdstuk waarin de bedoelde uitgaven staan aangeduid is betiteld als volgt:

« Ander vutgheven van dispense ende theerynghe
« van soldaden, servitien ende anders, dat de stede
« dese voorledene zomere te coste gehad heeft,
« van twee compaignien jnfanterie espaignole,
« onder de conduyte van Johan Sallasar Sermiento
« ende Goncalles Douaille, hier ghelogiert gheweest
« hebbende den tyt van omtrent zes maenden als
« hier naer volcht². »

1. Aan Anthone De Voldere, weerd in de *Drie Koningen*, voor 5 maaltijden, den 15 mei 1571 en volgende dagen genomen door Hernando Nieto, vendeldrager (*alfere*) van Goncaille Douaille, alsmede voor de tering van Johan Sallasar Sermiento en eenige zijner edellieden, gekomen met Jehan De Camargo, commissaris om de logisten te doen gereed maken voor zijne vendels, de onderhoudskosten der peerden daarbij gerekend, tot 6 juni 1571. f 284-13-6

2. Aan den messagier, H. Crauwels, voor brieven-

dracht en een last turf verbrand in de wacht (*guardie*) der soldaten. 33-16-0

3. Brandhout voor dezelfde wacht, genomen van het stadszeehout, daar langs de zeekust geen ander hout te bekomen was. Geschat op ten minste (zonder den arbeid te rekenen voor zagen, vervoeren, enz.) 300-0-0

4. Oprichting van het wachthuizen op den «cayedyc»; herstelling van het huis van Lucas De Vildere, waar de soldaten laatst hunne *guardia* kwamen houden; kosten betaald in het *Vleeschhuus* waar-die eerst was. 48-0-0

5. Hulpgeld — van eene buitengewone belasting voortkomende — aan eenige poorters die in staat niet waren hunne soldaten den kost te geven. 1143-11-6

6. Den messagier voor brieven gedragen te Antwerpen naar Dom Frederico (13 dagen reis). 15-12-0

7. Kosten van vervoer van personen en zaken¹. 111-5-0

8. Anthuenis De Voldere, voor eene reis naar Antwerpen om aan Dom Frederico eenen brief te bestellen vanwege kapitein Sallasar, bericht gevende van de gevangenneming van Jan Van Reinsdorp, zeeroovers², en antwoord verzoekende (7 dagen reis). 24-0-0

9. Hubrecht Lauers en Kaerel Parent³, heelmeesters, voor « curatie » gedaan aan zekeren Jan Van Brugghe, bijgenaamd *Zwarte Jan*, die in de maand oogst door de Spanjaarden gekwetst was geweest. 6-0-0

10. Hulpgeld aan de beenhouwers, voor het verlies op het vleesch, aan de bezetting geleverd, waarvan de kapitein (Sallasar) « het magistraet... » bedwonghen heeft an de soldaden te doen uut-
« leveren » het osse-, koei-, kalveren-, schapen-
en « weeren » vleesch aan verminderden prijs, (5 s., 8 g. voor elke koei of elken os, 12 g. voor elk schaap of kalf):

Vinchent Olaere,	100	schapen en 20 koeien ;
Jan Zwancke,	60	» » 20 » ;
Pieter Roels,	66	» » 15 » ;
Pieter Vande Linde,	33	» » 2 kalvers ;
Jacques Toors,	36	» » 9 koeien ;
Jan Melebrecht,	8	» » 2 » ;
Gillis Toors,	35	» ;
Pieter Van Pamele,	10	» en 2 kalvers ;
		435-12

(1) Ibid.

(2) Reg. 37394, f°s 69 v. tot 78

(1) Wij trekken hier artikels 7-11 en 14 samen.

(2) Zie verder.

(3) Zie geslacht Oliviers.

11. Hulpgeld aan ANTHUENIS MUENICX, voor voor verlies op het brood, nogmaals bij dwang aan de soldaten der bezetting aan verminderden prijs geleverd (5 mijten op elk pond wit brood en 3 sch. te week voor zijnen dienst); 39418 pond brood. 448-12-6

12. Pieter Roels, voor levering van 37 steen en 4 1/2 pond keersen voor de *guardia*. 56-12-6

13. Tering en dienstkosten van kapiteinen en « alferesen ». 1) Kapitein Sallasar: 764 1/2 pond schapenvleesch, aan 23 s. 4 g. het 100 pond; 1159 1/2 pond koeivleesch, aan 14 sch. 7 g., en 22 1/2 pond kalfvleesch. 210-8-0

Kiekens, gevogelte, visch, pasteien, suiker, specerij en boter. 267-17-6

N. B. Ongerekend: olie, azijn, hout, zeep en keersen; ook de kost eener keukenmeid, gedurende den tijd dat de kapitein bij *Nic. Le Roy* ten huize lag (tot 10 oogst).

Bier (keyte; klein bier, « 's heeren bier ») aan Sallasar geleverd (11 1/2 tonnen en 246 1/2 stoopen). 76-10-0

Brood (geleverd door ANTH. MUENICX). 131-18-4

Rundvleesch (geleverd door Ad. Maes en Jan Bailleul). 4-18-0

Schapenvleesch (geleverd door J. Melebrecht). 0-43-6

Rijnsche en Orleaansche wijnen (geleverd door A. De Voldere). 108-19-0

Betaald aan denzelfden De Voldere, voor schapenvleesch, een konijn, « harders », en een noenmaal voor den alfer « die t zynent quam eten « by laste van den voornoemden Sallasar, midts « dat hy zyn maeltyt gedaen hadde ». 7-4-6

Aan Anthonyne, vrouw van Gwydo Aerbout¹, om Sallasars markt te doen en zijn linnen te wasschen. 24-0-0

Anth. De Voldere, voor het onderhoud van vier peerden, ten dienste van Sallasar en van zijnen alfer, van 7 juni tot 19 october. 288-8-0

Kosten der genezing van den kamerling-secretaris van den kapitein en van den dienst van zijnen « hooftmeester » en drie dienaars alsmede van den soldaat te Jan Vandere's. 123-14-0

Verlies op 255 rijksdaalders aan den kapitein geleend, den 22 mei 1571. 25-10-0

« Theergelt » betaald aan den kaporaal en 8 soldaten die den 14 oogst den kapitein en 2 andere personen van het ingebracht roofschip naar Brussel voerden. 62-0-0

2) Kapitein Goncaille Douale: vleesch, brood, bier en zout. N. B. Ongerekend de azijn, olie, keersen, zeep, hout, keukenmeiddienst, enz., gedurende den tijd van zijn verblijf ten huize van NIC. VELINCX. 589-9-6

Onderhoud zijner 2 peerden bij L. Maes, weerd in den *Papegaai*. 154-16-0

Teeringskosten van Hernande Nieto, « alfer » (vleesch, bier, brood). 356-11-6

Idem ten huize van A. De Voldere, ten tijde dat hij kapitein was der eerste compagnie genaamd « besoingnes », dewelke vertrok met de aankomst der 2 andere compagniën (engelsch bier en wijn). 21-6-6

Id. ten huize van NIC. VELINCX, waar dezelfde eerst logeerde, van 19 tot 31 mei, voor den kost van denzelfden en van zijne « camaraden », benevens 2 maaltijden genomen door Goncalle Donale en zijn gezelschap. 112-3-6

14. Geld geleend aan de soldaten door de poorters die ze huisvestten. 549-3-0

N. B. Hier niet medegerekend, als moettende door den Hertog terugbetaald worden.

15. Toelaag aan den pachter van het bakkersaccijns, voor het derde zijner pacht, wegens brood geleverd in het ammonitiehuis der soldaten, voor 't welk geen accijns is betaald geweest.

N. B. Betaald aan Pieter Van Ronne, borg van Pieter Van Botemberge, pachter van dit accijns. 15-8-0

16. Toelaag aan Joos Fys, pachter van het huizeken, staande aan de deur van het Schepenhuis, hetwelk hem de soldaten hadden afgenomen ten dienste van hunnen « wapenschuerder ». 6-0-0

17. Dienst van Sr Lodewyck « gehouden ende « gedaen hebbende de soldaten de ammonitie van « huerlieden wyne »¹. 42-0-0

18. Pieter Van den Dycke, wiens huis men gebruikt heeft tot woonst der spaansche lichte vrouwen of « putaynen », en die bovendien het brandhout heeft geleverd en de soldaten met kar en peerd gediend. 15-12-0

19. Christoffels Van den Dycke, wien de andere compagnie voor hetzelfde doel een zijner huizekens nevens de « vierschare » afgenomen hadden. (Zonder de schade te rekenen aan het huis toegebracht en den kost van 2 soldaten met eene vrouw en eenen « monsatjo »). 36-0-0

(1) F^o 77: « Dewelcke servitien hy overgestelt hadde Anthuenis « Muenicx, jn recompense dat hy aldaer met zyne wyfve ende « een monsatjo (*kind*) de cost gehadt heeft ».

(1) Komt later voor in het gebeurde van 5 oct. 1572.

20. Huur van tin, ten dienste der kapiteinen en alferesen, wier gasthofmeesters geen tin genoeg daartoe bezaten. 18-0-0

21. Aan de weduwe van Bertelmeeus De Landmetere, voor de huisvesting en den kost van 2 soldaten en eenen « monsatjo », zijnde daardoor meer belast geweest dan een ander poorter. 30-0-0

Het rekeningsken bedroeg de som van 5638 pond, 12 schellingen en 4 penningen parisis; en het stedelijk budget bestond maar uit iets meer dan 20,900 £ ontvangsten dit jaar¹! In de rekening waren de kosten niet begrepen, gedoogd door de burgers in wier huizen de soldaten gehuisvest hadden, aangezien, zegt de tekst dezer rekening, « de meeste menichte van dezelve poorterie de « voornoemde soldaden den cost ghaven van eten « ende drincken, om met hemlieden jn payse (*vrede*) « te blijven ».

Nutteloos geklaagd bij de regeering: er was geen geld²! Eene « ommestelling » werd gelegd op de poorters en inwoners, die met geene soldaten belast waren geweest, ter hulpe van de andere « de macht niet hebbende » die te onderhouden. Zij bracht 919 £ 11 s. p. op³. JAN KIEN werd met de uitdeeling van dit hulpgeld belast.

Moet men verwonderd zijn dat de wethouders al deden wat zij konden om van zulk eene bezetting verlost te worden? Pas eenige weken lagen de Spanjaarden hier of zij zonden — den 26 der maand juni 1571 — weder hunnen pensionaris, JACOB OLIVIERS, naar Antwerpen, alwaar het Hof zich toen bevond, om den Landvoogd er toe te bewegen de stad Oostende en hare inwoners van de huisvesting der twee compagniën spaansch voetvolk te ontslaan, « regart nemende up den « schamelen staet van de voornoemde stede, t last « van de dicaigen daerjnne die by den laetsten

« hooghen vloet ghevallen was, metgaeders van de « schamele visschers die, overmidts de rooverie « ter zee ghebeurende, gheseccludeert waren om « haer costen te moghen winnen »¹. Het antwoord luidde dat, zoohaast de nood der piraten (zeeroovers) zou opgehouden zijn, de bezettingkorpsen zouden mogen vertrekken. Ziedaar al wat de Pensionaris gekrijgen kon. Dat was bijkans zoo-veel als niets. Den 22 oogst nieuwe stappen. Dien dag vertrok de stadsgriffier *Nicaisin Le Roy* naar Brussel, in gezelschap van Anthonio Splinter, secretaris van graaf Affietadi — die zich nogal moeite getroostte om de stad in hare pogingen te doen gelukken, en Dom Frederico en andere hovelingen belangstellend maakte ten gunste der stad² — met brieven « van faveure » gericht tot gezeiden Dom Frederico en andere kapiteinen, om het vertrek der soldaten nogmaals af te vragen. De zending van *Le Roy* leverde eenen voldoende uitslag op, doch niet zonder « groote sollicitude ende labeur ». De twee compagniën kregen bevel de stad Oostende te verlaten³, alwaar zij voorzeker geen aangenaam aandenken achterlieten. Of de Oostendenaren tevreden waren wegens het vertrek hunner « beschermers »!

Het was echter slechts voor een goed jaar dat de stad zich over vrijdom van bezetting verheugen mocht. De gebeurtenissen van oktober 1572, waarvan het verhaal verder voorkomt, was in de gedachte der regeering een genoegzame reden om Oostende wederom met eene bezetting te belasten.

Na eerst met de Spanjaarden kennis gemaakt te hebben, mochten de Oostendenaren kennis maken met de Walen. Kapitein Manny kwam den 12 december 1572 te Oostende liggen met een vendel waalsche voetknechten⁴.

Toen Manny's bezetting hier een half jaar op de kosten der gemeente gelegen had, hetgeen niet langer meer mogelijk was, vroeg de wet om dezelve vervangen te zien worden door eene compagnie van de Vier Leden⁵. Dit verzoek werd ingewilligd. Jonker Pieter Van Destinghen kreeg bevel, vanwege den graaf van Rœulx, kapitein Manny te vervangen, die met zijn volk op de vloot geroepen was⁶. Nauwelijks was hij hier een paar

(1) De stad ontleende te Antwerpen eene som van 2400 £ a. 12 % — een interest die eene opmerking vanwege de Commissarissen uitlokte (Reg. 37394, f° 12 v.). Op hare aanvraag belastte de stadsgriffier (N. Leroy) eene hofstede te Clemskerke met een bezet van 864 £, den penning 16, om die som aan de stad tegen eene schuldbekentenis ter leening te geven.

(2) Het volgende, geschreven door Jan De Croy naar den Landvoogd (Hulst, 30 juli 1573) doet zien dat de soldaten nu en dan maar mageren kost kregen. Van de noodige betaling der soldaten sprekende: « Les soldatz s'en vont journallement sans congiet, « tellement que en aulcunes compaignies principalement celle « qui est en guarnison a Lescluse, y at fort peu de gens pour ne « pouoir auoir au dit lieu nul credit, estant la ville trop pauvre, « comme est aussy celle qui est en guarnison a Oosthende. » (Rijksarchief, Rekeningenkamer, Liassen van briefwisselingen (*Lettres closes*), n° 130).

(3) 37394, f° 13 v.

(1) Rek. 1571-72, f° 48.

(2) Rek. 1571 (Reg. 37394), f° 44 v.

(3) Ibid., f° 57 verso en volgende.

(4) Reg. 37395 (Rek. 1572-73), f° 37 v. Zie ook 37397, f° 46 v.

(5) Ib., f° 43, (R. 37395).

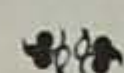
(6) Reg. 37395, f° 38 v. (24 februari 1573).

weken of Jonker Jan D'Orvael, luitenant van den heer Van Proven, kwam, den 8 maart 1573, het bevel overnemen¹. Pensionaris OLIVIERS, die met het indienen van het verzoek om het vertrek van kapitein Manny en zijne soldaten gelast was geweest, vroeg ook, in den loop zijner reis van 22 mei 1573, namens de wethouders, de terugbetaling der hooger medegedeelde rekening van het onderhoud van Sallasar's en Douaille's spaansche soldaten en gaf aan den Commies Damhoudere, van het Financiewezen, afschrift dier rekening, « wesende deselve requeste van « diere omme daerof te verwachten oportunitéyt « van tyde »².

Kapitein Manny liet juist ook geen zeer aangenaam aandenken achter zich. Den 30 maart 1573, op bevel van den gouverneur van Vlaanderen, leende de stad Oostende aan dien officier eene som van 1322 pond parisis—tegen eene door hem onder-teekende schuldbekentenis — ten einde hem de betaling toe te laten eener halve maand solde aan zijne compagnie voetknechten, en opdat de bezetting van toen af op eigene kosten zoude leven, zonder de bevolking nog lastig te vallen, die de gezegde compagnie meer dan negen weken, en de honderd « harquebousiers » van den heer Van Proven, onder het beleid van Jehan D'Orvael, vijf weken lang onderhouden had³. Kapitein Manny had schriftelijk beloofd de geleende penningen terug te betalen wanneer hem de koning voor zijne diensten zou voldoen. Of de stad hare penningen terug-bekwam, zullen wij verder zien. Van eenen anderen kant bewam zij medehulp, onder vorm van levering van brandhout voor de wachthuizen der bezettings-compagnie, eerst, na verscheidene onderhandelingen en op bevel van den Gouverneur van Vlaanderen, gedurende 2 maanden vanwege de steden Oudenburg en Ghistel (februari 1573⁴), vervolgens van verscheidene dorpen, waar het brandhout overvloediger was en wier inwoners van de schaarsheid van hout te Oostende

gebruik maakten om die brandstof alhier te koop te stellen, namelijk Eerneghem, Ichteghem, Couckelaere en Aertrycke (mei en juni 1573¹). De stad had zich te dien einde tot den Raad van Staat te Brussel gewend in de maand mei, die haar verzoekschrift naar den Raad van Vlaanderen zond. De Raad beval aan het Vrije de hoofdmannen van gezeide parochiën of gemeenten te ontbieden en tot deze medehulp aan te zetten².

Den 5 september 1573 kwam jonker Jacques Vanhecke, kapitein en zijn lieutenant, gezonden vanwege den graaf Van Rœulx, gouverneur van Vlaanderen, om hier in bezetting te liggen³.

De geldelijke politiek van Philips' vertegenwoordiger in de Nederlanden was zoo niet de voornaamste, toch voorzeker eene der voornaamste grieven welke hem, op stoffelijk gebied, werden ten laste gelegd. De nieuwe versterkingswerken door Alva gebouwd en het onderhoud van zijn talrijk leger trokken weldra de Staatskas droog. Na eerst te vergeefs beproefd te hebben de instelling van den 10^{en} en 20^{en} penning van de staten 's lands te verkrijgen, stelde de Hertog van Alva die zelf in — tegen het recht der vertegenwoordigers der onderdanen, vrijelijk en op bepaalde tijdstippen de openbare lasten te stemmen. Vruchteloos poogden hem staten, steden, raadsheeren en geestelijkheid — onder andere de drie Bisschoppen van Vlaanderen (Brugge, Iper en Gent) de onrechtvaardigheid en de nadeelen, voor handel en nijverheid, van dien hatelijken maatregel te vertoonen⁴.

In Vlaanderen bijzonderlijk werd er over de nieuwe geldelijke maatregels gemord. Eene vergadering greep den 30 oktober 1571 te Nieupoort plaats, om te « adviseren » nopens het plakkaat van den tienden penning, in betrekking tot den haring en de visch. Krachtens besluit in die bijeenkomst gevat, bracht elke stad, in de volgende,

(1) Ib. f° 39. Er valt hier te bemerken dat de stappen aangewend door Pensionaris Oliviers tot het bekomen van het vertrek van kapitein Manny (Rek. 1572-1573, f° 43) ten onrechte moeten aangegeven geweest zijn op de dagteekening van 22 mei 1573, ten aanzien der feiten hier vermeld op 24 februari en 8 maart 1573. Zie ook f° 49.

(2) Reg. 37395, f° 43 v.

(3) Reg. 37395, f° 49 v. en 10 v. — Die som werd in de stadsrekening 1572 in uitgaven gebracht om « jn memorie te blijven « van tselve naermaels te repeteren de commoditeyt vallende ».

(4) Reg. 37395 (1572), f° 38 v. Verzoekschrift van Oostende.

(1) Zelfde reg., f° 43.

(2) Staatsarchief Gent, Briefwisseling van den Raad van Vlaand. Brief van den Raad van Staat (9 juni 1573, in 't fr.). Id. van den Raad van Vlaanderen (12 juni 1573, vl.) aan de schepenen van 't Vrije.

(3) Rek. 1573-74 (Reg. 37396), f° 44: « ... Hier ghezonden by « mynheere den grave van Rœulx naer t vertrecken van den « capiteyn Manny », zegt de tekst. Doch hoe dit laten bestaan met dien van 24 februari 1573, hooger vermeld?

(4) *Les Huguenots et les Gueux*, II, bl. 395 en volg.

hare redenen bij geschrift te voorschijn, dewelke men dan tot een gemeen vertoog samensmolt. In het opstellen van dit stuk werd er gebruik gemaakt van het uitvoerig vertoogschrift der Staten van Zeeland en Holland, waar de schepenen van Oostende afschrift van deden lichten¹. Door dit vertoog, dat gericht was tot de Vier Leden van Vlaanderen, om door dezelve in hun antwoord op de uitveerdiging van dit onvolkslievend plakkaat in aanmerking te worden genomen, werd er vrijdom van deze buitengewone belasting voor de visch en den haring verzocht².

In onze stad werd de inzameling van den honderdsten penning eerst toevertrouwd aan JAN BUSSCHOP en *Jacop Gheertssone*³.

De ijver in het betalen en inzamelen dier belastingen was niet zeer groot, hier zoowel als elders, blijkens de herhaalde waarschuwingen van hoogerhand nopens dit punt⁴. Zoo bij voorbeeld den 6 december 1571, kwam een lid van den Raad van Vlaanderen, namens den Hertog protest

aanteekenen tegen het gemis van vooruitgang wegens den magistraat van Oostende op het stuk der betaling van den tienden en twintigsten penning, tegenstrijdig met het plakkaat¹. Deswege zond de wet den burgemeester OMAER COLEN, den pensionaris JACOB OLIVIERS en JAN BUSSCHOP, algemeeneninzamelaar dier penningen, naar Brugge om met den griffier dier stad, meester F. De Groote, het bedoeld plakkaat te overzien en gemeld verzet te bespreken, ten einde de inning dezer belasting voort te zetten « zo die van der wet van Brugghe, « daer onder dese stede sorteert, hemlieden regu- « leren zouden »². In den loop van het jaar 1571 hadden geene openbare koopdagen van roerende goederen plaats — ten oorzaak van den 10^{en} en 20^{en} penning, en de stad zag zich in de noodzakelijkheid den pachter van het « stokhouderschap », op zijne aanvraag, eene toelage van 7 ℓ 6 schellingen parisis als vergoeding te schenken³.

§ 3. Betrekkingen met Engeland.

Eene zeer belangwekkende bladzijde der geschiedenis van dit tijdvak van onlusten en kwellingen van allerlei aard wordt opgeleverd door de betrekkingen met de Engelschen en de Engelsche regeering. De omstandigheden der gebeurtenissen op zee, de uitreeding van oorlogsschepen, de zending, naar het hof van Londen, van een gezantschap vanwege de Drie Zeesteden van Vlaanderen, de ijver der stad Oostende, de wisselvalligheden op het gebied der betrekkingen onder de gezeide steden en van die steden met deze van Holland en Zeeland: dit alles wekt de belangstelling op van den navorscher en zal er ook, hopen wij, den lezer inboezemen. Nogmaals was het te doen om aanvallen op zee, dewelke niet altijd het eenvoudig gevolg waren van de immer heerschende plaag des tijds: de zeerooverij,

maar niet zelden van de gespannen betrekkingen tusschen de regeering van Engeland en die van Spanje of der Nederlanden.

De Engelsche regeering was in verschil met de Fransche, eerst ter oorzaak der tusschenkomst dezer laatste in de beroerten van Schotland, waar Maria Stuart, het slachtoffer van Elizabeths wreede hartstochten, op den troon zat, vervolgens van den onderstand van harentwege aan de fransche Hugenen verleend, dewelke haar die ten gevolge de stad Havre-de-Grâce ten pande hadden gegeven. De zeeroovers van beide landen doorkruisten de zee en de vlaamsche visschers mochten meer dan eens met hen kennis maken. De Fransche zeeroovers die Philips' onderdanen schade hadden toegebracht, kregen toegang in de Engelsche havens⁴; men zag zelfs Engelsche krijgslieden den zeerooverstiel onder eenen Franschen naam aangaan⁵. Een oogenblik dorsten de schepen

(1) Rek. 1571-72, f° 59 v (Reg. 37394).

(2) Stadsrekening 1571-72, f° 51. (Reg. 37394).

(3) Staatsarchief te Gent, briefwisseling van den Raad van Vlaanderen, reg. n° 37.

Op hare renten betaalde de stad Oostende ten jare 1570, wegens den honderdsten pennin^g, de som van iets meer dan 181 pond parisis (Reg. 37393, f° 67).

(4) Stadsrekeningen, *passim*.

(1) Reg. 37394, f° 45.

(2) Ib. f° 51 v.

(3) Rek. 1572-73, f° 50 (R. 37395).

(4) *Relations politiques des Pays-Bas et de l'Angleterre sous le règne de Philippe II*, publiées par le Bon Kervyn de Lettenhove, III bl. 234.

(5) Ibid. bl. 248: « Il est étrange de voir les soldats de la reine se transformer en pirates avec une patente de rebelles français ».

hunne havens niet verlaten; aldus schreef Richard Clough, zinspelende op Zeeland¹.

In Engeland was de stiel van zeeroover toen ten tijde juist niet zeer misprezen; wel integendeel zou men mogen zeggen. In het jaar 1563 waren er in de vier zeeën die Englands kusten bespoelen niet minder dan 400 bekende zeeroovers, waaronder vele tot deftige familiën toe behoorden².

De Engelsche zeeroovers, die den admiraal hunner regeering al hunnen kant hadden³, vielen de Spaansche en Nederlandsche zeevaarders en visschers op het lijf, even alsof zij met vijanden te doen hadden. Den 10 Juli 1560, op voorstel der stad Oostende, greep er eene vergadering der Drie Zeesteden van Vlaanderen plaats om maatregelen te nemen ten gevolge der *predation*, *spoliation* en *invasien* der Engelschen ten nadeele der vlaamsche visscherij in de laatste « korfreis ». Of er inderdaad gewichtige maatregelen genomen werden, is ons niet bekend. Waarschijnlijk neen. De toestand duurde echter voort: de Engelschen spaarden de Vlaamsche visschers niet, voornamelijk in de « dogghevaart » van het jaar 1561.

En werkelijk, in de eerste helft van 't jaar 1561 beroofden zij verscheidene Oostendenaren. JAN THIESSE en *Andries Geleins* — vertelden dat zij te Boston zijnde, William Johnson zijn rooversschip zagen gereed maken, denzelfden die een jaar vroeger het houtschip geroofd had van zekeren Adriaan Dhaene van Zierikzee, dewelke te Boston ten gevolge zijner wonden overleed. Terwijl hij zijn schip aan 't reeden was, hoorden zij 't volk zeggen dat hij zich tot den zeeroof bereidde: « Ah! Jonson, Jonson », zei men, « waarom gaan rooven en buiten op zee, gij hebt zulks toch niet noodig! »

Den 1 Juni van gemeld jaar kwam het schip van NIKOLAES VELINCX van de vischvangst in 't noorden, na zes weken reis, terug, toen het in de nabijheid der engelsche kust door de bemanning van een zwart schip werd aangerand. Tien mannen, met zweerden, bogen, pijlen, zwarte « *bills* » en ander rooverstuig gewapend, sprongen aan boord. Zij ontnamen de Oostendsche visschers hunne kleederen, braken hunne vischtonnen open — ter uitneming van 18 tonnen die aan hunne opmerk-

zaamheid ontsnapten — en roofden boven de 40 tonnen gezouten visch, 200 lengen, 300 « stapelvisch », 200 *cooles* en 2000 « corteringhen », benevens al hun tuig. Na de bemanning twaalf uren in de kiel van het schip gehouden te hebben, deden de roovers ze van plaats veranderen, ontnamen hun nog iets van den spijsvoorraad en de uitrusting en verlieten ze, zeggende: « Vaart nu naar Vlaanderen terug en draagt aldaar dit nieuws mede ». Men schatte de geroofde voorwerpen op 85 pond vlaamsche munt¹.

In de maand mei van het zelfde jaar werd het schip van ADRIAEN VELTERS (of VELDEERS), van de korfreis terugkeerende, door twee Engelsche rooversschepen achtervolgd, van den noen tot 's anderdaags 's morgens. De schuimers ontnamen de visschers 12 tonnen visch, 500 stukken « stapelvisch », de drie vierden der koppels lengen en 16 kabeljauwen, alsmede hun tuig. Bij het opkomen van een onweder verlieten zij het Oostendsch schip, hetwelk zij al wegvarende beschoten om de bemanning den lust te benemen hunne aanvallers met de oogen te vervolgen en te erkennen.

Te Sinxen 1561 werd NIKOLAES VELINCX's schip andermaal aangerand, ook in de korfreis, door de bemanning van een Engelsch rooversschip — dat het voorkomen had van een visschersvaartuig — na op hetzelfde eenige geweerschoten te hebben gelost. De Engelschen — die gewapend waren — sloegen de Oostendenaren, voornamelijk den kapitein, VINCENT KIEN, en ontnamen hun twee tonnen kabeljauw. Op het zicht van twee naderende schepen haastten zij zich met hunnen geringen roof uit de voeten te maken. Het verslag van een onderzoek nopens die zaak, gedaan door de schepenen van Oostende, werd naar Engeland gezonden².

Nogmaals op voorstel der schepenen onzer stad, vergaderden de zeesteden te Nieupoort, den 20 juni van gemeld jaar (1561). Men besloot eene afveerdiging te zenden naar het Hof van Brussel om van den vorst « provisie » te bekomen. De regeering gaf aan de afgeveerdigden der Drie Vlaamsche Zeesteden gesloten brieven, gericht tot den Afgezant van Philips II bij het Hof van Koningin Elizabeth, den Bisschop van Quadra³. Hierop nieuwe bijeenkomst in de hoofdstad der

(1) Ibid. bl. 263 (7 maart 1563).

(2) *English historical Review*, Juli 1891.

(3) « ... l'Amiral, par son avarice et ses robberies, qui laissent « faire sur les bons marchands... » Brief van d'Assonleville, 17 april 1563 (*Relations politiques des Pays-Bas et de l'Angleterre*, III, bl. 333).

(1) Archief van Londen.

(2) Ibidem.

(3) *Relations politiques des Pays-Bas et de l'Angleterre, sous le régime de Philippe II*, IIIe Boekdeel, bl. 529-533.

kuststeden, den 1 juli, alwaar besloten werd in persoon deze brieven aan den Afgezant te gaan bestellen, om hare stem te voegen bij deze van de Nederlandsche regeering. Inderdaad, den 3 juli 1561, voeren de afgeveerdigden van de Drie Zeesteden naar Londen. De zaakgelastigden van Oostende waren NICOLAES VELINCX, burgemeester en GILLIS BUSSCHOP, schepen. Het doel dezer voetstappen was drievoudig: bestraffing der plichtigen, maatregelen om de herhaling van dergelijke daadzaken te voorkomen, en eindelijk — doch hier verraaft de tekst eene zekere twijfelachtigheid nopens den gewenschten uitslag — schadeloosstelling der beroofde visschers. Dank aan de tusschenkomst van den Bisschop van Quadra die den brief der Nederlandsche regeering in de tegenwoordigheid der afgeveerdigden van Oostende, Nieupoort en Duinkerke aan den Raad der engelsche vorstin bestelde, werden vanwege de regeering van Engeland zulke maatregelen genomen¹ « datter tot nu toe gheen clachte meer » ghecommen en es », zegt de rekening van Oostende. De reis kostte, wat onze stad betreft, alles medebegrepen, eene som van 112 £ 12 sch. parisis.

De verbetering was van geen langen duur. Den 31 juli 1563 houden de schepenen der Drie Zeesteden eene vergadering te Nieupoort om « provisie » te vragen « up de predacien ende « ende spoliatiën ghedaen de visscherie van « Vlaendren ter voorreyse zo wel van de « Inghelschen als de Franchoisen »².

In de laatste dagen der maand oogst 1563, voer een schip van Oostende naar Frankrijk, geladen met iets meer dan 20 last haring en droogen visch, om voor rekening van BERTOLMEEUS MUENICX, Willem Bailleul en Jacobus De Mijstere (den jonge), poorters van Oostende, te Rouaan verkocht te worden. Tusschen Kales en Doever wierd het tot drie malen door Engelschen aangerand, eerst door een vaartuig van Doever, *de Zeven Steerten* genoemd, waarvan de bemanning vier tonnen visch roofde; vervolgens door den Engelschen Admiraal: deze nam twee tonnen visch en onderhalve ton haring; daarna, niet ver van Dieppe door een schip van Hastings, dat het Oostendsch

vaartuig, naar deze laatste haven medevoer en van daar naar Pamele, na de lading haring en visch te Hastings gelost te hebben. De zeeroovers weigerden volstrekt teruggaaf te doen en wilden zelfs den kapitein de verklaring afdwingen dat de lading aan Franschen toe hoorde. Een klaagschrift werd door de wethouders van Oostende aan de Hertogin van Parma gezonden die het dadelijk aan de Koningin van Engeland¹ overzond en daarover schreef tot Luis Ruman.

De schade aan de onderdanen van Philips II, zoo van de Nederlanden als van Spanje, sedert den aanvang der beroerten van Frankrijk en Schotland, toegebracht, beliep tot boven de tweehonderd duizend kronen².

Met het jaar 1565, nieuwe klachten. Een latijnsch vertoogschrift werd door de Drie Zeesteden, den 26 oogst 1565, gericht tot de afgeveerdigden des konings, die toenmaals met die der Engelsche regeering in onderhandelingen waren, te Brugge, op het stuk der rooverijen van beide zijden gepleegd³. Vruchteloos, verklaarden de Zeesteden, waren tot dan hare klachten gebleven bij den Koning van Spanje en de Koningin Elisabeth, nopens de schade aan hare visscherij toegebracht. Zelfs op het oogenblik dat de onderhandelingen plaats hadden, ging het er van langs om slechter: rooverijen geschiedden in het zicht der havens. Den 4 oogst jongstleden was een Duinkerkenaar, die ter haringvangst uitgevaren was, door eenen engelschen zeeroover — wiens schip veertig gewapende mannen aan boord had — aangevallen geweest: vangst⁴, tuig, levensmiddelen, alles werd geroofd. Omtrent denzelfden tijd waren een ander Duinkerkenaar en een Nieupoortenaar slachtoffers van dergelijke wandaden. De Drie Zeesteden vroegen dus spoedige schadeloosstelling, opdat de zeevaart mogelijk zou wezen en voornamelijk opdat men den besten vangsttijd des jaars niet verliezen zou. Den tweeden september nadien zonden Montague Wotton en Huddon dit vertoogschrift aan den Privaten Raad van Engeland, met verzoek een spoedig gevolg er aan te geven, daar zij (de

(1) Waarschijnlijke zinspeling op een bevel van Elizabeth, in september 1563 uitgegeven, waarvan zij spreekt in een schrijven tot Doktor Dale (*Relations politiques* (enz.), 27 december 1563). Rek. Nieupoort 1561, f° 37 v.

(2) Rek. 1563, f° 41 v. Rek. Nieupoort, f° 32 v.

(1) *Relations politiques*, III bl. 529-530: brief van de hertogin tot Elizabeth en Luis Ruman (Brussel 10 sept. 1563); bl. 532: brief van Luis Ruman tot de hertogin van Parma (Windsor, 24 sept. 1563).

(2) Ib. 17 april 1563.

(3) Archief van Londen (*State Paper Office*).

(4) 9 Last haring en 3 last andere soort van visch = 200 pond in vlaamsche munt.

Engelschen) dagelijks dergelijke klachten wegens de Vlamingen hadden in te dienen. De in het verzoogschrift vermelde daadzaken waren, verklaarden zij, des te hatelijker, daar zij geschied waren gedurende de vergadering der commissarissen, in maart 1564. Die commissarissen hielden hunne vergaderingen te Brugge. In de opgave der feiten wegens dewelke de Engelschen klaagden vindt men, wat Oostende betreft, de inbeslagneming van eenen « Crayer » (soort van vaartuig) te Oostende omtrent den eersten januari 1568¹. Men weet hoe de « Conferenciën » uitgesteld, hernieuwd en verbroken, door de Engelschen afgebroken werden, wegens het gedrag van Margaretas afgeveerdigden beleedigd. Men vreesde alhier dat Vlaanderen zich te sterk aan de Engelschen zou hechten².

Dat de visscherij van Oostende en van de Vlamingen in het algemeen haar aandeel had in de schade door de Engelschen veroorzaakt, hebben wij reeds bewezen.

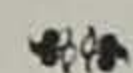
Voegt daarbij de talrijke hindernissen aan den neerlandschen handel toegebracht, op Engelschen bodem zelven, onder vorm van nieuwe belastingen en verbod van invoer onzer nijverheidsvoortbrengselen, en men zal begrijpen hoe dat in 1569 de maatregelen vanwege de regeering uit wederwraak opzichts de Engelsche nijverheid genomen, een oogenblik gevaar leden op eene openbare afbreking met die natie uit te loopen³. Het kwam er toch eindelijk van af, onder Alva's bestuur, toen Elisabeth, omstreeks december 1568, te Plymouth, de penningen had aangeslagen door den koning tot zijnen vertegenwoordiger in de Nederlanden gezonden en deze laatste deswege een aanhoudingsbevel uitgaf tegen alle de in Antwerpen en Brugge zich bevindende Engelschen⁴.

De Hertog van Alva zond Christoffel D'Assonleville naar Engeland om tegen de handelwijze van Elisabeth protest aan te teekenen. Deze scheepte

te Oostende in op 11 januari 1569¹ en kwam den 22 te Londen aan, doch de koningin wilde hem niet als afgezant ontvangen².

Nu en dan echter sprak men van eenige toenadering tusschen Engeland en Spanje³ en den 30 juni 1570 komt een bode het « traktaat » van Engeland brengen⁴. Doch twee jaren later zag zich Alva verplicht bij Elisabeth van Engeland te klagen over de ondersteuning door de Engelschen aan de watergeuzen verleend⁵.

Koningin Elisabeth zocht meester te spelen in Zeeland uit vrees voor den invloed en de heerschzucht van Frankrijk. Zelfs gaan de Engelschen zooverre dat Ralph Lane tot de vlaamsche zeesteden schreef in 1572⁶, om ze aan te zetten de hulp der koningin of van eenen Heer van Engeland in te roepen. Het volgende jaar (1573), toen Alva, bij gebrek aan rechtzinnige ondersteuning in Frankrijk eene toenadering zocht met de koningin van Engeland, die hare tusschenkomst in de zaken der Nederlanden ten gunste der partij van Willem van Oranje, begon te beklagen, werden de vriendschappelijke betrekkingen door de overeenkomst van Nimegen (15 maart 1573) hersteld, doch om algaauw op eene plotselinge afbreking met Engeland uit te loopen⁷.

De klachten nutteloos blijvende, zoo moest er van andere maatregelen gebruik gemaakt worden. Ongelukkiglijk, door de beroerten des tijds, door de ongenegenheid der Vlamingen om gezaamderhand, volgens de begeerte der regeering, met de zeesteden van 't Noorden te handelen en meer nog door eene — voor ons niet zeer verstaanbare — stijfhoofdigheid eener der Drie Zeesteden van

(1) Rek. 1568 (R. n° 37391), f° 41 v.:

« Ghepreenteert den XI^{en} lauwe myn heere den abassadeur « Dassonville passeerende de stede om te reysen naer Inghelant « ter cause van de zwaricheden ende differenten tusschen de « majesteit ende de voornoomde van Inghelant, de nombre van « twaelf cannen wyns... IX £ XII s. p. »

(2) *Les Huguenots et les Gueux*, II bl. 217.

(3) Zie Kervyn, *Les Huguenots et les Gueux*, II bl. 421-422.

(4) Reg. n° 37393, f° 47: « den laetsten jn wedemaent een boode « van Brusselle brynghende bryeven up t redressement van twee « exemplarissen ghezonden hier te voeren up tractaet van Jnghe- « landt XII s. p. »

(5) Kervyn, bl. 49, brief van 22 Juni 1572.

(6) Brief tot den magistraat van Nieupoort, 23 Oogst 1572. Kervyn, *Documents inédits*, bl. 172.

(7) *Les Huguenots et les Gueux*, III bl. 154-173.

Den 25 April 1573 ontving de magistraat van Oostende brieven inhoudende dat de overeenkomst met Engeland tegen 1 Mei gesloten was en bevelende dat men intusschen de Engelschen in vrede zou laten « trafficquieren » (Reg. 37395, f° 35 v.) Den 29 April bracht men « t accord van Inghelant. » (Ib.)

(1) *Etat des bien saisis en Angleterre*. Reg. n° 402 van het Rijksarchief, f° 309 v. « Hier naer volghen de heyschen voor de schepen « en de vrachten van heure mayteyts subiecten geresteert in de « neerlanden jn den yaere 1568. »

« F^o 310 v°: Thomas Suuthe van Yermouth eyst voor eenen « crayer met alle zijne toebehooirten die geresteert was te Oystende « ontrent den eersten Jannewarye anno 1568, geschatt op ID £. »

(2) Kervyn, *Hist. de Flandre*, VI bl. 198, uitg. 1850.

(3) Rek. 1568, f° 38; een bode brengt 2 plakaten op de « differenten » van Engeland. Rek. 1569-70 f° 40 v.: plakkaat verbiedende den koop en verkoop van engelsche lakenen. De balierekeningen van 't Vrije vermelden bestraffingen voor den verkoop van engelsch bier.

(4) *Les Huguenots et les Gueux*, II bl. 217.

Vlaanderen, schoten in dit tijdstip, de belanghebbers verscheidene malen te kort op 't stuk der zoo noodige bestrijding der gemeenen vijands. Den 15 juli 1566 vergaderden de afgeveerdigden van Oostende, Duinkerke en Nieupoort in laatstgemelde stad, om het voorstel te bespreken gedaan door de hollandsche zeesteden, middelen te werk te stellen, 't zij uitreeding van oorlogsschepen of andere, ter aanstaande haringteelt, tegen de « predation ende spoliatioen van der visscherye »¹. Het voorstel werd in de maand maart nadien hernieuwd: de zeesteden van Holland wenschten eene bijeenkomst met die van Vlaanderen². Verscheidene vergaderingen grepen plaats. In deze die te Nieupoort den 28 april 1567 plaats vond, ter oorzaak van « den troublen tyt » en der afwezigheid der reeders toen in zee zijnde, werd de zaak uitgesteld tot den dag waarop men met die van Holland eene samenkomst zou hebben³.

Een jaar liep voorbij. Een verzoogschrift was door de Staten van Holland aan den Hertog van Alva gezonden geweest, om te bekomen dat de visscherij van Vlaanderen geleide zou uitreeden « jehens de invasien van de piraten »⁴, voor de teelt van 1568. In hare bijeenkomst van 23 maart 1568⁵ — voorafgegaan door eene andere op 19 maart⁶, waarin besloten was geweest dat elke zeestad hare redenen zou inbrengen, om daarmede een gezamenlijk antwoord op te maken, voor den heer van Wacken bestemd, die in deze zaak was aangesteld en verslag moest doen aan den landvoogd — was Oostende vertegenwoordigd door Marcus Hancke, burgemeester en J. Oliviers, pensionaris. Daar brachten de vlaamsche zeesteden de redenen te voorschijn welke zij voornemens waren den Heer van Wacken te kennen te geven, ter afwering van gezeid voorstel. Omtrent 25 maart 1568 had er te Middelburg eene algemeene vergadering plaats der afgeveerdigden van Oostende (dezelfde als hierboven), Nieupoort en Sluis, om, onder het voorzitterschap van dien ambtenaar, met de Staten van Holland zich « gheneerende metter visscherie » nopens hooger gemeld verzoek te onderhandelen⁷. De Vlamingen gaven woordelijk en schriftelijk hunnen wensch te kennen hunne

oude vrijheid op dit stuk te bewaren: zij verkozen zelfverdediging boven aansluiting bij Holland.

De Admiraal gaf over deze vergadering verslag aan den algemeenen Landvoogd en den 30 mei nadien gaf deze laatste bevel aan de Drie Zeesteden van Vlaanderen een jacht van oorlog met de aanstaande voorreis uit te reeden¹. Eene vergadering greep plaats den 2 juni 1568², doch zonder gevolg, bij gebrek aan genoegzaam bepaalde volmachtiging der Duinkerksche afgeveerdigden vanwege hunne lastgevers. In hare vergadering van 18 juni 1568, besloten de Drie Zeesteden het schip van eenen Oostendschen koopman, Adriaan Busschop, daartoe te huren³. Het jacht zou te Nieupoort afvaren. 's Anderdaags kwamen de afgeveerdigden der twee andere zeesteden te Oostende te dien einde⁴. Aan dit besluit echter werd geen gevolg gegeven, daar de Hollanders, van dewelke nochtans het voorstel van convooi uitgegaan was, achterbleven en er geen uitreedden⁵.

In het volgende jaar — 1569 — ontstond er ook geschil, ditmaal niet met de Noordprovinciën maar onder de Vlaamsche zeesteden zelven. Den 13 april bracht een bode van Gent een plakkaat verbiedende zonder verdedigingsmiddelen en gescht uit te varen⁶. Dit verbod was uitgegeven met het oog op de Engelsche zeeroovers⁷. Denzelfden dag kwamen de Drie Zeesteden bijeen, om dit punt te bespreken. Elk der Drie Zeesteden had van den Hertog eenen brief ontvangen nopens dit plakkaat⁸. Ongelukkiglijk moesten de Drie Zeesteden aan haren alouden geest van nauwe vereeniging ontrouw blijven, en dit wel door de houding der hoofdstad der vlaamsche zeesteden. Op herhaald verzoek van Oostende greep eene bijeenkomst plaats te Nieupoort, den 10 oogst 1569⁹: « omme « met elcanderen te adviseren eeneghe bequame « middelen, hoe men de anstaende haerynckteelt « zoude ghebruucken jehens de invasien van de « piraten, t zy met convoy ghezwoorne te vaeren, « ofte anderssins », voor de aanstaende haringteelt. Na eene bijeenkomst, twee dagen nadien, van de

(1) Rek. 1566, f° 45 v. Rek. Nieupoort 1565, f° 25.

(2) » » f° 46 v.

(3) » » f° 47.

(4) Rek. 1567, f° 36.

(5) Rek. 1567, f° 36.

(6) » » f° 36.

(7) Zie ook: Staatsarchief Brugge, Reg. n° 25, f° 223.

(1) Rek. 1567, f° 33. Rek. Nieupoort 1568, f° 23.

(2) » 1567, f° 38.

(3) » 1568, f° 44.

(4) F° 39.

(5) Rek. 1568, f° 44.

(6) Rek. 1568, f° 38 v.

(7) Zie verslag der vergadering 13 April 1569: « Jehens de zee- « roovers staande den tyt van de differenten van Jnghelant ende « dese landen. »

(8) Rek. 1588, f° 46 v.

(9) » 1569, f° 47.

Oostendenaren en Duinkerkenaren te Oostende¹, gingen de afgeveerdigden van beide steden naar Nieupoort om de zaak te bespoedigen. Oostende en Duinkerke wilden, met de geldelijke medehulp van Nieupoort, gezamenlijk gelei uitreeden. Men kon echter de Nieupoortenaren niet overhalen. Toen de « weerden » van Oostende kennis kregen van het ontwerp van uitreeding zonder geldelijke of anderszins werkelijke medewerking der derde zeestad, lieten zij hooren dat zij tot hetzelfde niet konden toetreden. Zulks werd aan de wethouders van Duinkerke overgebriefd, die insgelijks aan het genomen besluit verzaakten². Zoodat ook dit jaar men geene middelen — ten minste van samenwerkenden aard — aanwenden zou, om de visscherij tegen hare vijanden te beschermen. Doch zie! al met eens — 6 september 1569 — verneemt men te Oostende het nieuws dat de Admiraal, de heer van Cothem, den haringvaarders van Zeeland verbod gedaan had, zonder zijne toestemming in zee te steken. De Hertog zou bovendien op de noodige toerusting der vaartuigen bevelen geven. Zonder vertoef zonden de wethouders die tijding aan hunne ambtgenooten van Nieupoort over en verzochten zij hen tevens eene vergadering der Drie Zeesteden te willen beschrijven³. Terzelfder tijd zonden de Oostendsche wethouders, op de aanvraag der reeders, hunnen bode, Ant. Diercoop, naar Middelburg, om nadere inlichtingen in te winnen nopens hooger gemeld nieuws en over de vraag « up wat « voet de visscherie van Zeelant den haerynckteelt « zoude ghebruucken, t zy by uutreeden van « schepen van oorloghe ofte ghezwooren ghemu- « niert ter defencie ». De Admiraal gaf hem een schriftelijk antwoord aangaande de wijze op dewelke de visscherij zich « ter defencie » toe te rusten had, in afwachting van bevelen⁴. Dit antwoord werd welhaast gevolgd door brieven van het Admiraalschap (13 september), toerusting der haringbuizen bevelende⁵, en door een bezoek, te Oostende, van den Onder-Admiraal, zeker bevel nopens dezelfde zaak komende mededeelen⁶. De wethouders van Duinkerke, Oostende en Nieupoort staken de hoofden bijeen en besloten van op hunne gemeene kosten, eenen Jacques Blasse (?), van Boulogne, in dezelfde maand september naar Enge-

land te zenden, om in de voornaamste havens te gaan hooren en af te spieden of men geen oorlogschepen of zeerooversvaartuigen uitreedde, en of men het op de visscherij gemunt had; ook om inlichtingen te bekomen nopens water aldaar dienaangaande al omging, dit alles « tot waerschuwyn- « ghe ende gherustichede van der visscherie van « Vlaendren »¹. In de teeltvaart van 1569 was dus de verdediging ingericht, niet bij middel van oorlogschepen maar bij toerusting der vaartuigen — op afzonderlijke wijs of bij groepen of gezelschappen.

Doch na de teelt kwam het vervoer der vangst naar de vreemde markten. Hier nieuwe tusschenkomst der regeering, die nogmaals de eendracht onder de zeesteden zou herstellen. In de maand december 1569 vernam men dat de Hertog van Alva verboden had westwaarts te varen: een verbod dat voor den vischhandel van ons land hoogst nadeelig was. Immers, zooals wij hooger reeds gezien hebben, was Frankrijk toenmaals de voornaamste aftrek voor de vischnijverheid. Nogmaals vergadering der Drie Zeesteden te Nieupoort op voorstel van Oostende². *J. Oliviers*, de pensionaris, vertegenwoordigt er onze stad. Men besluit gezamenlijk ten hove te trekken om dit verbod af te weren (18 december 1569)³. Intusschentijd, een nieuw bewijs gevende hunner spitsvondigheid, zonden de Oostendsche schepenen hunnen messagier, Ant. Diercoop, naar Vlissingen en Middelburg, om van de wet aldaar en van het Admiraalschap inlichtingen te bekomen omtrent de voornemens der Zeeuwen in deze omstandigheid en te vernemen⁴ of 's Hertogen jongste verordening ook de haringvaarders aanging⁵. Het schriftelijk antwoord was gericht tot den admiraal, te Sint-Winnoksbergen⁶. Daar de stad Duinkerke vertoefde hare afgeveerdigden te zenden op den bepaalden dag der reis naar Brussel, zond onze stad haren pensionaris, J. OLIVIERS, naar Nieupoort — den 31 December 1569 — om voor te stellen, ten einde geen tijd te verliezen, zonder de Duinkerkenaren te vertrekken, onder voorwaarde aan de wet van Duinkerke daarvan de weet te zenden, alsook om

(1) Rek. 1569, f° 43.

(2) » 1569, f° 48.

(3) » 1569, f° 48 v.

(4) » 1569, f° 48 v.

(5) F° 40 v.

(6) F° 43.

(1) Rek. 1569, f° 61. Rek. Nieupoort 1569, f° 41.

(2) Ibidem.

(3) F° 49 v.

(4) « ...ende of zy nyet vermochten met huerlieder harynck naer « Vranckerycke trecken ».

(5) Rek. 1569, f° 50.

(6) F° 50 v. — De messagier onzer stad werd naar Duinkerke en vervolgens naar Sint-Winnoksbergen met den brief gezonden.

het antwoord van den brief der Admiraliteit te bespreken. De ijver der Oostendenaren bekwam den gewenschten bijval niet: die van Nieupoort verkozen eenparige handeling¹. Eindelijk, den tweeden dag van januari 1570, trokken *J. Oliviers* en de afgeveerdigden der twee andere zeesteden naar Brussel, om van het verbod, westwaart te varen, ontslagen te worden, ten einde hunnen kaakharing op de fransche markten te kunnen verkoopen. De Hertog van Alva verstond welke groote nadeelen zijn verbod der visscherij berokkenen zou en willigde het verzoek der zeesteden in. Secretaris Berty werd gelast aan de afgeveerdigden een schriftelijk bewijs van zijn besluit af te leveren². De reis naar Brussel kostte de stad eene uitgaaf van iets meer dan vijftig pond parisis en vergde van den Oostendschen afgeveerdigde — *Jacob Oliviers* — een verlet van 21 dagen. Weinige dagen later (10 februari 1570) ontving men een schrijven van den Onder-Admiraal, de toelating tot het westwaart varen aan de voorwaarde onderwerpende van een gelei van acht schepen³.

De haringteelt van het jaar 1570 vorderde insgelijks buitengewone bescherming. Den 18 juli 1570⁴ trokken Marcus Hancke, burgemeester, en J. Oliviers, pensionaris, naar Veere in Zeeland, alwaar eene vergadering moest plaats hebben van de afgeveerdigden van Nieupoort, Duinkerke, Oostende en van de Hollandsche en Zeeuwsche Zeesteden « henliedder ghenerende metter groter visscherie », om vanwege den Graaf de Bossu 's Hertogs bevelen te vernemen nopens het uitreeden van een zeker getal oorlogsschepen met de aanstaande haringteelt. De stukken door ons hierover geraadpleegd laten ons in de onwetendheid nopens de besprekingen die in deze vergadering plaats grepen, en zeggen alleenlijk dat Graaf de Bossu verslag ging doen aan den Landvoogd en dezes bevelen kenbaar maken⁵. Den 1 oogst was er vergadering der Zeesteden ter gewone plaats; doch zonder gevolg, daar de Admiraal geene genoegzame lastgeving had. Vijf dagen later kwamen de drie steden weder bijeen. De admiraal

had geschreven dat de Landvoogd, wat gezeide steden betrof, tevreden was met twee oorlogsschepen en een oorlogsjacht, « tot convoye van der groter visscherie ». De vertegenwoordigers der Drie Zeesteden kwamen op dit stuk nog eens niet overeen. Die van Oostende en Duinkerke waren genegen het voorstel van den Landvoogd te aanveerden, die van Nieupoort niet. Daar deze laatste « uut zeker redenen daertoe nyet verstaen wilden », besloten de twee overige steden elk een schip van middelbare grootte uit te reeden... « zoo verre als die van Hollandt ende Zeelandt ooc convoy toe-reeden zouden »¹. Eenige dagen later riepen de schepenen van Nieupoort hunne ambtgenooten van Duinkerke en Oostende te zamen om hun het volgende voorstel te doen: Vlaanderen zou zich vergenoegen met twee schepen ter bescherming der geheele Vlaamsche visscherij, daar het den Zeeuwen toegelaten was slechts een schip te hunner bescherming te gebruiken. Duinkerke en Oostende bleven echter bij hun besluit: zij wilden hun geleide doen in de maat hunner middelen, « omme daerof voor zijn Excellencie te verantwoordene »². Na met hunne Duinkerksche ambtgenooten bij den Admiraal te Veere stappen te hebben gedaan om te verzoeken en er op aan te dringen dat de Zeeuwen twee oorlogsschepen zouden uitreeden³, kochten de wethouders van Oostende een schip aan de weduwe Lysbeth Mueninx en vennooten (Symoen Verhelle, onder andere) voor 130 ponden grooten, geheel uitgereed, zooals het uit de werf kwam, om tot geleischip der Oostendsche visscherij te dienen in de teelt van het jaar 1570⁴. Het geleischip werd onder het bevel geplaatst van DANIEL KIEN⁵; men kocht twee tonnen buspoeder te Brugge⁶. Den derden november zien wij nogmaals Duinkerkenaars en Oostendenaars eensgezind handelen: hunne afgeveerdigden trekken naar Antwerpen, alwaar het Hof toen was, om een octrooi te

(1) F^o 40.

(2) Rek. 1569, f° 51.

(3) F^o 41: « Den X^{en} jn sporcle, een bode van den vice-anmiraal « bringhende lettren an den bailliu van nyet westwaert te vaeren « anders dan jn compaignie met acht schepen ».

(4) Na eene voorloopige vergadering van 16 juli.

(5) Rek. 1570, f° 55 v.

(1) Rek. 1570, f° 56.

(2) Rek. 1570, f° 56 v.

(3) Reg. 37393, f° 56 v. (17 oogst 1570).

(4) Het geleischip dat in den teelt 1570 had gevaren wierd verkocht, behalve de zeilen die tot 't bekleeden der stadszeedijken in den laatsten vloed gediend hadden « ende ghesleten » waren geweert. en de kabbels die de stad in 't konvoirschip 1571 leverde — aan *Cornelis Kien*, den jongen zoon van *Cornelis* voor 396 £ 12 sch. parisis (Reg. 37394, f° 14 v). — De « bleve van den appareilen » ervan, die geheel begonnen te bederven, wierd verkocht voor 456 £ 11 s. p. (Reg. 37399 (1576), f° 14 v).

(5) Rek. 1570, f° 56 v. Commissie te dien einde wierd verzocht in de reis naar Veere.

(6) Ib.

verkrijgen krachtens hetwelk zij acht schellingen grooten mochten heffen op elk last kaakharing en vijf schellingen op elk last verschen haring, ten einde de kosten te bestrijden¹. Te vergeefs, nog eens, had men Nieupoorts toetreding tot het bekomen van dit octrooi verzocht².

Den 21 der maand April 1571 staken de afgeveerdigen onzer drie zeesteden de hoofden bijeen om over de maatregelen te beraadslagen, geveerd door de « multiplicatie van de roverien daghelix in zee geschiedende³. » In de algemeene vergadering der zeesteden van Noord en Zuid, te Middelburg, den 1 Juli 1571, op bevel des Admiraals gehouden⁴, besprak men het voorstel van den Landvoogd, met de aanstaande haringteelt eenige oorlogsschepen uit te reeden en bij die des konings te voegen, tot de bescherming der visschers. Men kwam niet wel overeen. De Admiraal zou zijn verslag opmaken, na ontvangst der schriftelijke voorstellen wegens de zeesteden of groepen van zeesteden, en het den Landvoogd voorleggen. In alle geval dit jaar (1571) werd er geleide uitgereed. De kabels van het Oostendsch gelevan het schip vorig jaar — dat verkocht werd of reeds was — werden gebruikt op dat van 1571⁵. Den 20 November kwam de Onder-Admiraal met zijnen griffier vernemen of de gemonsterde bemanning der geleischepen genoegzaam in staat van verdediging was en vroeg tevens inlichtingen omtrent de bevelen en de regeltucht die dezelve waren opgelegd⁶. De geldvraag was nogmaals eene oorzaak van verdeeling onder de eertijds zoo eendrachtige Drie Zeesteden van Vlaanderen: Oostende en Duinkerke begeerden afzonderlijk bestuur door elke stad, van het lastgeld dat men zou lichten ter bestrijding der geleionkosten; Nieupoort wilde eene gemeene rekening. Het geschil werd, onmiddellijk na de vergadering van Middelburg, aan den Hertog te Antwerpen onderworpen, den 6 Juli. « Naer langhe sollicitude » verkreeg men brieven voor de Admiraliteit, in Zeeland, van dewelke men kennis kreeg, door een

schrijven van deze laatste¹. Naar alle waarschijnlijkheid zal de zienswijze van Oostende en Duinkerke gezegepraald hebben, naar aanleiding der stilzwijgendheid der stadsrekening wegens verdere bijeenkomsten, welke eene tegenstrijdige oplossing van het geschil ongetwijfeld zou veroorzaakt hebben.

De visscherijen van Blankenberghe en Heist, die ook hulp van doen hadden, verzochten en bekwamen de medewerking van Oostende tot het verkrijgen, vanwege de schepencollegiën van Brugge en van het Brugsche Vrije, eener geldelijke ondersteuning tot het uitreeden van een oorlogsjacht, op de kusten van Oostende, Blankenberghe en Heist, ter bescherming der visschers der twee laatstgenoemden plaatsen « varende ter cleener visscherie »².

De steden kwamen gemakkelijker overeen het volgende jaar: maar andere oorzaken deden de gemeenzame pogingen mislukken. Zij vroegen en bekwamen van den Hertog van Alva — na zich eerst vruchteloos te Gent tot de Vier Leden te hebben gewend³ — voor eerst dat de « President van Vlaanderen » de ambachten van Burburg, Sint-Winnoksbergen en Veurne (waarschijnlijk om hunne nabijheid bij de zeekust) tot eene geldelijke medehulp zou aanzetten ten gunste der oorlogsschepen welke zij den 22 Februari 1572⁴ ter bescherming der kleine visscherij en der zeekusten van Vlaanderen besloten hadden uit te reeden; vervolgens bekwamen zij nog dat de regeering een hulpgeld van duizend guldens te maande, zeven maanden lang, zou toestaan. De Drie Zeesteden — die te dezer gelegenheid door den pensionaris van Oostende (Jac. Oliviers) vertegenwoordigd waren — en de genoemde ambachten werden vóór den « President van Vlaanderen » geroepen, om het vraagpunt te zamen te bespreken. De afgeveerdigen der zeesteden trokken dan naar Brussel (14 April 1572) met het schriftelijk verslag van den President, gericht tot het Hof, om over die zaak « appointement ende widainge », te bekomen, doch de Hertog was zoo in de bekommernissen verslonden welke hem de zaken van 's lands bestuur en wel voornamelijk de oproer in Zeeland berokken-den, dat hij zich genoodzaakt zag de kwestie « tot

(1) Rek. 1570-71 (Reg. n° 37393 van het Rijksarchief), f° 58.

(2) F^o 57 v. (23 oktober).

(3) Reg. 37393 (Rek. 1570-1571), f° 61.

(4) Reg. 37394, f° 48 v.

(5) Rek. 1571 (Reg. 37394, f° 14 v.).

(6) F^o 45.

(1) Reg. 37394, f° 63. — De stad Nieupoort huurde een geleischip voor 312 £ par. (registers der wet, archief dier stad).

(2) Reg. 37394, f°s 46 en 51 v. (19 en 20 december 1571).

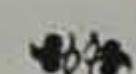
(3) Reg. 37394, f° 52 (laatste februari 1572).

(4) Reg. 3739, f° 51 v.

beteren seizoen ende commoditeyte van tyde » uit te stellen¹. De schepencollegiën der zeesteden riepen hunne afgeveerdigden terug en men hoorde van al die schoone voorstellen niet meer spreken. Nochtans ontving de regeering, in de eerste helft van Juli, een schrijven van de schepenen van Oostende, waardoor zij gewaarschuwd werd voor de vijandelijke inzichten der Franschen, volgens hetgeen eenige Oostendsche visschers hadden vernomen van de bemanning van Fransche oorlogsschepen, welke zij in zee hadden ontmoet².

Den 16 september 1572 zonden de steden Oostende en Duinkerke hare afgeveerdigden, (Oostende zond Jq. Oliviers en O. Colen) naar Nieupoort, om aan de wet dezer stad voor te stellen den doortocht te ontzeggen aan de gezouten visch en den haring in engelsche ton, zulks om alle bedrog te vermijden en ook omdat zij die waren meestal als geroofden buit aanzagen: alzoo handelende, zou men de zeerooverijen in zekere maat beteugelen. Op welk slag van zeeroovers hier gezinspeeld wordt zegt de tekst der oorkonde waar wij dit feit uit vernemen, niet: mogelijk waren het de Engelsche zeeschuimers, niet onwaarschijnlijk de Engelsche zoowel als de Geuschgezinde, wier tochten toen reeds begonnen waren en waar wij straks van te spreken hebben. Nog eens echter weigerden de Nieupoortenaren zich bij een voorstel hunner naburen aan te sluiten: zij waren, antwoordden zij, door de overeenkomst van 1336 gebonden, krachtens welke zij aan de koopwaren voor de Iperlingen bestemd, vrijen doortocht moesten verleenen³. De stadsfinanciën ook gevoelden den

nadeeligen uitslag der gespannen betrekkingen tusschen de Spaansche en Engelsche regeeringen, wegens de ontoereikendheid der ontvangsten van het recht van twaalf schellingen op elke ton engelsch bier in stad gevoerd, bestemd tot het onderhoud van zeker « zeewerk », het « rijshoofd » geheeten¹ — ten gevolge, zegt de stadsrekening, der « differenten » tusschen het koninkrijk Engeland en deze landen. Daarom alsook ten aanzien van het merkelijk schadelijk slot dezer bijzondere rekening², betaalde de stad ten jare 1571 aan den ontvanger eene toelaag van boven de 978 pond parisis³. Later, omstreeks het tijdstip der omwenteling in de Nederlanden, zouden de zeevaarders van Oostende zich over nieuwe vijandelijke daden vanwege de Engelschen te beklagen hebben: dit zullen wij eenige bladzijden verder zien.

Prins van Oranje wilde de misnoegdheid welke overal de Spaansche regeering verwekte te baat nemen om tegen den Hertog ten strijde te trekken. Twee veldtochten werden alzoo ondernomen. De eerste — in 1568 — was alles behalve gelukkig. Tegen eenen veldoverste zooals Alva vermocht Oranje niet veel en op de hulp der duitsche, fransche en engelsche geloofsgenooten viel er nog maar weinig te rekenen. De tweede veldtocht, die plaats greep in 1572, viel beter uit, door het innemen van verscheidene steden, als Ruremonde, Mechelen, Dendermonde en Audenarde. Doch de verflauwing der hervormingspartij, ten gevolge der gebeurtenissen van St Bartholomeusnacht in Frankrijk, vernietigde er de uitslag van⁴. Hier komt Oostende nog eens te voorschijn. De oever der Noordzee moest de schouwplaats wezen van hetgeen wij het laatste bedrijf zullen noemen van het tooneelspel, dat op de boorden der Schelde begonnen was.

(1) Reg. 37394, f° 53 v.

(2) *Correspondance de Granvelle*, IV, bl. 309 (aanteekeningen). Brief van Rassenghien (10 juli 1572).

(3) Reg. 37395, f° 41 v.: « Jacques Oliviers ter cause dat hy up « den 16^{en} jn septembre 1572 met Omaer Colen ghedeputeert « ghesyn heeft ter Nieupoort, omme aldaer met die van Dunckerke « ghesaemdelick te communicquieren ende resolveren van nyet te « laten passeeren eenighe ghesoutten tonnevisch nochte harinck « gheseyt jn *inghelsche tonne* om van daer voirts ghetransporteert te « werdene, ende dit omme te eviteren t bedroch datter up valt « ende het jnterrest dat de zeecosten van Vlaendren daerby « dooghen, ooc dat dezelve zyn *meestal gheroofde goeden*, ende « als gheen passagie herwaerts over hebbende, zoude te min « roverien causeren. Ende de voornoemde van Nieupoort daertoe « niet willende verstaen up t pretext dat zy verbonden waren met « die van Ypre, dat zy alle goedinghen toebehoorende heurlieder « poorters moesten aldaer passagie verleenen, zo wiert dezelve « vergaderynghe ende communicatie jnfructueux... »

(1) Octrooi van 31 december 1562, Charterboek, f° 166.

(2) Er ligt nog zulk eene rekening in het Rijksarchief te Brussel (Rekeningenkamer).

(3) 978 £ 10 sch. 3 p. par. (Reg. n° 37394 v. h. Rijksarchief, f° 62 v.).

(4) J. Van Praet, *Essais sur l'histoire politique des derniers siècles* (2e uitg.), bl. 224.

§ 4. *Nachtelijke Inval.*

Audenarde, zeggen wij, was onder het getal steden die voor eenigen tijd in de macht gevallen waren van Oranjes troepen¹. Gewelddaden van alle slag kenmerkten de dertig dagen gedurende dewelke de opstandelingen die stad onder hunne macht hadden. Daar hen noch wethouders, noch burgers ter zijde wilden staan, zetten zij de schepenen en verscheidene aanzienlijke inwoners gevangen en ontwapenden zij de stadswacht. Zij liepen uit in de streek, roofden den fierter of de relikwiekas van S. Hermes te Ronsse en, toen het naderen des legers het einde van hun bewind voorspelde, wierpen zij drie priesters in de waters der Schelde, die ellendig verdronken. De geschiedenis noemt ze de martelaren van Audenarde. Het was den 4 October dat de heeren van Rœulx en van Raessegheem, aan het hoofd van duizend man, de stad naderden. Zij bleven vóór de muren totdat de avond gevallen was en, niet zoodra hadden zij alarm gegeven, of de opstandelingen trokken de stad, met hunnen roof, haastig uit. Eenige richtten hunne schreden naar Vijve, bij Kortrijk, misschien om zich in de bosschen te verschuilen. Andere en wel de bijzonderste, zooals de kapitein J. Blommaert, vluchtten Scheldewaarts, langs Eecloo, naar Engeland teweeg. Het aanzienlijkste getal sloegen, met hetzelfde inzicht, den weg in naar de kust. De roep was: *Naar Oostende!* Doch eer zij den afstand tusschen Audenarde en de zee zouden afgelegd hebben, moest er een geheele dag voorbijgaan.

In de stad Oostende, in den avond van zondag 5 October 1572, was alles rustig. De brandende strooigleijen der vierboete, ten westen der stad, wierpen eene spookachtige klaarte uit, in dien avondstond, over de haven, waar een vijftigtal haringbuizen gereed lagen 's anderdaags ter teelt uit te varen. Van verre ontwaarde men, op den Havendijk, het lichtje dat brandde voor het Crucifix². Alleen het gerucht der rusteloze zee-baren, die bulderend en schuimend speelden onder het pijlengewelf dat den noord- of zeedijk beschutte, onderbraken nu en dan de stilte die over de stad

heerschte. Negen uren sloeg het tegelijk op den toren der Oude Kerk en op het Schepenhuis, ter Nieuwe Markt. Eenige poorters of burgers stonden op wacht vóór het Stadhuis¹. 't Waren immers onrustige tijden; vier jaren vroeger was het opperhoofd der Boschgeuzen te Oostende heimelijk aangeland, en nu deden de opstandelingen van Vlissingen onophoudelijke invallen in het Noord-Vrije. Ja, pas vier dagen geleden, zoo wij uit eenen brief van Jan de Croy aan den hertog van Alva vernemen, waren zij voorbij Knocke, Heist, Blankenberghe en Wenduine gezeild, met het inzicht, scheen het, aan te landen en langs de duinen Oostendewaarts te trekken². De schuttersgilden van Sint-Joris³ en Sint-Sebastiaan (jonge en oude) hielden geene gaaischieting meer⁴ en in 1571 had men voor den laatsten keer de wet prijswijnen voor de opluistering der Sint-Pietersprocessie zien uitlooven; dit alles ter oorzaak der « soberheyt des tyts », van « den troublen tyt » of van « den benauden tyt »⁵, zoo de rekeningen zeggen. En hadden bovendien de Oostendenaren — gevestigd op de « frontiere van der vulder zee » — niet te allen tijde de dolheid der zee te duchten die, nog geen twee jaren geleden, op Allerheiligendag 1570, hunne stad en hunne zeewerken zoo gevoelig geteisterd had? Was dus uiterlijk alles rustig, twijfelachtig is het of de rust ook in de gemoederen heerschte. De bezetting, zoo wij hooger gezegd hebben, had de stad verlaten. Bijna geheel het leger van den Hertog was naar Bergen vertrokken, dat door de troepen van den Prins van Oranjen was ingenomen geweest. Slechts te Brugge en te Gent was er een gering getal soldaten gebleven.

(1) De stad had in Mei 1572, door de bemiddeling van haren pensionaris, te Gent 12 « hantroers », genoemd « colibren », alsmede buskruit gekocht, waarvan de onkost met den vrecht en zoo voorts 157 £ 2 sch. parisis beliep. (Reg. 37395, f° 65). Zij verkocht die « handroers » aan den koopprijs (f° 11-11 v.).

(2) Rijksarchief.

(3) Staatsarchief Gent. Briefwisseling v. d. Raad v. Vlaanderen, Brussel, 27 Juni 1561. Zending van eenen brief wegens koning. deken en gezworrenen der Sint-Jorisgilde te Oostende, verzoekende dat er aan alle leden verboden zoude worden aan dezelve te verzaken.

(4) Reg. 37394, f° 27 v.-28. Alleen de Sint-Jorisgilde ontvangt eene toelaag uit de Stadskas (3 £ g.). Aangaande de Sint-Sebastiaansgilde, M. Is. Van Iseghem (Schaarbeek), bezit eene schoone glazen kan, met het jaartal 1564 erop, wezende eene gifte aan den hoofdman dier gilde.

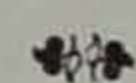
(5) Reg. 37394 (f° 43 v.), 37395 (f° 36 v.), 37397 (f° 46).

(1) Kervyn, *Les Huguenots et les Gueux*, III, bl. 34. De schrijver rept geen woord van den tocht der Geuzen van Audenarde naar Oostende.

(2) Zie hooger bl. 141.

Pas hadden de geuzen Audenarde verlaten of graaf van Rœulx had de kasteelnijen van Vlaanderen van het gebeurde verwittigd, met bevel hun den doortocht te ontzeggen. Hij was dus ten volle gerust: « Wij hopen wel, schreef hij, dat de gevluchte « rebellen » ergens zullen betraapt worden, daar zij van hier tot aan de zeekust vrij veel wegs hebben af te leggen en de naburige kasteelnijen alsook gansch de zeekust daags te voren gewaarschuwd geweest zijn¹. Jamaar! 't is daar juist dat de knoop lag. Eene onvoorziene omstandigheid moest die berekening slecht doen uitvallen. Dien zelfden zondag, 5 oktober, kwamen Lodewijk De Cherf en andere schepenen van het Brugsche Vrije bijeen om, samen met de schepenen der stad Brugge, maatregels te beramen tegen de geuzen en rebellen die uit Audenarde getrokken waren op weg naar Oostende². Dadelijk zonden zij eenen boodschapper te peerd, Jan De Gispere, om spoedig de gemeenten langs de zeekust voor de nadering der opstandelingen te waarschuwen. Wij gaan zien hoe de boodschapper zijne lastgeving vervulde. 't Was zeven uren 's avonds toen hij te Breedene aankwam. Daar ontmoette hij Rycquaert Bouts, den hoofdman der parochie, die met eenige vrienden zijne stappen richtte naar de herberg der Sint-Sebastiaansgilde, die niet zeer van de kerk verwijderd was. De bode ging recht tot hem en vertoonde hem de opene brieven welke hij van het schepencollegie van het Vrije ontvangen had, en in dewelke te lezen stond dat er mondeling bevel moest gegeven worden, aan alle hoofdmannen, ambtenaren en inwoners der kustdorpen, op hunne hoede te zijn, want, zooals de bode er bijvoegde, zouden de geuzen uit Audenarde trekken en ongetwijfeld den weg naar de kust inslaan. Al wat men hun ontnam, zou men ten zijnen profijte zien verbeurd worden en, was het noodig, men mocht ze ter dood brengen³. Alle verdere bekommernis latende varen begaf De Gispere zich naar de woonst van den heer Vander Niepe, pastoor van Breedene, wien hij insgelijks zijnen brief toonde, zeggende dat hij wegens de Heeren van Brugge en van het Vrije gezonden was om de hoofdmannen der parochiën bij de kust gelegen kond te maken dat de

Spanjaarden Audenarde ingenomen hadden; de opstandelingen waren op de vlucht en begaven zich naar eene zeestad om zich daar te verschuilen: reeds waren zij voorbij Lichtervelde en Thourout. Eene menigte boeren zaten hen op de hielen. De pastoor, die niet wist dat de zending van den bode van Brugge zich tot de verwittiging der inwoners zijner parochie niet beperkte; daar zelfs de bode eenvoudig zijn peerd in de stalling des pastoors leidde, liet hem het avondmaal geven en een bed gereed maken, ten huize van zekeren Jan Pieters. De boodschapper ging gerust slapen¹.... De hoofdman had van den brief der schepenen kennis genomen en seffens zijn gezelschap verlaten om eenige inwoners der parochie ter wacht bij een te roepen. Hij had er weldra zes gevonden, namelijk Adriaen Reyngnaert, Willem De Clerck, Adriaen Smichts, Vincent Bertrave, Sissen Castelman en Pieter Van Aelst die, alhoewel de wachtbuurt aan de inwoners van Oudenburghoek gekomen was, daar deze toch niet opkwamen, post gingen vatten nabij Claijs Vander Bekes huis, op het uiteinde van den Breedenedijk bij de duinen.

Intusschentijd trok er door Oudenburg, op weg naar Zandvoorde, eene groote bende, waaronder een veertigtal ruiters, eenige wagens met hun goed en roef geladen medevoerende. Men hoorde de mannen in het fransch beraadslagen nopens den weg welken zij nemen zouden: hun inzicht was naar Oostende te trekken, aldaar schepen te vragen en naar Zeeland te varen. Overal waar de bende voorbijging, boezemde zij schrik in. « Welk mocht wel het inzicht dier mannen zijn, die 's avonds geheimzinnig met snelle schreden voorbijtrokken? » Het waren de Böschegeuzen, die van Audenarde kwamen en het voorzichtig achtten zich stil te houden. Tot de inwoners van Oudenburg die er angstig uitzagen, riepen zij: « Blijft in uwe huizen, en weest zonder vrees, u zal geen kwaad gedaan worden ». Wij trekken door, wij zijn de bende van graaf van Rœulx².

Eene halve uur reeds stonden onze Breedene-naars op wacht, toen eene voorhoede van twintig ruiters tot hen naderde. Deze laatste omsloten de wachten zoodanig dat niet een hunner kon weg gaan. Voor wien en op wiens bevel staat gij hier

(1) Brief van Jan De Croy en Philips Van Rasseghem (Liasse October 1572 der Staatspapieren te Brussel, in het Rijksarchief.)

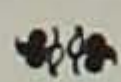
(2) Rek. v. h. Vrije, 1572, f° 27.

(3) Verklaring van R. Bouts. — Dien naam ontmoet men o. a. in het Staatsarchief van Brugge, Reg. 16215, f° 167, acte 6 October 1584, *Rycq. Bouts* (Breedenehouc). — N° 16047, 30 April 1558: *Jan f. Rycquaerts Bouts* en Margr. zijne vrouw, vrijlaat in Camerlinks.

(1) Verklaring van den pastoor.

(2) *Vlaamsche Kronijk*, bl. 317.

op wacht? werd hun gevraagd. Wij verwachten de opstandelingen, op bevel van Graaf van Rœulx, werd er niet zonder eenige vrees geantwoord. — Van welken kant? — Van den kant der zee. Intusschen kwamen de opstandelingen in grooter getal nabij en zegden zij tot Rijckaert Bouts: Wij zijn wegens Graaf van Rœulx gelast te Oostende naar Zeeland in te schepen, om Middelburg ter hulp te komen en Vlissingen te belegeren. Reeds van twaalf tot veertien uren weg hebben wij afgelegd en daar gij den Graaf van Rœulx dient, is het noodig dat gij ons den weg naar Oostende toonet. Langs waar moeten wij gaan? Zullen wij daar wel schepen en booten vinden? Dat zij daar niets van konden zeggen, was het eenig antwoord dat de wachten op die vraag geven konden. Wisten wij, zei een hunner, Adriaan Smichts, dat gij niet als vrienden komt, gezonden door den graaf, wij zouden er niet in toestemmen u te vergezellen. Doch willen of niet, zij moesten wel: de «rebellen» omsloten hen te nauw. Tusschen de gewapende bende en de bevreesde landslieden werd nu geen woord meer gewisseld. De geuzen uit Audenarde gevlucht gingen dus naar Oostende. Wat zouden zij daar verrichten? Wist men daar van iets? En wat zou er met henzelfen (de wachten) geschieden? Het was wellicht onder den invloed van dergelijke gedachten dat eensklaps Rijckaert Bouts tot de ruiters zegde: Indien gij zonder voorafgaandelijke waarschuwing de stad wilt binnentrekken, waagt gij grootelijks uw leven! Wij zullen allen gedood worden: de burgerij bezit geweren en geschut. Die woorden met overtuiging uitgesproken bracht de bende tot nadenken. Zij lieten Rijckaert Bouts en twee zijner makkers, Willem De Clerck en Pieter Van Aelst toe, eerst de burgers te gaan verwittigen¹. Men was toen aan de *Oostbrugge* gekomen.

't Is juist op dit oogenblik dat het negen uren sloeg op de twee stadsuurwerken. Wat was er intusschen te Oostende gebeurd? Wist men werkelijk van niets? Het schijnt van neen. Wel is waar was Guydo Aerbouts vrouw, die van Thourout kwam, naar den burgemeester OMAER COLEN en naar *Simoen Verhelle* gelopen, die bij de stadswacht stonden, om hun te zeggen dat zij eene groep ruiters ontmoet had die, zoo zij lieten hooren, Oostendewaarts trokken. Inwoners van

Zandvoorde, die de bende hadden voorbij zien gaan, hadden eenen bode alhier gezonden: beide personen kwamen echter niet vroeger dan omstreeks negen uren in de Stad, op het oogenblik dat de vluchtige geuzen vóór de Oostpoort hadden stand genomen. OMAER COLEN en *Simoen Verhelle* waren naar het huis van den Baljuw, den heer van Espiere, geijld, die zich reeds ter rust begeven had, om hem dit nieuws mede te deelen. Opstaan, zijne kleederen aantrekken en zijn peerd doen zadelen, kostten slechts weinige oogenblikken tijds. Met de twee genoemde burgers begaf zich de Baljuw in aller haast naar de herberg *Den Aap*, bij vrouw Aerbout, die waarschijnlijk de weerdin was, en dewelke hem vertelde dat de bode, door haar ontmoet, verklaard had vanwege den Gouverneur van Vlaanderen gezonden geweest te zijn. Dit gesprek werd eensklaps onderbroken door de intrede van Rijckaert Bouts en zijne makkers. De hoofdman van Breedene vertelt haastelijk wat hij gezien en gehoord had. De vluchtelingen, zeide hij, wenschen tot den Baljuw en de Wet te spreken om overtocht naar Zeeland te bekomen. Volgt mij, sprak de Baljuw de omstaanders toe — een twaalfstal te zamen — volgt mij, laten wij zien wat voor lieden wij daar voorhanden hebben. En allen naar de *Oostbrugge*, alwaar verscheidene mannen te peerd stonden. 't Was de voorhoede. Om de zaken wel aan boord te leggen nam de woordvoerder der bende een geheel vriendelijk voorkomen aan. « Ik ben de luitenant van kapitein Burch, » verklaarde hij, na den Baljuw omhelsd te hebben. « Gij weet, Heer Baljuw, in welken nood en in welk gevaar op dit oogenblik de inwoners der stad Goes verkeeren. Ik ben gelast met deze mannen in aller haast hier naar Zeeland in te schepen: gij zult dus al moeten doen wat gij kunt om ons booten en schepen te verschaffen. » Noch gij, noch uwe mannen, antwoordde de Baljuw, wellicht met meer stoutmoedigheid dan overtuiging, zult de stad binnenkomen, noch door dezelve heentrekken, vooraleer uwen lastbrief wegens Zijne Excellencie Mijnheer den graaf van Rœulx vertoond te hebben. « Mijnheer de kapitein komt achter, was het antwoord. Die zal u den brief toonen en u volkomen voldoening geven. » De kapitein kwam niet op en de Baljuw bleef bij zijn besluit. Men begon harde woorden te wisselen. Doet de klok luiden! riep de Baljuw eensklaps in de vlaamsche taal uit en *Jan Christiaens*, de stadstresorier, die zich daar ook bevond, riep de om-

(1) Verklaring van R. Bouts.

staanders toe: maakt drie of vier « donderbussen » (kanonnen) gereed! Doch plotselings komen er ruiters toe gereden, geweerschoten lossende en roepende: Slaat dood! Slaat dood! en liepen de stad in.... Een onbeschrijfelijk gewar greep hier plaats. Aan wederstand viel bezwaarlijk te denken: nergens geene borstwering, overal zulk eene dikke duisternis dat men vriend van vijand bijna niet kon onderscheiden. De Baljuw en zijne mannen vluchtten in een nabijgelegen huis: vandaar zagen zij de bende voorbijtrekken; zij scheen hun een twaafhonderd man sterk. Anderen spreken van achthonderd¹. Zoo groot waren het gewar en het gewoel dat verscheidene personen naderhand verklaarden, dat zij de manier op dewelke de opstandelingen in de stad waren binnengekomen, niet konden uitleggen². Rijckaert Bouts en Willem De Clerck werden door de invallers voortgestooten binnen de stad, alwaar zij tot den morgen bleven verschuilen³.

De invallers spreiden door de stad uit, tot schrik der inwoners die niet wisten « wat volck » dat was, meenende wel al beroofd te worden. « Elck liep uitten weghe om haerlieder lyf ende » ghereetste goet te sauveren⁴. » Overal plaatsten de geuzen mannen op wacht, op de dijken, aan de hoeken der straten, uit vrees voor de landslieden die, van hunne komst verwittigd, hen mochten komen aanvallen; andere zochten naar het huis van den Burgemeester. Eene buitengewone omstandigheid kwam de algemeene benauwdheid vergrooten.

Wij hebben hooger gezegd dat een bode van Zandvoorde de mare van den aantocht der geuzen, omstreeks tien uren 's avonds, naar de stad gebracht had. Regelrecht was hij met eenen burger naar de woonst van den stadsgriffier, *Nicasius Le Roy*, gegaan. « Mijnheer, » zei de bode uit Zandvoorde, « wij zijn al verloren; te Oudenburg is er eene aanzienlijke menigte mannen te peerd

voorbijgetrokken, naar Oostende gaande. » Juist toen die personen aan het klappen waren, kwamen eenige ruiters bij, die naar den Burgemeester vroegen. « Is dat nu wel een oogenblik om verwittiging te komen doen, wanneer de vijand reeds in de stad is », riep de griffier uit? Zonder meer te zeggen klom hij, door vrees en benauwdheid aangejaagd, over den lagen scheidsmuur die zijne woonst van deze zijns gebuurs, Lucas De Vylder, scheidde, en kwam hij zoo op de straat. Daar was men bezig met wagens bijeen te plaatsen, als het ware om tot batterij te dienen. De griffier, die niet wist welke personen hij daar aan het werk zag, begon ze te ondervragen. — Maar ga van hier morbleu, werd hem toegesnauwd, gij hebt hier niets te verrichten; wij zijn vrienden! — Vrienden komen des nachts niet, antwoordde de griffier. — 't Is mijnheer de Burgemeester, riep een der « rebellen » uit. Die woorden deden Le Roy's bevreesdheid ten toppe stijgen, die op staanden voet naar de oude stad ijde, den vloer der havenbrug deed breken, om den vijand den doortocht te beletten, en tevens de visschers en burgers aldaar tot de vlucht aanmaande: anders zouden de « rebellen » hen dwingen ze naar Engeland te voeren. De oogenslaande op de Nieuwe Stad, zag hij vlammen opstijgen, die eene akelige klaarte over dit tooneel van wanorde uitwierpen. Eilaas! dacht hij, zij hebben het huis van den Baljuw in brand gestoken. Daar hij hoorde dat men ook naar den Griffier vroeg, verliet hij seffens de stad al de oostzijde¹. Wij zullen verder zien waar hij heenging. Welke ook daar de oorzaak van mag geweest zijn — kwaadwilligheid of toeval — het zicht van den brand kwam den algemeenen schrik vermeederen. Ook waren er onder de mannen der geuzenbende die, uit vrees voor de gevolgen welke deze omstandigheid voor hen mocht hebben, den brand hielpen blusschen. Zulks gebeurde eene uur na hunne aankomst. Andere onder hen vroegen niet « dan om spijsse ende dranck, want zij zeer verhon- » gert waren; zo hebben zij wat betre gherust » gheweest, zeggende oock totten inwoonders: en » weest niet bevrees, want van ons en zal nyemande » eenich onghelijck gheschien, niets anders beghe- » rende dan victuaille (*levensmiddelen*) voor ons » gelt »². Ziedaar wat er in het midden der stad omging.

Minder vreedzaamig gedroegen de invallers zich

(1) Brief (in 't Spaansch) van Ant. Fogaçon tot den hertog van Alva (Londen 26 october 1572; *Relations politiques* (enz.) VI (1888), bl. 557: «... a 10 date llegaron a Dobra nueve navios que venian « de Ostenda, conno Esconoval herege y rebelde de su Magestad, « que la sido gran pirata, el qual ha cousigo sobre de 800 soldados « tambien rebeldes de los de Orange qu'estan en Audenarde: los « queles, como llegaron a dicha Ostenda, robaron mucho en ella « y tamen dichos navios en que virieron qui porque, per serles el « viento contrario, no judieron yr a Frelingas adonde era sa « desino. »

(2) Verklaring van den Baljuw.

(3) Id. der Breedenaren.

(4) Vlaamsche Kronijk.

(1) Verklaring van den griffier.

(2) Vlaamsche kronijk.

al den kant der haven. Derwaarts had het grootste getal zich begeven. Hun eerste werk was het verminken der twee kanonstukken die op den Havendijk lagen, opdat men dezelve op hen, in het uitvaren naar Engeland, niet zou kunnen gebruiken¹. Bovendien grepen de « rebellen » alle de zeelieden en bootsgezellen vast welke zij tegenkwamen, trokken ze mede naar de schepen die in de haven lagen en bevelen hun ze met het aankomend hoog tij naar Engeland te voeren. Zulks gebeurde wellicht toen het reeds dag geworden was. Om elf uren zou het hoogwater zijn. Jamaar, de schippers en stuurlieden « begeerden zulken vrecht niet »² en namen de vlucht³. De burgers echter hervatteden moed. Onder het geluid der stadsklok vergaderden zij zich rond den Baljuw en rukten zij vooruit. Men viel de « rebellen » aan die de wacht aan wal hielden. Er waren nog drie schepen met geuzen aan boord in de haven; deze werden zoo fel besprongen dat een groot getal invallers gevangen werden genomen, terwijl verscheidene in de haven verdronken⁴. Eindelijk kwam er hulp toe van buiten: ziehier op welke wijs.

Nicasius Le Roy dien wij zoo spoedig huis en stad hebben zien verlaten, had zich naar Breedene begeven, naar het huis van den Hoofdman (R. Bouts), daar een peerd doen zadelen, en was Bruggewaarts geijld. Den ganschen nacht reed hij zonder ophouden, zoodat hij daar een uur vóór de opening der stadspoorten aankwam. In de stad gekomen ging hij zonder vertoeven den Burgemeester alsook den heer D'Ongnyes, baljuw van het Vrije, van den inval der Geuzen van Audenarde kennis geven. Hij was met die heeren aan het spreken, toen Jan De Gispere, van Breedene teruggekeerd, daar ook aankwam. Immers, tusschen drie en vier ure 's morgens was de pastoor van Breedene door eenige zijner

parochianen — waaronder de reeds genoemde Adriaan Rijckaert — gewekt geweest, die hem zeiden wat er te Oostende omging. Op staanden voet ging de parochieherder die tijding aan den bode, die te bed was, kenbaar maken. « Keer spoedig naar Brugge weder, zei hij hem, en ga de overheden waarschuwen opdat zij oogenblikkelijk wapenlieden naar Oostende zenden om de opstandelingen op het lijf te vallen en ze te beletten kwaad te doen aan de boeren of in de kerken der streek. » Vooraleer heen te trekken vroeg de bode dat iemand zijne brieven naar Wenduine, Blankenberghe en Heist dragen zou, volgens het bevel dat hij ontvangen had. Rijckaert Bouts' knecht liep aanstonds den pastoor van eerstgenoemde parochie verwittigen. Het is alzoo dat de bode bijna tegelijker tijd als de griffier van Oostende bij de heeren D'Ongnyes en Ch. De Schildere aankwam. — Zijt gij naar Oostende geweest? was het eerste dat hem gevraagd werd. — Ja. — Wien hebt gij daar gesproken? vroeg hem de griffier. — Den baljuw, ten zeven uren 's avonds. — Vermits Le Roy, vóór zijn vertrek uit de stad, den Baljuw niet had kunnen spreken, zoo was het hem voor het oogenblik onmogelijk dit gezegde te loochenen of te wederleggen. — Hebt gij uwe brieven te Oostende gelaten, werd er den messagier nog gevraagd? — Ik heb den Baljuw mondeling aangesproken en de brieven te Breedene gelaten. — En hoe laat zijt gij uit Oostende vertrokken? — Om vijf uren 's morgens¹.

Dadelijk besloot men hulp naar Oostende te zenden, onder het beleid van kapitein Tarcoen. Het was noen of daaromtrent toen deze laatste, vergezeld door den Hoogbaljuw van Brugge en verscheidene edellieden, met zijne soldaten aankwam. De soldaten namen seffens al dezen van de bende vast welke zij krijgen konden. Reeds waren een groot getal geuzen in zee gestoken, eenige met schippers aan boord, gedwongen hen te vergezellen, andere zonder stuurlieden noch zeevolk. Aangemoedigd door de aankomst der soldaten van Brugge, keerden de gevluchte schippers terug en, met de medehulp welke zij verzochten en bekwamen van de soldaten, staken zij twee vaartuigen in zee om de uitgevarenen te achtervolgen². Weldra hadden zij twee schepen achterhaald « dewelcke zonder zeevolck waren, want zij laeghen en dreven in zee auwaert ende dauwaert *(weg en*

(1) Stadsrekening, f° 48: « Jan Trude, Pieter Denys ende Jan De Joyere, smeden, over heurlieder moyte ende dienst dat zij bij « ordonnantie van der wet vutghedriet hebben de motalen sticken « artillerie, die de gherefugierde van Oudenaerde den 6^{en} jn octobre « laetsleden, (hebbende s nachts te vooren de stede jnnegenomen « ter fortse om te vlieden) vergheven hadden te wetene de laetghaten, « opdat men dezelve sticken up hemlieden, jn t embarqueren « ende afvaren vanhier naer Inghelant nyet en zouden connen « ghebruucken, de somme van 2 ponden 8 scellin., gr.; te wetene « voor elck zesthiën scellin. gr. bij accorde, gemeret dat zij « daermede diversche daeghen besich waren, ende dezelve alhier « betaelt. *valct* XXVIII £ XVI s. p. »

(2) Vlaamsche kronijk.

(3) Brief van den notaris J. Spetael.

(4) Brief der schepenen.

(1) Verklaring van N. Le Roy.

(2) Brief van J. Spetael.

weder), als peerden zonder meestre. » Hier greep een nieuwe strijd plaats, in den loop van denwelken een groot getal vluchtelingen werden dood geschoten en zelfs eene dramatische omstandigheid zich voordeed. Een kapitein, ziende dat er aan geen ontkomen te denken viel, trok uit zijne kousen eene beurs geld en wierp die in zee: doch hij werd aanstonds met eene pijl over boord gestoken en achter zijn geld gezonden¹. Indien men de *Gendsche Geschiedenissen* mag gelooven, sprong die kapitein zelf in zee, daar zijn schip ten gronde ging². Dit was niemand anders, schijnt het, dan Willem Van Hembyze, een stoute kerel, een der eerste watergeuzen waarvan straks spraak zal zijn en zoon van Jan Van Hembyze, eenen der kopstukken der omwenteling, later in de stad Gent³. Men beweert dat de rampspoedige dood zijns zoons Jan Van Hembyze in de partij der opstandelingen deed treden.

De Oostendsche zeelieden en de Spaansche soldaten brachten de twee aan den vijand ontnomen schepen — waarvan een aan Jan Cornelissone toebehoorde⁴ — in de haven terug. Aan wal gebracht werden de gevangenen, met deze welke men te lande in hechtenis had genomen, onmiddelijk naar het stadsgevang geleid, vanwaar zij, kort daarna, onder goede bewaking — want zij waren verre boven de honderd — naar Brugge gevoerd werden, in acht wagens, elk met twee peerden bespannen⁵, om den Hoogbaljuw overgeleverd te worden. Intusschen had men den stadsheermeester

ontboden, om de talrijke gekwetsten zijne zorgen toe te bedienen¹.

Men vernam welhaast hoe de nalatigheid van de bode van Brugge de oorzaak was geweest dat de stad Oostende slechts van het gevaar verwittigd werd, toen het te laat was. De brand die twee huizen had verslonden en den algemeenen schrik niet weinig zal vermeerderd hebben, bleek nu bij toeval geschied te zijn. Een dier huizen was de eigendom der weduwe ELISABETH MUENICX². De gevangenen werden aan de krijgsoverheid overgeleverd, dewelke ze de volgende maand te Brugge deed redden.

Zoo liep het te Oostende met den inval der geuzen van Audenarde af. Aan de heeren D'Onghyes, Nicolas Van den Bogaerde, Goncale D'Aguileras en de andere edellieden³ die de gemeente ter hulp gekomen waren, deed de schepensraad van Oostende den eerewijn aanbieden. Twee zesterwijns of 32 stoopen wijn werden aan die verwelkoming besteed⁴. Ook in andere plaatsen, zooals te Gent en te Audenarde, werden er geuzen van de bende onthoofd of opgehangen. Overal hadden de landslieden zich gewapend om de vluchtelingen aan te vallen⁵. Wat diegene aangaat die er in geslaagd waren in zee te trekken, — met negen schepen, volgens de hooger gedrukte spaansche aantekening — eenige oorlogsschepen van zeegeuzen kwamen hen ter hulp. Een ongunstige wind belette hen naar Vlissingen te varen en zij kwamen den 10 oktober te Dover aan. Volgens de handschriftelijke kronijk van Audenarde — die ons niet zeer goed ingelicht schijnt te zijn, wat zekere feiten betreft — mochten zij aldaar niet binnenkomen⁶.

De geweldenarijen van Alva's leger te Mechelen en te Dendermonde, die eenigen tijd onder de

(1) Vlaamsche Kronijk.

(2) *Gendsche Geschiedenissen* (Kronijk van de beroerten en ketterij binnen en omtrent de stad Gent sedert 1566 tot 1585), door P. Bern. De Jonghe, I b. 205.

(3) Ib., b. 169 (aantekening).

(4) Rek. 1572 (Reg. 37395, f° 48: « Cornelis Aertsier, besittende « de cipaige deser stede, ter cause dat hy den tyt van achte « daeghen in vanghenesse bewaert ende de cost ghegheven heeft « twee ghevanghenen ghebrocht uut de boodt van Jan Cornelissone, die de « ghuesen ghenomen hadden, tot III s. VI d p. daechs voor ele, comt « ende hier betaelt ten laste van der stede (midts dat de zelve « ghevanghenen liber ontslegghen waren), de somme van IIII s. « VIII d. gr. valet LVI s. p. »

(5) Stadsrek., f° 41: « Betaelt Adriaen Vander, Maryn Naghels « ende andere waeghenaers, ter causen dat sy up den 7^{en} jn « octobre 72, ter ordonnancie van der wet van hier met heurlied, « waghene ende peerden ghevoert hebben tot Oudemburch, « diverssche ghequetste ghevanghenen vande compaignie van Schoon- « walle, ghevlucht uut Oudenaerde, ende bij nachte jn stede « ghecommen om mit crachterhandt te embarquieren ende over te « vaerene jn Inghelant, danof een goede partie bij de poorterie jn « heurlieder vertrecken ghecoupeert ende afgesmeten waeren zo an landt « als ter zee; de somme van zeventhien scellinghen, vier penn. « grooten, valet. X £ LXXXI s. p. »

(1) Baliererekening, f° 3: « Plus au cherurgien de la ville « d'Oisthende pour avoir assiste les blessez, a le refaire leurs « plaies, par accord la somme de VI £ XII s. p. »

(2) « Ende binnen middelen tijden, » zoo vertelt onze Duinkerksche kronijkschrijver, « zo quam tvier, duer middel van een keersse « qualick bewaert, overmidts al daeken van stroy, in twee huusen, « danof teen huus toebehoorde ende bewoont bij eender rijke « weduwe ghenaeft Lysbette Muenicx afbrande, waerinne dat « was zeer veel zevarende wants. » Ook, was zulks door de mannen der bende veroorzaakt geweest, zoo zouden de schepenen die omstandigheid in hun verontschuldigingsschrift niet hebben weggelaten.

(3) Rekening van het Brugsche Vrije, 1572-73, f° 113.

(4) Stadsrekening, f° 37 v.

(5) Brief van Jan de Croy aan den Hertog van Alva (Rijksarchief.)

(6) Audenaerdsche Mengelingen, uitg. door L. Van Lerberghe, Ronsse en Ketele (J.), 1845-55.

macht der opstandelingen geweest waren, alsmede de bedreigingen door den Hertog tegen de oproerige steden uitgesproken, ware genoegzame redenen om den magistraat van Oostende, na het gebeurde van 5 oktober, aan te sporen allen argwaan nopens zijne handelwijs of houding in die omstandigheid te voorkomen. Uit de brieven van den Gouverneur van Vlaanderen wist de Algemeene Landvoogd dat de noodige waarschuwing nopens de vlucht der oproerlingen van Audenarde was gedaan geweest en nochtans had men te Oostende geene maatregelen genomen! De wethouders verstonden dit en haastigden zich de feiten in hun echt daglicht te stellen, bij middel van een verzoogschrift tot den Hertog gericht, waarin zij benevens al de voorname omstandigheden van den nachtelijken inval, de pogingen lieten uitschijnen vanwege schepenen en burgers om den invallers wederstand te bieden, zelfs vóór de aankomst der soldaten van Brugge¹. Dit verzoog was toegelicht en bekrachtigd door de verklaringen² van eene reeks getuigen, namelijk *Melchior Van der Niepe*, pastoor van Breedene³, *Rijckaert Bouts*, hoofdman van Breedene; *Adriaen Reyngaert*, *Willem De Clerck*, *Adriaen Smichts*, *Vincent Bertram*, *Simon Castelman*, *Pieter Van Aelst*, inwoners van dezelfde gemeente; Jonker Karel

De l'Espiere, baljuw der stad Oostende, en eindelijk *Nicasius Le Roy*, griffier derzelfde stad.

Minder dan een paar maanden na den inval, kwam er nog eens bezetting in Oostende liggen, om de stad niet meer te verlaten.

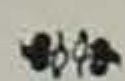
De verrassing van 5 oktober 1572 had een gewichtig gevolg: de hand werd aan het werk geslagen om de stad in eenen beteren staat van verdediging te stellen. 't Is op dit tijdstip immers dat de stadspoorten gebouwd werden, ter uitneming der Zuidpoort dewelke, even als het « besluit » der Oude Stad op den Noorddijk en andere werken waar wij verder van spreken, in 1576 werden opgericht¹. Ten jare 1572 nam de stad eenen kanonnier en « busschieter » in haren dienst², tegen 4 gulden te maand. Die dienst duurde slechts één jaar³.

Doch niet alleen de donkere bosschen, ook het veld der woelige zeewateren werd het strijdperk der opstandelingen, in hunne pogingen om de Spaansche regeering omver te werpen: wij bedoelen de Watergeuzen, die den Spanjaard zulke geweldige slagen toebrachten. De eene ongerustheid of kwelling volgde alzoo op de andere.

§ 5. De Watergeuzen. — Verval der Visscherij.

De vergadering van 1 Juli 1571, te Middelburg, was de laatste welke door de Vlamingen, onder het bewind ten Philips II, werd bijgewoond. Later, onder het bewind der Generale Staten en van Prins van Oranje, zou men de betrekkingen tusschen de noorder- en zuiderzeesteden hernemen, die nu al met eens, door den opstand der noorderprovinciën, onmogelijk werden of liever, door het toedoen der geduchte watergeuzen, tot vijandelijkheid overgingen.

(1) Zie de rek. (1572-73), f° 37 v.

(2) Charterboek, f° 201 (verzoog); f° 202 v.: (« informatie preparatoire »); f° 209 (brief van notaris J. Spetael aan de schepenen van Oostende). De twee eerste stukken zijn reeds tweemaal gedrukt geweest, eerst in *La Flandre* (jaargang 1873-74, bl. 221-42), later in de *Correspondance de Granvelle*, IV, bl. 686 en volg. In dit ll. werk laat de schrijfwijze te wenschen over.

(3) Geboren aldaar in 1526. 't Was een zeer geleerd man. in nauwe betrekkingen met Paulus Leopardus die, volgens sommigen, zijn meester was geweest. Van der Niepe's latijnsche spreekwoorden werden samen met die van den vermaarden Erasmus uitgegeven. (*Biographie des Hommes remarquables de la Flandre Occidentale*, h. v.)

Ja, 't waren geduchte zeeschuimers, de zeegeuzen, die hun manschap aanworven onder de opstandelingen door Alva verbannen of uit vrees voor hem het land uitgeweken, vooral onder deze van Friesland en Holland alsook onder de zeelieden van Holland en Zeeland. Begunstigd, eerst door den Heer van Emden — hunne eerste schuilplaats⁴ — vervolgens en bijzonderlijk door de koningin van Engeland⁵, in wier havens⁶ zij toe-

(1) Zie hooger bl. 160, nota.

(2) Meester Willem Buuz (Reg. n° 37395, f° 47 v.)

(3) Ib. en 37396, f° 51 v.

(4) Zie de *Geschiedenis der Watergeuzen*, door A. P. van Groningen, Leyden, 1840.

(5) Halewijn, zegt Morillon, schrijft den 15 maart 1572 dat de koningin een edict tegen de zeeroovers heeft uitgegeven, doch zonder het op de zeegeuzen te willen toepassen. Deze streden, zeiden, voor den Prins van Oranje tegen Alva. (*Corresp. de Granvelle*, IV, bl. 268).

(6) Zat. 26 juli 72: « Clais Adriaenssone segt dat donderdaeghe « laestleden XXIII july, ghesyent hebbene te Douvre drye « scepen van oorloghe dye weesen wilden so men seyde naer « Vlissinghe ende daer waeren drye capiteynen. — Ghysbrecht

gang genoten en alwaar hun wegens nederlandsche bannelingen en engelsche zeeroouers sterkte werdt bijgezet; aangemoedigd en geholpen door de vrijbuiters de fransche Hugenen van Rochelle, waar Lodewijk van Nassau eenigen tijd vertoefde en de schepen der watergeuzen eene veilige haven vonden, ja door Frankrijk's regeering zelve, mieken zij, van het jaar 1568 of liever 1569 af, de zee voor onze koopvaarders en visschers onveilig. Dezelfde gruweldaden die den naam hunner zuidersche geloofsgenooten, de boschgeuzen, zoo droevig vermaard hadden gemaakt, kenmerkten de rooftochten en aanlandingen der watergeuzen en riepen zelfs de gedachtenis der Noordmannen in 't geheugen. Zij waren het die de vloot plunderden van den Hertog van Medina-Coeli, naar de Nederlanden gezonden om Alva als Landvoogd te gaan vervangen. Sterk gevreesde zeeroovers, mogen wij wel zeggen, die hunnen godsdienstigen haat, hunne dweeperij en wraaklust lossen toom gaven, op een met hinderpalen doorzaaid strijdperk: de Noordzee, met hare lage en benevelde kusten, hare banken en ondiepten, geweldige winden en duistere lucht. Hun buit voedde den opstand, hunne rooverijen misnoegden den handel en verzwakten de middelen der regeering. Weldra, ten gevolge der verovering van Briele (1572), en van andere voorname havens, zooals Vlissingen en Veere, machtiger geworden dan ooit, en tevens ook meer aan orde en regeltucht onderworpen, waren zij in staat aan Spanje eenen onvermoeibaren en bijna steeds zegepralenden oorlog te voeren, der geuzen macht te behouden en uit te breiden. De zeegeuzen bezetten al de kusten der Noord- en Zuiderzeeën, al de zeegaten en eilanden. Hunne schepen kwamen vrijelijk tot op drie uren van Antwerpens muren¹. « Van Alva's rechtbanken weet men ten naastenbij de slachtoffers; het tal van vonnissen door den raad van beroerten geveld, is bekend², maar alleen de zee weet, hoe vele rampzaligen door de Watergeuzen als ziellooze keisteenen neergeploft, zij heeft verzwolgen »³.

« Dieryck seyde ooc ten selven daeghe ghesyen t hebbene te « Douvre twee scepen daerjnnē vergaederynghe was yan volck « ende de maere was dat t eene wilde syn te Vlissinghe ende « t ander jn den Bryele anders dyet weetende. » (Kamerboek der stad Nieupoort).

(1) *Correspondance de Graville*, IV, 203.

(2) Gachard: *Sur le nombre des exécutions faites aux Pays-Bas par ordre du duc d'Albe* (*Etudes et Notices*, II, p. 366-368). « La vérité est peut-être entre le chiffre de 6000 et celui de 8000 ».

(3) M. Bots, « Van Erasmus naar Vondel, of de kern der vaderlandsche vrijheidshistorie » (Haarlem, St. Jacobs-Godshuis, 1893).

Akelig waren de verhalen der zeelieden en visschers nopens de wreede handelwijs der zeeroovers ten opzichte hunner slachtoffers. Om deze hunner mannen te wreken « die te kort bolden », zegt een schrijver des tijds, en in de val kwamen, zochten zij onze zeelieden schrik en vrees aan te jagen, met soms eenige der slachtoffers hunner roofzucht aan galgen te hangen geplant op de kruin van hooge duinen. Zij waren er dagelijks op uit, zegt de Vlaamsche kronijk, om alle goede lieden te berooven en te beschadigen, ja de arme lieden over boord te werpen of anderszins ter dood brengen. Een Oostendsche visscher vertelde hoe hij, gevangen genomen zijnde door eenen zeeschuimer (*eenen pyraete*), deze laatste wat later een spaansch koopvaardijschip overmeesterde en 32 personen der bemanning aan den kabel deed binden en met het anker in de diepte der zee dalen liet... De zeeroovers roemden erop, in zijn bijwezen, onlangs te voren eenige gevangen visschers op planken gebonden op de baren der zee te hebben laten drijven¹.

De visschers dorsten in het diep water, bij de engelsche kusten, niet meer varen en vergenoegden zich met de vangst van verschen haring. De duinkerksche visschers staken niet verder dan omtrent Kales « ende luttel westwaert onder de Fransche visscherye »². De stad Sluis schrijft den 14 april 1571 aan Brugge dat een harer visschers op zee gevangen en op losgeld gesteld geweest is « by zekere zerovers wesende guesen van dese Nederlanden » en dat de visschers zulke feiten dagelijks door zeeroovers ten nadeele van schippers en koopvaarders zagen gebeuren³.

Ten jare 1572 was de wet van Oostende genoodzaakt volgens eene overeenkomst welke wij in ons Eerste Deel hebben laten kennen, de haringtouw-ers of haringdroogers dertig pond parisis toe te leggen, daar de hoeveelheid haring die dit jaar te touwen viel geen dertig last bedroeg, zulks vermits de visscherij, ter oorzaak van den « troublen tyt » meestal « van der zee ghebleven » was⁴. Het volgende jaar moest zij hun 48 pond betalen⁵. De cijfers van het pondgeld schilderen den toestand nog welsprekender af dan de weemoedige teksten die men in de stadsrekeningen des tijds ont-

(1) Vlaamsche kronijk, bl. 472 en 507.

(2) Ibid. bl. 505.

(3) Staatsarchief Brugge, Reg. n° 25, f° 263 v.

(4) Rekening 1572, f° 47 (Reg. 37395).

(5) Reg. 37396, f° 53.

moeten¹. Vooral de jaren 1572 en 1573 laten te wenschen over: vijftig tot zestig duizend ponden parisis minder dan naar gewoonte bracht de vischverkoop die jaren op².

In den loop van het jaar 1574, op het tijdstip der haringteelt, vernam men te Oostende³ dat er te Vlissingen negen oorlogsschepen gereed lagen om 's anderdaags « t zeyle te gaene » en de visscherij van Vlaanderen en vooral die van Duinkerke op het lijf te vallen, en eerst het oorlogsschip aan te vallen dat de Duinkerksche haringbuizen vergezelde. In aller haast, na beraadslaging met de aanzienlijken en reeders, zendt de wet van Oostende eenen renbode naar Duinkerke om die mare kond te maken en hetterstond uitzenden te verzoeken van eenen boot naar het oorlogsschip en naar de visschers van Oostende en Duinkerke. Slechts drie uren en half tijd ten hoogste had onze ruiter om laatstgenoemde stad in tijds te bereiken, indervoege dat men het hoogwater mocht te baat nemen om een groot ongeluk te voorkomen. De ruiter kwam in tijds aan: alhoewel, zoo men licht vermoeden kan, zulks zijnen draver het leven kostte. De visschers van Oostende en Duinkerke, voor 't nakend gevaar gewaarschuwd, ijlden, met het oorlogsschip, in de haven der laatst genoemde stad; vele moesten hunne vleten in den brand laten. De Fransche visschers, alhoewel minder van de geuzen te vreezen hebbende, vluchtten in de haven van Kales⁴. In zulke omstandigheden verliet de visscherij, zoo de Duinkerksche Kronijkschrijver het droevig bemerkt⁵, hare havens met geen gerust gemoed meer. Den 4 september 1573 ontving de wet het bezoek van drie ambtgenooten van Duinkerke « om te adviseren up de navigatie den anstaenden harynckteelt... » Geen gevolg schijnt aan de be-

spreking gegeven geweest te zijn¹. Het volgende jaar schijnt het herhaald bezoek der afgeveerdigden van dezelfde stad te Oostende, om te handelen nopens de uitreeding van een oorlogsjacht ter bescherming der visschers, insgelijks zonder gevolg te zijn gebleven². Bij gebrek aan overeenkomst tusschen de Drie Zeesteden, tot het gezamenlijk uitreeden van eenige schepen of jachten, was het Duinkerkschconvooischip onbekwaam de visscherij degelijk te beschermen en werd het korten tijd nadien « upghestelt ». De teelt van dit jaar ging meestendeels verloren, tot schade der zeesteden zoowel als van 't omliggende land, ten gevolge der duurte van het vleesch en van andere eetwaren³.

Uit een verslag uit Vlissingen vernam men dat de opstandelingen, eerst meester van Termuyden, van plan waren Sluis met al hunne macht aan te vallen en Oostende- en Nieupoortwaarts schepen te zenden om de visscherij te hinderen, « pour empescher du tout la pescherie »⁴. Toen omtrent de maand oktober 1574, de visschers van Duinkerke eenige « rebellen » besprongen en in hunne haven gebracht hadden, zond de wet van Oostende aan die van Duinkerke de verwisseling voorstellen van eenige Oostendsche visschers te Vlissingen gekerkerd zittende, tegen de opstandelingen welke de Duinkerkenaren hadden gevangen genomen⁵. Omtrent dien tijd werd de stuurman van CORNELIS LAMPSINS door de geuzen in de voorreis gevangen genomen⁶. Joos Bouchier wordt ook genoemd onder de Oostendenaren die door de « watergheusen » beroofd werden⁷. In een vertoogschrift van 10 maart 1575, tot den vorst gericht⁸, lieten de wethouders hooren dat de groote en kleine vischvangst, hunne eenige nijverheid, sedert den aanvang der beroerten geheel vervallen was, doordien de opstandelingen telken seizoen de arme visschers besprongen, vele onder hen verdronken of anderszins vermoordden, zoodanig dat de visschers zich

(1) In die van 1574-75 leest men, in het artikel der warrandeers: « nemaer alz » midts t overliden van den voornoemden « Guillaume Bailleul de stede voor dese jaere ghepaseert heeft met « d ander drie warandeers, die der dienst vuldaen hebben, « ten upsiene datter gheen abundantie van harynck ghevalen en « es, ghelyc t plecht duer de troublen s lands dat de visscherie « vermindert es, so es hier maer betaelt de gaigen van drie per- « sonen... » (72 £ p.) (Reg. n° 37397, f° 33).

(2) Pondgeld 1572: 1412 £ 6 s. 1 p. (Reg. 37395); 1573: 1579-9-2 (Reg. 37396). Zie hooger bl. 121.

(3) « Ghelycke die van Oostende bi den espion gheadverteert « waeren. Rijksarchief, Reg. n° 37398, f° 14. *De Vlaamsche Kronijk* (b. 81) zegt dat de vijand over twee groote schepen beschikte: zijne andere vaartuigen waren « vliesbooten. »

(4) *Vlaamsche Kronijk*. — Reg. 37397, f° 55 v. (Rek. 1574-75) — Duinkerke betaalde de helft van den prijs van het peerd (54 £ p.) Reg. 37398, f° 13 v.-14.

(5) *Vlaamsche Kronijk*.

(1) Reg. 37396, f° 41, stadsrekening 1573.

(2) Reg. 37397, (jaar 1574), f° 46 v.

(3) « Want uutter zee moet alle afslach commen der victuailen », zegt de *Vlaamsche Kronijk*.

(4) Renon de France, bijvoegsel, bl. 285-6.

(5) Reg. 37397 v. h. Rijksarchief, f° 46 v. (Rek. 1574-75).

(6) Reg. 37397, f° 10: « Vau Cornelis Lampsins over de tweede « vooreyse van zyn stierman, t welcke hy hiervooren by zyn billet « nyet goet ghedaen en heeft, overmidts dat hy dezelve vooreyse « ghenomen was van de geusen, daermide hy nyet en heeft moghen « ontstaen, ten upsiene dat hy alsdoen partye van zyn ghevanck « noch overbrochte. wanoff het pondtghelt bedraecht van zulex « alsser aff ghemaect es gheweest, IIII £ IIII s. p. »

(7) Reg. 37395, f° 11 v.

(8) *Charterboek*, f° 210 v.

op zee niet meer wagen dorsten¹. Eenige maanden later (29 juli 1575) keerden zij op dit punt terug, zeggende dat, door het verlies van vaartuigen, de vischnijverheid zoo vervallen was, dat men de onkosten niet meer won².

In de voorrede der octrooien van 7 mei 1577 en van 23 april 1578 is daar ook spraak van: « als de gemeente, zoo verarmd zijnde in den tijd der troebelen, door het afnemen harer vischbooten, vóór de pacificatie³... In die stad wordt geene andere nering uitgeoefend « dan de bloote visscherie, die gheheel onzeker es, en binnen den tydt van den troublen soo gedeclineert als dat alsnu luttel buysen ende boots afvaeren. » Dezelfde klachten lieten de schepenen der stad Nieupoort den vorst geworden⁴. Daarom vroegen beide zeesteden, ten gevolge van verscheidene bijeenkomsten⁵, toelating om de zoutziederij voort te doen: eene nijverheid die, volgens haar vertoog, bestemd was om het tekort der verkwijnende vischnijverheid in zekere maat aan te vullen⁶.

« Wij hebben de zeevaart zonder hoop verloren schreef een paar jaren vroeger, na de inneming van Vlissingen, de proost Morillon aan Kardinaal Granvelle⁷; 't zal den koning meer kosten om ze te herwinnen dan de opbrengst van al de verbeuringen die meest van al kwaad hebben gedaan. Portugal, Sevilla, Galicië, geheel Spanje klaagt bij den Hertog over het ophouden van den handel, door het toedoen der zeegeuzen en het verlies van Zeeland »⁸.

Maar zooals al de maatregels van eenen immer

(1) « ...icelle (ville) est scituee sur la frontiere de la mer, ou l'on « exerce seulement la grande et petite pescherie qui est totalment « declinee depuis le commencement des ces troubles parce que « durant iceux les rebelles se sont a toutes saisons rués sur les « pauvres pescheurs dudit Ostende, en ayant diverses fois « noye et massacre bon nombre, tellement que les « pescheurs ne s'y osent plus hasarder. par ou ladite ville s'est « trouvée en grande pauvreté... »

(2) « ...d'autant que le stil et negociation de la pescherie sur « laquelle ladite ville est fondée, et dont ilz se sustentent avec leur « famille decline tellement par la continuelle perte de les navires « qu'ils n'en scavent gagner les despens, au moyen de laquelle les « resseurs de ladite ville se amoindrit tellement ». Charterboek, f° 214.

(3) Charterboek (23 april 1578).

(4) Charterboek dier stad. — Zie ook eenen brief aan den Landvoogd hierover, 9 Jan. 1574 (n. s.), Rijksarchief, liassen, n° 124.

(5) Reg. n° 37397 (jaar 1874), f° 47 en volgende, 9 november 1574, 4 Januari en 16 maart 1575. F° 47: « Ghepresenteert den « neghensten jn novembre an Jan Bal scepene ende meester « Chaerles Ghisebrecht pensionaris van Nyeupoort hier commende « bi der wet ter cause van der zoutkeelen elcken twee kannen « wyls... »

(6) Charterboek van Oostende, f° 216.

(7) *Correspondance de Granvelle*, IV, bl. 206, 28 april 1572.

(8) Dezelfde (ib.).

aarzelenden vorst, wiens traagheid van opvatting en uitvoering hem, zegt een schrijver, de beste gelegenheden deed verliezen om zijn gezag in de Nederlanden te redden, vloten en zeemacht werden tegen de watergeuzen te laat ingericht, dewelke bovendien te flauw waren om hunne macht te vernietigen, zelfs om hun eenige plaats van aanleggenheid te ontnemen¹. Zeker is het dat de regeering de handen volop had, zoodat de wetten der steden, tegen de eeuwenoude gebruiken in, ten jare 1573, niet konden vernieuwd worden².

Den 16 mei 1573 ontving de stad Oostende van wege den griffier der Commissarissen ter wetvernieuwing den volgenden brief:

« Eerweerde ende discrete heeren.

« Ic ghebiede my zeere jonstelic jn ulieder goede « gracie ende ulieden zy lievelic van wetene dat ic « last hebbe ulieden t adverterene hoe dat zyne « Excellencie omme de jegenwoirdighe occupatien « militaire ende andere groote ende notable affai- « ren daerjnnē zy gheempeschiert es, omme den « dienst van zyne majesteit ende de welvaert van « den lande gevonden heeft convenable te conti- « nuerene de wet van der stede van Ghendt « totter tyt dat by zynder Excellencie hemliede. « anderssins ghesignifieert zal wesen zo ghylieden « myn heeren van ghelycken ghecontinueert blyft « totter zelve tyt. Ende advertere ulieden van « t ghundt voirscreven ten fyne dat ghylieden u « daernaer zult moghen reghelen.

« Eerweerde ende discrete heeren, Ic bidde God « almachtigh ons al t samen te willen verleenen met « eendrachticheyt ende paix zyne goddelicke gracie, « my recommanderende anderwarf zeer jonstelic « jn de uliedere. Ghescreven met haesten te Cur- « tricke desen eersten dach van meye XVe LXXIII.

« Ulieder dienare ende goetwillich vrient,

« Gheeraert De Clercq,

« Greffier van Commissarissen. »

Op den rug: « Eerweerde ende discreten heeren, « burchmeesters, scepenen ende tresorier van der « stede van Oosthende »³.

(1) Zie Renon de France, III, bl. XIV. *Correspondance de Granvelle*, IV, bl. V en 219 (aanteekening). — Den 23 juni 1572 schrijft Morillon: « ...et cependant nous perdons la marine, où ceulx de « Vlissinghe et des autres villes perdues mectent en leurs enseignes « no es nada... » (het is niets, woorden aan Alva toegeschreven, bij het vernemen der inneming van Brielle). *Correspondance de Granvelle*, IV, bl. 278.

(2) Zie verder.

(3) Volgens afschrift in het reg. n° 37395 (1^e blad verso). Zie ook f° 35 v.

Wij hebben hooger een staaltje gegeven van de wreede handelwijs der zeeroovers van dien tijd. Wanneer zij in de handen van het gerecht vielen, moesten zij hunne euvel daden duur bekopen: dit zal niemand verwonderen. Den 14 juli 1570 werd zeker Cornelis Hooschaert, van Duinkerke, een zeeroover der geuzenvloot te Emden, onthoofd¹.

Eens gebeurde het dat men vóór Oostende eenen zeeroover, « voleur de mer » — zegt de Baliererekening — zag varen, de visschers vervolgende. Zonder tijd te verliezen staken eenige zeelieden en soldaten der bezetting met kleine vaartuigen in zee, vielen de roovers dapper aan en brachten ze gevangen in de haven². Dertien in getal waren zij. 't Waren Jan Van Reynsdorp, kapitein; Cornelie, zijne vrouw; Helmar Van, schrijver; Cors. Heindricx, Falckaert Arentssone, Adriaen Huelbloc, Adriaen Hubrechtsone, Hans Vries, Jacop Van Gelre, Olivier Uuterweghe, A. De la Croy en Jan Van Wynoghe. Een hunner werd dood aan wal gebracht³; een ander stierf ten gevolge der wonden in den aanval ontvangen. Na onderzoek door den onder-admiraal en de schepenen, zond men de roovers naar de galg, ter uitneming van den kapitein, zijne vrouw en zijnen klerk, dewelke men op bevel van den Landvoogd naar Brussel deed voeren om aldaar terecht gesteld te worden⁴. De pastoor der Nieuwe Kerk, Heer Adriaan Aernouts, Broeder Jan Van Ronneken⁵, Karmelijt van Brugge en de pastoor van Sint-Pieters-Kapelle⁶ werden geroepen om de veroordeelden te bekeeren, hunne biecht te hooren en ze tot den dood bij te staan. Wat den buit aangaat, kapitein Sallasar nam hem geheel en gansch, zonder de poorterij iets te willen geven. De stad was genood-

zaakt hem het geschut — zes ijzeren stukken, « fauche bassen » genoemd — af te koopen voor 216 £ parisis¹. Een en anderen keer werden eenige zeeroovers ingebracht en aan het gerecht overgeleverd op eene eigenaardige wijs. Jacob Namens, stuurman eener Oostendsche korvet, nabij Charenguy zijnde, zag zijn schip aangevallen door de roovers, die het door vijf hunner mannen deden bewaken. Doch zie, onze stuurman en zijne matrozen, wien natuurlijk dit spel niet zeer aanstond, waagden het hunne bewakers op het lijf te vallen en slaagden er in dezelve te overmeesteren: een der roovers sneuvelde zelfs in den strijd. De stuurman zeilde Oostendewaarts en leverde de vier overblijvende roovers in de handen van het gerecht². 't Waren Jan Claissen, Willem Cornelissone, Lauwers Janssone en Cornelis Claissone. Ook de galg was hun lot. De pastoor der Nieuwe Kerk en de Pater terminaris kwamen de veroordeelden tot het waar geloof bekeeren en bijstaan³. Men vernam uit hunnen mond dat de zeeroovers besloten hadden, met drie-en-twintig schepen verscheidene plaatsen in Holland te bemachtigen: dit nieuws ging de Baljuw den Hertog seffens mededeelen.

De opstandelingen bepaalden hunne strijdwerkingen niet bij de aanvallen op zee. Uit Zeeland bedreigden zij gedurig Vlaanderen. Gouverneur Jan de Croy vroeg, bij brief van 22 oktober 1572, hulp tegen eene mogelijke vijandelijke aanlanding door het kanaal van Sluis en voornamelijk op de vlaamsche kust. Damme, Sluis, Hulst en Aerdenburg dienden bijzonderlijk versterkt te worden, schreef hij⁴. De geuzen vielen 's nachts in het

(1) Rek. 1569-70, f° 52; 1570-71, f°s 55 en 69.

(2) Baliererekening 1571, f° 6 v.: « Plus remonstre ced. Bailly, « comme certain volcur de mer s'est venu presenter devant la ville, « chassant les pources pescheurs, certains maronniers se sont de la « ville d'Oisthende avecq petites batheus boute hors de l'hable, « assiste avecq aucuns soldars espaignols en assaillant tellement « les dits voleurs, qu'ilz ont amene en ceste ville, sur lesquels le « Bailly incontinent a mis la main et les a constitue criminellement « prisonniers. »

(3) Baliererekening: « Plus a paye le dit Bailly pour suivre mener « dessoubz le gibet le corps mort de Jehan Van Wynghé, pillard, « demoure au combat du dit voleur de mer et le illecq faire enterrer. »

(4) Ibid.

(5) Ib. Opmerking der Commissarissen: « Transeat, actendu le « le debvoir que ce dit Bailly dict avoir este faict par le dit « Ronnekin, pour reduire les patiens à la foy catholique ».

(6) Gelijke opmerking. « Transeat comme dessus, sans toutesfois « tourner en consequence d'en mander plus qu'il ne conviendra « pour l'advenir. »

(1) Rek. 37394, f° 64 v.

(2) Baliererekening. — Waarschijnlijk op dit feit is het dat de brief v. d. Hertog zinspeelt, geschr. den 6 juli 1571 (Gachard, *Corresp. de Philippe II*; Van Vloten, I, bl. 242, 243). Zie Kervyn, *Les Huguenots et les Gueux*, II, bl. 419.

(3) Baliererekening: « A Sire Andrien Aernouts, curé de la ville « d'Oisthende et Frère Jehan Van Ronneken, Carmelyt terminaris « de la dite ville, ayants confesse les dits quatre prisonniers et les « assiste jusques à la mort chacun trente patars, vient VI £ p.

« Et pour les vacations du dit Frère Jehan Van Ronneken estant « venu à la fin susdite de Bruges en la ville d'Oisthende pour quatre « jours qu'il a vacqué, venant, sejourant et retournant, à vingt « patars par jour, vient VIII £ p.

« Apostille: Transeat comme devant, actendu le debvoir faict par « le dit Ronneken pour reduire les dits patiens à la foy catholique. « Au messagier pour aller quérir le dit Frère Jehan, XXIV s. p. »

(4) Rijksarchief, Staatspapieren, liasse der maand oktober 1572.

Vrije — te Knocke onder anderen — om de huizen in brand te steken en de inwoners naar Vlissingen te voeren¹. Ook moet men niet verwonderd zijn, indien men de schepenen van Oostende voetstappen ziet doen om de toelating te bekomen, de afkondiging te mogen opschorsen van het plakkaat — alhier den 23 mei 1572 ontvangen² — alle handelsbetrekkingen en verkeer in de havens en steden van Vlissingen en Briele verbiedende, om aan die van Vlissingen, die onlangs het Sas van Gent in brand hadden gestoken, de gelegenheid niet te geven om dergelijke of andere daden van vijandelijkheid ten nadeele van Oostende te bedrijven³. Die stappen bleven zonder gevolg. De schulden ten gunste der inwoners der oproerige steden werden verbeurd verklaard. Het was het geval met die der stad opzichts verscheidene houthandelaren van Dordrecht⁴. De koopwaren van de kwartieren der opstandelingen afkomstig ondergingen hetzelfde lot. In den loop van het jaar 1574 nam de Baljuw de penningen in beslag van den verkoop voortkomende van « Emderen haring » alhier door zekeren Matheus Cornelissone aangebracht⁵.

Een woord over de inrichting der kustwacht zal hier te pas komen. Den 2 oktober 1568 hadden de schepenen van het Brugsche Vrije eene dag- en nachtwacht, uit twee personen bestaande, bevolen op de kerktorens bij de duinen, namelijk van Ca(d)sant, Knocke, Heist, Houcke, Vlissegheem, Clemskerke, Breedene, « Sinte Katelyne » (bij Oostende), Mariakerke, « Willekinskercke » (Wilskerke), Middelkerke en Westende⁶; 's nachts « by vieren » en in den dag « by ghescore »⁷. Op het nieuws van Oranje's vertrek naar Frankrijk was dit bevel den 19 der volgende maand herroepen

geweest¹, doch om welhaast weder te worden afgekondigd². De schepenen van Blankenberghe, Oostende en Nieupoort zouden bevel krijgen de uitvarende schippers te gelasten, zorgvuldig te vernemen of er geene invallen beraamd werden, en de wachten van het Vrije daarover in te lichten. Den 26 januari 1572 hernieuwde het bestuur van het Brugsche Vrije het bevel nopens de nachtelijke wacht op de kerktorens, en verzocht het de « parochiepapen » of pastoors alsook de andere geestelijken daar te vernachten. Daar men vernam dat de Watergeuzen eenig voornemen opgevat hadden, zoo werd er bevolen de oude wacht op de kust te herstellen³. Ziehier op welke wijs de waarschuwing voor gevreesde invallen langs de kust was ingericht. De wet van het Brugsche Vrije had, den 22 mei 1572, overeenkomstig met de Kanunniken van de Sint-Donaas Proostdij, aan de hoofdmannen der ambachten en gemeenten langs de kust gelegen eene algemeene « wake » bevolen, bij dage en bij nachte, van Nieupoort tot aan Gaternisse⁴: zij moesten eenen mast oprichten met een zeil voorzien. Zoodra men bemerkte of vanwege de visschers of zeelieden vernam, dat er oorlogs- of zeerooversschepen op zee waren, zich tot eene aanlanding gereed makende, « omme t lant te pilleeren ende berooven ofte eeneghe dycken van den lande duer te steken », moest men het zeil driemaal op- en nederlaten; kwamen de schepen landwaarts, men moest het zeil ophouden. Die de wacht hielden op de kerktorens zouden dan de klokken slaan om de landslieden met hunne wapens ten dorpe te roepen, ten einde onder het beleid hunner hoofdmannen naar de bedreigde plaats te trekken. Des nachts moest men eene lantaarn met twee keersen aan den mast hangen en dezelve, in geval van gevaar, insgelijks driewerf op- en neder te halen, en laten hangen indien de « kwaadwilligen » de kust naderden⁵. Den 10 oktober van hetzelfde jaar werd de boet voor nalatigheid op het stuk van wacht langs de kusten verdubbeld, zulks omdat er klachten toegekomen waren⁶. Er bestonden twee wachtmeesters, een voor het gedeelte der kust

(1) Rek. Vrije, 1574-75, f° 28.

(2) Rek. Oostende (Reg. 37394), f° 43 v.

(3) Reg. 37394, f° 65. — In de maand mei 1572 trok Griffier Leroy naar Brugge en raadpleegde zijnen ambtgenoot aldaar nopens het vraagpunt of zij (van Oostende) « zonder begryp » de afkondiging zouden mogen opschorsen van dit plakkaat.

(4) Reg. 37395, f° 35 v; 37396, f° 35; 37397, f° 45.

(5) Rek. 1574-75, f° 10: « Van Nicaïsyn Roy, betaclende oner « Matheus Cornelissone ter cause van den Emderen harynck hier « ghearresteert bi'den Bailliu als pretenderende te zyne hollandt- « schen harynck, ende also gheconfisquiert, wandt de penninghen « overghebrocht zijn ter greffie totter decisie van de zaecke. » (Reg. 37397).

(6) Staatsarchief Brugge, Reg., n° 25, f° 229 v.

(7) F° 264.

(1) Ibid.

(2) F° 264.

(3) Reg. n° 25, f° 276.

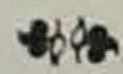
(4) Zie over die plaats *Inventaire des Archives du Franc*, II, bl. 659.

(5) Registers der stad Nieupoort. Zie ook Rek. Vrije, 1574-75, f° 142 en 1575-76, f° 24, 30 v° en 138, over de kustwacht.

(6) Reg. n° 25, f° 285.

liggende tusschen Nieupoort en Oostende, en een voor de kust tusschen laatstgenoemde stad en Sluis. Die wacht werd onderhouden op de kosten des lands¹. Oorlogsvoorraad werd door het bestuur van het Vrije, ten dienste der inwoners der kustgemeenten aangekocht².

Het gevaar werd van langs om nakender. Den 18 april 1573 besluiten de schepenen van het Vrije twee honderd «bussen» en «flasschen» te koopen en dezelve tegen den koopprijs aan de landslieden over te laten³.

Doch wat konden dergelijke maatregels baten? Wat vermochten eenige gewapende boeren tegen eene bende woeste watergeuzen? Wat baatte het dat het gerecht, te Duinkerke, te Nieupoort en te Oostende naar de galg zond al deze die het krijgen kon? De zeevaart en in 't bijzonder de visscherij waren met eene volkomene vernieling bedreigd. Wat deed de regeering? De schepenen van Brugge en van het Vrije drongen aan bij den Hertog van Alva, dat hij eene vloot zou toerusten, bekwaam om die der vijanden met goed gevolg te bevechten, en lieten hem bemerken dat de beden aan den Koning door de Staten verleend en de rechten die hij op den handel hief, minstens tot de verdediging des lands dienen moesten. De Hertog antwoordde hun met spaansche bezettingen te zenden in de meest bedreigde steden van Vlaanderen. Daar hij echter steeds gebrek leed aan penningen, waren zijne soldaten verplicht op den kost van burgers en boeren te leven, dewelke door den oorlog verarmd, onbekwaam de soldaten te onderhouden, weldra verlangden van hen verlost te worden. Oostende en Nieupoort klaagden bij de regeering over de gedwongen contributiën welke de spaansche bezettingen van de inwoners der omliggende dorpen eischten en over hunne plun-

deringen¹. Een duchtige aanval op de watergeuzen bij middel eener sterke vloot, dat en dat alleen, zoo reeds gezegd, kon hunne rooftochten en invallen paal en perk stellen. Men besloot eindelijk tot dit middel zijnen toevlucht te nemen. Den 8 januari 1573 kwam Jacques Lefebure, als commissaris te dien einde door den Hertog aangesteld, te Oostende «om te doen roeren de trommele tot upscriven van zommeghe boodtsgezellen» ten dienste des konings². Den 24 derzelfde maand ontving de wet het bezoek van Jacop Zagarus, pensionaris van Middelburg, om bootsgezellen te lichten³. Lefebure kwam den 10 juni 1573 terug om nog⁴ eenige bootsgezellen te hebben voor de schepen des konings te Antwerpen. Den 30 januari 1573 werd in de vergadering der schepenen van het Brugsche Vrije een brief gelezen, waardoor Alva die van Brugge en den heer D'Ongnyes verzocht schippers en loodslieden naar de schepen te zenden, welke hij van zin was uit te reeden «omme eens meester te werdene van de zee ende «ter repulsie van de rebellen ende vyanden» des konings. De schepenen besloten de hoofdmannen van Heist en «Wilravesyde» schriftelijk te ontbieden, opdat zij de schippers van hun gebied tot den gezeiden dienst zouden aanzetten⁵. De stad Brugge betaalde eene som van 65 £ 3 s. 8 grooten, voor teerkosten en drinkpenningen, aan de schippers die te Duinkerke, Nieupoort, Oostende, Sluis en elders, onder het bevel van Beauvoir, in den dienst van 's konings oorlogsschepen waren aangenomen geweest, zonder eenige soldij op de hand te hebben ontvangen⁶. In een verhoog van 1575 lieten de Oostendenaren niet na, de omstandigheid

(1) *Revue trimestrielle*, XXXVII. bl. 99-100 (Altmeyer, *Les gueux de mer*). Deze schrijver geeft als geraadpleegde bronnen, in het Rijksarchief: *Correspondance de Flandre, Artois etc.*, vol. XI, f° 253; XII, *passim*.

(2) Reg. 37395 (Stadsrekening 1572-1573), f° 38.

(3) Ib. f° 38 v.

(4) «van nieuw» (ib. f° 39 v.).

(5) Staatsarchief van Brugge, Reg. n° 25, f° 301.

(6) Rekening der stad Brugge over het jaar 1572-73, f° 77: «Voor «de theiringhen, montkosten ende drincpenninghen van diversche «scippers van Dunckerke, Oosthende, Niupoort, Sluis ende «elders anghenomen ten dienste van der Con Majesteit onder «t bevel van den heere van Beauvoir, omme te dienene up de «scepen van orloghe, mids dat zy binnen deser stede commen «waren van der plaetsen van huerlieder woenstede zonder eeneghe «soldee up de hand ontfaien t' hebbene, ende ten fyne dat zy daer «ute niet gheoorsaect en zouden wesen 's Conincx dienst te «verlatene, ende buuter stede te treckene ende den landslieden «overlast te doene, daeran becosticht es, volghende diversche «ordonnancien ende quictantien, de somme van LXV £ III s., «VIII gr.» (Rijksarchief.)

(1) Staatsarchief Brugge, Reg. n° 25, f° 229 v., 294 v., 300 v.

(2) Staatsarchief te Brugge, Reg. n° 1827: «Memorie van zeker «munitie van oorloghe den voornoemden lande toebehoorende «ende uutgheleent in t jaer XVc LXXII an diveersche prochien «op t recepis van de hooftmannen van dien.»

F. 3. «Joos De Proost opperhooftman van Meetkerke rest noch «een busse van XXII ende twee flasschen met haer flasquillen.»

F. 4. «Jacob Willaert ende Jacob De Holland, de jonghe, hooftmannen van Nieuwmunster thien bussen met haer flasschen.»

F. 4 v. «Stevin Heindrix ende Riquaert Fockedeis hooftmannen «van Vlisseghe resten een busse ende flassche.»

(3) Reg. 25, f° 292.

in te roepen hunner deelneming aan het samenstellen der vloot te Antwerpen uitgereed, door het leveren van officieren en matrozen¹.

Omtrent de maand juli 1573 kwamen te Duinkerke en te Oostende een zeker getal engelsche matrozen aan, die vervolgens naar Antwerpen vertrokken om aan boord der oorlogsschepen te dienen². Den 21 december kwam kapitein J. Maes, vanwege den Algemeenen Landvoogd, bootsgezellen voor 's konings vloot opschrijven³. De baljuw van Oostende werd gelast zooveel zeelieden mogelijk aan te werven⁴.

Ten jare 1574 werden te Oostende drie schepen ten dienste van 's vorsten oorlogsvloot uitgereed: 't waren schepen die van Oostende naar Dantzick, aan den oever der Baltische Zee, voeren. Zulks bracht een bezoek teweeg van den Gouverneur en van den « Providor » der vloot in onze stad⁵. Te Duinkerke, op Requesens' bevel, nam men al de in de haven liggende koopvaardijsschepen in beslag — de Engelsche en Schotsche uitgenomen — van dewelke de achttien beste moesten deel maken van de vloot⁶. Doch, de opstandelingen door het innemen van Middelburg meester geworden zijnde van het eiland Walcheren, zoo liet men de schepen van Oostende en Duinkerke los, spijs de aanzienlijke gelden aan die uitreiding besteed⁷. Den 19 juni 1575 kwamen te Duinkerke de Onder-Admiraal, zijn schrijver en verscheidene kapiteinen van schepen, gelast eenige oorlogsschepen tegen de zeeroovers uit te reeden. Te dien einde kozen zij te Oostende zes « vliesscheboods », dewelke zij te Duinkerke benevens eenen spaanschen « zaber » en het oorlogsschip van laatstgenoemde stad deden optuigen⁸. Een Duinkerkenaar, Cornelis Wieux, werd kapitein dezer « armade » benoemd.

(1) « Ayant aussy pour nostre service contre les rebelles sub-ministre maistres navieus, officiers et matelotz en lesequippaige de nostre armee de mer dresse en nostre ville d'Anvers. » (Charterboek f° 211).

(2) Vlaamsche Kronijk, b. 484. Rijksarchief, brievenbundel n° 124, brief van 8 Juli 1573.

(3) Reg. 37396, f° 45 (Stadsrekening, 1573-74).

(4) Zoo zond hij naar Brugge, onder goede bewaking, om van daar naar Antwerpen gestuurd te worden, zekeren A. De Landmetere, een gevangen en aangehouden om ten dienste der opstandelingen geweest te zijn. (Balierek. 1574, f° 4 v.)

(5) Rek. 1573-74, f° 45 v., 46 v. en 47 v., (6 januari, 19 februari en 6 april 1574 (p. s.).

(6) Vlaamsche Kronijk, bl. 481. Zie den brievenbundel n° 124 van het Rijksarchief (2^e afdeling). Brief van Jan de Croy, van 1 Januari 1574.

(7) Vlaamsche Kronijk, bl. 485.

(8) Vlaamsche Kronijk, bl. 516. De vliesbooten waren « best by de seyle » (bl. 505). — Rek. Nieupoort 1575, f° 38 v.

In zeegevechten waren de regeeringskrijgslieden niet zeer gelukkig. Aan de aanvallen der geuzen, die eerder op een tweegevecht trokken dan op eenen geregelden veldslag of eenen strategischen veldtocht, konden zij het hoofd niet bieden. Alva's vloten, te grooten koste uitgerust, werden vernield, zijne schepen verbrand, zijne zeelieden gevangen genomen of uit weerwraak opgehangen. Philips' bemoeienissen met den opstand der Mooren, tegen dewelke hij de schepen van Spanje noodig had, van de eene zijde en, vanwege zijnen landvoogd in de Nederlanden, gebrek aan krachtdadige maatregelen tegen de ondernemingen der opstandelingen, van de andere, zonder van de ongelukkige middelen te spreken met dewelke men soms de zeelieden aanwierf — geweld en dwang¹: dit alles legt uit hoe Spanje, op het gebied van zeeën en stroomen, in weerwil der krachtdadige handelwijs en gedeeltelijke goede uitslagen van Bossu, Boshuizen en Robbe, er niet in gelukte de vloten te verstrooien en te vernielen der watergeuzen, die overal eerst de zeesteden wisten te bezetten en door hunne stoutmoedigheid den grondsteen leiden der Vereenigde Provinciën.

Den 27 oogst 1574 schreef Don Loys De Requesens dat de Duinkerkenaren den vijand twee of drie schepen hadden ontnomen, en verzocht hij den Raad van Vlaanderen de zeelieden der kust dringend aan te zetten tot het spoedig uitrusten van oorlogsschepen en tot het aanvallen van den vijand².

Te Oostende werden twee oorlogsschepen uitgerust³. Eenige reeders ter visscherij dezer stad, onder andere Andries Verhelle en Jacques Toors, zonden vrijbuitvaarders ter zee die op de visschers der oproerige provincien jacht mieken⁴. Te Nieupoort reedde Willem De la Salle een schip uit, tot hetzelfde einde, den « Vlyeghenden Herdt » genoemd⁵. Den 10 januari 1576 kwamen meester Joos Huusman en zijn bijzitter, Adriaen De Proost te Oostende, vanwege den Algemeenen

(1) *Corr. de Granvelle*, IV, 216-7.

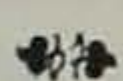
(2) Staatsarchief te Gent, Briefwisseling van den Raad van Vlaanderen.

(3) *Corr. de Granvelle*, VI, bl. 407 (19 oogst 1576).

(4) Rek. 1576: « Andries Verhelle voorschepene betalende over zyn visscherie ende den harynck by zyn vrybeyters anghebrocht tsamen bedraghende elf ponden, elf scell, zeven groote en halve... Jacques Toors over zyn visscherie met-ghaders voor het pontghelt van den hollantschen harynck by hem vercocht by de vrybeytvaarders hier anghebrocht... » (Rek. 37399, f° 10).

(5) Wetsregister der stad.

Landvoogd, om kennis te nemen van den buit op zee gemaakt ten nadeele der zeegeuzen en opstandelingen¹.

Zoo even spraken wij van de aankomst van Engelsche schippers en matrozen². 't Is op dit tijdstip dat de Commendador Requesens de hulp, hem reeds in 1574 aangeboden³, van eenige Engelsche katholieken benuttigde, tegen wil en dank, natuurlijk, van koningin Elisabeth, aan dewelke hij te vergeefs gevraagd had zulks met gunstige oogen te aanschouwen en aan gezeide Engelschen den ingang harer havens niet te ontzeggen⁴. Zij had haar woord gegeven aan Prins van Oranje, het toezenden van hulp naar de Nederlanden, ten gunste van Philips II, niet te zullen dulden en verklaarde tevens de bemiddelaarster der verzoening tusschen den koning en hem te willen zijn. Den 18 mei 1575 verleende de Landvoogd aan William Cotton en Hendrik Carew, Engelschen, kaapbrieven, krachtens welke zij den buit den opstandelingen ontroofd, binnen de acht dagen mochten verkoopen. De gevangenen moesten aan de ambtenaren des konings overgeleverd worden. Terzelfder tijd werd aan alle Engelschen die de opstandelingen zouden verlaten om Willem Cotton te dienen, algemeene vergiffenis verleend⁵. Ziehier hoe de steeds goed op de hoogte zijnde schrijver der *Vlaamsche Kronijk* dit feit bespreekt. In de eerste dagen van juni 1575, zegt hij, bekwamen twee Engelschen, Guillaume Cotton en Henry Carey, commissie vanwege don Luis de Requesens, om te Duinkerke, te Nieupoort en te Oostende oorlogsschepen uit te reeden en met Vlaamsche of Engelsche bootsgezellen te bemannen, en de opstandelingen overal aan te vallen. Die schepen,

als ook de buit op den vijand gemaakt, mochten in der havens niet binnengebracht worden, maar moesten in zee op hunne ankers blijven, en het bezoek der daartoe aangestelde commissarissen verwachten. Die voorwaarden, bemerkt de kronijkschrijver, werden niet nageleefd¹. Cotton vestigde zich eerst in Duinkerke, en korten tijd nadien te Nieupoort, waar de inwoners even weinig verheugd waren over zijne aankomst, als de Duinkerkenaren wegens zijn vertrek weinig bedroefd. Hij huurde, tot zijn verblijf, het huis genaamd de *Fransche Schild*². Het wantrouwen dat Cotton en zijn volk (een zestigtal te zamen³), « eene natie van cleynder trouwe ende gheloofsaemheyt »⁴, inboezemden, straalt ook in de oorkonden door en was ongetwijfeld de voornaamste oorzaak van het weinig gevolgrijke dezer onderneming. De magistraat van Nieupoort zag Cottons werk : zijn kaapvaren, zijn raffineeren van buspoeder⁵, zijn aanwerven van Fransche gevangenen⁶ en van Schotten⁷, ongunstig aan en drukte zijne gevoelens van wantrouwen vlakaf uit⁸. Toen de Engelsche kapitein hem vijf of zes stukken geschut vroeg, schreef de magistraat eerst aan den Gouverneur daarover⁹. Wel is waar verscheidene schepen werden werkelijk den vijand ontnomen en te Nieupoort verkocht¹⁰, doch, den 19 oogst 1576 schreef men uit Brugge aan den Landvoogd, dat hij al niet veel verrichtte met zijn paar schepen. De vijand bleef plunderen en rooven, in het zicht van eenieder. De twee te Oostende uitgereedde schepen hadden in vier dagen tijds meer bedreven dan Willem Cotton sedert hij zijne « commissie » ontvangen had¹¹. Zelfs gaat de briefwisselaar zoo ver dat hij Cotton schijnt als medeplichtige te aanzien in den beraamden aanslag op Nieupoort, in de

(1) Bl. 515.

(2) Wetsregisters der stad Nieupoort, acte van 27 juli 1575.

(3) *Relat. politiques* (enz.), VIII, bl. 262 (13 maart 1576).

(4) *Vlaamsche Kronijk*, bl. 515.

(5) Rekening der stad Nieupoort, 1575, f° 30.

(6) Id. 1576, f° 32. — Brief van 19 oogst 1576 (zie verder).

(7) Zelfde brief. — *Relations politiques*, VIII, bl. 274. De koning beveelt aan den baljuw van Nieupoort seffens Cottons schip terug te geven (16 maart 1576).

(8) Zelfde brief.

(9) Stadsrekening, 1575, f° 30. — Zie ook f° 29 v.

(10) Ib. Acten van .i. juli, 25 september, 15 en 21 oktober, 5, 7, 8 en 17 december 1575. Zie ook deze van 3 en 4 juni, en van 23 oogst 1576. — Op 25 oktober 1575 komen te Nieupoort meester Joos Huisman, lid van den Raad van Vlaanderen, en Adriaen Proost, « commissarissen over de prysen van den capiteyn Cotton ». (Rek. der stad, 1575, f° 18 v.).

(11) *Liasses de l'Audience*.

(1) Rek. 37398, f° 46 v. : « Ghepresenteert den X^{en} jn lauwe « XVe zessen tzeventich stilo novo mynheeren meester Joos « Huusman raedt s conyncx jn den raedt van Vlaendren ende « Adriaen de Proost synen adjoint hier commende bi der wet « met commissie van zyn Excellencie om te kennen ende wyzen « van alle prinsen ter zee ghebuert ende zonderlynghe van den « arresten ghedaen bi den Bailliu deser stede van de schepen hier « ghearriveert van de plaetsen van de rebellen. »

(2) Men verwacht er 300 te Oostende tegen 25 juli 1573 (Brief van 8 juli 1573, aan den heer van Beauvoir, in de *Liasses de l'Audience* (lettres closes)).

(3) *Relations politiques* (enz.), VII, bl. 193.

(4) *Relations politiques*, VII, bl. 558 en 569.

(5) *Relations politiques* (enz.), VII, bl. 505. — Zie ook Wetsregisters der stad Nieupoort, onder dagt. van 15 juli 1575 (Brief van Requesens); 13 april 1576 : Vidimus van het stuk van juni 1575.

maand oogst 1576. Men moet dan niet zeer verwonderd zijn dat Henri Mason aan lord Burghley, den 28 januari 1576 schreef, dat de Engelsche gelukzoekers die den koning van Spanje dienden, zulk een goed onthaal genoten dat zij van zin waren naar Engeland weder te keeren of den Prins van Oranje te gaan dienen.

Toen, zooals verder zal gezegd worden, de Generale Staten het bewind in handen namen, mocht de handeling dier Engelschen allesbehalve welkom heeten en deden zij zekeren Phipson, aan wien Cotton in de eerste maanden van 1576 volmacht had gegeven² en wiens naam in verscheidene acten, voor den Nieupoortschen magistraat verleden, voorkomt³, met zijne «adherenten ende compaignie» eenvoudig te Oostende in het gevang steken, in 1577, om 'slands gerustheid. Nochtans verzocht en bekwam de afgezant van Engeland een bevel van loslating. Pas echter was de Engelsche kapitein op vrije voeten of hij dreigde de visscherij van Oostende «te crancken ende beroven van den lyfve» en rustte hij werkelijk in Engeland een oorlogsschip uit. Zoodra de Oostendsche magistraat die weinig bevredigende tijding «bij informatie» vernomen had, zond hij zijnen pensionaris, *Jacob Oliviers*, naar Antwerpen, den 5 juni 1577⁴, alwaar toen Don Juan van Oostenrijk verbleef, om een vertoogschrift in te dienen en te bekomen dat hij van de koningin van Engeland maatregelen verzoeken zou, tegen de uitvoering dezer bedreigingen, opdat de visscherij «vredelick zoude moghen visschen». Don Juan gaf hem gesloten brieven voor den burggraaf van Gent, toen als afgezant van Philips II in Engeland, waardoor hij hem gelastte gemeld vertoog aan Elisabeth mede te deelen en eene gunstige beslissing te verzoeken. Zoo moest Oostende toch van alles eenen nasmaak hebben! Hiermede echter zijn wij reeds buiten het tijdvak van Alva's bestuur. Wij moeten nu een weinig achteruit gaan, om den gang der staatkundige gebeurtenissen beter gade te slaan.

(1) Doch M. Cotton tracht betere voorwaarden te bekomen, voegt hij er bij (*Relations politiques* (enz.), VIII, bl. 148). Zie ook bl. 194.

(2) Wetsregister van Nieupoort.

(3) Ib. 30 mei 1576, aankoop van een schip; slaking van goederen door Phipsson genomen; 3 juni: schuldbekentenis.

(4) Reg. n° 37400, f° 56 v.

Reeds vóór den tweeden veldtocht van Willem den Zwijger, waar de stad Oostende op 5 oktober 1572 den weerklink van had gevoeld, verlangde Philips II den Hertog van Alva terug te roepen. En werkelijk sedert de maand oktober 1571 was de Hertog van Medina-Cœli — op wiens naam (*Medecina-Cœli*) meneene heilvoorspellende zinspeling meende te mogen doen — aangeduid geweest tot Gouverneur-generaal der Nederlanden. Na verscheidene maanden op de Biscaysche kust een gunstig oogenblik tot inscheeping te hebben afgewacht, zeilde hij naar de Nederlanden, tegelijk door onweder en zeegeuzen aangevallen, zoodat hij den 11 juni 1572 te Sluis in zeer verontmoedigende omstandigheden aankwam. De Hertog van Medina-Cœli schreef aan koning Philips dat de vloot den 10 juni, om vijf uren 's avonds, op twee uren afstand van Blankenberghe kwam en dat hij, van den Hertog van Alva nog geen bericht ontvangen hebbende, eene dadelijke ontscheeping niet noodzakelijk had geacht. En kanunnik Morillon beweert dat eerstgenoemde zulks aan Alva verweet, doch dat deze de schuld op zijnen postmeester legde¹. De ongegrondheid dezer verwijtsels blijkt uit eenen tekst der rekening der stad Oostende. Messer Pedro de Paires, Depacz of Depaz, «commies van de gemeene posten van zijne Majesteit», was alhier vanwege den Hertog van Alva met eenen pak brieven gekomen, dewelke den Hertog van Medina-Cœli, vóór zijne aanlanding, moesten overhandigd worden. Een schipper van Oostende, Cornelis De Keysere bij naam, kreeg van de wet der stad bevel met zijnen vischboot in zee te steken en de Spaansche vloot af te wachten, van den 19 Mei voort, en gezeide brieven aan den bestemming af te geven. Doch, op 10 juni, zeilde de vloot voorbij de stad, terwijl de schipper aan wal gegaan was om voorraad. 's Anderdaags, met het eerste tij, voer de pensionaris, *J. Oliviers*, met den schipper de vloot achterna, om de brieven ter bestemming te brengen en tevens den Hertog welkom te heeten. De schepen der watergeuzen beletten het Oostendsch vaartuig tot het schip van den Spaanschen Landvoogd te geraken. Zoo is het dat deze reeds aan wal was, toen het schip in de haven van Sluis kwam², en dat Medina-Cœli, zonder inlichtingen was vanwege den toenmaligen Landvoogd, omtrent

(1) *Correspondance de Granvelle*, IV, bl. 255-6. Brief van Morillon aan den Kardinaal, 17 juni 1572.

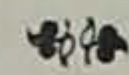
(2) Reg. 37394, f° 29.

wat hem te doen stond op het oogenblik dat hij bij de kust van Vlaanderen was.

Men weet dat de Hertog, de moeielijkheden van den allesbehalve gerusten toestand inziende, den koning voor de hem opgelegde taak bedankte. Den 18 december 1573 kwam een bode uit Brussel per brief het vertrek aankondigen van den Hertog van Alva; een ander brief meldde de benoeming van Loys de Requesens¹.

Don Requesens die, spijs zijne begaafdheden, al niet veel meer deugde dan zijn voorzaat en eens de afgeveerdigden der Staten van Vlaanderen, wier bezoek men hem kwam aankondigen, « niet-

weeds » noemde¹, ondernam vruchteloze onderhandelingen om den vrede, te Breda, met Holland; Zeeland dorst hij zonder schepen aanvallen, doch de dood belette hem zijne onderneming te vol-einden (5 maart 1576). In de afwezigheid van eenen door den koning benoemden Landvoogd, nam de Raad van Staat het bewind in handen, in hetwelk hem Philips II, na eenige aarzeling bevestigde, in afwachting der aankomst zijns broeders, Don Juan van Oostenrijk. De oorlog werd door den heldhaftigen Mondragon voortgezet.

(1) Stadsrekening 1573-74, f° 42.

(1) *Correspondance de Granvelle*, V, inleiding.

TWEEDE HOOFDSTUK

De Staatkundige Omwenteling. — De nieuwe Regeering.

§ 1. *Eenige algemeene Beschouwingen.*

Den 11 januari 1578 schreef Kardinaal Granvelle aan Don Juan van Oostenrijk eenen merkwaardigen brief¹, waarin hij hem den toestand der Nederlanden afschetste, met betrekking tot de zending waarmede de overwinnaar van Lepante van 's konings wege kwam gelast te worden. In dit schrijven wees de vernuftige staatsman op den haat tegen den Spanjaard, als de gewichtigste oorzaak der beroerten. De algemeene kwaal die in het land heerscht, schreef hij, komt noch van het verlangen naar verandering van godsdienst, noch van den afkeer opzichts den koning voort; de voornaamste oorzaak der tegenwoordige beroerten ligt nergens dan in den haat der Vlamingen tegen de Spanjaarden, haat, zeide hij, die ongelukkiglijk maar al te gerechtvaardigd is, door de mishandelingen welke de inwoners sedert twaalf jaren hebben onderstaan, zonder dat er aan ver-

betering van den toestand is gedacht geweest. Getuige daarvan de koelbloedig gepleegde wreedheden te Bergen, de plundering van Mechelen, het gedrag der Spanjaarden te Zutphen, Naarden, Haarlem; de hatelijke handelwijs vanwege de hoofden der vloot ten opzichte der Nederlandsche bemanning; de belasting op de verkooping, de pogingen van Rodoan, Sanchez d'Avila en andere Spanjaarden om de toomen der regeering in handen te nemen... Granvelle zag dus in de fouten der regeering en in den aard harer werktuigen de hoofdoorzaak der beroerten die toen ons vaderland teisterden. « Men mag niet ontveinzen: het algemeen gevoelen der inwoners verstoot de heerschappij van een vreemd volk. Zij zouden hun hemd geven om door de Spanjaarden niet meer bestuurd te worden », schreef de Prins van Parma aan den koning¹. Wij hebben het hooger doen bemerken: de regeering had eene onstaatkundige

(1) *Correspondance de Granvelle*, VII, bl. 3, spaansche tekst gevolgd door eene fransche vertaling. Zie ook Inleiding, bl. V en volgende.

(1) Kervyn, *Les Huguenots et les Gueux*, V, bl. 346, (18 april 1579).

en voor 's lands welvaart noodlottige rol gespeeld. Door de onmeedoogende strengheid harer politiek en den aard harer werktuigen had zij den vijand — 't is te zeggen de partij des opstands — eenen machtigen hefboom geleend om het volk tegen haarzelve op te hitsen, en nu boden hem de mouterijen der tuchtlooze soldaten eene allergunstigste gelegenheid om zijne plannen door te werken.

Het voorgaande betoont dat er een grondig verschil dient gemaakt tusschen de politieke en de godsdienstige gedachten des tijds, tusschen den haat tegen de Spanjaarden en het verlangen naar verandering van godsdienst. Het is bij gebrek aan zulkdanig onderscheid dat velen van de gebeurtenissen van dien tijd eene valsche gedachte hebben. De eenen rekken het eerstgenoemd gevoelen uit tot onzekere en meest onjuiste gevolgtrekkingen: anderen, uit vrees voor die gevolgtrekkingen, verwerpen of ten minste betwijfelen beide gevoelens van dewelke wij komen te spreken: gaan de eenen te verre, de anderen blijven beneden de waarheid. Was de haat tegen den katholieken godsdienst de drijfveer van eenigen, de haat tegen de vreemde heerschappij was, mag men zeggen, algemeen. De bewijzen ontbreken niet. Wij zien de wethouders eener naburige stad, Nieupoort, samen met de notabelen der gemeente het besluit nemen, van de staten 's lands de afstelling te verzoeken van hunnen Baljuw Octaviaan De Clerck, om reden zijner spaanschgezindheid: « (zij) hebben verclaerst » — staat er in het verslag der Schepenenvergadering van 6 september 1577 — « dat zy « hemlieden niet en betrouwen noch te gunste « houden ende voor onweerdich houden Octaviaen « De Clerck, Baillij ende Capitain der voorseide « stede. » Den 17 derzelfde maand verklaarde een burger der stad, dat gezeide ambtenaar, volgens het zeggen van eenen persoon die met dezen laatste dikwijls in betrekking was, dat hij (de Baljuw) « noch zyn handen wasschen soude in « t bloet van de poorters ende dat zyn kynd noch « zyen zoude dat dye Spaingnaerts dye overhand « van den lande hebben zouden »¹. Welke ook de weerde dezer bewering weze, zij helpt den toestand der geesten afschilderen. Op het oogenblik dat de omwenteling ging losbreken, terwijl de Staten de pacificatie opstelden, de Schepenen van

het Brugsche Vrije (24 september 1576) bespreken het ontwerp van, 't zij schriftelijk, 't zij door afgeveerdigden, den Heiligen Vader te Rome voor oogen te leggen hoe het land, alhoewel 's Spanjaards vertrek vergende, geenszins het inzicht had van godsdienst te veranderen¹.

Op dit oogenblik was de Prins van Oranje's toestand ver van schitterend te wezen. De oproerige provinciën lieten den moed vallen en op uitheemsche hulp viel er niet te rekenen. Al met eens dus kwam hem eene reddingsplank toegedreven, van waar hij ze het minst te verwachten had: de mouterijen der Spaansche soldaten.

Onregelmatig en onvoldoend bezoldigd, vielen de Spaansche en Duitsche soldaten aan het muiten en zochten zij hunnen kost in roof en plundering. De ruitery van Ghistel en Oudenburg pleegde strooptochten in verscheidene dorpen. Te Leffinghe hadden gevechtpartijen plaats tusschen de landslieden en de soldaten van kapitein Alconeta². Wat Oostende aangaat, den 26 maart 1574 ontving de wet het bezoek der heeren Van Rossignol en Loys Guasco, die namens den Landvoogd, inlichtingen kwamen nemen nopens den « last ende of theerynghe » der Spanjaarden die hier in bezetting hadden gelegen³. Of er aan dit onderzoek eenig gevolg gegeven werd, blijkt niet. Den 8 mei kwam de algemeene Auditeur en de Proost van den Graaf van Rœulx, Gouverneur van Vlaanderen, om ingelicht te worden nopens sommige soldaten die zonder oorlof hunne bezetting hadden verlaten en welke kapitein Jan Van Hecke opgeschreven had, « doende eene exemplaire pugnitie »⁴. Den 5 oogst 1574 verzochten de schepenen van het Brugsche Vrije het Collegie, het jongste plakkaat nopens de « foullen » der « gendarmerie » dadelijk te doen uitvoeren. De Spanjaarden waren toen nog zinnelijk op den hoop: zij vroegen « delicate » spijs; wat den wijn aangaat, zij begeerden er geen anderen dan spaanschen⁵. Den 12 december vernam men dat de Spanjaarden de Hollandsche sterkten verlaten hadden en voornemens schenen naar Vlaanderen af te zakken.

(1) Rek. v. h. Vrije, 1576-77, f° 24. Staatsarchief Brugge, reg. n° 316.

(2) Rek. v. h. Vrije, 1574-75, f° 39 v. — Over de gemutineerde soldaten vindt men tal van stukken in de briefwisseling van den Raad van Vlaanderen (Staatsarchief van Gent, Reg. 44).

(3) Reg. 37396, f° 46.

(4) Reg. 37396, f° 46 (Rek. 1573-74).

(5) Staatsarchief van Brugge, Reg. n° 25, f° 310.

(1) Archief der stad Nieupoort, Resolutiën-register. Zie ook eene klacht der stad, 9 jan. 1573 (Rijksarchief, *Liasses*). — O. De Clerck verliet Nieupoort in 1578. In november 1583 vroeg hij het ambt van fiscaal der Admiraliteit (Ib.).

De schepenen van het Vrije van Brugge kwamen bijeen om de maatregelen te bespreken door welke de aankomst dier troepen mocht verhinderd worden¹.

Op het tijdstip van maart 1575 lag hier een vendel Duitschers². Een burger — Anthuenis Stevenssuene — werd door eenen Duitschen soldaat om het leven gebracht. De dader werd « gherecht metten zweerde »³. Op Dertienavond 1576 bedreven eenige Duitsche soldaten van Oostende roof en geweld in een huis te Eernehem⁴. Bij verscheidene gelegenheden lieten de Oostendsche wethouders hunne klachten wegens den overlast der bezetting hooren⁵.

In het jaar 1576 ging het nog veel erger toe. Twee en twintig maanden stond de soldij der soldaten der regeering ten achter. Reeds drie malen hadden deze op het slagveld zoo geduchte krijgsbenden, doch wier gewoonten van tuchtloosheid de wanhoop waren der bevelhebbers, aan het muiten geslagen en schrikwekkende geweld daden gepleegd. De troepen die aan het beleg van Zierikzee hadden deelgenomen, verlieten hunne posten en gingen aan het plunderen. Zij trokken Brabandwaarts en namen de stad Aalst in⁶, « tot « grooten verdriete van de stede ende beghinne « onser droufheyt », zegt de schrijver eener gelijktijdige aantekening in het Resolutiënboek der schepenen van Brugge. Den 26 juli 1576 werden de Spaansche soldaten door den Raad van Staat verraders van vorst en land verklaard, dewelke iedereen mocht aanvallen. Wij zien, vier dagen later, de wethouders van Brugge en van het Vrije samenkomen. De bespreking der troepen-lichting, door den Landvoogd van Vlaanderen bevolen, om tegen de oproerige Spanjaarden het land te verdedigen, stond aan de dagorde. Deze laatste versloegen de Brabantsche troepen te Vissenaken (14 september), namen Maestricht in, waar zij plunderden en moordden naar beliefte, en vielen eindelijk, ten getalle van 6,000, op Antwerpen, Belgies koop-handelshoofdstad, waar alles wat kostbaar was, geplunderd of vernield werd: eene gebeurtenis

die in de geschiedenis onder den naam van « Spaansche furie » geboekt staat.

Van eenen anderen kant was de vrees voor vijandelijkheden vanwege de watergeuzen nog niet voorbij. Alle oogenblikken zag men oorlogsschepen voorbijzeilen¹. Den 31 oogst 1576 kwamen de geuzen vóór Oostende met ongeveer acht en twintig booten², die te Blankenberghe hunne bemanning aan wal zetteden. Deze laatste plunderde de stad en stak bijna al de woonsteden in brand. Geen twintig bleven ongedeerd, schijnt het. De kerk werd gespaard, doch de plundersaars namen al hare kostbare voorwerpen mede. Ook de bovengevel van het stadhuis werd afgeworpen³. Heist onderging nagenoeg hetzelfde lot.

Overal zag men de steden, met angst bevangen, hare burgers te wapen roepen, krijgsvoorraad opdoen en hare muren en vestingen herstellen of versterken. Den 29 oktober 1576 werden door de stad Nieupoort vier en twintig soldaten opgenomen om de nachtwacht te houden op het kasteel en in de stad, « teghen den uploop ofte invasien van de « vianden ende ghemutineerde Spaignaerden »⁴. 't Is omtrent dien tijd dat de stad Oostende de in 1572 begonnen versterkingswerken door het verdiepen der stadsgracht voltrok: iets waar verder breedvoeriger spraak zal van zijn⁵.

De Staten van Braband — altijd genegen, ten minste wat sommige hunner leden betreft, om boven de Staten der andere provinciën te kraaien — riepen de Staten-Generaal bijeen, om het bestuur des lands waar te nemen. De Algemeene Staten zetelden negen jaren zonder ophouden. Onwettige vergadering⁷, met het koninklijk gezag tegenstrijdig en die er op aanspraak maakte, aan Staatsraad, aan raden en aan Gouverneurs hunne les te spellen, vrede en oorlog te maken, troepen te lichten en het volk te wapenen, doch dewelke noodzakelijk was

(1) Rek. Vrije, 1574-75, f° 28 v. (*Précis analytique* van F. Priem).

(2) Rek. 1574-75 (Reg. n° 37397), f° 47 v.

(3) Ib. Rek. Nieupoort 1575, f° 19 v.: « Den XIII^{en} marty « ghepresenteert zekere ghedeputeerde Duytschen hier ghecommen « van Oostende, Veuren ende Dixmuide omme justicie te doene « XVI kannen wyns, XI £ IIII s. p. »

(4) Staatsarchief Brugge, Reg. n° 11997.

(5) Charterboek, acten van 29 juli 1575 (f° 214), 7 mei 1577 (f° 216 v.).

(6) F° 30 v. (Stadsarchief van Brugge).

(1) *Corresp. du Card. De Granvelle*, brief van 19 juli 1576 (V, bl. 416).

(2) *Vlaamsche Kronijk*, bl. 538.

(3) *La Flandre*, 1875, b. 240 en volgende.

(4) *Stadsrekening* 1576, f° 45.

(5) Charterboek, octrooi van 7 mei 1577: « te meer dat sy binnen « desen jegenwoordighen jaere benoodicht syn geweest jegens « alle invasien ende opcommende nooden van quetwillighe ende « gemutincerde Spaignaerden de voorseide stede te doen fortifiëren « met verdiepen ende bedelven van de oude vesten van diere, « twelck gecost heift de somme van 421 £ ponden 17 sch. 9 penn. « grooten, daertoe sy huerlieder gemeente hebben moeten groote « lickx vertravailleeren ».

(6) Brief van kardinaal Granvelle aan Don Juan, 11 jan. 1578, *Correspondance du Card. De Granvelle*, VI.

(7) C. Piot, in zijne inleiding tot het IIe deel van zijne « *Histoire des Troubles des Pays-Bas, par messire Renon de France*, bl. IX.

geworden om een gezag uit te oefenen dat de koning, door zijne omwegen, zijne aarzelingen en traagheid, geheel had laten vallen, dank zij het gedrag zijner eigene verdedigers. Het Spaansch leger dat het koninklijk gezag had moeten redden, gaf eerst het voorbeeld der ongehoorzaamheid, der kuiperijen en der buitensporigheden. Jammer, merkt Renon de France aan, dat Philips zelf de Staten niet een jaar voor de algemeene verwarring bijeengeroepen heeft¹. Geene provincie was er, of de plunderingen en wreedheden der muitelingen hadden er eenen diepen schrik verspreid. Van alle zijden kwam men samen om hun wederstand te bieden². De noodzakelijkheid, de orde te behouden, was in zekeren zin voor de Nederlanden de grondslag eene onafhankelijkheidsverklaring. Iedereen sloeg de handen aan 't werk om zich van de Spanjaarden te ontmaken.

In die droevige omstandigheden verhief het volk zijne stem tot God opdat hij het land voor ongeluk en wee behoeft. Omtrent den tijd dien wij bespreken, greep er te Jabbeke eene algemeene processie of ommegang plaats, bijgewoond door inwoners van 36 tot 40 omliggende dorpen, en in dewelke de reliquieën van S. Pieter, te Thourout bewaard, gedragen werden, ten einde gespaard te worden van oorlog en besmettelijke ziekten³.

Den 15 september 1576 vergaderden te Gent de Staten van Vlaanderen om besluit te vatten over de middelen van bevrediging « van de troubles van den lande », hun door de Algemeene Staten voorgesteld. Uit hetgeen volgt blijkt, dat de houding der stad Oostende in die omstandigheden zeker niet zeer « radicaal » mag geheeten worden. Zooals de andere « smalle steden » van Vlaanderen was Oostende daar ook vertegenwoordigd, en zulks door zijnen griffier, *Nicasius Le Roy*, met wien onze lezers, in het verhaal van den nachtelijken inval van 1572, reeds hebben kennis gemaakt. Toen alle de vertoogen kenbaar gemaakt waren geweest en de Vier Leden, de adel en de geestelijkheid hun besluit genomen hadden, vroegen Meester Gillis Wyts, pensionaris en Jan Breidele, schepene van Brugge, aan Nic. Le Roy, welke de gedachte was van die van Oostende. De Oostendische afgevaardigde antwoordde hierop dat hij daartoe geen last ontvangen had, en alleenlijk tot de vergadering gezonden was om verslag te geven

aan zijne lastgevers over hetgene aldaar gezeid en besloten zou geweest zijn, « om daerup breeder « te letten, ten fyne van naermaels jeghens zijne « Majesteit nyet begrepen te zyne, midts dat een « zaecke was van grooter ghewichte ». De afgevaardigden van Veurne en Duinkerke legden dezelfde verklaring af. Men ziet dat de mindere steden eenigzins bevreesd schenen den weg te volgen door de hoogere bestuurkringen stoutmoedig ingeslagen. *Nic. Le Roy* « nyet durffvende « over de stede de zaecke eenichsins mede an- « trecken », woonde de tweede en volgende vergaderingen der Staten niet bij en nam ook geen deel in de kiezing der afgevaardigden die, namens de « subalterne » steden en kasteelnijen, nopens de voorzeide besluiten te Brussel met de Staten van Braband en Henegouw zouden handelen, « dat dienen zoude tot welvaart van den lande ». Den 22 september was hij in zijne stad terug¹.

Den 8 november 1576 werd de vermaarde Pacificatie van Gent geteekend, door dewelke de verschillende provinciën der Nederlanden verklaarden een nauw verbond te sluiten, om de Spanjaarden te verjagen en het land zijne voorrechten, gebruiken en oude vrijheden terug te schenken: de eenige middelen door welke de nijverheid hersteld en de openbare welvaart verzekerd konden worden. In 25 punten verdeeld, bevatte dit verbond voornamelijk de vaststelling van vrije betrekkingen onder al de provinciën; verbod van de openbare rust en bijzonderlijk de uitoefening van den roomschen godsdienst te storen; herstelling in het bezit hunner goederen, der landvluchtige priesters en katholieken; afschaffing van alle plakaten betrekkelijk met de ketterij. Prins van Oranje bleef Admiraal der zee en Gouverneur van Holland en Zeeland, met het recht in alle door hem bezette steden de ambtenaren te behouden². Bevredigde de Pacificatie ten volle noch katholieken, noch protestanten, buiten kijf is het dat de begeerte van de provinciën, die door zeden, wetten en overleveringen zoo nauw verbonden waren, te vereenigen, en het verlangen naar den vrede, dit verbond tot grondslagen verstrekke³. Tot langen duur was het verbond niet bekwaam, omdat de gezindheden, eensdenkend over het politiek doel, op het gebied der godsdienstige gedachten verdeeld waren en

(1) II bl. 51.

(2) *Les Huguenots et les Gueux*, IV bl. 32.

(3) Rek. Vrije, 1576-77, f° 127 v.

(1) Rek. 1576-77, f° 64 (Reg. 37399).

(2) Zie Kervyn, *op. cit.*, IV, bl. 164.

(3) Kervyn, *op. cit.*, IV, bl. 166.

een verbond van ontkennenden aard op geenen kloeken grond berust¹.

Pas was de Pacificatie — gevolgd door de overgaaf der sterkte van Gent door de Spanjaarden — gesloten of men vernam de aankomst van den nieuwen Landvoogd, Don Juan van Oostenrijk, den held van Lepante, bekend om zijnen ridderlijken, edelmoedigen en minnelijken aard, wiens droom het was eensdaags Elisabeth te onttroonen en met Maria Stuart over Engeland den scepter te voeren. Hij kwam gelast, van 's koningswege, met eene zending van vrede. Den Spaanschen bevelhebbers gebod hij de vijandelijkheden te staken. Tegen de verwachting van Willem van Oranje aanveerdde hij, door het eeuwig edict van 12 februari 1577, hetwelk door den koning bevestigd werd, de voorstellen der Staten en bekrachtigde hij het vredeverbond van Gent, in de hoop de Staten aan Oranje's partij te onttrekken. Maar 't was eene ondankbare zending welke hij kwam vervullen. Don Juan had al de gevolgen te onderstaan van het gebrek aan hulpmiddelen en gezag, van de verlatenheid en in het bijzonder van het wantrouwen vanwege de Staten, door den Prins van Oranje aangehitst. Een oogenblik versloeg Don Juan hun leger, te Gembloux, maar onder de overmacht en invloed van hunnen aanvoerder moest hij bezwijken.

Een tijdvak van regeeringloosheid, wanbestuur en burgeroorlog was angebroken. Een droevig schouwspel leverde ons vaderland op. Frankrijk, Engeland en Duitschland hielden de oogen op hetzelfde gevestigd, ten einde zich met 's lands regeering te bemoeien of liever, om de kaarten te verbroddelen, onder voorwendsel van het volk van het Spaansche juk te verlossen en zijne vrijheden onder hunne bescherming te nemen. De adel, ten opzichte van Oranje's godsdienstige gedachten weinig gunstig gestemd en jaloersch over zijn politiek gezag, wendde zijne blikken naar het

Keizerrijk. De jonge en onervaren aartshertog Mathias stond eenigen tijd aan het hoofd der regeering der Nederlanden, met den Prins van Oranje als stadhouder. De Calvinisten vonden eenen vertegenwoordiger in den palatijn Jan Casimir, die de pogingen der democratie trachtte te begunstigen, doch slechts eene kortstondige en bijna onbeduidende rol vervulde. De talrijke, uit ongelijkaardige, ja weinig bepaalde bestanddeelen samengestelde Statenpartij, eensgezind alleen in haren afkeer voor de Spaansche regeering, onderhandelde, nu met den Spaanschen Landvoogd, dan met het hoofd des opstands of met vreemde mogendheden.

Den 13 september 1577 scheepden te Oostende de markies Van Havre en Adolf Van Meetkerke in naar Engeland te dien einde². De onderhandelingen met Engeland bleven zonder gevolg.

Dezelfde partij beschouwde eindelijk de fransche tusschenkomst als het doelmatigste redmiddel³. Hertog van Anjou, broeder van den koning van Frankrijk, kwam inderdaad de rol van algemeenen Landvoogd vervullen. Hoe hij zelf weldra een einde met zijn rijk maakte, zullen wij verder zien. Kortom, gemis van vastberadenheid bij den adel, van invloedhebbend opperhoofd bij de Calvinisten en, onder de aanhangers van Frankrijks tusschenkomst, van genoegzaam betrouwen in zichzelf, zoowel als in den zuiderschen vorst³: ziedaar de toestand der geesten in eenige woorden afgeschetst.

(1) J. Van Praet, *Essais sur l'histoire politique des derniers siècles*, (2de uitgaf. Brussel, 1867), bl. 234.

(1) *Les Huguenots et les Guenx*, IV, bl. 458. — « Ghepresenteert « den XIII^{en} jn septembre LXXVII an mynheere den marquis « van Havre hier commende binnen deser stede ghecompagniert « met diveersche edelmannen, treckende jn commissie van weghen « de generale staten an de reginale majesteit van Inghelant met « meestre Adolph Van Meedtkercke, de nombre van twee zesters « wyn twelcke es tweendertich cannen tot XVI s. de canne, « compt twee ponden, twee schell. acht penninghen gr. valet « XXV £ XII s. p. » Reg. 37400, f° 54.

(2) J. Van Praet, bl. 232-33.

(3) Bl. 233.

§ 2. *De Omwenteling.*

Een schrijver, steunende op den langdurigen tijd gedurende denwelken Oostende onder het bewind der Staten gestaan heeft, en die slechts ophield toen er geen steen op steen meer stond, alsmede op de uitwijking der meeste ingezetenen, houdt het er voor dat de aanhangers der omwenteling alhier met open armen werden ontvangen¹. De belegering van 1601 tot 1604 en de uitwijking der inwoners van Oostende zijn twee feiten die hier slechts eene oogenschijnlijke betrekking hebben en niet toereikende zijn om het vraagpunt op te lossen der gezindheid der Oostendsche burgers, ten opzichte der gewichtige politieke gebeurtenissen die tusschen 1576 — het jaar der algemeene bevredigingsacte — en 1584 — het jaar der mislukte poging tot verzoening, wat onze stad betreft — voorvielen. Wij laten hier eenige beschouwingen volgen op het gebied der staatkundige instellingen, in het opzicht van den invloed welken de gebeurtenissen der omwenteling op dezelve uitoefenden. De noodzakelijkheid, hier met zekere omstandigheden en feiten rekening te houden, in de behandeling van zulk een ingewikkeld vraagpunt, alsmede het betwijfelbare van Pasquini's stelling zullen hierdoor, denken wij, duidelijk gemaakt worden. In tijden van regeeringloosheid hoort de overhand den stoutmoedigste toe. De Staten van Brabant hadden het bestuur der stad Brussel aan Willem Van Horne, heer Van Hèze, toevertrouwd, eenen dier gelukzoekers die zich bij alle partijen aansluiten om er baat uit te trekken. Op den raad van Willem van Oranje, volgens de eenen, op de ingeving der Brabandsche Staten, volgens anderen, deed Van Hèze de leden aanhouden van den Staatsraad, die den vorst rechtstreeks vertegenwoordigde, doch slechts de schaduw meer van het gezag bezat (4 september 1576). Een jaar later had de Staatsaanslag van Brussel zijnen weerklink te Gent, in den schoot der Staten van Vlaanderen. Gent zou het uitgangs- en middenpunt der omwenteling in Vlaanderen zijn², onder de aanvoering van twee stoutmoedige man-

nen: Jan Van Hembyze, schepen dier stad — wiens zoon wij in de zee vóór Oostende hebben zien vergaan — en Frans De la Kethulle, Heer Van Rijkhove, die in Vlaanderen een onafhankelijk gemeenebest wilden tot stand brengen, naar dat van Geneva, met Gent voor hoofdstad³.

De Staten van Vlaanderen bevatten, zoo men weet, drie bestanddeelen: de geestelijkheid, den adel en de afgeveerdigden der Vier Leden van Vlaanderen: Gent, Brugge, Iper en het Brugsche Vrije⁴. Op den 28 oktober 1577 werd de graaf van Aerschot, — korten tijd vroeger Gouverneur van Vlaanderen benoemd — met de Bisschoppen van Brugge en Iper, alsmede verscheidene voorname edellieden, leden der gezeide vergadering, door Van Hembyze in hechtenis genomen en opgesloten⁵. Gedurende den ganschen tijd der omwenteling vergaderden de afgeveerdigden van Gent, Brugge, het Vrije en Iper alleen, onder de benaming van « de Staten van Vlaanderen », doch nadat de schepenbanken dier staatkundige lichamen bijna uitsluitelijk uit aanhangers van het nieuw regiem waren samengesteld geweest. Nogmaals in Vlaanderens geschiedenis — voor eenen laatsten keer — traden de groote steden van Vlaanderen op den voorgrond der politiek. Den 14 januari 1578 vernieuwde de Prins van Oranje de wet van Gent. Den 26 maart gelukte het Rijkhove eene der poorten van Brugge te laten openen, voor zichzelve en zijne zes of zeven vendels voetvolk en twee cornetten ruiters. Hij begaf zich seffens naar den Burg en stelde nieuwe schepenen aan, gekozen onder zijne ijverigste partijgangers⁶. Iper, Audenarde, Kortrijk en andere steden ondergingen dezelfde verandering in de samenstelling van den magistrat⁷. Zoo iets dergelijks gebeurde er met den schepensraad van het Vrije van Brugge, alhoewel slechts gedeeltelijk⁸. Vervolgens was het

(1) Zie Kervyn, *op. cit.*, V, bl. 229.

(2) *Messenger des sciences historiques*, 1890, bl. 319 en 414. L'administration provinciale en Flandre sous les périodes espagnole et autrichienne, par Gallet-Miry.

(3) « Godt keire dat tot zyne eere ende s lands welvarene », luidt eene aantekening van den « Secrete resolutiebouc van Burg- » meesters ende schepenen der stad Brugge, anno 1585-1607. »

(4) Zie Resolutien der schepenen van Brugge, voor dit tijdstip, f° 118 v. — De Jonge, *Gendsche geschied.*, I, 434, II, 12. Rijksarchief, reg. 565, f° 14.

(5) Kervyn, *op. cit.*, V, bl. 22. *Hist. de Flandre*, VI, 317.

(6) Zie Resolutiën der Schepenen van het Vrije (Staatsarchief te Brugge) en de *Patentes des Rebelles* (Rijksarchief). Verslag van den Bisschop van Brugge (1594): « Eaque captivitate durante » (Episcopi) Gandenses per fraudem et prodicionem civitatem » Brugensem occuparunt, statimque magistratum pro animi sui » arbitrio innovarunt... » — Rijksarchief, Liasse juli 1584.

(1) Pasquini, *Histoire de la ville et du port d'Ostende*, bl. 149: « Dans ces guerres de religion, si fécondes en grands événements, et où le siège d'Ostende apparaît comme le plus saillant, les Ostendais avaient embrassé de cœur et de conviction le parti des Confédérés. Aussi dès que la place tomba au pouvoir des Espagnols, presque tous émigrèrent en Hollande. »

(2) « ...die van Gent deden alle priesters uyt Vlaenderen jaegen » en uyt alle steden daer zy gebied hadden; want alle de garni- » soenen van Vlaenderen hieten Gentenaers, omdat die van Gend » hemlieden opschreeven en de overhand van Vlaenderen hadden » (1577). » Kronijk van M. Forret, bl. 297.

de beurt der mindere steden en kasteelnijen.

Bekend is het dat onder het oud regiem, in de XVe en XVIe eeuwen, in algemeenen regel, de wethouders of schepenen niet door het volk maar door den vorst zelven werden benoemd¹. In de weinige plaatsen waar de poorterij zich eenigszins met de verkiezing der schepenen bemoeien mocht, liet zich hare invloed slechts onder vorm van verkiezing in twee of meer graden of door het recht van voorstelling gevoelen.

Zulk een voorstellingsrecht werd te Oostende eerst ten jare 1605 ingevoerd². Wat het bestuur dier stad betreft, vóór de belegering, de nieuwe keure, aan Oostende door Lodewijk van Nevers den 15 november 1330 opgelegd³, had den magistraat heringericht op den volgenden voet. De graaf of zijne afgeveerdigden zullen alle jare in die stad, op eenen dag der laatste week van januari, zeven schepenen, genomen onder de goede mannen aldaar (*de boines gens dicelle*), en de burgemeesters aanstellen. Geen twee broeders noch twee volle neven noch even sterk of sterker nabestaande bloedverwanten mogen samen zeten⁴. De graaflijke brieven van 6 januari 1419⁵ brachten eenige wijzigingen aan de inrichting vastgesteld in 1330, betreffende onder andere zekere vereischte hoedanigheden tot het vervullen van burgemeesterschap en penningmeesterschap in het bijzonder, en het ambt van schepen in het algemeen, ook nog den duur van die ambten, met het oog op derzelver hernieuwing. De charter van 1440⁶ matigde de toepassing dezer schikkingen, ten gevolge eener groote sterfte onder de aanzienlijke burgers. Die burgemeester, penningmeester of schepen dit jaar waren geweest, mochten dit ambt ook het volgende jaar waarnemen; voor de latere herbenoeming als burgemeester werd slechts één jaar wachttijd gevegd. De reeds hooger⁷ besproken charter van 1490 bevat eene schikking die het schepensambt ontzegt aan alle bier- en wijnverkoopers en herbergiers. Andere wijzigingen werden door de gebruiken ingevoerd, zoowel wat

het tijdstip der wetsvernieuwing betreft, als het getal schepenen.

In de zestiende eeuw had de vernieuwing doorgaans in den zomer plaats: in juni, juli, ook soms in september¹. In dezelfde eeuw beliep het getal magistraten op twaalf, met de twee burgemeesters: den « burgemeester van den courpse » en den « burgemeester van schepenen », alsmede den tesorier en den « gaerdre », die blijkens de lijsten des magistraats, in de rekening van elk jaar sedert 1517 regelmatig afgeschreven, ook deel schijnen gemaakt te hebben van de stedelijke regeering, en als zulks ter benoeming stonden van de vorstelijke commissarissen. Het ambt van schepen was eene onvergolden bediening; nochtans ontvingen al de leden van den magistraat hunne jaarlijksche « lakenen », evenals de baljuw alsook verscheidene stadsbedienden: de kamerdienaren, de boodschapper en de vier havenmakers². Alleen de burgemeester « van den courpse » en de burgemeester « van schepenen » ontvingen jaarlijks, de eene zes, de andere drie ponden parisis. De tesorier en de « gaerdre³ », wier bediening natuurlijk lastiger was, kregen eene jaarwedde, de eerste van 162 £, en 12 £ als vierboete-bediende; de tweede van 90 £⁴. Om nu tot onze algemeene beschouwingen terug te keeren, het was dus de regeering die, door hare commissarissen daartoe aangesteld, de schepensraden der steden jaarlijks vernieuwde. Eenen lastbrief te dien einde opgemaakt, vonden wij in het Staatsarchief van Rijsel, met de dagteekening van 9 februari 1434, gericht aan de heeren Hendrik Van Meetkerke, baljuw van Brugge en Ottelin Macet, watergraaf, en door welke die personen bevel kregen dit jaar de wetten te vernieuwen van Oudenburg, Ghistel, Oostende, Blankenberghe, Oostburg, Ysendijke, « Lancardenburch », Roeselare, Ardenburg, Waterdunen, Hughesvliete, Eecloo, Caprijcke en Lembeke,

(1) Zie verder, voetnota.

(2) De onkost beliep tot 656 £ 7 sch. in 1571.

(3) Soort van ontvanger of inzamelaar.

(4) Ziehier de lijst der andere stadsambtenaren, die ter benoeming stonden der schepenen: de pensionaris (180 £ 's jaars); de griffier (180 £ + 36 £ voor het opmaken der stadsrekening en 24 £ als schrijver der vischmijn); deurwaarder der kamer (36 £); messagier (id.); de bediende der uurklok op stadhuis en kerk en der havenschel (30 £); boogmaker (24 £); toezichter der accijnsteekens en der vreemde bieren, die ook gelast was met het houden van het « contrebouck » der teekens der uitgevoerde wijnen en bieren (45 £); steller der roonijzers en gezworen ijker (5 £); gezworen vroedvrouw (18 £); 4 waardeerders (elk 24 £); 2 brekers (elk 18 £); 2 stekers (elk 6 £); klerk der waardeerders (6 £); horlogemaker (3 £); stadswerkman (48 £); « bediener » der vierboete (36 £); 4 havenmakers (elk 48 £).

(1) E. Poulet, bl. 543.

(2) Bowens, I, bl. 103.

(3) Zie hooger bl. 26 en 148.

(4) *Contumes des Pays et Comté de Flandre, Quartier de Bruges, Contumes des petites villes et Seigneuries enclavées. IV. Ostende, Oudenburg, Sluis*, bl. 5-6.

(5) Gedrukt in het aangehaald werk, bl. 46-48. Zie ook hooger bl. 85.

(6) Charterboek, f° 70 v.

(7) Zie bl. 81. Eene oorkonde van 19 november 1571 gewaagt van den « upperhooftman van de gemeynte. » (Charterboek, f° 186).

volgens de gebruikelijke plechtigheden en de voorrechten der inwoners, de nieuwe schepenen den noodigen eed opleggende¹.

Met de opkomst der hervorming en der beroerten trad eene nieuwe bepaling in den lastbrief der commissarissen ter wettenvernieuwing: namelijk de vereischte verkleefdheid der wethouders aan den Roomsch-Katholieken godsdienst en aan de regeering:

« ...Non admettre ou commettre en loy ne office
« de judicature ou autre, personne qui soit aucune-
« ment infecté... ou suspecté d'aucune erreur de
« secte ou heresye, ou qui ne soit tousiours esté
« réputé pour bon chrestien et catholicque, gar-
« dant les constitutions de l'Eglise... »

Zoo staat er te lezen in den lastbrief welken de Landvoogdes, den 6 mei 1566, zond aan de commissarissen ter vernieuwing der wetten in Vlaanderen². De regeering maakte haren keus volgens de lijst haar door hare ambtenaren overgezonden, die volgens hetzelfde grondbeginsel handelen moesten. Zoo ontving de Baljuw van Brugge, den 15 oogst 1566, bevel om eene lijst van personen op te stellen, die hij in geweten als de best geschikte en bekwaamste aanzag tot het vervullen van het ambt van schepen der stad Brugge en van burgemeester van het Vrije:

« ...Pour ce que le jour du renouvellement de
« la loy de Bruges et des Bourgmestres du Francq
« s'approche bien fort, et que selon le temps
« present, il est tres requiz et necessaire d'y
« commettre les plus ydoines catholicques et zeuleux
« au service du Roy monseigneur que se pourront
« celle part...³ »

Den 7 oogst 1566 schreef de Landvoogdes aan den Bisschop en aan den Baljuw van Middelburg, alsook aan den Rentmeester van Zeeland, om hunne gedachte te vragen nopens de candidaten door de kiezers van Middelburg aangeduid⁴.

Pas waren de opstandelingen aan het hoofd, of zij volgden dit benoemingsstelsel, volgens hunne zienswijze, na. Van toen af luidden de lastbrieven der commissarissen ter wetvernieuwing: «... en

« leurs lieux commettez des plus preudhommes,
« amateurs de la patrie et autrement ydoines et
« souffissans que y scaurez finer¹ ».

Verhouding tusschen de gezindheid der bestuurders en die der bestuurden, in eene gemeente, bestond er dus niet noodzakelijk, en de kennis der zienswijze en gevoelens van het volk moet uit andere feiten afgeleid worden. Te Brugge was, gedurende verscheidene jaren, de regeering der stad in de handen der aanhangers der nieuwe regeering, alhoewel zij niet meer dan een zevende van de bevolking uitmaakten, volgens het zeggen van eenen protestantschen schrijver². De regeering stelde de schepensraden volgens een vast stelsel samen, en de aanvoerders der omwenteling hadden dus slechts eene springveer aan te raken om de houding der steden als bij tooverslag soms te hunnen gunste te veranderen. Omstreeks de maand april 1578, vertoonden de schepenen van beide banken, de dekenen, edelen en notabelen der stad Gent, alsmede de schepenen, raden, edelen en notabelen der stad Brugge aan den Aartshertog Mathias, hoe, om verraderijen en samenzweringen tegen 's lands rust en welvaart af te keeren, het noodig was de ambtenaren en magistraten door Don Juan en zijne voorzaten benoemd, overal te vernieuwen, « zooals reeds in de voornaamste steden van Vlaanderen gedaan was geweest ». Daarom vroegen zij dat de Aartshertog deze vernieuwing zoohaast mogelijk bevelen en, wat hunne kwartieren betrof, hun die zending toevertrouwen zou. Bij *apostille* van 9 april 1578 stond Mathias deze vraag toe en gelastte hij³ de schepenen, raden en zoo voort van Gent en Brugge, de wetten der kasteelnijen en steden van Vlaanderen te vernieuwen overal waar zij het sedert de vorige maand september of oktober niet geweest waren — dus buiten den gebruikelijken tijd — hun de macht gevende om de verdachte griffieren, pensionarissen, ontvangers en andere ambtenaren der gemeente tijdelijk op te schorsen. In de plaats der afgestelde of opgeschorste magistraten en beambten moesten zij bekwaame, treffelijke en het gemeenebest toegedane mannen aanstellen, welken zij den gebruikelijken eed en dien van getrouwheid aan de Gentsche Pacificatie moesten opleggen. Aan verdere opheldering lijdt, dunkt ons, dit stuk geene behoefte.

(1) Nationale archieven van Rijsel, Inv. B. 1565 (5^e cartulaire de Flandre (reg.), f° 437b), 9 februari 1434. Benoeming der commissarissen tot het vernieuwen der wet in verscheidene steden van Vlaanderen.

(2) « Aux commissaires ordonnez au renouvellement des loix en Flandre ». Rijksarchief, Liasses de l'Audience.

(3) Ibidem. — Zie ook den brief der Landvoogdes (6 mei 1566) aan den baljuw van Vlissingen.

(4) Zelfde fonds.

(1) Rijksarchief, *Patentes des Rebelles*, Reg., n° 575, f° 105.

(2) H. A. Janssen, *De Kerkhervorming te Brugge*.

(3) Rijksarchief, Reg., n° 566, Patentbrieven der Opstandelingen.

Alzoo kwam het dat zelfs buiten den gebruikelijken tijd, alle de steden en ambachten van Vlaanderen nieuwe wetten moesten krijgen. En wie werd er met die taak gelast? Wij komen het te zien: Aartshertog Mathias stelde als commissarissen ter wettenvernieuwing de wethouders der groote steden van Vlaanderen aan. Den 4 mei 1580, op hunne aanvraag, geeft hij de Vier Leden — dewelke in den omwentelingstijd het landsbestuur in handen hadden — toelating om acht namen voor te stellen, onder dewelke hij vier commissarissen zou kiezen¹. Den 14 maart 1580 wordt er aan Noël Caron, Frans Naus — burgemeesters van het Vrije van Brugge — en aan Cornelis De Boodt last gegeven de leden der schepencollegiën der stad en kasteelnij Veurne af te stellen² en door mannen te vervangen die « het vaderland meer toegenegen waren ». De zin dier woorden ligt niet diep verborgen. Hetzelfde bevel was eenige maanden vroeger voor de wetten der stad Diksmuide en der kasteelnij S. Winnoksbergen uitgegeven geweest. In de maand september schrijft Adolf Van Meetkercke aan Jan Asseliers, « audiencier », dat hij de commissiebrieven moet afzenden voor de wetsvermaking der stad Brugge, zonder aan het Schepencollegie te raken van het Vrije of aan dat van eenige andere onderhoorige steden en plaatsen van geheel dit gewest: ter oorzaak van het toenmaals voorhanden zijn van weinig leden van het schepencollegie van het Vrije, kon men bezwaarlijk de vier burgemeesters vernieuwen en de in wezen zijnde burgemeesters alsook de wetten der mindere plaatsen konden niet beter gekozen of samengesteld zijn³.

Verandering der gemeentebesturen, met geweld soms en willekeur, in den zin der overheersching van het deel der bevolking dat de omwenteling teenemaal was toegedaan; aanstelling in verscheidene plaatsen, nevens of liever tegen den gemeentelijken magistraat, van achttienmannenraden⁴ — *véritables comités de salut public*, zoo leeraar E. Poulet ze noemt⁵ — die eene uitgebreide, onwettige macht ontvingen of zichzelf aanmatigden; de invloed eindelijk der krijgsbezettingen, meermalen tegen wil en dank des plaatselijken

magistraats in de steden gelegd¹, benevens het overwicht der groote steden: die samenhang van daadzaken laat zien dat, in dit tijdvak van beroerten en omwenteling, de Vlaamsche gemeenten niet het volle bezit genoten harer vrijheid; dat de kleur der schepensraden niet altijd zeer trouw de gezindheid der ingezetenen te kennen geeft en dat er redenen zijn om hunne bewijzen te vragen aan die schrijvers, volgens welke de haat der Vlamingen tegen de Spaansche regeering overal zou overgegaan zijn tot eene geestdriftige toetreding tot den oorlog aan vorst en godsdienst.

De stad Oostende — alwaar het getal aanhangers der nieuwe godsdienstige gedachten niet aanzienlijk was, blijkens hooger aangehaalde stukken en daadzaken — deelde eenvoudig het lot van al de andere steden en gemeenten van Vlaanderen. Wel is waar greep er geene buitengewone wetsvernieuwing plaats, 't is te zeggen buiten het gewoon tijdstip², doch terzelfdertijd dat men er eene nieuwe bezetting lei, werden de regeerders der stad benoemd door de commissarissen van het nieuw bewind, regeerders wier houding, zoo wij straks zullen zien, zoo niet klaarblijkelijk den invloed der nieuwe gedachten, ten minste ongetwijfeld de drukking der regeeringsverandering betuigt.

Nadat alhier opvolgend de compagnie van jonker Jan Van Themseke, op bevel van gouverneur van Rœulx³ — dewelke in september 1576 naar Gent trok⁴; het vendel Hoogduitschen van graaf Van Eversteijn⁵, dat in april 1577⁶ zich hier nog bevond, en eene halve compagnie der

(1) Kervyn, *Documents inédits* (enz.), bl. 314; « Apologie de François Van der Kéthulle, seigneur de Ryhove, par luy-mesme composée ». Bl. 335 zegt Ryhove: « Ryhove fournit les villes de gens de guerre contre le gré du Magistrat papisticq et de plusieurs autres qui font maintenant le bon varlet, voir sont àesteure venus en crédit, et Ryhove pour ses bons devoirs est exclus ». — Zie ook E. Poulet, t. a. p. — Reeds in 1576 zond Prins van Oranje soldaten naar Nieupoort. De Pensionaris dier stad ging aan de 4 Leden en aan graaf van Rœulx vragen wat « tractement » men doen zoude aan de soldaten van den Prins van Oranje, « hier ligghende in garnisoene by laste » (Rek. 1576, f° 33, 33 v., 45 v.). *Corr. du Card. de Granvelle*. XII, 588.

(2) Zie hier de dagteekeningen der wetsvernieuwing te Oostende van 1571 tot 1580: 18 juni 1571, 26 juni 1572 (de wet bleef in wezen in 1573), 10 september 1574, 2 juli 1575, 25 juni 1576, 20 juni 1577, 17 juli 1578, 25 juni 1579, 27 juni 1580.

(3) Staatsarchief van Brugge, reg. 1224, f° 16. Betaling van 350 £ aan die soldaten, op bevel der stad Brugge (30 juni 1576).

(4) F° 16 v. Betalingsbevel van 19 sept. 1576.

(5) Ib. f° 20. Betalingsbevel van 650 £ t., 3 december 1576. — Rijksarchief, reg. 37399, f° 60 v.

(6) Staatsarchief van Brugge, gezeide reg., f° 21.

(1) *Pat. des Rebelles*, Reg. 575, f° 25.

(2) « Pour ceste fois et par maniere de provision ».

(3) *Patentes des Rebelles*, n° 576, f° 65.

(4) Voor het Vrije, zie Staatsarchief van Brugge, reg., n° 25, f° 366.

(5) *Histoire politique interne de la Belgique*, bl. 604.

Vier Leden (15 maart 1578)¹ in bezetting hadden gelegen, zond, op 17 oktober 1579, de Admiraal Treslong, «superintendent» van het Westkwartier, jonker Van Egmont, met zijne soldaten naar Oostende². Eene Schotsche compagnie komt bezetting houden, den 3 april 1580, onder bevel van kapitein Balfor, niet onwaarschijnlijk dezelfde die in mei 1572 de bezetting kwam versterken der stad Veere, in Zeeland, toen die stad zich voor den Prins van Oranje verklaard had³.

De namen der commissarissen die den schepensraad van Oostende op dit tijdstip kwamen vernieuwen verdienen ook onze belangstelling. De commissarissen van het jaar 1578⁴ waren Walter Van Haudion, die twee jaren later, in februari 1580, de plaats vroeg, in dezelfde hoedanigheid, van den koningsgezinden Heer Van Rassenghien, dewelke zich bij de partij der Misnoegden had aangesloten; Karel Van Lievin, heer Van Famare en Jan Van Halewyn. Het volgende jaar (25 juni 1579⁵) waren het Hendrik De Groef — die eenigen tijd eerste schepen der stad Brugge was, en een der acht door de Vier Leden voorgestelde commissarissen ter vernieuwing der wetten van Vlaanderen — benevens Walter Van Haudion en Jan Wijts, schepenen van het Brugsche Vrije, dewelke in de maand december 1579 met eene gelijkaardige zending voor verscheidene gemeenten gelast werd.

In juni 1580 werd de wet onzer stad vernieuwd door mannen die elders van hunne verkleefdheid aan de nieuwe regeering welsprekende bewijzen hadden gegeven: Noël De Caron, als schepen van het Vrije van Brugge door Aartshertog Mathias aangesteld en die in de benoemingen van stedelijke magistraten eene gewichtige rol speelde; Adolf Van Meetkerke, voorzitter van den nieuwen Raad van Vlaanderen, die zich in deze omstandigheid liet vervangen door Bernard De Vrynhele, benevens Frans Van Ryhove, een der kopstukken der omwenteling te Gent, die aan de aanhouding deel nam van verscheidene leden der Staten van Vlaanderen.

Die commissarissen verklaarden te handelen, niet gelijk hunne voorzaten, namens den koning, maar in den naam der Staten van de «geuniëerde Nederlanden». Welke wet door deze laatste commissarissen werd aangesteld is niet bekend, daar de rekeningen van de volgende jaren tot, en met die der belegering niet meer voorhanden zijn. De laatste der bewaarde rekeningen der stad Oostende werd aangeboden «in de handen van «commissarissen der Generale Staten van de «gheunieerde Nederlanden», den 15 september 1581¹.

Om reden der gewichtigheid der gebeurtenissen die dit tijdvak onzer stadsgeschiedenis kenmerken, achten wij het de moeite waard hier de samenstelling te kennen te geven van den magistraat van Oostende, in de jaren 1578, 1579 en 1580. Volgens den regel dien wij sedert den aanvang van ons werk hebben gevolgd, staan de namen van personen en geslachten die in de geschiedenis van het Oude Oostende eene voornamelijk rol vervuld, of later een zeker aanzien verworven hebben, met hoofdletters gedrukt.

Wet van Oostende, vernieuwd den 17 juli 1578: Burgemeester «van den courpse» *Jacob Gheertsuene*; Burgemeester van schepenen: CORNELIS KIEN (zoon van Maertin); Schepenen: JAN BUSSCOP, ADRIAEN VELTERS — een slachtoffer der Engelsche zeeroovers, zoo wij gezien hebben² — *Michiel Schots*, *Adriaen Govaert*, *Franssois Bart*, *Alaert Verhouve*, GILLIS VELINCX, *Hubrecht Wree*; Tresorier: *Marcus Hancke*; Gaerdre: PIETER KIEN (zoon van Omaer)³. Den 25 juni 1579 herbenoemden de commissarissen dezelfde personen als burgemeesters, tresorier en «gaerdre», alsmede drie andere: *F. Bart*, *Alaert Verhouve* en *M. Schots* als schepenen. De andere vijf schepenen door hen aangesteld waren: OMAER COLEN, ADRIAEN VELINCX, *Cornelis Hooft*, *J. Paeuwaert* en *Hubrecht Canneel*. Doch drie poorters weigerden van den nieuwen schepensraad deel te maken: *Michiel Schots*, die van 1571 tot 1575 het ambt van «gaerdre» en in de twee laatste jaren (1577-78) dat van schepen had waargenomen; ADRIAEN VELINCX en OMAER COLEN, burgemeester «van den courpse», van 1571 tot 1573 en burgemeester van schepenen in 1576 en 1577. Wij hebben zijnen naam ontmoet in het verhaal van den nachtelijken

(1) Reg. 37402, f° 34 v. Was het de halve compagnie van Alexander Melville, waarvan de stadsrekening spreekt?

(2) Rek. 1579-1580, f° 35 v.: «Ghepresenteert den XVII^{en} jn «octobre an joncker Jan Van Egmont, capiten (*sic*) hier ghezonden by den Admiraal heere van Treslong om te houden garnisoen «met zyn compaignie, by bevele van zynder Excellencie, de «nombre van zes kannen wynt zynder jncompste...» Zie verder.

(3) Bl. 179, 3^e aflev. der «Levensberichten van Zeeuwen», door F. Nagtglas (1891).

(4) Reg. n° 37401.

(5) Reg. n° 37402.

(1) Reg. 37403, f° 2.

(2) Bl. 177.

(3) Reg. 37401.

inval van 5 oktober 1572: later vinden wij hem te Nieupoort terug. De redenen dezer weigering worden niet vermeld. De ambtelijke tekst zegt dat zij gegrond schenen in de oogen der commissarissen¹, doch ware het vermetel te denken, dat de gesteltenissen der blijvende magistraten tot de vermoedelijke echte redenen dezer weigering wel mogen behoord hebben? 't Is immers met dit zelfde jaar (1579) dat de aloude godsdienst, zoo wij straks zullen zien, het gebied der openbare belijdenis verliet. In de plaats der ontslaggevers werden JAN BUSSCHOP, ADRIAAN VELTERS en *Hubrecht Wree* gesteld. Wij geven nu de naamlijst der « wethouders der stede van Oosthende ver-
« nieut by commissarissen s Conincx van de hooghe
« overicheyt ende Generale Staten daertoe ghedepu-
« teirt, den zeven en twintichsten dach van wede-
« maent XVe tachtentich ». Burgemeester « van den courpse », CORNELIS KIEN; Burgemeester van schepenen: JAN BUSSCOP; Schepenen: CORNELIS LAMPSINS, *Simoen Verhelle*, *Pieter Colenheins*, GILLIS VELINCX, GILLIS MUENICX, ADRIAEN THIESSE, *Remeeuws Lauwers*, *Alaert Verhouve*; Tresorier: *Wouter Van Marievoorde*; « Gaerdre »: PIETER KYEN (of Kien)².

Weinige dagen vóór de wetvernieuwing van 27 juni 1580 had *Charles De l'Espierre*, baljuw der stad sedert 1567, zijn ontslag genomen (9 juni)³. Men vindt hem een paar jaren later, ten gevolge

van onbekende omstandigheden te Ghistel, met eene soort van bevelhebberschap gelast⁴. Zijn opvolger was kapitein *Josse De la Chapelle*, een geestdriftig aanhanger der opstandspartij, die Iper voor de Gentenaren had helpen verrassen. *Josse De la Chapelle* — na eenigszins vergeten te zijn geweest, zoo 't schijnt⁵ — bekwam, om reden zijner uitstekende diensten, een gunstig bericht van den raad van financiën en van de Kamer van Rekeningen te Gent (de nieuwe), tot het verkrijgen van het baljuwschap — voor negen jaren, luidde het eerste bericht — voor het leven, luidde dat der Rekeningenkamer. Hij mocht, krachtens zijne opene brieven, eenen stedehouder of plaatsvervanger aanstellen, hetgeen hem toelaten zou opzichtsens het gemeenebest anderszins ook werkzaam te kunnen blijven. In het jaar 1581 vervulde Josse De la Chapelle tevens het ambt van kapitein der stad uit. Dat die vereeniging van burgerlijke en krijgskundige bedieningen in eenen persoon te wenschen overliet, blijkt uit de klachten welke herhaaldelijk door de schepenen van Oostende bij de Staten van Vlaanderen werden ingediend³.

Nu is het tijd te onderzoeken welke, op godsdienstig gebied, de houding des magistraats van Oostende was, in de nieuwe omstandigheden waarin hij zich bevond.

§ 3. Oostende onder het nieuw Bewind.

Het nieuw bewind dat met 1576 aanvang nam, eindigde in de Zuid-Nederlandsche gewesten bepaald in het jaar 1585, met de overgaaf der stad Antwerpen; in Vlaanderen duurde het een jaar minder. De rekeningen der vlaamsche steden, waarvan aan de Nieuwe Kamer van Rekeningen afschrift werd gezonden, gaan, over het alge-

meen, niet verder dan het jaar 1582⁴. Doch alhoewel zulks ook het geval is met de rekeningen van Oostende — het jaar 1580-1581 is het laatste der zestiende eeuw waarvan eene rekening dier stad voorhanden is⁵ — het nieuw regiem zou voor die stad eenen langeren duur hebben dan voor al de andere Vlaamsche steden. Ten gevolge van welke gebeurtenissen, zal op tijd en stond gezegd worden.

(1) Rek. 1579-80 (37402, 1^e blad verso): « Myne heeren de « commissarissen ghehoort hebbende t vertooch van Omaer Colen, « Michiel Schots ende Adriaen Felincx, vindende t selve jn alle « redenen ghefondeert, hebben uut crachte van huerlieder com- « missie ghestelt ende ghecommitteert, te wetene, jn de plaetse « van Omaer Colen, Jan Busscop, jn de plaetse van Michiel « Schots, Adriaen Velters, ende jn de plaetse van Adriaen « Felincx, Hubrecht Wree.

« Actum als boven, ondergheteekent, G. de Clerc. »

(2) Reg. 37402; f° 68 v.; 37403, 1 v.

(3) Patentes des Rebelles (Reg. n° 575 v. h. Rijksarchief, f° 126). — Men vindt de volgende aantekening in het reg. 37403, f° 50 v.: « Ghepresenteert den laetsten jn lauwe XVe LXXXI an Joncheer « Chaerles De l'Espierre hier ghecommen zynde ten beschryvene « van der wet vier kannen wyns tot XVI s. p. de canne compt. » III f° IIII s. p.

(1) Rek. Vrije, 1582-83: « Augustus Quiel ende Gooris De « Ramaeckere van dat zy den IV^{en}, XV^{en} ende andere daghen van « wedemaent LXXXIII ghereyst zyn an de hoofdmannen van den « noortquartiere, an Joncheer Charles de l'Espierre tot Ghistele, ende « an de appendant welken ten fijne dat zy goede wachte houden « zouden jeghens de Invasien van den vijandt, ende andere « affaires van den Lande, bij vier ordonnancien. » XI f° XVI s.

(2) Kervyn, *Les Huguenots et les Gueux*, VI, bl. 240 (1e aantekening).

(3) Resolutiënboek van januari tot november 1581, f° 79 en 87 v.

(4) Rijksarchief, Reg. n° 919, 1584, 1 december. *Inventaire des comptes ouïs pendant les troubles en la prétendue Chambre des Comptes établie à Gand.*

(5) Ib. f° 532 v. De laatste der bewaarde rekeningen der stad eindigt den 15 maart 1582.

De laatste vier of vijf en twintig jaren der XVIe eeuw zijn, in de geschiedenis van Oostende, ontegensprekelijk een gewichtig tijdstip geweest, in alle opzichten; in hetwelk, zoowel op stoffelijk als op zedelijk en godsdienstig gebied, belangrijke feiten voorvielen. Wij zullen eerst van de laatst aangeduide soort van daadzaken spreken.

De plotselinge ophouding, zonder bekende voorbereidende omstandigheden, der openbare belijdenis der katholieken geloofs — in volle letters uitgedrukt en met stellige daadzaken bewezen — en van de gebruikelijke ondersteuning vanwege de gemeente aan de godsdienstige plechtigheden: zie daar het feit dat den nieuwen toestand in Oostende afschetst. Eerst en vooral, op Sint-Pietersdag, geene openbare, plechtige processie meer, « deur « de veranderynghe van den tyt jeghenwoirdich », zegt de stadsrekening over het jaar 1579-80¹. Noch kwamen er natuurlijk geene geestelijken meer uit het omliggende om den goddelijken dienst te helpen verrichten, « deur dat alle diensten, processien « ende ommeghanck nu cessereren om de verande- « ringhe des tyts² ». De Sint-Pieters processie was den 29 juni 1578 voor de laatste maal uitgegaan³. Dit was echter voor de nieuwe magistraten geen reden om den kermiswijn dien dag in de ton te laten, al hadden zij de hitte der brandende zon in de processie niet moeten onderstaan: « ...So « zijn binnen desen jaeren dezelve wijnen an hem- « lieden ghepresenteert ende betaelt gheweest ten « upziene van heurlieder dienst ende officie, hoewel « dat men gheen ommeghanck ghehouden noch « processie ghedreghen heeft⁴ ». De uitgaaf van 48 schellingen parisis aan het « collegie » der Nieuwe Kerk op de processie-dagen van het Heilig Sacrament en van Sint-Pietersfeest wordt betaald⁵, doch niet de « propyne ende gratuiteyt » op den dag des onderzoeks van disch- en kerkrekeningen, ten bate der dischmeesters, wethouders en notabelen⁶. Wij moeten hier nochtans bijvoegen dat

ook andere gewone posten van uitgaven worden als onbetaald vermeld, zooals die welke ter gelegenheid der verpachting der « smalle » accijns-rechten placht plaats te grijpen en de jaarlijksche « propyne ende gratuiteyt » der waardeerders en « verpakkers » van de gezouten tonvisch, den dag hunner aanstelling¹. « Deur t cessereren van de cathelycke roomsche religie » wordt het gebruikelijk passie-sermoen van den Goeden Vrijdag, door den Pater Terminaris — wien de stad een hulpgeld placht te betalen — niet meer gepredikt². Om dezelfde tijdsverandering « cesseert » de Rhetorika-gilde — « ghezeyt spadegheleerde ». Zij voerde geen *spel van zinnen* noch *esbatementen* meer uit op den feestdag harer patrones, de H. Magdalena, ter welker gelegenheid de wet gewoonlijk twee kannen wijn den leden der gilde aanbood³. Alle hulpelden aan die gilde, alsook aan de schuttersgilden — ter uitzondering nochtans van hetgeen de stad voor de gewone schietdagen aan de Sint-Jorisgilde en aan de Jonge Sint-Sebastiaansgilde schonk — hielden op⁴. In de stadsrekening van het volgende jaar (1580-1581) worden de oude teksten van betalingen in betrekking tot godsdienstige zaken — tot zelfs de gebruikelijke « plechtigheid » van het onderzoek der rekeningen van kerk en disch — eenvoudig weggelaten. Alleen de « presentwijnen » op kermisdag, ten bate van den baljuw (4 kannen), de beide burgemeesters (elk 2 kannen), de acht schepenen, den « gaerdere », den griffier en den pensionaris (elk 1 kan) en den tesorier (2 kannen), blijven in wezen⁵.

't Was eene plotselinge verandering, zonder bekende voorbereidende omstandigheden, komen wij te zeggen. Ten hoogste een paar jaren was het geleden dat eene overeenkomst een einde gesteld had aan een geschil dat sedert langen tijd tusschen de stadsregeering en de kerkmeesters

(1) Reg. 37402, f° 34.

(2) Rekening 1579-80, f° 34.

(3) Reg. 37401, f° 35 v.

(4) Reg. 37402, f° 34 en Reg. 37403, f° 50.

(5) Reg. 37402, f° 24: « De collegie van de nieuwe kercke deser « stede over dat zy ghecostumeert zyn jaerlicx t hebbene van up « Sacramentsdaghe ende Sinte Pietersdaghe te draghen processie « generale ende solempnele de somme van vier schellinghen « groote ende oock ghelycke somme de collegie van der oude « kercke, nemaer also die presentelick affghebroken ende ghede- « moliert es, zo en es hier maer betaelt voor d eene collegie per « quytancie XLVIII s. p. »

(6) Reg. 37402, f° 40.

(1) Ibidem.

(2) Rek. 1579-80, f° 23 v. (37402): « Den Terminaris deser « stede; die men ghecostumeert es jaerlicx toe te legghen over het « predycken van de passie ons heeren up den goeden vrindach, « naer costume, vier schellinghen twee groote, nemaer also deur « t cesserere van de cathelycke roomsche religie, men die niet ghepredickt « en heeft, zo en es danoff niet betaelt gheweest, ende dit article « hier alleenelick ghestelt voor den toecommenden tyt. Pro memoire. »

(3) Zelfde rek., f° 34 v: « En es binnen dese jaere hemlieden « niet ghepresenteert gheweest, deur dat om de veranderinghe des tijts, « dezelve ghilde als nu hier ghecesseert, waeromme dit article hier « alleenel. ghestelt wert pro memoire ». Zie ook f° 40 v.

(4) Reg. 37402, f° 23 v. en 24.

(5) Reg. 37403, f° 50.

der Nieuwe Kerk, wegens oude renten — 38, 40 en zelfs 42 jaren verachterd — bestond¹, geschied dat zelfs tot eene gerechtelijke tenuitvoerlegging ten laste van den burgemeester *Corn. Lampsins* had aanleiding gegeven². De betaling van 300 £ grooten, waarvan de twee derden in gereeden gelde, was de *basis* dier overeenkomst geweest. Moet hieruit worden besloten dat de bevolking zoo al met eens het voorvaderlijk geloof verloochend had? Of wel eenvoudig dat men er de openbare belijdenis niet van duldde, uit vrees voor wanorde-lijkheden, tot dewelke zekere woelgeesten, met de regeeringsverandering stout geworden, ofwel de soldaten der bezetting hadden kunnen overgaan? Wij zullen straks zien wat de soldaten van Oostende in een naburig dorp verrichtten. Reeds in 1577 schendden de soldaten van Nieupoort kruisen en beelden en in het zelfde jaar schonk die stad eene ton engelsch bier aan den sergent der bezetting, uit erkentenis omdat hij zijne soldaten ter gelegenheid der processie en van kermis in bedwang had gehouden³. De laatste uitlegging schijnt ons het minst aan betwijfeling onderhevig, ten aanzien der hooger aangegeven omstandigheden en daadzaken, in verband met den toestand der geesten alhier. Er wordt bovendien bij de bedoelde teksten der stadsrekening van het jaar 1579-1580 gevoegd: « ende dit article hier alleenelick ghestelt voor den toecomenden tyt⁴ », en nergens ontwaart men — tegenstrijdig met hetgeen elders plaats greep⁵ — een spoor van uitgaven voor de uitoefening van eenen nieuwen eeredienst, alhoewel de stad de gewoonte had hare geldelijke ondersteuning aan de stoffelijke noodwendigheden van den godsdienst te verleen. Had de nieuwe leer een groot getal aanhangers in Oostende geteld, zonder twijfel had een protestantschgezinde magistraat, die op de hulp van regeering en bezetting mocht rekenen, niet gearzeld het voordeel der oude geldelijke ondersteuning aan die belijdenis over te dragen. Wel is waar is er spraak van de jaren 1579 tot 1581: de stadsrekeningen gaan niet verder. Doch juist om het gebrek aan inlichtingen over de feiten en omstandigheden die naderhand plaats grepen is

het, dat wij het vermetel achten in onze beoordeeling het jaar 1581 te willen overschrijden.

De Grauwe Zusters van het Hospitaal verlieten de stad, niet ten jare 1587, zooals in eene oorkonde van het begin der zeventiende eeuw wordt beweerd, maar in 1579¹. Zij werden door leeke vrouwen vervangen, het volgende jaar, « om « t beghane ende bestane van de ziecken ghezonden in t gasthuus deser stede », en tot bijstand van alle andere « crancke personen achter stede « daer men haren dienst zoude moghen van doene « hebben ». De pest immers woedde in de streek, namelijk de « ziekte vande rapedinne² ». De namen dier vrouwen waren: Jacquemyne Colens, Catheline, weduwe van Cornelis Plasschaert, Tannekin Beyts en de vrouw van Pieter De Schepere, dewelke van Antwerpen afkomstig was en door de wet als « medecyn ende gasthuusmeester » der stad aanveerd was geweest voor 240 £ parisis 's jaars. De stad betaalde zijne reis- en vervoerkosten³. Het recht van maat en gewicht dat de Grauwe Zusters toebehoorde werd onder de stadsinkomsten gerekend⁴. Doch de commissarissen tot het afhooren der stadsrekening gekomen verklaarden in een bijschrift: « Zij dese ontfanck « ghecontinueert ende tot behoufve van de ziecken « hiernaer f° LVII ». De magistraat verpachtte ten bate der stad het land aan het godshuis toe- hoorende, namelijk 2 lijnen en 50 roeden vruchtbaar land, het achterland van 't godshuis en

(1) Reg. 37403, rek. 1580-81, f° 38: « t Godtshuus in Oosthende « hemlieden jaerlicx in hoosscheden toegheleyt XX s. gr. hier voor « desen jare betaelt, midts datter gheen gasthuus en es... » Zie 4^e nota.

F^o 57: « Ander uitgheven van sallarissen ende diensten om « t beghane ende bestane van de ziecken ghezonden in t gasthuus « deser stede ende anders, als bij elcken article hieronder ghespe- « ciffiert wert, twelcke eerst in t jaer tachtentich deur t verlaten « ende abandonneren van den couvente ende gasthuus deser stede « bij de Graue Zusters aldaer ghebrocht es gheweest ten laste van « der voornoemde stede. »

(2) Rek. 1580-81, f° 14: Jacop de Speerman, van de pest gestorven. (Reg. 37403). Zie de rekening van het Brugsche Vrije, 1576-77, f° 134 v. en 1581-82, f° 89 en die der stad Nieupoort van 1578, waar uitgaven tot boven de 1676 £ ter gelegenheid der « haestighe siecte » worden vermeld.

(3) Reg. 37403, f° 57 v.

(4) Rek. 1580 (Reg. 37403), f° 12 v.: « Ander ontfanck van « t recht van de balanche ende weechuuse deser stede, metgaders « t recht van de mate ende marctghelde binnen derzelver stede, « toebehoort hebbende het gasthuus in Oosthende, by de Grau « Zusters aldaer gheabandonneert, ende bij der wet alhier « gheanvaert in bate derzelver stede, twelcke alhier insghelick « verpacht es gheweest an de personen hieronder ghenoompt, « ende omme de sommen daerbij verolaerst up de conditien in « huerlieder pachtbrief begrepen, ende dit over t jaer inghegaen « kersavende XVc neghenentzeventich ende ghehendt kersavende « tachtentich daernaer incluuz, als hiernaer volcht. »

(1) Reg. 37399 v. h. Rijksarchief, f° 25 v. en volgende. — De achterstellen beliepen tot boven de 400 £ grooten.

(2) Charterboek der stad, stuk van 7 mei 1577.

(3) « Eene Bladzijde uit de Geschiedenis der Stad Nieupoort », bl. 115. — Rek. dier stad, 1577, f° 43.

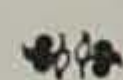
(4) Reg. 37402, f° 23 v.

(5) Rekening der stad Nieupoort, 1580-1581, f° 29: « Dezelve « weecke ghewrocht by de metsenaers an t huus daer de ministere « woont ende elders... »

2 lijnen cheinsland, in de *Meet* gelegen. Eindelijk vroeg de magistraat, in den loop van den jare 1580, aan den Raad van Staat toelating om de goederen van het klooster der Grauwe Zusters en andere kerkelijke goederen te verkoopen. De Hertog van Anjou stond hunne vraag den 7 juni 1580 toe, onder voorwaarde van teruggaaf te doen, als de stad tot beteren staat zou komen¹. Het Vleeschhuis werd in stadswaag veranderd — deze laatste placht in het Zustershuis gehouden te worden; — het Vleeschhuis werd verplaatst².

Den 11 februari 1581 ontvangen de wethouders eenen brief waarbij die van Brugge verbieden « kennesse te nemen up eenighe gheestelicke « goedinghen angheslegghen tot proffyte van de « generaliteyt³ ».

Eerst in 1582 treft men namen van hervormde predikanten aan, die niet onwaarschijnlijk met en voor de bezetting aangekomen waren. Men kent de namen van eenen Jan Ghys, eenen Nicolaas Platvoet, eenen Karel Vanden Broecke⁴, als predikanten in deze stad. Janssen⁵ zegt dat er te Oostende ook eene waalsche gemeente gevestigd was en dat Philippe De La Motte, van Doornik afkomstig, en Jacques De La Drève er, de eerste van 1583 tot 1585, de tweede als opvolger van den eerstgenoemde, in den Protestantschen Evangeliedienst werkzaam waren. Met Axel en Terneuzen werd Oostende als « appendent » bij de classis — afdeeling der Nederlandsche hervormde kerk — van Walcheren gevoegd, zoo wij ten jare 1591 zien⁶.

Straks, sprekende van hetgeen te Oostende op het godsdienstig gebied omging, zinspeelden wij op hetgeen elders gebeurde. Eene vergelijking met hetgeen in Vlaanderen in het algemeen en in de omstreken onzer stad in het bijzonder geschiedde zal, denken wij, nuttig wezen om van dit tijdvak,

in het opzicht dat ons bezig houdt, een juist en klaar denkbeeld te geven. Werd de Pacificatie van 1576 trouw nageleefd? Volstrekt niet. Te Gent, waar zij geteekend was geweest, liet er de uitvoering van meest van al te wenschen over. Kerken en kloosters worden geplunderd, de calvinische leer in de katholieke tempels gepredikt, priesters en kloosterlingen vervolgd¹. Wanneer men de Staten van Vlaanderen het besluit ziet nemen al de geestelijke goederen aan te slaan « met last van daer(v)uijt te alimenteren de mu- « nicken gheen profes meer doende van de room- « sche religie » (juni 1580²), en zekere kerkelijke goederen ten beloope van 200,000 guldens te verkoopen, ter oorzaak der groote lasten die op het land drukten (20 juli³); wanneer wij ze de openbare bedieningen bij voorkeur aan hervormden zien geven⁴, en aan den commies Vleeschauwer bevelen, uit dezelve goederen jaarlijks 200 guldens te betalen aan het Consistorie te Meenen, « tot ver- « voorderen van hunne religie⁵ », dan loopt het in het oog dat de geest die de vertegenwoordigers van het nieuw bewind bezielde, niet zeer overeenkwam met dezen der Gentsche Bevrediging.

De feiten tegenstrijdig met de Bevrediging waren te talrijk: eene overeenkomst werd dan gesloten, onder den naam van « godsdienstvrede », op 22 juli 1578. Al de misdaden ter oorzaak van den godsdienst waren aanzien als niet geschied. Protestant en katholieken zouden vrijelijk hunnen godsdienst uitoefenen. De katholieke eeredienst werd toegelaten in Zeeland en Holland; de hervormde in al de andere provinciën. De toelating tot de uitoefening van den eenen of den anderen van beide godsdiensten, dewelke aan den magistraat moest gevraagd worden, was afhankelijk van het getal der verzoekers: een honderd huisgezinnen in elke groote stad of dorp, het grootste deel der inwoners in de kleine gemeenten⁶. Die vrede werd niet overal gelijk aangenomen. De Walen, uit ijver voor de Roomsche religie, de Gentenaren, uit haat tegen dezelve, weigerden zich aan de overeenkomst te onderwerpen⁷.

(1) *Mémoires anonymes sur les troubles des Pays-Bas, de 1565 à 1580*, uitgeg. door de Belgische Academie, V^e boekdeel, bl. 252 (1580): « Le 7 juin Son Altèze accorda pour ceux d'Ostende sur la « requeste présentée au dit Conseil d'Estat, que iceux d'Ostende « pourroient vendre les biens du cloistre des Grises Seurs et « d'autres biens d'église, à condition que venant à prospérité icelle « ville, de les restituer. »

(2) Rek. 1580, f° 48: « Anthuenis Hilleman, over dat hij den « XXIIe in novembre XVe tachentich anghenomen heift te « makene een woonhuus met een bueterspinde in *hst* oude vleeschuus « deser stede, staende up de Coorenmarkt, om aldaer te houdene het « weechuus, twelcke in t zusterhuus plach te wesene. »

F^o 42: « Thomaes Dugardyn, glasmakere..... voorts noch « vermaect t hebbene de glazeveinsters in t nieuwe vleeschuus... »

(3) Reg. 37403, f° 49 v.

(4) Men ontmoet hem te Clemskerke in 1581.

(5) De kerkhervorming te Brugge (Rotterdam, 1856), bl. 341.

(6) Notulen der Staten van Zeeland, 1591, bl. 281 en 295.

(1) Zie *Les Huguenots et les Gueux*, V, bl. 229.

(2) Resolutiënboek van 9 april 1580 tot januari 1581, f° 57 (Staatsarchief van Gent). Zie ook dien van januari-november 1581, f° 108 v.

(3) Ibidem.

(4) Den 28 januari 1581 wordt Pauwels Jeroen aangesteld tot onderbaljuw van den Burg, te Gent, « op de aanbeveling van den « calvenischen minister » (Besluitenboek der Staten van Vlaanderen, « 28 januari tot 22 november 1581 (Staatsarchief te Gent).

(5) Zelfde Resolutiënboek.

(6) De Jonghe, *Gentsche Geschiedenissen*, II, bl. 34-36.

(7) Ib., bl. 37.

Welk onthaal genoot zij in onze streek? Hier ook zagen de inwoners hunne kerken beróofd en verwoest, zoodat tot tweemaal toe de schepenen van het Vrije Philips Van Maldeghem naar Antwerpen zonden, om maatregelen te verzoeken tegen de plundering van kloosters en kerken¹. De buitenparochiën zonden het goed hunner kerken in de geslōten steden, Houttave bracht zijne autaren en andere kerksieraden naar Brugge². Zevecote en Schoore deden hunne kerksieraden te Nieupoort in veiligheid leggen³. De kerkmeesters der parochie Clemskerke hadden reeds van in 1572 diergelijke voorzorgen genomen. In eene aantekening op eenen legger dier parochie, beiden tot de XVIe eeuw toebehoorende — lezen wij het volgende :

« Desen XXVII^{en} februarii XVe LXXII es bij
« Jacop Pijerens, kerckmeester naer Brugghe
« doen voeren de kerckschrijne met zeker juweelen
« ende zelveren schalen ende anders, present
« mij heer Passchijer Vander Schelstrate, Joos
« Woutermans, ontfangher van der kercke van
« Clemskercke, van den selven jaere ende meer
« andre. Eerst vijf zelveren schalen up den voet
« ondere stont : ghegheven bij broeder Jan Bouts,
« ontfangher van den Jacoppijnessen. — Noch
« twee zelveren schalen dije gaf Goolk(en), Jan
« Hiddens dochtere. — Noch een cleen zelveren
« schale ghegheven bij heer Lauwereijns De Neve.
« — Noch 11 zelveren lepels ende een zelveren
« paesbart. — Noch een zelveren vergulden
« cijborie. — Noch een zelveren reliquie van den
« H. Clement. — Noch een zelveren monstrantie
« up helich sacramentsdach. — Noch een zelveren
« vergulden kijck den besten⁴. »

(1) Rek. v. h. Vrije, 1577-78, f° 53 (29 juli 1578); 1578-79, f° 55 (28 oogst 1578). *Précis analytique* van F. Priem, IIe reeks, IV, bl. 76 en 82.

(2) *Houttave*, rek. 1578: « Betaeld van datter vertheert was tot « Wm Stijcx met de hooftmannen ende diversche prochiaenen als « men de zanten (?) ofdede ende t goet van de kercke packte ende « diverse outaeren om naer Brugghe te voeren 2 £ X s. p. »

« Betaeld te zelven van datter verteert was in de Groenvalcke « als wy tzelve goet ghedaen hadden daer t wy betrauden, present « heer Hubrecht Weyts ende meer ander prochianen V £. » (Staatsarchief Brugge, Reg. 12255). Zie ook Rek. Vrije, 1579-80, f°s 98 v. en 107 v.

(3) Beschrijving van Zevecote, door K. Devos, pastor, bl. 93. Rekening van Nieupoort, 1583-84, f° 38: « Pieter van Bambege « die langhe tyt de habytten van Schoore bewaert heeft ende de « huushuere betaelt heeft, welck habytten nu ghebesicht worden in « de kercke deser stede omme den dienst te doene es toegheleyt « par ordonnancie betaelt XVIII £ p. »

(4) Acht en veertig jaren later moesten de kerkmeesters bestatigen dat er tot dan toe van al dit zilverwerk nog niets teruggekeerd of — gevonden was, luidens de volgende kanttekening: « Angaende van het zilverwerck hier in marge ghestelt, en hebben « de kerckmeesters tot date van XXIII^{en} novemb. XVIe ende « twintich niet ghesien nochte ghehad. »

Uit eene andere aantekening, in 't latijn opgesteld, vernemen wij dat een priester van Gent afkomstig, Victor Desmedt bij name, gedurende acht jaren, toen de Calvinisten alhier heerschten, te Clemskerke het ambt van kapelaan waarnam, zich met geringen loon moetende tevreden houden¹. Den 15 november 1578 besloten de schepenen der stad Brugge de afgeveerdigden van Oudenburg, Ghistel, Thourout, Oostburg en Aardenburg bijeen te roepen om hen aan te wakkeren, « tot betere bewarenesse », hunne klokken — deze welke zij missen konden — en hun metaal naar Brugge te zenden². Doch eens te Brugge, mochten de klokken eene andere bestemming verwachten. Den 28 oogst 1579 hielden eenige schepenen van het Brugsche Vrije eene vergadering met verscheidene hoofdmannen der landelijke gemeenten, om den staat van rekening te maken van het lood der kerken, ten einde er de opbrengst van te gebruiken tot betaling der soldaten liggende te Brugge, te Roeselare en in het Westkwartier³. De klokken der kerk van Oudenburg werden naar Brugge gezonden om in kanons hergoten te worden⁴. Den 29 september 1578 werden de klokken en het metaal der kerk van Eerneghem naar Brugge gevoerd, op bevel van de heeren van het Vrije. Doch toen deze laatste den hoofdman en de kerkmeesters, daartoe ontboden, verzochten de klokken en het metaal te laten tot « angien (kanon) ghieten, « tot bewaernesse van den lande », kregen zij een ontkennend antwoord⁵, en in de maand maart 1580 eischten de hoofdmannen van verscheidene dorpen, zooals Jabbeke, Couckelaere en Lisseweghe onder andere, hunne klokken terug⁶.

(1) « Victor de Smedt gandensis fuit sacellanus

« In Clemskercke octo annis toto etiam tempore funesto « Regnantibus in Flandria aliisque multis locis calvinistis « Ibidem resedit paucis dotatus stipendiis. »

(2) Resolutiënboek der stad Brugge, 15 nov. 1578: « Item was « gheresolveert te beschryvene die van Oudeburg, Ghistele, « Thourout, Oostburg ende Ardenburg, ten fyne zy tot betere « bewarenesse van hueren clocken ende metael bryngghen die « binnen deser stede wel verstaen de clocken daer noodeloos « zynde. »

(3) Rek. 1579-80, f° 24. *Ichteghem*, Kerkrek. 1579: « Ontfaen by « de voornoomde kerckmeesters van vercoopynghe van t loot ende « ander ghoet van der kercke boven alle quade costen, van voeren, « wegghen, verteerde costen ende van afdoen zoe staet (?) die « kercke noch zuuer de somme van IIe LXXVII £ III d. p. »

Kerkrek. Moere, 1579-80: « Blijft alhier ghelast de voorgaende « rekenaere over te bryngghen notitie van den loode dat van de « kercke gheweert is waer tzelve bevaeren is » (Staatsarchief van Brugge, Reg. 12311 en 12963).

(4) *Histoire d'Oudenburg*, I, bl. 265.

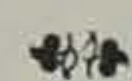
(5) « Twelck het ghemeente nyet goet en dochte ». Staatsarchief van Brugge, reg. n° 11997. In den zomer van 1578 werd eene som van 24 £ grooten uit het « secrete » der kerk in bewaring gelegd, « als toe men vreeze hadde dat de kercke zoude moghen berooft « worden » (Ib.).

(6) Rek. v. h. Vrije, 1579-80, bl. 32 v.

Wat nu de toepassing der nieuwe overeenkomst van 22 juli 1578 aangaat, te Oudenburg werd de kerk in twee deelen: het eene voor de katholieken, het ander voor de protestanten, verdeeld¹. In de landelijke gemeenten was het getal dezer laatste te gering, schijnt het, om het gebruik der overeenkomst te wettigen. Prins van Oranje had Jan Van Schoore, G. Van Rokeghem, F. Naus en G. De Caron gelast, de aanzienlijkste katholieken protestantschgezinde ingezetenen tot eene onderhandeling nopens het uitoefenen van beide godsdiensten uit te noodigen. De heeren van het collegie van het Brugsche Vrije wilden van geene « nieuwigheid » hooren spreken. Bij verre het meeste deel immers der inwoners van het Vrije behoorden tot den katholieken godsdienst. Trof men 7, 8, 10 of 12 andersdenkenden in sommige parochiën aan, er waren er 300 of 400, ja 1000 of 1200 die den katholieken godsdienst beleden. In geene parochie van het Vrije was er tot dan toe eenige uitoefening van « de nieuwe ghepretendeerde » religie ghereformeerde » gedaan geweest. In sommige plaatsen, wel is waar, hadden predikingen plaats gehad, doch dit was geschied « by fortsie » en tegen den zin der bevolking, en door het toedoen en met de hulp van dezelfde personen, die van de eene parochie naar de andere gingen². Daarom trachtten, doch te vergeefs, gezeide schepenen de gezeide lastgevingen te doen verbreken. Uit vrees dat verdere pogingen in dien zin meer kwaad dan goed doen zouden, besloten zij, op 21 februari 1579, de hoofdmannen der parochiën te ontbieden om hunne werkzaamheden en de gegeven bevelen kenbaar te maken. Twee vergaderingen van hoofdmannen grepen plaats: den 11^{en} en 24 maart 1579. In de eerste waren 64 parochiën vertegenwoordigd, onder dewelke Ghistel, Moere, Zevecote, Roxem, Knocke, Wenduine, Meetkerke, Houttave, Nieuwmunster, Clemskerke, « Breedene houck », « 's heer Woutermans Breedene », Leffinghe, Schoore, Eerneghem en Ichteghem. Men was het eens om aan de aanvraag tot uitoefening van den hervormden eeredienst eenen ernstigen aard te ontkennen. Tot de laatste waren ook de vertegenwoordigers der « appendanten » en « contribuanten » uitgenoodigd. In die vergadering werd er verklaard dat men geene parochie kende waar de katholieken niet begeerden den ouden godsdienst te behouden.

Eenige « comparanten », namelijk de afgeveerdigden van Ursele, Wercken, Gits, Caprycke, Eecloo « ende het ghemeene in Be(e)rnem », legden geene nauwgezette verklaring af en vroegen afschrift van de « voorseide jnstructie » om hunnen lastgevers verslag te doen, « voorts hemlieden conformerende » metten voorseiden antwoorde van die van den « platten lande ».

De hervormden zonden hunne predikanten in al de dorpen: men treft er aan te Leffinghe, te Wenduine, te Clemskerke, te Dudzeele, te Schoore, te Knocke, te Heist³, te Zandvoorde⁴, te Nieuwmunster⁵. In den loop van het jaar 1581, kwamen er geuzen uit Oostende om de kerk van Zevecote te plunderen. De parochianen gelukten er in, bij middel van eenige geschenken, ze van hun ontwerp te doen afzien⁶. De kerk van Ghistel werd ten zelfden jare geplunderd: de pastoor werd gevangen naar Brugge gevoerd⁶. Vier jaren vroeger was het Sinte-Godelieveklooster door de geuzen vernietigd geweest. Den 19 mei 1580 besluiten de schepenen van Brugge de muren van dit klooster te doen afwerpen, op verscheidene plaatsen, en de steenen te gebruiken aan de gracht van Damme⁷. De schepenen der stad Nieupoort besluiten de kerk van Lombardzijde te doen afbreken. De toren zou men laten staan als zeebaak⁸. Thans keeren wij naar Oostende terug, waar de toestand op stoffelijk gebied onzer beschouwing waardig is.

(1) Staatsarchief van Brugge, Reg. n° 25, f° 390 v.

(2) Janssen, De Kerkhervorming te Brugge.

(3) Kerkrek. Zandvoorde, 1579: « Betaelt Joos Snouckaert, « dyenaer des goddelicke woorders (sic) by ordonnantie van myn- « heeren de commissarissen van de gheestelike goedinghen blijc- « kende bij een zeker camerbryef daer af wesende, de somme van « X pond. grooten. Betaelt Marcus Muelenbeker als betaelt « hebbende Matheus Platevoet ende Bernardus Faille, dienaers « des woorts Gods voor zeker tyt p. billiet XXII f. XVI s. VIII d. » (Staatsarchief te Brugge, Reg. n° 14070).

(4) « Betaeld Emanuel Janssens ende Pieter Meyens van verscho- « ten ghelde tot solusyteren van de predicasie per ordonnancie « van myne heeren de somme van L f. XIX s. p. » (Kerkrek. Nieuwmunster, 1579-80. Reg. n° 13016).

(5) Beschrijving van Zevecote, opgesteld door K. Devos, pastor (Brugge 1879), bl. 225.

(6) Ib.

(7) Resolutiënboek der stad Brugge, f° 298: « Was ooc gheresol- « veert tot 2 of 3 platsen af te doen werpene ende vellen ter aerde « de mueren van den cloostere tot Pitken buyten Ghistele ende « in den grach van Damme te schieten. »

(8) « Item ten zelven daeghe es gheresolveert dat men afbrecken « zal de kercke te Lombarsyde ende weeren al dat weerlick es, « zonder nochtans eenichssins te comen an de torre die men « verstaet jn zee te wesen een schoon teeken » (Kamerboek).

(1) *Histoire d'Oudenburg*, I, bl. 308.

(2) Staatsarchief van Brugge, Reg. n° 25, f° 383 v.

(3) Staatsarchief van Brugge, Reg. n° 25, f° 386.

§ 4. *Stoffelijke Belangen.*

Voor de stoffelijke belangen der bevolking was de verandering van zaken in zekeren zin gunstig : de betrekkingen met Zeeland en Holland waren weder toegelaten ; bovendien had men noch watergeuzen noch vijandelijke aanlandingen van deze zijde meer te duchten¹.

Voor het jaar 1576 bedroeg het Pondgeld £ 1912- 5-9 ;
 in 1577 : £ 1961- 6-0 ;
 in 1578 : £ 2332-16-6 ;
 in 1579 : £ 2142-10-6 ;
 in 1580 : £ 3044-15-6.

Het *Brandgeld* — in 1578 eerst ingesteld — geeft voor de drie laatst vermelde jaren onderscheidenlijk de getallen aan van 812, 574 en 1006 lasten kaakharing alleen. Het geleigeld van 1580 — waarvan verder spraak — volledigt dit laatste getal : 1630 lasten haring en visch werden hier dit jaar ingebracht². 't Zijn de hoogste cijfers waar de Oostendsche oorkonden des tijds van gewagen : de schitterende avondgloor eilaas ! die eenen langen nacht voorafging...

In andere opzichten echter waren de Staatkundige beroerten en de verandering van regeering, door het vertrek der Schotten, de moeilijkheden met de Engelschen en de geldelijke lasten minder voordeelig. Van de betrekkingen tusschen Oostende en Nieupoort met de Schotsche kooplieden, ten dien tijde, hebben wij in het tweede hoofdstuk van ons Eerste Deel reeds eenige woorden gezegd³ ; de « conservateur » der Schotsche Natie, Joris Acquet of Hacquet, door de koningin van Schotland omstreeks 1556 in de plaats van Joris Gordon aangesteld⁴, kwam immers Oostende ten jare 1572 bezoeken en eene Engelsche briefwisseling, ook reeds aangehaald, maakt gewag van de soorten van waren die tusschen de Schotsche en Oostendsche kooplieden gewisseld werden. De Schotten behielden echter hunne betrekkingen met onze Zeesteden niet en zulks, schijnt het, ten gevolge

der beroerten. In eene oorkonde uitgaande van de schepenen van Nieupoort wordt er beweerd dat sedert de Pacificatie van Gent « die navigatie ende « negociatie van diversche waeren ende coopman- « scepen hyer zeere vermindert ende vercrant « es » ; de koopwaren worden elders gevoerd ; met de « openynghe van der zee », de bevrediging van Gent en de vrije zeevaart, hebben de Schotten en eenige Engelschen die te Nieupoort plachten te verkeerren, in Zeeland en Brabant hunnen intrek genomen¹.

Wij onderbraken hooger den paragraaf aan de betrekkingen met de Engelschen gewijd, ten jare 1572, en eindigden met eene zinspelende op moeilijkheden die zich eenige jaren later, omstreeks het tijdstip der omwenteling, in de Nederlanden ten nadeele onzer zeevaarders zouden voordoen². De lezer zal zich ook de bedreigingen herinneren, door den Engelschen kapitein Philipson tegen de Oostendsche visscherij, ten gevolge zijner inhechtenisneming te Oostende, in 1577 uitgesproken³. Van bedreiging ging men over tot daden. Den zondag 18 oogst 1577 vielen 45 Engelsche roovers in de Noordzee, ter plaats het *Zand* geheeten, het schip aan van CORNELIS KIEN, poorter van Oostende. 't Was eene *Kraveelbuis* (*caravelle*), van 34 last of 408 ton, de *Zwarte Leeuw* genoemd, komende van Koenigsberg in Oostland en met hout en koorn geladen. De bemanning bestond uit : *Adriaen Velyncx*, *facteur* van C. KIEN ; Bastiaen Nebbes, stuurman ; GILLIS BISSCOP, Francois Wels (?), Corneille Jacopssone, Lenaert De Clerq, Willem Block, Arnould Lanchals, GHILAIN KYEN, allen poorters van Oostende, en Cornille Bastiaens, van Brouwershaven (Holland), matrozen. Nadat de Engelschen het schip van den morgen tot den noon hadden achtervolgd en beschoten, besprongen zij het, ledigden Ad. Velyncx' geldkoffer, namen de kleedingstukken der bemanning — die intusschen in 't onderste van het schip gaan schuilen waren ; — deden den stuurman in hun schip komen en voeren met het Oostendsch vaartuig weg. De twaalf andere personen der bemanning leidden zij in een schipken, dezelve op

(1) Zie wat hooger gezegd is geweest (bl. 125) van de zoutnijverheid te Oostende, ten jare 1574. Zie ook hierover Staatsarchief van Gent, Briefw. van den Raad van Vlaanderen.

(2) Ook in de accijnsrechten was er eenigen tijd merkelijke verbetering : het mijnaccijnsrecht bracht dit jaar 1226 £ 18 s. 6 p. parisis op tegen 815 £ 12 s. het vorig jaar, en het bieraccijnsrecht 9426 £ 7 s. 2 p. parisis tegen 7224 £ 8 s. 5 p. parisis.

(3) Zie bl. 124 en 125. Stadsrekening van Nieupoort, 1572, f° 21 ; Rek. 1576, f° 19 v. ; f° 20 (12 october, bezoek van Georges Hacquet) ; f° 43 v.

(4) Jac. Ermerins, *op. cit.*, II. bl. 95.

(1) *Patentes des Rebelles*, Reg. n° 565 (jan.-maart 1578), f° 115. (Gunstig bericht nopens de vraag om vermindering van tolpacht, wegens Cornelis Inghelandt).

(2) Bl. 184.

(3) Bl. 200.

Gods genade op de wijde zee verlatende. Gelukkiglijk, na verloop van éénen dag, kwamen de zwervenden eene Oostendsche haringbuis tegen die hen van een ramzalig omkomen redde. De schade werd berekend op meer dan achthonderd ponden¹. Zonder vertoeven werd door CORNELIS KIEN en zijne vennooten, met de ondersteuning der wethouders, eene klacht ingediend bij de Generale Staten, die den 7 september hierover aan de Koningin van Engeland schreven. Van hunnen kant stuurden de Oostendsche wethouders insgelijks eene oorkonde tot dezelfde Vorstin, de verklaringen behelzende der bemanning van het geroofd vaartuig hunner stadsgenooten (26 oogst²). Van eenen anderen kant sloeg men in Engeland de goederen aan der Nederlanders, ten verzoeken van bijzonderen, om op dezelve zekere gepleegde schaden te verhalen. « Ende midts dat de zeesteden « dicquils jn Inghelandt anghesproocken ende « ghemolesteert vonden heurlieder poorters », zoo de rekening van Oostende zegt, sprekende van de vergadering welke dientengevolge te Nieupoort den 22 januari 1577 plaats had, besloten de afgeveerdigden der Drie Vlaamsche Zeesteden aan de Schepenen van Brugge een onderhoud te vragen nopens dit punt, om te bekomen dat er aan de Koningin Elisabeth zou geschreven worden³.

De Oostendenaren alleen niet hadden redenen om te klagen. Nieupoort ook had moeielijkheden met de Engelschen, namelijk met eenen Thomas Tysser of Tyssar van Zantwyck of Sandwich⁴. Eenige jaren vroeger had de wet dier stad den verkoop verboden⁵ van zekere hoeveelheid haring, door dezen laatste aldaar ingevoerd. De Engelschman, in plaats van zich tot den Raad van Vlaanderen te wenden, volgens het gebruik, deed, tegen het « entrecours » tusschen Engeland en de Nederlanden, verscheidene Nieupoortsche schippers gevangen zetten en hunne schepen in beslag nemen. De tusschenkomst van den heer Van Sweveghem, den afgezant dezer landen, baatte niet: slechts door de borgtocht vanwege de stad Nieupoort, die drie kooplieden, in Engeland woonachtig, te dien einde aanstelde (Gillis Ente,

Caerle Wyts en Gillis Aels), kon men de ontheffing van gezeide gevangenneming en inbeslagneming bekomen. De stad werd door het Engelsch gerecht veroordeeld tot het betalen eener schade-loosstelling van 202 £ sterling of 3136 £ 1 schelling parisis¹. 't Is waarschijnlijk te dier gelegenheid dat de Oostendenaar CORNELIS KIEN den Nieupoortenaren behulpzaam was: de stad Nieupoort betaalde hem eene som van acht ponden parisis².

Ten jare 1580 was er spraak van de uitrusting van een oorlogsschip tot bescherming der visscherij, ter korfreis en teelt. Oostende ontving brieven van den Admiraal Willem Van Blois en Treslong en van die van Zeeland, door dewelke er voorgesteld werd dat de visscherij van Vlaanderen de kosten zou helpen bestrijden der convooischepen in Zeeland uitgereed. J. OLIVIERS trok nogmaals Nieupoortwaarts den 22 juni 1580, ter vergadering der Drie Zeesteden, dewelke « niet ghezint en waren » het voorstel te aanveerden en verkozen zich te doen beschermen door de twee oorlogsschepen van Duinkerke tegen « alle zeeroovers en vijanden », op hare gezamenlijke kosten. De afgeveerdigden van elk der Drie Zeesteden moesten hunnen lastgevers verslag over deze bijeenkomst doen³, dewelke niet lang daarna door eene tweede gevolgd werd⁴. In deze laatste besloot men werkelijk de visscherij van Vlaanderen onder de bescherming te stellen der Duinkerksche oorlogsschepen en eene toelaag te betalen van zeven tot achthonderd guldens, te smaldeelen op de vangst der visschers dier steden, ter korf-, voor- en teeltreizen, in het jaar 1580. Oostendes aandeel werd vastgesteld op 313 £ 30 sch. tournoois (of 637 £ parisis), volgens de overeenkomst te dien einde met den Admiraal gesloten⁵. Hoe werd die som te Oostende opgebracht, zal men vragen? De wet riep eene vergadering der aanzienlijken en werden bijeen, alwaar besloten werd de vangst van hunnen haring en visch met drie stuivers per last te belasten. De Burgemeester « van den Courpse », CORNELIS KIEN, werd met de inning dier penningen gelast. De opbrengst bedroeg

(1) Staatsarchief van Londen.

(2) In het fransch vertaald door J. Oliviers. — Staatsarchief van Londen.

(3) Reg. 37399, f° 64 v. — Den 16 december.

(4) Rekening der Stad Nieupoort 1576, f° 46 v.; 1577, f° 30.

(5) «.... Zekere harynck by hem alhier ghebrocht.... dewelcke « gheene warandatie mueghende passeeren de stede vutgheseyt es « gheweest. »

(1) F° 48 v. — 49.

(2) Rek. der Stad Nieupoort, 1577, f° 43 v.: « Cornelis Kyen van « Oostende, van zeker dienst de stede ghedaen jn huerliedder affai- « ren jn Inghelant, es by de wet toegheleyt ende per ordonnantie « betaelt VIII £ p. »

(3) Reg. 37403, f° 51 v.

(4) F° 52.

(5) F° 64 v.

485 £ 8 schellingen parisis, eene hoeveelheid van 1630 lasten haring en visch, te Oostende dit jaar ingevoerd, beteekenende¹.

Om zich de geldmiddelen te verschaffen welke de verdediging des lands tegen het leger des Konings en tegen de Malcontenten vorderde, werden nieuwe rechten ingesteld, die ook de visscherij troffen. Dit vraagpunt gaf tot talrijke vergaderingen en stappen onder en vanwege de Vlaamsche Zeesteden aanleiding². Tegenstrijdig met de in voege zijnde gebruiken, beweerden de pachters der nieuwe rechten, dezelve ook te heffen op de bieren en op het graan gebrouwd en gemalen ten dienste der visschers, op hunne vischvangst-reizen. Na eene voorafgaandelijke bijeenkomst der wethouders van Oostende en van Nieupoort, trokken den 25 april 1577³, *Nicasius Le Roy*, griffier van Oostende, en *Guillame Adriaens*, pensionaris van Nieupoort naar Brugge, om van de Vier Leden, aldaar toen vergaderd, ontslag van die rechten te vragen voor de Drie Zeesteden, in wier naam een schriftelijk verzoek werd ingediend. Het antwoord der Leden werd voor acht dagen uitgesteld, gedurende dewelke elkeen derzelfde Leden verslag over dit punt aan zijn collegie zou doen. Die acht dagen verstreken zijnde, werd er aan de twee bovengemelde afgeveerdigden verklaard dat men dienaangaande niet overeenkwam en dat, dientengevolge, de zaak tot de eerstkomende vergadering te Gent moest verschoven worden.

In den loop van hetzelfde jaar stemden de Algemeene Staten voor het onderhoud des legers aanzienlijke toelagen, eerst eene van 2 millioenen goud, vervolgens van 800,000 en 80,000 guldens, waarvan een derde door Vlaanderen moest betaald worden.

De haring en andere zeevisch, alsook zekere waren den visscher noodig in het uitoefenen van zijnen lastigen stiel, waren onderhevig aan betrek-

kelijk hooge rechten, in vergelijking met andere koopwaren. Daarom gingen *Nicasius Le Roy* en een afgeveerdigde van Nieupoort in de maand september 1577⁴ meester *Franchois De Groote* te Brugge raadplegen. Terzelfder tijd lieten zij hem een verzoekschrift opstellen « ter ontlastynghe van de schamele visscherie », gericht tot de Vier Leden. Wij zijn niet in staat te zeggen of die stappen en pogingen met eenen voldoende uitslag bekrond werden.

Twee jaren nadien rees eene nieuwe dergelijke moeielijkheid op. Sedert lang had men kunnen bemerken dat in de omwenteling der Nederlanden, Hollanders en Zeeuwen « de prerogative » wilden hebben « boven de andere Staten » of de bovenhand hebben. Zij beweerden de bevelen der Algemeene Staten in hunnen eigenen naam uit te geven en gingen zelfs zooverre, in den Staatsraad over de helft der stemmen te willen beschikken en te verklaren dat zij, krachtens de Pacificatie, niet gehouden waren den algemeenen Landvoogd te gehoorzamen⁵. Ook op een ander gebied dan datgene der politiek werd men dien zucht naar bevoordeeling van dezen kant gewaar. Het heffen van hooge rechten op den haring en de ontvangst ervan in de havens zelven van Vlaanderen, bovendien dat zij door de daad zelve aan den vischhandel schadelijk waren, begunstigten de handelaren van Zeeland en Holland, ten nadeele der Vlamingen. Daar waren de rechten zoo hoog niet en werden zij, niet in de haven maar ter plaats waar de visch verbruikt werd, geheven. Eene vergadering der Drie Zeesteden greep te Nieu-poort plaats den 9 februari 1579⁶. Oostende was vertegenwoordigd door *ADRIAEN VELTERS* en *J. OLIVIERS*. Er werd besloten inlichtingen in te winnen te Gent nopens « 't recht van de lijste van de generale middelen », om te weten wat men aldaar ontving en betaalde « van de consumptie van den harynck ende visch » komende uit Zeeland door het Szs van Gent. Er ging immers spraak dat dit recht ten laste der Zeeuwen aldaar niet

(1) Reg. n° 37403, f° 13 v. Zie ook Besluiten der Staten van Vlaanderen (Reg. 28 jan. — 22 nov. 1581, f° 80 v. en 123 v.) Gent's Staatsarchief.

(2) Ziehier eenen tekst der rekening 1580-81, f° 32 v.: « regard nemende up ... ende den aerbeyt ende moyte die de wet heeft in desen tyden om t administreren van der stede affairen die nu vele zwaerder ende lastegher zyn dan jn voorleiden tyden ». (Reg. 1580-81, f° 32 v.)

(3) Rek. Oostende, f° 66 (Rijkarchief, reg. n° 37399); rekening Nieuport f° 30-31.

(4) Reg. 37400 v. h. Rijkarchief, f° 57 v. Rek. Nieuport, 1577, f° 31. Daar leest men ook: « Denzelven *Renaut Paet* (*schepen*) van « een voyage by hem ghedaen t Oostende omme aldaer te kennen « te gheven de lasten die men up den harijnck stellen wilde, omme « dezelve te verzoucken ghemoderiert te werden. »

(5) Resolutienboek der Staten van Vlaanderen 1580, Gent's Staatsarchief.

(6) Kervyn, *Les Huguenots et les Gueux*, IV, bl. 534 (aanteekening).

(4) Reg. n° 37401 v. h. Rijkarchief, f° 38. Rek. Nieuport, f° 23 v.

geheven werd « emmers up de lyste van Vlaendren ». JACOB OLIVIERS, pensionaris der Stad Oostende, wordt met die zending belast. Hij komt terug met een stuk vanwege de Vier Leden, te Gent vergaderd, waardoor zekere matiging van de voorzeide rechten toegestaan wordt¹. Was die matiging voor eenen te korten tijd bepaald? of schonk zij den belanghebbenden geene genoegzame voldoening? Wat er van zij, wij vinden dat drie maanden later de Stad Nieupoort eene vergadering der Drie Zeesteden samenriep, dewelke den 11 Mei² plaats greep, en alwaar CORNELIS KYEN, Burgemeester van Schepenen en J. OLIVIERS, pensionaris, Oostende tegenwoordigden. De rekening onzer stad geeft een omstandig verslag over die vergadering: « Omme met de Drie Zee-« steden van Vlaenderen te adviseren ende Com-« municueren, van te gaen vervolgen, bij « intervencie van de Vier Leden van Vlaenderen, « an zyne Majesteit, moderatie up t recht van de « consumptie van den vissche ende harynck, ende « dat t recht van dien zoude moghen betaelt werden « ter plaetse daer t ghesleten ende gheconsumeert « wierde, ende niet binnen de zeesteden van « Vlaendren daer t eerst arriveert, als grootelick « wesende tot nadeele ende prejudicie van dezelve « zeesteden³ deur dat zij alhier daeromme te min « verzocht zijn van den cooplieden, nemaer « employeren heurlieder ghelt in Zeelandt, daer « zulck recht ter plaetse niet betaelt en wert noch « zo groot last aldaer up den visch ende harynck « niet en hebben als in Vlaendren, zo dat tzelve « recht universel up alle zeesteden behoorde te « zyne, dat d eene provincie deur den anderen « niet beschimpt noch gheinteresseert wierde. »

Te dien gevolge begaven zich drie dagen nadien⁴ de afgeveerdigde van Oostende (J. OLIVIERS) met die van Nieupoort en Duinkerke, eerst bij de schepen-collegien van Brugge en van het Vrije, vervolgens naar Gent, « om bij requeste an hemlieden over de « vier leden t hebbene moderatie up t recht van « den harynck ende visch, ghedreghen bij de lijst « van de generale middelen zo van uutghaene als « ter consumptie ». De aanvraag werd naar de schepenen van Iper met het goeddunken der

andere drie Leden gezonden. Een jaar liep voorbij zonder dat de zeesteden van Vlaenderen iets bekwamen. In de maand mei 1580 worden nogmaals stappen gedaan te dien einde. In hare bijeenkomst te Nieupoort den 3 mei 1580⁵, besloten de Drie Steden andermaal de schepenen van Brugge en van het Brugsche Vrije gezamenlijk te gaan spreken, ten einde « te moghen onstaene met « alzulck recht in de generale middelen up den « tonnevisch ende harynck, zo ter consumptie als « uutvarende buuten lande, ghelyck doen die van « Hollandt ende Zeelandt, alwaer tzelve recht ende « last vele minder was dan in Vlaendren⁶. » Nog eens wordt de stad Oostende gelast de vertolkster te zijn — en zulks door den mond van CORNELIS LAMPINGS, « upperhoofman », en J. OLIVIERS — van de klachten der Vlaamsche zeesteden⁷. Men erkende er gelukkiglijk de gegrondheid van, en de verzochte vermindering werd toegestaan, zoodat de Vlaamsche visscherij, in dit opzicht, op denzelfden voet als die van Zeeland en Holland werd geplaatst. Nochtans moesten de Drie Steden borg staan voor het verschil, tot de Vier Leden eene eindelijke of eene andere beslissing daarover nemen zouden. In de twee laatstgenoemde provincien werd er voor elk last visch, bestemd om over zee naar de afgescheiden provincien vervoerd te worden⁸, niet meer dan vier schellingen grooten betaald. Dit ook maakte een verschil uit, tusschen Noord en Zuid. Dit vraagpunt vertoonde, eenigen tijd nadien, de Oostendse pensionaris aan de wethouders van Brugge, stukken in de hand, namelijk een getuigenschrift of « certificatie « up de licentbrieven » van die van Zeeland, met uittreksels van het boek der licentmeesters van Vlissingen, welke stukken *Alaert Verhoute*, schepen van Oostende, had weten te bekomen.

De rekening der stad Nieupoort over het jaar 1581 tot 1582 toont dat de Nieupoortenaars de medehulp verzochten en bekwamen der Oostendenaars, in het geschil dat zij hadden met die van Iper, die hunnen handelaren verboden had koopwaren te zenden naar Poperinghe, zonder die eerst te Iper brengen⁹. De rekening derzelfde stad, over het jaar 1582-1583 vermeldt eene bijeen-

(1) Ibid. f° 38 v.

(2) F° 39. Rek. Nieupoort 1579, f° 23 v.

(3) 't Is hetgeen de schepenen van Nieupoort tot het afschaffen, voor een jaar, aanzette van verscheidene rechten die men toenmaals hief op den verkoop der visch ten profijte van Stad, Gilde en Kerk. (« Camerboek » der Stad Nieupoort, 14 jan. 1579).

(4) F° 39 v. (Reg. 374⁰¹).

(1) Rek. 1579-80, f° 37 v. (Reg. 374⁰²).

(2) In den tekst van 't verslag dezer vergadering, in den Kamerboek der stad Nieupoort, 23 juni 1580.

(3) Ibidem.

(4) Andere tekst: « ghetransporteert buuten lande ». Zie Ermerins, II, bl. 428.

(5) F° 35.

komst, te Antwerpen, in den loop van dit jaar, der afgeveerdigden der Drie Zeesteden van Vlaanderen met die der zeesteden van Zeeland en Holland, op bevel van « Zijne Excellentie », om over de haringvaart te onderhandelen. CORNELIS LAMP-SINS, schepen van Oostende, en Pieter Reyniers, schepen van Nieuipoort, vertegenwoordigden de Vlaamsche zeesteden¹. Eene andere bijeenkomst, waar insgelijks de belangen der visscherij aan de dagorde stonden, greep in laatstgemelde stad, in hetzelfde jaar plaats. Oostende, Blankenberghe en Heist waren daar vertegenwoordigd². Zoo men ziet verstonden de steden Duinkerke, Nieuipoort en Oostende de steden der vereeniging van krachten en pogingen. Zulks moest echter van geenen langen duur meer zijn: eenen laatsten blijk dezer weldoende en tevens merkwaardige eendracht hebben wij straks vermeld.

Eene diepe scheuring lag in den schoot der gebeurtenissen.

Nog andere zaken wekten de bekommernis der Oostendse wethouders op: en eerst en vooral de versterking der stad, een feit dat zeker niet tot de geringste dezes tijdvakks behoort. Dat de eerste vestingen onzer stad, dien naam weerdig, eerst op het laatste der zestiende eeuw opgericht werden, weet reeds de lezer³. Wie vóór dit tijdstip Oostende bezocht, zou bezwaarlijk hebben kunnen denken dat die stad in weinige jaren een der sterkste bolwerken des tijds zou worden! Het jaar 1572 had de oprichting der Oostpoort — bij de Oostbrug — en der Westpoort — bij den hoek der « Drie Koningen⁴ », zien beginnen⁵. Den 27 maart 1576⁶ kwamen de heer Van Proven, de Prelaat van Oudenburg en Graaf van Rœulx de versterking

der stad in oogenschouw nemen, « die zij hadden doen beginnen maken door de omliggende parochiën van hun gebied », zegt de stadsrekening, zonder dat er van de medehulp van geburen nog wordt gesproken. De opstand der Spaansche soldaten, hebben wij gezegd, noopte de steden aan tot het verbeteren harer versterkingen.

Ten jare 1576 besloten de schepenen, de opperhoofdman en de notabelen, het sas der stad (waar de Oost-Sluis lag) en de « middelvesten » te doen verdiepen¹. De onderneming, in vijftien aanbestedingen verdeeld, bestond uit twee groote afdelingen: eerst van benoorden het huis van Pieter Van den Briele, zuidoost weg tot over de Oostbrugge en van daar zuidwaarts tot aan den oostkant van den heerweg « die loopt van de nyuwe « kercke naer de Zuudbrugge » (193 roeden, 3 voeten); ten tweede, van achter de Nieuwe Kerk, over de zuidzijde derzelve, van 't « voet- « straatkin dat loopt naer de zuudbrugge », langs de *middelveest* westwaarts uit, door de polders tot in den havenvliet der westspui (143 roeden, 10 voeten). Die werken kostten de som van 5062 ponden, 13 schellingen en 6 penningen parisis. Het is toen ook dat de Zuidpoort werd gemaakt². Ziehier de namen der aannemers: Pieter Slabbaert, Jacob Van Thielt, Maryn De Clerck, Jan De Vroe³, Rycquaert Gheertssins, Cornelis Slabbaert, Rache Brant, J. Belle, Aernouts Joossins en gezellen van Clemskerke, Rogier Bitreel, Am. Van Middeltem, Pauwels De Wulff. Alle gebouwen buiten de vestingen, die den vijand, in geval van aanval of beleg, dienstig zouden kunnen wezen, werden afgebroken, zooals Pieter Alouts « draaihuis » en de huizen in de *Meet*, waar tot de grondvesting toe van werd weggeruimd⁴. Ongetwijfeld is het om dezelfde reden dat ook de Oude Kerk⁵ — doch niet de toren⁶ —

(1) Rek. Nieuipoort 1582-83. f° 38 v.: « Pieter Reigniers scapene « van een voyaige by hem ghedaen tot Antwerpen met *Cornelis « Lampsin* scapene der stede van Oostende vutter naeme van de « drie zeesteden omme aldaer te coemen in communicatie met de « steden van Holland ende Zeelant hemlieden gheeneerde metten « harinckvaert up etzelve faict van de harinckvaert daertoe be- « screven zynde vanweghe zyder (*sic*) Ex^{te}, daertoe hy vachierde « XXI daghen tot III f. s. p. s daechs coempt met XXXVI s. p. by « hem verschoten ende es par ordonn. betaelt, LXIII f. XVI s. p. »

(2) Zelfde rekening, f° 20 v.

(3) Zie bl. 160 en 191.

(4) Reg. 37403, f° 56.

(5) Bl. 191. — Den 8 februari 1569 waren verscheidene edel- lieden « van de bende van zynder Excellentie » (den Algemeenen Landvoogd) toezicht komen nemen op de zeeekst en de nood- zakelijkheid onderzoeken eenige sterkten te maken, om allen inval vanwege de Engelschen te beletten.

(6) Reg. 37395, f° 39 v.

(1) Rek. n° 37399, f° 49 v. en volg.

(2) Zie bl. 191. Het register n° 37402 (Rijksarch.), f° 32, vermeldt een klein *poortkin* gemet achter de Nieuwe Kerk door den dijk.

(3) Daarna voldaan door Hans Belle.

(4) Reg. 37402 (Rek. 1579), f° 3, 3 v., 32.

(5) Ibid., f° 24: « De collegie van der Nieuwe Kercke deser « stede, over dat zij ghecostumeert zijn jaerlicx t hebbe van up « Sacraments daghe ende Ste Pieters daghe te draghen processie « generale ende solempnele, de somme van vier schellingen « groote, ende oock ghelycke somme de collegie van der oude « kercke; *nomar also die presentlich afghedrooken ende ghedemoliet is*, « zo es hier maer betaelt voor d eene collegie per quytancie ».

(6) F° 29: « Den XXVIII^{en} in novembere, noch een fijn tauken « ghelyck eene vromebaekelijck om t minst loot van t orloge in « de oude torre an te hanghen, weghende veerthien pondt en half. » — Reg. 37403, f° 35: « Dezelve (*jan Casant*) van de heurclocke « te stellen in de oude stede up de torre ende die te houden ghane « t voornoemde jaer lanck ghedeurende, VI f. p. »

toenmaals verdween. Het uurwerk van den ouden kerktoeren, sedert dien « de oude torre » genoemd, werd te dier gelegenheid hersteld¹. De hieronder gedrukte teksten laten zien dat zekere briefwisselingen en kronijken van latere jaren, melding makende van de Oude Kerk, niets anders hebben kunnen bedoelen dan den toren van den gewezen tempel². De schrijver van het fransch verhaal der Belegering zegt zeer juist, in zijne beschrijving der stad Oostende, dat er op dit tijdstip van die kerk slechts de toren meer in wezen was³. Na de belegering werden de brijksteen van hetgeen er van dit aloud gebouw nog in wezen was tot oprichting of herstelling der stadswerken gebruikt⁴.

Er is geene stadsrekening meer die van geen versterkingswerken van minder of meer belang gewaagt. De rekening over het jaar 1578 vermeldt den bouw eener nieuwe gemetste spui, en de verwijding derzelfde, achter de Nieuwe Kerk⁵, en van eene nieuwe « upgaende » brug ter Westpoort⁶; deze van 1579, de voortzetting der poortenoprichting, de herstelling van het wachthuis der stad, den bouw eener kleine poort door den dijk achter de Nieuwe Kerk, de oprichting van een nieuw wachthuis op de vest in de Zuidpolder⁷; die over het jaar 1580 spreekt van werk verricht aan het geschut, van de herstelling van het wachthuis op de Bierkaai, van verscheidene kleine wachthuizen, van eene riool gelegd door de « borstweere » achter het huis van M. Palinck,

van de kalsijding van den « april » en van den « binnenganck » der nieuwe poort bij de *Drie Koningen*¹, van de versterking der Havenbrug². De *Kaaiporten* werden gemaakt aan de zijde der Nieuwe Stad, recht vóór de binnenhaven. Men kocht te Oudenburg eiken « bullen van boomen³ », alsook oude brijken⁴, voortkomende van de afbraak van het Benedictijnenklooster aldaar⁵, dewelke voor den bouw der kaaiporten werden gebruikt.

Prins van Oranje, bij acte van 25 april 1579, stelde Hans De Duucq als versterkingsmeester aan der steden Nieupoort, Duinkerke, Oostende, Diksmuide, Veurne en Sint-Winnoksbergen (steden onder de « superintendentie » staande van den Admiraal). Zijne jaarwedde beliep tot tien pond grooten te maand, te betalen door de genoemde steden, elk op hare beurt⁶. De versterking van Oostende werd immers als eene zaak van algemeen belang beschouwd. Den 27 mei 1580 besloten de schepenen van het Vrije van Brugge, tot voltrekking der versterkingen dier stad, volgens het bestek daarvan gemaakt, eene som van drie duist guldens te leggen ten laste der naburige wateringhen, te weten die der 's heer Woutermans, Vinks- en Camerlinksambachten. De wateringhen teekenden verzet aan tegen deze beslissing, doch vruchteloos⁷.

Een burgerlijke wacht wordt ingericht⁸, wier officieren zich met het sluiten en openen der drie Stadspoorten gelasten⁹, en ten wier dienste een groot wachthuis en verscheidene kleinere door de Stad worden gemaakt¹⁰. De leden der jonge Gilde van Sint-Sebastiaan staan het gerecht « jn alle

(1) Reg. 37403, f°s 41 en 46.

(2) Brief van R. Van Meteren (*Liasses de l'Audience*): « Et pour soy « maintenir en la dite vieste ville, y at une grande viedle Eglise forte de « murailles et plusieurs maisons tant ruinees qu'entieres de briques « qu'ilz assurent n'avoir a la nouvelle ville artillerie bastante « pour percer les murailles, signement de l'Eglise » (4 juni 1584). Van La Motte (7 april 1586): « Les ennemys font grande estime « d'Ostende et voient clairement, puisqu'ils se résouldent y faire « au plustost ung chateau en la vielle ville, on qu'est présentement « l'Eglise... » Kronijk van Michel Abisselt (*Michel Abisselt Amortfortii sui temporis historia, Colonia 1602*), bl. 378.

(3) « Becaf. Icy estoit le temple de la vielle ville, duquel reste « seulement le clocher ».

(4) Rek. 1608, f° 35: « An Jan Thiry hondert zessenteventich « carolus ghuldenen elf stuivers over den coop ende leverynghen « van hondert zeven duusent bricken ofte careel steen van de oude « kercke doen breken ten dienste ende reparatien van stadts « werken... » — Rek. 1609, f° 33: « An Balthazar De Chasse « ende zyne compagnons de somme van zessenteventich ponden « tournois over de vulle betalynghe van de laste LXXV^m bricken « van de oude kercke by hem ghelevert ende ghestapelt nevens « het magasin achter den nieuwen zeedick, CLII £ p. »

(5) Reg. 37401, f° 33, 33 v.; 37402, f° 27, 31 v. Rek. 1579-80, f° 36 v.

(6) Reg. 37401, f° 34 v.

(7) Reg. 37402, f°s 29, 29 v., 32.

(1) Reg. 37403, f°s 41, 42, 42 v., 43 v., 47 v. en 48 v.

(2) F^o 52 v.

(3) F^o 43 v.

(4) F^o 47 v.

(5) *Histoire d'Oudenbourg*, I, bl. 311.

(6) Reg. 37403, f° 64.

(7) Besluiten der schepenen van het Brugsche Vrije (Staatsarchief van Brugge, reg. n° 26, f° 10): « Den XXVIIme derzelve « maent van meye wierdt gharreesteert zeker verband van die « van Oostende ter vulcominghe van de fortificatie der stede « van Oosthende volghens het bestek danof ghedaen, ende dat « mits de somme van III^m gulden te lechene by ottroye up de « wateringhen van s heer Woutermans, Vynx ende Camerlinx « ambacht. »

(8) Reg. 37399, f° 70 (dagelijkse dagveerding der « waecte van der poorterie »). Reg. 37402, f° 32. De rek. 1580 spreekt van *Ad. Volyx*, kapitein der poorteriej.

(9) Reg. 37403, f° 65 v.

(10) Reg. 37402, f° 29 v. en 30 v.

occurrencien » bij¹; 's morgens en 's avonds wordt de « poortklok » geluid². Omstreeks den 3 april 1580 worden Schotsche soldaten onder het bevel van kapitein Jan Balfor naar Oostende gezonden³. De stadsrekening zegt dat de soldaten dier compagnie het accijnsrecht voor hun bier en wijn weigerden te betalen⁴. Oorlogsvoorraad wordt van tijd tot tijd in april en mei van hetzelfde jaar derwaarts uit Brugge gezonden, zooals poeder, lonten en spiesen⁵. Te dien tijde lagen alhier twee compagnieën soldaten in bezetting⁶. Toen in den aanvang van 1581 kapitein Vos met eene dier compagnieën vertrokken was, deed de Stad stappen bij den Admiraal om te verkrijgen dat dezelve niet zoude worden vervangen, hem « de schamelheyt van de poorterie » voor oogen leggende alsook de groote lasten veroorzaakt door de aanhoudende huisvesting van twee compagnieën⁷. Of door die stappen een gunstige uitslag bekomen werd, zegt de rekening niet, dewelke ook de laatste is. Wat wij weten is dat in de tweede helft van 1583 meer dan acht compagnieën te Oostende lagen. In de

eerste maanden van gezeid jaar vond men ook fransche soldaten onder de bezetting; wij zullen een weinig verder zien wat zij hier verrichtten.

Bekostiging van versterkingswerken, onderhoud van bezetting en andere oorlogslasten; gedwongen leeningen, vermindering van zekere ontvangstbronnen en groeiende tekorten: die reeks feiten toont klaar dat er, op geldelijk gebied, voor onze stad aan de verandering van zaken meer te verliezen dan te winnen was. Kapitein Egmont was naar Duinkerke vertrokken zonder de aanzienlijke schulden te vereffenen door hem en zijne soldaten ten opzichte der poorterie aangegaan. Hij had beloofd zijnen secretaris te zenden om afrekening te doen. Doch deze kwam niet op, en den 13 juli 1580 ging de pensionaris, *Jacob Oliviers*, naar Duinkerke hem zijne belofte herinneren¹. Al boter aan de galg! Van de leening, in 1573 aan kapitein Manny gedaan, had de stad geen penning terug bekomen². Meer nog. Ten jare 1576, op bevel van Requesens, leende de stad — altijd leenen! — 1800 guldens aan de compagnie van den graaf van Oberstein³.

In de vergadering der steden en kasteelrijen staande onder het bestuur van den Admiraal, welke te Nieupoort den 28 juni plaats greep, werd er door dezen laatste voorgesteld de middelen te beramen waarmede men de hem nog verschuldigde som van 5160 guldens te maand, voor 't onderhoud zijner bezettingen in het Westkwartier, betalen zou⁴. Men ging er de wethouderscollegiën van Brugge en het Vrije over spreken (1 juli 1580), dewelke eerst de Admiraal begeerden te hooren. Hoe de zaak afliep is ons niet bekend. Waarschijnlijk zal bedoelde som ten laste gelegd zijn geweest der « generaliteyt van den lande⁵ ». Boven eene wedde van 400 £ tournois, uit de beurs des lands betaald, genoot de Admiraal, als « superintendent » van het Westkwartier, 200 £ tournois te maand, ten laste der steden van dit kwartier. Het aandeel van Oostende, dat onder die steden begrepen was, beliep tot 7 £ 14 s. 7 p. tournois te maand⁶.

(1) Rek. 1579-80, f° 24. (37402) : « De Conynck ende ghildebroe-
« ders van Sinte Sebastiaen van der jongher ende vryer ghilde,
« hemlieden jn hoosscheeden oock toegheleyt ter cause voorscreven
« elcken zondach ghelycke twee schell. g. jn t' ghezech van de
« achtingh g., die zy voormaels maer pleghen t' hebbene, ende dit
« vut consideratie van de menichte van de ghildebroeders die zy
« nu hebben ende met laste dat zy ghehouden zyn justicie jn alle
« occurrencien by te staene dus over ghelycke XXXII sondaghen
« XXXVIII f. VIII s. »

(2) Reg. 37403, f° 63.

(3) Reg. 1527 v. h. Staatsarchief te Brugge : « Van den voor-
« noemden Van der Beke acht ponden vijf schell. thien penn.
« grooten ter cause van hondert ponden buscrut ende vichtich
« ponden lonten den III aprilis LXXX ghelevert an den capitein
« Jan Balfor om daarmede te trecken naer Oostende in garnisoene
« VII-V-X. gr. »

(4) Rek. der stad. (Reg. 37403, f° 52.)

(5) Reg. 1527 : « Van denzelven zes ponden dertien schell. vier
« penn. grooten ter cause van hondert ponden buscrut den vooter
« noemden VI en april LXXX ghelevert an Gaultier Cantuter
« name van den coronel Balfor VI f. XIII s. IIII gr. f° 15 v. :
« Van den voornoemden Van der Beke acht ponden zes schell.
« acht grooten ter cause van vichtich spissen den XVIII van
« meye LXXX ghehouden naer Oostende tot III s. III gr. t. stic
« VIII f. VI s. VIII gr. Van denzelven dertich ponden dertien
« schell. vier penn. grooten in rembursement van vierhondert
« ponden buscrut tot XLVI gulden t' hondert den XIX van meye
« ghelevert an die van Oostende. Van denzelven zeven schell. zes
« grooten ter cause van dertich ponden lonten den XVIII van
« meye LXXX ghelevert an drie compaignien Schotten reysende
« naer Oostende, Veurne ende Dixmude. Van denzelven drie pon-
« den zestien schell. acht grooten in rembursement van vichtich
« ponden buscrut ten voornoemden daghe ghelevert tot zessen-
« veertich gulden den t' honderd an de voornoemde drie schotsche
« capiteynen. »

(6) 37403, f° 54

(7) Ib. f° 55.

(1) Reg. 37403, f° 53.

(2) Stadsrekening 1580, f° 13, buitengewone ontvangsten. Zie bl. 175.

(3) Volgens een stuk van 7 mei 1577 (Charterboek).

(4) Reg. 37403, f° 52.

(5) Ib., f° 52 v.

(6) Reg. 37403, f° 63 v. en 64.

Den 31 oktober 1576 ontving men eenen brief van den Raad van Vlaanderen, waardoor de magistraten werden aangenoot, door middel van ontleening of verkoop van renten geld bijeen te brengen, om den wederstand aan de Spanjaards te helpen bekostigen¹. « Ter instantie » der Generale Staten deed hun Oostende ten jare 1577 een voorschot van twee duizend guldens, ten bate der « gendarmerie » of der landweer². Den 10 februari 1578 werd er bekend gemaakt dat de Staten, onmiddellijk geld noodig hebbende voor de verdediging des lands, besloten hadden zich voor eenigen tijd, bij wijze van leening, te bedienen van de gouden en zilveren ringen, vaten en ander zilverwerk toebehoorende aan de abdijen, kloosters, hospitalen, kerken, genootschappen, steden en kasteelnijen. Pieter de Bevere werd tot het ontvangen dier stukken in het kwartier van Brugge aangesteld. Het schijnt dat die leening te Brugge geen en al te grooten bijval genoot. 't Is hetgeen Willem Van Grijssperre den 1 april 1578 aan Aartshertog Mathias schreef, er bij voegende dat de zaak aldaar eenigen tijd zou vragen. In 't Vrije nochtans, zei hij, is men nog al gewillig geweest. Den 14 oktober 1578 kwamen te Oostende Charles Destrompes en Guillaume Cosyn, afgeveerdigden van Brugge, bij de schepenen, om afschrift te nemen der kerkenrekening en inventaris te maken der kerkjuweelen³. In eene oorkonde van het jaar 1578 zeggen de kerkmeesters der Nieuwe Kerk van Oostende dat « alzo zylieden, omme de urgente ende nootelycke « affaires van de voorzeyde kercke, zoe om t onder- « hout van reparatien van diere, de goddelicke « diensten, als de betalinghe van den thienden « pennynghen, waterynghen, *leenynghen* an de « Staten ende andere zware lasten de voorzeyde « kercke toeghecommen binnen zommighe jaeren « herrewaerts jn desen turbulente tyt, die Godt « beteren wille », zij verplicht waren geweest de eigendommen der kerk te berenten en zich ook « te behulpen met de vercoopynghe van de « juweelen van de voorzeyde kercke, die nu zoe « ghedenudeert es dat haer niet ghebleven en es « om ghereet ghelt af te makene⁴ ».

Met de gedwongen leeringen gingen ook buitengewone belastingen gepaard, namelijk de vijfde

penning, die meermalen in dit tijdvak te voorschijn kwam. Den 19 februari 1577 bekwamen de Vier Leden de toelating om, in plaats van den honderdsten penning, eenen tweenden tienden penning te lichten op de inkomsten van het jaar 1576, die met den tienden penning op deze van hetzelfde jaar gelicht, eenen vijfdien penning zoude uitmaken en gelijk staan met den last van den honderdsten penning « van den proprieteite », volgens het bedrag dezer belasting in Vlaanderen ten jare 1569. Doch hoe zwaar ook die lasten op het land wogen, de inwoners betaalden ze met minder tegenzin dan de buitengewone belastingen door het voormalig onvolkslievend bestuur opgelegd⁵.

Ten jare 1575 schonken de Vier Leden aan de stad Oostende het derde deel der opbrengst van den tienden penning in 1574, zij 503 £ 6 schel., tot betaling der kosten en lasten der bezettingslogering⁶. De stad had den 29 juli 1575 octrooi bekomen om gedurende zes jaren drie stuivers te lichten op elke ton vreemd bier uit de stad gevoerd⁷. Bij octrooi van 7 mei 1577 bekwam zij de toelating om drie jaren lang vier grooten te heffen op elke ton vreemd bier te water of te land ingevoerd⁸. Tot bestrijding der kosten der versterkingswerken en der lasten voor het gemeenebest, verkreeg de stad, bij brieven van 8 juni 1580, toelating om zes jaren lang eenen tweenden tienden penning op alle renten op de stad bezet te lichten⁹.

De gemeente moest alle middelen uitzoeken om geld te slaan. Doch waar er geld te kort is, is er voor mildheid geen plaats. Zij ging aankloppen bij de Brugsche Schepencollegien, maar 't was kloppen aan doovenmans deur. De Voorschenen CORNELIS LAMPINS en de Griffier *Le Roy* werden den 29 januari 1581 bij gezeide magistraten afgeveerdigd, om te verzoeken dat de vijf schellingen grooten op elke ton bier te Oostende door hen « upghestelt »,

(1) Bemerking van den schrijver der « Jaerboeken van Veurne en Veurnambacht », III, bl. 145.

(2) Reg. 37399, f° 14.

(3) Charterboek, f° 214.

(4) F° 216. Toen de pensionaris te Mechelen de brieven van octrooi te bekomen was, moest hij eenen voetlooper naar Namen zenden, om ze door Don Juan te laten bezegelen, « midts dat Don « Juan den grooten zeghel van der Co. Mat. aldaer met hem ghe- « brocht hadde, omdat de Staten die niet en zouden herwaerts « over ghebruucken. » (Reg. 37400, f° 57). — Den 23 mei 1578 verkreeg de stad, voor 9 jaren de vernieuwing van het octrooi van 22 september 1571 (Charterboek).

(5) Reg. 37403, f° 23 v. en volg.

(1) Reg. 37399.

(2) Charterboek, octrooi van 7 mei 1577.

(3) Reg. 37401, f° 36 v.

(4) Verkoopacte eener rente door de kerkmeesters aan And. Verhelle (Kerkarchief.)

ten bate der versterkingswerken van Oostende zouden mogen gelicht worden. Dit verzoek werd afgewezen. De Oostendsche gezanten vroegen dan de toelating om eenen burger hunner stad met de inning dier penningen te mogen gelasten. Dit werd ook geweigerd, om reden dat zeker Michiel Herman, die dezelfde belasting op het plat land moest ontvangen, daartoe was aangesteld. Nog een derde vraag deden zij, strekkende tot het bekomen van geldelijke hulp in het verschaffen van brandhout aan de wachthuizen, zooals zij vroeger, toen de stad slechts met ééne compagnie soldaten belast was, verkregen hadden. Zij moesten zich, luidde het antwoord, met eene toelaag van twintig ponden grooten voor de maanden januari en februari 1581 tevreden houden¹. Brachten die hulpmiddelen eenige leniging aan den toestand, zij beletten geenszins het tekort der stadsrekening van jaar tot jaar toe te nemen, tekort dat, onder andere oorzaken, ook aan de vermindering der inkomsten der accijnsrechten op wijn en bier, toenmaals de voornaamste bron van ontvangsten, toe te wijten was².

Sedert jaren sloot de rekening der stad Oostende met een schadelijk slot. Die van 1571 sloot met een tekort van boven de 27809 £ parisis, hetwelk de twee volgende jaren aangroeide tot 31460 en 31920 ponden en daarboven. Het *deficit* verminderte in 1574 en 1575 op iets meer dan 28682 en 24266 £. Maar van 1576 af groeide het alle jaren aan. Van 24266 £ 17 sch. 3 penningen (1575) klom het tot 30398 £ 11 sch. 11 penningen in 1576. De stadsrekening van 1581 loopt uit op een schadelijk slot van niet minder dan 35790 £ 4 sch. en 7 penningen parisis en de ontvangsten bedroegen slechts 18123 ponden 5 schellingen!

In de omstreken zag er de toestand niet veel beter uit.

De toelating, den 4 mei 1580 aan de schepenen van het Vrije verleend, om dezen die tot het onderhoud des legers penningen weigerden te leenen, gerechtelijk daartoe te bedwingen³, en het besluit, den 3 oktober van hetzelfde jaar door dezelfde schepenen genomen, de invordering van

den vijfden penning ten laste der aanzienlijkste schuldenaren met medehulp der soldaten te laten geschieden, helpen eene gedachte geven van den geldelijken toestand in het algemeen. In de groote landsvergadering van 12 november 1582 vroegen de afgevaardigden van het plat land — van het noorden en van het oosten — dat er maatregelen genomen wierden tegen het uitloopen der bezettingen der besloten steden, en namelijk van Nieupoort, Oostende, Diksmuide en der sterkte van Nieuweghe⁴. Toen de Hertog van Alençon klaagde dat Vlaanderen zijn aandeel in de algemeene lasten niet opbracht, antwoordde men hem dat dit aandeel grootelijks in de bezoldiging der bezettingen gesmolten was⁵. In die provincie lagen de meeste troepen⁶. In de maand oktober of daaromtrent van het jaar 1583 stelden de Vier Leden van Vlaanderen den Landvoogd voor dat, om reden van het gemis van verhouding tusschen hunne geldmiddelen en de sterkte der bezettingen die zij, namelijk te Brugge, Damme, Sluis en Oostende hadden te onderhouden, de bezetting van eerstgenoemde stad gebracht wierde op zeven compagniën voetvolk boven de acht Schotsche compagniën, uit Meenen gekomen, en twee cornetten peerdenvolk; die van Damme en van Sluis, elk op drie, en die van Oostende op acht⁴.

Wat den toestand des legers aangaat, veel viel daarop niet altijd te roemen: gebrek aan eerbied vanwege de officieren opzichts de burgerlijke overheid van den eenen kant⁵, roofzucht bij de soldaten van den anderen kant. De Staten gaven zelfs toelating aan alle de officieren van West-Vlaanderen, de plakaten uit te voeren ten laste der « roovers van hun eigen leger », die het land plunderden, alhoewel zij wel betaald werden⁶.

Ter oorzaak der dagelijksche onkosten en lasten van huisvesting en onderhoud der krijgslieden, en uit vrees voor den vijand, namen vele voorname ingezetenen en bewoners van het plat land hunnen

(1) Reg. 37403, f° 54.

(2) Zie hooger bladz. 150. Charterboek, 23 mei 1578. Over de vermeerdering der lasten van Oostende en der Vlaamsche zee-steden, zie Besluiten der Staten van Vlaanderen, 28 jan. — 22 nov. 1581, f°s 113 en 117.

(3) *Dépêches des Rebelles* (Rijksarchief, reg. n° 575, f° 13 v.).

(1) Reg. n° 26 van het Staatsarchief te Brugge, f° 62.

(2) Besluitenboek der Staten van Vlaanderen, 1581-83, f° 52 v.

(3) F° 119 v. Den 2 april 1578 kwam te Oostende een bode van Brugge met brieven door dewelke de 40e man onder de inwoners der stad onder de wapens werd geroepen (Rek. 1577-78, f° 52).

(4) Rijksarchief bundel 228. Ook Nieupoort verzocht vermindering van bezetting (Rek. 1582-83, f° 39 v. In oktober 1583 lagen er te Oostende en in het kwartier 10 vendels voetvolk en 1 compagnie ruiters (meermaals aangehaalde *Liassen* v. h. Rijksarchief.)

(5) Besluiten der Staten van Vlaanderen (april 1580 — januari 1581), f° 11. Staatsarchief van Gent.

(6) Ibidem, 1581-83, f° 118.

intrek in de versterkte steden, en lieten zij de zorg hunner huizen en pachthoeven aan arbeidslieden over. Daar deze laatste natuurlijk niet in staat waren groote lasten of contributiën op te brengen, verkregen de schepenen van het Brugsche Vrije, in wier verzoekschrift wij deze omstandigheden te lezen vinden, oorlof om de begoede personen; in weerwil hunner afwezigheid, tot het betalen dier lasten te dwingen¹. De jaarlijksche rekening der 's heer Woutermans watering wordt, niet te Zandvoorde, zooals naar gewoonte, maar te Brugge gehoord². Verscheidene schepenen en burgers van Oudenburg vestigden zich binnen Oostende, alwaar de rekening van eerstgenoemde stad over het jaar 1580 afgehoord werd³. Toen de wethouders onzer stad te Eerneghem en in andere naburige dorpen, in 1579 of 1580, bij kerkgebod de verkoopers van zinkrijs verzochten hunne voorwaarden te komen verklaren, beantwoordde er geen een koopmande uitnoodiging, « om de trou- » bleyt des tyts jn den quartiere alsdoen⁴. »

Geschut en poeder worden naar de dorpen in 't Vrije gezonden⁵, tegen alle mogelijke vijandelijke aanvallen, zooals naar Meetkerke, Nieuwmunster, Vlisseghe, Eerneghem, Clemskerke, Houttave, Nieuweghe, Wenduine⁶, Breedene⁷, alwaar ten jare 1580 Schotsche soldaten lagen⁸, Sint-Pieters op den Dijk⁹, Roxem, Sinte-Catharina bij Oostende¹⁰, Eerneghem¹¹, alsook naar het kasteel van Ghistel, waarin maart 1580 een deel van het oorlogsvolk van kapitein Vos lag, en in januari 1582 eene fransche bezetting, onder het bevel van kapitein Framer¹².

Er was duurte van levensmiddelen in het

land¹. In de maand februari 1582 kwamen Cornelis Vanderleyse en Lyoen Jooris, schepen en raad van Diksmuide, te Oostende, tarwe koopen voor den voorraad dier stad, in het vooruitzicht van nood. Zij kochten 105 razieren tarwe « Oostend- » sche maat », aan *Jacques Fouckedeys* (Focquedey), tegen 4 £ 14 sch. p. het spint, en 298 spint aan JACOB BUSSCHOP, aan denzelfden prijs. De som van den koop bedroeg, zonder de onkosten van vervoer, tol en andere, 3436 ponden parisis. Te dien einde verkocht de wet van Diksmuide al de juweelen en al het zilverwerk, als ciborie, reliquiën en andere versierselen der Sint-Niklaaiskerk, aan eenen goudsmid van Brugge, Jan Crabbe genaamd, in den loop der maand maart². Voor die stukken ontving zij de som van 3825 £ 18 sch. parisis³.

Eene nog bewaarde kerkrekening van Eerneghem⁴ bevat een aantal bijzonderheden, dewelke ook op de andere omliggende dorpen kunnen toegepast worden en de weerklank zijn der algemeene gebeurtenissen. Geene feesten noch vreugdige bijeenkomsten grijpen er nog plaats⁵; de boomen worden geveld in de gevaarlijke straten, uit vrees voor kwaaddoenders⁶; eene wacht wordt ingericht in de gemeente en op de kerk door de inwoners, die ook wapenlieden aan het land moeten leveren. De gemeente koopt geschut aan, en tracht wel te staan met den hoofdman van Ghistel en den kapitein van Oudenburg⁷, om aan de onaangenaamheden van soldaten-doortochten te ontsnappen; bovendien maakt de pestziekte slachtoffers onder de inwoners van het dorp⁸. Dit echter was nog maar de voorrede der droevige tijden die het Beleg van Oostende zouden voorafgaan.

(1) Rijksarchief, reg. n° 564 (*Dépêches des Rebelles*), f° 190. Oorkonde van 22 nov. 1577.

(2) Reg. 37402, f° 37 v. en 37403, f° 55.

(3) *Histoire d'Oudembourg*, I, bl. 310 en 312.

(4) Rijksarchief, Reg. n° 37581.

(5) Reg. 1827 van het Staatsarchief te Brugge.

(6) F^o 29 v.: « IX julij LXXXIII *Jacob Vlietyn* ende Maertin « Valtac, hooftmannen van Wendune, zes bussen, zes spiessen, « XII ponden cruut, VIII ponden lonten.

(7) F^o 27: *Corn. Bisschop* hoofdman van Breedene, 7 maart 1582, 36 p. buskruit.

(8) « Den XI^{en} feb. LXXX ghezonden naer Bredene an Jonch. « Roeland De Courteville, XVI ponden buscruut ende acht ponden « lonten om bedeed te worden onder zeker soldaten Schotten ten « prise alsvooren ».

(9) Reg. 1827 van het Staatsarchief te Brugge. F^o 41: « Den « XVII^{en} junij LXXIX, ghelevert Clais Dix ende *Aernoud Vlietijne* « hooftmannen van S. Pieters op den dijc, drie dobbel musquetten « met haer flasschen, XXV ponden buscruut ende XVIII ponden « lonten by ordonnantie ende receptis in date alsvooren. »

(10) F^o 47 (*Sinte Catheline West*).

(11) F^o 30. Clais Ammoens, hoofdman van Eerneghem (20 oogst 1583), 100 ponden buskruit en 50 lonten.

(12) Reg. 1827 van het Staatsarchief te Brugge, f° XII: « Anderen « ontfanc van pennijnghe gheprocedeert van de generaliteyt van « den lande van Vlaendren ter cause ende over t remboursement « van de ammonitie hiernaer ghespecifiert uutghelevert by laste « ende ten dienste van den voornoemden lande. » F^{os} 14 en 21 v.

(1) Reg. 37401 (jaar 1578), f° 45 v.: « Overmits d excessive « dierste van alle zaecken. » Zie ook vroeger, reg. 37397, jaar 1574.

(2) Inventaris der archieven der stad Diksmuide, bl. 137; 1582. n° 16. — Te Nieupoort, ten jare 1578, vroeg de wet oorlof om het zilverwerk van kerk en gilden ten bate der versterking der stad te mogen verkoopen (Rek. f° 34 v.).

(3) Tegen 5 £ 9 sch. p. het mark. Een deel van het zilverwerk kwam van het Godshuis voort.

(4) Staatsarchief van Brugge, reg. n° 11997. Kerkrekening van het jaar 1578-79.

(5) « Betaeld van de voornoemde drie ghilderekenynghe ten « schrijven mits dat men gheen maeltyd en hielt, XII g. »

(6) « Betaeld van vele diversche boomen omme ghehauwen jn « de pryckelycxste straeten tot belet jeghen de comste van eenighe « quaetwilleghen voor den arbeyt IX s. VIII g. »

(7) De volgende tekst verdient hier aangehaald te worden: « Betaeld Corn. Van Hoye dat een bende soldaten verteerden jn « octob. 78, die een bedde haelden uuten huuze van den prochie- « pape, dat hy wederomme heeft mits belofte van te contribueeren « jn alle costen van foelen ende and. lasten ghelyck andere naer « zynen staet, XI s. »

(8) Sinxen 1576.

§ 5. Mislukte poging tot Verzoening.

Met het jaar 1583 geraken wij weder op het politiek gebied, om het bijna niet meer te verlaten. Wij hebben, vooraleer het verhaal der Staatkundige Omwenteling en van hare gevolgen voor onze stad en streek aan te vangen, gewezen op de politieke wisselvalligheden die de Nederlanden zouden te beurt vallen. De Statenpartij, zeiden wij¹, aanzag de Fransche tusschenkomst als het doelmatigste redmiddel. Een eerste maal was een tractaat — 13 oogst 1578 — gesloten geweest met den Hertog van Alençon, doch het gebrek aan genoegzame ondersteuning dwongen hem ras het land te verlaten (januari 1579). Nieuwe onderhandelingen werden aangegaan in de maand september van dit jaar, gevolgd door een nieuw tractaat, dat in september 1580 geteekend werd. Slechts in de maand oogst 1581 zette hij zich met zijn leger in beweging, bij hetwelk zich dat der Staten moest voegen². Doch hij begaf zich eerst naar Londen, vergezeld onder anderen door Marnix Van Sinte-Aldegondis³, die te Nieupoort naar Calis inscheepte te dien einde⁴. De fransche prins vertoefde echter zoolang in het hof van Elisabeth dat de Staten hem, in januari 1582, eenen laatsten keer zijne komst deden verzoeken⁵. Eindelijk den 10 februari 1582 kwam de Hertog te Vlissingen aan. Weinige dagen later werd hij te Antwerpen ingehuldigd.

De regeering des broeders van den koning van Frankrijk was ook van geen langen duur. Streng beperkt en bepaald was zijne macht. Zoo weinig werd zijn gezag herkend dat de hervormden te Antwerpen en te Brugge de katholieken mishandelden die in zijne kapel kwamen mis hooren. Bovendien liet de betaling van zijn krijgsvolk te wenschen over. Dit alles was niet geschikt om de heerschzuchtige gevoelens te voldoen van eenen

vorst die, in plaats van het land voor het algemeen welzijn te willen besturen, het voor zichzelf wenschte te bezitten en alleen meester te zijn.

Dit werd men weldra gewaar met den aanslag van maart 1583. Onder de aandrijving van Catharina Van Medicis, zijne moeder¹, vatte hij het inzicht op de bezettingen der voornaamste steden — van Antwerpen eerst, en vooral te vervangen door Fransche troepen, inderdaad om zich van die steden meester te maken. Die onderneming, vastgesteld op 17 januari 1583, viel goed uit te Vilvoorde, Aalst, Dendermonde, Diksmuide² en Duinkerke, doch mislukte te Antwerpen — na een bloedig gevecht — te Brugge, te Nieupoort, te Blankenberghe en te Oostende. In de drie voorlaatste plaatsen werden de Franschen uit de stad verjaagd. Wat Oostende betreft, geschiedschrijver Hooft vertelt³ dat hetgeen te Duinkerke door de Franschen ten opzichte der burgers was gepleegd geweest, den « hopman » of hoofdman Uitenrecht, die zich aan het hoofd van een Vlaamsch en een Fransch vendel te Oostende bevond, « tot een ladder diende ». Dit laatste vendel wist hij te ontwapenen; hij sloot de Franschen in de kerk — die een soort van kazerne geworden was, schijnt het — en door de burgers geholpen, zegt Custis⁴, deed ze vervolgens de stad verlaten. Frans Van Halewyn schreef dat zij allen scheep gedaan werden en in de wijde zee gezonden, op Gods genade, en te Kales aanlandden⁵. Volgens Renon de France behield de magistraat de kapiteinen en officieren als gijzelaars tot de terugkomst der schepen⁶.

Groot was de opschudding welke de aanslag der Franschen teweegbracht. Het gerucht liep te Brugge dat zij eene algemeene samenzwering gesmeed hadden, zooals deze bekend onder den naam van Siciliaansche Vespers⁷. Over de stoutmoedige schending van het verdrag van Bordeaux

(1) Bl. 206.

(2) *Les Huguenots et les Gueux*, VI, bl. 125 en volg.

(3) *Les Huguenots et les Gueux*, VI, bl. 199.

(4) Rekening der stad (26 maart 1581 tot 25 maart 1582, f° 39. Verscheidene teksten, o. a.: « Gillis Vincx cum suis van by hem « overghevoert t hebben naer Calis de heere van Ste Aldegonde, es « hemlieden toegheleijt by myn heeren van der wet XLVII £ « VII s. p. daer jn begrepen XII £ p. van boodtshuere dus hier « per ordonnantie betaelt XLVII £ VII s. p. Hubrecht De la Tour « brauwere van by hem ghelevert t hebben jn t schip daer de « heere van Ste Aldegonde mede overvoer een thon bier van « IIII £ p. ende een alfve thon van III £ p. jn t schip daer et « gheschot van de generaele Staeten mede naer Gent ghevoert « was es hier p. ordonnantie betaelt VII £ p. »

(5) *Les Huguenots et les Gueux*, VI, 260.

(1) Kervyn, VI, 353.

(2) Wat Diksmuide aangaat, zie den brief van Nic. De Coeners aan Prins van Oranje, Rijsel, 20(?) januari 1583 (Rijksarchief, *Liasses*, januari 1583) en dien van Frans Van Halewyn, 10 jan. (ib.).

(3) P. Hooft's *Nederlantsche historien* (Amsterdam, 1656, b. 782).

(4) *Jaerboeken der stad Brugge*, II, b. 103.

(5) Brief van 8 januari 1583 (Rijksarchief, *Liasses*).

(6) III, bl. 62. — Em. Van Meteren, *Historien der Nederlanden*, 1652, f° 197 v.

(7) Brief van Fr. Van Halewyn, 10 jan. 1583 (Rijksarchief, gemeld fonds).

verontweerdigd¹, verklaren de Leden van Vlaanderen den Hertog van Alençon van zijne heerschappij vervallen en besluiten zij met hem in geene onderhandelingen te treden, zoolang hij de door hem bezette steden niet zal overgeleverd hebben². Zij gelasten eenige afgeveerdigden, de Engelsche troepen in het Land van Waas tegen die van den Hertog op te hitsen. Gedurende de tusschenregeering zullen de Vier Leden als opperste macht over alle openbare bedieningen beschikken en de schepensraden in hunnen naam en niet in dezen der Staten-Generaal vernieuwen³. Die van Iper opperden de gedachte aan de « ghereformeerde » mogendheden een verbond voor te slaan, ten einde den onvermijdelijken val des lands te verhoeden en den hervormden eeredienst te bewaren⁴.

De teleurgestelde prins, naar Frankrijk terugkeerende, kwam den 9 april 1583 te Duinkerke aan. « God ghelede hem voorts zo varre dat wij « hem niet meer zien en mochen », bemerkt de schrijver van het besluitenboek der schepenen van Brugge⁵. Zonder de onhandigheid van den Hertog en zijne raadgevers, ware de zegepraal van het Fransch vorstenhuis in ons land misschien verzekerd geweest, bemerkt een schrijver⁶.

Ziehier hoe een inwoner van Iper aan een zijner vrienden over den toestand schreef: « Ende also « UE. my schrijft dat de occasie nu heur presen- « teert duere de groote desastren ende masakeren « die wy nu corts van de Franchois en jne diver- « sche steden ghevoelt ende ghesien hebben, zo « dat wy noch van huerl(ieder) ende alle andere « vremdelynghen niet anders en hebben te ver- « wachten, dan een eeuwige slavernie, ende totale « ruwyne... omme ghesaemdelick ons quite te « maecken zulck een ghebroetsel van overwildeghe « superbe ende moordadeghe natien, die nimmer « meer met onsen naturele, noch van dese Neder- « landen overeens en zullen connen commen, ofte

« ghedraeghen, noch ons jn zulcke liefde ende goede « affectie zoucken zullen te regieren... als onsen « souverainen heere en naturelicken prinse... »

Dit alles moest natuurlijk in de kaart spelen van den opvolger van Don Juan als landvoogd der Nederlanden, den Prins van Parma. Ik zal middel zoeken, schreef hem Van Halewyn, om heimelijk afgezanten te zenden ten einde den moed te peilen van dezen die den koning genegen zijn². En werkelijk, eenige dagen nadien schreef de prins aan de schepenen der voornaamste steden om hun de ontrouw en valsheid der zoo weinig vrijgezinde Franschen voor oogen te leggen en verzocht hij hen afgeveerdigden te zenden om over de verzoening te onderhandelen. In dien zin ook schreef hij aan de steden Brugge en Oostende om haar de verzoening met den koning aan te bevelen. Het kwam hem weldra ter oor dat de Brugsche bevolking tot den vrede genegen was en dat Oostende de eerstgenoemde stad, als hare hoofdstad, in hare verzoening volgen zou³.

Alexander Farnees, dien wij komen te noemen, prins van Parma, was een moedig, wijs en bekwaam veldoverste, de nuttigste man welken Philips de Tweede in zijnen dienst gehad heeft⁴. Tijd winnen zou, in den toenmaligen zakentoeestand, de leus zijn van den nieuwen landvoogd, die de gunstige gelegenheid wilde afwachten om, gewapenderhand of in der minne, het gezag des konings te herstellen. In Juni 1579 nam hij Maastricht in; den 30 november 1581 gaf Doornik zich over. Slag op slag nam hij in den loop der jaren 1582 en 1583 eene reeks Vlaamsche steden in. Niet met strengheid, naar de manier der Spaansche veldoversten, maar, Granvelles aanbevelingen getrouw, met edelmoedigheid ontving hij de overwonnenen⁵, overal gunstige voorwaarden schenkende en de steden hare oude voorrechten teruggevend⁶. In de maand juli vielen zonder groote moeite Duinkerke, Meenen, Sint-Winnoksbergen en Veurne in zijne handen. Vandaar trok de veldheer naar Nieupoort. Luidens eene briefwisseling die wij in het rijksarchief⁷ aantreffen, was de bevolking van Nieupoort in het geheel niet

(1) Resolutiënboek der Staten van Vlaanderen, 25 nov. 1581 — 12 maart 1583 (Staatsarchief te Gent).

(2) Ib., f° 135. — Zie ook eenen brief van La Bourlotte aan den Prins van Parma (uit Audenarde, 25 maart 1583; Rijksarchief, gemeld fonds).

(3) « Bij de vier Leden gheresolveert ghedeurende het interregne « als souveraine te disponeren van alle charges, ende vermaken « van de wetten op hunnen naeme ende niet van de generaele « Staeten. » Staatsarchief te Gent, Resolutiënboek der Staten van Vlaanderen, 25 nov. 1581 — 12 maart 1583. f° 170 v.

(4) Ib., f° 144.

(5) Stadsarchief van Brugge.

(6) *Corresp. du Card. De Granvelle*, XII (inleiding), f° XLII.

(1) Rijksarchief, *liassen*.

(2) Gemelde brief van 10 januari 1583.

(3) Zelfde fonds.

(4) Jules Van Praet, *op. cit.*, b. 243.

(5) Renon de France III, f° XVI.

(6) Zie b. v. den verzoeningsbrief aan de stad Nieupoort verleend, den 23 juli 1583. in de *Bulletins de la Commission royale d'Histoire*, 3^e reeks, XIII, b. 77.

(7) *Liasses de l'Audience*, juli 1583.

ontevreden over de aankomst van Parma's troepen voor hare muren. De poorters dwongen de soldaten tot overgaaf, in weerwil der smeekingen der kapiteinen. De geusche bezetting, vergezeld van de twee in soldaten verkleede predikanten, vertrok naar Damme (23 juli 1583)¹.

Van Nieupoort trokken de Walenbenden dadelijk Oostendewaarts. Den 20 juli (1583) hadden de Vier Leden den Prins van Oranje de volstrekte noodzakelijkheid voorgehouden Nieupoort en Oostende te behouden, om verdere verliezen te voorkomen. De moeilijkheid van den doortocht en de onwil van Gent beletten hen troepen naar die twee plaatsen te zenden². Volgens eene briefwisseling, die wij nog moeten aanhalen, zouden er uit Brugge naar Oostende dertien vendelen soldaten, kort voor Parma's aankomst, gezonden geweest zijn. Iets dat zeker is, is dat in de maand februari 1583 Oostende, op verzoek, zekeren voorraad van poeder te Brugge bekwam en dat den 9 juli de afgeveerdigden van Oostende en Nieupoort, die hulp kwamen vragen, aldaar eene hoeveelheid van 3000 ponden buskruit en 3000 lonten, in het vooruitzicht van eenen aanval, tot bewaring dier steden ontvingen³. Het is in het kamp vóór Oostende dat de acte van overgaaf der stad Veurne aan Alexander Farnees (27 juli 1583) geteekend werd⁴. Men hoopt dat Oostende zich, gelijk de andere steden, zal overgeven, schreef den 23 juli Margareta van Parma aan Kardinaal Granvelle. Toen zal de prins (Alexander Farnees) geheel de kust aan het koninklijk gezag onderworpen hebben en daarmee drie havens, die ons, tot het invoeren van alle slach van hulp- en versterkingsmiddelen, uit Spanje of van elders, van het grootste nut zullen zijn. Zulke gelegenheden dienen dadelijk te baat te worden genomen⁵. Het scheelde inderdaad niet veel of de koningstroepen kregen geheel de zeekust in hunne macht: zoo gelukkig zouden zij echter

niet wezen. De krachtdadige weerstand der bezetting en de hulp derwaarts uit Brugge en Zeeland zonder vertoeven gezonden, verijdelden Parma's pogingen: « sij quamen dan(s) met eenen grooten moet naer Oostende », lezen wij in eene gelijktijdige briefwisseling, in de hoop dat die stad zich ook, naar het voorbeeld van Veurne en Nieupoort, terstond overgeven zou. « Maer sij hebben cruijdt » ende loot ghevonden ». Twee oorlogsschepen, elk met 32 groote kanonstukken, uit Vlissingen gekomen, hielden de haven door hun geweldig vuur vrij¹. De vreugde om het behoud van Oostende troostte de Geuzen over het verlies, in weinige dagen tijd, van verscheidene kleine steden. Te Gent stelden zij dankgebeden in en brandden zij vreugdevuren op 2 oogst, schreef Jac. De Corbisier aan den Prins, terwijl sommige geruchten het verhaal van Parma's mislukte pogingen op Oostende met allerlei ongunstige lotgevallen en omstandigheden opluisterden².

Oostende bleef dus aan de zijde der Staten. 't Was de eerste maal dat 's konings leger aan een beleg dezer stad verzaken moest, het zou de laatste niet wezen. Jaren — droevige jaren — moesten nog verstrijken eer het nieuws der overgaaf van Oostende als een feit van groot belang zou aangekondigd worden. Uit Vlissingen zou men wapens en levensmiddelen zenden, ten einde ééne zecstad ten minste op de kust van Vlaanderen te bewaren³.

Alzoo komen wij aan het jaar 1584. Bijna geheel Vlaanderen was met den koning verzoend. Te Brugge en ook in het Brugsche Vrije verlangde men naar den vrede. Alexander Farnees zou hier de wapens niet van doen hebben. Eene onvoorziene omstandigheid begunstigde zijne plannen: Prins van Chimay — onlangs te voren gouverneur van Vlaanderen door de Vier Leden benoemd — verliet de statenpartij en hielp met *Jacob Marchant* — schepen van het Brugsche Vrije en gewezen baljuw van Nieupoort⁴, zijne geboortestad⁵ — en zelfs van den protestantschen minister van Brugge⁶, den

(1) Staatsarchief te Brugge, reg. n° 1827: « Den XXV^{en} julij « LXXXIII de capitein Romijngnan dertich bussen met haerlieder « flasschen ende XXV spiissen om te voorziene van wapenen de « soldaden van de capiteinen ghecommen van Nieupoort. »

(2) *Correspondance du Taciturne*, V, bl. 161.

(3) Staatsarchief te Brugge, reg. n° 1827, f° 23: « Den eersten « februarij LXXXIII gheleverd de ghedeputeerde der stede van « Oostende thien honderd ponden fijn buscruut tot L gulden « t honderd alsvooren. (Id. v.): Den IX julij LXXXIII gheleverd « an de ghedeputeerde der steden van Nieupoort ende Oostende « drie dusent ponden buscruut ende drie dusent ponden lonten « tot bewaerenis derzelve steden. »

(4) Jaerboeken van Veurne en Veurnambacht, III bl. 221.

(5) *Corr. du Card. De Granvelle*, X bl. 307 en volg. Zie ook bl. 300 den brief van Bisschop Morillon (27 juli 1583).

(1) Rijksarchief, *liasse* van Juli 1583.

(2) Een schrijver (*M. Abisselt amorfortii sui temporis historia*, 1602) schrijft Farnees' terugtrekken aan de gevolgen eener dijkbraak toe; anderen aan de omstandigheid dat kapitein Lamotte — van dezen verder — zijn been afgeschoten werd.

(3) Briefwisseling uit Vlissingen (Rijksarchief, t. a. p.).

(4) 1537-1609. *Biographie Nationale*, XIII, bl. 446 (jaarg. 1894-95).

(5) Rek. dier stad, 1577, f° 18 v. (7 maart: wijn aangeboden aan « Joncher » J. Marchant).

(6) Brief van Phil. De Visch aan den Algemeenen Landvoogd, 27 april 1584 (Rijksarchief, *liasse* n° 235).

vrede bewerken. De krijgsoverheden en de schepenen van Brugge, het Brugsche Vrije, Oostende en Damme schonken hem volmacht om met den Algemeenen Landvoogd in onderhandeling te treden.

Wij geven hier de namen van degenen die, namens de stad Oostende, de volmachtsbrieven ondertekenden. Namens de schepenen der stad: Christiaan Van Hee, griffier. Namens de bezetting: Philips Van der Gracht, Heer Van Mortaigne, Philips Van Meetkerke, Jan Fiennes, Frans De Grutere, Nicolaus De Maulde, Hendrik De Vos, Frans Gillemans, Jacob Tutelare¹, Jacob Zutman, bijgenaamd Morkin. Kapiteinen: Josse De Wyne, Lenard Bernard, Gerard Van Hambecke, Andries Slappaert, Jan De Febure, Hans Verlinden, Jan Le Bouchies, Josse Van Dender, Hendrik Peten, Claes Van Peten, Jan Libra, Jooris Guillaume, Daniel Doublen, Bernard Boureman, Philips Courteville, Plicquet, Jacob Lauwin, Jan De Kien, Jan Disende, Baulty Craesme, Jan De Walne, Adriaan Van den Leure, Josse Van Melle, Nicolaus Du Boucquet, Theophiel De Munck, Paul Somick en Jan Lonquet².

Den 20 mei 1584 werd de vrede geteekend. Hij bevatte de instandhouding van alle vrijheden en voorrechten; de samenstelling der bezettingen uit krijgslieden van het land; vrijwaring van lasten en hindernis om godsdienstige redenen, buiten het geval van wanorde of ergernis; toelating voor dezen die elders den hervormden godsdienst begeerden uit te oefenen, hunne goederen te verkoopen en het land te verlaten, zonder nochtans op vijandelijk grondgebied zich te mogen vestigen³.

Wij hebben gezegd dat de stad Oostende ook tot de vredesonderhandelingen toegetreden was. Toen echter de schepenen van Brugge en van het Brugsche Vrije, weinige dagen na de ondertekening van den vrede, eenen schildknaap te Oostende de noodige paspoortbrieven zonden vragen voor den gevolmachtigde welken zij begeerden naar die stad te zenden, om met haar in onderhandeling te

treden⁴, kreeg de schildknaap voor antwoord dat, zoo hij zich niet dadelijk uit de voeten maakte men hem naar de galg zenden zou... Zoo dat er geene hoop was, schreven gezeide magistraten, de stad Oostende weder onder de gehoorzaamheid des vorsten te brengen. Hoe was zulks toegekomen, zal men natuurlijk vragen?

Op het oogenblik dat Chimay vrede zocht te maken met Philips' Algemeenen Landvoogd in de Nederlanden, verkeerde de bezetting der stad Oostende in eenen benarden toestand. Sedert verscheidene maanden was zij niet meer betaald geweest. In eenen brief van 7 februari 1584, geschreven door de schepenen der stad Antwerpen aan hunne ambtgenooten van Brugge, leest men dat de Bruggelingen sedert meer dan twee maanden onophoudelijk in Holland « assistentie van pennynghen » vroegen, tot betaling der garnizoenen van Sluis, Damme en Oostende.

Eindelijk hadden zij een mandaat bekomen om te Antwerpen in het kantoor der « licenten » eene som van vijftien duizend guldens te lichten⁵. Volgens eene andere briefwisseling⁶, van 5 maart, zou de Prins van Oranje aan die bezettingen volkomen voldoening beloofd hebben, zoo zij van plaats wilden veranderen. Den 13 maart ontving Farnees eenen brief van R. De Nutiny, waarin er te lezen stond dat dezelfde aan de garnizoenen van Oostende, Dendermonde, Sluis en Damme zes maanden soldij beloofde, indien zij zijne partij getrouw wilden blijven⁷. Wat er van zij, den 1 april (1584) schreef Roch De Sorbies aan den burgemeester van Brussel dat de soldaten van Oostende muitten en vijf of zes maanden soldij vroegen⁸. Zij leverden zich aan allerlei wanordelijkheden en baldadigheden over. Gouverneur Chimay, die dit vernomen had, zocht die gelegenheid te baat te nemen om bij middel van geldelijke aanboden de bezetting van den Prins van Oranje af te trekken. Van Meteren vertelt dat de bezetting

(1) Brief van 27 mei 1584 (Rijksarchief. *Papiers d'État et d'Audience*, Reg. 587, f° 211).

(2) Rijksarchief.

(3) Geschreven te Iper door A. De Grenet (Ib.). — Den 1 maart had hij aan Alexander Farnees geschreven: « L'on m'at à ce « mesme instant, diest que trois compaignies de cavallerie sont « sortiz de Gand et entrées en Bruges, et qu'ilz font estat tirer « hors des garnisons d'Oostende, l'Escluse, Dam et Bruges jusques « à deux mil hommes de pied, ausquelz ont donné trois mois de « gaiges. Et entre iceulx y aura quatre cens picques. »

(4) Zelfde fonds.

(5) *Corr. du Card. De Granvelle*, XI, bl. 542. Acht dagen later schreef dezelfde aan denzelfden dat men uit Gent of Brugge naar Oostende 36000 guldens had gezonden (9 april). Ib., bl. 550.

(1) « Jacques Tutelaere, collonel van den heere van Mortaigne », leest men in een stuk van 1583. *Patentes des Rebelles* (reg. 563 van het Rijksarchief, f° 304). Een Michiel Tutelaere sneuvelde in het Beleg van Oostende (Van Sypesteijn, bl. 131).

(2) Zie *Annales de la Société d'Émulation de la Flandre Occidentale*, 2e Reeks, II, bl. 119: *Histoire véritable des choses les plus signalées et mémorables qui se passèrent à Bruges et presque par toute la Flandre sous Charles de Croy, prince de Chimay* (enz.). — Verslag van eenen ooggetuige tot dezen laatste, op zijn verzoek, gericht. — Van Meteren, f° 209 v. — Jan Van Schoore, Heer Van Marchove, had zijne commissie doen teekenen bij al de officieren der bezettingen van Brugge en Oostende, zegt Custis.

(3) Kervyn, *op. cit.*, VI, bl. 561.

die voorstellen aanveerdde, de volmachtsbrieven onderteekende tot het aanknoopen der vredesonderhandelingen en zijn woord introk achterna, ten gevolge der bemoeiingen van Prins van Oranje, wien men alles seffens overgebrield had en diē terstond penningen afzond¹, van zekeren heer Van Lokeren (De Lochres²), van eenige Bruggelingen die van den vrede niet willende weten, zich te Sluis en te Oostende waren gaan vestigen, en bijzonderlijk van zekeren kapitein Jacques Teutelaar, van het garnizoen.

Heer Van Lokeren schreef brieven op brieven naar Brugge, Damme, Oostende, om iedereen van den vrede af te trekken. Den 22 maart 1584 schreef hij in het vlaamsch aan de officieren en soldaten van laatstgenoemde stad dat zij de burgers niet zouden lastig vallen, men zou in hunne betaling voorzien; zij moesten zich tegen de intrede van Chimay verzetten, die hen toch maar betalen zou indien zij zich bij den vijand aansloten. « Blijft uwen eed aan de Staten-Generaal » getrouw: ik heb hen reeds geschreven opdat zij « u voldoening geven zouden ». Aan den Heer van Mortaigne, gouverneur van Oostende, schreef hij ook nagenoeg in denzelfden zin (2 april)³. Deze laatste zond die brieven over tot den Prins van Chimay, dewelke nochtans den 26 maart, vanwege den gouverneur, de kolonellen, kapiteinen, luitenanten, vendeldragers en officieren der bezetting van Oostende een schrijven ontvangen had, waarin er stond dat zij getrouw wilden blijven aan den eed welken zij hem gedaan hadden den 9 oogst van het jaar te voren.

De pogingen om de Oostendsche bezetting in de partij der Staten te behouden hadden den gewenschten uitslag. Op het laatste der maand april vernam E. De Severy, een hoog ambtenaar, dat eenige soldaten van Oostende zekere gevangenen op belofte losgelaten hadden, zeggende dat zij zelven niet wisten welke partij zij aanhingen. Dadelijk schreef hij aan den bevelhebber ten gunste van den vrede; de bode ontving voor antwoord dat die van Oostende met Brugge geene gemeenschap hadden en dat zij deze stad even als de andere steden van Vlaanderen voor hunne vijanden aanzagen⁴.

Waarschijnlijk zal de gouverneur van Oostende

later een oogenblik in zijne besluiten gewankeld hebben. Zulks blijkt uit eene briefwisseling van 22 of 25 mei 1584, 't is te zeggen weinige dagen vóór de komst van den schildknaap uit Brugge, gericht tot de Staten der Vereenigde Provinciën en onderteekend door verscheidene officieren der bezetting, zelfs door eenige die een paar maanden vroeger de volmacht tot de vredesonderhandelingen geteekend hadden. Wij geven hier den tekst van dien brief, dien wij vonden in de provinciale Archieven van Middelburg¹, en die klaar doet zien wat er te dien tijde te Oostende al omging².

« Mijnheeren,

« Wij en hebben niet moeghen naerlaeten uwe
« Ed. hiermede te versoucken ende te bidden dat
« deselve regard nemende op de listighe practijcken
« des vyandts, heure supposten ende pensionarissen
« desen gesien de saecken niet langher en willen
« delayeren oft vuytstellen, maer nopende het
« contentement van den garnisoene deser stede te
« liquideren ende off te doen ende te dien eijnde
« de commissarissen van uwe E. eerstdaechs hier
« schicken, want het is warachtich dat de voorseijde
« supposten hen daghelijckx vervoorderen heyme-
« lijck onder de soldaten te segghen ende te stroijen,
« soo dat men nu ooghenmerckelijck can sien wat
« mijnheere de Prince van Oraegnen ende de
« Staten ons nu goets willen ende soe wijl. in
« naerkoemende tijden getraicteert sullen worden,
« daer ons d'eerste betalinge soo langhe tardeert,
« met sulcke ende diergelijcke voortstellen, waer-
« deur te besorghen waere dat se sulcken proffijt
« souden moghen doen dat hier wederomme *een*
« *nieuwe beroerte ende commotie* soude moegen
« vallen, tot grooten naedeele des vaderlants.

« Maer wij hopen dat uwe E. jnne desen haeste-
« lick ende wijsselijck in tyts sullen versien. Ten
« anderen hebben wij verstaen vuyt den monde van
« Capiteyn Vos, die daeraff den heere Gouverneur
« van Walcheren in syn particulier oick adverteert,
« hoe dat de heere Van Mortaigne, gouverneur
« deser stede, mede onder den peijs van Brugghe
« soude sijn begrepen, hetwelck hier gheen cleyn
« dissidentie en sal causeren, besundere daer
« deselve Van Mortaigne in vollen crijchsraet
« opentlijck aan Capiteijn Gilleman geseeght heeft
« dat hij sijn goet (groet?) niet en wilde verliesen

(1) Zie ook Hooft, *Nederlandsche Historien*, anno 1584. — Van Meteren, f° 209 v.

(2) Een Colonel Van Loecre wordt in de rekening der stad Nieupoort 1582 (f° 19 v.) genoemd.

(3) Zie hooger.

(4) 27 april 1584. — Rijksarchief.

(1) « Bylagen tot de notulen der gecoren raden en Staten ».

(2) In den loop van 't jaar 1584 werd de Heer van Treslong op het bevel der Staten-Generaal aangehouden, beschuldigd zijnde aan den Prins van Parma de steden Oostende en Sluis en misschien Zeeland ook te hebben willen in handen geven, schrijft Kervyn in eene aantekening (VI, bl. 575).

« om een cleyn van denselven Gilleman, hetwelck
« onsliden gheen cleyn naerdencken en gheeft.

« Ende wat de Greffier deser stede jegenwoerde-
« lick gevangen den voornoemden Capiteyn Vos
« versocht heeft (soo wy verstane hebben) de stadt
« te willen verseeckeren tot behoeff van die van
« Brugghe, ende dat de voornoemde Capiteijn Vos
« tselve excuserende, verclaerde daer gheen
« middel toe te weten. Repliceerde de voornoemde
« Greffier dat hy daertoe soude versoucken Capi-
« teyn Jacques die hem daer jne soude moegen
« assisteren. Soo dat egeenssints en dient noch
« raetsaem en es dat men denselven Capiteyn
« Jacques (wesende een pensionaris des Prince
« van Chimay ende den principalen steun van
« den heere Van Mortaigne) wederomme hier late
« koemen, maer aldaer opgehouden worde oft
« anderssints in anderen saecken geemploieert, soo
« mijnheere de Prince van Oraegnien ende de
« Staten sullen bevinden te behoiren, want behal-
« ven het groot perijckel dat deur syn weder-
« compste hier soude moegen vallen, soo en soudent
« wy oick nimmer meer in rusten noch oick
« verseeckert wesen, ghelijck de Commissarisen
« van uwe E. hier wesende by d'examinatie van
« voorseiden Greffier verder sullen moegen ver-
« staen. Jae sal daerdeur oick moegen in t licht
« koemen de gantsche handel ende t gheheel
« beleyet van den saecken, waeromme wij deselve
« tot deser tyt voorder niet en sullen fastidieren oft
« daermede quellen, uwe E. andermael by desen
« biddende hier jne niet te willen failleren mer op
« alles goet insien nemen ende de saecken hesten
« voor soovele als jmmers moeghelyck wesen sal.

« Wy sullen middeler tijt allen goet devoir doen
« soo wy volgens onsen eedt ende beloften tot
« voordeele des lieven vaderlant schuldich syn
« ende behoiren te doen, daer jne uwe E. sich
« wel moegen verseeckeren. Zullen desen endighen
« met onse dienstwillighe gebiedenissen in uwe
« E. goede gratien ende bedinghen aen den
« almachtighen Godt dat hy uwe E.

« Mijnheeren, wel gesperen in lanckdurige, voor-
« spoedighe regieringe ende gesontheit.

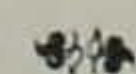
« Vuijt Oisthende haestelijck desen XXV (XXII?)
« Mey 1584.

« Van uwe Edel.

« onderdanighe ende waerachtighe dienaren

« Maximilien De Homos (?), Franchois Gilleman,
« Phs. Van Meetkercke, Jacques Zutman, J. Van
« Melle, Joos Den Hin (De Wyne) (?). »

Zoo men ziet, vermoedden de voornaamste officieren der bezetting dat hun gouverneur in verstandhouding was met de aanhangers van den vrede met den koning, dat er nog verscheidene andere personen onder de bezetting den vrede niet ongenegen waren. En de burgers der stad, welke waren hunne gesteltenissen in deze gewichtige omstandigheden? Welke was hunne gedachte over dit alles? Daarmede bekommeren zich de schrijvers niet. Men bevond zich in oorlogstijd: en toen is het de krijgsvoerende overheid die over het lot eener stad beschikt. Het is de bezetting van Oostende die verklaart den vrede te willen aanveerden, 't is zij die haar woord intrekt en de stad onder het gebied der opstandelingen behoudt. Ééne Oostendschen naam alleen ontmoet men in de lijst der officieren welke wij hooger mededeelden: Jan (de) Kien. De volmacht tot de onderhandelingen met den Prins van Chimay is door ééne burger ondertekend, te weten door Christiaan Vanhee, griffier der stad sedert den 31 mei 1581¹. En het eenige dat de oorkonden ons over hem weten te zeggen, gelijk men komt te zien, is dat hij om zijne vredelievende pogingen in het gevang ligt... Doch de brief der schepenen van Brugge en van het Vrije — men zal hem onder de bijlagen en bewijsstukken vinden — zegt uitdrukkelijk dat de burgers van Oostende in goede gezindheid verkeerden en den vorst zeer verkleefd waren: eene woeste en koppige bezetting hield ze onder haren dwang (« il n'y ha espoir de reduction ou « reconciliation volontaire de ce costel, estant le « peuple, autrement bon et à sa Majesté fort « affectionné, oppressé et tirannisé d'une garnison « si farouche et obstinée »). De Nieupoortsche schrijver, Jacob Marchant, met wien wij reeds kennis gemaakt hebben, zal in zijne beschrijving van Vlaanderen, weinige jaren later verschenen (1596), dezelfde meening uitdrukken².

(1) Stadsrekening. Reg. 37403 van het Rijksarchief, f° 50 v. — Wordt aangehaald, als ondertekenaar, in eene acte van 5 feb. 1582 (n° 16518 van het Staatsarchief van Brugge) en in eene andere van 12 nov. 1582, blijkens eene acte van 13 oogst 1613, verleden vóór de wet van Oostende (registers der schepenenkamer).

(2) Op. cit., bl. 79: « Sacro hoc Flandriæ Belgique bello « (Ostenda) tam est obstructa vallis, propugnaculis, agroque « suburbano per maris incilia, de industria intersecta, impedito. « ac ad obsidendum importuno, ut sit totius Flandriæ noxa atque « spelæum, non civium culpa oppressorum, sed ibi positorum in « præsidio exterorum ». — Schrijver dezes bezit eene koperen medaille, waarvan de eenige leesbare zijde al boven het woord OSTENDE, daaronder het getal 1579 en nog lager drie sterrekens draagt.

§ 6. *Staatkundige en stoffelijke Gevolgen.*

Hoogst gewichtig waren de gevolgen van de houding der bezetting, zoowel op politiek gebied — wij bedoelen het bestuur der stad en hare plaats of rol in het oorlogsplan der Staten — als op dat der stoffelijke belangen, voor dewelke de nieuwe toestand niet voordeelig kon zijn.

Eerst moeten wij eene dwaling wederleggen. Sommige schrijvers zetten de meening vooruit dat de stad Oostende aan koningin Elisabeth werd ten pande gegeven, voor de geldsommen door deze vorstin aan de Staten geleend. Immers toen de opstandelingen in de zuiderlijke provinciën, slechts Antwerpen in Brabant, Oostende en Sluis in Vlaanderen meer bezaten, zagen zij zich nogmaals genoodzaakt hulp en bijstand van vreemde mogendheden te verzoeken. Eerst stelden zij de inlijving der Nederlanden bij Frankrijk voor aan koning Hendrik III, met de onmiddellijke inbezitneming van Oostende en Sluis voor gevolg: doch de Fransche Vorst weigerde. Vervolgens wendden de Staten zich nog eens tot Elisabeth, wier zedelijken en stoffelijken bijstand zij herhaaldelijk reeds hadden genoten en die niet beter vroeg dan eene gewichtigere rol dan vroeger in de beroerten der Nederlanden te vervullen.

De stad Oostende wordt genoemd onder de steden van Vlaanderen die den 20 mei 1585 hare volmacht schonken aan Noël De Caron, gewezen burgemeester van het Brugsche Vrije, om Elisabeths hulp te vragen. Deze laatste beloofde 5000 man voetvolk en 1000 peerden te zenden, waarvan de onderhoudskosten door haar zouden voorgeschoten worden. De stad Oostende of de stad Sluis zou haar ten pande gegeven worden, zegt het voorloopig verdrag van 2 oogst 1585. Doch in dat van 10 oogst is er van Oostende geen spraak meer en ook niet in de bekrachtigingsbrieven wegens de Staten, in de Staatsarchieven van Londen bewaard. De twee steden die te dien einde in de handen der Engelsche vorstin geplaatst werden, waren Vlissingen en Briel; hetzelfde greep plaats met het kasteel Rammekens in het eiland Walcheren. Dat Oostende geene borgstad was wordt stellig verklaard in een besluit der Staten van Zeeland, van 7 juni 1590. Den 18 juni 1604 is er weer spraak van een voorstel strekkende tot het aanbieden aan de Engelsche regeering, van Oostende als pandstad; doch men weet zelfs niet

of dit aanbod werkelijk gedaan werd. Het is waar dat tusschen 1587 en 1600 de stad Oostende onder het bevelhebberschap stond van eenen Engelschen gouverneur, en door eene Engelsche bezetting bewaard werd: alhoewel de onafgebroken aanwezigheid van Engelsche wapenlieden niet bewezen is. Zelfs ziet men de Engelsche vlag boven die stad op eenen Engelschen plattegrond van Oostende, dagteekenende van het jaar 1590. Doch de Engelsche troepen alhier in bezetting maakten eenvoudig deel van het hulpleger¹, door Elisabeth naar de oproerige provinciën gezonden. De eischen eener goede regeltucht onder de soldaten dier natie kunnen wel een reden geweest zijn, om die alleen onder het bevel van eenen Engelschen gouverneur te plaatsen.

Gedurende bijna gansch den tijd dat Oostende aan het gezag der Noordsche provinciën onderworpen was, was het bestuur dier stad gemengd: zij werd geregeerd door de koningin van Engeland en door de Staten der Vereenigde Provinciën. De krijgskundige gouverneur was doorgaans een Engelschman, door de koningin aangeduid en aanveerd door de Staten. De bezetting was al of gedeeltelijk uit Engelschen samengesteld. Meermalen immers treft men daar Zeeuwsche compagniën aan². De monsterring der bezettingstroepen was aan twee commissarissen toevertrouwd, waarvan de eene door den Engelschen gouverneur, de andere door de Provinciën benoemd was. De twee « commissarissen der vivres » waren aangesteld door de Staten. In 1595 waren het PIETER KIEN, Oostendenaar, en Michiel Everwyn. De kosten van onderhoud der zee- en vestingswerken evenals de soldij der gouverneurs en der soldaten waren allen ten laste der Staten³.

Voor alle burgerlijke zaken bleef de stad onder de gehoorzaamheid der Generale Staten der Vereenigde Provinciën. De wet werd ten jare 1587, krachtens besluit van den Raad van Staat van

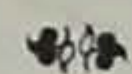
(1) Deze uitdrukking komt voor in de « Notulen der Staten van Zeeland », jaar 1590, bl. 168.

(2) Zie Notulen, 1595 (bl. 283), 1596 (bl. 99), 1598 (bl. 95 en 291).

(3) Wij verzenden, voor de bewijsstukken en bronnen, naar onze monografie: « *La ville d'Ostende fut-elle remise en gage à la Reine d'Angleterre par les Provinces-Unies?* » Uitgegeven in de *Annales de la Société d'Émulation*, 1898.

3 september, vernieuwd door den Heer Van Schoonewalle (Sconamille ?), bijgestaan door eenen afgeveerdigde der Admiraliteit of van Zeeland¹. Ten jare 1589 werd deze taak toevertrouwd aan Joris Matruyt en Hendrik De Coutere, gewezen griffier der stad Sluis. Doch deze weigerde dit aanbod en men noemde in zijne plaats Ch. Jacobsen, Marten Boom en Corben(?), Baljuw derzelfde stad. Die ambtenaren moesten terzelfder tijd de stadsrekeningen afhooren en onderzoeken over de jaren 1584-1588. De wetsvernieuwing werd in de volgende jaren eenigszins verwaarloosd, gelijk het schrijven van die van Oostende, in 1592 en 1593, het bewijst². Den 6 juli van laatstgenoemd jaar besloot de Raad van Staat de wet van Oostende nog voor een jaar te laten zetelen « sonder prejudicie der stadts privilegien ofte gerechtigheden ». In het jaar 1600 zijn het Chamont en Heyns die naar Oostende gezonden worden om de wet te vernieuwen en de rekeningen op te nemen³. Slechts weinige namen van Stadsregeerders in dit tijdvak (1581-1604) zijn bekend. Onder de burgemeesters vinden wij *Nicolaas Thassalon*, in de jaren 1592⁴ en 1600⁵; PIETER KIEN, buitenburgemeester in 1591, die in dien tijd ook het ambt van licentmeester vervulde⁶ en den 24 maart 1595 tot algemeen Commissaris der « vivres » en « ammunition » in het leger werd aangesteld⁷. Zijn zoon NICASIVS KIEN volgde hem in deze laatste betrekking den 20 mei 1600 op⁸. Een CORNELIS KIEN, was burgemeester ten jare 1600⁹. Wij kennen nog den naam van eenen voorschepen *Verhelle*, in 1602 als zulks aangehaald¹⁰. *Gillis Hora* of *Ora* komt meermalen voor in de hoedanigheid van burgemeester van Oostende — alwaar hij ook een der twee toezieners of « controleurs » van den « treyn ende fortificatiën » was¹¹ — in de beschrijving der belegering en in de Notulen der Staten van Zeeland¹². Een der laatste burgemeesters

was *Christoffel Ghyselinck*, zoo wij in ons « Woord voor af » gezien hebben¹. Het is hoogst twijfelachtig dat Hora² en Thassalon onder de eenigszins oude Oostendsche familiën dienden gerekend te worden. In 1595 was Maillaert Martins Baljuw. In februari 1596 vervulde zeker Van der Capelle dit ambt³. C. Van Hee werd als griffier der Stad opgevolgd, schijnt het, door *P. Mahieu*, wiens naam wij onder eene acte van 28 oktober 1586 aantreffen⁴, alsook onder twee andere van de jaren 1590 en 1592⁵. Wat het ambt van Pensionaris der Stad aangaat, JACOB OLIVIERS komt nog voor in eene acte van 28 september 1581⁶. Hij stierf ten jare 1590; of hij eenen opvolger had, is onmogelijk te verzekeren.

Zooeven drukten wij de meening uit dat, na de mislukte poging tot verzoening in de eerste helft van het jaar 1584, de uitwendige geschiedenis van Oostende op den voorgrond treedt. De stad was sedert dit oogenblik noodzakelijk een voornaam uitgangspunt der vijandelijkheden geworden, die slechts met de driejarige belegering een einde zouden nemen. Voor de alzoo in de schaduw geplaatste inwendige geschiedenis der stad, wier zonderling politiek regiem gedurende de laatste jaren der XVIe eeuw wij hebben afgeschetst, loopen de oorkonden niet over, doch het weinige dat zij over den toestand onzer stad gedurende die jaren laten vernemen is welsprekend genoeg om onze stelling te rechtvaardigen. De val van handel en nijverheid — waar de werking der watergeuzen maar de voorrede van was — en de uitwijking van een aanzienlijk getal ingezetenen waren de stoffelijke gevolgen der bestemming welke thans aan Oostende beschoren was.

Het schijnt immers dat de beloften van soldijbetaling, gedaan om de bezetting van Oostende al de zijde der Staten te behouden, niet ofwel niet ten volle verwezenlijkt werden. De toestand bleef

(1) Rijksarchief te 's Gravenhage, Resolutiën van den Raad van State.

(2) Ibid. Resolutiën van 19 juli 1592 en 6 juli 1593.

(3) Resolutie van 2 maart.

(4) Notulen 1592, bl. 58 (3 april); bl. 132 (6 mei).

(5) Notulen 1600, bl. 274.

(6) Zie bl. 237.

(7) Besluiten van den Raad van State (Commissieboeken; Rijksarchief van Nederland).

(8) Ib. Fleming, bl. 539.

(9) Fleming, bl. 175.

(10) Notulen 1602, bl. 28. Bl. 49 is er spraak van eenen « Van der Helle ».

(11) Fleming, bl. 339.

(12) Fleming, *passim*. Notulen 13 februari 1602.

(1) Bl. 18.

(2) Gillis Hora, te Sluis woonachtig, schijnt het, komt voor in eene acte van 21 juni 1613 (Reg. 16218, f° 355 v., Staatsarchief Brugge).

(3) Notulen 1595, bl. 334; 1596 (1 feb.), bl. 63.

(4) Staatsarchief te Brugge, Reg. n° 16218, f° 47 v.

(5) Stadsarchief, wetsregisters. — Onder datum van 26 maart 1610 vindt men (ib.) eene acte waarvan gezinspeeld wordt op eene andere van 3 december 1583, onderteekend door zekeren Wueyts (?).

(6) Wetsregisters van Oostende (7 december 1613).

eenigen tijd voortduren. Ziehier hoe Jacob Marchant, toen schepen van het Vrije van Brugge, in eenen brief aan den Landvoogd, van 13 juni 1584, den toestand te Oostende beschrijft: «... alles gaat nog op denzelfden voet voort. Wat de versterkingen aangaat, er is gebrek aan zoet water, penningen en levensmiddelen. Niets komt er daar aan, want kooplieden en zoetelaars zoeken die geld- en tuchtlooze soldaten niet, die eenige schepen in beslag genomen hebben, zonder schadevergoeding... Men schijnt Teutelaar in Holland op te houden ter oorzaak van dezen roof¹. » Het gevolg hiervan was dat de burgers van Oostende, te beginnen met de voornaamste handelaars en reeders, een vreedzamer en rustiger oord zochten, waar hunne huizen en schepen niet alle oogenblikken gevaar liepen de prooi te worden der buitensporigheden der bezetting. 't Is hetgeen Hooft zegt: « en velen, zoo van de magistraat als aan « zienbare burgers, hadden nu den schrik gevat « en zoohaast van daar gemaakt² ». Admiraal Treslong, naar Oostende gezonden om onderzoek te doen, vertelt hij voort, vond daar alles in de war; de moedwil der soldaten, ten gevolge van het vertrek van regeerders en poorters, was zoo hoog gestegen, en de tucht zoo vervallen, dat zij straffeloos, om een klein genot, de huizen schondden of nederwierpen. Onder de onderrichtingen voor den kapitein en gouverneur van Oostende, gedagteekend 9 mei 1584, lezen wij dat men den Prins van Oranje en de Staten verzoeken moest een uitdrukkelijk gebod uit te veerdigen, dat de burgers die *sedert een jaar* Oostende verlaten hadden, binnen hunne stad moesten terugkeeren en aldaar verblijven zooals voorheen: men zou hun allen redelijken bijstand geven tot het vreedzaam en rustig uitoefenen van hunnen handel, gelijk men ten opzichte der gebleven inwoners gedaan had³. De straks aangehaalde schrijver verhaalt dat het den admiraal veel moeite kostte om,

door het aantasten der wederspanningen en weifelenden, en het verwisselen der vendels, de orde te herstellen en dat zulks zelfs zijn leven in gevaar bracht. Hij gaf de knechten eene maand betaling, waarop zij monsterden en nieuwen eed zwoeren. Bovendien beval hij den krijgsraad het aanrichten van alle schade bij trommelslag, en op den hals, den ban of op andere straf te verbieden en gelastte hopman of hoofdman Morquin met het bevel in zijne afwezigheid.

Volgens Hooft zouden die maatregelen de terugkomst der uitgeweken burgers voor gevolg gehad hebben. De door ons geraadpleegde oorkonden zijn niet zeer geschikt om die bewering te bevestigen. De burgers keerden niet terug, tenware om weldra nog eens, doch ditmaal voor goed, hunne moederstad vaarwel te zeggen.

De bevolking bleef aan de gevolgen van het wangedrag der bezetting blootgesteld. Tuchtloosheid wisselde af met wanbestuur. In de maand februari 1587 werd er in de vergadering der Staten van Zeeland argwaan uitgedrukt nopens de getrouwheid der Engelsche bezetting van Oostende⁴. In de maand mei van hetzelfde jaar werden door de bezetting dier stad verscheidene Hollandsche en Zeeuwsche schepen « angehaelt² ». Onder de oorspronkelijke brieven bewaard in het British Museum vindt men eenen ongeteekenden brief uit Oostende, 14 maart 1587, deels in cijfer geschreven, waarin er te lezen staat « dat er oneenigheid ontstaan is tusschen den Gouverneur en de kapiteinen. De soldaten worden moedwillig. Zij hebben dit jaar geen goddelijke diensten noch regeltucht gehad. De stad is zeer zwak. Het is noodig Lord Willoughby te zenden om deze wanordelijkheden te breken³ ». In april 1589 vertoonde de Baljuw van Oostende den Staten van Zeeland « het sober toezicht » dat aldaar op de « generale middelen » werd genomen: sommigen gebruikten die middelen voor eigen voordeel⁴. In den aanvang van het jaar 1594 moesten de Staten van Zeeland zich haasten eene maand bezoldiging te zenden naar de compagnie ruiters van kapitein Bruz, in bezetting te Oostende, die intusschen bij de burgers veel schulden had gemaakt. Men riep die compagnie uit Oostende terug: doch het vertrek moest geschieden « mette minste foule van de borge-

(1) Zie onder de Bijlagen.

(2) P. Hooft's Nederlandsche historien (Amsterdam, 1656) anno 1584.

(3) « Item de supplier à son Excellence et Messieurs de vouloir incontinent par commandement expres faire retourner les « bourgeois s'estant absentij et retiré de ceste ville des un an ença, « pour icij tenir leur residence comme du passe, jusques l'on donnera tout raisonnable support et adres pour paisiblement et en « repos faire leur traffique et marchandise, comme l'on faict a ceulx « ij estant presentement. »

Onderrichtingen voor den kapitein en gouverneur van Oostende gezonden naar de Staten-Generaal, den Prins van Oranje en de Staten van Zeeland, 9 mei 1584 (provinciaal archief van Middelburg).

(1) Notulen, 1587, bl. 41 (4 feb.).

(2) Id., 1587, bl. 115.

(3) Belleroyche, bl. 25.

(4) «... die de zommige t'hunnen proffycyte employeren ende « quyctschelden. » Notulen, 1589, bl. 26-27.

rye¹ ». In november 1595 hoorde men klachten nopens het gebrek aan regeltucht onder de Engelsche soldaten te Oostende².

In de plaats van Admiraal Treslong was Marquette als gouverneur aangesteld geweest³, dewelke den 12 januari 1587⁴ door eenen Engelschen gouverneur, ridder John Conway werd vervangen. Deze laatste moest, tot voldoening der burgers, door koningin Elisabeth den 11 oogst 1590 afgesteld worden⁵. Zijn opvolger, sir Edward Norrits, wiens benoeming door die van Zeeland bestreden werd⁶, bestuurdde beter, volgens de verklaring van burgemeester Thassalon⁷, doch trok zich, door eene zekere streving naar onafhankelijkheid, menig geschil met de Staten op den hals⁸.

Van zekere beteekenis is het feit dat, zeven jaren na de mislukte poging tot verzoening, de visschers van Oostende vanwege de Generale Staten eens de toelating vroegen om de hoeveelheid visch, door hen met « vier hunner pinken en eenen doggeboot » aangebracht, die de behoeften

der Stad overtrof, naar de nabijgelegen kwartieren des vijands te mogen uitvoeren tegen betaling van het licentrecht¹, te storten in handen van PIETER KIEN, buitenburgemeester » of burgemeester « van den courpse » van Oostende². Men was verre van de cijfers van het jaar 1580! Het verval van handel en nijverheid, met de watergeuzen begonnen, werd dus voortgezet en voltrokken. Zoo legt men de ongunstige wijze uit op dewelke eenige schrijvers der Belegering ons de stad op dit tijdstip afschilderen³. Indien wij nu de archieven raadplegen der Zeeuwsche steden, die ons verder in dit opzicht goed te pas zullen komen, daar vinden wij het bewijs dat de aanzienlijke burgers van in 1580 reeds de stad verlieten om zich in een vreedzamer gewest te gaan vestigen.

Wat er van de uitgewekenen geworden is, is een belangwekkend punt waar wij de verhandeling van sparen voor het laatste hoofdstuk van dit werk. Nu moeten wij van de rol — de droevige rol — spreken welke Oostende, als de eenige in de macht der opstandelingen gebleven vesting, voortaan vervullen moest, eene rol die aan de uitwijking der bevolking niet vreemd was en die eerst tot de blokkeering, vervolgens tot de driejarige belegering zou aanleiding geven. Oostende was geene handelsstad meer: het was eene sterkte geworden of liever, om met de kronijkers des tijds te spreken, een roofnest.

(1) Notulen 1594 (januari) bl. 21, 24, 49, 50, 51. Een sterke vloed (jan. 1594) kwam de lasten der burgers nog vermeerderen.

(2) Notulen, 16 nov. 1595 (bl. 299). Brief der afgeveerdigden: «... dat het stondt te bedencken oft het proffytelick was te doen « monstere de Engelssen tot Oostende, terwylen zy nyet en « obedieerden; dat nyet raedsaem was gevonden alnoch eenich « crychsvolck binnen O. te zeynden. »

(3) *Corresp. du Card. De Granvelle*, XII, bl. 234-5.

(4) Rymer, I, bl. 30. — Rijksarchief van Nederland, Notulen van den Raad van State, 1584-1600. Men noemt hem hier ook « superintendent » der bezetting van Oostende.

(5) « For the better satisfaction of the Burgesses and Inhabitants « of the towne of Ostend » (Rymer, I, bl. 44).

(6) Zie gezeide monografie, bl. 9.

(7) Notulen 1592, bl. 131 (6 mei).

(8) Ib., 1591, bl. 303; 1592, bl. 56, 58, 90, 114, 130, 131; 1595, bl. 299, 334; 1596, bl. 63, 71, 92, 95. De teksten zijn niet zeer klaar.

(1) Notulen der Staten van Zeeland, 1591, bl. 206 (29 oktober 1591), 212 (5 nov.)

(2) Ib., bl. 214 (7 november 1591) en 258 (brief der Staten van Zeeland aan den Gouverneur van Oostende (7 nov.)

(3) Zie hooger bl. 127.

DERDE HOOFDSTUK

Het geduchte Roofnest.

§ 1. *De Vloed van 1584.*

« Met behulp der bezettingen van Oostende en Sluis zullen wij bijna geheel Vlaanderen zoodanig in onze macht houden, dat de meeste steden in den uitersten nood geraken zullen. Door het doorsnijden der dijken, zullen wij uit onze liggingen onmogelijk kunnen verjaagd worden en de vijand zal zijnen tijd, zijn geld en zijn leger verkwisten met zulks te beproeven. Tegen Vlaanderen moeten wij bijzonderlijk onze krachten richten, daar die streek door hare rivieren en havens de zekerste en tevens ook de rijkste provincie is onzer vijanden. Zoo zou men kunnen de getrouw gebleven provinciën onophoudelijk schade toebrengen, zonder te moeten slag leveren, en den oorlog op 's vijands bodem voeren. » Aldus schreef Marnix Van Sint-Aldegondis — de gewezen burgemeester van Antwerpen, die deze stad aan den Prins van Parma overgaf, juist op het oogenblik dat, ten gevolge der overeenkomst met Elisabeth, 500 Engelsche soldaten te Vlissingen waren aangekomen — aan deze laatste vorstin, sprekende over de middelen om tegen de Spanjaarden den oorlog te voeren. In deze lange verhandeling, dewelke volgens Kervyn de Lettenhove, die dezelve aan het licht heeft gebracht, omstreeks 1586 zou opgesteld geweest

zijn¹, treedt de schrijver in eenige bijzonderheden nopens de stad Oostende.

Wij moeten zorgen, schreef hij, voor de zee-steden en te dien einde ten spoedigste uitvoeren wat er voor het behoud van Oostende is besloten geweest, namelijk het oprichten van een kanaal, bij middel van hetwelk, kwamen wij de lage stad — daarmede wordt hier ongetwijfeld de Oude Stad² bedoeld — te verliezen, wij niettemin de bezetting zouden kunnen onderhouden en vernieuwen. Het is immers te voorzien dat, zoo de vijand verplicht wordt zijne macht in Vlaanderen te brengen, hij zijnen tijd in eenen aanval op Oostende of op Sluis zal gebruiken³. Zonder moeite raadt men wat de schrijver dezer verhandeling beoogde: de

(1) Kervyn de Lettenhove. *Documents inédits*, bl. 244.

(2) Zie hooger bl. 147.

(3) « Now to doe that, it is needfull to provide well for the
« townes bordering on the sea. To which purpose, that which
« hath bene decreed for the safetie of Ostend, should with all
« diligence be put in execution, that is to make there a chanell
« by which, though the lower town were lost, yet we might have
« meanes to vittayle and refresh them againe. So much the
« rather, because we may well presume that, if th' enemy be
« constrayned to bring his forces into Flaunders, he will without
« dowbt bestow his time upon some exploit either upon Ostend
« or Sluse » (Bl. 289).

benutting der doorsnijding der oostduinen, dicht bij Oostende: een maatregel die, schijnt het, sedert eenigen tijd reeds aan de dagorde stond.

Immers in het fransch boekje waarvan wij hooger de gelegenheid gehad hebben te spreken, leest men dat gouverneur Chimay de uitvoering belette van het plan, het kamp van Alexander Farnees vóór Oostende (1583) bij middel der doorsnijding van den Breedenedijk te overstroomen¹.

De doorsnijding der duinen ten oosten der stad Oostende — een belangrijk feit, waar wij reeds meermalen op gezinspeeld hebben in ons Eerste Deel² en dat tot heden toe nog niet grondig onderzocht is geweest, wordt in de ambtelijke stukken — des tijds de « *coupure*³ », ook nog « *le trou*⁴ », en in latere oorkonden de « vloeiing » geheeten. Zij greep plaats ten jare 1584⁵ en bracht de zoogenaamde Geule — in het latijn *Gula* — teweeg, ook soms bij tegenstelling met de westhaven of *westgeule*, de *Oostgeule* genoemd, ten oosten der stad, dewelke na het beleg werd ingedijkt⁶ en onze huidige haven geworden is. Aanzienlijk waren de gevolgen dezer gebeurtenis. Eeuwen lang hadden de inwoners van Oostende en van het omliggende al hunne krachten ingespannen om de woedende zee, altoos genegen in haar oud bed terug te geraken, binnen hare palen te houden. De zoolang en zoo duchtig gevreesde doorbraak van dijken en duinen greep nu plaats als maatregel van krijgskundig bestuur. Door geene hinderpalen meer wederhouden, overstroomde de zee al het om-

liggende en mettertijd gingen duizenden gemeten land verloren. Daarom wordt deze gebeurtenis de « vloeiing van 1584 » geheeten.

De groote watermassa die tweemaal daags verscheidene uren grond kwam bedekken, geen anderen uitweg hebbende om in- en uit te gaan dan dezen doorgang, ten oosten der stad, tusschen de versterkingen en de duinen, groef daar mettertijd eene diepe kreek die, met behulp van de Oostendsche Watergang, dewelke eene kreek werd, de Sinte-Catharinakreek genoemd, zich in het binnenland in eene menigte hulptakken verdeelde, waar zij den stam en de monding van vormde¹, zooals de *Cuysers-Creque*, de *Sandt creque*², de *Gavelooze kreek*³ en de *Keignaertkreek*; deze twee laatste zijn ten deele nog in wezen. Meer dan een weg veranderde in eene kreek: « uutwech dat nu « een creecke es; an den heerwech voorseyt dat nu « een creecke es », leest men in eenen Ommeloper der Woutermanswatering⁴.

Dat de Gavelooze kreek, samen met de Noordheede, gedurende verscheidene jaren na de belegering, tot aan de oprichting der vaart van Plasschendale naar Oostende, tot waterweg verstrekte, hebben wij in ons Eerste Deel reeds gezegd⁵. Op eene oude kaart van het omliggende van Oostende, in de XVIIe ofwel later, naar eene vroegere kaart van deze eeuw geteekend, leest men: « de gauweloose creecke wylent eenen waterganck. »

Aan dien vloed is ook het ontstaan van *Lisse-Morris* toe te schrijven, waarvan de naam eigenlijk niets anders beteekent dan moeras met lisch of riet begroeid⁶. De zee voerde hare wateren tot op

(1) Zie bl. 231, *Histoire véritable*, enz. « ...Chimay empecha que « devant Ostende on ne mit d'exécution la résolution de noyer le « camp de sa majesté par la rupture et coupure de la Bredene- « dijk. »

(2) Bl. 18 en 67.

(3) Brief van Ch. d'Arenberg aan Alexander Farnees (Cadsant 25 oogst 1587, Rijksarchief, *Liasse* n° 260): « ...Drogo d'Avila « escript que ceulx d'Ostende besoignent a ung fort aux dunes « vers Nioport... Celluy de la *coppure* le capitaine Lacroix m'assure « qu'y ne s'y besoiene ». Dezelfde aan denzelfden (17 oogst 1587): « Il (Drogo d'Avila) m'escript que l'ennemy faict deulx fortz a « Ostende l'un a la *coppure* du diq vers Blanckenberghz, l'autre sur « les dunes vers Nieuport... » Zoo ook Lamotte (zie verder, a° 1586).

(4) Fransch verhaal der belegering, f° 118 v.

(5) Zoo leest men op eene kaart in het Brugsche Staatsarchief, n° 25: « Beterdinghe op het bewys van den ommeloper der « waterynghe van s heer Woutermans d'anno 1559, synde 25 jaeren « voor de vloeiinghe... Nieuwe ommeloper van den grooten pol- « der van Breedene 1707, sijnde 123 jaeren naer de vloeiinghe... » Andere tekst: « ...Woutermans door het zeewater is comen te « overvloeijen, ten sulcken effecte dat meest alle de gescheyden « van de landen by den eersten voorseijden ommeloper beroopen « teenemael verduystert ende onsienelyck sijn geworden » (1776).

(6) Staatsarchief Brugge, Reg. 613, f° 101. Inventaire somm. des archives du Départ. du Nord, II, bl. 324.

(1) A. Belpaire, t. a. p., bl. 5.

(2) Rijksarchief, HS. plattegronden, n° 92. Plattegrond van Oostende, van het begin der XVIIe eeuw.

(3) « Ces Messieurs sçavent qu'anciennement il n'y avoit ni « crecque ni inondations pour le petit port d'Ostende tel qu'il étoit « alors, il s'entretenoit par la petite Iperlée et autre Rivierettes « dont les Ecluses étoient dans la ville meme, que la crecque « Gauloose n'a commencé par une branche de l'Iperlée, que « lorsqu'on a ouvert un nouveau port à l'oost de la ville, que cette « crecque n'a fait qu'augmenter depuis par l'effet des différentes « inondations qu'on a formé pour le dit port... (Observations sur « les objections de Messieurs Jeanti, De Fretiere & Arnaud, à « Dunkerque contre le Mémoire du Colonel Spalart, du 15 Mai « 1753, sur un Project pour des nouvelles Ecluses à Ostende) »

(4) Van het jaar 1626.

(5) Bl. 66.

(6) Kerkrekening. Breedene 1754, f° 61: « landen gelegen in het « Schorre genaamt Lijsken Morres; het Schorre genaemt *Lijsken* « *Morres*; Schorre genaemt Liske Mores, vloeyende sedert den jaere « 1584, » zegt eene aantekening op de aangehaalde kaart van het Staatsarchief te Brugge. « *Liske Moris*... cet endroit est constam- « ment inondé en tems de haute marée » (Tekst van 1764).

het gebied van Mariakerke, Steene, Breedene, Leffinghe, Snaeskerke en Oudenburg¹. In zijn verslag van het jaar 1628 verklaarde de Bisschop van Brugge dat er twee parochiën der Dekenij van Oudenburg met hare kerken — Steene en Snaeskerke wellicht — onder water stonden en door hare inwoners verlaten waren². Bisschop Rodoan, die eenige jaren vroeger een merkwaardig verslag over den staat van zijn bisdom opstelde, in 1607, zei dat het klooster van Sinte-Godelieve van Ghistel — wier zusters sedert lang zich te Brugge hadden gevestigd — het meeste deel van zijn inkomen door den oorlog en door de overstroming der zeewateren verloren had³. Groot ook schijnen de verliezen geweest te zijn der Sint-Donaas-proostdij, door dezelfde oorzaak⁴.

In eene oorkonde van 1608 lezen wij dat er den tweeden Paaschdag van het jaar 1606 een hooge vloed en algemeene overstroming, gepaard met een geweldig onweder, plaats grepen, die drie dagen lang duurden en door dewelke meest alle vruchten « overvloed » of door de zilte versmoorden en een groot getal beesten vergingen, zoodanig dat de boeren der omliggende gemeenten in het Camerlinksche en in andere ambachten meest al hun vee in andere gewesten moesten voeren, om aldaar onderhouden en gevoed te worden, terwijl sommige landslieden het hunne verkochten, om dezelfde reden. Een man die sedert veertig jaren in het kwartier van Oostende woonde, verklaarde nog nooit van zulk eene overstroming getuige geweest te zijn. Wij drukken het stuk waaruit wij deze bijzonderheden trekken, onder de bijlagen.

Luister hoe een ingeniarij der zeventiende eeuw den staat van zaken beschrijft, zooals hij was te zijnen tijde :

« Maer om t'Ostenden te blyven, soo merckte
« ick dat de Zee telcken keere als 't springh-vloedt
« was, by naer alle het landt bedeckte, twelck
« bevanghen is van den dyck die by S. Albertus
« begint, ende aen 't Canael van Plasschendale
« ontrent eyndicht : van ghelycke gheschiet oock

« met het landt dat gheteekent is met de latter H,
« aen de syde van Bredene, ende alle hetgene
« buyten den grooten dyck is ligghende naer den
« westen, soo dat de stadt als een eylandt ofte
« Isthmus rontom met zeewatre belegert ende van
« den baren bespronghen wordt. Op de ordinarijsse
« vlooden van de zee blyft het voorseyde inwen-
« digh landt meest ontdeckt tot weydinghe van
« koeyen, in der voeghen dat het alle maenden
« vyf ofte ses mael is onder vloeyende, een, twee,
« ofte dry voeten, naer advenant den wint waeyt,
« dan de groote crecken zyn gemeynelijcke vol
« zeewater, als 't hooge zee is, dewelcke aen de
« vlaemsche kusten magh verhoogen 18, 20 ofte
« 22 voeten, somwylen geholpen zynde door de
« noortweste winden, die de zee tegen 't landt
« doen opswellen. (bl. 4.)

« Ick hoorde oock somwylen seggen van eenige
« oude inwoonders van deselve stadt, dat de haven
« tegenwoordigh veel ondieper is als eertydts,
« doen de zee ontrent Oudenburgh, Snaeskercken
« ende Leffinghe vloeyde bedeckende meer als vyf
« duysent gemeten landts, tot inestimable schade
« van de ingesetenen : welcke droefheydt voor-
« gehouden zynde aen den Aertsch-Hertogh Alber-
« tus in 't jaer 1606 liet toe op 't advis van den
« Heere Henry de Vicq, Borgemeester van 't Vrye,
« dat men in 't jaer 1608 soude dycken 't Camer-
« lincks ambacht, latende 's heer Woutremans am-
« bacht in d'inondatie, denselven Heere wenschte
« wel dat men alle het verdroncken landt hadde
« mogen droogh leggen : men dyckte van gelycken
« in 't jaer 1612 ontrent Bredene, ende 1626 by
« Santvoorde¹. »

Het is dus ook de doorsteek van 1584 die tot de bepolderingen of bedijkingen der zeventiende en achttiende eeuwen aanleiding gaf.

't Is hetgeen de opzoekingen nopens de plaats-beschrijvende geschiedenis onzer omstreken sedert dien tijd altijd zoo bemoeijkt en de vergelijking aangaande de gelegenheid en grenzen der landen van Oostendes omliggende vóór en na de duinen-doorsnijding van 1584, bijna te eenen male onmogelijk gemaakt heeft, zoo de stukken betreffende de geschillen van grondgebied (*conflicts de juridiction*) het ons leeren. In een stuk van 12 oogst 1779, ter

(1) Eene aantekening der XVIIe eeuw op den legger der Woutermanswatering van 1559 zegt : « desen 34, 35, 36, 37 en 38 beghinnen zyn al schorre. »

(2) *Analectes pour servir à l'histoire ecclésiastique de la Belgique*.

(3) Verslag van Bisschop Rodoan, over den staat van het Bisdom van Brugge in 1607. (Brussel koninkl. Boekzaal). Sprekende van het klooster van Ghistel : « monasterium monialium... nunc Brugis, « manuali exercitio victum sibi quærentium quum maxima suorum « proventuum parte injuria belli et alluvione maris privatæ sint. »

(4) Ibid. : « Præpositura dictæ ecclesiæ Cathedralis verum his « temporibus ita inundatione maris agrorum... devastatione adeo « diminuta... ut » (enz.)

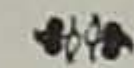
(1) « Profytelycken middel om met in-dyckinghe van landt de « zee-haven van Oostende te verbeteren, voor-gehouden aan syne « door-luchtige Hoogheydt den Aerts-Hertoghe Leopoldus Wilhel- « mus (enz.), bedacht ende by een ghestelt door Michael Floren- « tius Van Langren, Cosmographie ende Mathematicus van zyne « Majesteyt ». Brussel, 1650, bl. 5.

gelegenheid van de bepaling der grenzen tusschen het rechtsgebied van Oostende en dat van het Vrije, verklaarden de commissarissen onzer stad dat zij eene juiste, algemeene afmeting, bij middel van oorkonden en titels, als zeer moeielijk, kostelijk en ondoeltreffend aanzagen, om reden dat « door het « verloop van menigvuldige jaeren de zee door « haere onstuijmigheden de limiten, betreckelijck « tot de oude bescheeden ende documenten teene- « mael verduijstert, jae selfs vernieticht hebbende, « men niet min op enckele gissinge soude hebben « moeten voorts gaen ende de saecke vast stellen « op onsekeren voet in prejuditie van d'een ofte « d'andere van beide partijen, dat het oversulx « als noodeloos soude geweest hebben in dese « omstandigheden anderen wegh in te gaen als « dengonnen van gemeene overeencomste volgens « dat de nature der situatie de oude gebruijcken « ende het geheugen van personen aen partijen « dieshalvens soudens gedichteert hebben¹. »

De stadsgalg die, zoo wij in onze beschrijving der stad vóór de Belegering² gezegd hebben, op de oostduinen stond, werd naar de westduinen verplaatst³.

Dubbel was het voordeel der doorsnijding voor de stad. Eerst en vooral maakte de zee haar bijna ongenaakbaar voor den vijand, bij hoog tij door den vloed, bij laag water door de kreken en moerassen. Tot in de eerste jaren der tegenwoordige eeuw heeft de doorsnijding van 1584 sporen gelaten, in dien zin dat men toen nog over de haven — of over het « veer » — niet kon, tenzij met den *ponton*, die door de stad verpacht werd¹. De naam der *pompeschuit* — dewelke in 1800 met 86 passagiers, van de kermis van Sas-Slijkens terugkeerende, verzonk, is bij de Oostendenaren nog niet vergeten.

Het tweede voordeel was dat eener gemakkelijke gemeenschap met de zee in geval van beleg. De geule had eene lengte van 1200 tot 1400 voet, dewelke met de springvloeden nog eene mijl ver westwaarts liep. Bij laag water was zij nog drie voet en half diep en zeventig breed². De bespreking van dit laatste punt verschuiven wij tot het hoofdstuk van het Beleg van 1601: 't is immers slechts toen dat de *geule* als haven voor het eerst schijnt gebruikt te zijn geweest.

§ 2. Het geduchte Roofnest.

Aan het hoofd der hulptroepen door haar naar de oproerige provinciën gezonden, had koningin Elisabeth haren gunsteling, graaf van Leicester geplaatst (2 october 1585), dewelke ook door de Staten als algemeen landvoogd en kapitein erkend werd⁴, doch zooveel fouten bedreef dat zijn rijk na korten tijd ten einde liep. Zijne geschillen met de partij der Staten — juist deze die Elisabeth's bescherming had ingeroepen — en zijne politiek, steeds naar alleenheerschappij strevende en op tegenspoed uitlopende — getuige het verlies van verscheidene sterkten — noodzaakten hem na een paar jaren te gaan van waar hij gekomen was. Toen Sluis door Prins van Parma werd belegerd, vergaderden Prins Justinus van

Oranje en graaf van Leicester al hunne beschikbare macht en trokken Oostendewaarts, alwaar reeds eene Engelsche vloot was toegekomen, onder het bevel van den hertog van Cumberland. Leicester leidde zijne soldaten naar het fort van Blankenberghe, dat korten tijd te voren door het koninklijk leger was ingenomen geweest en onder 't bevel geplaatst was van den hertog van Arenbergh. Doch op het vernemen van Alexanders aankomst, met het inzicht hem te bestrijden, en weinig gerust over de toereikendheid zijner krachten, nam Leicester de wijk zonder den tegenstrever af te wachten en trok schamelijk binnen Oostende weder. Weinige dagen daarna ontsloot Sluis zijne poorten voor den Spaanschen veldheer.

Op aanvraag der Staten riep Elisabeth graaf

(1) Zie ook reeds genoemde kaart van 1776 (geschil tusschen het Vrije en S. Donaas) en de stukken nopens een geschil tusschen Oostende en het Vrije, betreffende de galgplaats dezer stad, 1720 (stadsarchief.)

(2) Bl. 160.

(3) C. De Bonours, bl. 103.

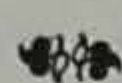
(4) *Nederlandsche Placcaet-Boeck* (1581-1644, Amsterdam 1644), I, bl. 21.

(1) Stadsrekening 1609: « Ontfanck van het recht ende passagie « ghelt van den ponton bij die van der wedt ghecocht omme de « passagiers te subleveren up t veer an de oostzyde deser stede » Rijksarchief, Reg. n° 37407, f° 17 v. Zie ook f° 37 en 37 v. (pontonwerken enz.).

(2) Duitsch verhaal: « zwei spiessen »; Hugo De Groot: « duarum hastarum »; Fleming (Van Sypesteyn) « vier voeten ».

van Leicester terug (17 december 1587)¹. Onder de punten die door de Staten den Engelschen gouverneur waren ten laste gelegd geweest, komt ook de lastbrief door hem aan ridder John Conway gegeven tot het oprichten van eenen zetel van admiraalschap te Oostende: iets dat door de Staten als grootelijks tegenstrijdig met de belangen en de voorrechten des lands was aanschouwd geweest².

Prins Maurits werd Landvoogd van Holland en Zeeland en Admiraal ter zee uitgeroepen en Baron Willoughby aangesteld als stedehouder der Engelsche vorstin voor de plaatsen haar in pand gegeven.

Droevige tijden beleefden de omstreken van Oostende, ja, men mag zeggen geheel West-Vlaanderen van 1584 tot 1599: tijdvak van rooftochten en baanstrooperijen, van moorden en plunderingen, van angst en hongersnood. Oostende en Sluis waren de eenige steden welke de Staten der Noordsche provinciën in hunne macht behouden hadden. Uit beide plaatsen tot in 1587 — toen Sluis in Parma's handen viel — uit Oostende tot in 1599 zouden nu de Vereenigde Provinciën, met medehulp der Engelsche troepen, pogingen aanwenden om nog andere plaatsen te overmeesteren en intusschen door oorlogschatting het land te verarmen, de inwoners al hunne zijde te trekken en de uitgewekenen allen lust tot terugkeer te benemen. De soldaten en vrijbuiters van Oostende zouden onophoudelijk het Vrije van Brugge, Veurne-Ambacht, de kasteelnij van Iper, zelfs het Rijselsch kwartier afloopen, de reizigers gevangen nemen en op losgeld stellen, het vee meêvoeren, huizen en hoeven branden en plunderen, den doortocht van convooien, te land of te water, hinderen en den inwoners brandschatting afpersen.

Oostende en zijne vrijbuiters staan met akelige namen in de kronijken des tijds beschreven: men noemt de stad een « onvallich nest, speloncke der » dieren ende moordenaren, die cause waren van

« de ruyne van zo menich menschen, ja geheel » Vlaendren benauwende...¹ 't drakebloet, dat » roofcot van Oostende². *Ostenda(m) latronum spelunca(m)*, » Oostende, die dievenspelonk, schrijft Mgr Rodoan, Bisschop van Brugge³. De Balie-rekening van het Vrije spreekt van de « brigands en vrijbuiters van Oostende⁴ »; C. De Bonours, een der schrijvers der Belegering, bestempelt die stad met de weinige vleierende benaming van « afschuwelijke vergaerplaats van dieven⁵. »

Den 4 juni 1584 gaven de Generale Staten der Vereenigde Neerlandsche Provinciën een plakkaat uit, door hetwelk die van Brugge en van het Vrije vijanden verklaard werden, met dewelke geene betrekkingen mochten aangegaan worden⁶. Van in de eerste maanden van 1584 liepen de bezettingen en vrijbuiters van Oostende en Sluis dagelijks uit, tot onder de muren van Brugge. Gedurende de vredesonderhandelingen tusschen die van Vlaanderen en den Hertog van Parma, werd P. Blomme, pensionaris van het Vrije van Brugge, gevangen genomen en naar Oostende geleid, van waar admiraal Treslong hem naar Vlissingen stuurde. Het Vrije betaalde 200 ponden grooten voor zijn losgeld en voor de kosten zijner gevangenschap aldaar⁷. Eene der eerste daadzaken dier soort was ook de gevangenneming, door de soldaten van Oostende, in de duinen, der afgeveerdigden van Nieupoort, Diksmuide en Veurne⁸, alsook van Broeder Fr. Everaert⁹. Zij eerbiedigden zelfs geene wapenschorsing; zoo het gebeurde gedurende de verder ter bespreking komende onderhandelingen van 1588, tusschen Alexander Farnees en Engeland. Hoe meer men er ter dood brengt, hoe meer er terugkomen; het schijnt dat al dezen die men uit Gent heeft verjaagd, zich in dit kwartier bevinden, schrijft Montmorency den 2 november 1589¹⁰. Zij trokken uit, vertelt Renon de France, met benden van 100, 200, 300 of 400 vrijwilligers, vrijbuiters genoemd — zonder dat men hun

(1) Zie het plakkaat der Staten-Generaal der Vereenigde Nederlanden, in den reeds aangehaalden « Nederlandtschen Placcaet-Boeck », I, bl. 68 (12 april 1588).

(2) Record Office. Dit staat te lezen in een « abstract of matters » wherein his Ex. had broken the contract betwene her Majesty « and the States. » — Notulen van den Raad van State 1584-1600, 26 jan. en 22 april 1587 (Rijksarchief van Nederland).

(1) Vlaamsche Kronijk, b. 663 (1587).

(2) Ib., bl. 729 en 827.

(3) Zie verder.

(4) Rijksarchief, reg. n° 13734, f° 13 v.

(5) Cet infame receptacle de voleurs (*Le memorable siege d'Ostende*).

(6) Nederlandtsche Placcaet-Boeck, I, bl. 16.

(7) Rekening van het Vrije, 1584-1585, f° 63.

(8) Rekening der stad Nieupoort, 1583-1584, f° 36 v., 38, 39 v. F° 38: « Marllant Brille (?) van gheconduiseert t hebbene de » soldaeten in de dunnen omme de ghedeputeerde van der stede » met andere te zouckene die ghevanghen waeren van de rebellen » ende par ordonnancie betaelt XLVIII s. p. »

(9) Ibid. f° 39 v. De stad Nieupoort hielp zijn losgeld betalen.

(10) Rijksarchief, *Liasen*.

tegenstand bieden kon — alles doodende wat in hunne handen viel, zonder iemand te eerbiedigen en zonder kwartier te geven.

Wij hebben hooger gezegd dat de vijand van Oostende en Sluis de reizigers van eenig aanzien gevangen nam en op rantsoen stelde. Meermalen gebeurde het hem ook de voornaamste inwoners van een door hen aangevallen en geplunderd gehucht of dorp op dezelfde wijs mede te leiden. De gelijktijdige kronijkschrijvers hebben eenige namen bewaard van personen die — soms jaren lang — in het Oostendsch roofnest verbleven. Ziehier hoe Pieter Van Male daarvan spreekt: « Het kleyn nest van Oostende was een groot « roofnest, want allerhande waeghalzen, vrybuiters, roovers en schelmen uyt dese landen « (Engeland, Frankryk, Duitschland) kwamen er « naer toe of wierden er gebracht, om de al te « zeer getrouwe onderzaten van den koning van « Spanje te kwellen. Men moest tegen die gryp- « vogels een vast leger te velde gebracht hebben, « maer de zaken lieten als dan niet toe zulks te « doen, zoo dat het platte land en de steden van « die *springhanen* zeer beschadigd en alle reyzigers « afgezet wierden¹ ». Ziehier eenige namen van voorname personen die te Oostende gevangen werden binnengebracht of in een treffen omkwamen:

Lieven Van Marcque, « crickhouder » van het Brugsche Vrije, verloor het leven in eene ontmoeting met die van Oostende²; Lodewijk Thierry, zoon van den penningmeester der stad Brugge, die te Oostende opgehangen werd³; een burge-meester en twee schepenen van Poperinghe⁴; Fr. D'Aguillar, gouverneur van Duinkerke, die te Jabbeke gevangen genomen, naar Oostende, van daar naar Londen en dan weder naar eerstgenoemde stad werd gevoerd⁵; verscheidene geestelijken, zooals Joannes De Haene, Abt van Waasten en drie zijner kloosterlingen (7 februari

1591)¹, de pastoor van Wulpen², deze van Gheluwe — Joos Van Ackere (1593), die niet minder dan vijf jaren te Oostende gevangen bleef en wiens losgeld door de stad Meenen werd betaald³; deze van Reninghe⁴; een Pater Carmeliet van Brugge, Jan Boone, die op 200 guldens werd gerantsoeneerd⁵; Jan IVe, Snepgat, Proost der Abdij van Loo die den 4 februari 1588 op den weg van Rijsel naar Waasten met eenen kloosterling van zijn huis en verscheidene andere personen door die van Oostende gevangen genomen en op losgeld gesteld werd. Men was onmeedoogend. Toen meester Pieter Cortekene (waarvan verder) vroeg om zonder losgeld uit te gaan, antwoordden de Staten van Zeeland: « dat hy zal behooren « raedt te zoeken om zijn rantsoen te betalen »⁶. Dezelfde vroeg den 19 februari 1592 om eene verwisseling te mogen gaan verzoeken tegen commissaris Langelet, gevangen al deze zijde, op zulke borgtocht als hij zou kunnen aanstellen en op eed van terugkeer, indien hij zijn doel niet bereikte, kreeg hij voor antwoord dat men eerst na storting der borgsom over zijn verzoek beslissen zou⁷.

Het gebeurde soms dat de vijand van Oostende de gevangenen die men niet kwam verlossen zelf verlost... met den dood, ja, na ze eerst te hebben doen folteren. Een burger van Oostende zegde zijne geboortestad vaarwel, om geen getuige meer te zijn, vertelde hij later, van de mishandelingen welke men de katholieke gevangenen deed onderstaan: eene verklaring welke wij ten jare 1604 in eene ambtelijke oorkonde aantreffen. Een arbeider verliet insgelijks de stad en zei dat het te verwonderen was dat de daders van al die plunderingen sedert lang in den grond niet verzonken waren, ter oorzaak der « overvloedeghe » moorden welke zij dagelijks bedreven, sommige gevangenen de keel afsnijdende, andere ophangende, andere nog op eene ellendige wijze verdrinkende⁸. In de maand juli 1592 ontving de Raad van State klachten van die van Oostende nopens

(1) Lamentatien van Zegher Van Male. Bl. 57 zegt dezelfde: « Aldus soo moet al uwen leeftoogt van ander steden ende platsen « commen ter grooter peryckel ende costen, ende als het ghebuert « datter iemandt wie hy sy van Brugghe ghevanghen es, wert tot « Oostende of Vlissynghen ghevoert ter groote ende excessive kosten « ende in groote armoede aldaer ligghende ».

(2) Lamentatien van Zegher Van Male (lijst).

(3) Vlaamsche Kronijk, bl. 654. « Ende in recompentie wierden tot Nieupoort oock zommeghe van Oostende ghehanghen », voegt de schrijver er bij. Zie ook Custis, « Jaarboeken » bl. 184 (1586).

(4) (1590) Jaerboeken van Veurne en Veurnambacht.

(5) Vlaamsche Kronijk, bl. 843 (23 sept. 1597). Den 10 juni 1599 bekam zijne echtgenootte paspoort om naar Engeland te trekken, langs Kales (Notulen 1599, bl. 184).

(1) Vlaamsche kronijk (1591), bl. 733.

(2) Vlaamsche kronijk, bl. 719 (1590).

(3) *Hist. de Menin*, II, bl. 295.

(4) Vlaamsche kronijk, bl. 738 (1591).

(5) Bij besluit van 5 november 1588 liet de wet van Brugge toe aan den Prioer van dit klooster — voor dezen keer — almesen tot het opbrengen dier som te verzamelen. De stad gaf 12 guldens (« secrete Resolutieboek »).

(6) Notulen der Staten van Zeeland, 1592 (29 januari), bl. 32.

(7) Notulen 1592, bl. 39.

(8) Vlaamsche kronijk, bl. 688. Zie ook bl. 685 en 729.

de slechte behandeling der gevangenen die aldaar in groot getal ingebracht en eenen ruimen tijd opgehouden werden. Dadelijk werd er besloten den Provoost van Oostende bevel te geven hierop orde te stellen, zoo niet zou de Raad zelf de noodige maatregelen nemen. Terzelfdertijd zou er aan de wethouders van Oostende kennis van dit bevel gegeven worden, met verzoek in het vervolg degenen te laten kennen aan wie bedoelde daadzaken moesten worden toegeschreven¹.

De Oostendsche bezettingen, vertelt de schrijver der kronijk van Veurne-Ambacht², zagen hun voorbeeld nagevolgd door talrijke vrijbuiters en landloopers die onder hunnen naam dezelfde wandaden bedreven. Zij leidden hunne gevangenen in bosschen mede alwaar zij hen alle slach van pijnen deden onderstaan om hun geld af te persen. Zoo verveerd waren de landslieden, dat zij soms nauwelijks te bed dorsten gaan. Onder die landloopers vindt men er van Ichteghem, Eerneghem, Lisseweghe, Wenduine, Nieuwmunster, Snaeskerke³. De Bonours zegt dat de vrijbuiters meest inwoners der streek waren, die de wegen kenden en zelfs schuilplaatsen hadden⁴. *Vrijbuiters* noemde men de mannen die door de kapiteinen bekend werden, zonder eenige soldij te trekken en den vijand groote schade toebrachten: wreede en onmeedoogende menschen die noch van God noch van zijn gebod wisten, in de bosschen en wilde streken verkeerden en welke men, zoo men ze gevangen kreeg, eenvoudig naar de galg zond of radbraakte⁵. Te Slype kende men ten jare 1682 nog eene plaats die « het gheusegat » genoemd was, wellicht een gewezen schuilhoek van Oostensche geuzen⁶. De naam van « Sprinkhanen » op de vrijbuiters van Oostende door Zeger Van Male toegepast, herinnert de meer gebruikte, zelfs ambtelijke benaming van « springers », die benevens

mosket en houwer ook « springstokken » hadden om over gracht en moeras te springen. Wij zullen later de « springers » onder de stoutste bestanddeelen der verdediging van Oostende aantreffen¹. De onregelmatige vrijbuitery lokte in December 1588 een besluit uit der staten van Zeeland; er moest een einde gemaakt worden met de « schendelicke vrybuyterien » en orde gesteld op de « behoorlijke vrijbuitery² ».

Geene week liep voorbij of de vrijbuiters en dieven bedreven eenig waagstuk, namen reizigers gevangen, beroofden de wagens en schepen. De wacht was slecht onderhouden. Zij trokken door de dorpen, in groote en kleine benden, bij dage en bij nachte, zoo vrijelijk als in hun eigen land. Geen ambtenaar, geen priester of pastoor dorst nog buitenwonen. De kerken waren verlaten en de goddelijke diensten opgeschorst; met moeite konden de kinderen gedoopt worden en de dorpelingen stierven zonder priester³. De vijand begon doorgaans met de kerken op het plat land te verwoesten. Vielen er gerechtsdienaren, die hen op de hielen zaten, in hunne handen, zij moesten het met eenen wreeden dood bekoopen. Men vond eindelijk niemand meer die het gerecht dienen wilde. Kregen de soldaten vrijbuiters gevangen, zij weigerden ze aan het gerecht over te leveren, onder voorwendsel van kwartier. De schrijver wien wij deze regelen ontleenen voegt daarbij dat die toestand algemeen was, minder of meer, ook in Brabant, in Gelderland, in Friesland.

De vijand van Oostende, gelijk men de bezetting onzer stad noemde, vergenoegde zich niet de omstreken, tot onder de muren van Brugge, Nieu-poort, Veurne en andere steden af te loopen. Soms geheele dorpen en gehuchten werden met kerk en kluis teenemaal neergebrand. Zoo, ten jare 1590, na Oostduinkerke geplunderd te hebben en al de landslieden gevangen nemende welke zij krijgen konden, trokken de vrijbuiters naar Wulpen alwaar zij hetzelfde werk van plundering en rantsoeneering verrichtten en daarbij de kerk, het gasthuis en den meulen door het vuur vernielden. Den pastoor, Broeder Heindryck, namen zij gevangen mede⁴. In de maand september van hetzelfde jaar⁵ beroof-

(1) Rijksarchief van 's Gravenhage, Resolutiën van den Raad van State, 19 Juli 1592: «... Op een ander schrijven van die van « Ostende, te schrijven aen den Provost aldaer dat men verscheide « clachten comt te ontfangen dat daer veel gevangen werden dage- « lycx innegebracht, langh opgehouden ende qualyck getracteert, « dat hy daerinne ander ordre stelle of dat men daerinne anders « zal voorzien: aen de magistraet wat hyer gedaen is, ende dat « zij op een ander tijt naerder aenwijzen bij.... ende deur wyen « zulcken quaet geschreven (?) en zij ».

(2) Jaerboeken, III, bl. 238.

(3) Rekening der balie van het Brugsche Vrije en Staatbrieven van het rijksarchief. In 1585 waren er 80 vrijbuiters te Oostende.

(4) *Le memorable siege d'Ostende* b. 4.

(5) De Bonours, bl. 88-89.

(6) Reg. n° 14324 van het Staatsarchief te Brugge, f° 55: « een « gheleet beghinnende bij het gheusegat tot bij den Slijpemeulen, »

(1) De Bonours spreekt bl. 516 van zijn werk van eenige springers van Oostende die gevangen genomen werden. Een van hen leidde een zeer slecht leven.

(2) Notulen 1588, bl. 224.

(3) Renon de France.

(4) Jaerboeken van Veurne en Veurnambacht III, bl. 278.

(5) Ibid., bl. 740.

den en brandden zij de gemeente Merckem, alsook het nonnenklooster aldaar. De Heer der plaats nam de vlucht in eene nabijgelegene sterkte. In de maand oogst 1590 vertrokken de troepen die te Oudenburg en in andere naburige plaatsen lagen naar Frankrijk. Toen kregen de Oostendenaars nog meer stoutigheid. Het gerucht liep in september dat zij met medehulp der Engelschen alles zouden in brand steken. De inwoners werden ziek van angst en benauwdheid en kregen den buikloop. Kapitein Balançon van Oudenburg werd ook door die kwaal aangetast en ging te Brugge het tegenwoordige met het eeuwige verwisselen¹. De vijand liet hooren dat hij voornemens was gansch het westkwartier te komen afbranden en berooven en verscheidene voornamen sterkten in te nemen². En inderdaad, den 23 oktober 1590, nam de vijand van Oostende de sterkte van Snaeskerke in³ die met 300 Walen bezet was, en viel twee dagen later Oudenburg aan, alwaar eene bezetting lag van boven de 400 man. Hij nam eerst de plaats in, al deze doodende die weerstand boden, stak het Stadhuis in brand alsmede de woonsteden en de twee poorten der sterkte en verliet de stad, na dezelve geplunderd te hebben, met eenen rijken buit. De kerk had hij te vergeefs gepoogd in te nemen.

Op het zicht van den brand kwam er hulp toegesnel uit al de omliggende sterkten. Kapitein Sanders, stedehouder van den hoogbaljuw van Veurne, kwam af met vliegende vendelen. Doch het was te laat. Met het einde van november kwam graaf Van Mansfeld met 2000 man naar Oudenburg en deed hij aanstonds de sterkte herstellen, terwijl nog andere forten rond Oostende ontworpen werden zooals wij verder zullen zien. Nu begon er voor de streek tusschen Oostende en Oudenburg een tijdvak van rooftochten, van weerskanten gepleegd, een tijdvak van ongeveer tien jaren⁴. Bij het vernemen, te Brugge, der inneming der sterkte van Oudenburg, bestond er groote vrees voor eenen aanval tegen eerstgenoemde stad, en de schepenen haastten zich hulp vanwege Mansfeld te verzoeken⁵. Montmorency, onder den invloed derzelfde vrees, stelde voor eenige compagnien te leggen in de sterke gebouwen

dicht bij die stad staande. Doch schrijft hij, men moet de soldaten betalen, want op het plat land staat er niets meer: « car il ne reste plus riens sur le plat pays ».

Den 7 februari 1591 kwamen de Oostendenaars ten getalle van omtrent 400 te Waasten; zij beroofden die plaats en namen den Abt van het klooster en verscheidene voornamen inwoners, samen omtrent 27 personen, gevangen mede⁶. Men vertelt dat de Abt gedurende zijne gevangenschap te Oostende, vriendschappelijke betrekkingen aanknoopte met eenen protestantschen kapitein, welken hij bekeerde. Deze laatste vernam dat eenige soldaten van Oostende eenen aanslag op Meenen beraamd hadden en maakte den Abt met hun besluit bekend. De Abt zond eenen vertrouwenswaardigen man den magistraat van Rijsel waarschuwen, dewelke bij tijds 700 tot 800 man Meenenwaarts zond met het gevolg dat de vijandelijke pogingen vernietigd werden (17 juli 1592)⁷.

Den 16 februari 1591, des nachts om één uur, kwam de gouverneur van Oostende, aan het hoofd van ongeveer 400 mannen — meest Engelschen — het fort van Blankenberghe⁸ bij verrassing aanvallen. Gebruik makende van de inlichtingen gegeven door eenen soldaat van dit fort, die onlangs was gevangen genomen geweest, namen de Engelschen eerst de boerenschans in en beklommen zij de sterkte al vier kanten te gelijk. Na een hevig gevecht, dat tot rond de zeven uren 's morgens duurde en in hetwelk er van de veertig mannen der bezetting van het fort zes en twintig dood bleven liggen — onder dewelke kapitein Philippus — en de andere erg gekwetst werden, staken de overweldigers het fort in brand: iets dat zij ook, doch vruchteloos, met de sluis poogden te doen. Het peerdenvolk van Brugge onder 't bevel van kapitein Simeon, kwam toegesnel, maar de vijand was reeds eene uur vroeger vóór hunne aankomst, met de twee stukken kanon en het klein geschut der sterkte weder Oostendewaarts getrokken⁹. De gouverneur van Oostende had aan de boeren van Blankenberghe — uit wier mond hij vernomen had dat de sluis van dien naam aan het Vrije

(1) Brief van 26 december 1590 aan denzelfden.

(2) Vlaamsche kronijk, b. 733.

(3) *Histoire chronologique, politique et religieuse des Seigneurs et de la ville de Cambray*, par l'Abbé L. J. Massiam, II bl. 133-4.

(4) Zie Aug. Van Hermelghem's kronijk, Vlaamsche kronijk bl. 734. Rijkarchief, gesloten staatsbrieven, februari 1591, brieven van kapitein Simeon, G. de Montmorency (twee) en der stad Brugge.

(5) Brief van kapitein Simeon, 17 Februari 1591.

(1) *Histoire d'Oudenburg*, I, bl. 316.

(2) Rijkarchief, lauze oct. 1590.

(3) *Histoire d'Oudenburg*, I, bl. 316.

(4) *Histoire d'Oudenburg*, I, bl. 318.

(5) *Lettres de l'Andenne*, brief der wet van Brugge aan den Landvooght, 10 dec. 1590.

toebehoorde — gezegd: « dat Cortekene (schepen dezer kasteelnij) hier kome, en wij zullen wel overeenkomen opdat er, door het betalen van oorlogschatting, aan den dijk geene schade toegebracht worde¹ ». De vijanden lieten hooren dat zij weldra ook Brugge zouden trachten in te nemen². Allerlei geruchten nopens hunne inzichten waren in omloop. De eenen vertelden dat de vijanden van Zeeland, Holland en Engeland eenen aanslag op Vlaanderen beraamden en dat er te dien einde wel twee duizend man uit Kales en Boulogne binnen weinige dagen zouden vertrekken³. Te Brugge zegde men dat er peerdenvolk en veel voetvolk te Vlissingen was ingescheept, naar Oostende teweeg. Uit een geheim verslag van eenen kapitein aldaar in dienst had men vernomen dat toebereidselen gemaakt werden, om Brugge binnen weinige dagen aan te vallen bij verrassing. Hetgeen de waarschijnlijkheid van diergelijke inzichten versterkte was het feit dat de Gouverneur van Oostende in zijne plaats bleef⁴. Sommigen vertelden dat drie nieuwe compagniën voet- en twee compagniën peerdenvolk te Oostende gekomen waren, en dat de vijand voornemens was eenen buittocht⁵ in het westkwartier te doen.

In de eerste dagen van mei 1591 kwamen de vrijbuiters van Oostende, ongeveer 300 man sterk, te Reninghe, alwaar zij de meeste huizen in brand staken. Met eenen aanzienlijken buit en verscheidene gevangenen — waaronder de pastoor der parochie — keerden zij terug. De Vier Leden schreven aan den Algemeenen Landvoogd dat, volgens het gezegde der afgeveerdigden van Iper, de vijand overal hetzelfde dreigde te doen, inzonderheid in de plaatsen waar men de nieuwe middelen of belastingen zou heffen. Zoodat de boer overal het plat land verliet en in de steden of naar andere provinciën vluchtte, liever dan tweemaal belasting te betalen...⁶ Om hunne kerk van brand te vrijwaren moesten de pastoor en zijne medegevangenen van Reninghe tweehonderd ponden grooten aan de bezetting van Oostende betalen⁷.

Den 26 derzelfde maand (mei) trok kapitein

Forret uit Brugge, met het inzicht den vijand van Oostende aan te vallen. Maar op eene halve uur van Brugge werd hij door dezen laatste — die van 400 tot 500 man sterk was — langs vijf kanten aangetast, en na eenen moedigen strijd, naar Oostende gevangen medegeleid¹. 't Was een pijnlijk verlies voor Brugge, want kapitein Forret — van wien de schepenen veel goeds zeiden² — had de burgers moed in 't hert gesproken om de droevige tijdsomstandigheden kloekmoedig te verdragen en goede wacht te houden tegen den vijand. Den 24 november 1593 kwam graaf Maurits van Oranje, aan het hoofd van 4000 man, en vergezeld door de gouverneurs van Oostende en Vlissingen, eenen aanslag op Brugge beproeven. 150 schepen waren daartoe uitgereed geweest. Doch het ongunstig weder, de slechte staat der wegen, benevens de afdwaling der voorwacht uit den rechten weg werkten met een ongelukkig gevecht samen om het plan des vijands op een mislukken te doen uitloopen³.

Den 6 December van hetzelfde jaar, 's nachts, werd Adinkerke geplunderd en gebrand, ter uiteneming van een of twee huizen. De plunderaars vervolgden hun werk van verwoesting te Bewesterpoort en Sinte-Walburgis⁴. Op den « verkoren » maandag na Kerstmis 1593 (11 januari 1594) kwamen omtrent 200 vrijbuiters van Oostende te Wynghe⁵. De wachters van den kerktoren bliezen aanstonds den hoorn om de inwoners tot wederstand bijeen te roepen, maar door den grooten hoop en het geweld der vijanden vluchtten de inwoners met hun geld en goed binnen de kerk en op den toren. De vijand stak het vuur aan de hutten « staende in de kercke ende op het kerck-« hōff: » twee oude mannen op den toren gevlucht werden de prooi der vlammen, ten gevolge van den brand van den wenteltrap; zes andere personen sprongen naar beneden en werden insgelijks de prooi van het vuur; zonder te spreken van een aanzienlijk getal koeien en peerden die in den brand den dood vonden, werden zeventien huizen en schuren in asch gelegd.

Zes jaren later keerden de vijanden van Oostende naar Reninghe terug, den 18 october, op eenen

(1) Brief van Montmorency, 23 februari 1591.

(2) Brief van Simeon, 17 februari 1591.

(3) Brief der Schepenen van Iper aan die van Kortrijk, Paaschavond 1591.

(4) Brieven van 2 en 8 Mei 1891.

(5) « Un ramas. »

(6) *Fragmenta*, 1891, bl. 179.

(7) *Fragmenta*, 1891, bl. 182.

(1) Vlaamsche Kronijk, bl. 741.

(2) « Homme de rare vertu, modeste et vigilant ». Brief der schepenen aan den Landvoogd Alexander Farnees, 27 mei 1591.

(3) « Secrete Resolutieboeck » van Burgmeesters en Schepenen der stad Brugge (1585-1607), f° 137 v.

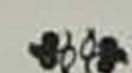
(4) Vlaamsche Kronijk, bl. 773.

(5) *Fragmenta*, juni 1888, bl. 163.

zondag zegt de kronijk van Reninghe, 's morgens om vier uren, met groote macht. Zij verbrandden bijna geheel de plaats, benevens zeven of acht pachthoeven, maar de wachters op den kerktoeren beschoten ze zoo fel dat vele hunner gekwetst of gedood werden. De buit even als het getal gevangenen (twee) waren niet aanzienlijk. Sedert dien tijd dorsten de inwoners dier gemeente niet meer te huis slapen, maar brachten den nacht over, met vrouwen en kinders, in de kerk, die dien ten gevolge vol bedden stond, ja tot in den toren; andere verbleven 's nachts in de bosschen, achter hagen en dijken¹. Een getuigschrift van Burgemeester en Schepenen van Thielt, gedagteekend den 7 November 1595, bij een smeekschrift gevoegd, bevestigt de aangehaalde gebeurtenissen en zegt daarbij dat de « parochie Wynghene... de allerarmste en ellendigste parochie was van de roede van Thielt, daar zij door de vrijbuiters van Oostende gansch geplunderd was, zoodat er niemand geenen stuiver behouden had. Toen nog werden zij door de vrijbuiters van tijd tot tijd geplaagd... »

Den 30 November 1594, trokken 250 Engelsche soldaten uit Oostende om West-Nieuwkerke te plunderen. Door tal van boeren en soldaten achtervolgd, keerden zij op hunne stappen tot aan Roese-laere terug, Oostendewaarts teweeg met hunnen buit. De Waalsche soldaten van Meenen en Josse Laemsaem, kapitein van het kasteel van Komen, — die twee maanden vroeger eenen aanslag op Waasten, vanwege dezelfde vijanden, had helpen

voorkomen — achtervolgden ze en vielen hen op het lijf te Gits, zonder hun getal te kennen. Zij moesten echter achteruitwijken: de kapitein van Komen was in het gevecht gesneuveld¹. Ten jare 1597 werd de Abdij van Meessen — die reeds vroeger dergelijk lot ondergaan had — door de geuzen van Oostende verwoest². De steden Sluis, Brugge, Diksmuide, Meenen, Waasten³ en Duinkerke zagen beurtelings « den vijand van Oostende » voor hare muren komen, met het inzicht dezelve onder zijne macht te brengen. Zijne pogingen echter vielen kwalijk uit⁴.

Dat de gouverneur van Oostende verre was, aan die buittochten vreemd of ongunstig te zijn bewijst het volgende feit, hetwelk een Engelsch soldaat van de Oostendsche bezetting, Pieter Terlin bij naam, in juli 1588, ter kennis der regeering bracht: den 11 juli van gezeid jaar gingen vier officieren bij den gouverneur om hem te vragen of zij op buit mochten uittrekken en of hun buit of hunne gevangenen prijs verklaard zouden worden. Ed. Norrits, de gouverneur, gaf een bevestigend antwoord: de gevangenen moesten zij 's nachts tot in de duinen bij de stad leiden en, na hem verwittigd te hebben, heimelijk binnenbrengen en verdoken houden, « jusqu'à ce qu'il « seroit convenu de paix ou de guerre ». Sloot men akkoord, men liet ze los, zoo niet, zij bleven gevangen⁵.

§ 3. De Brandschatting.

De pogingen in 1585 en 1586 aangewend om Oostende te bemachtigen — iets waar wij verder van zullen spreken — waren mislukt; de sterkten van Snaeskerke en Oudenburg waren volstrekt ontoereikende om aan de buittochten der bezetting van Oostende paal en perk te stellen. Slechts één middel bestond er voor de verschrikte bevolking onzer streken om aan die gedurige verwoestingen te ontsnappen, het was de betaling van brandschatting aan den vijand, in weerwil der plakaten die zulks verboden. Dit was ook het doel hetwelk deze laatste beoogde. De schrijver der *Vlaamsche Kronijk* zegt dat de inwoners van het Vrije van

Brugge, die meer dan deze der andere gewesten van Vlaanderen aan de vijandelijkheden waren blootgesteld, zich in 1591 (februari) genoodzaakt zagen eene overeenkomst met den gouverneur van Oostende te sluiten; zij zouden voor « contributie »

(1) *Histoire de Comines*, II, bl. 143.

(2) *Inventaire des Chartes et Documents de l'ancienne Abbaye de Messines*, door I. Diegerick (1876), inleiding, bl. LXIII.

(3) *Histoire de Comines*, II, bl. 143.

(4) Strada maakt op bl. 279 van zijn werk (jaar 1584) gewag van eene poging vanwege de bezetting van Oostende, om Nieupoort bij verraad in te nemen, daartoe de tusschenkomst gebruikende van eene waanzinnige oude vrouw, die als spioen en briefdraagster diende.

(5) « Aultrement les advoueroit de bonne guerre ». Rijksarchief, Liassen.

(1) *Annales de la Société d'Emulation*, 2e Reeks, XII, bl. 3-4.

of brandschatting 3000 guldens te maand, gedurende zekeren tijd betalen¹. De ambtelijke teksten die — de juistheid van het cijfer daargelaten — deze bewering bevestigen ontbreken niet. De besprekingen nopens dit vraagpunt nemen gansche folios der besluitenboeken van het schepencollegie van het Brugsche Vrije en der Staten van Zeeland in beslag. Den 15 juli 1590 besluiten de schepenen van het gewest, door bemiddeling van kapitein Balançon, van de regeering te verzoeken, dat de laatst toegestane 50,000 guldens zouden gebruikt worden tot het oprichten der sterkten « bestemd om den vijand binnen Oostende te sluiten », volgens de belofte aan de Vier Leden van Vlaanderen gedaan, ofwel dat zij in de voorgestelde onderhandeling nopens de « contributie » toestemmen zou². Den 26 derzelfde maand, hoorende dat de Landvoogd zich gunstig verklaard zou hebben aangaande dit laatste punt, besluiten dezelfde schepenen de zaak door alle mogelijke middelen voort te zetten en aan de wet der stad Brugge een onderhoud met hunne burgemeesters voor te slaan. Hun inzicht was van die van Oostende eene kortstondige wapenschorsing te verzoeken. Aanstonds zou men om de noodige paspoortbrieven vanwege den Landvoogd zenden³. Den 31 juli worden meester Pieter Cortekene en Jacques Doens wegens de schepenen van het Brugsche Vrije, Oostendewaarts gezonden om den grondslag der voorgestelde « contributie » te bespreken. Acht dagen later wordt eerstgenoemde gemachtigd om aan de « contribuanten, appendanten » en aan de onbesloten steden van het gewest te vragen of zij genegen zijn aan de betaling der contributie aan die van Oostende en Zeeland deel te nemen en zoo ja, hun aandeel of « quote » en de noodige volmachtsbrieven sprekende op gezeiden Cortekene mede te geven⁴. Den 12 september van hetzelfde jaar, ten gevolge der opmerkingen der koninklijke commissarissen nopens de brandschatting welke men den vijand betaalde, besluiten de schepenen de burgemeesters te volmachten, om over de « contributie » door sommige gemeenten betaald, met de commissarissen te spreken, ten einde hunne toestemming voor zekeren tijd te bekomen. Men wierp ook de vraag op of het niet geraadzaam was, « omme den viant in devotie te

houden », een kort antwoord aan zijnen laatsten brief te geven. 's Anderdaags worden dezelfde ambtenaren gemachtigd de onderhandelingen met de landelijke gemeenten nopens de brandschatting voort te zetten. Volgens het goedgevallen van den heer Fiennes — die belooft had aan kapitein Simeon hierover te schrijven — zou Cortekene naar Oostende gaan⁵. Men wilde met den vijand over elke gemeente afzonderlijk handelen, doch zoo verstond hij het niet. De schepenen besloten diensvolgens hem eene brandschatting van 2000 ponden tournoois aan te bieden, waarvan smaldeeling en inning door hemzelf volgens de « instructie » zou gedaan worden⁶. Den 14 november, in eene vergadering waar ook heer Van Croisilles aanwezig was, besloten dezelfde wethouders aan den Landvoogd te schrijven dat de onderhandelingen begonnen waren met de kennis en goedkeuring van Zijne Hoogheid en vóór haar vertrek naar Frankrijk, en niet door het collegie van schepenen, maar door de hoofdmannen en inwoners van het plat land. De vijand eischte 4000 guldens te maand voor het geheele land (van het Vrije)⁷.

Herhaaldelijk poogden de schepenen de opschorsing der uitvoering of der afkondiging van het plakkaat tegen de betaling van brandschatting te verkrijgen. Ernest Van Mansfeld had vernomen dat eenige dorpen van het Brugsch kwartier met den vijand overeenkomst hadden getroffen nopens het vraagpunt der brandschatting, en had inlichtingen aan den Raad van Vlaanderen gevraagd⁸. In antwoord op den brief van gezeiden Raad (31 januari 1593), nopens het herafkondigen van het plakkaat van 7 November 1591, besloten de schepenen van het Vrije samen met hunne ambtgenooten der stad Brugge de opschorsing dier afkondiging te verzoeken⁹, « gezien den nood van « d aerme landslieden duer t belet van te moghen « contributie gheven an den viant, daerduere zy « daghelicx worden verbrand, vermoort ende tot « rançoene ghestelt. » In den loop van het volgende jaar deed het Vrije voetstappen om voor de landslieden de toelating te bekomen den vijand belasting te betalen, alsmede de opschorsing der aangevangen gerechtelijke vervolgingen tegen de

(1) Vlaamsche Kronijk, bl. 733.

(2) Staatsarchief te Brugge, Reg. n° 27, f° 27 v.

(3) F^o 28.

(4) F^o 29 v. (8 oogst).

(1) F^o 43.

(2) F^o 51 v. (9 november 1590).

(3) F^o 52.

(4) Staatsarchief te Gent, briefwisseling v. d. Raad van Vlaanderen (3 januari 1593).

(5) Staatsarchief te Brugge Reg. n° 27, f° 122. Zie ook het Resolutiënboek der schepenen van Brugge, 30 januari 1593.

overtreders van het plakkaat. Alleen dit tweede punt werd hun toegestaan¹. Belangrijk is het verslag der vergadering der wethouders van het Vrije, van 22 juli 1594, waar de twee burgemeesters en de pensionaris verslag gaven over de zending waarmede zij, samen met eenen schepen en den pensionaris der stad Brugge, bij den Algemeenen Landvoogd gelast waren geweest. Den landsman in een open kwartier gevestigd, van natuurlijke beschuttingen, zooals eene rivier, beroofd, was het volstrekt onmogelijk den vijand brandschatting te weigeren. Zelfs was de hulp van het oorlogsvolk te zijner verdediging niet toereikende: «superintendent» Rivas met al de mannen die hij in het kwartier van Brugge en in andere gewesten van Vlaanderen had kunnen vergaderen, was door een deel van de gewone Oostendsche bezetting tot aftocht gedwongen geweest. Zoo men het plakkaat uitvoerde, zouden de landslieden de streek moeten verlaten. Men had dus aan Zijne Hoogheid uitstel gevraagd van de afkondiging en uitvoering van reeds vermeld plakkaat nopens de brandschattingen, in afwachting dat de stad Oostende, die de oorzaak was van dien ongelukkigen toestand, zou bemachtigd worden of dat andere beschermingsmiddelen zouden worden aangewend². Men bekwam toch eindelijk eene stilzwijgende goedkeuring vanwege de regeering.

Meldenswaardig is het feit dat de instelling der brandschatting in Vlaanderen onder de staatkundige lichamen der Vereenigde Provinciën een verschil van gedachten teweegbracht. Door den tegenstand der Staten van Zeeland³, volgens dewelke de «contributie» den vijand veel minder schade kon berokkenen dan de daarmede afgekochte uitloopen op zijn grondgebied, ja zelfs de Vlaamsche uitgewekenen naar hun, veiliger geworden vaderland zou doen terugkeeren, tot het groot nadeel der provincie Zeeland⁴, werden, gedurende eenigen

tijd ten minste, de «sauvegarden» gestaakt. Inderdaad den 25 april 1591 ontving de vergadering der Staten van Zeeland brieven uit Oostende, waar er in te lezen stond dat de brandschatting in het Vrije en in andere gewesten opgezegd was geworden¹. Niettemin bleef de gouverneur dier stad brandschatting ontvangen voor eigen voordeel². De Staten van Zeeland, dit vernomen hebbende, besloten aanstonds het crediet van dien gouverneur door alle mogelijke middelen te trachten te krenken en hem in zijn werk te hinderen. De Staten-Generaal en de Raad van Staat zouden verzocht worden gouverneur Norrits te bevelen de vijandelikheden streng voort te zetten, de versterking van Oostende en de zoogezegde onvoldoende bezoldiging van den gouverneur en andere ambtenaren in acht te nemen: in die stad werd er toch voor een vendel meer als er daar werkelijk lag, betaald (15 juli 1591)³. Doch vijf maanden later werd het vraagpunt door de Generale Staten en den Raad van Staat nogmaals opgeworpen⁴. Dezen keer (in december 1591) stemden de Staten van Zeeland er in toe, op voorwaarde onder andere dat de opbrengst tot niets anders dan tot betaling der versterkingswerken en andere lasten in Vlaanderen zou gebruikt worden; dat de oorlogsschatting zou ophouden, indien men bevond dat zij voor het land niet voordeelig was; was zij het toch, dat men ze zoo hoog mogelijk zou stellen⁵; het bestuur dier penningen moest aan de Staten van Zeeland toevertrouwd worden, die rekening zouden moeten doen⁶. Verscheidene jaren later vroeg de Staatsraad dat de ontvangers der «contributiën» in Vlaanderen afrekening zouden doen bij gezeiden raad, dewelke aan dien van Zeeland afschrift der rekening regelmatig zou leveren⁷. Wat het gebruik van de opbrengst der brandschatting in Vlaanderen

(1) Ib. f° 191 v. Brief van den Algemeenen Landvoogd, 6 juli 1594, aan den Raad van Vlaanderen.

(2) F° 191 v. — Zie ook f° 121 v. (16 maart 1595). In hetzelfde jaar (1595) geeft de Raad van Vlaanderen een gunstig «avis» aan een verzoekschrift van Robrecht Zoete, die door onweerstaanbare macht gedwongen was geweest den vijand het bedrag te leveren der belastingen van Gheluwe (Briefwisseling van den Raad van Vlaanderen).

(3) Notulen, 1591, bl. 7, 8, 10, 21, 25, 28, 83.

(4) Notulen, 1591, 12 januari (bl. 21). Onze provincie zal *declinieren*, de vijand zal *prosperieren* en onze middelen zullen bijgevolg *faillieren*, zegt de tekst.

(1) Notulen, 1591, bl. 76. Tevens vroegen de Staten van Zeeland zich af of het niet voordeelig ware de sauvegarden in voege te brengen in de gewesten «opwaerts van Oostende» gelegen, namelijk in Veurne-Ambacht, Bergen-Ambacht, verder gelegen, ook in het Land van Waes, waar de landen in vollen bloei waren, «zulcx dat daer zoo geen verloop van het volck van «dese landen te bevreesen is» (bl. 84). — *Nederlandtsche Placcaetboek*, I, bl. 150.

(2) Men vertelde dat gouverneur Norrits zich door geschenken van deze zijde liet overhalen om paspoorten te verleen (Notulen, 1591, bl. 21).

(3) Notulen, 1591, bl. 135. Zie ook (2 oogst), bl. 157.

(4) September 1591 (Notulen, 1591, bl. 190, 193. Zie ook bl. 181 (october)).

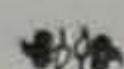
(5) 21 oktober 1591 (Notulen, 1591, bl. 198). Zie ook bl. 266.

(6) «Dat niemandt oorsake en hebbe derwaerts te vertrecken» (bl. 297-299).

(7) Notulen, 1598, bl. 29 (12 januari).

aangaat, de Staten van Zeeland stelden, in hunne vergadering van 24 juli 1592, voor, daarmede de bezoldiging van den gouverneur van Oostende te vermeerderen¹.

Het schijnt dat het uitdrukkelijk als eene proef was dat gezeide Staten het hernemen hadden goedgekeurd dier brandschatting, dewelke alleenlijk op hen toepasselijk was die tot dan toe in Vlaanderen op het plat land standvastig gewoond hadden, en niet op de burgers der vijandelijke steden. De ontvangers — dewelke door de Staten van Zeeland moesten benoemd of goedgekeurd worden — mochten geene onderhandeling sluiten met dorpen of met kwartieren zonder hunne toestemming².

De gouverneur van Oostende, met of zonder die goedkeuring, poogde de oorlogsschatting ook buiten het kwartier van Oostende en Brugge in te voeren. In den loop van het jaar 1593, na eenen rooftocht in Veurne-Ambacht, schreef hij aan den magistraat dier kasteelnij, dat het hem leed was dergelijke vijandelijkheden ten opzichte zijner vrienden te bedrijven: doch wilde men aan zulke en aan nog ergere vijandelijkheden ontsnappen, zulks lag in de macht der schepenen; de betaling eener geringe brandschatting zou daartoe voldoende wezen. Dit schrijven bleef onbeantwoord, vertellen de jaarboeken van Veurne en Veurne-Ambacht³, er bij voegende dat alleen de vrees dat de vijand geheel West-Vlaanderen tot zijnen schatplichtige zou hebben gemaakt, de wethouders wederhield, eene brandschatting te betalen die hun minder zou kosten dan het onderhoud van sterkten en wachten. Augustijn Van Hermelghem verhaalt dat die van Oostende brandschatting lichtten onder de muren van Iper⁴. Inderdaad, de baljuw der stad Nieupoort schreef dat in het Vrije en gedeeltelijk in de kasteelnij van Iper het plakkaat dat de betaling van brandschatting verbood, bijna doode letter bleef. Bij eenen boer van Thourout had men eenen hoop papieren bevonden,

zooals wissels en rollen van brandschatting van verscheidene dorpen, welke hij naar Oostende droeg of van daar bracht¹. Dus ook buiten het Vrije slaagde de vijand er in de inwoners van het plat land onder zijn juk te brengen. De Raad van Vlaanderen te Gent ontving in de maand april 1595 een schrijven vanwege zekeren Frans Roode, van Winnoksbergen; vaststellende dat verscheidene dorpen van den omtrek genoodzaakt waren den vijand brandschatting te betalen en dat de vrijbuiters van Oostende aanhoudend op het gebied des konings uitliepen². Uit brieven van Charles De Croy en van andere personen aan den Landvernemen wij, dat de Oostendsche vijand brandschatting ontving tot aan de Lei die Vlaanderen van de Rijselsche Kasteelnij scheidde. Daarom werd er bezetting gevraagd voor Meenen, Wervik, Waasten en Komen, om den vijand den doortocht der rivier te beletten³. Twee dagen nadien klaagden de Staten van Rijsel ook bij den Landvoogd, over dien toestand van zaken⁴.

Uitgekochte landslieden dienden den vijand als bespieders en gidsen. Andere stelden hunne visschersbooten op de rivieren en kanalen te zijnen dienste. Zoo verre wist hij zijn meesterschap te drijven dat hij de inwoners de betaling der landlasten verbood⁵. Van sommige boeren mocht men zeggen dat zij dubbele lasten betaalden. Van eenige dorpen op de boorden der Lei weigerde de vijand brandschatting te ontvangen, indien zij er niet in toestemden eene brug over die rivier te zijnen dienste te leggen. Overgrootte geldsommen persde hij alzoo het bevroese land af. De soldaten des konings gaven kwartier aan hunne gevangenen: hij niet⁶.

(1) Notulen, 1592, bl. 90.

(2) Notulen, 1592, bl. 23 (15 januari).

(3) III bl. 267.

(4) Nederlandsche Historie, uitgaven der Vlaamsche Biblioſilen, 3^e reeks, 10, II, bl. 233.

(1) Staatsarchief te Gent. Reg. n° 78 (a^o 1595).

(2) Staatsarchief te Gent. Briefwisseling van den Raad van Vlaanderen (brief van 24 april 1595).

(3) Brieven van 4 april, 27 en 29 mei 1591 (Bundels v. h. Rijksarchief). — In *Fragmenta* (n° 3, bl. 231-2) leest men eene klacht vanwege de Abdij van Wevelghem (21 juni 1591): « Signamment « par la perte d'une de leur ceuse près d'Armentières villaige de « Nyepkercke, laquelle auroit le XXIe de Juing dernier esté de « sont bruslée par ceulx d'Oostende... »

(4) Brief aan Ch. Delroy.

(5) Resolutiënboek van het Vrije, f° 215 v.

(6) Renon de France, II, bl. 222.

§ 4. *Droevige toestand van Landbouw en Handel.*

De gevolgen dier aanhoudende vijandelijkheden zijn licht te raden. Ontvolking op het plat land, verkwijning van handel en nijverheid, duurte, ja hongersnood in de steden, angst en onrust overal. Die bewijzen begeert, raadplege de oorkonden en de werken der kronijkschrijvers van dien tijd: zij loopen er van over.

Bijna geheel het West-Vrije, de kwartieren van Lisseweghe, van het Woutermans-ambacht, van Ghistel, Couckelaere en Zarren onder andere, lagen verwoest en verlaten. De baljuw van het Vrije verklaart in zijne rekeningen over het jaar 1584 en volgende, dat hij gedurende geheel dien tijd geene of slechts zeldzame gelegenheden gevonden heeft om zijn ambt in die plaatsen uit te oefenen, ten gevolge van dien toestand¹. Hetzelfde mocht men van het Noord-Vrije zeggen. Den 10 oogst 1584 beval de Landvoogd dat de wethouders van Oudenburg, Blankenberghe, Muide, Ardenburg, O. L. Vrouwekerk, Eecloo, Lembeke, Caprycke, Oostburg, Meunikenreede en Houcke vernieuwd zouden worden binnen de stad Brugge, alwaar die wethouders hunne bijeenkomsten hielden, daar zij onmachtig waren de onkosten te dragen eener wetsvernieuwing ter plaats zelve en met de gebruikelijke pleegvormen². Was er spraak van beden en bijgevolg van lasten, de Staten van Vlaanderen, « ghemerct de depopulatie van den lande », legden de lasten, niet op het land, maar op de koopmanschappen in Vlaanderen gevoerd³. De velden rondom Brugge liepen vol wilde verken⁴. In eenen brief gedagteekend den 10 juli 1587 en in Vlaanderen geschreven⁵, lezen wij: « unde hebbe « eer nijedt connen comen mijts heen groet perijckell « datter ijs tusschen Dijcxmude ende Brugge. » In de rekeningen der Proostdij van Sint-Donaas leest men dat de inkomsten dezer heerlijkheid sterk verminderd zijn, en zulks « midts de troublen ende « depopulatie, de ruyne van den lande⁶ ». Die der Duinen-Abdij, over het jaar 1588, leggende onvruchtbaarheid van zekere posten van ontvangst uit door uitdrukkingen zooals: « midts de inculture van den

« voorseiden lande — de insolventie ende inculture — fugie van den pachtere — (*de pachter*) « vertrocken zonder te weten waer hy es latite-rende⁷ ». De streek tusschen Damme en Diksmuide lag verlaten en verwilderd⁸. De kerken dienden tot schuil- en verblijfplaatsen ten behoeve der verschrikte inwoners en der soldaten⁹.

Veurne-Ambacht ook had veel van de vijanden en roovers te lijden, die het land kwamen verwoesten en zelfs de lieden 's nachts uit hun bed haalden en wegvoerden. Die schoone landstreek was zoo verwoest dat er te nauwer nood volk genoeg op bleef om het dertigste deel van hun land te « benoten »; waren de edellieden en het stadsvolk niet door armoede verplicht geweest in de kasteelnij te gaan wonen, nog lang ware de streek vaag gebleven. De schrijver der reeds meermalen aangehaalde Jaarboeken, de getuigenis der ouders van gedaagde personen inroepende, vertelt dat er toen vele boeren waren die de boonen in tweeën sneden en alleenlijk dat gedeelte plantten dat de schoot behelst, om de andere helft tot voedsel te benuttigen¹⁰. De wederstand viel des te moeilijker, omdat men het middel niet bezat de aankomst of nadering van den vijand of van den vrijbouter van de eene plaats naar de andere dadelijk over te seinen: immers de klokken der parochiekerken waren in de beroerten weggehaald geweest. De rekening van Veurne-Ambacht wettigt de bekrimping van ontvangsten der pacht van een stuk land met te zeggen dat « de landen « ter oirsake van den tyde, hebben ghelegghen « voghelweede ende onbedreven » — of « ledich « ende onghecultiveert es gheweest — luttel be- « woont ende ghecultiveert...¹¹ » De polders van den Grooten Hem bij Nieupoort bleven zeventien jaren onbebouwd, van 1583 tot 1599¹².

(1) Archief van het Groot Seminarie te Brugge.

(2) De Bonours, bl. 40. Rek. der S. Nikolaaskerk te Diksmuide.

(3) Zie *Fragmente*, 1891, bl. 180. — In mei 1593 vroeg zeker Jan Maennan, deurwaarder van den Raad van Vlaanderen, benoemd te Brugge, om reden der onveiligheid rondom Brugge, om gedurende een jaar te Gent te mogen zijn ambt uitoefenen met de andere deurwaarders van den Raad, (Briefwisseling van den Raad van Vlaanderen).

(4) III, bl. 212.

(5) Rek. 1586. Jaarboeken, III, bl. 241.

(6) Stuk van 1 april 1623 (Stadsarchief, Nieupoort): « Ghemerct « dat de voors. Polders den tyt van XVII jaeren als naemel. « van den jaere 1583 tot ende met 1599 beide inclusus vague ende « onghecultiveert ghelegghen hebben, sonder dat daervan de « verweerders eenighe vruchten ofte prouffijet gheniet hebben, « gheduerende nochtans welken tijt zij de voorseide rente van « drij hondert ponden parisis betaelt hebben ».

(7) Rijsarchief, reg. 13733, f° 1 v.; 13734, f° 1.

(8) « Il est estans aduerti que pour la pouverete et grande ruine « desd. lieux, estans la pluspart vagues et inhabitez a cause de « ces guerres intestines », bevel (kladder) van 10 oogst 1584 (naem van 't Rijsarchief.)

(9) Resolutieboek der stad Brugge (8 november 1584).

(10) Ibid., f° 224. — Van Meteren, f° 251 v.

(11) Staatsarchief van Londen (Lansdown).

(12) Staatsarchief te Brugge, reg. 11049.

Beteekenisvol mogen de maatregels heeten, ten jare 1595 genomen om zekere dorpen tusschen Diksmuide en Nieupoort, zooals Beerst, Eessen, Woumen en Merckem, weder te bevolken, en hierdoor — zoo hoopte men — de scheepvaart tusschen Diksmuide en Iper veiliger te maken. Bevel werd ook aan de landslieden gegeven hunne schuitjes en koggen zoo « afhandig » mogelijk te houden en de noodige middelen te gebruiken opdat de vijand zijne buitochten over den IJzer niet zou voortzetten¹. De gouverneurs van Diksmuide en Nieupoort en de kapitein van Leffinghe beloofden de landslieden die in deze parochiën zich zouden nederslaan door hunne soldaten te laten eerbiedigen². De schrijver der Jaarboeken van Veurne en Veurne-Ambacht, sprekende van het jaar 1598, zegt dat het land van het Vrije, dat veel langer dan Veurne-Ambacht onbebouwd had gelegen, toen ook begon bewoond te worden. De Oostendenaars lieten het volk aldaar verblijven, mits het de geeischte contributiën betaalde. De parochie Schoore en andere langst de IJser, waren reeds van volk voorzien. Doch daar de vijand « onder den schijn van inwoners dier parochiën » gemakkelijker in de kasteelnij geraakte, verbood het Hof de bewoning dier gemeenten³.

Ziedaar hoe de toestand was op het plat land. Hoe ging het in de steden?

Te Nieupoort, schreven de wethouders dier stad, waren handel en nijverheid deerlijk verminderd. Het voornaamste deel der bevolking — de arme visschers — moest zijn brood winnen op eene zee vol gevaren. In januari 1591 bekwam de stad opschorsing van rentenbetaling voor een jaar¹. Te Lombardside stond er noch kerk noch huis meer recht².

Wij zinspeelden daar zoo even op de visscherij. De oorlogsschepen der Hollanders en der Zeeuwen doorkruisten onophoudelijk de zee, van Nieupoort tot aan Kales, om de Vlaamsche visscherij te hinderen³. Maanden lang soms kwamen zij vóór de havens van Duinkerke en Nieupoort liggen om de uitzeiling der schepen te beletten. Ook waren de verzekeringspremiën voor de naar Spanje varende schepen 25 ten honderd gestegen. De visschers waagden het niet hunne schuiten ver van de kust te drijven en beperkten bijna geheel hunne vangst tot die van kleine visch⁴. De Duinkerksche kapers, van hunnen kant, lieten te dien tijde ook dikwijls van zich spreken: meer dan eens hadden hunne aanvallen op de Zeeuwsche schepen weerklank in de Vergaderingen der Staten van Zeeland⁵.

§ 5. Brugge met hongersnood bedreigd.

Voor al de stad Brugge leed van dien staat van zaken. Het Rijksarchief te Brussel bevat eene gansche reeks brieven¹, in dewelke de schepenen dier diep gevallen stad hunnen nood klagen bij den Landvoogd. Daar had zich de bevolking meermalen aan hongersnood te verwachten. Onder de onderrichtingen aan de afgeveerdigden der stad Brugge bij den Landvoogd², in oogst 1584 ge-

geven, lezen wij dat zij hem den armen en ellendigen staat moesten voor oogen leggen waartoe de stad gebracht was: gevolg der duurte van levensmiddelen, der besmettelijke ziekten en van andere kwalen, ongetwijfeld veroorzaakt door de vlucht binnen de muren der stad van eene menigte arme landslieden, verschrikt over de rooftochten en verwoestingen op het plat land door die van Oostende en Sluis gepleegd. De Brugsche afgeveerdigden moesten den Landvoogd verzoeken de

(1) Res. van het Schepencollegie van het Vrije, (Reg. 27, Staatsarchief te Brugge), f° 211 (18 maart 1595). Zie ook f°s 312, 313 v. en 315.

(2) Ib.

(3) Zie Resolutiënboek van het Vrije, 17 april en 17 juli 1598 (Reg. 28, Staatsarchief te Brugge).

(4) Zie onder andere die van 2 januari en 29 december 1584, 19 april 1586, door dewelke de stad Brugge verklaart in de onmogelijkheid te zijn de door den Landvoogd gevraagde bouwstoffen en andere voorwerpen te leveren; ook die van 24 januari en 14 maart 1585, van 19 april 1586 en 9 februari 1591. (*Papiers d'Etat et d'Audiences, lettres closes*).

(5) Ibid. gezeide maand.

(1) Brief uit Brussel, 24 januari 1591.

(2) Brief van 13 mei 1586.

(3) In de maand januari 1585 deed een *fliboot* of vlieschboot van Oostende jacht op een schip, dat uit Doveren was gevaren, en aan boord van hetwelk zich een afgezant van Alexander Farnees bevond. (*Corresp. du Card. De Granvelle*, XII, bl. 195-196).

(4) Vlaamsche Kronijk. bl. 712 en 798. Notulen der Staten van Zeeland, 1593 (bl. 115), 1594 (bl. 87), 1595 (bl. 178 en 179), 1598 (bl. 55, 56, 351). *Histoire de Dunkerque*, V. Derode, 1852, bl. 189.

(5) Notulen 1595, bl. 97; 1597, bl. 402 en 416.

eerste gelegenheid waar te nemen om die twee plaatsen, Oostende bijzonderlijk, te onderwerpen — het oogenblik was toen gunstig — ten einde de dijenopenstekingen en duizend andere gevaren te vermijden waarmede de bevolking 's lands bedreigd was en die den ganschen ondergang van het kwartier van Brugge en van het Vrije konden voor gevolg hebben. Weinige maanden later vroegen de schepenen derzelfde stad aan den Algemeenen Landvoogd, dat hij hen niet meer zou overlasten, ten aanzien der groote duurte van levensmiddelen in de stad *« fort pressée par les dictz lieux d'Oosthende et Escluse. »* De magistraat van het Vrije had geen aandeel in de lasten des lands, schreven zij, het land was geheel verwoest. Een ander maal lieten zij hem opmerken dat de volherding der inwoners in hunne getrouwheid aan den vorst twijfelachtig zou worden, indien de toestand voortduurde. Alle nijverheid was dood, omdat het geld ontbrak en de naburige havens gesloten waren. Reeds hadden verscheidene inwoners de stad verlaten en dit voorbeeld werd nog dagelijks gevolgd, zoodat vele huizen ledig stonden. Daarom baden de wethouders den Landvoogd, Oostende en Sluis aan te vallen, volgens zijne belofte. Zoo zulks niet gedaan werd vóór de aanstaande lente, stond de stad aan groote gevaren blootgesteld. Zij beloofden hem hunne medewerking en op deze der andere Leden, alsook van de stad Rijsel, Sint Omaers en van andere steden mocht hij insgelijks staat maken¹. Den 22 januari vroegen zij het vertrek van de compagnie van De la Motte, tot vermindering der lasten die op de stad wogen². Hetgeen tot de verergering van dergelijken toestand niet weinig bijdroeg, waren de aanvallen gepleegd op den toevoer van levensmiddelen en koopwaren, zoo te water als te lande. Reeds den 19 oktober 1584 schreef G. De Montmorency³ dat, wilde men den vijand beletten Brugges bevolking tot den hongersnood te brengen, men vaarten en wegen moest verzekeren. Men trachte, zegt hij, de Iperleet, tusschen Brugge, Nieupoort en Diksmuide vrij te houden. Te dien einde had men eene sterkte te Oudenburg gemaakt, toen voleind, alwaar kapitein Octavio lag met al zijn manschap en vijftien peerden van De la Motte's compagnie. Het was noodzakelijk een dertigtal mannen en twaalf peerden naar het kasteel van Ghistel te

zenden. De vijanden hadden de drie « overdragen » verbrand : men was voornemens er aanstonds twee te hermaken ; doch eene goede wacht was allernoodzakelijkst. Eindelijk vroeg Montmorency dat de Landvoogd aan de wethouders der steden Kortrijk, Iper en Diksmuide zou schrijven, opdat zij hem in den wederstand aan den vijand van Oostende zouden bijstaan, die in het kwartier zooveel kwaad verrichtte, bij alle gelegenheden de toevoeren van koopwaren of « convooien » afwierp en geheel de streek onder zijn bedwang hield. Menigmaal⁴ werd het « convooi » van Diksmuide naar Brugge en andersom door de vrijbuiters van Oostende aangevallen : zij roofden de goederen en leidden de kooplieden gevangen mede, hetgeen niet zelden met baldadigheden gepaard ging. In de maand november 1590 wierpen zij den toevoer van Rijsel af. Het volgende jaar overweldigden zij het marktschip dat van Iper naar Diksmuide voer⁵. Men was verplicht de toevoeren door eene soldatenwacht te laten vergezellen : een maatregel die den vijand niet altijd tegenhield. In juli 1592 immers eischten de kooplieden eene ruiterswacht voor hunne convooien⁶. Wij hebben gesproken van den doortocht der schepen op de Iperleet tusschen Nieupoort en Brugge en van 's vijands inzichten dienaangaande. Alexander Farnes ontving den 8 november 1584 eene afveerdiging van Brugge, gekomen om hem voor 't gevaar al dezen kant te waarschuwen. Hij beloofde oorlogsvolk te zenden om de scheepvaart tusschen beide steden te bevrijden en de rooftochten van den vijand van Oostende en Sluis te beletten⁷. Den 16 juni 1587 schreef Montmorency aan den Algemeenen Landvoogd dat een groot getal schepen met graan geladen te Nieuwendamme lagen en zonder geleide naar Brugge niet varen dorsten. Er was, voegde hij er bij, veel krijgsvolk te Oostende en, viel het die schepen aan, het was genoeg om eenen hongersnood teweeg te brengen. De bezetting van Oudenburg, die op den oever der Iperleet geplaatst was, moest diensvolgens versterkt worden. In de maand maart 1591 poogde de vijand het gebruik van gezeide rivier te Nieuwendamme op verscheidene plaatsen bij middel van steenen

(1) Ibid. Brief van 26 december 1584.

(2) Ibid.

(3) Rijksarchief, zelfde fonds.

(4) Onder andere : in december 1584, juli 1585, juni 1587, april 1588, januari 1589, november 1590, juli 1592. (Zie de bekende eventijlige kronijken).

(5) Zelfde bemerking als bij voorgaande aantekening.

(6) Vlaamsche kronijk, bl. 751.

(7) Resolutieboek der stad Brugge.

en andere bouwstoffen te belemmeren¹. Er was dus geene veiligheid meer tenzij binnen de muren der versterkte plaatsen. De steden waren gevangenissen, verhaalt Renon de France; men kon van de eene naar de andere niet trekken zonder gewapend geleide².

Welhaast stond de hongersnood voor de deur. De stad Brugge was genoodzaakt zekeren voorraad koorn in Henegouw en Atrecht op te doen, om in de behoeften der bevolking te voorzien³. De terwe gold in 1584, 104 £ parisis de rasier of 65 fransche ponden⁴. Den 12 mei 1586 vragen de schepenen van Brugge aan den Landvoogd dat het voor hen bestemd koorn vrijelijk door alle steden zou mogen gevoerd worden. Wij zullen onbekwaam zijn, voegen zij er bij, het gemeene volk tegen te houden indien het zijne woede wil uitwerken. De vijand verlangt naar den hongersnood binnen onze muren⁵. Een paar weken nadien laten zij den Landvoogd weten dat het gevaar altijd nakender wordt en verzoeken hem die van Dowai, Bethune en Gent — verder van den vijand verwijderd — graan naar hunne stad te doen zenden aan den aldaar heerschenden prijs⁶. Van zijnen kant schreef Valentin De Pardieu aan den Algemeenen Landvoogd opdat hij iemand naar Atrecht, Henegouw en Dowai zenden zou om graan te koopen en hij het vrijelijk naar Brugge zou laten komen.

(1) De Vlaamsche Kronijk zegt (bl. 738): « ten selven tyde hebben « die van Oostende vervult in drie plaetsen de vaert van Nieupoort « treckende naer Brugghe, worpende daerinne huusen ende andre « materialen, dewelcke daer omtrent stonden... » Zie ook den brief (Rijksarchief, gemeld fonds) van kapitein Simeon aan den Landvoogd, 28 maart.

(2) Op. cit., III bl. 226.

(3) Het resolutiënboek van Brugge vermeldt meermalen eenen koop van graan voor rekening der Stad. 1585: Afveerdiging om koorn te koopen in Artesie. 1586 (f° 4v^o, 8, 15v^o): verscheidene koopen, te Douai en te Duinkerke, o. a. 1587, f° 22. 1588: 1000 razieren worden te Doornik gekocht. 1595, f° 162, 1596, f° 207. — In 1586 (f° 4) wordt er verboden wit brood te bakken, om de duurte van het graan. Den 15 november 1594 nam men besluit dezen die in de stad graan brachten van over zee met wijn te beschenken. De terwe goldt toen 4 guldens de maat. De beste gold 18 guldens en 5 st. de maat. De oude rogge gold 13 1/2 guldens den heet.

(4) *Biekerf*, 2e reeks, bl. 48, (te Belle).

(5) « Suppliantz très-humblement que icelle (*Son Altesse*) soit « servie de prendre les devoirs pour agréables et croire en « conformité de plusieurs noz précédentes que sommes au bout « et craignons que la commun peuple pressé par la famine n'oublie « son devoir qui est le plus grand danger que voyons et sans « apparent remède, par ce que les rivières secourantz ceste ville « devant six semaines seront non navigables par la saicheresse ». Brief der wet van Brugge aan den Landvoogd, 12 mei 1586 (Rijksarchief, *liasse* n° 250).

(6) Rijksarchief, gemeld fonds (31 mei 1586).

« Aultrement », zegt hij, « je tiens la ville pour « perdue¹ ». In denzelfden zin schrijft Montmorency. Hij vreest eene beroerte onder het volk. De vijanden rooven al wat er naar Brugge wordt gevoerd. Hoe meer men er ter dood brengt, hoe meer er terugkomen². Noch te lande noch te water genaakbaar geworden, mag men zeggen, had er de stad Brugge vooral belang bij de bescherming te verzekeren van den toevoer van levensmiddelen door gewapende geleiden, deels op hare eigene kosten. In de maand oktober 1590, op het verzoek dier stad, beval Alexander van Parma aan de stad Gent elke week, zooals zij overigens beloofd had, een convooi naar Brugge en 's anderdaags terug naar Gent te doen voeren, en aan de stad Iper, de inwoners van Brugge bij te staan, met het convooi van Kortrijk tot aan laatstgenoemde stad te doen begeleiden, den dienst daartoe benuttigende der bezettingen van Roeselare en Handzame. Zij moesten ook, samen met de stad Brugge, de begeleiding bezorgen van één convooi te maand, over water, van Nieupoort naar Brugge. Voor eene overeenkomst met den vijand viel er dus, in het belang der zoo beproefde gemeente, niet achteruit te wijken. Ook, daar men te Vlissingen nopens het varen van eenige schepen naar de haven van Sluis bezwaar maakte, besloten burgemeesters en schepenen van Brugge aan de regeering de toelating te vragen, dat de koopwaren al Oostende naar hunne stad mochten komen, tegen betaling van een licentrecht³. Zij bekwamen paspoortbrieven⁴ voor hunnen pensionaris om in Holland en Zeeland pogingen te gaan aanwenden tot het bekomen van het vervoer van koopwaren door de haven van Sluis naar het Westkwartier en Rijsel, alsook « omme te moghen bevryden « t passage van der Lieve, Yperleed ende wech « van Ryssel ». Den 21 oktober 1591 werd tusschen de Admiraliteit te Middelburg en den magistraat van Brugge eene overeenkomst getroffen aangaande de haven van Sluis⁵.

In den loop van het jaar 1591 waren de kooplieden verplicht in onderhandeling te treden met den gouverneur van Oostende en de vrijheid van doorvaart over de Iperleed af te koopen. Twee maanden reeds lagen er in die rivier, in de nabij-

(1) Ibid. Brief van 22 mei 1586.

(2) Brief van 2 november 1589, reeds vermeld.

(3) Besluit van 19 nov. 1590 (Resolutiënboek, Stadsarchief van Brugge).

(4) Ibid., f°s 102 en 103.

(5) Notulen der Staten van Zeeland, 1591, bl. 237, 240, 241.

heid van het fort Nieuwendamme, verscheidene geladen schepen en de kooplieden, voorziende dat zij op geen geleide rekenen mochten en dat hunne waren zouden bederven, verzochten dat de schepenen van Brugge eenen afgeveerdigen zonden — hetgeen zij ook bekwamen — bij den Gouverneur van Oostende om, tegen vergelding, vrijen doortocht op de rivier te bekomen. Montmorency drukte in een schrijven aan den Landvoogd de gedachte uit, dat het gebruik der rivier eene som van 200 gouden kronen zou kosten, voor dertig vaartuigen, met alle slach van koopwaren geladen, ter uitneming van oorlogsvoorraad¹. Dien ten gevolge werd de belemmerde vaart gezuiverd en de schepen trokken Bruggewaarts, onder een geleide van zes soldaten van Oostende en een gelijk getal van het land². Gouverneur Norrits was over de Staten ontevreden; hij had zelfs beweerd, van Elisabeth eenen wapenstilstand te zullen bekomen³. In de maand juni 1595 ontving hij van de Zeeuwsche Staten eenen brief, waarin men hem de vrijheid van handelsbetrekkingen verweet welke de kooplieden genoten tusschen Nieupoort en Brugge⁴. De wet dezer laatste stad verbood zonder geleide te reizen of goederen te verzenden. De belanghebbenden moesten twee schellingen en zes grooten op « elk honderd » betalen; voor de saaien betaalde men omtrent vier grooten. Jacobus Winckelman werd met het bestuur der convooien of geleiden gelast. Zoo de opbrengst dezer belasting te wenschen overliet, zou de stad Brugge het tekort aanvullen, (5 april 1593)⁵. Vijf weken later (12 mei) besloten de wethouders derzelfde stad de noodige toelating te vragen om een recht te heffen op de waren in- of uit de haven van Sluis gevoerd, ter bestrijding der onkosten van convooien. Andere malen ziet men Brugsche wethouders de noodige penningen voorschieten, vereischt voor de inrichting van een geleide⁶.

Luister hoe zij in het verslag van eene hunner

(1) Brief van Passchen 1591. — De Vlaamsche Kronijk zegt omtrent de 5 £ grooten voor elk geladen schip, voor gaan en keeren (bl. 740).

(2) Zelfde kronijk, t. a. p.

(3) Brief van G. De Montmorency, 28 maart 1591. — Van Meteren, f° 297.

(4) Notulen 1593 (22 juni), bl. 210-211.

(5) Gemeld resolutieboek.

(6) « Gheconsenteert d heer Jacques Winckelman te leenen vut « t stadsburze XXV £ gr. omme te doen doene voor d anstaende « Synex heiligh daghen een convoy up westen... » (Res. van 2 juni 1593). « Gheresolveert te leenen vuter stadsburze X £ g. « omme dese weke toecommende t hebben 11 convoyen, een up « Curtrycke ende een up Dixmuyde. » (25 sept. 1593).

zittingen verklaren: dat iedereen bekend staat met het groot verval en het te niet gaan van alle nering en koophandel binnen hunne stad, hetgeen haren ondergang voor gevolg heeft. Zulks is voornamelijk hier aan toe te wijten, zeggen zij, dat de stad zoodanig is ingesloten dat er niets noch in- noch uit kan gaan, tenzij onder de bescherming van een geleide¹. Daar niemand tot dan toe zich met het bestuur en de regeling der geleiden gelast had, besloten zij die taak zelven op te nemen en te zorgen dat er elke week een convooi beurtelings op het Westkwartier en op Kortrijk zou ingericht worden. De noodige penningen zou men vinden bij middel van een recht op de ingevoerde saaien en « fusteynen » (bombazijnen) en op alle andere waren die al het gat van Sluis in- of uitgevoerd werden, ten bedrage van het zesde der in voege zijnde « licenten ». Men koesterde de hoop, van die van Gent en van de inwoners der kwartieren door welke de convooien trekken moesten, geldelijke medehulp te bekomen. Ook de afzonderlijk doch regelmatig naar het Westkwartier gevoerde wagens waren aan gezeid recht onderhevig. Twee jaren later, den 14 maart 1595, besloot men, gezien « t vercranken van alle neirynghen by « ghebreke van dien », aan de algemeene vergadering der gewezen burgemeesters en der notabelen en ambachtsdekenen voor te stellen, honderd voetknechten of soldaten in dienst te nemen voor de geleiden en de toelating te vragen om dezelve met het geld der bede te bezoldigen. Er werd nog besloten — een deel dier penningen daartoe gebruikende — het kort houtgewas te doen afkappen langs verscheidene gevaarlijke wegen om reiziger en koopman voor alle hinderlagen te bevrijden²: wij hebben in 1578 reeds zulkdanigen maatregel in de omstreken van Eerneghem zien gebruiken³. Geene hooge vruchten mocht men binnen de honderd roeden rondom de stad Brugge zaaien, insgelijks uit vrees voor hinderlagen. Den 19 oktober 1595 zonden de Brugsche schepenen Jacob Winckelman en meester Charles Breydele naar Zeeland, om te onderhandelen over de heropening der haven van Sluis dewelke, spijs de overeenkomst van oktober 1591, gesloten was geweest, ten gevolge van schade ten nadeele van kooplieden der afgescheiden provinciën gepleegd,

(1) Ib. 23 juli 1593.

(2) Zelfde Besluitenboek.

(3) Om dezelfde reden had een plakkaat van 12 september 1589 bevolen het kreupelhout langs de openbare wegen af te hakken.

schade aan dewelke de stad Brugge beweerde geen schuld te hebben¹. De zaak bleef een jaar slepen. Den 17 februari 1596, op verzoek van geheel het Collegie, stemde de Landvoogd er in toe dat de hooger genoemde afgeveerdigden naar de afgescheidene provinciën zouden terugkeeren om kost wat kost de opening dier haven te bekomen. Hunne eigene belangen inziende, zooals de lastigheid eener aanhoudende zeewacht, het gebrek aan oorlogsschepen, de practische onmogelijkheid alle zeerooven volstrekt te beteugelen, benevens het verlies van zekere inkomsten en profijten en de behoefte van Spaansche wolfe en Schotsche huiden², stemden de Staten in de heropening der haven van Sluis toe (october 1596)³.

Alle openbare feesten en vreugdebetoogingen zijn « om den benauwden tijd » of « tot dat de tijd betere » uitgesteld⁴. De wachters op den Halletoren moeten, zoodra zij vijanden omtrent de stad ontwaren, de stormklok luiden en de noodvlag — eene zwarte vlag met een geel burgondisch kruis er op — uitsteken.

Beter dan wij het zouden kunnen doen, beschrijft de volgende tekst den staat waarin de stad Brugge en de omstreken verkeerden. 't Is het antwoord welke de Staten van Vlaanderen, in den aanvang van het jaar 1599, geven op het verzoek van 's lands bestuur, eene bede te verlengen van 60,000 guldens te maand, om besteed te worden aan middelen van verdediging tegen de vrijbuiters: « 't zelve landt gheschaepen es te vallen in irrepabile ruine ende verderf... » 'twelk vooral het gevolg is van het uitloopen der « vrybuters ofte « lantloopers overal t voornoemde lant brand- « schattende ende gheweldeghende naer haerlieder « discretie, ende dat zelfs nyet crychsgheuwys, « maer vuyt haerlieder eyghen moetwillicheyd, « min noch meer dan voortyts ghedaen hebben

« de vermaerde roovers ende stratschenders...
« welcke vrybuters ende landtloopers men oock
« ziet daeghelicx zo te vermeerderen ende ver-
« menichvuldighen uut causen dat alle soorten van
« andere quaetdoenders hemlieden van alle zyden
« ende canten daerby van heure tot huere zijn
« voughende, dat te beduchten es dat zy heinde-
« lynch mochten groyen tot zulcken nombre ende
« machte dat zy teenegaeder huerlieder ghewelt
« ende vreetheyt onderworpen zo zy van alsnu
« zyn doende...¹ »

Dit was nog niet al. Men moet de kwellingen niet vergeten, veroorzaakt door eenen inwendigen vijand: het zoo dikwerf laattijdig betaald — en diensvolgens ook tuchteloos en roofzuchtig — leger, dat met de verdediging der streek gelast was.

Men klaagt, schreef R. De Meteren den 1 juni 1584 aan den Landvoogd, over het gedrag der soldaten liggende in het Brugsche Vrije, zooals te Ichteghem, Eerneghem, Wijnendale, Couckelare, ook nog van die te Ingelmunster, Rumbeke, Blankenberghe². Den 7 mei 1586 schreef de Algemeene Landvoogd aan de hoofden der bezetting der stad Nieupoort, om hun te verbieden de landslieden die binnen die stad, uit vrees voor vijanden en dieven, gevlucht waren, nog te beletten op hun land met kateel en vee terug te keeren, om den landbouw te hernemen: hetgeen het eenigste middel was, zeide de Landvoogd, om het land tot zijnen vroegeren staat terug te brengen³. Bij gebrek aan bezoldiging en regeltucht, waren vele soldaten van Oudenburg en Blankenberghe eerder tot de vlucht dan tot den aanval op den vijand genegen, zoo luidt een vertoogschrift der stad Brugge, van de maand october 1590⁴. In de maand maart of april van 't volgende jaar beliepen de schade en de dieften gepleegd door de soldaten rondom de stad Brugge tot 12000 guldens. Ja, de Duitschen en Ieren, in april 1591, waagden eenen aanslag op die stad⁵. Gedurig breken zij gebouwen en huizen af, vertoonen de schepenen van het Brugsche Vrije, « stellen zij de goede lieden op losgeld, berooven hen zelfs tot op het hemd, stelen en dooden het vee. Zij

(1) Notulen der Staten van Zeeland, 1595, bl. 276-8 (2-3 nov.) en 317 (24 november).

(2) Notulen 1596, b. 227 en 242.

(3) Zie Notulen 1596, b. 32, 57, 60, 215, 227, 238, 242, 255, 273, (5 october). Het akkoord staat f° 178 v. van gezeld Besluitenboek der Brugsche schepenen.

(4) Onder andere de maaltijd op Heilig-Bloeddag (1586) en deze der « vierschaar » (1587).

(1) « Secrete » resolutiebouck der stad Brugge, f° 234 v.

(2) Rijksarchief, Brieven van Staten. Zie ook een schrijven van 7 sept. 1587, nopens de bezetting van laatst genoemde plaats.

(3) Rijksarchief, liassen van Staatbrieven.

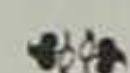
(4) Ib.

(5) Brief der Wethouders.

gaan te werk alsof zij onze ergste vijanden waren, ja, zij plegen grootere vijandelijkheden en brengen ons meer schade toe dan de tegenstrever zelf. Alzoo dreigen zij den eigenaar en den armen landsman het weinige te ontnemen dat hun nog overblijft ».

In juni 1593 werd er een verbod, den landsman

lastig te vallen, uitgevaardigd, en gericht tot de bevelhebbers en officieren van bijna alle de sterkten van Vlaanderen, o. a. van Meetkerke, Snaeskerke, Leffinghe, Stalhille, Nieuwendamme, Ysendijke, Oudenburg, Blankenberghe, St Philips en Nieuweghe¹.

§ 6. Middelen ter verwerping gebruikt. — Toeleggen op Oostende.

Maar werd er dan niets beproefd om onze streken uit dien droevigen toestand te helpen, zal de lezer vragen? Toch wel, nu en dan, zonder voldoende uitslag; er werd nog meer beloofd, doch zonder gevolg. Omtrent dien tijd was er spraak van eenige kleine schepen tegen den vijand te gebruiken. De Blankenberghearen boden hunne diensten aan te dien einde. Men zou den gouverneurs van Nieupoort en Duinkerke bevelen de schippers wel te behandelen zoo deze laatste in hunne havens kwamen, hen te herbergen en hunnen dienst bij gelegenheid te benuttigen. Die scheepkens — van twee voeten diepgang en ruim genoeg voor veertig personen — waren ten getalle van twee-en-twintig; zonder moeite kon men ze in zee steken en aan land brengen, namelijk op de eilanden Casant en andere van het Oost-Vrije². Wat er met dit ontwerp geschiedde, weten wij niet. Van in 1584 wordt de Landvoogd der Nederlanden als bestormd met smeekbrieven door dewelke men hem tot eene onderneming tegen de stad Oostende, het uitgangspunt der vijandelijkheden, poogde te overhalen. Daar hebben wij reeds een woord van gezegd. De schepenen van Brugge schrijven den 30 mei van dit jaar aan den Landvoogd om hulp tegen de garnizoenen van Oostende en Sluis: dat hij zijn leger te Eecloo of een deel er van gebruike, vragen zij, om met de Schotten die te Brugge liggen die steden te omsluiten (« les serrer et forrer »), of dat hij andere krachtdadige middelen in het werk stelle om aan hun gewest rust en veiligheid te verschaffen. Die garnizoenen hadden den vorigen nacht in de stad Blankenberghe, alsmede in de dorpen Heist en Wenduine brand gesticht. Op hunne aanvraag, had de Hertog van Aarschot er

in toegestemd zich nog eenige dagen te Brugge op te houden tot dat de Landvoogd eenig besluit zou genomen hebben opzichts Oostende en Sluis³. De stad, schreef De Meteren, was flauw versterkt er van weinig geschut voorzien. Hij stelde den Landvoogd voor eerst de Oude Stad te doen bemachtigen, wier bezit hem het gebied over de haven zou verzekeren; daarbij zou de Oude Kerk — een sterk gebouw — hem als verschansingswerk goed te pas komen. Alexander Farnees gaf voor antwoord dat hij bereid was de eerste gelegenheid te baat te nemen om de rust te herstellen. Dezelfde gevoelens liet hij aan de wet der stad Brugge kennen⁴. Van Farnees' vast besluit getuigt eene onderrichting door hem tot den heer De Haultepenne gericht, dien hij gelastte de wethouders van Brugge te raadplegen nopens hetgeen men tegen Oostende en Sluis zou kunnen doen, en over den toestand dezer twee plaatsen de noodige inlichtingen in te winnen⁵.

Den 4 juni maakt De Meteren de klachten bekend der hoofdmannen van het Brugsche Vrije nopens de stad Oostende, wier bezetting den inwoners het genot beneemt der weldaden van den vrede⁶. Jacob Marchant, schepen van het Vrije, die zoo men weet, alhoewel een aanhanger der opstandelingen, zijnen invloed had gebruikt ten gunste der verzoening, had door twee bespieders de stad doen verkennen, om het beste middel te weten tot eenen doelmatigen aanval. Uit een schrijven van Montmorency vernemen wij dat een bespieder zich bereid verklaard had Oostende in brand te steken⁶. In den loop der maand oogst 1584 zond de stad Brugge afgeveerdigden tot den

(1) Ibidem.

(2) Rijksarchief, meermaal gemeld fonds.

(3) Mei 1584.

(4) Zelfde fonds.

(5) Ibid.

(6) Zelfde fonds.

(1) Rijksarchief, gemeld fonds (2 mei 1591).

(2) Rijksarchief, Liassen der Statenpapieren, feb. 1584: « Mémoire à présenter de par Jehan De Brune (commis des impôts du Franc) par l'intermédiaire de Rijmersch. »

Algemeenen Landvoogd, om hem hare armoede te vertoonen, door den vijand van Oostende veroorzaakt, en hem te smeecken de stad Oostende te trachten aan zijn gezag te onderwerpen. Het antwoord des Landvoogds luidde dat zij op zijne belofte mochten staat maken¹. Bood er zich ooit eene allergunstigste gelegenheid daartoe, 't was in den loop van het jaar 1584 en in het begin van het volgende. Der Staten geldkas was uitgeput en de bezetting van Oostende, geene betaling krijsende, leverde zich aan allerlei buitensporigheden over, ten nadeele niet alleen van het plat land, maar ook van de burgers. Wij hebben gezien welke gewichtige rol die geldvraag tijdens de verzoening van het kwartier speelde. Daarom ried men Alexander Farnees aan deze gelegenheid te baat te nemen. In eenen belangwekkenden en — opzettelijk — geheimzinnigen brief², dien wij in een ander hoofdstuk ook te pas brengen, geschreven door *Jacob Marchant*, naar aanleiding der verklaringen van eenen persoon die te Oostende geweest was, lezen wij dat de bezetting eerder gezind was die plaats te verlaten dan ze te verdedigen. Tutelare, die aldaar bevel voerde, was uit Holland nog niet terug; men vermoedde dat men hem voor de plunderingen der soldaten aansprakelijk maakte. Van eenen anderen persoon, uit Vlissingen gekomen, vernam Montmorency³ dat men noch bij middel van ontleening noch anderszins geen geld voor de bezettingen van Oostende en Sluis krijgen kon. Den aard van den toestand inziende zou gouverneur Treslong zijn ontslag hebben genomen. Men verwachtte zich aan muiterij onder de soldaten van Oostende. Den 25 februari 1585 wordt er gemeld dat, bij gebrek aan betaling, de bezettingen dier twee steden weder oproerig werden. Te Sluis ging het zoo erg dat de soldaten hunnen kapitein en zijnen plaatsvervanger ontwapend hadden. Zoo de Staten van Zeeland hen in geen vier dagen voldeden, dreigden zij de stad te plunderen. Zelfs beweerde men dat zij 's konings troepen, indien zij voor de stadsmuren verschenen, niet beschieten zouden. Diergelijke geruchten liepen ook aangaande Oostende, alwaar Admiraal Treslong zich zonder geld niet dorst bevinden⁴.

Den 26 december 1584 waren de Bruggelingen op hun verzoek, met nieuwe klachten, teruggekeerd.

Ziehier hoe het kwam dat er aan de ontworpen onderneming tegen Oostende geen gevolg gegeven geweest was. Graaf van Mansfeld had bevel gekregen met een groot deel des legers naar Oostende te trekken. Deze riep Lamotte bij zich om over die zaak raad te slaan. « Maar ik zie nog niets daarvan komen, alhoewel Zijne Hoogheid al wat tot een beleg noodig is heeft doen bereiden, » schreef de Bisschop van Doornik aan den Kardinaal De Granvelle, den 30 oogst 1584¹. Inderdaad, ziende dat Mansfeld bezwaren maakte en oordeelende dat zulk eene onderneming zonder spoed en ijver tot geen zekeren uitslag kon leiden, misschien ook zijnen mislukten aanval van juli 1583 indachtig, veranderde Farnees van plan en richtte hij zijne troepen naar de stad Vilvoorde die zich na eenige dagen overgaf². Slechts het volgende jaar, den 30 maart, werd eene ernstige poging tegen Oostende aangewend. La Motte, een uitmuntend veldoverste, aan het hoofd van eenige compagniën Italiaansche soldaten van Camillus Capisucchi en der Waalsche bezettingen van Lodewijk Van Montmorency, kwam Oostende onverwachts aanvallen, al de zijde der Oude Stad³. 't Is daar, zegt een schrijver, dat de Oude Kerk stond, een verheven gebouw, vanwaar men de stad in alle richtingen beschieten kon⁴. Vier uren lang was hij meester van dit gedeelte der stad en wellicht had hij er in geslaagd de Nieuwe Stad te overweldigen, ware 't niet geweest van den roofzucht zijner soldaten. Immers, gezonden om de kanonstukken aan te brengen, liep zijn krijgsvolk uiteen om roof te doen en van eenen anderen kant gingen eenige bevelhebbers de hun opgelegde bevelen te buiten, hetgeen den aanval op de plundersaars door inwoners en bezettingen vergemakkelijkte. Vruchteloos bleven La Motte's pogingen om zijne mannen bijeen te vergaderen en den strijd te herstellen. Hij moest wijken, erg gekwetst, met een verlies van verscheidene officieren en twee Italiaansche vendeldragers met hunne vendels. La Motte, die reeds vroeger de stad goed bespied had, zei achterna dat Oostende bekwaam was de slachtoffering van een derde der soldaten van Europa te eischen en dat zijne vestingen zooveel kanon-

(1) Ibid.

(2) Juni 1584.

(3) Brief aan den Landvoogd, 6 oogst 1584.

(4) Brief van G. De Montmorency (Rijksarchief.)

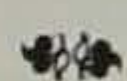
(1) *Corresp. du Cardinal De Granvelle*, XI b. 161.

(2) *Ib.*, bl. 300. Brief van den Prins van Parma, 15 Sept. 1584.

(3) 't Is zonder twijfel te dier gelegenheid dat het schepencollegie van het Vrije van Brugge de plattegronden deed teekenen van Oostende en Sluis, door schilder P. Claeys om den Heer Van der Mote besteld te worden. (*Rek. Vrije*, 1585-86, f° 58).

(4) Zie hooger bl. 148.

ballen en zooveel poeder zouden verslinden als tien duizend ovens en molens er in tien jaren zouden kunnen leveren. Zijne gedachte was dat men die stad slechts bij verraad en de spoedige benutting eener gunstige gelegenheid overmeesteren kon¹.

De toeleg op Oostende was dus mislukt. De wet van Brugge zond afgeveerdigden naar Alexander van Parma, om hem den toestand voor oogen te leggen waarin de stad verkeerde « *par la faulte advenue a Ostende* ». De Landvoogd antwoordde dat, ofschoon hij het middel niet bezat om, volgens hun verlangen, Oostende te belegeren, hij er nochtans in toestemde eenige sterkten of forten te laten oprichten. Zeker. De Werp gelastte hij met die taak: iets waar wij verder op terugkeeren². Zestien jaren later zou men nog zoo verre zijn als in 1585. In het jaar 1586 was er weder spraak van eenen aanval op Oostende. Lamotte richtte tot den Prins van Parma een belangvol verzoeg, over de wijze op dewelke de zoo noodzakelijke belegering dier sterk geduchte plaats diende ondernomen te worden. De vijand verstaat beter dan ooit de belangrijkheid der stad welke hij in zijn bezit heeft, schreef hij, om den oorlog in Vlaanderen voort te zetten, ten groote nadeele des konings, en om van de gunstige gelegenheden welke zich vroeg of laat kunnen aanbieden, een goed gebruik te kunnen maken. Na een denkbeeld te hebben gegeven van de ligging en sterkte der plaats en gevraagd te hebben dat men hem kapitein Propericozende om methem raad te houden, smeekt Lamotte den Landvoogd de handen aan 't werk te slaan en een beleg te ondernemen dat het gebouw zijner werken zal bekronen, zoo in de oogen van God als van de menschen, zijne faam en zijnen roem bewaren en vermeerderen en het land rijkdom en rust verschaffen, dewelke hem (Alexander) in zijne verdere ondernemingen zullen dienstig wezen... Wat hemzelven betreft, hij was tot de onderneming bereid, en zulks tot den dood toe³. Te Oostende verwachtte men eenen aanval, want er werd neerstig gewrocht aan de versterkingen, voornaamlijk aan deze van den zeekant en der Oude Stad⁴. Een aanzienlijk getal voet- en vier compagniën peerdenvolk moest derwaarts gezon-

den worden. De geuzen van Oostende lieten hooren dat zij de haven van Nieupoort zouden doortrekken en in de kasteelnij van Veurne alles gaan vernielen wat zij zouden tegenkomen¹.

Daarom verzocht Lamotte dat men uit Duinkerke twee wel uitgeruste vaartuigen binnen het kanaal van Nieupoort zou zenden en vroeg hij peerdenvolk om alle oogenblikken den vijand op het lijf te kunnen vallen. Van zijnen kant zond het Vrije twee schepenen naar Brussel om den hertog van Parma hunne deelneming in zijne droefheid over den dood zijns vaders te betuigen en hem tevens de bemachtiging van Oostende en Sluis aan te bevelen². In den loop van de maand juni 1587 kwam Lamotte met drie compagniën voetvolk en drie dubbel kanons vóór Oostende liggen. Geschut werd er van Antwerpen langs Gent en Brugge derwaarts gevoerd. Die van Oostende doorstaken eenen dijk, waardoor de geheele zuidzijde onder water kwam. Vóór de haven lagen ongeveer achttien oorlogsschepen, zoo Engelsche als andere. De Landvoogd gaf bevel weg te trekken... en de onderneming viel in 't water³. Ondertusschen kwijnde het land altijd voort. Den 6 juli 1587 beveelt Montmorency aan Alexander Farnees eenen officier aan die de eerste Oostende was gaan verkennen en zelfs den bevelhebber dier stad gedood had⁴. Deze aanbeveling bleef zonder gevolg.

Den 21 april 1588 leverde het gehucht — zoo het die naam nog verdiende — van 's heer Woutermanssluis, daar waar eenige jaren later het vermaard Sint-Albertusfort zou opgericht worden, het schouwspel eener ongemeene en eigenaardige bedrijvigheid op. Verscheidene vendelen soldaten — Engelsche en inlandsche — stonden al weerskanten eener plaats geschaard, waar de kleuren van banieren en prachtige tenten afwisselden met de groene en witte tinten der duinen. Wat was er dien dag op handen? Was het oogenblik gekomen misschien dat er aan de vijandelikheden een einde zou gemaakt worden? Er schemerde inderdaad eene straal van hoop op vrede en rust, dit jaar, doch eilaas! niet om lang te duren. Wij bedoelen de onderhandelingen tusschen Spanje en Engeland nopens den vrede, onderhandelingen die, in 1587 aangevangen, de Vereenigde Provinciën vrij

(1) C. de Bonours, bl. 10.

(2) Kladde van 2 april 1585.

(3) 7 april 1586.

(4) Brief van Lamotte aan den Landvoogd (24 april 1586). Rijksarchief, liassen.

(1) Id. (26 april).

(2) Rek. van het Vrije, 1586-87, f° 29.

(3) Vlaamsche Kronijk, bl. 663.

(4) Rijksarchief, gemelde verzameling

ongerust maakten, doch noch vanwege Spanje, noch vanwege Engeland ernstig waren. Terwijl koningin Elisabeth aan Alexander Farnees nopens de voorgestelde onderhandelingen schreef, gaf zij Drake bevel al de schepen te vernielen welke hij te Cadix zou aantreffen. Voor deze vorstin was het te doen, haar rijk voor den aanval der Spaansche vloot, de « onoverwinbare vloot, » te behoeden; Philips II wilde een verbond beletten tusschen Frankrijk, de Duitsche protestanten en Engeland. Elisabeth vroeg ten gunste der Nederlanden de vrijheid van geweten welke zij hare eigene onderdanen ontzegde en de teruggaaf der geldvoorschotten door haar aan de opstandelingen gedaan. Philips eischte insgelijks zooveel en vroeg dat de koningin den katholieken godsdienst in Engeland zou herstellen. 't Is klaar te zien, zegt M. K. Piot, dat beide partijen elkander in slaap zochten te wiegen om intusschentijd de noodige maatregelen voor eenen uitersten strijd te nemen¹. Van weerskanten vond men al de mogelijke sluwheden uit eenen eindelooze diplomatie, waarin de keus eener bijeenkomstplaats geene onbeduidende rol speelde². Eindelijk den donderdag 21 april 1588, 's morgens om acht uren, kwamen de afgeveerdigden van beide zijden op de plaats ter bijeenkomst verkozen, te weten drie of vier boogschoten van de stad Oostende, dicht bij de Woutermanssluis³. Alexander Farnees was vergezeld, onder anderen, door graaf van Arenbergh, graaf van Egmont, Pevrenot, veldheer Richardot, voorzitter Richardot, Maes, Garnier. Rondom eene groote sierlijke tent, voor de bijeenkomst der afgeveerdigden van beide zijden bestemd, waren deze geschaard der Belgische en Engelsche afgeveerdigden, versierd met de wapens der natie aan dewelke zij behoorden. Verders al den kant der stad, stonden zeven vendels Engelsche voetknechten. Al de zijde van Nieupoort zag men Lamotte staan met een weinig aanzienlijker manschap⁴. De afgeveerdigden van Engeland waren Hendrik, graaf van Derby, ridder Georges, Willem Cobham, en Jacob Croft, benevens twee wetsgeleerden: Valentin Dale en John Roger. De bijeenkomst duurde tot den noon, doch zonder stelligen uitslag op te leveren. De besprekingen geëindigd zijnde, zette men zich aan eene rijk opgedischte tafel en aten en dronken op

elkanders gezondheid. Daarna nam men afscheid: de Engelschen trokken naar Oostende terug, terwijl Parma en zijn volk den weg van Oudenburg en Brugge insloegen.

De strooperijen door de soldaten van Oostende, spijs de engelsche beloften, intusschentijd bedreven, droegen ongetwijfeld bij tot het mislukken der onderhandelingen¹.

Wij hebben daar op de voorbereidsels tot eenen hevigen strijd gezinspeeld. Philips II immers koesterde sedert lang het voornemen Engeland aan te vallen en te veroveren. De herstelling van den vervolgden katholieken godsdienst in dit land, de versmachting van den door Elisabeth begunstigten opstand in de Nederlanden, de verzekering van Spanjes uitsluitende heerschappij op het zeeëng gebied en deszelfs overwegende macht in Europa, moesten de vruchten zijn dezer stoute onderneming. Daartoe deed hij te Lissabon eene schrikwekkende vloot gereed maken, « de onoverwinbare Armada » geheeten, geplaatst onder het bevel van hertog van Medina Sidonia — een man van groot aanzien, doch, zoo hij zelf bekende, voor het admiraalschap weinig aanleg hebbende — bestaande uit 120 schepen en 20 karveelschepen en bemand met ongeveer 30,000 matrozen en soldaten. Uit Sluis en Duinkerke kwamen zich verscheidene honderden oude *hurden*, *pleiten* en andere vaartuigen bij de vloot aansluiten. Van hunnen kant reedden de Engelschen een aanzienlijk getal lichte, wel gewapende oorlogsschepen uit, van 200 tot 300 ton, onder het bevel van ervaren zeelieden. Holland en Zeeland zonden 27 oorlogsschepen naar de Engelsche vloot, terwijl een veertigtal schepen van deze Staten de uitzeiling der Duinkerksche vaartuigen moesten beletten. Men weet wat er met de machtige Armada gebeurde: den 7 oogst, des nachts, na een langdurig gevecht, werd zij door de Engelsche, betrekkelijk zwakke vloot verslagen. De onbekwaamheid van 's konings raadslieden die, met het oog op de bemachting van Londen, eene onmiddellijke aanlanding op de Engelsche kust wilden doen, in plaats van volgens Parma's verstandigen raad, eerst eene Zeeuwsche haven in te nemen, waaruit men had kunnen naar buiten handelen; de ontoereikendheid van mondbehoefden en geschut²; de onkunde van den Spaanschen admiraal en van de

(1) Renon de France, III. *Introduction*.

(2) *Bulletin de la Commission Royale d'Histoire*, 2^e reeks, XII, en 3^e reeks, III.

(3) Volgens eenen Engelschen plattegrond.

(4) Strada, *De Bello Belgico* (uitgegeven in 1643-1648), II, bl. 526.

(1) Brief van Alexander Farnees, 3 oogst 1588. Rijksarchief, Reg. n° 396.

(2) Zie de studie van M. Froude in het *Longman's Magazine* (1895).

meeste zijner onderbevelhebbers, in verband met het uitblijven van Alexander Farnees; na den zeeslag, de onbekendheid der Spaansche zeelieden met de vaarwaters benoorden Schotland en Ierland, eindelijk nog het geweld der stormen: al die ongunstige omstandigheden werkten samen om eene onderneming, op dewelke zulke groote verwachtingen gevestigd waren, te eenen male te doen mislukken.

Den 5 november 1588 stemt het collegie van Burgemeester en Schepenen der stad Brugge toe in eene gevraagde bede van 190,000 guldens, zeggende onder anderen: « was goet ghevonden » omme het belech van der stede van Oosthende¹. Men zou dus Oostende belegeren... Den 7 april besluit het collegie eene algemeene processie te verzoeken om Gods zegen over die belangrijke onderneming te bekomen. Doch dit besluit werd niet uitgevoerd, « omme het non succes », zegt eene kantteekening².

Nochtans, wilde of kon men het niet beproeven, het beleg van Oostende te ondernemen, iets moest evenwel worden gedaan om 's vijands rooftochten en plunderingen zooveel mogelijk te hinderen en de verarmde landbouwers en bewoners van het plat land uit hunnen deernisweerdigen toestand te helpen. Eenige sterkten bestonden reeds die deze uitloopen moesten afweren, namelijk te Oudenburg, op den grond der Abdij³; te Snaeskerke, alwaar een klein fort, voor vijf en twintig of dertig man, was opgericht geweest, nadat die van Oostende den « overdracht » in brand hadden gestoken⁴, en te Blankenberghe. Die forten dagteekenden van het jaar 1584⁵.

Ook in Veurne-Ambacht, dat zoo dikwerf van de strooptochten der Oostendsche bezettingen en vrijbuiters te lijden had, had men tot dit middel zijnen toevlucht genomen. In 1584 reeds deden de

schepenen dier kasteelnij eene sterkte oprichten te Nieuwendamme, alwaar die van Oostende hunnen doortocht plachten te nemen, tot bewaring van Veurne-Ambacht, Nieupoort, Veurne, Diksmuide¹. Niet lang nadien werden verscheidene schanskens op den Veurne-Ambachtdijk, tot hetzelfde einde, gemaakt². Wij zien ten jare 1585 de schepenen der kasteelnijen van Veurne, Iper en die van Waasten en Belle de hoofden bijeen steken om raad te slaan nopens de middelen om den vijand eener doelmatigen wederstand te bieden. Men besloot met gemeene beurs twintig mannen te lichten om de wegen te doorwandelen door dewelke hij gewoonlijk zijnen doortocht nam, bijzonderlijk de kalsijde van Iper naar Waasten³. De strooptochten waren in 1586 geweldiger dan het vorige jaar. Gevolglijk werden twee sterkten opgericht op den Veurne-Ambachtschen Dijk, te Schoorebacke en Ter Vate, alsmede twee andere ter Steenstraete.

Langs de zeekust werd eene ruiterswacht geplaatst, dag en nacht, om het noodteeken te geven, zoodra zij eene vijandelijke aanlanding zou gewaar worden. Die zeewacht moest zoowel langst de haven van Nieupoort als op het « vloedmark » porteeren. Op het grondgebied van Oostduinkerke, ter Yde, werden een peerdestal en een wachthuis ten dienste der zeewacht gemaakt⁴. Eenigen tijd onderhield men in de haven van Nieupoort eene « waterschans » op schepen, die echter geene blijken gaf van groot nut om voort te duren. Later richtte men nog verscheidene andere sterkten tusschen Nieuwendamme en Nieupoort op: Burburg, Beckaf en Verloren Kost; te 's Gravenbrugge, bij 't Kwastraatken, ter Blauweterre, te Neeroverdrage en andere langs de Iperleet⁵. De wethouders van hetzelfde Ambacht deden ook de kerktorens versterken van Adinkerke en Wulpen en legden er wachten in, met last de inwoners voor alle nakende gevaren te waarschuwen, door het uitsteken van vuur. Aan de kerk van Oost-

(1) « Secrete Resolutiebouc », f° 47.

(2) f° 54.

(3) Gebouwd in 1584. Zie brief van George De Montmorency, 19 oktober 1584 (Rijksarchief.) *Histoire d'Oudenburg*, I, bl. 326.

(4) Brief van G. De Montmorency aan Farnees, 29 jan. 1585: « ... Au surplus ceulx d'Oosthende sont venus brusler ung *overdrack* qui les empeschoit, mais a present ij avons faict ung petit fort pour ij mettre vingt cinq ou trente hommes, lequel empesche « entièrement le chemin pour faire leurs courses... »

(5) October of november 1584: Punten door Brugge aan den Landvoogd voorgesteld: « Pareillement que outre les dictes « charges que ceulx de Bruges desboursent les deniers pour la « construction des trois forts sur la ville d'Oosthede n'ayant le « moyen prompt pour payer les anciennes rentes de la dicte « ville » (Rijksarchief.)

(1) Dit fort was door de Leden in 1579 reeds ontworpen geweest (Rek. Nieupoort, f° 40). Jaerboeken van Veurne en Veurne-Ambacht, III, bl. 233. — Stadsrekening Nieupoort, 1587, f° 30: « Andere vutgheven ende betalinghen ghedaen van costen ghe- « doecht ja t maken ende onderhouden van het fort van Nieuwen- « damme » (62 f. 8 s. p.)

(2) Jaerboeken, bl. 238.

(3) Ibidem.

(4) Ibid. bl. 240. — Rek. Veurne-Ambacht 1586, f° 36 v°: « Jan « Landtsorne ende andere jnsenen deser stede van Veurne van « op den XXVI^{en} hoymaendt XV^{en} LXXXVI « nachts de wachte « ghehouden t hebbene langhest den zecandt by t clooster van « den doynen jehens d jvasien van den vyandt VII f. III s. »

(5) Bl. 267.

duinkerke werd eene voorkerk gemaakt, voorzien van kribben en ruiven ten dienste van de peerden der wacht.

De onkosten dier sterkten of forten waren ten laste der kasteelnij en beliepen tot ongeveer 20,000 guldens. Na veel vragen en aandringen verkreeg zij later, ten jare 1604, van het Hof eene som van 5000 guldens, als schadevergoeding voor die onkosten. Nu en dan deed de hoogbaljuw de bosschen doorzoeken; al de kwaaddoeners die men op: ze mochten tot de bezetting van Oostende toebehooren of niet¹. In Veurne-Ambacht waren er zeven compagniën « Keurlingen, » achthonderd man uitmakende, dewelke zich te allen stonde gereed houden moesten, op het geluid der noodklok.

Den 22 september 1589 was er in den Brugschen schepenenraad spraak, eene sterkte te maken aan de kerk van Heist « ter exclusie van den viant » en tot bevrijding van den landsman². Doch hier en daar eene sterkte, zelfs op de wegen langs waar de geusche benden doorgaans het land kwamen bezoeken was niet voldoende, daar de vijand toch zijne plundering en brandschatting niet ophield. Men moest hem insluiten, een *blocus* van sterkten maken, rondom de stad, in afwachting dat men in staat zijn zou het beleg om zijne legerplaats te slaan.

Den 15 juli 1590 besloten de schepenen van het Brugsche Vrije den kapitein Balançon met eenige afgeveerdigden naar het Hof te zenden, om te verzoeken dat de penningen korten tijd te voren door de Vier Leden verleend, gebruikt zouden worden tot het oprichten der sterkten, bestemd om den vijand van Oostende in te sluiten, ingevolge de belofte van den Gouverneur-Generaal³. Nogmaals gelastte het bestuur van het Vrije van Brugge schilder Pieter Claeys eenige afteekeningen van den plattegrond van Oostende, naar de landkaart te maken⁴.

Toen de Oostendsche geuzen in oktober 1590, Oudenburg hadden overmeesterd, zoo wij hooger verhaald hebben, vreesde men grootelijks dat hij zijne macht op Brugge zou komen beproeven. Daarom schreven de wethouders dier stad dadelijk aan Mansfeld en Farnees om bijstand. Deze laatste

liet hooren dat het hem niet mogelijk was, tijdens den winter eenige onderneming tegen Oostende aan te gaan; nochtans wakkerde hij de wethouders aan tot geduld; zij zouden zien dat hij de handen aan het werk slaan zou (14 december). Op denzelfden dag berichtte hem Montmorency over de vergadering der Vier Leden, die het vraagpunt der forten rondom Oostende aan hunne dagorde gebracht hadden¹.

Van die inzichten verwittigd, schreef de Raad van Staat der Vereenigde-Provinciën aan Sidney, gouverneur van Vlissingen, en aan de Staten van Zeeland, dat de stad Oostende bedreigd was. Deze laatste verzochten Sidney zoohaast mogelijk twee compagniën van het hulpleger naar die stad te zenden (19 december 1590)².

In de vergadering der Staten te Gent (januari 1591) werd er vanwege den Landvoogd verklaard dat hij hoopte welhaast het land van de strooptochten van Oostende te verlossen en intusschentijd dezelve door eenen krachtdadigen weerstand te doen ophouden³. Weinige maanden later schreef Alexander Farnees aan de Vier Leden dat hij, tot uitvoering zijner besluiten ten opzichte der vijandelijke ondernemingen, aan kapitein Rivas bevel had gegeven, al de krijgslieden in één legerkorps te verzamelen en dit legerkorps zoo dicht mogelijk omtrent de stad Oostende te leiden, om bij alle gelegenheden gereed te staan. Diensvolgens verzocht hij de Leden van Vlaanderen hem wagens, takkebossen en werklieden te bezorgen, tot het oprichten van eenige sterkten. Terzelfdertijd beval hij goede wacht in al de dorpen te houden, en van de nadering des vijands aan Rivas kennis te geven⁴. Dezen laatste was het oppertoezicht en bevel toevertrouwd der troepen die rondom Oostende moesten vergaderd worden, om perk en paal te zetten aan de uitloopen en rooverijen welke het garnizoen dier plaats dagelijks deed ten platten lande⁵. Doch men versterkte alleenlijk Oudenburg, zegt Van Hermelghem.

De rekening van beden en subsidiën, over het jaar 1595⁶, vermeldt de volgende toen bestaande sterkten: Nieuwendamme, Leffinghe, Oudenburg, Snaeskerke, Blankenberghe, Meetkerke, Stalhille en St Philips. Leffinghe, Stalhille en Meetkerke

(1) Bl. 288.

(2) « Secrete Resolutiebouc van Burgmeesters ende Schepenen der stad Brugge » (1585-1607).

(3) Staatsarchief te Brugge, reg. n° 27, f° 27.

(4) Rekening van het Vrije, 1589-90, f° 67.

(1) Rijksarchief. Zie rek. Vrije, 1590-91, f° 168.

(2) Notulen, 1590, bl. 168.

(3) « Secrete Resolutiebouc » der Schepenen van Brugge, f° 81 v.

(4) 24 mei 1591 (Kladde).

(5) Ibid. Alexander Farnees aan Lamotte, 29 mei 1591.

(6) Rijksarchief, reg. n° 16122.

waren van jongere dagteekening. Doch slechts in het laatste jaar der zestiende eeuw ontving dit ontwerp zijne volle uitvoering, zooals wij verder zullen zien, dermate dat, met de reeds dieper in het land bestaande sterkten, eene dubbele reeks fortten het rooversnest Oostende omgordde. Intusschentijd, den 6 december 1593, besloten de wethouders van Brugge den Landvoogd te verzoeken in het kwartier van Ghistel een regiment voetvolk te zenden tot « verzeckerheyt » van Brugge en van het plat land¹.

Eenige maanden voor dat Alexander van Parma zijne inzichten nopens de ontworpen sterkten bij Oostende had kenbaar gemaakt, had hij Ant. De Bourgogne gelast te onderzoeken of men, bij middel van eenige schepen, den vijand niet beletten kon, volgens zijn gebruik, de haven van Nieupoort bij laag water door te trekken om in Veurne-Ambacht en verder buitochten te gaan plegen. Ant. De Bourgogne antwoordde hierop dat de vijand de haven doortrok op eene plaats waar het water bij hoog tij slechts eenen voet diep was, te weten van den laatsten duiker tot een valkschot verre zeewaarts, en dat bijgevolg geen schepen aldaar op anker konden liggen zonder gevaar te loopen met het hoog tij in zee gedreven te worden. Het openen der sluizen kon den vijand weinig hinderen, daar hij zijne doortochtplaats buiten het kanaal koos. Daarom stelde hij voor twee kleine geleischepen, van een klein falkonet² voorzien, welke men twee uren vóór het laag water en gedurende eene gelijke tijdruimte na den aanvang van den vloed op de bedoelde plaats zou laten liggen. Van 's konings oorlogsschepen lag er slechts één in de haven van Nieupoort, van 80 last en van omtrent eenen voet diepgang. De andere waren verkocht geweest³.

Hier openen wij eene korte-tusschenrede. Gelijk wij komen te doen zien, men sprak altijd van beleg, doch daar kwam niets van. Nog al aardig is het bij de schrijvers en in de oorkonden des tijds sporen te ontmoeten van menige hoop op dit eenig verlossingsmiddel, hoop wier trage vervulling menige menschen droevige bedenkingen op de ongelukken des tijds heeft moeten inboezemen. In de maand oogst 1584 stellen de steden Duinkerke, Veurne, Nieupoort en andere eenige punten van

bestuur aan den Algemeenen Landvoogd voor. Deze in een bijschrift (*apostille*) antwoordde dat, zoohaast men Oostende gewonnen zou hebben, er aan de haven van Nieupoort verbeteringen zouden toegebracht worden⁴. Eilaas! De Landvoogd zou reeds lang in de andere wereld wezen als men het beleg van Oostende ging beginnen! Zeker Mergaert, van Ichteghem, die met de Oostendsche Vrijbuiters medegeloopen had, werd den 5 december 1585 veroordeeld tot den dienst van graver, totdat de steden Oostende en Sluis onder de gehoorzaamheid des konings zouden gebracht worden⁵. Den 21 juni 1588 werd de pastorie van Heule aan zekeren priester gegeven, onder voorwaarde dat, zoo de stad Oostende vóór den 24 juni van het volgende jaar het gezag des konings erkende, hij die pastorie in persoon moest gaan bedienen⁶. De pacht der *Hem* aan den westkant der haven van Nieupoort⁷, zou maar ingaan « naer t overcommen van de stede van « Ostende... ende midts dat de stede van Ostende « noch niet ghereduceert en es, ontfien... niets », zegt de rekening van Nieupoort over 't jaar 1590. En in die van 1604 staat dezelfde tekst daar nog, met het verschil dat de pachter intusschentijd het tegenwoordige met het eeuwige had verwisseld en de stad met zijne weduwe te doen had!

Men begrijpt gemakkelijk hoe zeer dat gedurig beloven en besluiten zonder eenig doelmatig gevolg de bevolking ontmoedigde. In de vergadering der Staten gaven de vertegenwoordigers van het Vrije van Brugge — het kwartier dat meest van al beproefd werd — hunne misnoegdheid luidop te kennen, telkens eene bede of eene vernieuwing van bede werd gevraagd, en stelden zij de belegering van Oostende onder de voorwaarden hunner toestemming. In dit opzicht zijn de verslagen dezer vergaderingen waarlijk belangwekkend. Toen Alexander Farneses in 1592 de Staten van Vlaanderen raadpleegde nopens de middelen tot Vlaanderens welvaart noodig, was het antwoord der Bruggelingen: algemeene vrede, of minstens eene wapenschorsing en intusschentijd — daartoe boden zij eene som van 300,000 guldens aan — de

(1) « Secrete Resolutieboec ».

(2) Falkonet of veldslag, in 't fransch *Falconet* (ou *falconneau*); was de naam van de kleinste soort van het toenmalig veldgeschut.

(3) Brief van 21 februari 1591.

(4) Apostille van Z. H. « Son Altesse trouve icy bon... d'attendre la ville de Oostende redoyte, led. commis Smouck donnera ordre que soit remedié au port de Nieupoort, selon son instruction et concept. » *Liens de l'Audience*, août-sept. 1584 (n° 238).

(5) Baliererekening van het Brugache Vrije, n° 13733 (rijksarchief).

(6) *Fragmente*, april 1588, bl. 147.

(7) Zie hooger bl. 20.

reductie van Oostende en van de andere sterkten toen in de macht hunner vijanden¹.

Den 30 januari 1593 besloten de Staten van Vlaanderen den Kastelein van Gent, Augustijn Harrera, die naar Spanje trok, te verzoeken den koning de dringende noodzakelijkheid voor oogen te leggen van het ten onder brengen der « rebelle » steden in Vlaanderen: Hulst, Axele en voornaamlijk Oostende, en hem te dien einde een verhoog in het Spaansch in handen te geven. De Staten verklaarden zich bereid het onvoltooid kasteel van Gent op hunne kosten te doen voltrekken, zoo de koning er zich toe besloot hun verzoek nog gedurende het loopende jaar te bewerkstelligen. Voor de werken van gezeid kasteel zouden zij eene som van 50 of 60,000 guldens stemmen, boven de 300,000 guldens vroeger tot hetzelfde einde en onder dezelfde voorwaarde voorgesteld². Den kastelein zou men, in geval hij er in slaagde den vorst tot die onderneming te bewegen, eene « gratuiteyt » aanbieden³.

Den 8 oktober van hetzelfde jaar, drukten de Edelen en Notabelen van het Vrije de meening uit, dat eene voorgaande bede van 50,000 guldens te maand was gestemd geweest onder andere voorwaarden, dat men intusschen de stad Oostende, die de streek zooveel schade toebracht, onder 's konings gehoorzaamheid zou pogen te brengen: iets dat niet gedaan geweest was. Zij stemden evenwel in de gevraagde 60,000 guldens voor vier maanden toe, in de vaste hoop dat Zijne Hoogheid (de Algemeene Landvoogd) die onderneming ter eerste gelegenheid en zonder uitstel zou aangaan, en verzochten de schepenen van het Vrije bij alle mogelijke middelen aan te dringen opdat Oostende « by middele van fortificatie, pryse⁴ oft andere » onderworpen zou worden aan 's konings gebied⁵. De *Appendanten* en *Contribuanten* — zoo heette men de twee soorten van landelijke heerlijkheden die met de dorpen van het plat land het Vrije uitmaakten — spraken in denzelfden zin, « ghemerckt « dat zovele verscheede beloften van zyne Majesteit « totter reductie van der stede van Oostende ende « andere batelicke conditien besproken tot behouwe « van den lande en zyn vulcommen geweest⁶. »

Middelerwijl (september 1593) zond men naar Oostende — dat eenen aanval vreesde vanwege Mansfeld¹ — soldaten uit Zeeland, alsook Engelschen van Normandie. De gouverneur Edward Norrits, in het versterken der stad, doorstak onvoorzichtig eenen dijk — den Westdijk — in januari 1594, met het gevolg dat de zeewateren bij hoog tij de stad aanzienlijke schade toebrachten².

Den 14 maart wordt eene bede gevraagd, namens den koning, van 70,000 guldens te maand voor een jaar en eene andere, voor eenen keer, van 30,000 guldens, tot versterking der zeesteden en van het Sas van Gent. In de vergadering van het Vrije, van den 28 maart³, stelden de Edelen en Notabelen van het Vrije eene som voor van 60,000 guldens te maand, voor een half jaar, onder andere voorwaarden, dat men die penningen bijzonderlijk gebruikte tot betaling der soldaten, dewelke drie maanden ten achter was. Het tweede deel van 's konings voorstel begeerden zij niet te aanveerden, om reden van de groote lasten die op het land wogen en omdat gemelde werken « van outs » ten laste van den koning geweest zijn. Eerstgemelde bede stonden zij toe, in weerwil der groote armoede van 't land en « de cleene vruchten die zij « van de ghepasseerde ayde ghevoelt hebben », wat Oostende betreft. De *Appendanten* en *Contribuanten*, verklaarden redenen te hebben om het voorstel te weigeren, daar men de plechtige belofte meermalen gedaan, van Oostende aan te vallen, niet gehouden had⁴. Ziehier hoe deze laatste zich uitdrukten in eene vergadering van het jaar 1595⁵: « Recommanderende voorts mijn heeren van den « Collegie te voorderen by alle middelen de reductie van de stede van Oosthede, ten fyne dater « deure belet mogten worden de dagelicxsche « gewelden ende fortsen die de vyant up hemlieden « es ghebruuckende, jn welcken gevalle zy bereet « zouden weesen niet alleen te accorderen de « verzochte LXX^m g. ter maent, maer ooc meerder « somme als danof notoirelic dependerende de « dienst van zyne Majesteit ende conservatie van « den gheheelen lande van Vlaendren ». De afgeveerdigden van het plat land gaven lucht aan dezelfde wenschen.

In de maand september van hetzelfde jaar liep

(1) F^o 120 v.

(2) Staatsarchief van Brugge, reg. n° 641, f° 5.

(3) « In generalibus terminis » (in algemeene bewoordingen). Volgens besluit van 2 februari (zelfde register, f° 6 v.).

(4) Fransch woord (*prise*, bemachtiging).

(5) F^o 144 v. van het register n° 27, Staatsarchief Brugge.

(6) F^o 145.

(1) Notulen der Staten van Zeeland, 1593, bl. 192 (6 juni).

(2) Van Meteren, bl. 353. — Notulen der Staten van Zeeland, 1594, bl. 44-45.

(3) F^{os} 169, 170 v. en volg. (Reg. n° 27, Staatsarchief Brugge).

(4) F^o 170 v. Zie ook f° 196 v. (september 1594).

(5) F^o 215 v. (Reg. 27).

weder het gerucht dat Oostende zou belegerd worden. De schepenen der stad Brugge machtigden de burgemeesters, met de wethouders van het Vrije al de noodige besluiten te nemen aangaande « de reductie van Oostende ». Doch het jaar liep ten einde zonder dat men eenen stap gevorderd was. De bedde van 60,000 guldens te maand werd den 11 maart 1596 door de Staten van Vlaanderen voor een half jaar hernieuwd met de volgende aanbevelingen, dewelke den toestand onzer streken getrouw afschilderen: eerst en vooral de bemachtiging der stad Oostende, « houdende gheheel Vlaanderen in subiectie »; de aanstelling van eenen gouverneur van Vlaanderen; het gebruik van maatregels tegen de vermenigvuldiging van wulven in het land, tot schade van menschen en dieren; de herbevolking van het plat land over de Blankenbergische vaart en elders; eindelijk de regelmatige betaling der oorlogslieden. Kortom: bijna elk jaar bracht zijne beloften en zijne verwachtingen maar tevens ook zijne bittere teleurstellingen mede.

Alexander van Parma was ten jare 1592 overleden. Zijne eerste twee opvolgers, Mansfeld en Ernest van Oostenrijk, trokken het niet lang en Graaf van Fuentes nam de regeering gedurende eenen korten tijd waar, tot aan de aankomst van den nieuwen Algemeenen Landvoogd: Aartshertog Albertus (1596). Dezen echter was een verhevener titel beschoren.

Drie en veertig jaren waren verlopen sedert Karel V den keizerlijken en koninklijken scepter had nedergelegd. Nu was Philips II zelf, oud, afgeleefd en ziekelijk geworden. Al zijne plannen tegen Engeland en Frankrijk waren mislukt. De langdurigheid zijner regeering was niet toereikend geweest om de Nederlanders te bevredigen. Ook hij nu gevoelde de noodzakelijkheid, van de oppermacht der Nederlanden afstand te doen. In Philips oogen was het bezit der Nederlanden alleen in staat zijne vloten de vrijheid der zeevaart te verzekeren. Zoodanig echter was de schatkist uitgeput dat, had zelfs een verbond met Frankrijk hem toegelaten geheel zijne macht tegen de Vereenigde Provinciën bijeen te brengen, de voorzichtigheid hem aanriep eerst aan het heil van Spanje zelf te denken¹. Pas was de vrede met

Frankrijk geteekend (2 mei 1598) of het huwelijk werd aangekondigd van den Aartshertog Albertus met de *infante* of prinses Isabella-Clara-Eugenia, dochter des konings, welke met de oppermacht der Nederlanden bekleed was, opdat het volk de voor zijn geluk zoo noodige tegenwoordigheid des vorsten mocht genieten. Die overdracht van macht was erfachtig, doch onder de voorwaarde der echtelijke verbintenis met Albertus. Bij gebrek aan nakomelingschap, keerden de Nederlanden terug tot Spanje, met hetwelk onze provinciën door innige handelsbetrekkingen en een nauw bondgenootschap moesten vereenigd blijven.

De geschiedschrijvers zeggen dat Aartshertog Albertus pas was aangekomen, of de Staten van Vlaanderen smeekten hem uit al hunne krachten, de stad Oostende — de oorzaak van zooveel onrust en ramp — te belegeren. En werkelijk, men verwachtte zich binnen Oostende aan een beleg van in de maand april 1596 reeds, schijnt het. Prins Maurits beval immers, den 27 van gezeide maand, twee compagniën van het Zeeuwsche regiment derwaarts te zenden². Weinige dagen nadien, den 4 mei, schreven de Staten van Zeeland aan de Generale Staten dat eene belegering zeer waarschijnlijk was. Zij hadden naar Oostende geschut, bouwstoffen, werktuigen en levensmiddelen gezonden; doch er was meer manschap noodig. Wat de versterkingen aanging, de Prins had bevolen eerst en vooral eenen wal op te richten, vóór het inkomen der « havenen », ter bescherming der Oude Stad tegen het geschut dat de vijand in de westduinen mocht leggen. Andere werken waren ook noodig en voornamelijk goede contrescherpen buiten de stad, om « bequame saillien » te doen. Boven de 800 werklieden wrochten er dagelijks aan³. Den 6 mei, schreven die van Zeeland aan dezelfde Staten dat er te Oostende meer dan duizend man werkzaam waren, zonder de « mineurs », om de « saillien » te maken en eenige deelen der wallen ten dienste van het geschut te verhoogen en te verbreedden⁴. Te Brugge vernam men, in de eerste dagen van juni, het besluit van den nieuwen Landvoogd, Oostende te belegeren. Aanstonds werden twee vendels burgers gemonsterd om naar de forten te trekken⁵. Het scheelde niet veel of Prins

(1) Notulen 1596, b. 99.

(2) Notulen 1596, b. 152.

(3) Bl. 155-157.

(4) *Secrete Resolutieboek*, f° 183. — Brugge verzocht aanhoudend het beleg van Oostende, zegt de *Vlaamische Kronic*, sprekende van het jaar 1596 (bl. 103).

(1) *Resolutieboek*, f° 172 (12 september 1593).

(2) Kervyn, *Histoire de Flandre* VI, bl. 403.

Maurits zou, in geval van beleg, zelf de verdediging gaan waarnemen. De Staten van Zeeland schreven aan de Generale Staten dat hunne pogingen om hem van dit besluit te doen afzien vruchteloos waren¹. Op 23 oogst 1596 vermeldt de griffier van Brugge eene ontleening aangegaan door de stad bij kooplieden en poorters, voor de onderneming op Oostende. Jan De Mateur en Frans De la Torre waren gelast geweest penningen te gaan ontleenen te Antwerpen tot hetzelfde einde. Doch, verhaalt Leclère, Aartshertog Aalbrecht had nauwelijks kennis gekregen van Oostendes kloeke vestingen en deszelfs gemak van betrekkingen met de zee, of hij oordeelde dat die stad onneembaar was. Ook in eene kantteekening van het Besluitenboek der Brugsche wethouders, aangaande de straks vermelde leening, leest men dat er aan dezelve geen gevolg zal gegeven worden². Er wordt gevolglijk besloten aan de poortery de geleende penningen weder te geven « totte apparente expeditie up Oostende », in het begin van juni, en het aangekocht gereedschap te verkoopen³.

Laten wij gaan naar de algemeene vergadering van het Vrije, welke den 14 april 1597 plaats greep⁴. De vernieuwing eener bedde van 70,000 guldens te maand voor een jaar wordt gevraagd. De afgeveerdigden der heerlijkheden staan dezelve toe, alhoewel er, zeggen zij, groote redenen zijn tot weigering, omdat « van alle de beloften « van den hove ende besproken conditien van de « voorgaende beden niet en wort ghehouden, niet « meer van de Reductie van Oosthende dan van « de dagheliksche excursien van den viant ende « zonderlynghe van de vrybuyters, overal het lant « brantschattende ende de goede lieden vanghende « zonder dat de garnisoenen doen eenich devoir « omme tzelve te beletten, niet jeghenstaende dat « dezelve vrybuyters zyn in cleenen ghetal ende « overal jn t openbaer gaende ende staende... » Eene bedde van 60,000 guldens te maand voor een half jaar werd toegestaan, onder de voorwaarden in de voorgaande « akkoorden » gesteld en onder deze ook dat — hetgeen aanveerd werd — 10,000 guldens van den overschot ter beschikking gesteld moest worden van de Heeren van Brugge en van 't Vrije, tot het beletten der brandschat-

tingen en rooftochten der vrijbuiters. Eene andere vraag van 80,000 guldens werd verworpen « omme « de notoire aermoede van den lande » en de groote lasten welke de inwoners te dragen hadden. Geene beden werden meer gestemd zonder eene zinspeling op de vijanden in het algemeen of op die van Oostende in het bijzonder, noch zonder de voorwaarde van het gebruik van doelmatige maatregels tegen dezelve¹. Het land was met achterstellen belast die tot over tien jaren opklommen en tot eene gezamenlijke som van 300,000 guldens 's jaars beliepen. Sedert acht jaren had het land zestig duizend guldens te maand betaald, altijd op vaste belofte van de vijandelijke plaatsen verlost te worden, verklaarden de « Edelen en Notabelen » van het Brugsche Vrije, in de Algemeene Vergadering van 17 oogst 1598². Intusschen, in den loop der maand october 1597, wordt eene compagnie soldaten gelicht, onder bevel van kapitein Vos, tegen de vrijbuiters³. Den 31 october bemachtigen de wethouders van Brugge en van het Brugsche Vrije elkander tot het lichten van penningen om de lasten te bestrijden van het « exploict van Oosthende », betrouwende dat hun besluit door de Geestelijken en de andere twee Leden erkend en goedgekeurd en het kapitaal met de kroozen in rekening gebracht zullen worden.

Drie dagen later, den 3 november 1597, kwam Aartshertog Albertus de stad Brugge bezoeken. De wet besloot den nieuwen Landvoogd, te dier gelegenheid, voor oogen te leggen « de groote « aermoede ende miserie van de stadt » en hem de verlossing uit dezen beklagenswaardigen toestand aan te bevelen⁴. En vernemende dat, bij zijn vertrek, de Geestelijken en de afgeveerdigden der Leden van Vlaanderen hem gingen hunne groeten brengen, besloot zij zich bij hen aan te sluiten, hem daarna in het bijzonder het « stic van Oostende » aan te bevelen, en terzelfdertijd Zijne Hoogheid geschenk te doen van het Onze-Lieve-Vrouwbeeld, eertijds aan de stad gegeven door Margareta, Hertogin van Savoie. Albertus aanveerde met groot genoegen dit kostbaar geschenk en verontschuldigde zich zoo hij Oostende op dit

(1) 22 juni 1596 (Notulen, bl. 178 en 186).

(2) F^o 190 v.

(3) F^o 191 v. — De Notulen van Zeeland (20 jan. 1597) vermelden een verhoog van generaal Surck, nopens het beleg van Oostende (bl. 47).

(4) F^o 298 en volg. (Reg. 27).

(1) Zie b. v., Reg. 28, f° 3 v. (3 april 1598), f° 21 (7 september); f° 31 v. (17 oogst); f° 45 (20 april 1599); f° 65 v. (23 september). Zie ook Reg. 642, september en november 1598, Staatsarchief te Brugge.

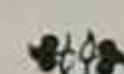
(2) Reg. 28, f° 31 v.

(3) Resolutiënboek der stad Brugge, f° 213 (24 oct.).

(4) Ib., f° 214.

oogenblik niet belegerde; hij wachtte eene andere gelegenheid af en beloofde zulks in tijd en wijle te doen zonder kosten voor het land. Eilaas! 't was meer dan hij vermocht, zoo wij later zien zullen! En nog eens schrijft de griffier van Brugge, aangaande de laatstgemelde leening: « es « niet ghesuccedeert, God beteret, mids t onder- « blyven van den exploicte. » Eenige dagen later, den 14 november, werd er besloten de afgeveerdigden gezonden naar Antwerpen, Rijsel en de « subalterne steden » van het Westvrije, om penningen te ontleenen « totten beleghe van « Oostende, twelck zyne hoocheit hadde ghenouch « gheresolveert te doene, » terug te ontbieden, dewijl Albertus, ter oorzaak der nabijheid des winters en van andere bezwaren, het beleg had uitgesteld, zoo hij den morgen van dien dag (14 november) aan de Leden van Vlaanderen en aan de Geestelijken had verklaard¹. Niettemin had de Raad van Staat der Vereenigde Provinciën — aan welken die van Zeeland geschreven hadden dat geheel het vijandelijk leger omtrent Oostende was — schrik gevat en onverwijld bevel gegeven, manschap, poeder en oorlogstuig derwaarts te zenden², en den Gouverneur van Oostende bekend te maken met deze bevelen alsmede met hunnen wensch, dat hij ook zijn best zou doen, « zulcx dat wy hopen vastelyck dat de vyandt nyet dan schade en berouw van daer en zal behalen. » De Raad van Staat mocht zich evenwel voor het oogenblik geruststellen. Zoo zwak was de geldelijke toestand onzer streken dat in weerwil van het gevaar, de

Staten van Vlaanderen, in eene vergadering van september 1598, de vermindering der fortbezettingen vroegen. De sterkten van Nieuwendamme, Leffinghe, Snaeskerke, Oudenburg, Stalhille en Nieuweghe, hadden onderscheidenlijk een manschap van 150, 100, 100, 250 en 80 soldaten; men zou die getallen verminderen op 100, 50, 50, 100 en 50 koppen³. Men moet dan niet zeer verwonderd zijn dat voorstellen van overeenkomst met den vijand gretig aanvaard werden. In de maand juli 1598 vroegen die van Oostende vrijdom van verkeer voor de inwoners dier stad in den omtrek eener halve mijl; zij zouden, van hunnen kant, de inwoners van Brugge in het noorden gerust laten⁴. Den 10 mei 1599 besluiten de wethouders van het Vrije eenparig met die van Brugge, Pieter Cortekene — met toestemming van Rivas — naar Oostende te zenden, om met den Gouverneur dier plaats het laatste verdrag te hernemen van den vrijdom binnen de halve mijl, zonder echter levensmiddelen binnen Oostende te moeten brengen⁵. Hij moest alleszins eene verlenging trachten te bekomen voor eene maand. Men zou dan stappen doen bij het Hof om opschorsing van het aanstaande plakkaat tegen de betaling van brand-schatting te bekomen, ten minste totdat Oostende zou besloten zijn met eenig volk⁶. Wij hebben reeds de kooplieden in onderhandelingen zien treden met den vijand van Oostende. In de maand januari 1599 moest men hem negenhonderd guldens betalen⁵.

§ 7. *De Toestand erger dan ooit.*

Wij hebben reeds den lezer een tafereel gegeven van den droevigen toestand des lands, sedert den aanvang der vijandelijkheden waarvan Oostende het uitgangspunt was. Met de laatste jaren der zestiende eeuw, 't is te zeggen op het tijdstip waar wij thans gekomen zijn, was de toestand nog verslecht.

Erger dan ooit woedde de vrijbuitery in onze streken. Sommige vrijbuiters waren om hunne

stoutmoedigheid of om de menigvuldigheid hunner wandaden vermaard, zooals Jan Vermote, voor wiens « ombrengen » of overlevering het Vrije vierhonderd guldens aan den gouverneur van Oostende beloofde⁶; Thomas Inghelsman, die door de soldaten van Stalhille in de maand september 1598 werd verslagen: iets waarvoor zij

(1) F^o 214 v.

(2) Nederlands rijksarchief, besluiten van den Raad van State, 6 november 1597. Terzelfder tijd besluit den Raad die van Zeeland aan te zetten tot het verwittigen van de Admiraliteit, dat de vijand voornemens is schepen te Nieupoort met steenen te laden om die vóór de haven van Oostende te doen zinken.

(1) Staatsarchief te Brugge. Reg. 642, f° 25.

(2) Ib. Reg. n^r 28, f° 16 v.

(3) « Ende omme mede te excuseren het last van binnen « Oosthende te moeten brynghe vivres » (f° 48 v.).

(4) Reg. 48, f° 49 v. (13 mei 1599). — In den loop van 1598 verwachtte men zich binnen Oostende meermalen aan beleg. Notulen 1598, bl. 110 (20 april) en 289 (2 november).

(5) Besluitenboek der schepenen van Brugge, f° 232.

(6) Reg. n^r 28, f° 25, 23 september 1598.

eene belooning kregen van het land¹; Voskin en de Drie Blanckx, die in oogst 1599 door kapitein Tincke en zijne compagnie overgebracht werden en dewelke men in eenige compagniën stak, in afwachting van het overkomen van eenen anderen geduchten vrijbouter, « den grooten duvele » geheeten, die met sommige zijner gezellen daartoe genegen scheen. De Staten beloonden telkens de soldaten die vrijbouters gevangen namen², « om alzoo het land van dat onkruid en die pest te zuiveren en landsman en reiziger van de geweldige tirannij te bevrijden waarmede zij bedreigd waren³ ». Een kaporaal met vijf en twintig man wordt gelast, op de kosten der gemeenten Woumen, Eessen, Zarren, Clercken, Handzaeme, Couckelaere, Vladslloo, en der heerlijkheden Merckem en Wercken, zorgvuldig de sluipholen en wegen op te zoeken en te bewaken der vrijbouters op het gebied dier gemeenten, vooral in het kwartier van Couckelaere, Vladslloo en Wercken, die minder bewoond waren en dichter bij den vijand lagen⁴. De landslieden van Ghistel en Thourout hadden drie soldaten van Oostende vervolgd die onlangs twee wagens van Diksmuide geroofd en drie reizigers of « passagiers » op losgeld gesteld hadden. Een dier soldaten werd te Brugge gevangen binnengebracht. Die landslieden ontvingen eene belooning van vijf ponden grooten⁵.

Omstreeks dit tijdstip is het dat er twee belangrijke oorkonden naar Rome gezonden werden: wij bedoelen eene verklaring nopens de geringheid der inkomsten van den Bisschop van Brugge, gedaan den 20 februari 1596⁶, door de Bisschoppen van Iper, Gent en Mechelen; vervolgens een verslag, den 16 december 1600 opgesteld⁷ over den staat van zijn Bisdom, door Mathias, Bisschop van Brugge, en tot den Paus gericht. Beide oorkonden spreiden een droevig licht uit over den staat tot denwelken zooveel jaren oorlog, plundering en verwoesting de omstreken van Oostende en Brugge gebracht hadden. Zoo groot zijn de

kwalen door de gedurige oorlogen teweeggebracht, zegt eerstgenoemde oorkonde, dat Brugge sedert lang reeds voor het grootste deel verlaten is, met de vermindering van het getal burgers en inwoners, en dat geheel het kwartier van Brugge ruimen tijd zoodanig woest en verlaten geweest is en nog is, dat er buiten de muren dier stad voor het oogenblik slechts drie zielenherders zijn. Het Bisdom was op eene lengte van 14 mijlen door de Zeeuwsche wateren begrensd en aan de dagelijksche strooptochten der ketters en opstandelingen van Zeeland blootgesteld, zooveel te meer, omdat zij in de buurt eene stad of liever eene sterkte bezitten, te weten Oostende, slechts vijf mijlen van Brugge verwijderd; het zijn Oostende en het eilandje Biervliet, die al verscheidene kanten den vijand toegang op Vlaanderens bodem verschaffen. Te vergeefs heeft men, gaat het verslag voort, in vele plaatsen kleine forten gemaakt om die strooptochten te beteugelen; niet alleen des nachts of in het geheim, maar bij klaren dage komen de vijanden onze streek verontrusten. Het meeste deel van het land in het bisdom ligt nog onbebouwd en verlaten. Bijna al de parochiekerken zijn door den vijand verbrand geweest of mettertijd ingestort¹. Van de honderd dertig kerken zijn er ter nauwer nood een dertigtal aan brand of verval bij gebrek aan herstelling ontsnapt, en onder die dertig kerken, vervallen er bijna alle jare, doordien de vijanden de looden gooten geroofd hebben, hetgeen de houten gebinten tot verrotting brengt. In sommige dorpen die maar een of twee mijlen van Brugges muren liggen, durft geen enkel priester verblijven, uit vrees voor de dagelijksche uitlooppingen van vijanden en boschgeuzen. De inwoners komen hunne godsdienstige plichten te Brugge kwijten. De meer verwijderde parochiën hebben eenen priester die drie of vier parochiën te gelijk bedient. De goddelijke diensten worden er verricht op draagaltaren, hetzij in ontheiligde tempels Gods, hetzij in den hoek eener vervallen kerk, hersteld zooveel het mogelijk is². Pater Simon Vermeulen, van Brugge, ontving den eersten october 1598 den zielenlast van vier parochiën: Uitkerke, Blankenberghe, Wenduine en Sint-Jan-op-den-Dijk³.

Men mag zeggen, wat de omstreken onzer stad en geheel het omliggende kwartier betreft, dat

(1) F^o 25 v.

(2) Reg. 642, 19 en 20 oogst 1599; 29 maart 1599 (23 vrijbouters te Ardoye gedood op 27 maart).

(3) Reg. 642.

(4) Reg. 28, f° 62 v., 19 oogst 1599.

(5) 13 april 1600. Reg. 642.

(6) *Analectes pour servir à l'histoire ecclési. de la Belgique*, III, 1866. Merkwaardig, alhoewel minder omstandig ook is het bisschoppelijk verslag van 1589, hooger (bl. 207) met onjuiste aantekening reeds vermeld.

(7) Ibid. « *Procuratio ad agendum in curia romana et visitanda sacra limina et exhibendum miserum statum episcopatus brugensis* ».

(1) Zie ook onder de HSS. nos 3170-3190 der koninklijke Boekzaal te Brussel, een belangrijk smeekschift van het Vrije (1610).

(2) Verslag van 16 december 1600.

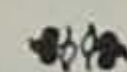
(3) Kan. Tanghe, *Parochieboek van Uitkerke*, bl. 82.

gedurende ongeveer het vierde eener eeuw, de meeste parochiën van alle openbare godsdiensts-uitoefening beroofd bleven. Luidens de kerkrekening van Heist, van het jaar 1596, waren de kerkrenten verachterd sedert Sint-Maartinsmis 1581¹. De eerste kerkrekening van Houttave na den oorlog is die gemaakt in 1608. 't Is slechts toen, schijnt het, dat deze parochie eenen nieuwen pastoor kreeg². De kerkgoederen kwamen van Brugge terug, alwaar zij bewaard gebleven waren³. Te Vlissegheem bevonden de kerkmeesters zich in de onwetendheid nopens verscheidene rubrieken of posten van ontvangsten der kerkrekening, ten jare 1606⁴.

De stad Ghistel — wier rekening reeds in 1580 met een tekort sloot van drie duizend ponden parisis en die dit jaar eene ontleening had moeten aangaan van honderd ponden, ten gevolge der « invasie », van de beroerten en den inlandschen oorlog⁵ — bood ook een droevig schouwspel aan. In de rekening dier stad, over de jaren 1599 tot 1603, zijn er slechts vier posten van ontvangst op drie en twintig (gewone en buitengewone) die iets hebben opgebracht⁶. Kleine accijnsen, stadswaag, koornmaat, kalsijderecht, ijking der boterkuipen, het klinken der koopdagen, het stadhuis en de « vuelte » onder hetzelfde, de twee huizen en « vulderien » aan de stad toebehoorende en die verbrand en geruïneerd waren, de stukken land « Roosendaele » en « Sint Margrieten pitkin » geheeten, de stadswal, de landen waar lakenkramen plachten te staan, de cheinsgronden der hofstedekens der « Drie Conynghen », van « Ste Godelieve » en andere; de issuwrechten, de rechten op elk « landtstick » door de wevers geweven « om buuten te leveren »: die ontvangstbronnen hadden geenen penning opgebracht gedurende de vier jaren der stadsrekening, dewelke een schadelijk slot had van iets meer dan 2452 ponden. Van de lakennijverheid, voor dewelke Ghistel eene zekere vermaardheid

genoot¹, was er niets meer in wezen, zei, in zijn verslag van het jaar 1607, de Bisschop van Brugge.

Oudenburg geleek bijna op geen dorp meer: de plaats was zelfs in staat niet haren geestelijken herder te onderhouden². Met moeite was er een zestiende deel der streek bewoond en bebouwd³. Verscheidene dorpen en gehuchten waren om zoo te zeggen geheel verdwenen: Sint-Jan-op-den-dijk⁴; Roxem⁵, de oudste bekende parochie van Vlaanderen⁶; Sinte-Catharina bij Oostende⁷; Walravenside, tusschen Mariakerke en Oostende⁸. De schoone kerk van Mariakerke was insgelijks geheel geruïneerd⁹. Het Prioraat van Breedene was niet meer in wezen¹⁰. Den 1 juni 1612 gaf, te Oostende, « Domp Jehan Martin », Prioer van de St Rikiers-Abdij in Frankrijk en van het Prioraat van Breedene, volmacht aan Cornelis Provoost te Clemskerke, om in zijnen naam de achterstellen te innen aan dit prioraat, in de wateringhen van 's heer Woutermans en Blankenberghe verschuldigd¹¹. Te Zandvoorde — waar de thans herstelde kerk de sporen draagt van vroegere schoonheid en aanzienlijkheid — stoot de spade des landbouwers dikwerf tegen de grondvesten van verdwenen woonhuizen.

(1) « Ghistellum... textura pannorum nobilem... » Koninklijke Boekzaal te Brussel HS. n° 7162, « Status episcopatus Brugensis anno 1607 transmissum Romam per Episcopum Phil. Rodoan, quo praesertim exhibetur status Ecclesiarum, per hereticos vastatarum. »

(2) Zelfde verslag. Zie ook de « Geschiedkundige schets van de gemeente Leffinghe » (K. De Vos), bl. 47 en 98.

(3) Staatsarchief te Brugge, reg. 55, f° 3.

(4) *Inventaire des archives de l'Etat à Bruges*, II, bl. 297 en 457.

(5) Legger van het Sinte Godelieveklooster te Brugge: « Voorts soo ligghet binnen den ambachte van Ghistel ter prochie van « Roxem verre oost noort oost van de vervallen kercke van « Roxem. »

(6) *La Flandre*, 1876, bl. 97.

(7) *Inventaire des Archives de l'Etat à Bruges*, II, bl. 445, nota 207.

(8) « Walravensyde, een gewezen visschersdorp op de Vlaamsche kust, » bl. 37.

(9) C. De Bonours, bl. 101.

(10) Konink. Boekzaal te Brussel (HSS.), n° 7155: « Capitula ac « Monasteria hujus Diocesis quæ perierunt. — 3^a (Præpositura) « de Bredene, juxta Ostendam, dependens ab Abbatia Sancti « Richarii in Pontivio apud Gallos. Abbas usque hodie tenet jus « Patronatus ».

(11) « Registre van giften » (1611-13), f° 44 v. Zie in het register der jaren 1619-1615, f° 5, eene borgtocht van Robert Alaert, pachter van het land der priorij (23 december 1613).

(1) Staatsarchief Brugge, reg. n° 12147.

(2) « Betaeld an den H. Welvoort voor een voyage t Ostende om « den Deken te spreken met die van Nieuwmunster om een pastor « te hebben, IIII s. gr. » Reg. n° 12255 van het Staatsarchief te Brugge.

(3) « Noch betaeld an N.... de costen van preckstoel ende « anders uit Brugghe tot Schipstale te brynghe, IX s. » Zie hooger bl. 216.

(4) Rek. 1606-1610 (zelfde archievenverzameling, reg. n° 13759).

(5) Charter in het archief der gemeente bewaard.

(6) Ten gevolge van den brand, staat er overal bij.

§ 8. *De Blokkeering van Oostende (1599).*

Men mag zeggen dat, voor de laatste jaren der zestiende eeuw, de geschiedenis van West-Vlaanderen niets anders is dan deze van eenen lastigen en pijnlijken strijd tegen den « vijand van Oostende ». Op die plaats is het dat de algemeene aandacht onophoudelijk gevestigd bleef. Doch het is ten jare 1599, het laatste dezer zoo beroerde eeuw, dat de strijd het hevigst werd, om weldra zijn toppunt te bereiken in de vermaarde belegering van Oostende: een feit dat zonder twijfel op de gemoederen en geesten des tijds eenen diepen indruk moet teweeggebracht hebben. Meer dan veertien jaren reeds duurde de ellendige toestand, waar zoo bitter over geklaagd werd, zonder dat er doelmatige maatregelen waren genomen geweest, in weerwil der millioenen welke door de Staten gedurende dien tijd verleend geweest waren¹, en thans was hij onhoudelijk geworden. Het uur der groote middelen was geslagen. Den vijand moest men of wel in zijne eigene legerplaats aanvallen — dit was de gedachte der afgeveerdigden van Iper — of wel hem zoodanig insluiten dat hij schadeloos wierde. Tot dit laatste middel is het dat, bij de flauwe waarschijnlijkheid van beleg, de Staten van Vlaanderen, in de maand maart van het jaar 1599, besloten hunnen toevlucht te nemen². Ten einde de bewoners van het plat land te beveiligen en de stad Oostende — dat kanker van alle kwaad³ — zooveel mogelijk te beschadigen, zou men die plaats op de kosten der provincie met drie of vier forten insluiten of blokkeeren, waarvan de onkost op 300,000 guldens werd berekend. Bovendien zou men het getal soldaten in de provincie tot 7500 man voetvolk en 400 peerdenvolk, en de loopende bedde van 60,000 guldens te maand, gedurende zes maanden, tot 90,000, te beginnen met 1 mei 1599, vermeerderen. Intusschen zou gezeide provincie van alle nieuwe lasten en van doortocht van troepen gevrijwaard zijn. Jan de Rivas of Ribas, gouverneur of oppertoeziener van 's konings troepen in Vlaanderen, gelastte zich aan de Aarts-hertogen de gewichtige besluiten te gaan kond maken der Staten, dewelke hem te dier gelegenheid met een geschenk begiftigden⁴.

(1) Bemerking van die van Iper in de landsvergadering van 9 maart 1599 (Reg. 642, f° 78 v.

(2) Ib.

(3) Uitdrukking op f° 84 in vermeld register n° 642 gebruikt.

(4) Reg. 642, f° 105.

Intusschentijd nemen deze laatste kennis van de inlichtingen, nopens den toestand van Oostende, van eenen overgelopen Engelschen soldaat, dewelke op 's lands kosten, eenige dagen te Brugge in Sint-Joris op de markt logeerde¹. Vierhonderd man zal men te Gent, en ook zooveel te Iper lichten, voor het « blocus » van Oostende en de uitroeiing der vrijbuiters².

Den 27 en 28 mei gingen *N. en A. De Biche* en *Antone Decoquel*, in gezelschap van den heer Van Rivas en de prelaten en afgeveerdigden der Vier Leden, de geschikteste plaatsen zoeken en vaststellen tot het aanleggen van drie forten, zoo dicht mogelijk bij de stad Oostende. Zonder moeite vond men eene geschikte plaats voor het eerste fort, al de zijde van Blankenberghe, en voor het tweede, al de zijde van Zandvoorde, dat het eerste zou ondersteunen: men zou echter, hetgeen niet zeer moeilijk was, zekere kanalen moeten vullen, welke de zee door ebbe en vloed aldaar had teweeggebracht. Minder gemakkelijk was de keus eener plaats voor een derde fort, al den kant van Nieupoort, omdat die van Oostende zich te Sinte-Catharina, in het fortken van dien naam³, op den oever der Oostendsche watergang, met geschut gevestigd hadden⁴. Men zou moeten beginnen met den vijand daaruit te verjagen, wilde men niet verplicht zijn het derde fort verder te bouwen, hetgeen de betrekkingen met de twee andere forten sterk zou bemoeilijken⁵. Men rekende dat er 5000 man voor het opbouwen en 2400 voor het bewaren der forten zouden noodig wezen. Den 6 juni 1599 besloten de Staten van Vlaanderen eene afveerdiging naar Rijsel te zenden, om vanwege den gouverneur dier stad en de Staten van Rijsel, Dowaa en Orchies, de hulp te vragen hunner twee compagniën, « eene notable somme van penninghen », alsook oorlogstuig voor de ontworpen sterkten, ten aanzien der groote voordeelen welke hun de oprichting derzelve zou verschaffen. Dezelfde afveerdiging moest te Iper de vergadering bijwonen,

(1) Reg. 642.

(2) Ib. 13 april 1599.

(3) Men leest in eenen brief van 't Vrije (Rijksarchief, *liassen*), 8 oogst 1587: « ont (*ils*) envoyé voir les fortifications faites par « ceulx d'Ostende au quartier de Leffinges et de Ste Cathelijne... » Later ontving het den naam van *Grootendorst* (*liasse*, n° 369).

(4) Reg. 642, f° 104 (16 mei 1599).

(5) Reg. 642, f° 107 v. Dit verslag is door de drie eerstgenoemde personen ondertekend (29 mei 1599).

den 11 juni, van de zeven kasteelnijen, alwaar eene gelijke vraag om mannen en geld zou gedaan worden¹. Dien zelfden dag aanveerden de Aarts-hertogen de voorstellen der Staten door eene acte die terzelfdertijd als octrooi diende, tot het lichten der 300,000 guldens voor de forten bestemd en der bede-vermeerdering van 30,000 guldens te maand, op de wijze welke de Staten verkiezen zouden². Drie dagen vroeger hadden de Staten besloten aan de gouverneurs der grenssteden de hulp te vragen van een deel hunner bezettingen voor de oprichting der forten. Die soldaten zouden boven hun maandgeld twee stuivers daags ontvangen in plaats van « ammonitie » van bier en brood (3 juni)³. Den 10 derzelfde maand stelde de Brugsche magistraat Frans Vanden Heede aan tot het ontvangen der penningen welke de stad voor de onderneming der forten moest opbrengen. Eene ontleening van acht tot tien duizend guldens was eenige dagen te voren besloten geweest⁴. Den 8 juli 1599 wordt een schepen der stad Brugge naar den gouverneur van het kasteel van Doornik gezonden, te Rijsel, om de compagniën te lichten en mede te brengen liggende te Meenen en te Komen, alsmede de vijftig soldaten van gezeid kasteel, bestemd tot het « exploit(e) voor Oosthende⁵ ». Des anderdaags krijgen een schepen van Gent en een ander van Brugge last, de wapenlieden in oogenschouw te nemen, die van het oostkwartier komen; jonker Ferdinande Van Lichtervelde en de pensionaris Veranneman gaan te Ghistel hetzelfde doen met het oorlogsvolk van het westen.

Alle stappen ontmoet men in het besluitenboek der Staten van Vlaanderen het bewijs dat zij de spoedige voltooiing der drie blokkeeringsforten wenschten. Niets wordt verwaarloosd, noch berisping noch aanmoediging, om dit doel te bereiken. De verzoeken om vermindering der opgelegde lasten worden eenvoudig afgeslagen⁶. Buskruit en al ander oorlogstuig, door de gemeenten geleverd, zouden in rekening gebracht worden op haar aandeel in de opbrengst der driehonderd duizend guldens⁷. Alle de gemeenten van het Vrije moesten

een zeker getal werklieden leveren¹. Ondertusschen kreeg kapitein Sanders, die te Stalhille lag, bevel een klein fortje te Jabbeke te maken, terwijl aan kapitein Vos bevolen wordt de kerk van Varsse-nare te bewaren, tot beveiliging der reizigers².

Men begon met het *middelste fort*, Sinte-Clara, waarvan de aanbesteding den 15 Juli 1599 plaats greep. Tevens werd het krijgsvolk van Grevelinge, Duinkerke en Diksmuide ontboden³. Drie dagen later vertrok gouverneur Rivas naar Oudenburg om 's namiddags, tusschen drie en vier uren, de werken aan te vangen. « Dat God ghelucke », voegt de tekst er bij. Niettegenstaande de noodzakelijkheid der werken, liet men in sommige kwartieren zich bij de ooren trekken, in de opbrengst der vereischte penningen. Den 20 juli besloten de Staten alle middelen van « executie » te gebruiken, zelfs de medehulp van soldaten, tegen de achterstalligen⁴. Tot bespoediging der werken beloofden de Staten eene belooning van 88 ponden tournoois aan den ondernemer die de eerste zijn werk zou voltooid hebben. De tweede zou 60, de derde 40 en de vierde 20 *ƒ* ontvangen⁵.

Den 27 juli besluiten de Staten het tweede fort aan te besteden. Tegen 4 of 5 oogst zou men de aannemers, aarde- en rijswerkers en timmerlieden beschrijven uit Iper, Sint-Omaers, Diksmuide, Nieupoort, Veurne, Sint-Winnoksbergen, Duinkerke, Grevelingen, Burburg, Hesdin, Wachtebeke en Moerbeke. De kerk van Breedene was als een voornaam insluitingspunt beschouwd: « zoo « de kercke van Breedene wel bewaert zynde met « voetvolcke ende peerdevolcke, alle forten over « deze zyde waeren in effecte noodeloos. » Noch-tans werd de « bezettinghe » dier kerk uitgesteld totdat de dijk gemaakt zou zijn, bestemd om den weg te bevrijden leidende van het leger naar Breedene⁶.

De betaling van brandschatting aan den vijand werd nu streng verboden. Geen doortocht mocht gegund worden aan landslieden of andere personen die « contributie » naar den vijand droegen. Eene bijzondere toelating en paspoort waren noodig om

(1) Reg. 642, f° 111 v.

(2) Reg. 28, f° 227-229 v. — *Inventaire des Archives du Dép. du Nord*, II, bl. 298.

(3) Zelfde register.

(4) « Secrete Resolutieboec », f° 237 v.

(5) Reg. 642, f° 126.

(6) Reg. 642, *passim*.

(7) Besluit van 14 juli.

(1) Rek. van het Vrije, 1598-99, f° 27 v. — De rekening der stad Duinkerke over het jaar 1599 vermeldt eene uitgaaf van 3450 *ƒ* « pour l'embloquement de la ville d'Ostende » (V. Derode, *Histoire de Dunkerque*, bl. 192).

(2) Reg. 642, f° 131 v., 20 juni 1599.

(3) Reg. 642.

(4) Reg. 642 f° 131: « metter sterckerhandt ende constrainte bij « middele van crijsvolcke (*sic*) et manu militari. »

(5) Ib., f° 132.

(6) R. 642, f° 134 en 134 v. (6 oogst 1599).

zulke personen van losgeld te ontslaan¹. Op het laatste van oktober 1599 werd het verbod der herbewoning der gemeenten op de grenzen van het Vrije en van Veurne-Ambacht geheven².

Den 30 juli deden de Staten twee stukken kanons van Sluis komen, voor de bemachting van het klein Sinte-Catharina-fort³, hetwelk de vijand, op 15 oogst, na eenige schoten ontvangen te hebben, overgaf⁴. Dit feit, evenals den vooruitgang der werken namen de Staten te baat om de steden en kasteelnijen tot het spoedig betalen harer aandeelen in de buitengewone lasten aan te zetten⁵. Van 23 juli 1599 tot in juni 1600 werden voor de forten 67,167 « palisade-persen », 1,294,358 enkele en dubbele zinkrijzen, 174,940 « fassseelen », 10,407 boomen en boomkens en 107 « schaumanden » geleverd, zonder van het brandhout te spreken⁶. Aan de afgeveerdigden der Staten, die naar Antwerpen vertrokken waren om geld te ontleenen op interest, in afkorting op het aandeel van die van Gent, met dezer toestemming, wordt er geschreven dat zij, na hunne zaken te Gent vereffend te hebben, terstond naar Antwerpen zouden vertrekken, en die stad niet verlaten noch van hunnen weg afwijken zouden, eer zij zich van hunne zending gekweten zouden hebben; de Staten moesten zij dagelijks op de hoogte houden, bij middel van briefwisseling⁷.

Den 23 oogst gaat een gezantschap Rivas op het tweede fort begroeten. Eenige dagen later, den 7 september, wordt eene afveerdiging wegens de provinciale Staten naar het leger gezonden, om met Rivas over de voortzetting der werken raad te slaan, inzonderheid « up het begrypen » van het derde fort, en om hem het gevaar voor oogen te houden van den toestand, zoo men met het einde van het loopende jaar, het leger bijeenbrengen moest en het noordkwartier in den winter open en weerloos laten liggen⁸. Hooge tijd was het immers dat het oosterfort of fort van Breedene gemaakt werde. Den 1 september had de vijand wel twee-

honderd beesten te Clemskerke en te Vlissegheem geroofd: de inwoners dier gemeenten smeekten het bestuur van het Brugsche Vrije te beletten dat de vijand zijne bedreigingen zou uitvoeren¹. Ook in de algemeene vergadering van den 23 vroegen de Edelen van het Vrije dat er, in afwachting der oprichting van het fort van Breedene, voetvolk naar Breedene of Vlissegheem gezonden werde². Rivas haperde echter en had daartoe gegronde redenen. Met schulden en beloften kon hij toch niet vooruit. Alles was nog niet betaald en de blokkeeringskosten overtroffen verre de vooruitzichten. De Staten werden wegens de Aartshertogen verzocht voor een jaar de bede te vernieuwen van 90,000 guldens, zes maanden vroeger verleend, nieuwe credieten voor de forten en eene som van 50,000 guldens voor andere noodwendigheden te geven. Ter uitneming der afgeveerdigden van Iper en van het Vrije, verwierpen de Staten in hunne vergadering van 30 september 1599 het cijfer der maandelijksche bede, dat zij brachten op 80,000 guldens; men was het eens om het derde punt te weigeren; wat de nieuwe hulpgelden voor de forten betreft³, de gedachten verschilden⁴. Deze stemming had natuurlijk wat men een « acte de renvoi » noemde voor gevolg⁵. Wat de Aartshertogen niet het minst verwonderde was het gemis van antwoord aangaande de gelden voor de forten, dewelke toen bijna voltrokken waren⁶. Eene nieuwe bijeenkomst der Staten greep den 11 oktober plaats. Ditmaal werd de maandelijksche bede op 85,000 guldens gebracht en voor een half jaar vernieuwd, voor de betaling der in Vlaanderen dienende krijgslieden⁷. Er werd gevraagd dat eene compagnie van Nieu-poort, de bezetting van Diksmuide en de soldaten der forten van Trinité en Nieuwendamme naar de nieuwe forten zouden gezonden worden. De Staten stemden toe in de oprichting van het derde fort, op hunne kosten, en verzochten de spoedige mededeeling van de rekening der 300,000 guldens. Nogmaals wordt de voorwaarde uitgedrukt dat het land zou vrijgewaard zijn van alle bezettingen,

(1) Reg. 642, f° 134.

(2) Resolutiënboek v. h. Vrije (Reg. n° 27, f° 71 v. (29 oct. 1599).

(3) Reg. 642, f° 133 en 133 v.

(4) F° 136 v. — F° 140 v. 25 oogst. « Eadem was omme zekere « diensten up het fort van Sinte Caterine ghedaen by Osten « Bruneel filius Jans by attestatie van den gouverneur Rivas « ende capitein Colomb., ende de Heij(?) denzelven Osthén Bruneel « gheionnet een schoonnisse van VII stick ponden tournois ».

(5) Ib. 16 en 22 oogst.

(6) Staatsarchief te Brugge, Reg. n° 1856.

(7) Reg. 642, f° 141.

(8) Reg. 642.

(1) Reg. 28, f° 63 v. Zie ook 6 september.

(2) Reg. n° 28.

(3) De afgeveerdigden van Gent — dat het minst van Oostende te lijden had — brachten bezwaren in. Zij beweerden zelfs dat zonder hunne toetreding de stemming der gelden tot het voltrekken der forten ongeldig ware. Reg. 28, f° 67 v., 68, 71 v.

(4) Reg. 642, f° 142 v.

(5) Reg. 642, f° 251 v. en volg.

(6) « Veu que la pluspart est desja faicte ».

(7) Reg. 642, f° 257 v.

logeering en doortocht van soldaten¹. Het derde punt bleef verworpen. Den 29 oktober 1599 stelden in het besluitenboek der schepenen vijf en twintig Heeren van het Vrije hunne handteekens onder eene verklaring van borgtocht voor eene reeks ontleeningen, die gezamenlijk beliepen tot 63,549 guldens 8 1/2 stuivers, aangegaan bij verschillende personen tot het « emblocqueren » van Oostende en voor andere oorlogslasten².

De west- en zuidforten waren nu in staat van verdediging gebracht en Rivas, die gereed was om op de oostzijde een derde fort aan te leggen, vroeg aan de afgezanten der staten of de noodige penningen voorhanden waren: zoo neen, hij zou het leger verlaten en naar Brugge terugkeeren. Van vijftien tot zestien duizend guldens had hij noodig tot het bestrijden der betaalde onkosten der twee andere forten en om zijne soldaten, die het meeste deel der werken verricht hadden, aan te moedigen. De gezanten, dewelke den 2 november verslag deden over hunne zending bij gouverneur Rivas, stelden voor dat er bij de schepencollegiën van Brugge, Iper en het Franconaat of Vrije zou aangedrongen worden tot het bekomen eener som van tien duizend guldens, als eerste storting op de toegestane credietenvermeerdering voor de forten, nadat het geschil met die van Gent — waar wij in eene hooger gedrukte voettekening op zinspelen — zou vereffend zijn. De schepenen van Brugge en van het Vrije stemden dadelijk toe en verzochten dringend hunne ambtgenooten van Iper hun voorbeeld te volgen. 's Anderdaags werd eene nieuwe afveerdiging naar het leger gezonden om met den gouverneur verscheidene punten te bespreken, betreffende de sterkten en de betaling der uit andere bezettingen geleende soldaten, en voornamelijk om hem tot het aanvangen van het derde fort aan te sporen, hem eene redelijke som geld belovende. Daarom besluiten de Staten de Spanjaarden, Duitsche, Walen en de andere onder Rivas' bevel staande troepen te betalen en 5000 guldens van de magistraten van Brugge en van het Vrije te verzoeken op afkorting der beloofde penningen. Ondertusschen, op raad van dezelfde afgeveerdigden had, op achtsten november 1599, de aanbesteding plaats van een kanaal loopende van aan het einde der vaart van Plasschendale naar Brugge tot aan de plaats waar het derde fort moest « geplant » worden, ten einde

het vervoer der noodige bouwstoffen te vergemakkelijken¹. Den 15^{en} besteedde men de dubbele schouwen van de eerste twee forten alsook de hoven en « smalle » wegen in *S. Isabella-fort*; eene week daarna werden de vensters in *S. Clara* gemaakt². De Heeren van het Brugsche Vrije besloten nogmaals geld te ontleenen, namelijk aan Pedro de Valencia, koopman van Brugge, en hetzelfde met de opbrengst der « imposten » terug te betalen, doch onder uitdrukkelijke voorwaarde dat er aan Rivas geen stuiver zou uitgeteld worden eer hij zich metterdaad in het kwartier van Breedene bevinden zou³. De ontleening bedroeg 12,000 guldens, zonder interesten, voor een half jaar: na verloop van dien tijd, liep een interest in van 12%⁴. Men was echter genoodzaakt, den 17 november van het volgende jaar eene vernieuwing voor een jaar tijd te vragen⁵. Eindelijk besloot Rivas naar de oostzijde van Oostende te trekken.

Den 19 november zenden de Staten eene afveerdiging naar Iper om o. a. aan de schepenen dier stad Rivas' besluit kenbaar te maken en zes of zeven duizend guldens te bekomen, tot betaling der soldaten die in de forten gewrocht hadden, ten einde den oppertoeziener « de zekerheid te geven » der 15,000 ponden tournoois noodig tot het terstond aanvangen der werken; ook nog om tien of twaalf duizend guldens te vragen op afkorting op hun aandeel in de laatstelijk toegestane hulpelden; de twee andere Leden van Vlaanderen waren bereid hetzelfde te doen. Doch den 22. november was Rivas nog van plaats niet veranderd. Men beloofde hem terstond 4,000 guldens te verschaffen tot betaling der arbeiders die aan de forten ter zuid- en westzijden werkzaam waren geweest en zijne 16,000 guldens gereed te maken voor de aanbesteding van het derde fort, in afwachting van het in gang treden der nieuwe « bede ».

Den 1 december eindelijk ging gouverneur Rivas van Oudenburg naar Plasschendale, terwijl

(1) Zie bl. 66. — 16 september: « Alsdan was toegheseit de « sluysmeesters van Blanckeborghe recompense van de asse ende « reepe van de overdracht by den forte van Plassendale bederven « by den schippere daerover ghevaeren zynde naer Oosthende « ende wederghewaeren zynde naer Brugghe ». — 31 maart 1600. Op de klacht der sluysmeesters van Blankenberghe wordt er door de Staten van Vlaanderen besloten dat alle schippers die zich van den overdracht te Plasschendaele bedienen het gebruikelijk recht moeten betalen, hetzij zij oorlogsmiddelen, hetzij zij koopwaren voerden (register 642).

(2) Ib.

(3) Reg. 28, f° 74 v., 20 november 1599.

(4) Reg. 28, f° 76 v., 21 november 1599.

(5) F^o 114.

(1) Reg. 642, f° 170, staat een octrooi van 30 november 1599 aangestipt, betreffende tot de penningen tot het derde fort noodig.

(2) Reg. 28, f°s 71-72 v.

de graving der « trancheeën » of loopgraven al de zijde van Breedene aangevangen werd¹. Tien dagen later werd dit werk aanbesteed. Nu gingen de zaken spoediger vooruit. Om niet verplicht te zijn tot dit punt nog terug te keeren, zullen wij hier eenige feiten vermelden in betrekking met de fortenwerken. Den 14 januari 1600 besloot men drie « redouten » of schansen tusschen het fort van Breedene en de stad op te richten. Op denzelfden dag werden de wegen « gepaveerd » in het *S. Isabella-fort*². Den 21 maart 1600 maakte men de stallen in het fort van Breedene³. Bij de reeds genoemde forten: Sinte-Clara, Sinte-Isabella en Breedene, werden er nog twee andere mindere⁴ gevoegd, namelijk *Sint-Albertus*, bij de sluis van 's heer Woutermansambacht dewelke, nutteloos en misschien schadelijk geworden, gesloten werd⁵, en *Sint-Michiel* langs de watergang van het Woutermansambacht, die de grachten dezer sterkten voedde. De « contrescherp » van S. Michiel werd den 15 januari 1600 bepaald aanbesteed⁶. Bakken werden gemaakt — acht voor de S. Isabella- en S. Claraforten, vier voor S. Albertus en S. Michiel — ten dienste der soldaten die brandhout in het omliggende gingen afkappen⁷. De burgemeester van Nieupoort, JACOB MUENICX — een Oostende-naar — werd verzocht al het glei te koopen dat hij zou vinden op het « goet ter hemme » en het naar het eerstgenoemd fort te zenden⁸. Kortens nadien — den 16 mei — besprak men in den schoot der Staten van Vlaanderen het bestek van twee forten die volgens Rivas moesten opgericht worden, om het land al de oostzijde te eenen male te beveiligen, een in de duinen (waarvan de onkost, de huizingen inbegrepen, geschat werd op 23,684 guldens), en een ander dieper in het land, met een kanaal van 300 roeden, hetwelk 41,052 guldens zou kosten⁹. Of er werkelijk aan die bespreking gevolg werd gegeven, weten wij niet.

(1) « Quod felix sit et faustum », staat er nevens den tekst (Reg. 642).

(2) Reg. 642.

(3) Reg. 642, f° 212.

(4) Zie reg. 28, f° 196 v.

(5) Reg. 642, 3 januari, 11 mei (f° 244), 13 juni, 3 oogst (f° 259), 22 december 1600 (f° 267 v.). Reg. 28, f° 112 v., 115 en 123. Wat de Sluis der Camerlinkswatering betreft, zie eenen tekst daarmede in betrekking, Reg. 28, f° 126 (13 april 1601: verbod aan de soldaten die Sluis door het « weeren » van het houtenwerk of anderszins nog te beschadigen).

(6) Reg. 642, f° 266, Staatsarchief te Brugge.

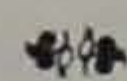
(7) Reg. 642, f° 196 v. (januari 1600).

(8) Reg. 642 (26 april 1600).

(9) Reg. 642.

Het getal der sterkten, die toen met het fort van Blankenberghe en andere verder in het land liggende forten: Snaeskerke, Plasschendale¹, Oudenburg, Leffinghe en Nieuwendamme — van dit laatste ook bestaan nog goede sporen — eenen dubbelen beschuttingskring vormden, werd eenigen tijd later, ten tijde der Belegering, aanzienlijk vermeerderd, zooals verder zal gezegd worden. Nochtans verminderde de oprichting der nieuwe werken het belang dergene van den buitenkring. Ook werden die tusschen Nieuwendamme en de zee in 1599² verlaten. De sluismeesters der watering van Blankenberghe verkregen voorloopig het gebruik der hutten van het fort van Plasschendale, dat de kapitein verlaten zou zoohaast Rivas op de oostzijde der stad zou gekomen zijn³. Den 7 april 1600 werd er bevel gegeven het oorlogsvoorraad dat te Nieuwendamme gebleven was naar de nieuwe forten vóór Oostende te voeren⁴.

Heden nog kan men de ligging gadeslaan van eenige der sterkten, waarvan verscheidene onder Josef II afgebroken werden⁵ en die aan droevige gebeurtenissen herdenken. Het Sinte-Isabella-fort stond op de huidige hofstede van M. Ed. Jean, te Oostende, bewoond (1896) door M. H. Hamilton, schuins over het nieuw kerkhof. Meermalen heeft men kogels in den grond dezer hofstede gevonden. Ook de gewezen wallen zijn nog zeer herkenneijk, evenals die van het Sinte-Clara-fort, te Steene, op de hofstede toebehoorende aan M. A. Coppieters 't Wallant, te Brugge. De kursaal van Mariakerke is gebouwd geweest op de plaats van het gewezen Sint-Albertusfort, waarvan de naam gedeeltelijk is bewaard gebleven. Van het fort van Breedene, dat nabij het dorp stond, kan men in de weide van den heer Hendrik Zwaenepoel nog iets ontwaren, onder vorm van overblijfsels van wallen. Nog gebeurt het dat, met de beploeging, stukken metselwerk van de grondvesten in de omliggende akkers bloot komen⁶.

(1) Bestond reeds in 1583. Staatsarchief te Brugge, Reg. 1827, F° 24: « Den XVIII^{en} van ougst LXXXIII gheleverd an den « coronel Morgan honderd vichtich ponden buscrut CL ponden « lonten voor staende ammonitie op de forten van Stalhille, « Nieuweghe ende Plasschendale ». Doch het werd niet terstond tegen den vijand van Oostende gebruikt.

(2) Jaerboeken van Veurne en Veurnambacht, IV, bl. 10.

(3) Reg. 642, 16 nov. 1599.

(4) Reg. 642, f° 216 v.

(5) Staatsarchief te Brugge, reg. 1859.

(6) In het « Cohier » der Woutermanswatering, geschreven door Everkijn in 1654, 18^e en 19^e beginnen, f° 365 v. en 366, is er spraak van een fort, wellicht dat van Breedene.

Die reeks forten was natuurlijk niet geschikt om den vijand op zijn gemak te stellen. Gedurig verwachtte men zich te Oostende en in de Vereenigde Provinciën aan de belegering dier plaats. Omstreeks 18 november 1599 schreven de Generale Staten aan Prins Maurits, dat hij voor eene sterke bezetting in Oostende en voor eenen goeden bevelhebber aldaar zou zorgen¹. Zekere Cuteler voerde alsdan hier het bevel². Den 9 december daarna ging de Raad van State bij de Generale Staten om te spreken van de noodzakelijkheid, Oostende te ontzetten van de beschansing des vijands en de onvoltooide versterkingen en verval- len « dijckage » werken aldaar te voltrekken en te herstellen, alsook over de betaling der Engelsche compagnie.

De nieuwe forten echter, hoe nuttig ook, mochten enkel als een tijdelijke beteugelingsmaatregel aanschouwd worden. Al mocht men zeggen dat toenmaals geen een soldaat uit Oostende dorst trekken³, alleen de overweldiging der stad kon het land de rust en den vrede verschaffen waar het sedert zoo lang naar snakte. Toen, den 18 januari 1600, Prins Albrecht en Prinses Isabella te Gent hunne plechtige intrede deden, zag men onder andere verbeeldingen, op eene plaats waar de stoet voorbij moest, eene zinnebeeldige figuur geschilderd van het land, onder de trekken eener gekwetste maagd, in wier bloedenden voet een pijl stak, « begheerende van den grave Albertus » ende Isabella dat hij huer den pijl uuyttreke »;

de naam van Oostende stond daarbij geschreven⁴. Het eerste punt dat in het Fransch vertoogschrift werd aangeraakt, door de Staten van Vlaanderen te dier gelegenheid aangeboden, was de bemachti- ging van Oostende en Axel (in Noord-Vlaanderen), eene onderneming welke de sterkten, in de nabij- heid dier plaatsen gebouwd, zeer zou vergemakke- lijken⁵. De Aartshertogen gaven voor antwoord dat die onderneming hen grootelijks bekommerde en zij eene gunstige gelegenheid daartoe niet zouden verwaarloozen⁶.

De « pijl » of « doorn van Oostende », of liever Oostende, een pijl of doorn in Vlaanderens voet, is eene letterkundige uitdrukking van dien tijd⁴. Nergens is zij beter gebruikt dan op eene prent die in het volgend hoofdstuk voorkomt.

Te Brugge wenschte men niet beter dan dat de Aartshertogen ook daar hunnen eed zouden komen afleggen: doch vernemende dat de slechte staat der wegen en andere omstandigheden hen van die reis naar Brugge hadden doen afzien, getroostte men zich met de hoop hun bezoek in den naasten zomer te ontvangen; niets zou meer bijdragen om de blijdschap over hunne inkomst te vermeerderen en gedenkwerdig te maken dan de bemachting der stad Oostende⁵. Een voorstel strekkende tot het aanbieden van een geschenk wegens het Vrije aan Hunne Hoogheden, in de maand april uitgebracht, werd tot betere tijden uitgesteld⁶.

§ 9. De Slag van Nieuupoort.

Niet lang duurde het of men vernam dat de Staten der Vereenigde Provinciën eenen gewel- digen toeg besloten hadden op de provinciën die nu van de Spaansche heerschappij onthecht waren geworden, in de hoop eenige zeesteden, zooals Nieuupoort en Duinkerke, te bemachtigen. Het Staten-leger — dat de tegenstrijdige winden belet hadden over zee te steken, — trok over de Schelde, trad in Vlaanderen al de zijde van het fort Philippine, dat zich overgaf, en ging,

langs Eecloo, Male, Brugge, « binnen scheute » van het kanon dezer stad, en Jabbeke naar Ouden- burg: welke plaats de soldaten van het land ver- laten hadden, en die met twee compagniën van het invallend leger voorloopig bezet werd. De bezet- tingen der sterkten van Plasschendale en Breedene waren ook weggetrokken. Terwijl het leger te Oudenburg bleef, begaven zich, den 27 Juni 1600,

(1) *Chronycke van Ghendt* (uitgegeven door F. De Potter), bl. 407.

(2) Reg. 642, 24 januari 1600.

(3) Ib. Kanttekening: « Leurs Altezes ont du soing assez de « ce... se requiert et n'en perdront l'occasion si elle s'en peult « presenter pour le desir qu'elles ont de veoir ceste province en « repos ».

(4) Zie in Vander Noots *Considérations*, t. a. p.

(5) Staatsarchief te Brugge, reg. 28, f°s 81 v.-82, 11 jan. 1600.

(6) « Tot beter ghestathede van der ghemeente » (f° 90 v.).

(1) Nederlandsche rijksarchieven, « Resolutiën van den Raad van State ». — Notulen der Staten van Zeeland, 1599, bl. 352 (20 nov.): 1200 « biesematten » worden gezonden naar Oostende.

(2) Ib., (19 november).

(3) L.-S. Vander Noot, *Considérations sur le gouvernement des Pays-Bas* (uitgegeven door De Robaulx de Sonnoy, III, bl. 10.

de « Heeren Staten Generaal » met hun gevolg, graaf van Solms en de colonellen Ghistelles en Huchtenbroeck naar Oostende. Wij bevonden, vertelt Fleming, een der schrijvers der belegering, al de dorpen en gehuchten op onzen doortocht zeer verwoest en « desolaet », veel ruïnen van schoone kasteelen en heerenhuizen, zonder dat er eenig boer of iemand anders tehuis was, tenzij de koster te Eecloo¹. Den 24 waren uit de haven van Vlissingen, op weg naar Oostende, een veertigtal « heuden » en platte schepen met levensmiddelen gevaren, vergezeld van een oorlogsschip. Doch slechts de kleinste helft kon binnen de haven van Oostende geraken, de andere viel in de macht van Spinola's galeien. Den 28 Juni ging de graaf van Solms met acht compagniën ruiters en vijf regimenten voetvolk de « sterke schans » Albertus belegeren, dewelke zich 's anderdaags, het schieten eener bres, overgaf². Twee dagen later leidde Maurits zijn leger Nieupoortwaarts, om die stad te belegeren.

Ondertusschen was de Aartshertog met wonderlijken spoed aan het hoofd van meer dan tien duizend man voet- en vijftienhonderd man peerdenvolk, uit Gent gekomen, had Oudenburg en Snaeskerke (30 Juni) tot overgaaf gedwongen, hetgeen de bezettingen van Plasschendale en Breedene op de vlucht zette, ten einde alzoo Maurits' leger van Oostende te scheiden. Zoo onverwacht was de beweging der Spanjaarden dat, toen de Aartshertog reeds in aantocht was van Brugge, de Staten te Oostende nog brieven schreven aan de Magistraten dier stad en van Gent en Brugge, om hunne vroegere sommatie te herinneringen tot opbrengst van penningen — iets dat bij hen opperst lag.

Ja, toen zij denzelfden dag het bericht kregen van de verschijning des vijands voor Oudenburg, van de capitulatie van Caron, bevelhebber dier plaats, en van het verloop der Staatsche troepen uit de schansen, vonden zij die tijding nog niet van genoegzaam gewicht om er Maurits kennis van te geven. Eerst toen in den voornacht van zaterdag op zondag 2 Juli de uit Oudenburg ontkomen ritmeester Wagemans te Oostende bericht bracht van de vijandelijke macht die hij met eigene oogen gezien had, ontwaakten zij uit den droom en zonden dien ritmeester naar hun legerhoofd voor

Nieupoort¹. Deze laatste had reeds in den avond bericht ontvangen van eenen soldaat uit Oudenburg gevlucht, en begreep terstond dat tusschen Nieupoort en Oostende de ontmoeting der twee legers zou plaats hebben. Zonder nadere tijdingen in te wachten zond hij eenen brief met *cito, cito, cito*, in het opschrift, gedagteekend « int leger voor Nyeuwoort den 1 Julij 1600 tsnachts », en gericht tot de Staten te Oostende — brief die echter, blijkens de aantekening « *Recept. X Julij 1600* », eerst den 10 Juli terecht kwam² — en door welken de Staten Generaal verzocht werden onverwijld Colonel Piron en Luitenant-Colonel Bruges met hunne compagniën naar het leger te zenden, de brug over de Iperleet te Leffinghe te doen afbranden en de dammen breken en uitwerpen die tusschen dit dorp en de duinen voor den doortocht van het geschut waren gelegd geweest.

De Aartshertog nam Leffinghe in en, ziende dat de moerassige grond het vervoer van het geschut te sterk bemoeilijkte — iets dat ook op de beweging van Maurits troepen invloed had uitgeoefend — om naar Nieuwendamme te trekken, richtte hij zich met rasse schreden, al denzelfden weg dien zijn tegenstander gevolgd had, langs de duinen naar Nieupoort. Het zicht van dit ras naderend leger zette de ruitery op de vlucht met dewelke graaf van Ernst uitgezonden was geweest om den vijand het uitkomen zoolang mogelijk te beletten en de brug bij Mariakerke te vernielen, alsook de troepen uit Oostende gezonden en de bezetting van het fort Albertus. Te vergeefs poogde graaf van Ernst den vijand aan den dijk van Albertus tot staan te brengen, het Zeeuwsch regiment nam de vlucht en verloor onder de handen zijner vervolgers 150 mannen en 3 kapiteins, terwijl het regiment Schotten genoegzaam vernield werd. De graaf redde met moeite het leven in het fort S. Albertus. Albertus, na eenige beraadslagingen, trok nu voort en liet Don Luijs de Velasco met eenige duizenden ruiters achter om den vijand, die van Oostende had kunnen opdagen, in 't oog te houden.

Wij willen ons bestek niet te buitengaan, met hier omstandig het wapenfeit te verhalen dat bij de oude schrijvers « de slag van Vlaanderen » genoemd wordt en op zondag 2 juli 1600, in den namiddag tusschen half vier en zeven uren, in duin en op strand, tusschen Westende en Wilskerke plaats greep. Onverwachts tot het aanveerden van

(1) « Oostende vermaarde, geweldighe, lanckdurige ende bloedighe belegeringhe, bestorminghe ende stoute aenvallen » bl. 22.

(2) Bl. 25.

(1) Neerlands Heldendaden te land van de vroegste tijden af tot op onze dagen, door J. Bosscha (Leeuwarden 1870), I, bl. 259.

(2) Bl. 260, (3^e voetnota).

eenen slag gedwongen, gesloten tusschen de stad Nieupoort van achter, de vijandelijke sterkten en de zee, rechts en links, genoot Maurits' leger nochtans dit voordeel, zon en wind in den rug te hebben, terwijl voor beide legers de ongelegenheden des gronds den kamp vrij lastig maakten¹. Ruitery, voetvolk, geschut, alles nam deel aan den strijd. Meer dan twee volle uren stond de zegepraal twijfelachtig. De troepen der Staten begonnen tot driemaal toe bijna te vluchten, doch dank aan het beleid van Maurits en, volgens het algemeen gevoelen al de zijde der overwonnenen, aan de zwakke houding van Albertus' ruitery, behaalden zij de zegepraal². Zooals gewoonlijk loopen de getallen, door ooggetuigen en schrijvers aangegeven, tamelijk uiteen. Van des Aartshertogs zijde bleven er alleszins verscheidene duizenden op het slagveld liggen. De met lijken gezaaide duinen en strand boden een afgrijselijk schouwspel aan, verhaalt de auditeur der gouverneurs van Oostende³. In de zeventiende eeuw duidde een zwart houten kruis, bij de duinen geplant, de plaats aan waar de veldslag geleverd was geweest⁴. Het schijnt dat men te Lombartside, namelijk in de panne « het Been » genoemd, niet zelden menschenbeenderen uit den grond haalt en dat stukken van sabels en soldatengordels, ook nog geweerkogels gevonden werden in 1896, tusschen Mariakerke en Middelkerke, bij het nederslaan der duinen.

Eenige gekwetste soldaten werden naar Veurne gevoerd⁵. Het grootste getal zond men naar het Sint-Jans-Hospitaal te Brugge⁶. Zeker Anthuenis Michiels wordt onder de heelmeeesters genoemd die zich met de genezing der gekwetsten, namelijk met buitengewone gevallen gelast hadden⁷.

(1) Deze veldslag staat, met behulp van Vere's *commentaries* en andere gedenkschriften nauwkeurig in J. Bosscha's werk, I, bl. 257 en volg., beschreven.

(2) Bericht van den Aartshertog aan den Raad van Staat (volgens het antwoord van dezen laatste). Rijksarchief, gesloten brieven, *liasse* n° 369. — Besluitenboek der wet van Brugge, aantekening op 2 juli 1600. « ... Mane felicissime a nostris « pugnatum usque ad 3^{am} pomeridianam coesis plus quatuor « millibus hostium, nostris victoriam prosequentibus ad Novum- « portum usque ubi hoste irruente equites nostri terga verterunt « prostratis nostris peditibus ubi multi ex nostris occubuerunt et « capti fuerunt et (?) Deus ameliorret ».

(3) Fleming, bl. 47.

(4) Guicciardino, *Belgicae descriptio generalis* (Amsterdam 1635). bl. 346 (bijvoegsel).

(5) Rek. van Nieupoort, 1600-1601, f° 32 v.

(6) Reg. 642, f° 252. De Staten schenken 100 £ grooten, op haar verzoek, aan de Moeder van het gasthuis te dier gelegenheid (21 juli).

(7) « Buitengewone curen ». Ib. (19 sept. 1600).

Prins Maurits vernachtte te Westende. 's Anderdaags keerde hij met zijn zegepralend leger, eenen aanzienlijken buit en zijne talrijke krijgsgevangenen — er waren er 700, waarvan meer dan de helft colonels, kapiteinen, edelen en mannen van hoogen rang en de voornaamste de Admirante d'Aragon waren — naar Oostende terug. De troepen gingen legeren dicht bij de schans Albertus. Den 4 en 5 Juli beraadslaagde Maurits met de Heeren Staten Generaal binnen Oostende, terwijl de soldaten hunne dooden begroeven, de gekwetsten verbonden en ze naar Zeeland verscheepten. De gevangenen werden in de kerk en andere plaatsen vergaderd. Prins Maurits hernam intusschen het beleg van Nieupoort, waarheen graaf Jan Jacomez met zijne compagnie ruiters¹, een deel Burgondiers², benevens de « connestabel³ » en verscheidene kanonniers der « armada navale » te Duinkerke⁴ door de Aartshertogen waren gezonden geweest. De belegeraars braken den « nieuwen havenduiker » aan den mond der haven gelegen⁵. Doch, ter oorzaak der moeilijkheid, de intrede van manschappen binnen Nieupoort te beletten, werd er aan de voortzetting des belegs verzaakt. Men besloot de troepen te gebruiken tot het aanvallen der schansen bij Oostende, te beginnen met het fort Isabella. Den 17 juni verlieten de leden der Generale Staten de stad Oostende⁶.

De stad Nieupoort kwam aan de deur der Staten van Vlaanderen kloppen om terugbetaling te vragen der onkosten in de belegering gedaan. In afwachting van gunstigere tijden, moest zij zich vergenoegen met de opbrengst der belasting, het « schouwgeld » genoemd⁷.

Voor een jaar werd Oostende van beleg gespaard: 't was om zoo te zeggen de eenige stoffelijke vrucht voor de Vereenigde Provinciën, van den krijgstocht in Vlaanderen⁸.

(1) Rekening van Nieupoort, 1601-2, f° 37 v. Zie ook f° 39.

(2) F^o 32 v.

(3) F^o 33 v.

(4) Rekening 1600-1601, f° 32. — Rek. 1601-2, f° 38. « Dezelve « (Jacques Muenicx en Loy De Waverams) van by hen ghelevert « hebben jn tzelve belegh aen de canonniers deser stede drien- « vichtich ellen cannevets (*kemp*) tot VI stuyvers d'elle, verbesicht « jn t maecken van cardoesen, compt met XXII stuyvers voor « 't maecken van dezelve cardoesen, compt ende per ordonn. « betaelt XXXIV £ p. »

(5) Rek. 1609-10.

(6) Fleming bl. 50-51.

(7) Reg. 642, f° 261 v. 9 oogst 1600.

(8) Het prachtig tapijtwerk waar de slag voor Nieupoort is afgebeeld en dat in de Hallepoort te Brussel wordt bewaard, wordt thans uitgegeven in een geïllustreerd werk, door de Heeren J. Destrée, A. Hanstaux en A. J. Keymeulen.

Voor zijn vertrek had Albertus de herstelling gevraagd der forten S. Albertus, S. Clara, S. Isabella, S. Marie en Breedene. De Staten verleenden de noodige penningen, berekend op 20.000 gulden¹. Den 29 Juli 1600 wordt eene overeenkomst gesloten wegens het leveren van het zinkrijs dienende tot het oprichten eener « palissade » tusschen de S. Isabella- en S. Clara-forten². Het getal forten was nu met twee nieuwe vermeerderd : S. Marie, straks genoemd, en S. Elisabeth³. Men stopte de « quade pitten » tusschen de « Hooge Brug » en S. Clara⁴.

Omstreeks 12 oktober 1600 had Prins Maurits de gewisse tijding ontvangen, verklaarde hij, dat de Spanjaarden zich tot de belegering van Oostende bereidden en daartoe te Brugge 70 stukken geschut hadden verzameld. De Generale Staten, die eene gelijke tijding ontvangen hadden, verzochten dadelijk den Raad van Staat — dewelke met het beheer der krijgszaken van de « generaliteit » gelast was — met den Prins de maatregelen tot den wederstand noodig te beramen⁵. Doch slechts in den loop van het volgende jaar zou Aalbrecht de stad komen belegeren. Langer immers kon de Aartshertog aan de smeking en onderdanen, die het onderhoud der sterkten lastig vonden en hem eenen edelmoedigen bijstand beloofden, niet wederstaan. Den 12 januari 1601 schoot de stad Iper eene som van duizend guldens voor, tot het aankopen van gereedschap ten behoeve van het « exploit ». De Staten van Vlaanderen bevelen het opmaken van eenen inventaris van al de munitiën die in de forten bij Oostende lagen⁶. De ingenieur Nikolaas Coutel en de kampmeester Juan de Rivas werden gelast de stad Oostende te verkennen en over haren toestand en verdedigingsmiddelen overvloedige inlichtingen te bezorgen⁷.

⁽¹⁾ Reg. 642 (5 oogst 1600). Staatsarchief te Brugge.

⁽²⁾ Reg. 642. — 23 september : levering van hout voor de wacht-huizen te Breedene. 26 oktober : 2 schepen kolen moeten aldaar gezonden worden.

⁽³⁾ Ib. f° 245 v., 246, 248, 260.

⁽⁴⁾ Ib. 29 november en 9 januari 1600.

⁽⁵⁾ Besluiten van den Raad van Staat (12 oktober 1600). Zie ook die van 13 en 14 oktober. — Den 25 november leed de stad veel van eenen geweldigen storm (*Notulen der Staten van Zeeland*, 1600, bl. 273).

⁽⁶⁾ Reg. 642.

⁽⁷⁾ P. Henrard, *Histoire du Siège d'Ostende*, bl. 13-14, Zie de aantekening.

Alhoewel meestal de voornaamste officieren een regelmatig beleg afkeurden, in de afwachting eener gunstige gelegenheid om de stad te verrassen — het eenige doelmatig middel volgens hen — besloot Aalbrecht het beleg te ondernemen en de Vlamingen van dit rooversnest te verlossen. Reeds met half-februari 1601 was er bevel gegeven geweest naar de rondom Oostende liggende sterkten voor eene maand levensmiddelen en geschutsvoorraad te zenden en hare bezettingen met drie regimenten te vermeerderen, onder het bevelhebberschap van Frederik De Berg¹. 't Was eene nauwere blokkeering dan vroeger, dewelke, ten gevolge der richting door Maurits' leger genomen, weldra tot een waar beleg zou overgaan. Het Beleg van Oostende was dus bepaald besloten; 't was meer dan tijd. « Dat God de Heere voorspoedighe », schrijft de griffier van Brugge, in het verslag der vergadering der schepenen dier stad, bijeengekomen om te beraadslagen nopens de penningen tot die hoogst gewichtige en zoo lang gewenschte onderneming noodig². De merkwaardigste gebeurtenis der geschiedenis van het Oude Oostende ging beginnen. Ach! hoeveel bloed, hoeveel menschenlevens, welke schatten zouden aan den oorlogsgod geofferd worden!

Een der schrijvers der Belegering³ vertelt dat op dit tijdstip een landsman van Couckelaere, langs eenen binnenweg, door een groot bosch, 's avonds naar huis keerende, in de handen van vrijbuiters viel, dewelke hem van zijn geld beroofden en geblinddoekt in het dikste van het bosch leidden, waar zij den boer ontblindden en hem de lijken hunner ongelukkige slachtoffers toonden. Eer zij hem lieten heengaan, zeiden hem de vrijbuiters dat zij gereed waren binnen de stad Oostende te trekken, die stond om belegerd te worden, doch dat een duivel, waarvan een hunner makkers in bezit was, voorzeid had, dat eer men te Oostende zou misse doen, het meer dan zeventig duizend levens zou kosten...

⁽¹⁾ Henrard, *op. cit.*, bl. 15.

⁽²⁾ Gemeld besluitenboek (1585-1607).

⁽³⁾ C. de Bonours, bl. 37 : « ... Une histoire, laquelle pourra « bien sembler étrange a aucuns : étant toutefois veritable en sa « narration et du sujet de ce discours... » Zie ook de « Geschiedenis van Vlaanderen van het jaar 1566 tot den vrede van Munster », door J.-P. Van Male, pastoor van Vladsloot.

VIERDE HOOFDSTUK

De Driejarige Belegering.

Osten De nobIs paCeM (1601).
Toon ons den vrede.

§ 1. Inleiding.

De geschiedenis onzer stad ligt in zekeren zin in den grond begraven: eene bemerking welke wij reeds op eene der eerste bladzijden van ons eerste hoofdstuk maakten. Wat heeft men al niet in de laatste vijftig jaren, bij het leggen van riolen, gaasbuizen en grondvestingen, gevonden? Vaartuigen¹, overblijfsels van rijs- en pijlenwerken², de plaats aanduidende waar eens haven en bevaarbare waters lagen. Dit is niet alles. Tallooze menschenbeenderen heeft men er opgedolven, soms gansche geraamten van soldaten met al hun metalen gerief of uitrusting³; kogels⁴, kanonstukken⁵ en allerlei wapens: welsprekende sporen der geweldige en langdurige belegering die eens Oostendes grond met lijken bezaaide en de stad in eenen puinhoop veranderde. Ja, een puinhoop! dat moest voor

Oostende het slotwoord zijn van de beroerten en oorlogen der zestiende eeuw. « Ik weet niet of « Troja een verlichtsel is, maar ik weet dat « Oostende eene waarheid is, » zoo begint een schrijver der zeventiende eeuw het hoofdstuk zijner geschiedenis van Prins Albertus, waarin hij het beleg van Oostende beschrijft¹. Dit beleg, door de dichters bezongen² en door zooveel geschiedschrijvers verhaald, bekleedt inderdaad eene gewichtige plaats in de reeks wapenfeiten der zoo krijgzuchtige zeventiende eeuw, dewelke met den slag van Nieupoort en de belegering van Oostende aanving. Nimmer misschien bood, sedert het buskruit geene vesting, hoe sterk ook, onwinbaar heeft gelaten, eenige sterkte haren vijand zoolang wederstand als Oostende³, bij wier belegering de Spanjaarden de bekwaamste ingenieurs uit alle gewesten van Europa hebben in 't werk gesteld, en hier van beide zijden niet alleen alles aangewend is, wat de kunst om vestingen aan te

(1) Zie hooger bl. 145 en 146.

(2) Huis n° 13, Vlaanderenstraat.

(3) Bij het bouwen van huizen op de plaats van het gewezen Oratorie-Collegie.

(4) Onder anderen bij het bouwen van het huis n° 10 in de Langestraat.

(5) Bouw van het Hôtel Léopold II. Het kanon aldaar opgedolven bestond uit verscheidene stukken, was met eenen ringel voorzien, waaraan het kanon gehangen werd en schijnt een zeer oud stuk te wezen.

(1) *Histoire de l'Archiduc Albert*, door M. de Montpleinchamp (uitgegeven in 1862).

(2) Door den Franschen dichter Malherbe o. a.

(3) *Neerlands Heldendaden te Land*, door J. Bosscha (Leeuwarden, 1870), I, bl. 289.

vallen en te verdedigen in dien tijd vermocht, maar daarbij ook nog nieuwe werktuigen zijn uitgedacht, zooals de vluchtige sappe (*sappe volante*) en de worsten (*salzicioni*), en andere tot meerdere volkomenheid gebracht, namelijk de bedekkingsmiddelen in de loopgraven, als *blinden*, *chandeliers* en zoo voort¹. Men kan er zich van overtuigen bij het lezen der talrijke zinspelingen op dit beleg, welke men aantreft in de vakwerken die weinige jaren later verschenen, zooals in de « Artillerie » van Diego Veano, vertaald uit het Spaansch door Jehan-Theodore De Bry, in 1614 te Frankfort uitgegeven². Het beleg van Oostende werd te recht eene school van ondervinding genoemd en het feit, hetzelfde bijgewoond te hebben, als een aanbevelingstitel beschouwd.

Van geen minder belang was dit wapenfeit, in het opzicht der geschiedenis van westelijk Vlaanderen, daar de bemachtiging van Oostende aan eenen rampzaligen toestand, die reeds zooveel jaren geduurd had, een einde moest stellen. Van eenen anderen kant, al behoort het Driejarig Beleg, dat een episode was der door den oorlog voortgezette omwenteling, dewelke zelve, door het verdwijnen van Philips II en Hendrik III, de naburige landen niet zoo zeer meer verontrustte, tot de gevolgrijke gebeurtenissen des tijds niet, toch buiten het land werd dit oorlogsdrama met gespannen belangstelling gevolgd³. Voor Engeland was Oostende een middel om de opstandelingen ter hulp te komen; voor deze laatste spaarde het bezit van Oostende den last eener aanhoudende zeewacht alsook de vrees, door den vijand op eigen bodem aangevallen te worden; Frankrijk stond tusschen zijne jaloersheid over Spanje en de vrees voor eenen buitenmatigen aangroei der macht der Hugenoten in het zuiden⁴.

Wat Engeland betreft, niets getuigt welsprekender van het belang dat de verdediging der stad Oostende — dewelke, zegde Richardot, zonder de hulp der Engelschen van in het begin der belegering zoude bemachtigd geweest zijn — zijne

regeering inboezemde, dan de brief van Elisabeth, den 13 oogst 1602 aan de Staten Generaal geschreven en waarin deze vorstin zei dat het geschil nopens de stad Oostende in veler oogen onmiddellijk bestond tusschen haar en den koning van Spanje¹. In den aanvang van het jaar 1602 schonk Elisabeth aan de Vereenigde-Provinciën, benevens eene kwijtschelding van zestig duizend pond sterling, bedrag van twee jaren achterstal wegens teruggaaf van geleende penningen, de toelating om 3000 man onder hare onderdanen te lichten in haren naam², en zooveel vrijwilligers te aanveerden als er zich maar aanboden, onder voorwaarde dat die troepen slechts voor de bewaring van Oostende dienen mochten³. Aangaande Frankrijk — dat even als Engeland in de verdediging van Oostende door het puik zijns adels vertegenwoordigd was — koning Hendrik IV verbleef te Kales om op de hoogte te zijn van de gebeurtenissen der belegering⁴. Zijne brieven aan den hertog van Montmorency⁵ en bijzonderlijk zijne jaarlijksche gift van 150,000 kronen aan de Vereenigde Provinciën, betuigen welk groot gewicht hij hechtte aan de behouding van Oostende onder het gebied der Staten. Den 7 april 1602 schreef Dudley Carleton dat hij (de koning van Frankrijk) 2000 man had laten vertrekken om deel te maken van het Fransch regiment ten dienste der Staten en dezen laatsten ongeveer 400,000 kronen geschonken had⁶. In 1604 werd er hun 300,000 kronen beloofd⁷.

Schrikkelijke belegering, die schatten geld en duizenden menschenlevens kostte; strijd, bij denwelken de belegeraar zijne soms bewonderens-

(1) Zie onze reeds aangehaalde Monografie, bl. 5. Denzelfden dag schreef zij ook aan prins Maurits, « wiens moed en macht hier zouden geoordeeld werden » (Ib.).

(2) « By her own Commission. »

(3) Kladde door Cecil geschreven, al achter beschreven als volgt: « Conditions for abatement of the payment of the States « debt », 28 april 1602. Record Office, Papers of Holland. — In een HS. v. h. British Museum (Galba, C. XI. f° 105) wordt er voorgesteld Oostende als krijgsbasis, handelshaven of als verdedigingspunt te gebruiken. Blijkbaar verkoos Elisabeth deze laatste zienswijze. Jan. 1587.

(4) Fleming, Ed. Belleruche, *The Siege of Ostend*, bl. 18 en 69.

(5) *Correspondance de Henri IV*, door Berger de Xivrey, Parijs, 1843. V. Brieven van Hendrik aan den Hertog van Montmorency, 11, 18, 22 juli, 4, 13, 23 oogst, 2, 19 september 1601. — Zie ook *Correspondance inédite de Henri IV avec Maurice-le-Savant, Landgrave de Hesse*, door M. De Rommel (Parijs 1840). Brieven van 20 mei 1603, 3 en 17 april 1604.

(6) Brief te Parijs geschreven. Zie ook den brief van Winwood aan Cecil, 7 juli 1602, die dit tweede punt bevestigt (Record Office).

(7) Brief van Winwood aan denzelfden, 25 februari 1604 (Ib.).

(1) Neerlands Heldendaden te Land, I, bl. 290.

(2) M. Is. Van Iseghem bezit een afdruksel van dit zeldzaam werk, alsook een van de uitgaaf van 1628 (Rouaan).

(3) «... ende dat daer op by de Koningen ende Potentaten dese « landen toegedaen, wort grooten staet gemaect, naer de groote « importantie van de plaetse... » Notulen der Staten van Zeeland, 1602 (24 december), bl. 318. — J. Van Praet, o. c.

(4) Kervyn, *Histoire de Flandre*, VI, bl. 418. Bl. 409 vermeldt de schrijver een tractaat tusschen Engeland en de Vereenigde-Provinciën, dat ten jare 1598 zou gesloten zijn geweest (?).

weerdige werken voet voor voet moest aanleggen op een terrein bestaande uit vloeizand en verdrongen landen, blootgesteld aan eene dikwerf toornige zee, « veel grooter vijand dan de kogels zelven¹ », en dat nog wel onder een verwoed en goed gericht vuur van eenen hardnekkigen en door de zeewateren bijna ongenaakbaren tegenstander, die zich, wat behoeften betrof, in vergelijking met het Spaansch kamp, om zoo te zeggen in weelde baadde. Strijd in welken de onverschrokkenheid der verdedigers, die naar den dood gingen alsof zij 's anderdaags zouden verrijzen², even veel onze bewondering verdient als de stoutmoedigheid der belegeraars, die kost wat kost deze belangrijke sterkte overmeesteren wilden. In de vorige bewoording ligt, meenen wij, het antwoord besloten op de vraag, welke de oorzaken waren der buitengewone langdurigheid van dit beleg.

Het ligt in onze bedoeling niet van onze beschrijving van het reeds zoo dikwerf verhaald Beleg eene drooge aaneenschakeling van dagelijkse beschietingen, gevechten, aan- en uitvallen te maken. Wat den lezer meer belang zal inboezemen, is eene getrouwe voorstelling van het tooneel diens bloedigen strijds, van de oorzaken zijner langdurigheid en van de voorname feiten die denzelven hebben roemweerdig gemaakt, met het oog bijzonderlijk op de jongst aan het licht gebrachte oorkonden en op eigene ontdekkingen op dit gebied. Eerst en vooral de stadsvestingen, vervolgens de voordeelen welke de verdediging aan de doorspoeling der zeewateren alsmede aan de bijna ongestoorde gemeenschap met de zee te danken had, zullen wij nu in oogenschouw nemen.

Sedert 1581 had men de versterkingswerken der stad Oostende steeds — toch niet zonder eenige onderbrekingen — voortgezet. De regeering van Engeland, zoowel als die der Vereenigde Provinciën, hield zich met dit vraagpunt bezig, alhoewel de betaling der versterkingswerken — evenals de « zeewerken » — ten laste waren der gezeide Provinciën³, die, met het oog op de bekostiging derzelve, gedurende eenigen tijd voor eene compagnie meer betaalde dan er te Oostende

werkelijk lag¹. Het schijnt zeker te zijn dat in het jaar 1596 voorname versterkingswerken te Oostende werden uitgevoerd, onder de leiding van ingenieur Klinkar Lacroix; de grachten werden verbreed, de vestingen verdikt en de bastions vol gemaakt tot het gebruik van grof geschut².

Oostende is nu het rustige, doch bedrijvige visscherssteedje niet meer van de zestiende eeuw; het lijkt op zichzelf niet meer. 't Is een der sterkste bolwerken van Europa geworden, bijna onkenneijk, zoo aanzienlijk zijn de veranderingen welke de stad sedert een vijf en twintigtal jaren heeft ondergaan. Veertien sterke bolwerken van aarde en rijs gemaakt³, omgorden de vesting. Om onze beschrijving te veraanschouwelijken, zullen wij, zooveel het mogelijk is, de overeenkomst aanduiden der voornaamste punten der versterkingen met de huidige stad: iets dat wij reeds in het Derde Hoofdstuk van ons Eerste Deel, met de beschrijving van het Oude Oostende vóór de Driejarige Belegering hebben gedaan.

Zooals de lezer het op onze plaat tusschen de bladzijden 146 en 147 heeft kunnen bemerken, lag de oude stad bijna geheel buiten den huidige zeedijk. Welnu, zes der veertien bolwerken verdedigden dit gedeelte der stad: vooreerst *Zandhille*, een der voornaamste bolwerken, aan den rechterkant der oude haven, omtrent de plaats waar de Kursaal nu staat, met eenen onderwal (*fausse-braye*) aan zijnen voet, die geheel het zeestrand tot aan het fort Sint-Albertus beheerschte en waarvan de naam aan den zandigen grond en de duinen herinnert; vervolgens *Schottenberg*, die ongetwijfeld zijnen naam van de Schotten gekregen had en ten westen der Oude Kerk lag. Ten oosten dier kerk — waar alleenlijk, zoo de lezer reeds weet, de toren meer van bestond, op de plattegronden des tijds de « Oude Stadstoren » genoemd — lag *Bekaf*; vervolgens, tusschen Bekaf en de *oostgeule*, dewelke nagenoeg met de tegenwoordige haven overeenkomt, de *Leugenaar*, de platteform die de *Tafel van Mozes* geheeten werd en *Engelenberg*. 't Is al de oude stad, zij in het voorbijgaan gezegd, dat de belegeraar de vesting binnentrad en dezelve tot overgaaf dwong. De versterkingssingel der nieuwe stad, met zijne acht bolwerken, zou loopen van de tegenwoordige Haven of liever van onze Visschers-

(1) Uitdrukking van Fleming.

(2) Uitdrukking van eenen tijdgenoot.

(3) Zie onze hooger aangehaalde monografie, bl. 12 en volg. — *Notulen der Staten van Zeeland, 1584-1600, passim.*

(1) Zie hooger bl. 249. In 1592 was de « compagnie ter fortificatie » afgeschafte (Notulen, 1592, bl. 58 (30 april) en 132 (6 mei).

(2) Duitsch Dagregister, f° IV. — Em. Van Meteren, f° 345 d. Zie ook Notulen, 1597, bl. 25.

(3) C. De Bonours, bl. 56.

kaai naar de S. Pieterskerk, van daar naar deze zijde van het Park tot omtrent den Kursaal. Hier stond, aan de zuidzijde der oude haven, *Hellemond*, recht over *Zandhille*, die aan den overkant der haven lag en met *Hellemond* de twee sterkste punten der verdedigingswerken uitmaakten, tegen dewelke de Spanjaard vooral zijne macht zou stooten. Het ravelijn dat voor *Hellemond* lag droeg, ter oorzaak van zijn rijswerk, den naam van *Porc-Epic* (Everzwijn). Tusschen *Hellemond* en de nieuwe kerk had men het *Polderbolwerk* en het *Zuidbolwerk*. De kerk zelve stond om zoo te zeggen tusschen twee bolwerken: het *Zuid-Oostbolwerk* — ook *Koeistal* geheeten — en het *Spaansch Bolwerk*, dat verbonden was met het *Pekel Bolwerk*, en door het *Ravelijn der Oostpoort* en het *Noord-Oost-Bolwerk* gevolgd was. Onder de buitenwerken moeten wij de *Spaansche Halve Maan* noemen, ook *Zwanen-nest* geheeten, aan den overkant der geule; *Slimmers Halve Maan*, de *Zuid Halve Maan* of *allemands verdriet*, en vooral de *Polderwerken*, nagenoeg tusschen het tegenwoordig Leopolds-Park en de tweede en derde dokken. De Polderwerken zijn met den naam verbonden van Gouverneur Vere, die in al deze gebeurtenissen geene geringe rol heeft gespeeld. 't Is hij immers die den Polder versterkte. Dit was de naam van een kwartier ten zuidwesten der stad, buiten het behuisd gedeelte gelegen, op de zee door bedijking veroverd en om die reden soms het *hooge land* genoemd¹. In de stadsrekeningen en andere oorkonden der zestiende eeuw is er meermaals melding te vinden van de Polders. Vere dus richtte aldaar de « polderskarreën », ook eenvoudig weg de « karreën » of wel, in het Fransch, « le poldre des Angloys » geheeten, wier zonderlinge namen, bemerkt E. Bellerroche², de ongemakken voor den geest brengen waar de Engelsche soldaten, die daar in kwartier lagen, aan blootgesteld waren: « *the sweating guard* » of zweetende wacht en « *the myrie* » of « *dirty guard* » of modderige wacht. 't Is omdat men in de stad bijna geene veilige plaats meer

vond dat Vere de Polders deed versterken om tot verblijfplaats zijner soldaten te verstrekken. Daar vond hij bovendien aarde en zoden in overvloed om de vestingen te herstellen of nieuwe werken op te richten. 't Is daar dat de gekwetste en ziekelijke soldaten, vrij van het vijandelijk geschut, hunne krachten herstelden. Niet zonder reden werden de Polderwerken als de sleutel van Oostende aanzien³. Met de Polders alzoo aan den belegeraar geheel en gansch te onttrekken en ze van flinke buitenwerken te voorzien, benam hij den vijand het middel om zonder groote moeite al het water der stadsgrachten af te trekken. Een bewijs van Vere's vooruitzicht, 't is dat inderdaad de vesting op die wijze ten langen laatste is overmeesterd geweest⁴. De belegeraar, die eerst meende dat de vestingen van Oostende zandig en kruimelig waren, ondervond welhaast dat zij, te zijnen grooten nadeele, van vette aarde waren, die niet breekt⁵. Ook beproefde hij later te vergeefs eene mijn te leggen op *Zandhille*. Rondom den geheelen omtrek was de buitenzijde der vesting van ontelbare eiken palen voorzien, beslagen met groote ijzeren nagels en dicht bij een geplaatst, in ééne of twee reien. Ook al den zeekant beschermden talrijke pijlen — hooger en dikker dan die der landzijde — de vestingswerken; zij dienden tevens tot het breken der zeebaren⁶. De gracht was overal breed en diep en werd, zelfs in de grootste zomerhitte, in haren staat behouden door de sluizen, dewelke tevens den belegerden middel verschafte om den vijand somtijds aanzienlijke schade toe te brengen. Hiertoe kwam hun de Westsluis — die een meertje of vijvertje geworden — goed te pas⁷. De stad zelve, wat de gebouwen en straten betreft, onderging in den loop der belegering aanzienlijke veranderingen, die wij op tijd en stond zullen vermelden.

(1) « Dem Polder oder hohem land » (Duitsch werk, II, 3 v°). — In de uitlegging van het plan in het Fransch verhaal, onder n° 18, leest men: « Une porte avec un pont au boulevard d'Espagne, « pour aller vers le haut pays, n° 25. Demie lune au haut pays. »
(2) Bl. 17.

(1) Bonours, bl. 380: « La prise des Polders ou Quarrez, fut « estimee un succes de telle importance, qu'en elle consistoit le « vray point d'assieger Ostende ».

(2) E. Bellerroche, bl. 63.

(3) Id., uittreksel uit eenen brief van De Saily, bl. 70. — C. De Bonours, bl. 56.

(4) C. De Bonours, bl. 58.

(5) Id., bl. 56 en 59.

§ 2. *Gemeenschap met de zee. — De tweede en de derde haven van Oostende.*

In ons eerste hoofdstuk hebben wij de eeuwenlange worsteling afgeschetst der stad met de machtige zee, aan dewelke, zoo het eenige bladzijden hooger betoond is geweest, ten jare 1584 een nieuwe ingang ten oosten der stad werd gegeven, en die toen het omliggende met moerassen, vlieten en krekken bedekte, zoodat men het land tusschen stad en kamp het « verloren land¹ » of het « verdronken land » noemde². Pas echter was de belegering eenige maanden aan den gang, of de belegerden gingen nog eenen stap verder, met de zee ook ten westen eenen nieuwen inloop te verschaffen. Zulks greep plaats door de doorsteking van den « grooten zeedijk » of « Groenen Dijk » — ook de *Duimeldijk* genoemd, ten zuiden der oude haven gelegen en welken de belegeraar zich als toenaderingswerk had begonnen ten nutte maken — na met de oude inwoners raad te hebben geslagen, in den nacht van 23 oogst 1601, bij een groot getij³. In het voorbijgaan moeten wij de lezers opmerkzaam maken dat de gewezen *Havenvliet*, ten westzijde der stad — zie onzen gekleurde plattegrond — buiten de versterkingen gelaten was geweest en bovendien van alle betrekkingen zoowel met de haven als met de binnengracht, werd afgesneden door den belegeraar — bij middel eener loopgracht — en door de belegerden. Deze laatste harden over den ouden Havenvliet twee dijken — zijde der Polderversterking gelegd, om den vijand het benuttigen er van te zijnen voordeel te beletten⁴.

In den Groenen Dijk werd dus een gat gegraven, en door kleine mijnen vergroot, tot ruim 150 voet kruinsbreedte. Wat er al de oostzijde der stad, 17 jaren vroeger had plaats gehad, geschiedde thans ter westzijde: de zee bekwam vrijen loop in het land. Poedervoorraad, werktuigen van allen aard, wijn- en biertonnen, alles spoelde de zee weg, dewelke tot aan den sluisvliet van Albertus-fort alles onder water zette en zelfs menigen soldaat, met de zwemkunst onbekend, verzwolg, zonder van hen te spreken die in de herstellingswerken het tegenwoordige met het eeuwige verwisselen

moesten¹. Doch ook de belegerden mochten op hun *Porc-Epic*, hunne contrescherp, de rijsbekleding van *Zandhille*, den onderwal van *Hellemond* en op de bolwerken der zeezijde menig spoor beschouwen van nadeel door de zee teweeggebracht². Het gevolg hiervan was dat de zeewateren de stad bijna van alle kanten omspoelden, niet zonder gevaar voor de vestingen, voor welke de zee, om de schade die zij er dikwijls aan toebracht³, bijna een zoo geduchte vijand als de belegeraar zelf was. De toenaderingswerken van dezen laatste werden nu op dien zandigen en moerassigen grond nog moeilijker en lastiger dan vroeger. Bij de duinen van *Albertus* zonk men tot half been in den vochtigen grond. *Sinte-Clara* scheen te midden een meer te liggen terwijl, om naar de « redouten » van *Valdez*, *Farias*, *S. Jacob*, *S. Maria* en *S. Franciscus* te trekken, men tot boven de knieën in het water schoot. Om van het west- naar het oostkamp te gaan — door weiden en moerassen heen — behoefde men drie uren⁴. De Spanjaarden konden dus slechts bij laag water hunne aanvallen en andere ondernemingen aangaan, en moesten bovendien bij het wassen van het getij soms met haast wegtrekken. 't Gebeurde zelfs, zooals ten gevolge van het groote tij van 31 oktober 1601, dat het land ten zuiden en ten zuidwesten der stad meer dan eene uur verre onder water stond en dat al de trancheën ten westen, onder de duinen, in het zuiden en het zuidoosten, ook vol water waren, hetgeen de belegeraars genoodzaakte op de platteforms te vluchten⁵. Ook hield de beze ting der belegerde stad dag en nacht wacht op alle lage wateren, totdat het water hoog genoeg was om de vrees voor eenen aanval weg te nemen⁶. De Groene Dijk werd, ja, hermaakt, doch ten prijze van schatten geld en stroomen bloed. De belegeraars moesten zich dus weder door kostbare zeeweringen tegen het afspoelen hunner werken beveiligen. Oostende geleek bijna op een eiland, door talrijke, kloeke bolwerken versterkt. Bonours

(1) De Bonours, bl. 123.

(2) Id., bl. 124.

(3) Fleming, bl. 434, 456, 458, 471.

(4) Bonours, bl. 197: « Passant à basse-marée depuis S. Claire a S. Michel. Car autrement, convient de nécessité suivre la chaussée royale, et tirer par Oudenbourg et Paskendael. »

(5) Fleming, bl. 38.

(6) Id., bl. 250.

(1) C. De Bonours, bl. 41.

(2) Fleming, bl. 349. — Op eenen Engelschen plattegrond van 1590 (*Record Office*), leest men de benaming van « *The leeke (lake = meer)* », toegepast op eene plaats ten oosten der stad.

(3) De Bonours, bl. 122; Fleming, bl. 99; Bellerocche, bl. 17 en 51.

(4) Fransch verhaal, f° 1.

vergelijkt het bij een zwanennest, te midden van eenen vijver, en bij een spook bestemd om het leger schrik in te jagen¹.

Niet alleen door het bemoeilijken van den aanval, ook op eene andere, nog doelmatigere wijs was de zee voor de verdediging eene bron van sterkte, namelijk door de bijna ongestoorde betrekkingen over zee met Zeeland en Holland, gedurende geheel de belegering. Het eerste werk van den belegeraar was, natuurlijk, de Westhaven voor de belegerden onbruikbaar te maken en de in- en uitvaart der schepen, door de oosthaven of Geule zoo niet te beletten, althans zooveel mogelijk te bemoeilijken. De belegerden beproefden het immers, hunne schepen door de Geule te doen varen en achter den bedekten weg te lossen. Doch het geschut van het oostkamp maakte zulks hoogst gevaarlijk. Ook toen generaal Vere met zijn volk te Oostende kwam, moest hij het met booten op het strand vóór de Oude Stad aan wal zetten². Doch, op zijn bevel, den 4 oogst 1601, doorstak men ten zuidoosten der Nieuwe Kerk eene contrescherp³, achter het (Oost) ravelijn van het *Spaansch* Bolwerk, hetgeen het water der Geule in de stadsgracht deed spoelen — in den Colck, zegt het Fransch verhaal — en deze voor de inkomende schepen toegankelijk maakte. Recht over de opening in de contrescherp die de Geule met de stadsgracht verbond, maakten de belegerden, in de maand oktober van hetzelfde jaar⁴, de *Spaansche halve maan*, om de batterij van Bucquoy tegen te werken. De gracht der noordvesting strekte tot bassin in welken Vere, volgens hij schrijft, dikwijls meer dan honderd schepen zag liggen. 't Was als een bosch van masten, zegt Fleming⁵, en de vijand die er op schoot verbruikte meer kruit dan de shade bedroeg. Doch de masten werden plat gelegd om ze tegen het vijandelijk geschut te beveiligen. Ten einde het in- en uitvaren

der schepen daartegen nog zekerder te beschermen, werd er een ander kanaal gegraven, niet tusschen het *Oost-Ravelijn* en de *Tafel van Mozes*¹, maar tusschen Engelenberg en het N.-O.-Bolwerk, bij onzen Ouden Vuurtoren. De doorsteking, in september 1601 reeds gebruikbaar², was, schijnt het, den 27 januari daarna nog niet voltrokken: men moest eerst eene zekere hoeveelheid rijshout en andere stoffen verwachten, door de Staten gezonden³. Volgens Haestens, was men den 9 maart nog aan dit werk bezig, en was het korten tijd nadien opgemaakt⁴.

De eerste « ammonitieschepen » der Staten zeilden den 31 juli 1601 binnen⁵. Den 9 oogst, vertelt Fleming⁶, kwam een schipper van Breda in de *geule*, « wesende den eersten die sedert die belegheringhe daerinne was ghearriveert. » De gouverneur beschonk hem met drie stukken goud dewelke met eenen zijden *nestelinck* op zijne borst werden vastgemaakt. Zulks herinnert aan de rozenhoeden van 1446. « So dat », zegt dezelfde schrijver, « die voorszeide geule ofte reviere alsdoen ghenaeemt wert die nieuwe haven, die tot het overgaen van de stadt, van alle de schippers beseylt wiert. » Ja, en later nog, daar de belegeraar de haven sterker en sterker benauwde, was er van eene derde haven quaestie — tusschen de oude en de nieuwe, of, om nader te bepalen, tusschen den *Leugenaar* en de *Tafel van Mozes* — en zulks reeds in de maand oogst 1602⁷. Zij zal veel kosten, schreef Sydney, maar de vijand zal ze in geen twintig jaren kunnen wegnemen⁸. De schrijvers zijn echter niet zeer klaar en verstaanbaar nopens dit punt. Fleming spreekt op verscheidene plaatsen⁹ van eene nieuwe haven, doch hij schijnt de haven tusschen Engelenberg en het Noordoost-Bolwerk — die, uitwijzens de plans en het schrijven van Francis Vere, reeds in december 1601¹⁰ bestond — te ver-

(1) Bl. 60.

(2) E. Belleruche, « The Siege of Ostend or the New Troy, 1601-1604 », bl. 17: « ...For the havens beyng taken from us thear « reasteath onelye the discent before the owld town, which beyng « bare shore is not for all kynde of shyping .. » schreef Vere aan Cecil (uit Oostende, 7 juli 1601, Belleruche, bl. 63). — Brief van Cecil aan Burghley, 15 juli 1601 (Londen, *State Paper Office, Calendar of State papers (domestic)*, n° 18, vol. CCXXXI).

(3) Haestens, bl. 78.

(4) P. Henrard, *Histoire du Siège d'Ostende*, bl. 63.

(5) Bl. 237.

(1) Volgens Vere. De namen der bekende plattegronden komen niet zeer overeen met die van Vere's schrijven.

(2) Naar luid van een Engelsch verslag van 22 september 1601 nopens den staat der bezetting.

(3) « We have there almost cutt through a new haven also, « close to the East Ravelin, but the finishing of yt (...foresayd...) « must of necessity be deferred till the States send more rise and « other necessaryes that belonge thereto » (27 januari 1602).

(4) Bl. 130.

(5) Fleming, bl. 78.

(6) Bl. 88.

(7) Brief van Sydney aan den graaf van Nottingham, 16 oogst 1602. — Bericht van 18 september 1602 (*Record office*).

(8) Zelfde dagteekening (*Record office*).

(9) Zie verder.

(10) Ja in september 1601 reeds (zie hooger het stuk van 22 sept. 1601).

warren met de derde haven of *tweede nieuwe haven*, omtrent in het midden der oude stad¹. Dat deze derde haven een eenvoudig ontwerp bleef, zullen wij niet beweren: de bewoording van « de nieuw begonste haven », welke Fleming op bladzijde 347 van zijn werk gebruikt en de plattegrond van het Duitsch Dagregister zijn klaar genoeg. Bovendien, den 20 september 1603 schreef Winwood aan Cecil dat men reeds begonnen was². Of echter van die derde haven werkelijk gebruik gemaakt werd, is eene andere vraag welke wij voor drie redenen durven beneenen. Eerst en vooral, de afwezigheid van eenen stelligen tekst in Fleming dienaangaande en het voorloopig karakter van dit ontwerp. In 't begin van maart 1603 schrijft hij dat het noodig bevonden werd de nieuwe haven dadelijk te bereiden « om door den extremen noot « uyt ende in de stadt te commen, ende dat by soo « verre die voorschreven geule onghebruyckelijck « ghemaect werde³. » Men zou die gereed maken « sonder dat die doorghesteecken werde, ten ware « dat den uystersten noot sulcx vereyschte. » Doch de *Groote Kat* van den belegeraar bemoeilijkte grootelijks de begonnen onderneming⁴. In november 1603 was de nieuwe haven nog niet in gebruik, noch zelfs in april 1604⁵. De tweede reden onzer betwijfeling ligt in de omstandigheid dat Fleming, de inneming vermeldende, door de Spanjaarden, den 18 september 1604, van Schottenberg en Bekaf, die zeer dicht bij de plaats der nieuwe of derde haven stonden, zich vergenoegt met de vrees uit te drukken dat de belegeraar zich meester maakte van de nieuwe haven « waer door hy ons « alle hulpe van secours ende hope van eenighe « uytcomste soude benomen hebben. » Hierdoor bedoelt hij klaarblijkelijk de haven tusschen het *Noord-Oost Bolwerk* en de *Engelenberg*, meer buiten het bereik des vijands gelegen. Eindelijk de melding op eenen plattegrond van Oostende, in het Rijksarchief bewaard, dat deze opening later toegestopt is geweest⁶, schijnt ons deze weerlegging te voltrekken. Wij haasten ons deze « haakjes » te sluiten en op het gemak van toevoer

van troepen, levensmiddelen en wapens terug te komen.

Steeds werd er door de bemiddeling van de Staten-Generaal alles wat noodig was, als geschut van verschillend kaliber, affuiten, kogels, vuur- en lichtkogels, buskruit, vuurwerk, rijshout, planken, medicijnen, levensmiddelen van allerlei aard, wijn, bier, brandstoffen, enz., in groote hoeveelheden aangebracht door de schepen, die wel eens schade leden van het vuur des belegeraars maar toch de haven bereikten, « tot groot verdrielt ende hert- « sweer van den viand » (Fleming). Alzoo van 29 oogst tot 17 september 1601, dus in 19 dagen, kwamen 181 geladen schepen binnen. Op 29 oogst alleen kwamen er 70, op 30 oogst 40 schepen binnen¹. Den 16 oktober 1601 lagen hier 94 schepen, klein en groot; van af oogst waren er 315 in- en 221 uitgezeild², altijd op hunne reis door oorlogsschepen vergezeld. Niet minder dan 3000 schepen kwamen gedurende het beleg in, waarvan ruim 100 door den vijand in den grond geschoten of genomen werden. 600 werden door hen bij het inkomen min of meer zwaar beschadigd. In de haven lagen ook gewoonlijk verscheidene roei-jachten om de bemanning en lading der op de reede liggende schepen en oorlogsschepen bij laag water af te halen, en sloepen, om de in- en uitvarende schepen te « seconderen ». In mei 1603 kreeg de Onder-Admiraal Jan Geerbrantszone, die voor Duinkerke lag, bevel een zijner zeiljachten en een kloek fregat naar Oostende te zenden, om de schepen tusschen de vloot en de stad te « con- voyeren³ ». Doch, bijkans tot het laatste toe bleef de stad in betrekking met de zee. « Het was te « verwonderen », zegt Fleming⁴, « hoe weynich « die cloecke schippers op haer lieder schieten « achten, ende hoe onversaechdelijck sy met vollen « zeylen voorby hare Baterijen met die schepen « voorby zeylden ». Vruchteloos bleven des belegeraars pogingen om het invaren der schepen doelmatig te belemmeren⁵.

Ontzettende gevaarten van rijswerk en overgroote schanskorven, groote geblindeerde houten galerijen en vlooten, waarop geschut, duizendtallen zand-

(1) « The enemy had non straightened this also by their float of great planks bearing ordnance on the geule, that they of the town were fain to make a second new haven against the midst of the old town, » schrijft Vere in zijne *commentaries* (aangehaald door M. Ed. Belleruche, *op. cit.*, bl. 63, 2^e nota.)

(2) « Now they goe in hand with a new haven. » (*Record Office.*)

(3) Bl. 345.

(4) Ib., bl. 348.

(5) Duitsch plan.

(6) Belleruche, bl. 63, 2^e aantekening.

(1) Volgens de berekening van Van Sypesteijn, bl. 22. Zie ook bl. 13 en 114.

(2) Id., bl. 38, aantekening.

(3) Fleming, bl. 319 (dec. 1602), bl. 371 (mei 1603), bl. 414, 416.

(4) Bl. 348 (april 1603).

(5) In het kwartier van Bucquoy lagen vijf groote en wel « ghemande sloupen », om de uitvarende schepen te beschadigen (Fleming, bl. 319).

zakken enz., werden daartoe door de Spanjaarden met inspanning aangebracht. De stad Nieupoort leverde, blijkens de stadsrekening over het jaar 1602-1603, eene engelsche « ketse » om met twee andere schepen in de haven van Oostende gezonken te worden¹. Vruchteloze pogingen, door samenwerking van zeegolven en kanonvuur verijdeld. Spinola en Targone, zoo wij verder zien zullen, voeren niet beter. De Spaansche oorlogsvloot van oktober 1602, tegen die der Staten uitgereed, deelde het lot der Armada van 1588.

Voegt hierbij eenige medeoorzaken van vertraging, zooals de mueren onder de soldaten van het kamp, de list van Vere, waarvan wij straks spreken zullen, den aanval van Sluis ten jare 1604, en men zal verstaan hoe het kwam dat meer dan drie jaren verlopen moesten eer de Spaansche vlag die der Vereenigde-Provinciën op de wallen

zou vervangen van het geducht Oostende, « den schrik der wereld en het wonder der hedendaagsche oorlogen » gelijk Bonours zegt¹. Men begrijpt dat Hendrik IV, koning van Frankrijk, met den Aartshertog schertste toen hem dezes voornemen ter oor kwam, Oostende te nemen: « *Ventre-Saint-Gris, prendre Ostende?* »

Had Aartshertog Albertus al zijne macht gebruikt tot het beletten der betrekkingen tusschen de sterkte en de zee, zeker zouden de belegeringswerken zoo lang niet geduurd hebben. Al zijne pogingen in dien zin bleven dus bij gebrek aan scheepsmacht, vruchteloos, en hij zag zich gedwongen den langen weg in te slaan, dezen van eene langdurige en lastige belegering, die slechts in september 1604 zou eindigen.

§ 3. De eerste Vesting.

Ziet gij daar, op onze plaat, rondom met water omringd, de met bolwerken omsingelde vesting liggen, in twee ongelijke deelen door eene binnenhaven gescheiden, en tusschen twee of liever drie vijandelijke kampen gesloten? 't Is de gewezen bloeiende visschersstad, later een geducht roofnest en thans een wijd vermaard bolwerk geworden. Alhoewel hier en daar ietwat van de streng geschiedkundige verhoudingen afwijkende, geeft dit tafereel² het toenmalig uitzicht van vesting en kamp getrouw, en zelfs schilderachtig en nauwgezet weder. De waterspiegel der zee ligt met talrijke vaartuigen beschaduwd: eene blijkbare zinspeling op den bijna ongehinderden toevoer van manschap, levensmiddelen en krijgsgereedschap naar de stad. Naderbij deze laatste beschouwende, bespeurt men er zonder moeite, benevens den Toren der Oude Kerk in de Oude Stad, de Nieuwe Kerk, de twee ingangen der Geule, de poorten, de vooruitspringende, eenigszins bekrompen afgeteekende

Polderwerken, ja zelfs de schepen in de tot kom verstrekkende noordgracht. In den achtergrond ligt het oostkamp dat, onder het bevel staande van Charles De Longueval, graaf van Bucquoy — die later, in den Dertigjarigen Oorlog, eenen luistervollen naam verwerven moest³ — de wijde Geule beheerscht. Rechts loopt een — met opzet sterk al deze zijde gebracht — kanaal, naar het S. Clara-fort, of derde kamp⁴. Men bemerkt de forten S. Marie, S. Isabella en S. Albertus, dewelke samen met het fort S. Anna of het *Rood Huis*⁵, S. Michiels of *Colombie*, S. Catharina of *Grootendorst*, S. Lucas, S. Clara of *S. Jans-Steen*⁶ en Breedene, en verscheidene minder aanzienlijke werken de stad van verre of dichtbij omringden. Het rijkste deel der schilderij is het tafereel van het hoofdkwartier, met de *salcizioni* of worsten, tenten, barakken, winkels en magazijnen, de galgplaats, de wagens, de schepen en schuiten die langs de Iperleet en hare oude en nieuwe vertak-

(1) F^o 42: « De kercke ende Disch deser stede es men schuldich « over de leverynghen van een jnghelsche ketse, omme met noch « twee andere scepen ghesoncken te werdene in de havene van « Osthende, IIICL £ p. Betaelt in minderynghen van dese IIICL £ p. « an Pauwels Rueben van tselve scip an de caye ligghende ghe- « waect t hebbene par ordonnancie van 23 april 1603 XXX £ p. »

(2) Naar alle waarschijnlijkheid eene navolging — in het Museum van Brussel bewaard — van Brueghel's (1567-1625) schilderij. Mr Is. Van Iseghem, te Schaerbeek, bezit een tafereel der Belegering, van denzelfden.

(1) « Ostende, l'effroy de l'univers et la merveille des guerres de notre temps » (bl. 532).

(2) Duyck, III, bl. 107. — Van Sypesteijn, bl. 24.

(3) P. Henrard, bl. 53.

(4) De Bonours, bl. 182-184.

(5) P. Henrard, op. cit., bl. 43.

(6) Was dit geene zinspeling op den naam van het dorp Steene? Duitsch dagregister: « Clara oder S. Johans stein. » Haestens (b. 98) zegt: « de schans-ten-steen. »

Het beleg van Oostende, gezicht op kamp en stad.

Het oude Oostende
door Edw. Vlietinck.

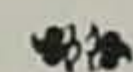
Photogr. K. v. d. Vyvere-Petijt, Brugge.

kingen¹ de krijgsgereedschappen aanbrachten dewelke, door hunnen overvloed en hunne verscheidenheid, aan het kamp het voorkomen van een gehucht gaven². Een oogenblik was er spraak dat Albertus voornemens was de duin bij de sluis door te snijden en eene haven aldaar te maken³. Achteraan of liever dicht bij de hand staat een deel ruitery, hier wellicht door den schilder geplaatst, omdat het peerdenvolk aan het uiteinde des kamps gelegerd was. De Bonours zegt dat de ruitery van Albertus *Raverside* voor kwartier gekozen had, waaraan hij den naam geeft van *Neer*: « een geruïneerd dorp⁴ ».

Aan den voet van het tafereel, aan deze zijde van het kanaal, ziet men de tenten die tot sacristij en kapel der Jezuïeten dienden, de aalmoezeniers van het leger: het Heilig Misoffer is juist in gang. Niet zelden kwamen eenige soldaten, vooraleer een gevaarlijk werk te gaan verrichten, de Heilige Sacramenten ontvangen. De Montpleinchamp zegt dat het beleg van Oostende een aanzienlijk getal zendelingen slachtofferde, zooals Pater Spikerman, dien men den apostel der Duitschen bijnoemde en die meer dan tachtig officieren tot het katholiek geloof bekeerde⁵, en Pater Hendrik Gerlaci, vroeger deken van Sint-Pieters-Leeuw. Een kogel trof hem, toen hij bezig was zijn officie te lezen⁶. De Paters droegen in het kamp het Heilig Sacrament met groote plechtigheid naar de zieken, onder begeleiding van talrijke flambeewdragers. Men riep de soldaten tot de mis met klokgelui: driemaal daags trompettede men den Angelus. Een eeuwig licht brandde voor het beeld van Onze-Lieve-Vrouw in de tent der Paters. Er waren weinig schildwachten die zich 's nachts niet eens keerden al deze zijde, om de Moeder Gods te aanroepen. Ziet gij ginds dat verheven werk, vlak voor *Zandhille*⁷, nevens de oude haven, hetwelk de stad van de westzijde overheerscht? 't Is de *platteform*, *un hault et large cavalier*, zegt De Bonours⁸, in het fransch *Mont-Hullin* of *Mont-Gibel*, in het Duitsch

*Kick-in-die-Pot*¹ of *die Katze* geheeten, en meest onder de benaming bekend van *Groote Kat* — in vergelijking bij de mindere werken der belegeraars, dewelke men somtijds *katten*² noemde — die in de eerste maanden van 1602 opgericht werd en waaruit men zelfs de menschen op de straten der stad kon beschieten. Dit werk bedekte 10700 vierkante voeten, had eene binnenruimte van 38 tot 40 meters boven den grond verheven, was al boven van eene borstwering van drie meters voorzien en met zeven halve kanonnen gewapend. Aanzienlijk veel schade veroorzaakte die « kat », voornaamlijk op de opening en den overgang tusschen beide steden. Te Mariakerke was er voor eenige jaren eene hil, bekend onder den naam van « De Spanjaard », en in de zoogenoemde « Spanjaardspanne » heeft men, schijnt het, meermaals geldstukjes van den Spaanschen tijd gevonden.

Albertus' voorwacht, bestaande uit drie Spaansche regimenten, legerde in de duinen; de Burgondiërs en de Walen, achter deze laatste. De achterwacht, samengesteld uit Barlemonts regiment en de Vrije compagniën (Walen en Duitschers) stond op ééne lijn. Bachten den laatsten rang van het voetvolk was het geschut geplaatst.

Den 8 juli 1601 kwam de Aartshertog Albertus, die den 29 juni uit Brussel vertrokken was³, langs de 's heer Woutermansvaart naar het kamp voor Oostende. De gedachte involgende van Colonel Nikolaas De Catris, besloot Albertus den voornaamsten aanval te richten op het Porc-Epic en vervolgens op Zandhille. Eens meester van dit laatste werk, was men het ook van de Oude Stad en van de haven, en met de gemeenschap tusschen zee en vesting te beletten, zou men deze laatste noodzakelijk machteloos maken⁴. Met dat plan meende men wellicht in korten tijd de vesting te vermeesteren. Onder den invloed derzelfde hoop stelden de Bruggelingen alle vreugde-

(1) Fleming, bl. 69 en 70.

(2) Het gezamenlijke der eerste voorbereidsels vertegenwoordigde eene som van achthonderd duizend guldens, zegt Bonours.

(3) Brief van De Saily, 27 juli 1603.

(4) Bl. 103.

(5) Zie De Montpleinchamp, *op. cit.*, bl. 241, 275, 426.

(6) *Analectes pour servir à l'histoire ecclésiastique de la Belgique*, 1866, III.

(7) Fleming, bl. 348.

(8) Bl. 301. Men kent ook de geschiedkundige schilderij van Sebastiaan Franks (1618), toebehoorende aan M. Henry Hucks Gitto te Londen.

(1) Te Bergen-op-Zoom bestaat er nog een klein fort dat den naam draagt van « *Kijk in de pot* ».

(2) Duitsch dagregister, f° 5. « des Feinds hohe kattzen ». Haestens, bl. 128 en 137.

(3) Dagboek van Jan De Pottre, 1549-1602, bl. 201.

(4) P. Henrard, bl. 28. Een Spaansch HS. v. h. Rijksarchief (papieren uit Weenen den 9 oct. 1856 teruggezonden, bundel XIV), raadt den aanval der stad al 't westen aan, met behulp eener loopgraaf tusschen de *platteform* en de lange *cataya* en der « *boca del Tumeldycq o canal visio* ». Zie Fleming, bl. 88.

betooning ter gelegenheid der inkomst van prinses Isabella in hunne stad uit, tot na de inneming van Oostende¹. Eilaas! drie volle jaren moesten verstrijken eer hun die blijde tijding ter oor zou komen...

Zoohaast alles in gereedheid was, begon de belegering. Albertus' leger opende zijn kanonvuur den 6 juli 1601 aan de westzijde der stad, en den 8 juli al den oostkant. Het getal kanons in batterij was 58, weinigen tijd nadien 86 en omtrent half-september 106. De uitgestrektheid der talrijke werken vergde eene nachtwacht van ongeveer 3000 man. Met den eersten keer ging het er van weerskanten dapper op los; noch poeder noch geld werden gespaard. Reeds in de eerste week telde men te Oostende 500 dooden en 300 gewonden². Uit de gezegden van verschillende schrijvers mag men besluiten dat er in oogst 1601 minstens 30,000 en enkele dagen 2000 tot 3000 schoten op de stad werden gelost³. Op 30 juli 1601 lagen er in het gasthuis van Middelburg reeds tweehonderd gekwetsten en zieken van Oostende, en dat van Vlissingen was vol. Men was genoodzaakt pakhuizen en kerken als hospitalen te benuttigen⁴. Den eersten october telde men zeventig gesneuvelden Engelsche officieren en de « chirurgijns » verklaarden dat zij reeds meer dan 500 personen armen en beenen hadden afgezet⁵. Van der Noot⁶, gouverneur van Oostende, liet het vuur der belegeraars niet onbeantwoord, integendeel, hij gebruikte althans veel meer buskruit dan de belegeraar — alleen in de maand oogst 1601 werden in de vesting 75000 pond pulver verschoten⁷. Er was bijna nergens geene vrijheid, vertelt Fleming, want het ijzer vloog als regen. De schrijvers der belegering spreken van niets anders dan van kanonnaden en beschietingen, zoo geweldig « alsof de wereld zou vergaan⁸ », van aan- en

uitvallen, van schepen die trots het vijandelijk vuur er in gelukten de haven binnen te varen, van herstelling van aanvals- of verdedigingswerken en andere soortgelijke feiten wier eentoonigheid door eenige voornamen daadzaken wordt afgebroken zooals namelijk de noodlottige dood van Chatillon de aanval van 21 october 1601, de krijgslist van generaal Vere en de storm van 7 januari 1602 Hendrik van Chatillon, graaf van Coligny — kleinzoon van den grooten Franschen admiraal die op S. Bartholomeusnacht in 1572 verging — kwam in de laatste dagen van oogst 1601, met 800 Franschen, « de bloem zijner natie », in de vesting aan. Het plan van den jongen Coligny — een veelbelovend man, die aangeduid was om Vere te vervangen¹ — was, op Albertus' leger, dat in drie kampen wijd en breed verdeeld was krachtdadige uitvallen te doen en met den vijand man tegen man te vechten, tegenstrijdig met het bijzonderlijk verdedigend karakter der Hollanders in al hunne oorlogen en vestingen bespeurbaar. Alles was voor eenen dergelijken uitval gereed, toen bij een gesprek met andere officieren op Zandhille, den 10 september 1601, een kanonkogel het bovengedeelte van zijn hoofd tot onder den neus kwam wegnemen. Zijn lijk werd gebalsemd en naar Zeeland ingescheept, nadat eerst de ingewanden, met groote eer, in de kerk waren begraven geweest². Vooral de Fransche soldaten, die ergen overlast hadden van hunne Engelsche lotgenooten en die in hem eenen machtigen beschermmer zagen, waren door dit verlies zeer getroffen en ook ontmoedigd³. Aan het groot plan door den gesneuvelden jongman voorgestaan, werd niet meer gedacht en de belegerden bepaalden er zich toe om weder kleine uitvallen te doen en een verbazend kanon- en geweervuur te onderhouden. De schrijver van het Engelsch werk over de belegering bemerkt⁴ dat in zake van uitvallen op de belegeraars, de bezetting van het begin tot het einde nooit den gewenschten uitslag bereikte.

Den 16 october 1601 deden de belegeraars met ruim 2000 man eenen verwoeden aanval op het nog maar half voltooide Spaansch Ravelijn, gelegen aan de Geule, en namen het in, maar konden er

(1) 6 juli 1601, Besluitenboek der Schepenen.

(2) Van Sypesteijn, bl. 14.

(3) Id., bl. 18.

(4) Ed. Belleruche bl. 84-86. Zie ook eenen brief van Jacques Moens en Jan Van Pere aan den burgemeester van Goes, 2 oogst 1601 (archief van Zeeland). De Notulen van 1601 (bl. 194) noemen zekeren doctor Cor. van Nieuwenhoven, doctor Medicus te Oostende. Sommige zieken waren « bevroren », en moesten hierom de beenen afgezet worden; vele hadden geene kleederen meer en moesten voorloopig deze gebruiken van personen in de gasthuizen overleden (Notulen 1601, bl. 251 en 1602, bl. 195).

(5) Fleming.

(6) Opvolger van gouverneur heer Van Cruyninghen (Notulen, 1600, bl. 239). In 1599 voerde zekere Cuteler het bevel alhier, schijnt het (Notulen 1599, bl. 352 19 nov.).

(7) Van Sypesteijn, bl. 18.

(8) Haestens.

(1) P. Henrard, bl. 54. — Brief van Hendrik IV aan den Hertog van Montmorency, 19 september 1601 (Berger, Correspondance de Henri IV).

(2) Fleming, bl. 112-113.

(3) Van Sypesteijn, bl. 34.

(4) Belleruche, bl. 70: « in these the garrison failed signally from beginning to end. »

geen stand in houden door het geweldig vuur van den hoofdwal; den volgenden morgen hernamen de belegerden dit werk na een vreeselijk gevecht. Weinigen tijd nadien werd er een nog geweldigere aanval gedaan. Doch tusschen beide greep eene daad plaats, waarvan de voortreffelijkheid heftig besproken is geweest en die geen bloed maar veel inkt heeft gekost¹.

Wij bedoelen de krijgslist van den Engelschen gouverneur, generaal Vere. Francis Vere — een uitstekend veldoverste, lid van het Engelsch parlement, boezemvriend van koningin Elisabeth, en bovendien nog een geletterd man die gedenkschriften, onder andere nopens den slag van Nieupoort, in denwelken hij zich onderscheiden had, heeft nagelaten, en wiens geslacht — een echt heldengeslacht — in de belegering van Oostende door niet minder dan vijf zijner leden vertegenwoordigd geweest is², was door de Staten met het opperbevelhebberschap van Oostende bekleed geweest. In den nacht van den 15 juli kwam hij alhier met zijne troepen aan. Doch door eene kwetsuur aan 't hoofd, krank en koortsig geworden, omtrent eene maand nadien, moest hij naar Middelburg vervoerd worden, na het opperbevel aan Van der Noot te hebben opgedragen. Hersteld geworden keerde hij den 19 september terug. 't Is hij die de nieuwe binnenhaven voor de schepen gebruikelijk maakte en de Polderwerken oprichtte, zoo wij reeds gezegd hebben. 't Is ook Francis Vere die, na het verlies ondergaan in het verstooten van den jongsten aanval der belegeraars, den zwakken staat van bezetting en van verdedigingswerken in aanmerking nemende, zijnen toevlucht nam tot eene geveinsde onderhandeling tot overgaaf, ten einde tijd te winnen, in afwachting der door vorst en tegenstrijdige winden weerhouden schepen, die manschap, krijgsgereedschap en levensmiddelen moesten aanbrengen. Van Sypesteyn³ beweert dat « dit niet voortreffelijk middel door eenigen van den krijgsraad zeer bestreden werd, maar eindelijk door de meerderheid aangenomen om den « uystersten noodt ». Een eventijdig Engelsch vlugschrift stelt zulks vast en Fleming bevestigt het, doch bemerkt de geleerde Hollandsche ge-

schiedschrijver Dr Fruyn¹, Ogle² spreekt hen hier tegen en de omstandigheden zijn niet in staat deze zienswijze te ondersteunen. Wij vernemen inderdaad niet dat Vere door de Staten werd verzocht zich te rechtveerdigen, hetgeen anderszins het geval geweest zou zijn. Het is in alle geval zeker dat hij noch de onderhoorige officieren noch de stedelijke magistraten in zijn geheim inliet, tegen de gebruiken van den oorlog. Ook viel het den gouverneur moeilijk onder de Fransche en Hollandsche officieren iemand te vinden die naar het Spaansch kamp als gijzelaar wilde trekken. Wel is waar dat twee Fransche officieren, La Coutière en Focheron, hunne dienstwilligheid verleenden om de eerste uitnoodiging tot een onderhoud vanwege Vere den Aartshertog over te brengen. Doch een van hen, La Coutière, was een der hoogere officieren, dewelke volgens Fleming, geraadpleegd werden. Vere was ten langen laatste genoodzaakt de hulp van twee zijner landgenooten in te roepen, hetgeen gelukte, eene omstandigheid die niet ongeschikt was om aan de geheele zaak eenen schijn van verraad te geven. Gijzelaars werden dus van beide zijden geleverd en een wapenstilstand voor 24 uren gesloten. Men weet dat Vere, onder een uitgevonden voorwendsel, de Spaansche gijzelaars met den vallenden nacht, zonder hen gehoord te hebben, heenzond — eene vreemde manier om de belegeraar aan de ernstigheid van den wapenstilstand te doen gelooven en de Engelsche gijzelaars gerust te stellen.

Doch, bemerkt Dr Fruyn, Vere's handelwijze had argwaan teweeggebracht, die dreigde tot opstand over te gaan en de gouverneur zag zich in de onmogelijkheid zijne gedachte te laten kennen in de tegenwoordigheid der Spaansche gijzelaars. Pas ook waren deze weg of hij riep al zijne officieren te zamen en, na veel redekaveling gelukte het hem hunne weifelende medewerking te bekomen. Dan werden de onderhandelingen hernomen, de onaangenaamheid van daags te voren aan een misverstand toegeschreven en de wapenstilstand verlengd. De Spaansche gijzelaars keerden den volgenden avond terug.

(1) Zie Ed. Belleroyche, bl. 73 en 106.

(2) De Stadsrekening van Vlissingen, over het jaar 1601-1602, bevat den volgenden tekst: « Betaeld aan d heer Jan Lambrechtsen « Coole ende dat over een oxhoofd rooden wijn om die te « scheijncken aen ridder Veer tot Oosteynde, 4-0-0 ». (Archief van Vlissingen, register van « extracten » uit de stadsrekeningen van 1600 tot 1750).

(3) Bl. 45.

(1) In het verslag der afdeeling van geschiedenis en oudheidskunde der Nederlandsche maatschappij van Letterkunde van Leyden, over het jaar 1889-90. Artikel van Dr R. Fruin: « Sir Francis Vere als bevelhebber te Oostende in 1601 (Overgedrukt in Belleroyche's werk, bl. 106 en volgende). Fruyn volgt hier voornamelijk een naamloos Engelsch vlugschrift door eenen ooggetuige in 1602 in het licht gezonden (Belleroyche, bl. 109).

(2) « Ogle », door Dillingham, bl. 154, aangehaald door R. Fruyn.

Des anderdaags, (1ste Kerstdag), bleef de wapenstilstand nog doorgaan en er vereenigden zich op de terreinen rondom de stad duizenden toeschouwers van de omliggende plaatsen. Het was eene volkomen kermis of volksfeest, waarbij ook de Aartshertog met zijnen staf, evenals de Aartshertog met twintig hofdames tot nabij de wallen kwamen, en belegeraars en belegerden te zamen een glas dronken en feest vierden. Intusschen kreeg de listige gouverneur van Oostende, die gedurende den wapenstilstand met alle krachten aan de wallen had laten werken, tijding dat vijf oorlogsschepen met troepen voor de haven waren gekomen en er nog achttien in het gezicht lagen. Toen wierp hij het masker af en zeide aan de Spaansche gijzelaars — welke hij met eene ruwheid had behandeld, waarbij Albertus' ridderlijkheid en grootmoedigheid in die omstandigheden tamelijk afstak — dat hij niet meer dacht aan capitulatie of wapenstand; dat zij terug konden gaan en de vijandelijkheden den volgenden morgen zouden hervat worden¹.

Dat deze handelwijs den belegeraar sterk verbitterde, ligt voor de hand. Generaal Henrard legt echter den Aartshertog een driedubbel ongelijk, wat *zijne* doenwijs aangaat, ten laste. Eerst, hij verleende den gouverneur van Oostende te veel tijd om te onderhandelen. Waarom, toen de *chamade* in den morgen van den 22 december geslagen was geweest, gewacht tot den namiddag van den 23 om onderhandelaars te zenden? Waarom, ten tweede, liet hij de onderhandelingen geschieden te Oostende, hij die niet meester was van de zee en de aankomst van hulp niet beletten kon? En welke waarborg werd er gevraagd tegen den mogelijken toevoer van hulp binnen de vesting? Geene. Zoo verblijd was Albertus, de stad Oostende zonder slag of stoot in zijne handen te zien vallen, dat hij niet eens de goede trouw van den Engelschen gouverneur betwijfelde. Dadelijk maakte hij zich gereed om dezen laatste zijne list duur betaald te zetten. Een groote aanval op de stad werd besloten.

Den 7 januari 1602, toen een ontzettend kanonvuur, dat twaalf uren aanhield, op eenige punten bres had geschoten, vielen de belegeraars, bij laag water, des avonds te zeven uren, de stad met

ongeveer 6000 soldaten al vier zijden aan, ten einde de verdediging te verdeelen: op het Ekster-nest, op de Polderwerken, op twee westtravellijnen — om de Contrescherp te doorsnijden en de stadsgracht droog te trekken; de voornaamste aanval, met 2000 man, was gericht tegen Zandhille, de sleutel der Oude Stad, wier vermeerstering de betrekkingen met de zee in des belegeraars macht zou brengen¹. Hier stond de broeder van Francis Vere, de moedige Horatio Vere, met twaalf uitgezochte compagniën. Vere had een groot getal flambeeuwen en pektonnen doen aansteken, die al de bressen uitmuntend verlichtten. Een tweegevecht greep plaats, zoo moorddadig als zeker zelden is geleverd. De belegeraar, die de haven was doorgewaad, zette zijne ladders tegen de muren van de drie meest bedreigde werken en was genoodzaakt telkens opnieuw te stormen, daar zijne ruiters de terugtrekkenden meedoogenloos met sabelhouwen opjoegen en zoo noodig neder-velden. Op de bressen werd man tegen man verwoed gevochten. Telkens de belegeraar door de bres in het bastion drong, telkens sloegen de dappere verdedigers hem weder terug. Al met eens nam de belegerde zijnen toevlucht tot een wapen op hetwelk de Spanjaard niet gerekend had: men opende de Westsluis, de wateren der grachten liepen in zee, met dat gevolg dat de Spanjaarden met ladders en al reddeloos omvergeworpen werden. Vele werden naar zee weggespoeld, en zij die reeds op de wallen of op de bressen waren doorgedrongen, werden zonder genade afgemaakt². Het Spaansch leger verloor ruim 2500 man, onder deze een groot getal officieren van hooger en lageren rang. Van de verdedigers waren er slechts 60 gedood. Het opruimen der lijken kostte zoo groote inspanning dat in de eerste dagen niet aan vijandelijkheden werd gedacht.

Een maatregel welken volgens Sailly's schrijven³ de belegeraar een oogenblik van zin was te gebruiken, bestond in het maken van sluizen op al de kanalen wier water uit het land in de twee havens der stad liep, ten einde deze laatste te doen verzanden. Om overstrooming te voorkomen, zouden aan die waters andere uitgangen gegeven worden.

Reeds een half jaar was het beleg in gang, en de juistheid der woorden van Hendrik IV was

(1) Van Sypesteyn, bl. 45 en volg.

(1) P. Henrard b. 72-73. Zie de aantekening bl. 72.

(2) Van Sypesteyn, *op. cit.*, bl. 51 en volg.

(3) 24 januari 1602 (archief van Middelburg).

reeds ten volle bewezen, dat het een langdurig en kostbaar beleg zou zijn¹. Niet zonder reden merkt een tijdgenoot op dat de belegeraar, in plaats van de zegepraal te bekomen, er zich integendeel meer en meer van verwijderde. Noch mijn noch sap noch bres, noch poging tot uithongering gelukten². Leger en land, die eene spoedige bemachting van Oostende verhoopt hadden, waren ontmoedigd. Doch de herinnering der geleden kwalen, van dewelke men zonder de inneming van het geducht rooversnest niet kon verlost worden, beurde de gemoederen op. Het was beter « eene bittere pil in te zwelgen dan altijd ziek te blijven³ ».

Van april 1602 tot april 1603 geschiedde er niets

bijzonders. Het belang des oorlogs wordt in dit tijdperk verplaatst naar de bewegingen van Maurits' leger in Braband en Limburg¹. Laten wij van die tusschenpoos gebruik maken, om aan sterkte en kamp een bezoek te brengen en kennis te maken met eenige wetenswaardigheden van deze langdurige, en onder menig opzicht belangwekkende krijgsonderneming, die vanwege menig aanzienlijk personaadje, door de nieuwsgierigheid aangespoord, werd toegeschouwd, alsof het een tournooi gold van weleer². Eerst en vooral, ons voornemen getrouw, van de veranderingen op het stuk van woonsten en straten gesproken.

§ 4. Bijzonderheden.

De gevolgen van zulk eene geweldige en aanhoudende beschieting, voor huizen en alle andere gebouwen, laten zich licht begrijpen. Onder de gebouwen die veel schade leden haalt men het huis aan van den gouverneur en de woonst van den commissaris van levensmiddelen (*Nic. Kien*)⁴. Haestens vertelt dat een kogel van 40 pond in zijn kantoor, of in dat van den persoon met wiens hulp hij zijn werk geschreven heeft, viel en een aantal zijner memoriën en papieren, betreffende de geschiedenis der belegering, vernielde⁵. Men was weldra genoodzaakt de huisdaken — waarvan een groot getal door het vijandelijk vuur vernield werden — af te nemen⁶, ja zelfs onder de aarde te wonen en zich te beschutten bij middel van steenen hutten⁷ van dakpannen voorzien — in het Fransch *loges* of *cabanes* genoemd — geplaatst achter de bolwerken en de « traversen », ook nog achter de sterke muren der kerk. De belegering was nog maar eene maand aan den gang, toen de Engelsen te dien einde de *groene markt* uitgroeven⁸: hetgeen niet anders zal geweest zijn dan de ledige plaats of soort van weide gelegen nabij de Nieuwe

Kerk, waar de bezetting hare oefening deed en de wapenschouwingen plaats grepen³.

De soort van kelder, met twee pilasters, een gewelf van 2 1/2 meters dikte, en van eene oppervlakte van ongeveer acht op tien meters, welke men dicht achter de autarmuren der west- en middelbeuken der gebrande kerk ontdekte, en die lang tot voor korten tijd nog als citeern is gebruikt geweest, was naar alle waarschijnlijkheid de « groote (poeder)-kelder », waar Philips Fleming ergens gewag van maakt⁴. Men weet dat men, op bevel der Staten steeds vijftig duizend pond kruit ter zijde moest houden⁵.

In het zuidwesten der stad groeven de belegerden insgelijks eene ledige plaats uit en Vere liet in eene der *oostredouten* eene goed versterkte verblijfplaats voor de geneesbare zieken en gekwetsten bereiden: vandaar de naam van Hospitaal die aan deze *redoute* gegeven werd. Ten gevolge van een schrijven van Maurits, die op 26 mei 1602 bevel had gegeven, spoedig hutten voor de soldaten te maken⁶, werd er in de volgende maand juli besloten vijfhonderd hutten op te richten, waarvan 289 dadelijk geplaatst werden als volgt⁷:

(1) *Correspondance de Henri IV*, brief van 13 oogst 1604 aan den hertog van Montmorency.

(2) Fleming.

(3) Resolutiënboek der wet van Brugge, f° 273 (vergadering van 12 oktober 1601).

(4) Haestens, bl. 77 en 79.

(5) Bl. 137 (uitgaaf van 1613).

(6) Van Meteren.

(7) Fleming, bl. 268.

(8) Dagregister, bl. 8 en 8 v.

(1) Zie J. Bosscha, *op. cit.*, bl. 305-311.

(2) De Bonours.

(3) De Bonours, bl. 122.

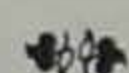
(4) Bl. 582. — De maat der steenen pleit geheel ten gunste dezer veronderstelling (5 1/2 — 9 — 21 centimeters).

(5) Maart 1602, Fleming, bl. 228.

(6) Fleming, bl. 261.

(7) Id., bl. 277. — Vroeger reeds, namelijk in november 1597, besloot de Raad van Staten twee schepen strooi naar Oostende te zenden om hutten te maken (Archief van 's Gravenhage).

19 in en 18 onder het Pekelsbolwerk, 67 achter den Rosmeulen, tusschen eerstgenoemd Bolwerk en de Westpoort; 25 onder Hellemond; 42 bij Vlammenberg; 21 tusschen de Oostpoort en het Pekelsbolwerk; 45 bij den Meulen onder het Pekelsbolwerk; 18 in de Oude Stad, ook zooveel in het Spaansch bolwerk en 16 tusschen die hutten en het Polderbolwerk. De Bonours gewaagt ook van vervoerbare hutten, op lage wielen gevestigd. De Staten deden in de tweede helft van het jaar 1602 geheel de stad herbouwen¹ en dezelve door eene bijzondere schikking der straten tegen het kanon van het kamp doelmatig beveiligen. Bovendien werden, niet zonder goed gevolg², de voornaamste straten, en bijzonderlijk de Ooststraat opgegraven en met aarden « traversen » of verschansingen — met rijshout gebonden en dertig voet dik³ — bezet, ter bescherming van krijgsvolk, burgers en zoetelaren, en om « die daghelijcxsche miserie te beletten⁴ ». Ook zeilen werden op sommige plaatsen benuttigd om den vijand, bijzonderlijk aan dezès « Cavallier », het gezicht der stad te benemen⁵. Gouverneur Vere deed eenige huizen bijna geheel met aarde vullen om de naburige gebouwen te bewaren⁶ en het gebruikbare hout der in puin vallende woonsteden in zijne magazijnen dragen⁷. Het jaar 1604 zou nog grootere veranderingen zien gebeuren.

Bijna geene Europeesche natie was er die niet eens of meermalen in de verschillende bezettingen die naar Oostende, hetzij voor of in de beroerten gezonden werden, vertegenwoordigd werd. Spanjaarden, Walen, Vlamingen, Neerlanders, Duitschen, Schotten, Franschen, Engelschen hebben wij reeds aldaar aangetroffen. Gedurende de Driejarige Belegering telde men soms te Oostende niet minder dan vijf natiën te gelijk: Nederlanders, Franschen, Engelschen, Duitschers en Zwitsers. Bij den aanvang van het beleg, op 6 juli 1601, was er in de vesting een garnizoen van ruim 4500 man, van allerlei natiën, waarvan ongeveer 1/3 Nederlanders, 1/3 Engelschen en 1/3 Franschen en Duitschers.

(1) Fransch verhaal, f° 88 v.

(2) Bonours.

(3) Fleming, bl. 233-234.

(4) Id., bl. 114.

(5) Id., bl. 349.

(6) De Bonours.

(7) Id., bl. 182.

De Engelschen maakten deel van de troepen welke koningin Elisabeth bij verschillende verdragen aan de Staten-Generaal beloofd had. De Franschen waren meestal protestantsche edellieden, gewezen strijders van de oorlogen der *Ligue* welke de vrede uit het land verwijderd hield, of wel jongelingen van goede familiën die de kunst van den oorlog in de school van Maurits van Nassauw en zijne generalen kwamen leeren. Wij hebben gezien hoe een hunner — Coligny — zijne deelneming in Oostendes verdediging duur bekocht. Wat de Duitschers en Zwitsers betreft, die waren huurlingen, die alle partijen dienden en onder alle vaandels plaats namen, als men ze maar goed betaalde¹. Gedurende het beleg bleef het garnizoen bijna altijd boven gezeld cijfer van 4500 man, daar onophoudelijk versche troepen werden aangevoerd, terwijl de gewonden en zieken geregeld naar de bestendige of voorloopige hospitalen van Zeeland alsook van Holland gezonden werden. Enkele malen was de sterkte der verdediging tot 6000 en 7000 man opgevoerd; zij bedroeg nooit minder dan 3000 man. Ruitery was er te Oostende niet: er waren toch ongeveer 300 trekpeerden tot het aanbrengen van bouwstoffen en krijgsgereedschap naar de werken en wallen².

Zoo even hebben wij van Engelsche soldaten gesproken. Acht Engelsche compagniën landden, den 19 september 1601, te Oostende aan, onder het bevel van Francis Vere³. Duizend van die soldaten waren door de stad Londen geleverd geweest⁴. Den 18 september 1601 telde men te Oostende niet minder dan 4,633 man, Engelsche troepen⁵. Een echt woest volk waren die Engelschen, meest afkomstig uit de gevangenissen, en wierden van niemand gezocht, noch van burgerij noch van hunne strijdgenooten. « Het schuim van de wereld zei men reeds in 1589, sprekende van de Engelsche soldaten die men Oostendewaarts zond⁶. Van de eerst aangekomene, die gele rokken droegen, spreekt men weinig. Maar de laatste, met roode rokken, schenen losgelaten duivels », zegt Fleming. Overmoedig in het gevecht, steeds belust op uitvallen in de hoop van buit te krijgen,

(1) Ibid.

(2) Van Sypesteyn, bl. 20.

(3) Belleruche, bl. 17.

(4) Id., bl. 24.

(5) Van Sypesteyn, bl. 38 (aanteekening).

(6) Belleruche, bl. 26.

waren zij binnen de wallen plunderziek en oproerig¹. Bij eenen brand, plunderden zij, onder den schijn van te blusschen, drie winkels in de buurt geheel uit; later, uit vrees van ontdekt te worden, haalden zij de huizen eenvoudig om; eens werd het gasthuis geplunderd en de zieken van alle kostbaarheden beroofd, ja Flemings woonst werd den 24 oogst 1601 door hen gansch beroofd en « in den gront ter neder gheworpen ». Zelfs voor gruweldaden weken zij niet achteruit². Zij plunderden den specerijenwinkel — van groote weerde — van BERTOLMEEUS THIJSEN, die in zijn huis het hoofd was afgeschoten geweest³. Vere luisterde naar de klachten der burgers niet, die hunne stad bij een gestrand schip vergeleken, aan de genade der schipbreukelingen overgelaten⁴. Door hunne onachtzaamheid staken de Engelsche soldaten het vuur in 't kruitmagazijn, hetgeen aan omtrent dertig personen afgrijselijke brandwonden toebreacht⁵. Niet te verwonderen is het dus dat er groote hoeveelheden van die gasten naar hunne streek werden teruggezonden, zoo dat er in den aanvang van 1602 slechts 800 Engelsche meer te Oostende waren⁶. Fleming vertelt dat hij eens in de kerk komende eenige soldaten bezig zag eenen hunner medegezellen, dien zij lichtelijk met lonten in eene mat gebonden hadden, te begraven. Doch daar het graf met water vervuld was, wierpen zij hem er in, en omdat het water telkenreize het lichaam naar boven al den kant deed drijven, poogden de soldaten hetzelfde met hunne pijken onder het water te houden om het des te beter met aarde te bedekken. Gelijk de Auditeur dit schouwspel bezag, bemerkte hij dat de doode zijnen eenen arm uit de mat trok om zich tegen het steken der pijken te verweren. Aanstonds trok Fleming zijn rapier uit en, met behulp van eenen « conducteur », dreef hij de soldaten uiteen, die alreeds onder malkaer de kleederen van den armen man gedeeld hadden⁷. « Wy hebben hem uyt die « matte ghesneden ende wederom een ander matte « in de kercke ghehaelt, ende hem die om het lijf « ghebonden ende wederomme in zijn quartier « ghebracht. Het was een fraey cloeck Jonckman, « die van de sieckte overwonnen zijnde tot alsulcken

« benautheyt was ghecome: ende dat alleenelijck « om sijne cleederen wille¹ ».

Onder de matrozen hadden er ook meermaals wanorders plaats². Het is bekend dat de kanons der vesting bemand waren door zeelieden der oorlogsschepen³.

Van groot nut waren voor de belegerden de zoogenaamde « springers » — waar wij reeds van gesproken hebben — die bij de uitvallen als gidsen dienden, dagelijks met hunne springstokken over het strand, het vloeizand en de kanaaltjes den vijand met de grootste onverschrokkenheid overvielen⁴, en niet alleen schildwachten, maar personen van groot aanzien, ja zelfs ruiters, soms binnen Oostende gevangen brachten. Steeds wisten zij tijding omtrent de voornemens van den vijand mede te deelen. De gouverneur Van der Noot nam eerst veertig, later nog twintig van die « seer cloecke waeghalsen » tegen goede betaling (1 1/2 gulden daags) in dienst. In mei 1604 bleef er slechts één van dit getal meer over.

De sterfte onder de soldaten der bezetting werd nog vermeerderd door alle slag van ziekten als bloedloop, scheurbuik, heete koorts en zelfs door de pest, natuurlijke gevolgen van gebrek aan genoegzamen watervoorraad, van zware vermoeienissen en vooral van de uitwasemingen van zooveel lijken. Wat echter wonderlijk zal schijnen is het samengaan van ziekte en werkeloosheid, zooals men het bemerkte onder 't rustig bestuur van Van Dorp. De pest hield op met het hernemen van den strijd⁵. Vere verklaarde (october 1601) dat er van het 6000 man sterke garnizoen slechts op 2600 weerbare soldaten kon gerekend worden⁶. Eerst in mei 1602 werd men de pest gewaar. Een, twee, ja drie pestmeesters moesten aangesteld worden. Er sterven te Oostende van zestig tot tachtig personen daags, door de pest, schreef men uit Vlissingen den 16 november 1602⁷. De gouverneur en de krijgsraad, bevindende dat op het kerkhof, zoohaast er een « spijt » aarde gestoken was, de graven vol water liepen, hetgeen voor de openbare gezondheid een ernstig gevaar was, deden terstond het kerkhof drie voeten hoogen, om de lijken meer van het water te bevrijden⁸. In de

(1) Van Sypesteijn, bl. 16-17.

(2) Zie Bellerocche, bl. 41, derde aantekening.

(3) Fleming, bl. 75.

(4) Bellerocche, bl. 26.

(5) Juli 1601 (Fleming, bl. 79).

(6) Bosscha, I, bl. 292 (Bellerocche, bl. 27, aantekening).

(7) De schrijver voegt daarbij dat de soldaten riepen en zwoeren: « Godts wons by my trecht hy is deedt » (Engelsch dead).

(1) Bl. 229.

(2) Brieven van Van der Noot aan de Staten van Zeeland (archief Zeeland).

(3) Bellerocche, bl. 61, aantekening.

(4) Van Sypesteijn, bl. 23. — De Bonours, bl. 88-89.

(5) Bellerocche, *sanitary aspect*, bl. 40 en volg.

(6) Van Sypesteijn, bl. 42.

(7) Ongeteekende brief. *Record Office*.

(8) Fleming, bl. 229.

kerk (de nieuwe kerk), die tevens als begraafplaats en krijgsvoorraadmagazijn diende, was het bijna even gelijk, zooals men uit eenen tekst van Fleming kan opmaken¹.

Van alle zijden ingesloten, moesten zich de verdedigers der vesting alles: niet alleen bouwstoffen en geschut, maar voedsel, geneesmiddelen, ja water en bier² over zee, uit Engeland of Zeeland doen toezenden. Men leest gedurig, bemerkt Belle-roche³, van de aankomst van visscherssloepen (*smacks*) en dit beleg levert misschien het eerste voorbeeld op van zending van levend gedierte over zee. Ook verwonderde de eerste aankomst van vette ossen en schapen de Spanjaarden grootelijks. Alle soorten van vruchten waren in overvloed te krijgen, alsof men in Amsterdam ware, en alles was er goedkoop, zegt de schrijver van het Duitsch verhaal; Fleming beweert dat de Fransche wijn voor 3, 4 en 5 stuivers de pot, bier voor de helft, versche visch en fijne oesters voor een « bagatel » en andere waren insgelijks aan lagen prijs te bekomen waren. Meer dan honderduizend rijnsche guldens waren op het tijdstip van 17 maart 1604, voor verzorging van zieke en gekwetste krijgslieden sedert den slag voor Nieupoort uitgegeven geweest⁴.

Nu eens gezien welke voor het kamp, in het opzicht van openbare gezondheid en sterfte, de gevolgen waren van deze belegering.

Het geweldig en aanhoudend geschut der belegerde vesting, de lastige corveeën, de langdurigheid der belegering en, vooral in den wintertijd, de vochtige dampkring, eene moerassige streek, geweldige en koude winden en regens, benevens alle slag van ziekten en ongesteldheden: 't spande al te zamen om het leven in het kamp van den Aartshertog alles behalve verdraagzaam te maken. Op het laatste van de eerste maand der belegering (juli 1601) waren de gasthuizen van Brugge en van de andere omliggende plaatsen propvol van zieken en gewonden. Men was genoodzaakt er te zenden naar de mannen- en vrouwenkloosters der

streek, zooals het O. L. Vrouwgasthuis te Iper. De gasthoven lagen vol van gekwetste personen van hoogen rang. De Hospitalen van S. Magdalena¹ en van O. L. Vrouw van de Potterij, te Brugge, ontvingen vele zieken en gekwetsten van het kamp. op éenen dag lagen er in dit laatste meer dan 1300. Met zooveel genegenheid werden zij door de Zusters bezorgd, zegt de toenmalige Bisschop van Brugge, dat een aantal Duitsche en Fransche ketters bij deze gelegenheid tot den schoot der ware Kerk terugkeerden². Het Sint-Jans-Hospitaal te Brugge ook ontving vele gekwetste en zieke soldaten, in de jaren 1602, 1603 en 1604³. Uit dien hoofde kreeg het eene toelaag, van wege de Vier Leden, van 12 grooten daags voor elken persoon, en 8 grooten en een rantsoen brood van anderhalf pond daags, vanwege den « administrateur van den Spaenschen hospitaale ». De pestziekte, zelfs, zoo 't schijnt, de melaatsheid⁴, maakte hier ook in de streek tot in het Veurne-Ambachtsche⁵, slachtoffers⁶. Twee hospitalen, van het kamp afgezonderd, werden opgericht, een ten westen, tusschen Albertus-fort en Leffinghe; het ander, al den kant van Blankenberghe, nevens de duinen⁷.

Prinses Isabella liet niet na hare teedere gevoelens opzichtens de lijdende soldaten te doen blijken⁸. De Aartshertogen gaven aanhoudende bewijzen van het gewicht dat zij aan eene der voornaamste ondernemingen hunner regeering hechtten. Zij deden al wat in hunne macht was, gebruikten « rijp en groen », volgens de uitdrukking van den Engelschen afgezant te Parijs⁹, om het beleg te doen gelukken. Dikwijls verbleven zij in het kamp, ofwel namen zij hunnen intrek in het naburig Nieupoort¹⁰. Zij huisden in een gebouw

(1) Besluitenboek der Staten v. Vlaanderen, 3 juli 1602 — 2 oogst 1603. Stadsarchief van Brugge. C. De Bonours, bl. 148.

(2) Verslag, reeds vermeld, van Bisschop C. Ph. Rodoan (1607). Zie hooger bl. 269.

(3) Rekeningen van S. Jans-Hospitaal te Brugge, 1602-1604, f°s 64, 65; 1604-1605, f° 61. Het gezamenlijke der aan het Hospitaal betaalde toelagen beliep tot 2968 £ 5 s. 11 gr. (Welwillende mededeeling).

(4) Rembry, *Histoire de Menin*, II, bl. 317.

(5) Jaarboeken, IV, bl. 28.

(6) Resolutiënboek der Brugsche wethouders, f° 293, 16 juli 1603. — Staatsarchief te Brugge, reg. 1288, f° 54.

(7) De Bonours, bl. 472.

(8) De Bonours, bl. 145. « Isabelle qui faisait l'office d'hospitalière à Bruges », zegt De Montpleinchamp (bl. 257).

(9) « And they employ *le vert et le sec* » (Ed. Belleruche, bijvoegsel, bl. 65).

(10) « De Infante moet vandaag uit Brugge vertrekken om haren intrek te Nieupoort te nemen, ten einde dichtter bij het leger te wezen, en hetzelfde aan te moedigen, » schreef Anthoine De Saily, den 30 juli 1601. (Archief van Zeeland, « Relatiën en Staten. »)

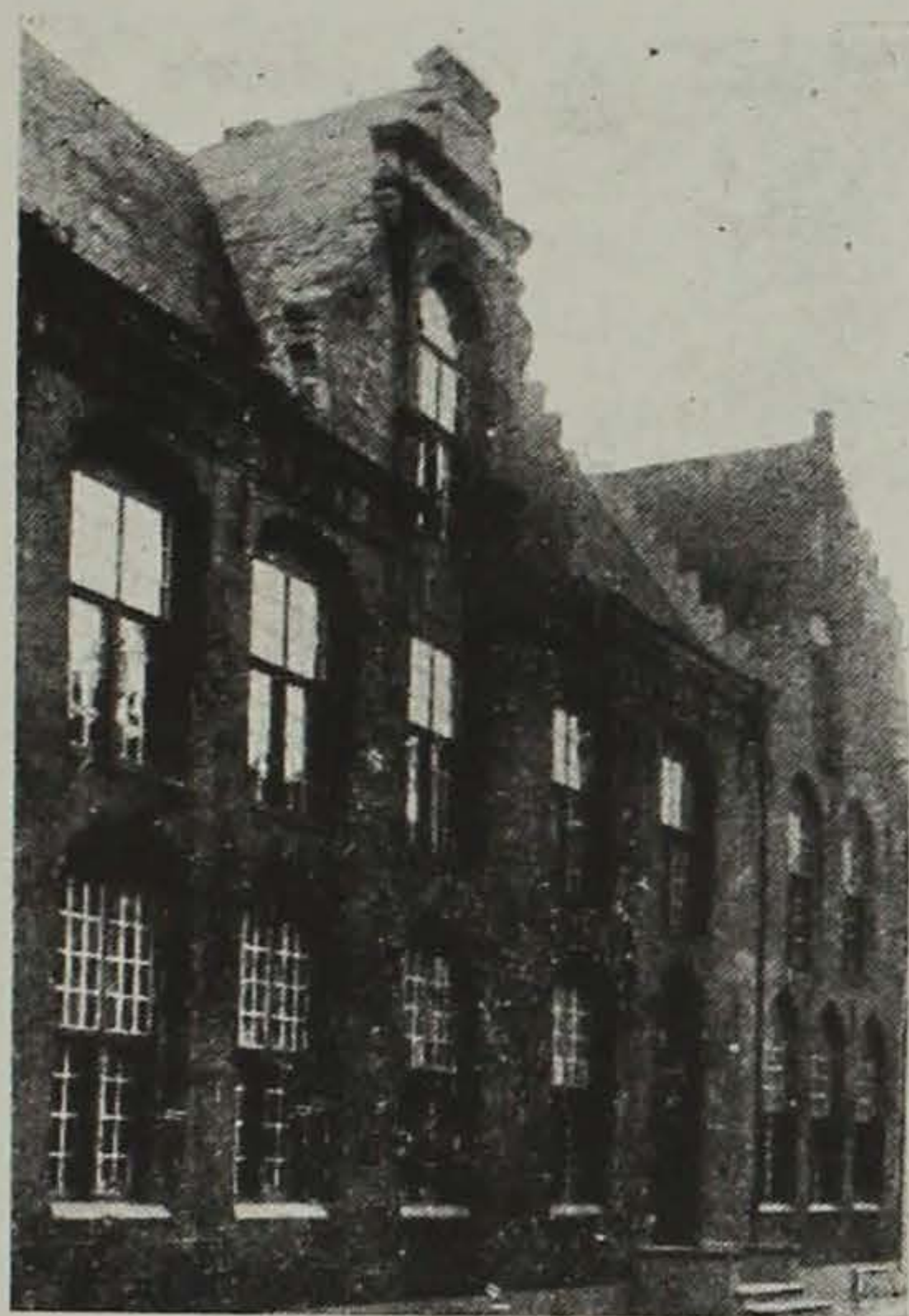
(1) Ibid. Zie hooger.

(2) « ...Alhier geene bequame waters en syn om brouwen bidde « die selve (bier ende water) ons te senden » (*postscriptum* van eenen brief van Ch. Van der Noot aan de Staten van Zeeland, 8 juli 1601). — Archief van Zeeland. — « Schipbier », zeggen de Notulen der Staten van Zeeland, 1601, bl. 202.

(3) Bl. 83.

(4) Notulen der Staten van Zeeland, 1604, bl. 42.

dat sedert eeuwen¹ aan de Abdij der Duinen toebehoorde — het *duunenhuus* daarom geheeten — en dat heden nog bestaat, in de Oostendsche Straat, nummer zes, thans eigendom van M. J. Gommers-Loppens: het is een der voornaamste oude gebouwen

van Nieupoort. De magistraat dier stad deed de straat waar dit huis of liever « 't Pallais van haerlieder hoocheden » gelegen was schoon houden². Gedurende hun verblijf te Nieupoort, gingen de Aartshertogen Albertus en Isabella den 3 mei 1603 naar Veurne, om de H. Kruisprocessie bij te wonen; na in de S. Walburgiskerk hunne gebeden gedaan te hebben, volgden zij den geheelen omme-gang van het H. Kruis³. Langen tijd heeft er te Mariakerke, wijk Albertus, eene herberg met het uithangbord *Albertus en Isabella* bestaan, waar de Aartshertogen zouden gehuisvest hebben. Wij gelooven dat dit niets anders dan een verdictsel is, weinig geloofwaardiger dan de legende der Isabella-kleur⁴, eene kleur die toen sedert lang bekend was⁵.

Om de soldaten door het gezicht der soms

schrikkelijk verminkte lijken niet te ontmoedigen, deed men ze met takken verduiken en slechts met den avond wegdragen en ter aarde bestellen. Vele soldaten werden te Mariakerke¹ of in de duinen², andere — waarschijnlijk officieren en personen van rang — in de kerk van Nieupoort begraven³.

Niet zeer gemakkelijk ware de juiste berekening van het getal der slachtoffers welke dit lang beleg aan belegeraars en verdedigers gekost heeft. Gemis van toezicht over veel ingeschreven strijders en van nauwkeurige waarneming van den dood of de herstelling der talrijke gekwetsten, legt het wijd-loopig verschil uit onder de cijfers der slachtoffers door de schrijvers aangegeven⁴. Van juli 1601 tot maart 1603 zouden er van de belegeraars reeds 18,000 gesneuveld of gestorven zijn, volgens den schrijver van *Memorable Siege d'Ostende*⁵ en de ambtelijke bekendmaking der overgave van Oostende schat het getal gesneuvelde verdedigers op een cijfer tusschen 60 en 80 duizend⁶. Het eenige dat zeker is, 't is dat van weerskanten bij tienduizendtallen strijders met hun bloed het zand van Oostende geverfd hebben. Op Oostende vooral mocht men de woorden toepassen van Chatillon, admiraal van Frankrijk, dat de langdurige belegeringen van groote steden de begraafplaatsen zijn van groote kampen. Nabij het Zuidwest-Ravelijn was er eene plaats, op het Duitsch plan *Fleischbank* (Vleeschbank) genaamd, omdat, zegt de beschrijving, aldaar zooveel soldaten hun leven gelaten hebben. Ook moet men niet verwonderd zijn dat, in oogst 1603, veel krijgslieden ontlieden, onder deze die voor Oostende bestemd waren, op het vernemen van het sneuvelen van een aantal kapiteinen⁷. Er was spraak van twee duizend vrijwilligers in Engeland voor Oostende te lichten. « Maar toen zij hooren dat « zij naar Oostende moeten », schreef Richardot⁸,

(1) De Montpleinchamp, bl. 247.

(2) De Bonours.

(1) Volgens een register van het jaar 1313 in het Rijksarchief.

(2) Rekeningen der stad Nieupoort, 1601-2. f°s 23, 30 v., 36, 37; 1602-3, f°s 25, 25 v. — F^o 40 v°: « Mathys Ruelens van coope « ende leverynghe van XXXVIII deylen omme te repareren t huus « van den dunen als haerlieder hoocheden daer quaemen logieren; « es per ordonnantie betaelt LXI £ XI s. p. Rekening 1604-1605, « f° 41: hantwerck ghedaen in t duunenhuus. »

(3) Jaerboeken van Veurne en Veurnambacht, IV, bl. 21.

(4) *Dictionnaire de l'Ameublement et de la Décoration*, door Henry Havard, III bl. 53-54.

(5) Eug. Bochart in zijn « *Ostende à la main, Dictionnaire historique « des rues, places, monuments, promenades, etc.* » bl. 133: « C'est dans « cette chambre qu'au début du siège, l'Archiduchesse fit le solen- « nel serment de ne pas changer de linge avant la reddition de la « place. »

(3) Rek. dier kerk, 1604-1605: « ontfaen van mynen heere den « Pastor over de sepulture van diversche lieden ghebrocht vut « leger voor Oosthende begraven soo jn de voorkercke als jn den « hooghen choir van den 18 septembre tot den 16 octobre 1604 « CXXXI £ p. » enz.

(4) Zie de aantekeningen van De Saint-Genois (*Le Château de Wildenborg ou les Mutinés du Siège d'Ostende*, II, bl. 171).

(5) Bl. 133.

(6) Rijksarchief, Reg. n° 920 der Rekeningenkamer.

(7) Notulen 1603, bl. 150, 6 oogst. — Nogal vreemdsoortig is het feit dat in oogst 1603 veel honden gevraagd werden voor Oostende om de verwisseld wordende soldaten uit- en in te laten komen met meer zekerheid. Notulen 1603, bl. 143.

(8) Brief aan prins Aalbrecht (E. Belleruche, bl. 81).

« laten de meeste vrijwilligers aanstonds den « moed zakken ».

Had men binnen Oostende van de Engelschen en hunne buitensporigheden te klagen, de belegeraar wist te spreken van de muiterijen zijner soms onregelmatig betaalde soldaten: noodzakelijk gevolg van den geldelijken toestand, en van oneenigheden spruitende uit de samenstelling der troepen. Hier ook immers stonden verschillige natiën nevens elkander: Spanjaarden, Belgen, Duitschen, Franschen, Ieren, een echte hutsepot van volkeren, bemerkt Motley¹. Ten einde de geschillen plaats te doen maken voor eene nuttige wedijvering, werden in april 1603 de verschillende natiën uit dewelke het leger samengesteld was, met goed gevolg, schijnt het, verdeeld. Den Spanjaarden gaf men de dichtst bij de zee gelegen aannaderingswerken; de Italianen volgden; meer zuidwaarts stonden de Burgondiers en de Walen. Kort en tijd voor den aanvang der belegering was er muiterij in het kamp, namelijk onder de soldaten van het S. Isabella-fort uitgeborsten en de Staten van Vlaanderen hadden — al schoorvoetende — eene som van 6000 guldens verleend om hunne eischen te voldoen². Den 13 juli was de zaak vereffend.

Straks zinspeelden wij op den geldelijken toestand, aan denwelken die krijgsverrichting, voor beide zijden, harde schokken moest toebrengen. Honderd duizend guldens te maand was, volgens den geschiedschijver Emmanuel Van Meteren³, het bedrag der maandelijksche onkosten der verdediging van Oostende: een cijfer dat niet overdreven is, vermits afgezant Winwood, op het gezag van bevoegde mannen steunende, de dagelijksche uitgaven der Staten voor Oostende en voor het leger op niet minder dan 5000 kronen berekende⁴. De « provisie » naar Oostende sedert het begin des belegs gezonden beliep, op 4 maart 1602, tot bijna 100,000 pond sterling⁵. Er bestond in de XVIIe eeuw eene bijzondere rekening wegens de « directie » van de belegering van Oostende, over de jaren 1602 en 1603, in het Nederlandsch

Rijksarchief, doch die rekening is niet meer voorhanden¹.

Groot ook natuurlijk waren de geldelijke opofferingen welke de Aartshertogen en het land zich voor de belegering getroosten moesten, die aan de eerste, volgens De Bonours, dertig miljoen guldens en aan de Staten van Vlaanderen, boven hunne gewone maandelijksche bedde van 90,000 guldens, eene som van 600,000 guldens gekost heeft. De Staten hadden de betaling der helft dier som beloofd met den aanvang der belegering, en deze der andere helft bij de overgaaf der stad. Doch nog geen twee maanden waren sedert het eerste kanonschot verlopen, toen Albertus reeds om de tweede driehonderd duizend guldens kwam: de eerste waren reeds op². Al de steden van Vlaanderen moesten bouwstoffen leveren voor die belegering, in wier welgelukken iedereen belangstellend was³. De stadsrekeningen van Nieupoort melden menige leveringen voor het beleg van Oostende, zooals een kassijn voor het fort Sint-Albertus — levensmiddelen voor hetzelfde fort — bouwstoffen, zooals ankers, timmerhout, mastbalken, « capanen », twee wagens met peerd, toerusting van rijsbooten⁴, en zoo voort. De stad Brugge betaalde ongeveer 25 £ grooten daags, voor « corveeën » en leveringen van haver en hooi⁵. Tot in het begin van het jaar 1635 bespeurt men in de Oudenburgsche stadsrekeningen sporen van opeischingen in geld en voertuig ter gelegenheid der belegering van Oostende⁶. De Staten van Rijsel, Dowai en Orchies schonken eene bedde van 20,000 guldens te maand in de jaren 1601-1602 en 1602-1603, en bovendien nog eene andere van 40,000 guldens in vier maanden te betalen, tot vordering van het beleg van Oostende⁷. Wij hebben haast om naar Oostende terug te keeren, alwaar de zaken eene andere, en voor den belegeraar alleszins gunstige wending met het jaar 1603 nemen.

(1) « An olla podrida of nationalities ».

(2) Staatsarchief te Brugge, Reg. 642, 30 mei en 8 juni 1601.

(3) F^o 474 a. — De Staten van Zeeland hadden het bijzonderlijk lastig (*Notulen*, 1601-1604, *passim*). In september of oktober 1601 verleenden zij op verzoek der S.-G. 400,000 rijnsche guldens voor de behoeften van Oostende (*Notulen* 1601, bl. 336).

(4) Brief aan Cecil, 5 september 1603. Record Office. Met dank weze hier vermeld dat een aanzienlijk getal der hier benuttigde Engelsche oorkonden ons door den achtbaren Heer Ed. Belleruche bekend gemaakt zijn geworden.

(5) Ib. Brief van Gilpin.

(1) Mededeeling van M. Th. H. F. Van Riemsdijk.

(2) Registers der besluiten der Staten van Vlaanderen, der schepenen van het Vrije en der stad Brugge. Haestens, bl. 86-91. — Spanje zond 25,000 guldens te maand.

(3) Zie o. a. de laatste verzamelingen van oorkonden over Gent door M. F. Depotter uitgegeven (*Petit Cartulaire de Gand*), de rekeningen der stad Brugge, enz.

(4) Rek. der stad Nieupoort, 1604-1605, f° 40. Zie hooger bl. 286. Zie ook de rekeningen van Diksmuide 1600, f°s 35, 40, 45; 1604-1605, f° 81 v.

(5) Gemeld Resolutiënboek f° 280 (16 april 1602).

(6) *Histoire d'Oudenbourg*, I bl. 322.

(7) *Inventaire des Archives du Département du Nord*, I bl. 303.

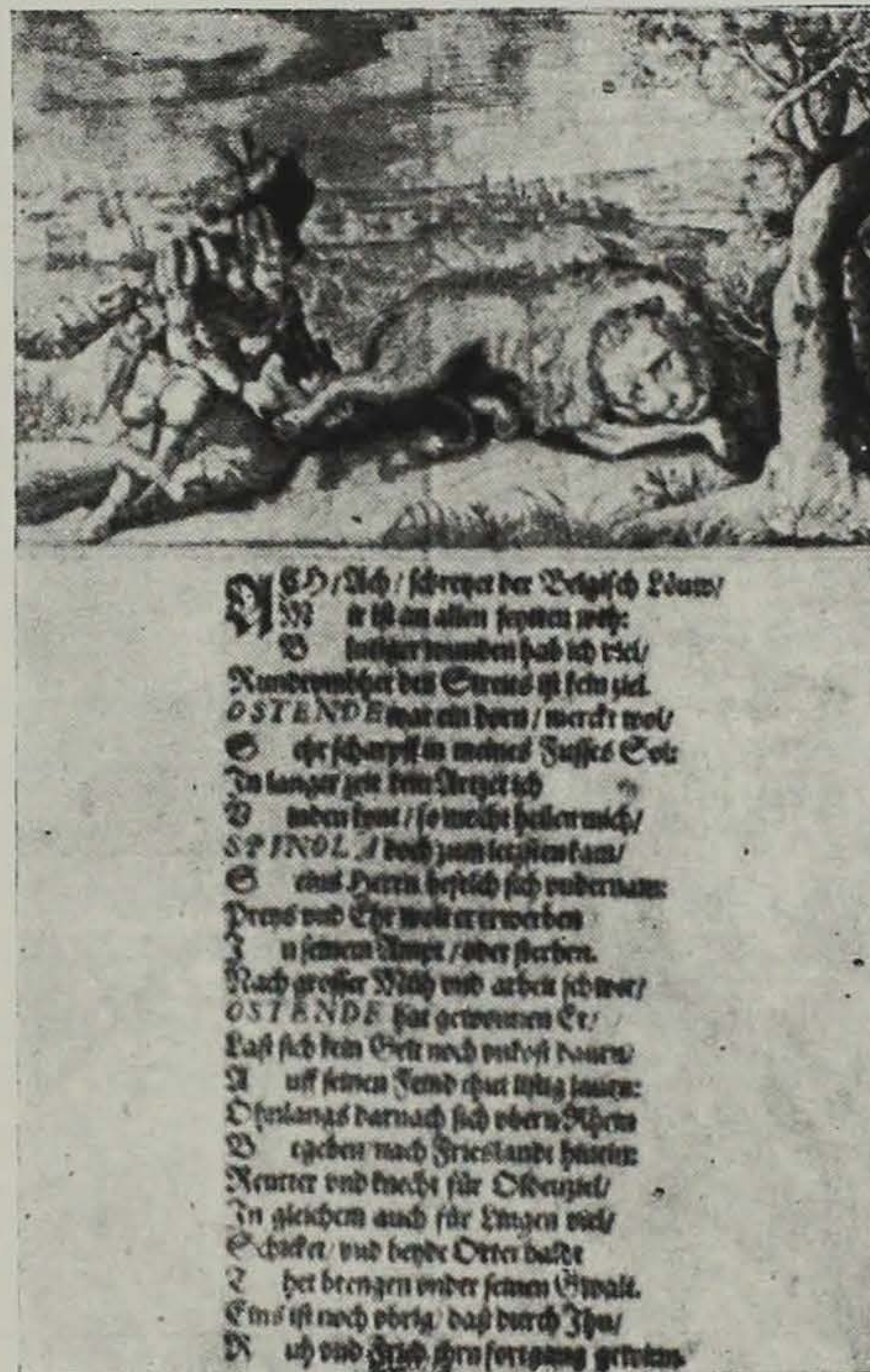
§ 5. Inneming der Polderwerken (16 april 1603). — Spinola.

Den 13 april 1603 namen de Spanjaarden, na een verwoed gevecht, de drie zoogenaamde vierkante Polderwerken in: *West-, Polder- en Zuidcarrés*, niet ten onrechte als de sleutel van Oostendes vesting beschouwd. Groot mocht het verlies dier werken voor de verdedigers heeten; daar achter de wallen derzelve door den belegeraar batterijen werden aangelegd, die wegens den korten afstand veel nadeel in de vesting deden en weder hooge traversen en andere werken onmisbaar maakten. De veroverde werken of « carrés », die met een kloek paalwerk omringd, al de stadzijde met eene goede borstwering bekroond en met kanonnen gewapend werden, ontvingen de namen van S. Eugenia-, S. Jans- en S. Philippusforten¹. Dadelijk was de Aartshertog van Brussel gekomen om zijn leger geluk te wenschen en « omme mids het jnnemen van de fort en de « polders het exploit te voorderen ende te accerleren, dat God gelieve t zijnder eere ende « 's lands ghemeene ruste », schrijft de griffier van Brugge, den doortocht van Albertus meldende².

Van de drie jaren der kostbare belegering van Oostende was het laatste voorzeker het merkwaardigste, van oktober 1603 tot september 1604. Wat Spanje niet vermocht ging Albertus aan private fortuin, aan eene handelsmaatschappij vragen: aan die der Spinolas.

De naam der Spinolas — eene der oudste en weelderigste geslachten van Genua — dewelke als handelaars en bankiers sedert lange jaren met de Nederlanden in betrekking stonden, was op het gebied der wapenen met luister omgeven. Getuige daarvan Ettore Spinola, die te Lepante aanwezig was; de zeeveldoverste Frederik Spinola en Aurelio zijn luitenant; Scipio, algemeen kapitein en gouverneur van Limburg en Outre-Meuse; Ambrosius eindelijk, waarvan hier spraak is. Ambrosius Spinola³, een flink man, die het vorig jaar eenige maanden in de Nederlanden als vrijwilliger had doorgebracht, en in wiens naam men het latijnsch woord *spina-doorn* zonder moeite herkende, zou den doorn trekken uit den gekwetsten voet van den Leeuw van Vlaanderen, volgens

de schilderachtige uitdrukking eener prent die iets later in Duitschland werd uitgegeven¹. Hij aanveerdde het hem opgedragen opperbevelheerschap der belegeringstroepen voor Oostende en stemde er in toe, in afwachting der uit Spanje verwachte geldmiddelen en der beden des lands, alle onkosten der belegering voor te schieten. De

Ach, ach, schreyet der Belgisch Löuw / Mir ist an allen seyten weh: / Blutiger wunden hab ich viel / Rundt umbher des Streits ist kein ziel. / OSTENDE war ein dorn, merckt wol / Sehr scharpff in meines Fusses Sol: / In langer zeit kein Artzet ich Vinden kont, so mocht heilen mich / SPINOLA doch zum letzten kam / Seins Hernn befelch sich ondernam: / Preys und Ehr wolt er erwerben In seinem Ampt, oder sterben. / Nach grosser müh und arbeit schwer / OSTENDE hat gewonnen Er / Last sich kein Gelt noch onkost dawn / Auff seinen Feind thut listig lawrn: / Ohnlangs darnach sich obern Rhein / Begeben, nach Frieslandt hinein: / Reutter und knecht für Oldenziel / In gleichem auch für Lingen viel² / Schicket, und beyde Orte baldt / Thet brengen under seinen Gwalt. / Eins ist noch obrig, das durch Ihn, Ruh und Fried ihrn fortgang gewinn.

N. B. De eerste letters van elk vers maken de volgende woorden uit: *Ambrosius Spinola Obrister* (hoofdman, kapitein).

overdracht van bevel aan Ambrosius Spinola, die eerst de stad en de vraag van de mogelijkheid derzelder bemachting door twee ervaren Italiaansche officieren, Pompeo Justiniano en Jacomo de

(1) P. Henrard, bl. 89.

(2) Resolutiënboek, 12 april 1602, f° 290 v. — Sedert den aanvang des belegs tot 1 april 1603, zegt Van Sypesteyn, had men in de stad 250,000 kogels, van 36, 40, 46 en 50 pond, geschoten (bl. 65).

(3) Oudste zoon van den Genueschen patricier Philips Spinola.

(1) Een afdruksel wordt in de Stadsboekzaal bewaard.

(2) Oldenzaal en Lingen door Spinola in 1605 bemachtigd.

Franceschi, had laten verkennen en onderzoeken, werd door Albertus den 27 september 1603 bekend gemaakt.

De jonge, doch moedige en vernuftige Spinola bestrafte menig ambtsontrouw, bracht orde en spaarzaamheid in het bestuur, nam alle redenen tot muiterij weg, sprak allen nieuwen moed in 't hert, stelde zichzelf op de meest bedreigde plaatsen en wekte weldra eenieders bewondering en gehechtheid op. Ook hij beproefde het, de gemeenschap der belegerde plaats met de zee te hinderen en te beletten, en gebruikte daartoe de hulp van eenen Italiaanschen ingenieur, Targone, welken Jean De Richardot, afgezant der Aartshertogen te Rome, na hem vruchteloos aan zijne meesters herhaaldelijk te hebben aanbevolen, naar het kamp in juni 1602 gezonden had, doch die — hoe of waardoor, is niet bekend — slechts na september 1603 aldaar aankwam¹. Graaf Bucquoy twijfelde sterk aan de doelmatigheid zijner uitvindingen doch, Albertus' bevelen stipt zijnde, zoo gaf men « carte blanche ». Geblindeerde wagens door 60 peerden getrokken, vloten met torens van hout en rijswerk, drie verdiepingen hoog en van geschut voorzien, dit alles werd met groote kosten beproefd maar, dank aan het ontzettend kanonvuur, dat van de wallen den belegeraar alle nadering onmogelijk maakte, dank aan de ongebruikelijkheid van sommige werken, al Targone's hoop en moeite vergingen in rook, zegt Guistiniano². Neen, al den zeekant zou de stad voor den Spanjaard ongenaakbaar blijven³. Spinola zag wel dat de vesting al de landzijde gemakkelijkeren toegang bood. Van het onnut bewust van eenen geweldigen aanval tegen eene gedurig vernieuwde bezetting, en van de noodzakelijkheid, den aanval voet voor voet mogelijk te maken, den vijand in geschut te overtreffen, en de loopgraven van het gevaar te bevrijden, door het geschut der vesting of door den zeevloed overhoop geworpen te worden, paste Spinola de voorschriften der kunst, sedert eenigen tijd verlaten, toe, met de oude batterijen te herwapenen, nieuwe op te richten en de loopgraven bij middel van eenen zeedijk vóór de westhaven, tegen overstroming te beschutten⁴.

Van nu af werd al de kracht des aanvals, met

mijn en sappe, tegen het westelijk en het zuidelijk gedeelte der vesting gericht. In het kamp wedden dat voor einde september (1603) Oostende zou ingenomen zijn¹. Er was echter nog een jaar geduld noodig. Inderdaad, ofschoon reeds al de buitenwerken in de handen des belegeraars waren, kon deze in den daarop gevolgden winter nog geene vorderingen maken, en gelukte het hem eerst in de maand maart 1604, de contrescherp op het aangevalen gedeelte der vestingswerken machtig te worden. Op dit tijdstip was de toestand binnen de stad onrustwekkend, en aan de Staten werd hierover door den krijgsraad geschreven, met verzoek eenen afgeveerdigde te zenden om den staat van zaken te onderzoeken en verslag te maken. Al de acht hoofdofficieren die den brief van den krijgsraad onderteekenden, sneuvelden of werden zwaar gewond. Hetzelfde moet gezegd worden van 20 der 34 kapiteins, wier handteekens onder denzelfden brief voorkomen². Te recht zeiden zij in hunnen brief dat zij « eer, lijf en leven zouden wagen voor het behoud van Oostende ».

Omtrent dien zelven tijd, op 3 of 4 maart 1604, onder den invloed van eenen geweldigen noordwestwind, tastte de zeevloed de stad sterk aan. Nog zulk een storm, schrijft een tijdgenoot, en de vijand zal zich voor altijd belet zien de stad in te nemen: de zee zal ze verzwolgen hebben. Doch de belegeraar ook wist van schade aan zijne werken te spreken, iets dat den verdedigers een weinig adem gaf³. Den 21 maart sneuvelde gouverneur Ghistelles⁴; den 26 overleed zijn opvolger aan zijne wonden. De dood dezer twee bevelhebbers en van veel andere brave kapiteinen in zoo weinig dagen was niet geschikt om den moed der troepen op te beuren. Middelerwijl had de belegeraar al de grachten, kreken en waterlopen aan de westzijde toegestopt, den belegerden alzo hun opperwater benemende, indervoege dat het zand bij het Polder-Ravelijn en het Porc-Epic al de diepten vervulde en dat het noodzakelijk bevonden werd eenige sluizen te maken, ten einde de grachten van water te voorzien. Eene sluis werd gelegd tusschen de zuid- en zuidoostbolwerken. Nog verscheidene andere sluizen werden

(1) Brief van 2(?) oogst 1603, geschreven door ... Boderie aan De Vicq. Neerlandsch archief.

(2) Van Sypesteijn, bl. 79 (12 maart 1604).

(3) Brief van Winwood, 3 maart 1604. Den 13 april 1603 had een stormwind den kleinen kerktoren afgeworpen.

(4) Winwood (brief aan Cecil, 26 feb. 1604) beschrijft hem als eenen mensch wien zijne slaperigheid en onmatigheid beletten de zon te zien opstaan en ondergaan (Record Office).

(1) « *The Siege of Ostend* », bl. 95-97.

(2) *Guerre de Fiandra* (uitg. 1610). — Belleruche, bl. 97.

(3) « Il n'y avoit celuy qui ne sceut que l'unique moyen de « reduire Ostende en bref, estoit de luy lever le secours par mer ; « mais on en jugeait la pratique tres ardue », schrijft Bonours.

(4) P. Henrard, bl. 105-106.

beraamd, zonder te kunnen te werk gesteld worden. Men bevond echter goed de sluis die in de contrescherp bezuiden het Spaansch Bolwerk lag, en door den Polder en langs Porc-Epic in de oude haven liep, te « verstercken, te verdicken ende te verseecken », waardoor er altijd van drie tot vier voet water in de « scheuring » bleef staan¹. Deze sluis kon het water uit de stadsgrachten in drie uren lossen². Men poogde ook, doch vruchteloos, door het leggen van eenen grooten dam in het zuiden, over eene diepe kreek, het water dat uit het land kwam op te houden, om des vijands toenaderingswerken ten westen te doen stilstaan³. Een uitval werd door de belegerden met 1300 soldaten op 9 april gedaan, met het doel de vernieling te beproeven der vijandelijke

batterijen in den Polder, doch werd afgeslagen. Weinige dagen daarna verrichtten zij eenen vreeselijken storm op het Westravelijn. Voet voor voet werd de bres verdedigd, maar steeds zond Spinola nieuwe troepen ten aanval en, na een verwoed gevecht, waarbij stroomen bloed vloeiden en van beide zijden veel braven sneuvelden, zoodat op de bres de lijken wel twee pijken hoog lagen, vertelt Fleming, bleef de Spanjaard meester van dit belangrijk werk, ten gevolge waarvan Porc-Epic niet weinig werd bedreigd. De Generale Staten der Vereenigde Provinciën bevelen eenen algemeenen biddag, voor de bewaring der belegerde stad Oostende⁴.

§ 6. De Tweede Vesting of Eerste Doorsnijding der Stad.

Doch wonderlijke zaak, die van de hardnekkigheid van den strijd welsprekend getuigt! In het vooruitzicht der inneming van den hoofdwal, doorsneden de belegerden de bolwerken met dwarsdijken, en achter dezelve richtten zij « retrenchementen », nieuwe wallen en bolwerken op⁵. Zoo doorsneed men *Helmond*, de *West- en Zuid- (of Polder-) bolwerken*, achter dewelke men een *Nieuw Porc-Epic* en een *Nieuw West-Ravelijn* bouwde, gevolgd door eene andere doorsnijding met twee halve manen, zoodat de belegeraar de vesting voet voor voet — « pic-à-pic », zeggen de ooggetuigen — moest innemen, na den grond met zijn bloed overvloedig besproeid te hebben. Van Sypesteijn beweert dat een besluit in dien zin, reeds vroeg, namelijk na een gesprek van Pieter Van Ghistelles met Prins Maurits, voor de aankomst van den eerstgenoemde als gouverneur van Oostende (17 december 1603), was genomen geweest⁶. Onmiddellijk na dezes aankomst werd hiermede een aanvang gemaakt met 2000 man, die ieder 6 uren daags daaraan moesten werken (maart 1604). Ongeveer een vierde van de plaats zou daardoor worden opgegeven.

Hoe moeilijk ook dat werk was, aangeleid dwars door de straten, de kelders en de grondves-

ten van veel oude huizen, die met groote moeite moesten uitgebroken worden², door soldaten die de wapens in de hand wrochten, afgemat door arbeid, strijd en wacht, en onder het persoonlijk toezicht, zoo later besloten werd, van colonels en luitenant-colonels, elk op hunne beurt — in drie maanden stond het gereed, dank zij de volherding van Ghistelles, de groote sommen voor dit werk beschikbaar gesteld en de « ongheloovelijke couragie » van eenieder³. Aan den voet van het Polder-Bolwerk lag er een poel van water en slijk; de grond was onvast en zandig⁴. Zoowel tot de spoedige voltrekking als tot het bezetten der nieuwe werken werden duizend versche soldaten aan de Staten gevraagd⁵. Den 18 juni werden vijf compagniën naar Oostende ingescheept⁶.

Dit werk of die eerste afsnijding strekte uit van de hoofdgracht, ten zuidwesten der stad tot aan de oude haven en bestond uit drie bastions, onder de namen van Nieuw Polder-Bolwerk, Nieuw West-Bolwerk en Nieuw Helmond bekend, en eene halve maan aan elk der twee uiteinden, terwijl eene derde halve maan — het nieuw Polder-Ravelijn — vooruit lag, tusschen de twee eerst genoemde

(1) 15 april 1604. Notulen, 1604, bl. 108.

(2) Fleming, bl. 522.

(3) Fleming, bl. 524.

(4) Bl. 494. — Op Sanders' plan (*Flandria Illustrata*), staan vijf afsnijdingen vermeld. Doch er waren er alleen twee voornamelijk.

(5) Fleming, bl. 536.

(6) Bl. 552.

(1) Fleming, bl. 429.

(2) Id., bl. 443.

(3) Id., bl. 430.

(4) Fleming, bl. 483.

(5) Bl. 73.

bastions. De nieuwe wallen werden dus gemaakt naar het plan der oude, zonder nochtans de kanalen en moerassen die de eerste vestingen ongevaarbaar maakten¹. Bij middel van drie poorten was die binnenvesting met het overige der stad in betrekking. De uitstekende vestingbouwkundige David van Orliens was den 31 januari 1604 in Oostende teruggekomen met eenige bekwame helpers, en leidde de werkzaamheden, waarvan zooveel zou afhangen.

Dat zal geen geringe arbeid geweest zijn, na de belegering, al die werken uit den weg te maken en aan Oostende weder het uitzicht eener stad te geven. Lees maar eens de volgende uittreksels uit de stadsrekening van 1606 :

« Aen Nicolaes Previoet (?) metten zynen over
« t weeren van eenen dyck jn de middel van de
« noordstrate, omme t openen t passage ten fine
« van aldaer te moghen gaen ende passeren naer
« de westpoorte... Aen ses soldaten over t ruymen
« ende deursteken van een bollewerk ligghende
« jn t middel van de strate loopende van de oost-
« poorte naer de westpoorte omme te hebben
« libre passagie. Aen denzelven (A. Vlaminck)
« II^c XXXII £ V. S. T. ter causen dat hy
« vermaect ende gherepareert heeft de strate
« beghinnende van buyten de westpoorte tot
« voorbij de Brauwerie daer jeghenwoordelick
« woont de wedewe Jan Fauconnier, die gheheel
« onrydelijck ende onghebruijckelick was, deur
« de groote diepte ende ongroondeloosheyt van
« diere daer gheene waghen nocte peerden en
« consten passeren ende van daertoe ghelevert
« t hebbene de materialen van rys, gheerden,
« steen, behouvende totten zelven wercken. Aen
« Jan Van Borm over de leverynghen van drye
« boomkens veroorboort jn t legghen van de brug-
« ghe jn de middel van de stede². An Andries
« Witlit (?) ende Severams (?) Hamste metten zynen
« twe hondert tachtentich guldenen over het vullen
« van diveersche putten, daelen ende waeteren
« ghelegghen hebbende jn de straeten deser stede
« loopende naer de westpoorte ende oock jn eenighe
« andere dweersstraeten, metgaeders van gheslicht
« t hebben eenighe bollewercken ende blenden jn
« dezelve straeten ghelegghen hebbende³ »...

(1) Duitsch Dagregister. De Bonours, bl. 369. De vermenigvuldiging van bolwerken, wier namen niet overal op dezelfde wijs schijnen aangeteekend te zijn, en bovendien soms denzelfden naam als de oude overeenkomstige werken ontvingen, bemoeilijkt een weinig het volgen der bewegingen der belegeraars.

(2) F^{os} 36 verso, 37 v., 41, 42 v. Reg. n° 37404, rijksarchief.

(3) Reg. 37406.

Op 16 juni 1604 lagen er 18 compagniën in de stad; 16 Engelsche compagniën stonden onder het bevel van Ch. Fairfax¹. Volgens een Neerlandsch verslag bevatte de bezetting toen 3685 gezonde manschappen².

De stad kan het nog lang uithouden, schrijft kapitein Ch. Fairfax uit Oostende den 14 juni aan den graaf van Northumberland, en zou reeds verloren zijn, hadden wij met eenen sterken vijand te doen gehad³. Deze laatste is meester van het *Polderbolwerk* dat verlaten is, ter uitneming van eenige kleine wachten voor de mijnen, en zal wellicht ook Hellemond aanvallen: gisteren is hij over de oude haven met «rijs- en steenzinkers⁴» getrokken, en heeft hij zich eenen weg in de zuidzijde van dit bolwerk gebaad. Wanneer wij al die werken zullen verloren hebben, dan hebben wij nog eene stad — welke hij (de briefwisselaar schrijft in het Engelsch), «*the Rampier*» noemt — 18 voet hoog, met eene gracht van 40 breed, welke wij hopen te betwisten totdat zijne Excellencie (d. i. Prins Maurits) Sluis zal bemachtigd hebben. Wij doen ons best, want alhoewel onze nieuwe werken goed zijn, nochtans de oude zijn sterk en beheerschen de westwerken⁵. Winwood had ook niet te veel vertrouwen in de tweede vesting, zoo hij eenige dagen later schreef: «de vijand heeft al de werken vermeersterd en ons volk is binnen de nieuwe verschansing getrokken die twijfelachtig tegen het kanon bestand is.» Hij voegt er zelfs bij dat het best van al, een goed verdrag zal zijn⁶. Wat er van zij, de verovering der tweede verschansing kostte veel moeite.

Intusschen werden de belegeringsverrichtingen hardnekkig doorgezet, dewijl de verdediging, in weerwil van het verlies van veel bekwame officieren, bewijzen leverde van moed en dapperheid, en zich niet liet storen door de brieven welke aan stokken gebonden, uit het kamp, toegeworpen werden, om haar den moed te benemen en goed kwartier in geval van overgaaf te beloven. De bedreigingen daarin vervat werden beantwoord met brieven in vier talen door Fleming op hooghartigen toon geschreven, en aan eenen pijl gebon-

(1) Record office, n^r 187 (verslag).

(2) Rijksarchief van Nederland. Bundel: Oldenbarnevelt, Beleg van Oostende.

(3) If we had found a strong resisting enemy.

(4) Sinkers of rise and stone.

(5) Archieven van Londen.

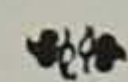
(6) Brief aan Cecil, Haag 27 juni 1604. Record office.

den uit eene handboog naar den vijand geschoten. Op eenen dag werden ruim 1200 man en 26 officieren der belegerden buiten gevecht gesteld. Den 6 juni sneuvelde gouverneur Jacob Van der Meer, heer van Berendrecht; zijn opvolger, Antonius Van Utenhove, voerde nog maar een tiental dagen het bevel, toen hij eenen kogel in den nek ontving. Auditeur Fleming vertelt dat hij met behulp van eenige officieren en soldaten haastig moest toeloopen om hem naar zijn logement te doen voeren: de Engelschen en andere soldaten, die hem voor dood aanzagen, waren reeds bezig met zijn lichaam uit het Bolwerk te slepen, tewege hetzelfde te plunderen¹.

Op verzoek der leden van den krijgsraad, die om eenen verstandigen en bekwamen gouverneur geschreven hadden, met belofte tot den laatsten druppel van hun bloed de vesting te zullen verdedigen², benoemde Prins Maurits dadelijk tot gouverneur van Oostende den Colonel van het Waalsch regiment Jonkheer Daniel De Hertaing, heer van Marquette³. Deze laatste, een man van groote bekwaamheid en als een der verdienstelijkste bevelhebbers van het leger bekend, had den Staten groote diensten bij Nieupoort bewezen, was reeds vroeger (19 januari 1602) als Colonel in Oostende geweest en later bij eenen uitval zoo zwaar gewond, dat hij zijn rechter been moest worden afgezet: vandaar zijn toenaam van « jambe de bois » hem door de Franschen gegeven. Marquette zou de negende en laatste gouverneur van Oostende gedurende eene belegering wezen, in dewelke drie gouverneurs het leven lieten, en meestal de andere zware wonden bekwamen.

Niet weinig verbaasd stond de nieuwe gouverneur, die den 27 juni was aangekomen, toen hij al

de buitenwerken en een deel van den hoofdwal, geheel door mijnen vernield, als eenen vormeloozen hoop, reeds in de handen zag van den vijand, die op de veroverde batterijen reeds 50 stukken geschut had geplant⁴. Voet voor voet werd de binnenomtrek aanhoudend verdedigd. Dagelijks vlogen er mijnen op en waren de verdedigers tot den terugtocht in de schansen gedwongen, doch nooit zonder bloedige gevechten. De Oude Stad was geheel onvrij gemaakt. De zeewerken en hunnen « defencien » waren in eenen « soberen » staat, daar men de bouwstoffen in de nieuwe retrenchementen of schansen gebruiken moest⁵. Zoo hardnekkig was de strijd dat weinigen tijd voor het einde der belegering, men bijna zoo onzeker was nopens den uitslag, als bij den aanvang. Drie maanden³, ja ééne maand⁴ voor de overgaaf der stad, zond men beschrijvingen in het licht van dit geruchtmakend beleg, beschrijvingen wier naamloosheid verklaarbaar is door hunne hoedanigheid van samenhang van briefwisselingen, en wier opstellers in hun slotwoord zeggen dat de belegering steeds voortduurt. Dichter en dichter naderde intusschen de belegeraar. Tot op twee plaatsen lag hij in de « contrescherp », dewelke hij begon door te snijden, alzoo naderende tot op de gracht van het nieuw werk, waarin hij weldra, onder de bescherming zijns kanons, met zijne gaanderijen zou komen legeren, om in korten tijd vóór de nieuwe West- en Polder-ravelijnen te verschijnen. De stad lag als met eenen damp overtrokken, klaar van het onophoudelijk, geweldig geschut⁵.

(1) Fleming, bl. 560.

(2) Fleming, bl. 563.

(3) Het Fransch verhaal.

(4) Het Duitsch « Tagregister ». Zie hooger bl. 9.

(5) Fleming, bl. 569.

(1) Fleming, bl. 555.

(2) Van Sypesteyn, bl. 98.

(3) Henegouw. Hij was een der ondertekenaars van het Edelenverbond (ibid., 2^e aantek.).

§ 7. *Derde en laatste Vesting of Nieuw Troja (tweede groote doorsnijding).*

OstenDaM InItIa paCIs (1604).
Ik zal den vrede voorstellen (1).

Meer dan acht maanden waren reeds verstreken sedert Spinola het opperbevel der belegering in handen had genomen. De stad was gedolven, ondermijnd, afgeknaagd, om zoo te zeggen, en in weerwil der wanhopige pogingen der Spanjaarden, nog wederstond zij. Oostende geleek op eene onvernietbare rots, wier voet door de woedende zeebaren zoude ingevreten geweest zijn. Van alle zijden was de belegerde plaats dicht ingesloten; de vestingswerken verdwenen de eene na de andere, door bijl en poeder vernield. Dat de belegerden in het ongemak zaten in eene gedurig nauwer en nauwer wordende vesting, zal men zonder moeite begrijpen. En nochtans die handvol strijders, die aan gansch een leger het hoofd moest bieden, gaf het nog niet op: hunne moed en onversaagdheid vulden elken afgrond welken de Spanjaarden voor hen open den; hoe nader de belegeraar kwam, hoe spitsvondiger en hoe ondernemender de genie werd van Maurits' soldaten¹. En werkelijk, omstreeks half-juni, werd er besloten, onder het beleid van eenen uitnemenden Engelschen ingenieur, Ralff Dexter bij naam, een tweede groot « retrenchement » of afsnijding « wat te rugghe in de leechte » te maken, om « oft den uyttersten noot vereyschte, aldaer onse retarde (*retraite*) te mogen nemen, ende dat alleenlijck om den tijdt scherpeelijck te menaigeren, ende in de besoignie houden », in de maat van het mogelijke². Dus niet, volgens de meening van den belegeraar, om goede voorwaarden van overgaaf te bekomen³, maar in de hoop op ontzet. Met duizend man werd daaraan, niet den 19 april, volgens Van Sypesteyns zeggen⁴, maar met de eerste dagen van juli 1604 begonnen⁵. Zoo zou een groot derde der vesting door de nieuwe afsnijding ingesloten, en twee derden opgegeven worden. 't Was hetgeen de schrijvers van Oostendes belegering het derde Oostende of liever

het Nieuw Troja heetten, dat den heldenmoed en hardnekkigheid der verdedigers van Homeres vermaard Troja in het geheugen riep. De Duitsche beschrijving van het beleg noemt het een nieuw « Fort-Royal »². 't Is wellicht op dit werk dat er in de latere stadsrekeningen, sprekende van de *citadelle*, gezinspeeld wordt³.

Bij het graven stootte men op het gebrek aan zoden en aarde. Op voorstel van Van der Meer besloot de krijgsraad, na heftige tegenkanting van sommige leden, met het oog op de gezondheid, de lijken van vriend en vijand, waar toch zoovelen van onbegraven lagen, bij het opwerpen der wallen in plaats van aarde te gebruiken⁴. Aan de soldaten werd 15 stuivers beloofd voor elk lijk dat zij ter versterking der borstwering aanbrengen konden. De kerkhoven werden opgegraven om lijken te krijgen en menige uitval werd gedaan met het doel lijken te verzamelen en te verkoopen.

Het *Nieuw Troja*, dat tusschen de huidige Groote markt en de Visscherskaai lag, sloot aan, van den eenen kant aan het Pekelbolwerk en van den anderen, aan de Kaaipoort, bij de oude havenbrug en was met twee bolwerken voorzien, die beide met de eerste *Polder- en Westpoortbolwerken* overeenkwamen en diensvolgens ook dezelfde namen droegen, gelijk Vlammenberg (anders Noordbolwerk geheeten) met Helmond en Zandhille⁵. Het werk was negen voet diep en zes en veertig hoog. Men was zelfs voornemens, zegt het Duitsch Dagregister⁶, bij middel eener geule,

(1) Er bestaat een « cachet » van Oostende, eenen Pater Capucien in eenen boot verbeeldende met het volgend randschrift: *Ostende misericordiam nostram* (?).

(2) Eene gelijkaardige spreekwijs des tijds vindt men in Vere's brief aan Cecil (5 april 1603 (?)) : ... « thear wyl be no possibilitye « to take any other *Royal waye* for the leavying of thatt siege this « season ». Record Office.

(3) Rek. 1609, f° 36 v°. Herstelling der « brugghe van de *citadelle* « wesende van stadswerken. » F° 51 v. : « ...alre de huusen van de « borgherie staende jn de *citadelle* binnen der voorseide stede... »

(4) Van Sypesteyn, bl. 90-91. — Bisschop Rodoan schreef in zijn verslag : « *Ostendam..... tantis repletam cadaveribus ut ipsa mœnia ex « capulis mortuorum et cœsorum ossibus etiamnum constructa conspiciantur* ». — Pierre Mathieu, bl. 273 (aangehaald door Kervyn. *Hist. de Flandre*, VI, bl. 420).

(5) Duitsch Dagregister, f° 13 en het 8e plan. Rijksarchief, Hs. plan 92.

(6) Ibid.

(1) *Le Château de Wildenborg ou les Matinés du Siège d'Ostende*, door Bon de St-Genois, II, bl. 139.

(2) Fleming, bl. 551.

(3) C. De Bonours, bl. 479.

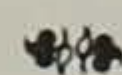
(4) Bl. 90.

(5) Duitsch Dagregister, 2^e deel, bl. 13. Zie Fleming, bl. 563, 564 en 571.

deze laatste sterkte rondom in water te zetten, om die voor de vijandelijke mijnen ongenaakbaar te maken. Doch het schijnt niet dat aan die gedachte gevolg gegeven is geweest. Wat meer is, de *Zuid-west- en Spaansch-Bolwerken* werden afgesneden, rondom met water omringd en alzoo tot afzonderlijke werken gemaakt¹. Matrozen, « proviandiers » en soldaten kregen alle dagen 4 schellingen of 25 stuivers, die 's avonds regelmatig betaald werden. Moet men de nogal blijkbaar overtollige gezegden van het Duitsch Dagregister gelooven, dan werd nooit geen kermis of boerenfeest zoo luidruchtig en zoo vreugdig gevierd als het werk dat zij te Oostende verrichtten². Neen, de Staten wilden Oostende niet opgeven. Zij waren van gevoelen dat het behoud dier plaats hun meer tot eer zou verstrekken dan de verovering eener andere³.

Hetgeen den moed der verdedigers meest van al en tot het laatste toe opbeurde, was de hoop op ontzet door het leger van Prins Maurits: iets waarvan in december 1602 reeds spraak was, toen de belegeraar traagzaam doch zeker vorderde al de oostzijde der plaats, en er gevreesd werd dat hij opnieuw zou pogen al de zuid- en westzijden te naderen⁴. Aan onrechtstreeksche pogingen om de belegerden ter hulp te komen door eene afleiding, waardoor de vijand genoodzaakt werd het belegeringskorps zeer te verzwakken, ontbrak het niet. Zoo werd door Prins Maurits een vrij sterk leger te velde gebracht, waarmede hij eerst Rijnberk (30 juli 1601) en later nog andere sterkten bemachtigde; op 1 november 1601 sloeg hij het beleg voor 's Hertogenbosch⁵. Op aandrang der Koningin Elisabeth werd een tocht langs de Maas naar Braband ondernomen, om langs dien weg bevrijd te worden van de kostbare verdediging van Oostende. De Staten hadden al hun beleid noodig om, gedurende het beleg dier stad, niet de belangen hunner Republiek tusschen de inblazingen der hoven van Londen en Parijs door te zeilen, wier eensgezindheid om het huis van Oostenrijk te knakken, verbroken werd door een wederzijdsch mistrouwen. Hendrik IV vreesde dat de krachtdadige bijstand door Elisabeth verleend tot het behoud van Oostende, op eene vestiging der Engelschen in Vlaanderen, te Oostende, Grevelingen en Duin-

kerke zou uitloopen¹ en beloofde hulp, zoo de Staten hun leger daarheen zonden om dit gewest los te maken van Braband². De hoop op rechtstreeksch ontzet werd echter nimmer verwezenlijkt, en zulks door gebrek aan toereikende middelen en aan eensgezindheid en, mag men daarbij voegen door de onwetendheid waarin men verkeerde nopens de inzichten van den nieuwen koning van Engeland Jan VI, bij wien de Staten dezelfde gevoelens opzichts henzelfen, namelijk op het stuk der verdediging van Oostende, hadden gehoopt te vinden als bij zijne voorzate, Elisabeth³, doch die hun verzoek om bijstand tot het ondernemen van het ontzet slechts in algemeene bewoordingen had beantwoord. « Noch in Engeland noch hier ziet men middel om de stad van buiten te helpen. Met alleenlijk haar voort manschap te zenden versterkt men meer de faam der Staten, die plaats lang te behouden, dan de hoop dezelve te blijven bewaren, » schreef, op 30 maart 1604, sir John Ogle aan Cecil, uit den Haag⁴. In het jaar 1604 echter, toen het te Oostende met de verdediging tot het uiterste was gekomen, besloten eindelijk de Staten te beproeven die vesting met geweld te ontzetten. Maurits beloofde Vlaanderen voor Hendrik IV te veroveren, mits deze krachtdadige hulp zond, en Hendrik IV beloofde tot dat einde 5000 man hulptroepen. Het leger van Prins Maurits verliet Zeeland den 25 april, nam eenige dagen later IJsendijke, Aardenburg en Middelburg in Vlaanderen in en kwam op het laatste van mei de stad Sluis belegeren. Uit vrees voor pogingen tot ontzet door Maurits' leger dat vóór Sluis lag, en ten einde Oostende meester te zijn eer er aan ontzet kon worden gedacht, liet de Aartshertog van alle zijden troepen naar Oostende rukken — ruim 30.000 man — en werden alle krachten ingespannen⁵.

Het was den 19 juli of daaromtrent. De batterij van den belegeraar bestond uit 38 stukken geschut, in eene lijn, op de ingenomen eerste vesting, en

(1) Duitsch verhaal, bl. 14. — Zie ook het plan van Van Sanders' *Flandria illustrata*.

(2) F^o 15 v.

(3) Brief van Winwood aan Cecil, 12 juli 1604 (*Record Office*).

(4) Notulen 1602, bl. 229, 5 december.

(5) Van Sypestein, bl. 25-26.

(1) Francis Vere schreef aan Cecil, den 24 april 1603, dat het bijeenbrengen der geheele legermacht te Grevelingen, met het oog op de bemachtiging dier plaats en van het overige der kust of tot het aanvallen van het belegeringsleger het beste middel tot ontzet was (*Record Office*).

(2) Bosscha, I, bl. 309.

(3) Brief der Staten aan Cecil, 27 maart (Engelsche jaartelling) 8 april 1603 (*Record Office*).

(4) *Record Office*.

(5) Van Sypesteijn, bl. 96.

uit twaalf op de *Kat* en de buitenwerken. De nieuwe vesting was toen tegen het kanon niet bestand, zoo dat de belegeraar ze in drie uren tijds plat geschoten had. Doch hij wist niet uit die omstandigheid zijn voordeel te trekken en liet den belegerden tijd om den nieuwen «rampier» kanonvrij te maken. Ondertusschen werkten deze aan hun laatste «retrenchement» steeds voort, «zoodat het, schreef C. Fairfax den 8 oogst aan den graaf van Northumberland, na weinige dagen in staat van verdediging zal wezen». Fairfax voegt daarbij dat zij een kanaal gegraven hebben tusschen het Zuidbolwerk en de havenpoort (*the Water Port*) in de Oude Stad, gereed om het zeewater met den eersten springvloed te ontvangen¹.

De belegeraar die, thans aan de gracht gekomen der eerste afsnijding, zijne aanvallen tegen het *Nieuw Polderwerk* wendde, en er in gelukt was, aan den voet van het *Nieuw Porc-Epic* te legeren, ging weldra zijne gaanderijen op den wal der eerste afsnijding komen richten. Hij legde den 17 oogst eene mijn aan de trenchee van Hellemond: dit was reeds de 38^e die van beide zijden op de oude bolwerken was gelegd geweest. Den 23 oogst brachten de belegerden de Geule, waar straks spraak van is geweest en die dwars door de Markt gegraven was, met de zuidoost-stadsgracht en de oude haven in betrekking, en het water liep nu op zijnen tijd op en af. Men bevond echter dat de grond aan de zuidzijde wel drie voet hooger was dan aan de Noordzijde, hetgeen eene verdieping vergde, ten einde eene betere «opening en haven» te hebben.

Spinolas plan bevatte de inneming, eerst van de westelijke sterkten, vervolgens van de Oude Stad, en eindelijk den aanval op de laatste wijkschans der belegerden. Met mijnen en tegenmijnen werd Porc-Epic nu zoo bewerkt en er werd aldaar dagelijks, ja bijna onophoudelijk, zoo gevochten dat Fleming en De Bonours hunne bewondering niet genoeg kunnen lucht geven over de dapperheid van beide partijen. Vooral de Duitschers onderscheidden zich nu². Marquette was aanhoudend bij den storm aanwezig om de soldaten moed te geven. De belegeraar was met zijne werken genaderd tot op de kruin der borstweringen van Zandhille en Helmond. Zandhille, dat de

oude haven overheerschte en hetwelk de menigte kanonballen in zijne zijde geschoten op eenen ijzeren muur deed gelijken³, en de wanhoop was der belegeraars! Eens meester van Zandhille, geraakten de Spanjaarden binnen de Oude Stad, en dan zouden zij alle betrekkingen met de zee onderbreken en de haven — *de geule* — in hunne handen hebben. Doch nog stroomen bloed moesten vergoten worden eer er van overgaaf zou spraak wezen. 't Is toen dat de belegeraars, die na de inneming der tweede vesting, zich al zeer verre waanden, de andere doorsnijding ontdekten, het derde Oostende of Klein Troje⁴.

Het gevangenhuis was gansch neêrgeschoten en de gouverneur vond het geraadzaam de talrijke krijsgeslagenen naar Zeeland te zenden (24 oogst)⁵. De geest onder de bezetting was, spijs gevaren en ontberingen, zoo goed, dat, toen den 7 september eenige compagniën binnen Oostende aangewezen werden om met de schepen naar Zeeland te vertrekken, alle soldaten zich als één man daartegen verzetten⁶. De toestand verergerde meer en meer. Dagelijks gingen de belegeraars vooruit; al de hoofdwerken waren ingenomen; elken dag sprongen er mijnen en verloren de belegerden — toch even als de tegenstanders — vele dapperen. Ook Christoffel De Bonours werd in een dier moorddadige gevechten gewond⁷. De belegeraars verloren eens niet minder dan 32 kapiteins in negen dagen⁸. Den 10 september stond de belegeraar voor het *Nieuw West-Ravelijn* en op verscheidene plaatsen van het nieuw «retrenchement». Nog een weinig en het *Nieuw Helmond* lag in zijne macht, in hetwelk hij mijnen legde, zooals in het *Nieuw Westbolwerk* en in het *Nieuw Polderbolwerk*, zoodat hij zooveel als meester was der eerste afsnijding⁹. In de bastions *Zandhille* en *Helmond* waren *reduits* of afsnijdingen gereed gemaakt, geheel ondermijnd, die met leeuwenmoed, voet voor voet, verdedigd werden⁸. Doch zij werden eindelijk (13 september), na een moorddadig gevecht van drie uren, ingenomen⁹. Denzelfden dag ontvingen de Staten-Generaal een verslag uit Oostende, waaruit bleek

(1) Record Office, n° 229. Fairfax sneuvelde kort daarna.

(2) Zie den tekst eener Duitsche prent (Stadsboekzaal), waarin graven van Hac en van Hoie genoemd en 't Nieuw Troje *Adio* geheeten worden. Gedrukt door Sam. Dillbaum, Auspurg.

(1) Fleming, bl. 188. Op zekeren plattegrond noemt men Zandhille, *Inferi* (helle van zand?).

(2) C. De Bonours, bl. 588.

(3) Archief van Middelburg.

(4) Van Sypesteyn, bl. 101.

(5) De Bonours, bl. 554.

(6) Bl. 577.

(7) Fleming, bl. 574.

(8) Van Sypesteyn, bl. 100.

(9) Bl. 102.

dat er daar niet meer dan over de 1800 gezonde soldaten waren. De Staten besloten den Prins te verzoeken spoedig duizend versche soldaten derwaarts te zenden, en 500 soldaten van de compagniën die langst in die vesting gelegen hadden, daaruit te trekken¹.

Onder de belegerden kwam de tijding der inneming van Sluis (27 oogst) de gemoederen opbeuren en de hoop op ontzet doen herleven. Doch terwijl de Staten de gemaakte veroveringen enkel als middelen beschouwden om tot het eigenlijke doel, het ontzet van Oostende, te geraken en van gedacht waren dat men nu al wat menschelijk mogelijk was in het werk moest stellen, om den Spanjaard door geweld te dwingen, eene belegering op te breken, waar geheel Europa de oogen op gevestigd had, hielden Prins Maurits en de Stadhouder van Friesland eene onderneming, gelijk de Staten verlangden, voor ondoenlijk en hoogst gevaarlijk en waren van gevoelen dat men, met de veroverde plaatsen in Vlaanderen voort te versterken, eenen vasten voet aldaar moest trachten te behouden, na de onvermijdelijke bezwijking van Oostende². En toen de Staten hen bepaaldelijk afvroegen of hun dan geen middelen bekend waren, om Oostende rechtstreeks of onrechtstreeks te ontzetten, beantwoordden Prins Maurits en graaf Willem deze vraag ronduit met neen. De Staten drongen echter aan en verzochten den Prins (12 september) binnen acht dagen alles tot dat einde gereed te maken, in voege dat er 110, 112, 115 of 120 compagniën soldaten vrij zouden zijn te dien einde — intusschen verwachtte men de beschreven ruitery en knechten — « ende « dat men mette selve sal mogen marcheren om « soo tot Blanckenberch als elders de gelegen- « theyt des vyandts te besichtigen ende te beproe- « ven de passage te gewinnen sooveele eenichsins « menschelyck, mogelyck ende doenlyck es. » Is dan het ontzet niet mogelijk, men zou daar tweemaal 24 uren in slagorde blijven om te zien of de vijand slag wil leveren. De afgeveerdigden der stad Oostende zal men verzekeren dat men met Gods hulp hen « zeer corts » zal ontzetten, en verzoeken weder te keeren en met den krijgsraad te Oostende te onderzoeken en te laten weten, in

hoeveel tijd ten hoogste zij zouden moeten ontzet worden. De Prins gaf voor antwoord dat hij hun verzoek zou naleven. De Oostendsche afgeveerdigden vertrokken dan met 300 guldens³. Den 13 september schrijven de gouverneur en de krijgsraad van Oostende aan de Generale Staten dat de vijand *Zandhille* ingenomen en andere werken bijna vermeesterd heeft; hij is nu dicht bij *Schottenberg*; zoo zal hij komen tot op hunne nieuwe haven. Zij vroegen dus hulp. Dadelijk werd er hun wedergeschreven om hen te verzoeken het nog twintig dagen uit te houden: waar de krijgsraad op antwoordde dat niemand *eene uur* kon bepalen. Het verzoek der Staten was zeer vleierend voor de verdedigers, maar gelijk een schrijver zegt, dat was meer dan hetgeen Nederlandsche koppigheid, Engelsche dapperheid en Fransche stoutmoedigheid vermochten⁴. Intusschen kwamen er van tijd tot tijd nog steeds schepen in de haven: men zou gezegd hebben dat zij voor jaren voorraad nog binnenbrachten⁵. De belegeraar was reeds tot de kaai⁴, ja bij de Oude Kerk genaderd en er kwamen nog zestien schepen binnen⁵.

Den 16 september ontvangen de Staten de tijding dat de belegeraar *Nieuw Helmond* bemachtigd heeft, alsmede de *West- en Polderbolwerken*. Na den Prins geraadpleegd te hebben, verzoeken zij hem den gouverneur van Oostende heimelijk toe te laten de stad te verlaten, reddende en beschadigende wat hij kan. Men zal nog eenige oorlogsschepen met « chaloupen » derwaarts zenden, wier kapiteins dagelijks met den gouverneur betrekking moesten hebben en handelen volgens zijne bevelen. Den 18 september schrijft men aan de commissarissen Moussery en KIEN dat alles te Sluis gereed is voor den tocht tot ontzet, doch, bij de onzekerheid van den uitslag, moeten zij heimelijk kanon en munitiën naar Zeeland inschepen. 's Anderdaags — het was een zondag — verneemt men dat de vijand Schottenberg heeft doen springen⁶ en bij de Oude Kerk gekomen was: de krijgsraad van Oostende vraagt wat er te doen staat. Kort daarna ontvangt men eenen anderen brief, geschreven en overhandigd door baljuw Martens en burgemeester Gillis Hora: de vijand

(1) Acten en resolutiën der Staten-Generaal. Nederlandsch Rijksarchief.

(2) Bosscha, I, bl. 314-315.

(1) « Acten en Resolutiën van Staten Generael ».

(2) E. Belleruche, bl. 55.

(3) De Bonours, bl. 575.

(4) Bl. 585 (12 september).

(5) Bl. 589.

(6) Zie Fleming, bl. 576 (18 september).

is in den nacht bij middel eener gaanderij van *Hellemond* tot naar de *Cayepoorte* gekomen om alzoo het *Nieuw Zandhille* in den rug te beschieten. Hij heeft ook eene poging op de Oude Kerk gedaan aan wier voet hij legert: eerstdaags zal hij dit werk vermeesteren, hetgeen hem aan den boord der nieuwe haven zal brengen. Na rijpe beraadslaging wordt er besloten bij Prins Maurits aan te dringen Oostende ter hulp te komen. Zoo dit onmogelijk is, zal de Gouverneur trachten eerlijke « capitulatie » te maken, begrijpende het vertrek van al het volk, van de schepen, van oorlogsvoorraad en « provisie », zoo niet, de beste overeenkomst mogelijk. Eene beweging des legers zou van aard zijn het bekomen van een gunstig akkoord te vergemakkelijken. Op maandag 20 september besluit men den Prins te verzoeken wederom te beproeven, langs den zekersten weg, de brieven welke men aan die van Oostende besloten had te schrijven, ter bestemming te zenden en, in weerwil der vertoonde bezwaren, het leger naar Damme of naar Blankenberghe te leiden om het bekomen van « beter appointement » te begunstigen. Nagenoeg alle ingezetenen van Oostende, mannen, vrouwen en kinderen, zoomede alle kostbaarheden en bruikbaar geschut werden in dien nacht naar Zeeland verscheept¹. Ook was Fleming den 19 september uit Oostende naar Zeeland gezonden geweest met zijne papieren en voornamen bescheiden². Het stadsarchief was reeds vroeger door de zorgen van burgemeester Ghyselinck ook derwaarts gevoerd geweest³. Langer duren kon het niet. Den 19 september had de belegeraar tot het *Nieuw-Troye* begonnen te naderen, « hetwelk door ons niet had kunnen behouden worden », zegt Fleming⁴. De aarde had nog geene vastheid gekregen en bovendien, door de verovering van *Schottenberg*, was de binnenhaven voor de schepen niet meer gebruikelijk. Eens de betrekking met de zee verloren, alles was voor de belegerden verloren. Er waren toen 3000 mannen in stad en 400 vrouwen, zonder de kinderen te rekenen. Vijftig schepen lagen in de binnenhaven⁵.

Het duurde lang eer gouverneur Marquette er toe besloot in onderhandelingen te treden, doch de zoo plechtig beloofde hulp niet ziende afkomen

en overtuigd dat de vijand wellicht in éenen dag meester van de Geule zou zijn¹, deed hij de « chamade » slaan in de namiddag van 20 september en werden de lieutenant-colonel Adolf Van Gelder en de kapitein Cornelis Van Achthoven naar Spinola gezonden om over de overgaaf der vesting te handelen. Twee Spaansche hoofd-officiëren, de Maitre-de-Camp De Fouricourt en de sergeant-majoor Otannez, kwamen als gijzelaars in de stad. Spinola stond ridderlijk alles toe wat mogelijk was. In de hoogste maat eervol waren de voorwaarden der overgaaf voor de verdedigers. Het garnizoen mocht vrij uittrekken, hetzij over zee, hetzij met wagens door Spinola te verstrekken, met alle vaandels, alle wapens en vier stukken geschut. De gevangenen van beide zijden werden losgelaten. De inwoners waren vrij te gaan waar zij wilden. De uittocht had plaats op 22 september 1604². In uitstekende orde trokken de dappere verdedigers uit, ruim 3500 in getal, met slaanden trommel en vliegende vaandels, kogels in den mond, met alle bagage en de vier beste stukken geschut met brandende lonten in hun midden. De kanons van Oostende moesten naar Dordrecht gevoerd worden³. Spinola — dien Prins Maurits den onversaagdsten en edelsten zijner vijanden heette⁴ — ontving, met zijnen staf en al zijne bevelhebbers, de Staatsche troepen, met ontbloot hoofd, geene woorden sparende om den gouverneur en de bevelhebbers zijne hoogachting en zijne bewondering voor hunnen moed te betuigen. Bovendien onthaalde hij de hoofd-officiëren op eenen prachtigen maaltijd. Aan de mindere officieren en aan de troepen werden allerlei ververschingen aangeboden. Na eenige uren rust nam men afscheid. Aan alle officieren werden peerden voor de reis naar Sluis verschaft en een groot getal wagens door Spinola ter beschikking gesteld van Marquette, wien de Italiaansche bevelhebber eenen prachtigen degen als aandenken aanbood. Staten en Prins waren het eens om de geestelijke en burgerlijke overheden dier stad te benoemen onder de uit Oostende gekomen ambte-

(1) Van Sypesteijn, bl. 105.

(2) Fleming, bl. 577.

(3) Zie hooger, bl.

(4) Bl. 577.

(5) Brief van Winwood aan Cecil, 12 (22) september 1604. Record Office.

(1) Zelfde brief van Winwood.

(2) E. Belleruche deelt op bl. 98 van zijn werk een oud fransch liedeken mede, waarvan de 3e strophe aldus luidt:

« Par un mardy à huict heure / D'Ostende tous sont sorty, / Emmenant pour le plus seur / Leur bagaige et armes aussi. »

De overloopen gemutineerden (*nouveaux gueux*) had men eerst laten vertrekken, voorzichtigheidshalve.

(3) « Acten en Resolutiën » der Staten-Generaal, 23 sept. 1604.

(4) Van Sypesteijn, bl. 108, 4^e aantekening.

naren van Kerk en Staat¹. Mailliaert Marthens, baljuw van Oostende, wordt in die hoedanigheid te Sluis benoemd², Gillis Hora, toezieners der licenten³, Philips Fleming, auditeur, Van der Noot, gouverneur en kastelein, David Van Orleans, wachtmeester⁴. Marquette beschonk men met eenen gouden keten van duizend guldens en een gouden eermetaal, waarop de verovering van Sluis en andere forten van Vlaanderen moesten verbeeld worden⁵.

Eindelijk! Oostende, het wijd geduchte roofnest, was den vijand ontruikt. « Springt op van vreugde », zong een liedje van den tijd, « want voortaan zult gij gerust en op uw gemak zijn, verlost van het rooven en plunderen der oproerige Hollanders... Artesie, Henegouw en Vlaanderen verheugt u, steekt seffens vreugdevuren aan op velden en wegen, dat allen God loven over deze inneming »:

Or Flameng, sautez donc d'aise, / Car vous serez maintenant / A repos et à vostre aise, / Car plus ne serez doutant / La vollerie / Et pillerie / Des Hollandois meutins, / Plusieurs outrages / Et rapinaiges / Vous ont fait les coquins. /

Arthois, Hainault et la Flandre, / Bien vous debvez resiouyr / Si debvez sans nulle esclandre / Faire sans plus de loisir / Par Champs et voye / Les feuz de ioye / Soyent bref allumé: / De ceste prise / Tous sans reprise / Ayons tous Dieu loue.⁴

Een kreet van verlossing steeg uit alle hoeken en kanten van West-Vlaanderen op.

Denzelfden dag werden te Brugge, 's namiddags te vier uren, de klok der S. Donaaskerk en de stadsklok geloden; te vijf uren werd in gezeide kerk, in de tegenwoordigheid van den magistraat van Brugge en der meeste schepenen van het Vrije en onder eenen grooten toeloop van volk, een plechtig *Te Deum* aangeheven. 's Avonds, te zeven uren, luidden de klokken van al de kerken, terwijl op verscheidene plaatsen, onder andere voor het paleis van het Brugsche Vrije, vreugdevuren aanstoken en lanteernen rondom de Halle en den Onze-Lieve-Vrouw-toren gehangen werden⁷. Den

volgenden zondag greep eene algemeene processie met het Hoogwaardigste rond de stad plaats, en den dinsdag daarna, een groote rouwdienst, met brooddeeling aan vijftig knechtjongens en vijftig meiskens der Bogaerde-school, tot laafnis der zielen der in de belegering gesneuvelde edellieden, kapiteinen en krijgslieden. De vigeliessen werden door de schepenen van stad en kasteelnij bijgewoond¹. Te Veurne wordt insgelijks en het *Te Deum* gezongen, eene algemeene processie gehouden, en 's avonds pektonnen gebrand². Te Meenen zingt men den zang van dankzegging en luidt men de groote kerkklok³. De Nieupoortenaars steken vreugdevuren aan⁴. Ja zelfs te Rome, in de hoofdstad der katholieke wereld, liet Paus Clemens VIII het *Te Deum* in zijne kapel zeggen, de mare door het kanon van het Kasteel Sint-Michiël verkondigen en twee dagen lang 150 kanonschoten met klein geschut geven — iets dat hij in diergelijke omstandigheden nog nooit gedaan had — en gelastte hij Don Pedro de Toledo, den afgezant van Aartshertog Albertus, dezen laatsten zijne gelukwenschingen over te maken⁵.

Laten wij naar Oostende terugkeeren. Daags na de overgaaf werd er eene processie gehouden en eene plechtige dankmis gezongen door de aalmoezenieren van het kamp, de Paters Jezuiten⁶, die alhier eerst in eene « baracque⁷ », later in een deel der kerk⁸, de goddelijke diensten bleven verrichten tot in het jaar 1606, wanneer de Bisschop van Brugge de kerk en het kerkhof kwam wijden en « reconcilieren⁹ ». Er bestaat nog een zilveren

(1) *Acta*, 24 september 1604.

(2) Jaerboeken van Veurne en Veurne-Ambacht, IV, bl. 28.

(3) *Histoire de Menin*, door Rembry, II, bl. 319.

(4) Rek. dier stad, 1604-1605, f° 34.

(5) Rijksarchief, *l'iasse* van october 1604. Brief van Don Pedro de Toledo aan den Aartshertog, 25 october 1604 en Kladder des antwoords der Aartshertogen (5 november).

(6) De Bonours, bl. 597.

(7) De tekst eener notariële acte, verleden den 31 mei 1627, luidt: « alsulcke partyen van huysinghen..... staende in de oude « stede van noorden palende aen de rempaerden van diere, ende « van zuyden aen de baracque ter reductie deser stede de kercke « van de patres Jesuiten geweest zynde... »

(8) Rek. 1607: « Anderen ontfanck gheprocedeert van de « verpachtinghe van het een deel van de kercke daer jegen- « woordelick den deken ende pasteur deser stede inne woent, by « de paters van de societeyt Jesu verlaten t heurlieder vertrecken « vut Oostende ». De rekening van het volgende jaar spreekt van de « capelle » der Paters.

(9) F° 43: « Ander vuytgeheven extraordinaire van oncosten « ghedoocht ende ghesupporteert ter compste van syne Eerweerdicheit van Brugghe binnen deser stede tot wyden ende reconcilieren de kercke metten kerckhove naer de reductie derzelver « stede ende anderssins ». De stad bood de Paters, ter gelegenheid van hun vertrek, een banket aan.

(1) Acten en Resolutiën der Staten-Generaal.

(2) Was in 1592 secretaris van gouverneur Norrits (Notulen der Staten van Zeeland, 1592, bl. 90 (24 juli).

(3) Acten enz. « By soo verre als aldaer den comptoir van licenten (geleet?) wordt. »

(4) 12, 18, 21 en 22 october. Zie ook « Het Nederlandsch liederboek » (Gent, 1891), I, b. 145.

(5) 16 dito.

(6) 1ste en 11de couplet. Ed. Belleruche, bl. 100.

(7) « Secrete resolutiebouc » der wet van Brugge, 1585-16..., f° 313 v. Rekening dier stad, 1604-1605, f° 41 v. *Acta Capituli S. Donatiani*, 22 september 1604. — Rek. van het Vrije, 1603-1604, f° 48 en 1604-1605, f° 67.

beker, op de buitenzijde van denwelken het plan der belegering en het volgende opschrift gegraveerd staan : « Oostende, Belegert bij den Aerts-
« hertoge Albertus den 5 juni 1601 † overgegeven
« den 22 september 1604¹ ». Het aandenken der gebeurtenis van 22 september 1604 werd vereeuwigd door eenen « ommeegang » of processie, die te Oostende jaarlijks op den verjaardag der overgaaf uitging², tot en met het jaar 1797³.

Den 3 oktober 1604 kwam de Infante Isabella, door het kanaal, te Oostende. Markies Spinola bood de Aartshertogen eene prachtige collatie aan. 's Anderdaags — eenen zondag — werd het geheele leger in oogenschouw genomen en eene herhaling gehouden der voornaamste belegeringswerken en krijgsoefeningen. Men verhaalt dat het aanschouwen der geruïneerde, vormlooze stad, de prinses tranen ontrukte⁴.

(1) In bezit van Mr I. Van Iseghem.

(2) Rek. 1662, f° 54. — Ten jare 1673 besloot men die processie te houden op den zondag na den verjaardag.

(3) « De kerkwyding zynde den verjaerdag op denwelcken deze « Stadt overgegaen is aen de Spangniaerds die solemnellyck is « geviert geweest en waarmede de ministers van den Godsdienst « hunne bedieninge hebben moeten staeken als niet gedaen « hebbende den eed ingevolge de wet. » *Pro memoria* op het resolutiënboek der kerk, 25 september 1797.

(4) De Bonours, bl. 597-598.

De zee, de wind, het zand
Bevochten, saam gezworen,
Uwe eerste grondlage, en
Wanneer zij, afgemat,
U rusten lieten, schoof
Het krijgsgeweld in toren
En maalde, fijn als meel,
Uwe felle schansen plat.¹

Beroerten en oorlog hadden de andere steden in haren handel of hare nijverheid hard gekrenkt, Oostende lag plat, het Oude Oostende was niet meer²

.
.

Doch wat was er van de vroegere bewoners geworden ?

(1) Guido Gezelle.

(2) Er stond een opschrift op den sluitsteen der westpoort, gebouwd in 1819, hetwelk luidde aldus : « Dum anno 1601, male munita urbs, trium annorum et ultra, obsidione(m) sustinuit, quid a recentiori et longe fortiori munitione expectandum ? » In het Vlaamsch : « Terwijl de stad flauw versterkt, ten jare 1601, een beleg van drie jaren en daarboven uitstond, wat is er te verwachten van de jongere en veel kloekere versterking ? » De latijnkennende Oostendenaren antwoordden daar spottend op : « tribus diebus » (drie dagen).

VIJFDE HOOFDSTUK

De Oostendsche Geslachten in Noord-Nederland.

't Was in de eerste dagen van de maand October 1604. Een paar weken geleden stond te Oostende alles nog in vuur en vlam, 't was al geschut dat men hoorde en zag. Nu echter heerschte eene doodsche stilte over de stad of liever over dit kerkhof, slechts onderbroken door de eentonige, klagende stem der zee die nog altijd, gelijk voor honderden jaren, toen de eerste dijken haar geweld betoomden, wanneer Oostende ter nauwer nood de naam was van een eenvoudig visschersdorpje, de hinderpalen welke zij ontmoette beurtelings streelde en tergde... Keeren wij onze blikken naar de haven: zie daar komt een schip binnen. Wat voor een schip is dat? Waar komt het vandaan? Welke aantrekkelijkheid mag eene vernielde en verlaten stad den zeevaarders die het draagt wel inboezemen? 't Was het *eerste* vaartuig dat sedert de overgaaf der stad Oostende binnen hare haven zeilde. De kapitein van de « Zwaan » — de naam van het bedoelde schip — heette Jeroen Leeuwe: een naam die niet vreemd klinkt. Hij was immers bekend alhier in vroegere tijden, onder de bewoners der stad, voor de belegering. Zekere Gillis en Jeroen Leeuwe staan als weerden of reeders ter visscherij voor het jaar 1577 aangeteekend¹. Welnu Jeroen Leeuwe was de zoon eener Oostendsche familie, die twintig jaren vroeger, toen hij nog maar een tienjarige knaap was, met hem de stad gelijk zoo-veel anderen, ten gevolge der beroerten verlaten

hadden. Sedert dien tijd hadden zijne ouders zich in de scheepvaart op Oostland begeven. Eene besmettelijke ziekte had hen van dit leven gerukt. Maar hun zoon had Oostende, zijne moederstad, niet vergeten. Twintig jaren lang had hij de hoop gekoesterd dezelve terug te zien, toen zij weder onder het gebied van den katholieken vorst zou gekomen zijn, aldaar eene echtgenoot te nemen en zijne dagen te slijten in de stad waar hij gewonnen en geboren was¹.

Ach! welken droevigen indruk moest het gezicht der verwoeste stad op hem niet teweegbrengen? Daar zag hij, om ons van de uitdrukkingen onzer eventijdige stadsoorkonden te bedienen, niets dan « vague » erven, barakken en hutten², vervallen en « geruïneerde » plaatsen en huizingen³. De stad was ten gevolge der langdurige belegering niet alleen beroofd van al de huizingen, die meestendeels afgeworpen, afgeschoten en « der aerden ghelyck » gemaakt waren, maar tot zulken staat gebracht, dat men bijna geen spoor kon bespeuren van den stand der gewezen woonhuizen en van de ligging der gronden en erven: men zag niets anders dan « daelynghen, berghen ende sterckten » door den

(1) Rijksarchief, brievenbundel oct. 1604. — Zou hij de persoon niet wezen waarvan spraak in de kerkrekening van Nieuwpoort, jaar 1604-5 (ontvangsten vanwege de visscherij): « Jacob Clou over Hieroon Leeuwe? »

(2) Haestens (1^e uitgaaf) bl. 162.

(3) Register der schepenkamer, eerste jaren na de belegering, *passim*.

(4) Stadsarchief, register van giften, 1611-1613, f° 83 v. (6 nov. 1613).

(1) (Pondgeld): « Van Gillis ende Jeroen Leeuwe over heurlieder « visschere ontfanen twee ponden neghen scell. een gr. valet « XXIX f IX s. »

vijand te zijner verdediging gemaakt⁴. Wat was er van het stadhuis geworden? Een puinhoop:... « also t voorseide oude scepenhuus gheheel te ruyne es¹ »... Het klooster der Grauwe Zusters? Het was geruïneerd en onbewoonbaar²... Hetzelfde mocht men zeggen van een ander gasthuis staande, volgens den tekst der derde aantekening op deze bladzijde, bij de vest³, waarschijnlijk het gasthuis dat op onze vierde plaat geteekend staat. Van de Oude Kerk bleef slechts de toren meer over. 't Was 25 jaren geleden dat men het gebouw had afgebroken. Zelfs was de toren niet meer geheel: het bovenste gedeelte was in december 1588⁴, door het springen van het poeder in den toren ter bewaring geleid, vernield geweest. Met de herstelling der stad werden de steenen die van de afbraak van den toren en van de grondvesten voortkwamen, in de werken der nieuwe vestingen gebruikt⁵. Een akelig uitzicht bood de eertijds schoone Nieuwe Kerk aan⁶, die in den beroertentijd tevens tot uitoefening van den protestantschen eeredienst gebruikt was geweest en als verblijfplaats der soldaten⁷, magazijn van krijgsgereedschap⁸ en begraafplaats der officieren had gediend, en in de belegering van vijandelijk vuur en stormwinden erg geleden had. Den 10 september 1601, bij de begraafing van eenen burger, Willem Van Kempen, was een vuurbal door het dak gevallen, en had met moeite kunnen gebluscht worden⁹. Den 13 april 1603 had een rukwind het klein torentje omvergeworpen¹⁰. En waar zijn die talrijke schepen die plachten in de binnenhaven te liggen? Daar was niets meer van te zien: de haringvangst was van Oostende — en van bijna geheel de Vlaamsche kust mag men

zeggen — voor goed verdwenen en alle pogingen vanwege onze stad om ze weder tot stand te brengen zouden vruchteloos wezen.

Wil men een bewijs daarvan? Wij hebben in het tweede hoofdstuk het bestaan vermeld, in de stadsrekeningen der zestiende eeuw, van eene ontvangstrubriek, het pondgeld genoemd, voor grondslag hebbende den honderdsten penning van de opbrengst van den vischverkoop. Ehwel, na de belegering, nam men deze rubriek in de stadsrekeningen over, doch met de volgende bemerking, zooals in de rekening over het jaar 1607: « en es « den tyt van dese rekenynghe ter causen van dien « gheen baete gheprocedeert omme de onvryheit « van der zeevaert, daerby ghecauseert es de « ruyne van der visscherije hier te vooren gheweest « zynde binnen deser stede ». Ten jare 1624 zelfde droevige bestatiging: « alsoo gheduerende den « tijt deser rekenynghe ter cause van diere geene « bate en es geprocedeert door de ruijne van de « visscherije te voren binnen deser stede gheweest « sijnde, wort alhier ghestelt par memorie ». De commissarissen met het afhooren der rekening gelast schrijven ter zijde: « fiat debvoir de vische- « rye wederkeerende ». En in de achttiende-eeuwsche rekeningen stond dezelfde rubriek op dezelfde wijs nog altijd uitgedrukt!

En waar schuilt die bedrijvige bevolking, visschers, weerden, reeders, schippers, handelaars en werklieden? Eene belangwekkende vraag voorwaar, welke den zeevaarder dien wij binnen de haven hebben zien komen bekommerd zal hebben, evenals zij den lezer zonder twijfel bekommert: wat was er van de inwoners geworden? Van hen die Oostende eene bloeiende stad gekend en gemaakt hadden? Waren er dan geene inwoners tot na het beleg te Oostende gebleven? Ja... één, zegt de Bisschop van Brugge in zijn hooger reeds aangehaald verslag¹. Twee, zegt Fleming². De oorkonden onzer stad geven de namen van vier « oude poorters », dat is van burgers die Oostende bewoond hadden vóór en zelfs in de troebelen en wier getuigenis door den magistraat telkens werd ingeroepen dat er geschil ontstond nopens den echten eigenaar van zekere erven of woonsten. 't Waren de genoemde Frans Wilzoet, Joos Stevin,

(1) Rek. 1607.

(2) Archief van het klooster.

(3) Wetsregister, 29 november 1618. « Is geresolveert te laten « volghen aen de moeder van de Grauwe Zusters deser stede te laten « volghen alle het staen m (ate) riaelen van zeker vervallen gast- « huys staende omtrent de vesten deser stede op conditie ende « expres besprak dat deselve Grauwe Zusters sullen gehouden wesen « onthier ende een jaer naer date deser te maecken een behoerl. « plaetse te dienen tot refugie ende vertreck van aerne passanten « omme te logeren by nachte. »

(4) Vlaamsche kronijk, bl. 687.

(5) Zie hiervoren.

(6) Verslag van bisschop Rodoan: «...superest ex duabus ecclesiis una, operis elegantis, sed misere lacerata et tormentorum globis trajecta. » Ten jare 1607 werd er eene geldelijke gift gedaan van 5030 £. 8 s. tournois, « totte reparatie van de aerne ende « ghedesoleerde kercke deser stede » (R. 1607, f° 38 v.).

(7) Zie hooger bl. 228.

(8) Fleming bl. 229.

(9) Id. bl. 109-110.

(10) Zie hooger bl. 298.

(1) Verslag over den staat zijns bisdoms, 1607: « Ostendam, « duiturna obsidione et strage mutua multorum millium famosam, « posteaquam in potestatem nostrorum principum devenit, unico « tum post expugnationem in ea cive reperto... »

(2) Bl. 581.

Pieter Frutier en Jacob Caluwaert de jonge¹, wiens vader, JACOB CALUWAERT, evenals DANIEL CALUWAERT, ambtelijke betrekkingen in de verdediging der stad vervulde: de eerste was kapitein, de tweede bewaarder van het geschut. Beide werden door het vuur des belegeraars gedood. Wat was er van al de andere geworden, van de KIENS, de VELTERSEN, de LAMPSINSEN en zoo voort, wier namen wij hooger alle oogenblikken hebben aangetroffen? Waren zij misschien gesneuveld op de wallen hunner stad gedurende de belegering, die zulk eenen schrik van menschenlevens gekost had? Hier moeten wij een oogenblik naar het beleg terugkeeren. C.-A. Van Sypesteijn geeft op bladzijde 126 van zijn werk eene naamlijst van 378 hoofdofficieren en kapiteinen die aan de verdediging deel namen. In die lijst vinden wij de namen van acht Oostendenaren of personen die als zulke ten aanzien hunner namen schijnen te moeten genomen worden. Het zijn: Jacob en Daniel Caluwaert, reeds genoemd², Nicolaes Clinckaert, Jan Corneliszoon, Gerrit Corneliszoon de jonge, Adriaen KIEN, Adriaen Lewe (Leeuwe?) en NICASIUS KIEN. Dit getal is zekerlijk niet groot. Fleming geeft, voor de maand juli 1601, de namen van verscheidene burgers aan die in hunne huizen door het geschut van den belegeraar werden doodgeschoten. Onder die namen vinden wij die van *Adriaen KIEN*, zoon van Cornelis Kien die in het jaar 1600 burgemeester was, en van *Bertolmeus Thijssen*, « een eerlic ende goet borger », eigenaar van eenen rijken specerijenwinkel³. De geslachtsboom Oliviers spreekt van Chaerleken OLIVIERS († 1602), en hunne moeder, Maeyken Batens († 1603), overleden in de belegering. De vader der twee eerstgenoemden, de Pensionaris OLIVIERS, was te Oostende overleden den 30 oogst 1590⁴. De schrijver van het Duitsch verhaal⁵ en na hem Haestens⁶ zeggen dat met het beleg de

meeste inwoners naar Kamphvehr (Kampveer) in Zeeland vertrokken, zoodat er alleenlijk ongeveer tweehonderd huisgezinnen overbleven.

Weinig of niets pleit bijgevolg ten gunste eener werkzame deelneming wegens de Oostendsche burgerij in het algemeen, noch wegens de voornaamste familiën onzer stad in het bijzonder, aan eene verdediging die overigens — en wel voornaamlijk in zulke omstandigheden in welke het beleg van Oostende zich voordeed — het werk is niet van vreedzame burgers maar van goed geoefende en wel ingerichte bezettingen. Eindelijk toen de stad zich bij verdrag aan Prins Albertus overgaf, vergezelden de gebleven burgers, wellicht meest zoetelaars, de bezetting.

De uitwijking der Oostendenaren dagteekende echter van veel vroeger nog en had geene andere oorzaak dan de reeds hooger beschreven¹ toestand waar de bevolking van Oostende in verkeerde, toen die stad, na de bevrediging van Vlaanderen, onder het gebied bleef der Vereenigde-Provinciën en van hare bondgenooten, de koningin van Engeland². Verval van visscherij, wanbestuur, wanordelijkheden door de bezettingssoldaten gepleegd; verandering der stad in eene echte verblijfplaats van vijandelijke soldaten en roovers, die het reeds verarmd omliggende bijna tot eene woestijn maakten, en dit wel op de aanhitsing der afgescheiden provinciën die uit de voortzetting der vijandelijkheden in Vlaanderen rechtstreeks en onrechtstreeks haar voordeel trokken, zoo de Staten van Zeeland het onbewimpeld bekenden³; eindelijk nog de vrees voor eene belegering, waarmede Oostende meer dan eens bedreigd werd: alles werkte te zamen om de inwoners aan te zetten hunne stad te verlaten en naar een vreedzamer oord te trekken: iets dat werkelijk, zoo wij reeds gezegd hebben, plaats greep, tot dus verre dat men op het tijdstip der belegering hier alleenlijk zoo iets als zeshonderd inwoners meer telde⁴, een

(1) Wetsregisters, *passim*. Eerstgenoemde werd geboren omtrent 1551. Vóór de beroerten leefde hier een brouwer Frans Wilzoets (rek. 1549, f° 47). De derde was van 't jaar 1549. In eene acte van 24 juli 1607 noemt men Jansone Govaert, gewezen poorter, geboren in 1553 en toen te Nieupoort woonachtig.

(2) Fleming, bl. 384, 414, 415, 463.

(3) Bl. 175.

(4) Een ander oud poorter, Joos Parent, overleed omtrent 9 maanden voor de overgaaf (acte van 31 oogst 1607 verleden voor de schepenen dezer stad).

(5) F° 2.

(6) Bl. 64. Zie ook Fleming (bl. 70) die alleenlijk van het vertrek der vrouwen en kinderen gewag maakt. Den 27 november schreef burgemeester Ora aan de Staten van Zeeland nopens 16 weeskinderen waarmede de stad belast was (Notulen, 1601 bl. 399).

(1) Bl. 235-7.

(2) De acten van overdracht van huizen en erven in het Vrije, namelijk in de nabijheid van Oostende gelegen alsook de liggers krielen van « geruïneerde » of « vervallen hofsteden » en dergelijke uitdrukkingen.

(3) Zie hooger bl. 249. « Ende want Uw. L. wel is bewust dattet « verloop uyt andere provintien herwaerts over, is een van de « meeste voordeelen daer by alle dese eylanden door d'oorloge zijn « gebeneficeert geworden, zoo 't vermenichvuldigen van den « volcke als van neeringe; daer oft onse middelen van contributien « zoo in jmposten als van de landtpachten ende andere, zoo « redelick geworden zyn. » (Notulen 1591, 12 januari, bl. 21-22). Brief aan Cooper.

(4) De Bonours, bl. 41.

cijfer dat nog gedund werd door het vertrek der meeste overgebleven inwoners met den aanvang des belegs. Onder de omstandigheden die ook tot die uitwijking waarschijnlijk hebben bijgedragen moet men de besmettelijke ziekte rekenen. De vrouw van *Frans Wilzoets* — dewelke voor eenige dagen naar Holland vertrokken was, om de gevolgen te vermijden van eenen twist met de bij hem gehuisveste soldaten — overleed aan de pest, gedurende zijne kortstondige afwezigheid, in den loop van 1583¹. *Jeroen Leeuwe*, de jonge schipper wiens lotgevallen de lezer reeds kent, verklaarde in zijn verzoekschrift, dat zijne ouders met hem de stad verlaten hadden, omstreeks het jaar 1584, om de wreedheden niet meer te moeten aanschouwen, welke de soldaten der bezetting de katholieke gevangenen deden ondergaan.

En waar trokken de Oostendenaren heen, zal men natuurlijk vragen? Wat is er van hen geworden? Hebben zij iets bijzonders verricht? Bestaan er nog afstammelingen dezer aloude geslachten? Slechts op de eerste dier vragen verschaften ons de geschiedschrijvers en de Oostendsche oorkonden een antwoord en dan nog maar een oppervlakkig antwoord. Wij hebben den naam ontmoet van Veere in het Duitsch verhaal der belegering, als de plaats waarheen onze landvluchtige burgers trokken. Wat de oorkonden onzer stad aangaat, wij bevinden dat ten jare 1612, den 26 november, de schepenen van Oostende de toelating bekomen hebbende de gronden te verkoopen welke de eigenaren niet lieten betimmeren, deze acte bekend deden maken onder anderen « in Zeelandt daer vele Oostendenaers hemlieden nu ter tydt zyn houdende² » en dat zij drie jaren vroeger (1609) de oude stadsarchieven te Vlissingen en te Middelburg zonden halen³. Meer vonden wij hier te lande niet. Alleen de archieven van Zeeland, vermoedden wij, waren in staat de gewichtige vraagpunten, die wij hooger gesteld hebben, te beantwoorden. 't Is daarom ook dat wij ons voor eenige jaren (1888) derwaarts begaven. Wij haasten ons te zeggen dat wij in onze verwachtingen niet zijn teleurgesteld geweest. Wij bezochten de stedelijke

en kerkelijke archieven van Middelburg, Veere en Vlissingen. Verrassend mocht voor ons het feit heeten dat de eerste bevoegde persoon dien wij met het doel onzer opzoekingen aldaar bekend maakten, langs de moederlijke zijde van eene dier uitgeweken Oostendsche geslachten afstamde. Het was de geleerde bewaarder der Provinciale Archieven te Middelburg, heer Jacob van Visvliet, die ons hulpvaardig ter zijde stond, doch nog tijdens ons verblijf in Walcheren, door eene ziekte werd aangetast dewelke hem na drie maanden ten grave deed dalen⁴. Jacob van Visvliet, aan wier gedachtenis wij hier dankbaar hulde brengen, was een afstammeling van Egbert van Visvliet, gehuwd met *Mayken OLIVIERS*, dochter van heelmeeester *Omaer OLIVIERS*, geboren te Oostende den 11 februari 1569. Laatstgenoemde was een der zonen van pensionaris JACOB OLIVIERS. Meinard Egberts-zoon van Visvliet⁵, afkomstig van Groningen, vestigde zich tegen het laatste der XVIe eeuw te Vlissingen. Kort na zijn huwelijk verhuisde hij naar Veere⁵. Aan Jacob van Visvliet hadden wij de mededeeling te danken van het in zijn geslacht nog steeds bewaard gebleven merkwaardig familieboek dat onze lezers reeds kennen. De leden der familie OLIVIERS, wier bekende geslachtsboom met het einde der jaren veertienhonderd aanvang neemt, vestigden zich in Noord-Nederland, op verschillende plaatsen, zooals Vlissingen, Veere, Middelburg, Harlingen in Friesland⁴.

Eenige Oostendsche familiën bleven in het land. Namen van Oostendenaren ontmoet men te Brugge, waar *Cornelis KIEN*, zoon van Martin, en gewezen burgemeester van Oostende, reeds in 1584 zich vestigde en in 1586 den eed van poorter aflegde⁵; te Nieupoort, namelijk de MEUNINCKS, waarvan verder zal gesproken worden; de COLÉN'S: *Pieter*

(1) De doodbrief draagt de dagteekening van 30 december 1888.

(2) Nagtglas (Levensberichten van Zeeuwen).

(3) De naam van dit geslacht wordt door Nagtglas afgeleid van dien van het dorp *Visvliet*, in het westkwartier van Groningen gelegen.

(4) Te Harlingen: *Jeronimus en Adriaen Oliviers*. Zie hooger bl. 169. Cornelis, (geboren te Oostende in 1560), zoon van Jacob, overleed te Middelburg en werd in de « oude » of « S. Pieterskerk » begraven. — Te Vlissingen werden begraven: Jacob († 22 jan. 1603), Jeronimus († 10 jan. 1625), Cornelia († 25 febr. 1632). Te Veere ontvangt, den 9 maart 1590, een Jeronimus Oliviers het poorterschap.

(5) Poortersregister van Brugge, 1530-1588 (stadsarchief), f° 74: « Cornelis Kien, filius Martins, eertyts burgmeester van Oosthede » « ende hier twee jaren ghewoont hebbende, dede eed als poortre » « den XV^{en} februarii 1586, present d heeren Jan Van Nieuwenhove » « ende Zegher Van Male, scepenen. »

(1) Stadsarchief van Oostende, register van staten van goederen, 1604-1627, stuk van 31 januari 1608.

(2) Kamerboek der wet van Oostende. Stadsarchief.

(3) Zie hooger bl. 12.

Colen, zoon van Omaer¹, dien wij in juni 1579 hebben zien weigeren van den schepenenraad deel te maken, en die Passchynken, dochter van Jan Daneels huwde²; de Govaerts³; te Aardenburg: de weduwe van Cornelis Verdieux⁴; te Ramscapelle bij Nieupoort: Adriaan KIEN, zoon van Jacob KIEN⁵; te Antwerpen: de Verhellen⁶.

Onder de hier te lande gebleven Oostendsche familiën moet ook diegene begrepen worden van Leroy, een naam die door de rol welke griffier NICASIUS of NICASIN LEROY⁷ tijdens de beroerten vervulde, van de geschiedenis van Oostende in dit tijdvak onafscheidbaar is. In 1589 was deze laatste nog in leven. Zijne weduwe, Cornelia Christiaens, en haar zoon, Anthonis Le Roy (sic), «poorters van Oostende», verkoopen vóór de schepenen van het Vrije van Brugge, den 4 september 1612⁸, aan Cornelis Muenynx (zie verder), eene aflosbare rente van 4 £ 5 sch. grooten's jaars, den penning 16, bezet op drie van vier deelen eener «geruïneerde» hofstede te Clemsterke. Door de acte van verkoop werden twee andere renten vernietigd, van 7 oogst 1587 en 20 juni 1589, door NICASIUS LEROY ten bate van Cornelis Muenynx en Jacquemyne Muenynx, dochter van Jan, verkocht. Dit geslacht was blijkbaar uit Fransch-Vlaanderen afkomstig. Aanstippenswaardig achten wij het, dat de stamvader der heeren Laroye, van deze stad, die, geboren te Richebourg, keurbroeder van Veurne-Ambacht werd in 1631, ook den toen hier nog al gebruikten voornaam van Nicaise (Leroy) droeg⁹. De voornaamste uitwijkingstroom

richtte zich noordwaarts, namelijk naar de Zeeuwsche steden.

Holland en Zeeland waren voor de Oostendenaren geene onbekende oorden, noch hunne inwoners een onbekend volk. Oostendenaren en Zeeuwen kenden den strijd tegen de zeegolven; de eene zoowel als de andere leefden van de zee en de gemeenschap der belangen gaf, zoo wij gezien hebben, meer dan eens tot bijeenkomsten der afgeveerdigden van Noord en Zuid aanleiding¹.

Wij zullen beurtelings de Oostendenaren en de afstammelingen der voornaamste uitgewekene Oostendsche familien volgen te Middelburg, te Veere en te Vlissingen. Opzoekingen in andere Nederlandsche steden zooals Arnemuiden, Brouwershaven, Amsterdam, hebben in dit opzicht geene uitslagen geleverd. Alleen te Zierikzee treft men den naam aan van Remeus Crijnse van Oostende, in het poortersboek, op 5 december 1596². Tusschen 1586 en 1623 ontmoet men de namen van vier en dertig Oostendsche familiën die zich te Middelburg³ metterwoon vestigden. De reeks begint, in 1586, met den naam van Jacob Thyss, schipper. Onder de meest bekende hebben wij CORNELIS OLIVIERS, kuiper (12 december 1593), GILLIS BUSSCHOP, koopman (9 maart 1599), LIEVEN LAMPSEN, koopman (26 april 1605), HUYBRECHT DE HAZE, kruidenier (22 november 1605). Deze laatste naam was sedert eene eeuw te Oostende bekend⁴. Hubrecht De Haze, van wien een brief in ons stadsarchief bewaard ligt, werd geboren te Oostende ten jare 1583, van Jacob De Haze, zegt de geslachtsboom⁵, doch waarschijnlijk van Hubrecht, weerd in 1560, en Josina Soets van Zandvoorde, huwde te Veere, den 26 juli 1605, Tanneken Walles, en overleed den 10 juli 1630. Zijn broeder, François De Haze, geboren in laatstgenoemde plaats in 1585, huwde te Haarlem (20 september 1609), Anneken Van Wissel. Srs Hubrecht en François De Haze, «gebroeders, wonende te Middelburg», verkoopen voor schepenen van

(1) Volgens acte van 9 sept. 1580, verleden voor den magistraat van Nieupoort, verkoopt Om. Colen aan Ant. Muenynck een schip met toebehoorten.

(2) Staatsarchief te Brugge, reg. n° 16219, f° 10 v. Acte van 14 april 1614. — Omaer Colen had Mayken, f^o Jacob Boghaerts gehuwd, weduwe van Adriaen Kyen (Ib., Reg. n° 16218, f° 210 v.).

(3) *Fausseune Govaert*, geb. in 1553, komt voor in eene acte van 24 juli 1607 (wetregisters van Oostende). Jacquemynken, dochter van Andries Hilleman, zijn weduwe, verkoopt den 1 juni 1613, 28 1/2 gemeten land (Staatsarchief te Brugge, reg. n° 16219, f° 3 v.).

(4) Acte verleden voor den magistraat van Oostende, 14 sept. 1613: «Jacquemyncken Vandenbergh, weduwe van Cornelis Verdieux, «eertyts gewoondt hebbende binder stede van Oostende».

(5) Acte van 7 december 1613, voor denzelfden magistraat verleden.

(6) Volgens eenen in ons kerkarchief bewaarden rentebrief. Acte van verkoop eener rente door Jacques Van Zevenhoven en Catherine, dochter van Andries Verhelle, zijne vrouw (2 maart 1626). Elisabeth Verhelle, weduwe van eerstgenoemde, woonde te Vlissingen in 1604.

(7) Huwde Cornelia Christiaens, f^o Hubrecht en Margareta Janssens. Zijn vader (Guy) huwde Cornelia Kien, van Oostende, f^o Pieter.

(8) Staatsarchief te Brugge, reg. n° 16218, f° 440.

(9) Huwde Joanna Bruinbaerd in 1606, waarschijnlijk te Pollinckhove, waar hunne 11 kinderen geboren zijn. Een Andreas Leroy was peter in de familie in 1636. Eene Sebastienne Leroy huwde Jérôme De Trompes († 1605, te Brugge). In 1736 wordt eerst de naam Laroye (Petrus-Jacobus († Oudenburg 1779) geschreven.

(1) In den loop der XVe en XVIe eeuwen (van 1420 tot 1560) kwamen ongeveer 134 personen, van de noordsche provinciën der Nederlanden herkomstig, zich als poorters te Nieupoort laten opschrijven (volgens het poortersboek dier stad).

(2) Mededeeling van M. Vermey, burgemeester van Zierikzee.

(3) Rekeningen dier stad (Rubriek van ontvangsten van het poortersrecht).

(4) Reg. 37325. (Rek. van 1502), f° 18 «Adriaen Uten Kelnare. «als de actie hebbende van d heer Adriaen De Haze, ten live van «Vincencie De Haze, religieuse in t clooster van Sincte Godelieve «neffens Gistele» (2 £ g. 's jaars).

(5) Volgens de aantekeningen welwillend medegedeeld door M. von Brucken Fock, te Middelburg. — Zie hooger bl. 115.

't Vrije, den 20 april 1617, aan Jo^r Jan De Croes, te Snelleghe, 22 gem. 24 r. land te Oudenburg, « het groot ende cleen speelmansgars » genoemd, hun toegekomen door den dood van Josyne, dochter van Anthonis Visch, weduwe, eerst van Aernout Zoets en vervolgens van Michiel Goissins¹. Hubrechts zoon, Jacob De Haze — die Catharina Velters huwde — werd burgemeester van Veere († 12 december 1647). Dezes zoon, Adriaan De Haze, was een dapper zeeman, « een fiere leeuw in 't Britsche zeegevecht². » Bevelhebber van vijf oorlogsschepen, die de zoogenoemde Smirnaasche vloot van 34 rijkgeladen koopvaarders ten geleide strekten, en aangevallen door elf zware Engelsche oorlogsschepen (23 maart 1672), omstreeks het eiland Wight, dwong hij door eenen hevigen strijd, den vijand te deinzen, alhoewel met een verlies van vier schepen voor de Nederlandsche vloot. De gezagvoerder werd tegen het einde van den strijd door eenen kanonkogel doodelijk getroffen³.

't Is ook in de hoofdstad van het eiland Walcheren dat een tak der welbekende Oostendsche familie MUENICX zich vestigde. Den juiste graad van bloedverwantschap die tusschen dien tak en de andere MUENICKEN van Oostende bestond, zooals namelijk CORNELIS, lid van den Grooten Raad van Mechelen, en zijne zuster *Elisabeth MUENICX*⁴, kunnen wij echter niet bepalen. Wat zeker is, is dat een *Cornelis Muenincx*, dezelfde die later in de straks gemelde acte van 4 september 1612 als « coopman binnen Middelburch in Zeelandt » voorkomt, aan eenen poorter van Oostende, Nic. Leroy, den 7 oogst 1587, eene rente koopt, en dat een *Cornelis Muenincx*, « woonachtich binnen Zeelandt », ten jare 1614 eigenaar was van 30 gemeten land, gelegen in Breedene, omtrent « het halff mylhuys⁵ ». In 1612⁶ leent *Cornelis Muenicx*, « notabel koopman te Middelburg », 48000 guldens aan de Woutermanswatering⁷. Den 4 januari 1624 machtigen de schepenen van Oostende hunne advokaten in het land van het Vrije tot het vervolgen van « de saecke « raeckende d'jssuwe jeghens d'erfghenaemen wil-

« lent *Cornelis Meunincx*, poorter deser stede¹ ». Eindelijk, de uitvoerders van het testament van « wylen Sr CORNELIS MUENICX, overleden binnen Middelburch jn Zeelant », waren niemand anders dan *Pieter MUENICX*, zoon van Sr Gillis, « poorter der stede van Oosthende », Niclaeys Pelletier, echtgenoot van Anna *Van Marivoorde*, gemachtigd door « seigneur » Jan *Van Marivoorde*, zoon van Wouter en « joncvrouwe » *Elisabeth MUENICX*, zijnen zwager, « oock poorter derzelver stede », alsmede Sr *Adriaen VELTERS*, poorter van Veere², zoon van Sr Cornelis en « joncvrouwe » Anna LAMPSINS, dochter van Cornelis Lampsins (gewezen burgemeester van Oostende), en « joncvrouwe » *Marie MUENICX*. Ware het dus vermetel in dezen *Cornelis Muenicx* « koopman van Middelburg », dien te herkennen die als een der Bewindhebbers, namens de Kamer van Zeeland, optrad der vermaarde Oost-Indische Compagnie, toen deze den 20 maart 1602 gesticht werd³, een der drie « gecommiteerden » was der vier voor Oost-Indiën bestemde schepen, in juni 1602⁴, en die, samen met andere kooplieden van Amsterdam, Middelburg en Vlissingen, ten zelfden jare twee schepen uitreedde, « de Heremyt⁵ » en « Sint-Jacob⁶ »? Zijn naam komt meermalen, in betrekking met verschillende soorten van zaken, in de Notulen der Staten van Zeeland voor⁷. De Zeeuwsche schrijver Smallegange — die aan dit geslacht eenen Duinkerksche afkomst toeschrijft zonder te zeggen waarop hij steunt — zegt: « het « geslacht van Munnincx... hebben wij in groote « macht en aensien gekend, vermaagschapt met... « aensienelijke familien⁸ ». Vóór de beroerten reeds vestigde een tak dezer familie zich te Nieupoort. *JACQUES MEUNICK*, broeder van *Elisabeth* en *Marie*, had Oostende in 1579 reeds verlaten, zoo wij bevin-den⁹. Te Nieupoort bekleedde hij eene treffelijke plaats onder de handelaars¹⁰ en werd burgemeester dezer stad, alwaar hij overleed in 1623¹¹. Het wapen

(1) Staatsarchief te Brugge, Reg. 16220, f° 337 v.

(2) Gedicht van Joannes Antonides.

(3) Levensberichten van Zeeuwen, IIe afl. bl. 349. N. van Reigersberg-Versluys, Rechter te Middelburg, afstammeling al de moederlijke zijde (De Haze-Bomme) van Hubrecht De Haze, bezit het geschilderd portret van dezen laatste.

(4) Huwde eerst meester *Joos De Budt*, vervolgens *Wouter Van Marivoorde*. † omtrent het jaar 1581.

(5) Acte van verleden voor schepenen van Oostende, 20 december 1614 (Wetsregisters).

(6) Staatsarchief te Brugge, Reg. 16219, f° 349 v° 35

(7) Reg. 16218, f° 174.

(1) Ibid.

(2) Acte van 1618, Staatsarchief te Brugge. Verkoop eener hofstede te Wilskerke aan den heer Jan Muenicx, poorter van Nieupoort.

(3) Nederlandsche Placcaet-Boeck (1644), I, bl. 283 en 286.

(4) Notulen der Staten van Zeeland, 1602, bl. 156-157.

(5) Ib., bl. 176 (16 oogst).

(6) Bl. 191 en 199.

(7) 1601, bl. 99 (20 maart); 1604, bl. 179 en 181 (13-14 september).

(8) Chronijk van Zeeland (1696), bl. 488.

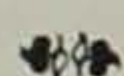
(9) Stadsrek. (n° 37401 van het rijksarchief). Ook Anthuenis Mueninck. Zie nota hooger, alsook eene acte verleden voor de wet van Nieupoort, 6 oogst 1577.

(10) Blijkens talrijke acten verleden voor den magistraat.

(11) Graftchrift in het middenkoor der kerk van Nieupoort. Hij was gehuwd met eene dochter van *Pieter Reniers Zwaen*. — Een *Heindrick Munnincx* « van Nieupoort jn Vlaendren », zeilmaker, wordt poorter van Middelburg den 8 mei 1607.

is van beide zijden bijna gelijk: een blauw veld met gouden keper en twee gouden sterren in het bovenstuk, in de punt een geknielde monnik. Deze laatste is van zilver op het wapen van den Zeeuwschen tak¹, op dat van Nieupoort² zijn wezen en handen vleeschkleurig, de kleedij van goud. Wij hebben Jacques De Meuninck werkzaam gezien tijdens de oprichting der fortten rondom Oostende.

Het insgelijks naar Noord-Nederland vertrokken nageslacht van Gillis MUENICX³, die schepen van Oostende was in 1580, heeft ook, zonder ongemeen uit te blinken, verscheidene verdienstelijke mannen voortgebracht. Gillis' zoon, Pieter MUENICX, werd te Vlissingen geboren ten jare 1584. Toen hij den 15 september 1616, te Utrecht, Suzanna Van der Meulen huwde, was hij woonachtig te Amsterdam⁴. Eenige jaren later staat hij met den titel van koopman van Middelburg aangeeteekend⁵. Zijne zonen waren werkzaam, op het gebied der openbare ambten, niet alleen binnen maar ook buiten het land, namelijk in de Hollandsche bezittingen in Midden-America (Nederlandsch West-Indië). Gillis MUENICX was burgemeester van Middelburg en Bewindhebber der Oost-Indische compagnie. Hij overleed te Suriname in 1692⁶, evenals zijn zoon Jan (1724). Pieter MUENICX, geboren in 1628, was beurtelings gecommiteerde raad wegens Veere en raad fiscaal van Suriname, alwaar hij overleed in 1691. Cornelis MUENICX, derde zoon van Pieter, maakte deel van het Hof van Vlaanderen te Middelburg (1678). De laatste « mansoir » van dit geslacht was Gillis Johan, kleinzoon van Gillis, die te Utrecht stierf in 1729⁷.

Een ander geslacht van Oostende dat zich in Zeeland ging vestigen was dat der Ghyselincks, sedert lang bekend te Oostende⁸ en verwantschap

met de Kiens¹. Het feit wordt bevestigd door eenen in ons « woord vooraf » aangehaalden tekst, luidens denwelken Christoffel Ghyselinck een der laatste burgemeesters der stad geweest is voor de overgaaf. Wij zijn er niet in geslaagd onze opsporingen nopens die familie verder te brengen. Nagtglas, in zijne *Levensberichten van Zeeuwen*², spreekt van zekeren Johan Gysselingh, te Vlissingen van eene uit Vlaanderen geweken familie geboren, bewindhebber der West-Indische compagnie, die in 1632 met Matthijs van Ceulen naar Brazilië vertrok om daar het opperbevel te aanveerden, verschillende tochten door weinig bekende streken van dit werelddeel deed, en aan de maatschappij een aanzienlijk voordeel bezorgde. Doch die schrijver ook moet bekennen dat zijne navorschingen den gewenschten uitslag niet hebben opgeleverd. Aanzienlijk was het getal uitgewekenen die naar Veere en Vlissingen vertrokken. Veere of Kampveere is gelegen op de noordzijde van het eiland Walcheren, eene uur van Middelburg, tegen den stroom die uit de Noordzee door het zoogenoemde Veersche gat derwaarts henen schiet. In de XVIe en XVIIe eeuwen was Veere eene bloeiende haven van vischerij en handel, ja zelfs eene der voornaamste koopsteden van Nederland, waar men soms op eenen dag zestig schepen zag in- en uitvaren³. 't Was de zetel van het Admiraliteitshof en, toen in de XVIe eeuw de Schotten Brugge verlaten hadden, de voornaamste verblijfplaats dier natie. Nog draagt Veere de sporen van zijne vroegere grootheid: getuige de groote kerk, het stadhuis, het huis der Schotsche natie, het Admiraliteitshuis. Nu is de gewezen « veiligste reede van Zeeland » zoodanig verzand en Veere zoo vervallen, dat het slechts ongeveer 900 inwoners telt, en meer den naam van dorp dan dien van stad verdient. Te Veere⁴ kan men de afstammelingen van zekere Oostendsche geslachten—waarvan veel tot de regeeringsgeslachten behoorden—tot in de voorledene eeuw volgen. De poorterslijsten, van 1583 tot 1625,

(1) Rietstap. *Armorial général*, nouv. éd. II (1887), bl. 213. Afgebeeld bij Smallegange, wapenkaart der Zeeuwsche geslachten.

(2) Kerk sieraden der kerk van Nieupoort, sacristij.

(3) Broeder van Cornelis, naar alle waarschijnlijkheid.

(4) Bescheiden van Amsterdam.

(5) Poortersboeken dier stad, 7 april 1635.

(6) Momma.

(7) Volgens eenen geslachtsboom medegedeeld door M. von Brucken Fock, wien wij hier onzen dank betuigen. Eene Nicasia MEUNICX, geboren te Oostende in 1556, echtgenoot van Nicolaes Claessen Honinck, stierf te Veere den 27 juni 1616. Blijkens een grafschrift (*Lantsheer en Nagtglas, Zelandia illustrata*, I, bl. 593).

(8) « Cafcoengheld » rekening 1533. N° 47: *Christ. Ghyselin*. Stadsrekening 1555: *Maykin Ghyselin*, vidua Joos Van Steelandt daar te vooren weduwe van *Maertin Kien*... Zie verder den amentafel.

(1) Uit eenen kwartierstaat van Martini- van Blankendaël blijkt dat *Maria Kien*—gestorven te Oostende in 1579—gehuwd was met *Christiaan Gyselinck*, ook aldaar overleden in mei 1583. De huwelijksregisters van Veere vermelden: 1619, 21 april-19 mei. Daniel Kien, weduwaar van Vere, met Lysbeth Ghijselinck van Oostende, weduwe.

(2) 2^e aflevering, bl. 311.

(3) Ermerius, II bl. 13.

(4) De rek. van Oostende (n° 37401) over het jaar 1579 vermeldt, in het hoofdstuk der *issuwen*: « Van Pauwels Ollaere, betalende over Jacob Rochussuene Welsis woonende *ter Vere* wylen poorter deser stede (10^e penning) XLVIII s. p. » Doch zulks dagteekent van voor de door ons bedoelde daadzaken.

geven de namen aan van 53 familiën, afkomstig van Oostende. Het getal Oostendenaren die in Veere hunnen intrek namen was echter nog aanzienlijker, want in de doop-, trouw- en begravingsboeken en in de lijsten der magistraten zijn vele namen vermeld die in de poorterslijsten ontbreken. Melden wij onder deze die te Veere zich als poorters lieten inschrijven *Maerten Diercoop*, scheepstimmerman (17 Oogst 1583); *Anthuenis Diercoop* (28 december 1584); JAN KIEN en ADRIAEN THYS, kuipers (14 oktober 1588); JEROEN OLIVIER, schoenmaker van Oostende (9 maart 1590); ADRIAEN LEEUWE, kuiper (29 mei 1593); NICASIUS KIEN (16 maart 1598); Noël *Christiaens* (14 jan. 1600); de weduwe van *Jacob Zwancke* (20 februari 1604); ook nog *Matheus Van Marievoorde* (28 jan. 1605); *Vincent Govaerts* (11 december 1612); *Maillard Woutermans* (5 mei 1615¹). Eene acte verleden voor de schepenen onzer stad, ten jare 1613, meldt den naam van *Corn. Wilzoets*, toen te Veere gevestigd². 't Is ook naar Veere dat de Oliviersen verhuisden. OMAER OLIVIER, « chirurgijn van Oosteynde », ontving het poorterschap den 30 september 1594 en staat aldaar als deken van het chirurgijns-ambacht bekend.

Het duurde niet lang of het vermogen en de begaafdheden der Oostendsche landverhuizers

tot de ambten van schepenen en burgemeesters voor, vertegenwoordigden het lichaam der stad in alle gewichtige zaken en namen deel aan het opmaken der stadsverordeningen³. Zoo lezen wij in Ermerins' Beschrijving der stad Veere: « Den 19 december (1617) werd goedgevonden, dat de uitgewekene Oostendenaars die hier al voor het uitgaan der XVI eeuw en zedert, ter oorzaak der oorlogen heen geweken en zich gevestigd hadden, voortaan tot Regeerings-ambten zouden bekwaam zyn en mogen voorgesteld worden⁴. » Onder de bijlagen geeft de gezeide schrijver het volgende stuk dienaangaande⁵:

« Onderscheidene besluiten by Wet en Raad te Vere genomen, ten bewyse dat Oostendenaars hier even als gebore Burgers aantemerkten zijn: ook wat belofte voortaan by het maken van Nominatien tot de Regeering zoude moeten gedaan worden. — 19 december 1617. Op de consideratien die gemoveert zyn geweest, of die van Oosteynde, hier nyet geboren zynde, in Magistraet oft in 't Collegie van Weth ende Raedt, volgens d'ordonnancie ende privilegien deser Stede connen werden geadmitteert ofte nyet. Is naer verscheyden discoursen eyndelinge met pluraliteyt van stemmen verstaen, dat, alsoo zy by accorde gehouden werden als poorters en burgers deser stede, ende dienvolgende oock vrydom in den tol genyeten, dat men de zelve mach indifferentelick op de nominatie in de Magistraet stellen en verkiesen. »

Merkwaardig zijn de lijsten der schepenen van die stad, in de XVIIe en XVIIIe eeuwen, uitgegeven door denzelfden schrijver⁴, door de menigvuldige familienamen in dezelve aanwezig, die in de XVIe eeuw te Oostende van de begoede burgerij deel maakten. Op den eersten rang staat het geslacht VELTERS.

Een aloud geslacht waren de VELTERSEN, en te Oostende, waar wij deze naam reeds verscheidene malen hebben ontmoet, zoo onder de handelsdrijvende poorters, als onder de wethouders, waren zij van aanzien. Eene geslachtslijst, welke wij in onze handen gehad hebben⁵, leidt de VELTERSEN af

waren oorzaak dat zij als raden en gezagvoerders hunner aangenomen stad verkozen werden. De raden te Veere — waarvan het sierlijk stadhuis hierboven staat afgeteekend — maakten het tweede deel uit der stadsregeering, stelden de kandidaten

(1) Stadsrekeningen van Veere.

(2) Stadsarchief, registers der schepenkamer. Acte van 6 nov. 1613.

(1) Ermerins' Beschrijving der stad Vere, derde stuk, bl. 135 en en volg. « Het vast aanblyven dezer Raden » zegt hij op bl. 137, « zette hun al vroeg veel aanzien by, en deed hun trachten naer meer gezach, dan de meening van den insteller kan geweest zyn. »

(2) Jacobus Ermerins, derde stuk, bl. 79.

(3) Bl. 267.

(4) *Op. cit.*, bl. 80 en volgende.

(5) Dank zij den geleerden Heer B.-F. W. von Brucken Fock.

van eenen ridder, *Hendrik Velters*, gesneuveld te Groningen ten jare 1302, « benevens den baron van Wesemaele, » stamvader eener edele familie, wier leden den toenaam voerden van heeren van Loobosch. Doch tot hoeverre deze luistervolle gegevens tot de echte geschiedenis van ééne en hetzelfde geslacht behooren, valt moeilijk te zeggen. Althans te Oostende vinden wij CORNELIS VELTERS, in de heerstedenopsomming van 1533 aangeteekend. ADRIAEN¹ VELTERS, die ten jare 1550 *Magdalena De Budt* huwde, dochter van *Joos De Budt* — licentiaat in de rechten — en GODELIEVE LAMPSINS, zetelde in den schepenraad van Oostende gedurende verscheidene jaren, staat blijkens de dijkwerkenrekening van 1560 onder de vischhandelaars aangeteekend en was eigenaar eener zoutkeet². Zijn oudste zoon, MARCELIS VELTERS, was reeder ter visscherij.

In het hoofdstuk toegewijd aan den handel en de nijverheid der stad Oostende in de tijden die het vermaard beleg voorafgingen, hebben wij gezien dat onze burgers handelsbetrekkingen onderhielden met de havens van het Oostland. Verschillende der uitgewekene Oostendsche handelaars ondernamen de koopvaardij op Oostland of zetten hunne oude betrekkingen met die streek voort³. Van de familie *Leeuwe* hebben wij in dit opzicht reeds gesproken. Ten tijde der schaarsheid van graan die ten jare 1596 in Spanje, Italie, Frankrijk en Engeland algemeen heerschte, werd er door de « coopvaarders » van Oostende en Holland te Dantzig en in andere gewesten eene groote hoeveelheid graan sloop gedaan, bestemd voor gezeide landen⁴. Eenige jaren vroeger, in 1587 — op het oogenblik dat onze regeering den terugkeer poogde aan te moedigen der uitgeweken Vlamingen, namelijk van die van Sluis⁵ — werd door verscheidene vreemde schippers de toelating gevraagd aan den Landvoogd der getrouw gebleven provinciën, tot het invoeren van koopwaren in de havens aan de gehoorzaamheid van den Spaanschen vorst onder-

onderworpen. Toen ook werd er vanwege de regeering toegelaten handel te drijven met Holland en Zeeland, om reden der schaarsheid van levensmiddelen in onze door den oorlog verarmde en ontvolkte streken. Onder de verzoekers van paspoorten¹, tot dat einde vereischt, ontmoeten wij JACOB THYS, koopman van Vlissingen, CORNELIS THYSS, visscher van Holland, MARCELIS VELTERS, koopman, toen te Kales gevestigd of zich daar bevindende, en ADRIAAN VELTERS — zoon en vader dus² — van Zeeland: beiden als gezellen aangeteekend³. Deze twee laatste vroegen paspoort om uit Oostland graan te voeren in de havens van Duinkerke, Nieupoort, Grevelinge en Kales: een bewijs dat de VELTERSEN van de laatsten niet waren om Vlaanderen, 't te zeggen Oostende met Zeeland te verwisselen. De namen der kapiteins der schepen in gemelde aanvragen bedoeld waren: *Jan Christiaens*, *Adriaen Themis* (*Theus?*), *Frans Busschop*, Olle Adriaens en *Gilain Quyen* (of KIEN), alle van Veere. Bovendien is er in dezelfde oorkonde spraak van stuurman JACOB THYSS, van dezelfde plaats. Zonder vermetelheid mogen wij in verscheidene dier namen deze van Oostendsche uitgewekenen erkennen.

De VELTERSEN vestigden zich insgelijks te Veere, hebben wij gezegd. Ten jare 1587 reeds was ADRIAEN VELTERS onder de ingezetenen dier stad gerekend, zooals blijkt uit de menigvuldige doch niet zeer heldere teksten in betrekking met een vonnis, uitgesproken door den Prins en den Raad van Staat, tegen ADRIAEN VELTERS en zijne vennoten⁴. De kleinzoon van ADRIAEN VELTERS⁵, ook *Adriaen* genoemd, geboren in de voornoemde stad, van Oostendsche ouders, nam van 1626 tot 1648 herhaalde keeren het hoogste ambt in het stadsbestuur waar⁶ en staat bekend als Bewindhebber der vermaarde Oost-Indische Compagnie. Hij overleed ten jare 1649. Ziehier het grafschrift van zijne moeder *Anna Lampsins*, verder ter bespreking komende:

« Hier legt begraven vrouw *Tanneken Lampsins*

(1) Geboren in 1524. Acte verleden voor de wet van Oostende, 3 jan. 1567 (o. s.) Rijksarchief, Raad der Beroerten, reg. n° 18.

(2) Acte verleden voor den magistraat van Nieupoort, 16 maart 1576 (n. s.). — Zie hoger bl. 43, 89 en 98.

(3) « Les insurgés des provinces septentrionales des Pays-Bas « étaient obligés, par leur position, de se livrer au commerce et à « la navigation. C'était spécialement dans la Baltique qu'ils trafiquaient. » Cor. du Cardinal De Granvelle, X, f° LVI.

(4) Vlaamsche Kronijk, bl. 830.

(5) Rijksarchief, gemeld fonds, brieven van Ch. d'Arenberg aan den Landvoogd, 14, 19, 29 en 30 oogst 1587; verslag van eenige uit Vlissingen gekomen zeelieden (18 oogst).

(1) Rijksarchief, « Papiers d'Etat et d'audience, » gesloten brieven, oogst 1587.

(2) Blijkens den geslachtsboom dezer familie en de stadsrekeningen (rubriek pondgeld).

(3) Opzoeking is vruchteloos gebleven nopens een vertoog-schrift vanwege Marcelis Velters, poorter van Oostende, door de regeering aan den Raad van Vlaanderen ten onderzoeke gezonden (1590).

(4) Zie de Notulen der Staten van Zeeland 1587, f° 254, 1588 f°s 140 en 165.

(5) Was in 1596 overleden.

(6) Zie de Schepenslijsten bij Ermerins, op. cit.

weduwe van CORNELIS VELTERS¹, waren beyde geboren van Oostende in Vlaenderen, en is gerust in den Heere ontslapen den 8 juny a^a 1640 in haar 75 jaers ouderdom²... Nog verscheidene andere afstammelingen bekleedden eene eerlijke plaats in de regeering der Noord-Nederlanden³.

Alle oogeblikken prijkt de naam van eenen nakomeling eener Oostendsche familie in de lijst der wethouders van Veere. Noemen wij de VELINXEN, de MUENINXEN, de VAN MARIEVOORDES, de ZWANCKES, de THYSSENS. Deze twee laatste namen hebben wij onder de Oostendsche uitgewekenen te Veere reeds genoemd. De *Zwankes* of *Schwankes* hadden dus geene Duitsche⁴ maar eene Oostendsche afkomst. Te Oostende telde men eertijds verscheidene burgers die den naam van *Thys* of *Thiesse* droegen⁵. In die reeks mannen van beteekenis, afstammelingen der Oostendsche uitwijkelingen der zestiende eeuw, verdienen de KIENS eene eereplaats.

Van in de jaren dertienhonderd reeds waren de KIENS te Oostende bekend. Blijkens de zettingslijst van 1411 leefden er hier toen een zevental huisgezinnen van dien naam. Ten jare 1533 telde men er negen. Dit geslacht leverde aan onze stad eene reeks mannen van aanzien: geestelijken, wethouders, stadsambtenaren, zeekapiteins⁶. Van *Jacob KIEN* den gezel van Gillis Beukels, Pater *Anthonis KIEN* en den Missionaris KIEN, hebben wij reeds gesproken. Ten jare 1577 telde men vijf reeders van dien naam: 't waren *Cornelis* en *Jan KIEN*, *Maertens* zonen; *Cornelis KIEN*, zoon van den eerstgenoemde; *Jacob KIEN* en *Jan KIEN*, zoon van *Jacob*⁷. In eene acte van 16 maart 1576 wordt het voorvoegsel *De* voor dien naam gebezigd (*Jan De Kien*).⁸

Er zijn in de oorkonden dier eeuw, wat Oostende betreft, te groote leemten opdat het ons mogelijk zij het maagschap vast te stellen onder de soms talrijke leden of takken van sommige geslachten,

wier bekende geslachtsboomen gemeenlijk slechts met het laatste der jaren vijftienhonderd aanvang nemen of ernstig mogen genoemd worden. Twee takken van het geslacht KIEN vestigden zich, in Zeeland komende, te Veere: en zulks reeds, wat den aanzienlijksten tak aangaat, ten jare 1582, zoo 't ons het volgende grafschrift leert, waarin een laatste vaarwel aan het vaderland schijnt uitgedrukt te zijn:

« Hier leggen begraven JAN KIEN, *Filius* « LOUREYS van Ostende hier gekomen, zijn vader- « land en geboorteplaats verlaten hebbende om de « inlandse beroerte ende oorlog int jaer 1582. « Sterft tot Veere int jaar 1609. En sijne huysvrouw « *Maria Drabbe filia Jacobs*, geboren te Sluys in « Vlaenderen... »

Maria Drabbes vader was burgemeester te Sluis. Beide verlieten die stad, toen deze in 1587 weder onder de macht viel der Spaansche regeering. Zij overleed den 21 oktober 1661, in den ouderdom van 87 jaren¹. De zoon van *Jan KIEN* en *Maria Drabbe*, *Jan KIEN*, geboren te Veere den 6 oogst 1601, werd Burgemeester van laatstgenoemde stad en Bewindhebber der Nederlandsche Oost-Indische Compagnie ter Kamer Zeeland. Van *Maria VELTERS*, dochter van *Cornelis VELTERS* (zie hooger), zijne huisvrouw, geboren te Veere den 7 april 1599 van « voorouders mede gekomen uyt Oostende, om de inlandsche beroerte en oorlogen », had hij eenen zoon, *Cornelis KIEN*, die ook Burgemeester werd derzelfde stad, en Bewindhebber van gemeld Vennootschap, alsook Commisaris der Oostwatering. Gehuwd met *Sara THYSEN*, in tweede huwelijk met *Anna Geertruyde Somer* van Vlissingen, en in derde huwelijk met *Suzanna Maria Van Pere*, van dezelfde stad, overleed hij den 1 april 1708. Uit zijn derde huwelijk had hij eenen zoon, *Johan KIEN*, dien men aantreft als eersten schepen en raad van Veere, daarna van Middelburg († 1714). Deze familie voerde een geëcarteleerd wapen: 1 en 4 in goud, een zwarte klimmende windhond² met gouden halsband, 2 en 3 in blauw, vijf (2, 1, 2) gouden sterren. De laatsten die dezen naam als toenaam voerden, waren de Heeren *Kien Van Citters*³, waarvan een burge-

(1) Deed ondertrouw te Veere den 26 september 1587 (Burgerstandsregisters).

(2) *Zelandia Illustrata*, n° 41.

(3) o. a. *Cornelis*, zoon van pasgenoemden *Adriaan*, lid der rekenkamer van Zeeland (4 jan. 1655).

(4) *Nagtglas*, *Levensberichten* 4e aflev. bl. 622.

(5) De Admiraal *Maerten Thyssen* werd te Vlissingen geboren (XVIIe eeuw). Voor eenige jaren leefde te Brighton zeker *John Rob. Dan. Thyssen*, een telg dezès geslachts, schijnt het. Zie verder, de namen in de poortersboeken van Vlissingen voorkomende.

(6) Zie in de alphabetische tafel.

(7) Stadsrekening (pondgeldrubriek).

(8) Stadsarchief Nieupoort, registers der schepenkamer.

(1) Vervolg van hooger gemeld grafschrift. — Eene *Martine Drabbe* van Sluis, moei van *Jacob Oliviers*, was meter van *Jacob Oliviers*, in mei 1524 (te Oostende). *Cornelia Drabbe*, was meter van *Jan Oliviers*, a^o 1525 (familieboek Oliviers).

(2) *Kien* = verbastering van *Chien* = Hond (zie hooger, bl. 23).

(3) Volgens mededeeling van den Heer von Brucken Fock.

meester van Middelburg was en heer van ter Hooge, overleden in het begin dezer eeuw¹.

Over de andere KIENS, van Oostende afkomstig of met een Oostendsch geslacht vermaagschaft, die men insgelijks te Veere aantreft, zijn onze aantekeningen minder volledig². *Jacob KIEN*, van Oostende, huwde in tweede huwelijk, te Veere, Johanna Honich of Honig, van Vlissingen³, en was schepen der eerstgenoemde stad. De dochter van Jacob KIEN en Johanna Honich (geboren 3 december 1634), huwde Pieter Boreel — wiens vader (Johan) raadpensionaris was der Staten van Zeeland⁴.

De voornaamste tak dezer familie koos Holland voor woonplaats en leverde eene reeks verdienstelijke mannen op, tot in de voorledene eeuw. Tot hiertoe was de echte afkomst van dit luistervol geslacht met duisterheid omgeven. Volgens een oud handschrift, dat in 1890 in het bezit was van J. P. N. Ermerins, te Middelburg⁵, was dit « zeer oud en zeer edel » geslacht van Schotland afkomstig, namelijk van de provincie Aberdeen. Een der jongere zonen van den « cheff » of oudste van dit geslacht, PIETER KING of KIEN bij naam, uit het oud adellijk huis van Baro, zou in den beroertentijd, omstreeks het jaar 1580, in de Nederlanden gekomen zijn en, toen eenige provincien zich aan de Spaansche heerschappij onttrokken hadden, in de partij des opstands dienst genomen hebben, en werd — inderdaad — commissaris generaal « van de vivres » benoemd. Hij huwde, zegt de geslachtslijst, *Margaretha Froidure*, « een dogter uit een zeer voor- » naam geslagt in Vlaenderen, » stierf in den Haag in november 1604 en werd begraven met zijne wapens in het koor der kerk. Zoo luidt het verhaal van het oud handschrift. De omstandigheid dat het te Oostende was, waar PIETER KIEN,

evenals zijn zoon, later als commissaris der levensmiddelen werd aangesteld, en dat aldaar, uit een huwelijk met een lid eener Vlaamsche familie, zijn zoon het licht zag, die ook zich met eene familie verbond, wier naam te Oostende sedert lang was bekend, was reeds voldoende om den Schotschen oorsprong in twijfel te trekken en PIETER KIEN als eenen niet onwaarschijnlijken afstammeling te aanschouwen der te Oostende van ouds gevestigde Kiens. Doch een stuk uit het archief der stad Nieupoort, dat onze opmerkzaamheid voor eenige jaren trof, nam allen twijfel nopens de ongegrondheid der bewering van hooger bedoelden geslachtsboom weg, dewelke, gelijk zooveel oude geslachtslijsten, met eenen vorsteliijken stamvader begint. Dit stuk zinspeelt op eene acte van volmacht gegeven aan *Victor Jaecx*, poorter van Nieupoort, door PIETER KIEN en *Cathelyne Froidure* zijne huisvrouw¹, welke acte voor de wet der stad Oostende onder den zegel van zaken, den 11 april 1580, verleden werd. De stamboom doet den dood en de begraving van PIETER KIEN te 's Gravenhage geschieden. Nochtans treft men in december 1604 te Vlissingen zekere Catelyne².. aan, « weduwe van den Burgemeester Pieter Kien³ »; zou die persoon *Cathelyne Froidure* niet geweest zijn en laat zulks niet veronderstellen dat haar echtgenoot te Vlissingen zou overleden zijn? PIETER KIEN — niet onwaarschijnlijk dezelfde *Pieter Kien (Omaer's)* zoon, die verscheidene jaren lang de bediening van « gardre » der stad vervulde⁴ — is een der zeldzame aanzienlijken van Oostende die in de beroerten gewichtige betrekkingen hebben waargenomen. Hij was licentmeester te Oostende in 1591 en 1592⁵, werd commissaris der « vivres » benoemd den 24 maart 1595⁶, zekeren Gaspar De Soutere, toen overleden⁷, in dit ambt opvolgende, en was bovendien burgemeester dier stad en licentmeester ten jare 1591. Zijn zoon NICASius KIEN, geboren te Oostende in 1578 en die *Anna Swancke*

(1) Dit bloedverwantschap kwam voort van de echtverbintenis van Maria Kien (geb. 1694), dochter van Cornelis Kien en Susanna Maria Van Pere, met Mr Willem Van Citters, burgemeester van Middelburg.

(2) Huwelijksregisters van Veere :

1609, 21 feb. geh. 26 mei *Cornelis Kien*, jong gesel met Adriana Oliviers, jonge dochter, beide van Oostende.

1613, 13 juli, geh. 11 Aug. *Jacob Kien*, schipper weduwnaar van Oostende, met Mayken Reygers, van Zierikzee, weduwe Jan Boone.

1619, 21 april — 19 mei, *Daniel Kien*, weduwnaar van Veere met Lijstbeth Ghijselinck van Oostende weduwe.

Beide van hier (d. i. van Veere).

(3) Ibid. 20 sep. 1616.

(4) *Zelandia illustrata*, bl. 587 588.

(5) Opgemaakt, schijnt het, door meester Nic. Kien (geb. 1731) en vermeerderd door zijnen neef N. P. J. Kien.

(1) Gemelde geslachtsboom zegt Margareta Froidure, de familienaam is toch dezelfde.

(2) De familienaam is niet vermeld.

(3) Ledenmatenlijst der hervormde kerk van Vlissingen. Zij woonde in de *Nieustrate*.

(4) Zie hooger bl. 211. Het Reg. 37400, f° 47 (Rijksarchief) vermeldt eenen *Pieter Kien*, timmerman (werk aan het « sheeren huusekin » op den Havendijk).

(5) Zie hooger bl. 237. Notulen 1592, bl. 38.

(6) Commissieboeken van den Raad van State (Nederlandsch Rijksarchief).

(7) Notulen 1595, bl. 121 (6 juli 1595).

— een Oostendsche naam — huwde, vestigde zich te Veere in maart 1598¹, doch kwam twee jaren later naar zijne geboorteplaats terug om aldaar zijnen vader als commissaris der « vivres », krachtens zijne commissiebrieven van 20 mei 1600, op te volgen. Hij bleef deze hoogst gewichtige betrekking gedurende gansch de belegering waarnemen en na de overgaaf der stad werd hij nogmaals in dezelfde hoedanigheid benoemd². Wij hebben gezien hoe zijne woonst door het vijandelijk vuur vernield werd³. Zijn zoon NICOLAAS KIEN, zag ook het licht te Oostende, den 16 mei 1600, en huwde Catharina Van den Honert⁴. Hij ook nam dezelfde betrekking als zijn grootvader en vader waar, van 1624 af, en verwierf later den graad van kapitein in 1632. Koning Lodewijk XIII van Frankrijk, die toenmaals bondgenoot was der Vereenigde-Nederlanden in den oorlog met Spanje, verhief hem tot den adelstand, benoemde hem daarna ridder van Sint-Michiel⁵ en bood hem zelfs het ambt aan van algemeenen commissaris der vivres in zijn leger⁶. NICOLAAS KIEN overleed den 12 november 1648 en werd in de Groote Kerk van den Haag begraven.

Van zijne elf kinderen, zijn meldenswaardig: *Thomas* KIEN; hij volgde zijnen vader als commissaris der vivres op en stierf ten jare 1678; *Rochus* KIEN, voornaam advokaat, die in 1663 de dochter huwde van Arnout Van Beaumont, voorzitter van den Raad en van het Leenhof van Braband, in den Haag; *Johan* KIEN, burgemeester van Alkmaar en Raad van State, *Nicasius* KIEN, kapitein ten dienste der Vereenigde Provinciën, sneuvelde in den slag van Sint-Omaers (1677). Kapitein *Arnout* KIEN, zoon van *Rochus*, sneuvelde insgelijks op het slagveld, namelijk op dat van Ramilies (1706). Dezes broeder, *Simon Rochus*, was zeekapitein en stierf in Rusland. Onder *Johan* KIENS zonen, onderscheidten zich *Philips* en *Johan*, als schepenen van Alkmaar; *Willem* KIEN, als kapitein van het leger en *Nanning* KIEN, als baljuw van den Dijkgraaf Van de Zype. *Nicasius* KIEN, broeder van Johan,

had Margareta Van der Does gehuwd, dochter van den Burgemeester van den Haag, en had eenen zoon *Nicolaes* genaamd, die te Utrecht stierf. Onder dezes kinderen telt men *Nicolaes*, burgemeester van Alkmaar (stierf in 1777) en *Willem*, kanunnik van het Sint-Pieters-Kapittel van Utrecht. *Jacob* KIEN, zoon van *Nicolaes*, gestorven in 1803, was in leven stadhouder van Zeeland. Zijne twee kinderen, *Nicolaes* en *Anna-Maria*, waren de laatste afstammelingen van het geslacht. *Anna-Maria* KIEN huwde Jan Willem Ermerins; haar zoon, J. P. N. Ermerins, burgemeester van Zierikzee en vervolgens bewaarder van het provinciaal archief van Zeeland, te Middelburg, is voor eenige jaren overleden. Hij heeft ons tal van aantekeningen nopens dit merkwaardig geslacht bereidwillig medegedeeld.

Evenals te Veere ontmoet men te Vlissingen verscheidene KIENS, van Oostende herkomstig, die als poorters aldaar werden aanveerd, zooals *Maillart Kien* (8 oktober 1588); *Cornelis Kien*, de jonge (8 febr. 1589); *Gillis Kien*, schipper (23 juni 1589); *Jan Kien*, (12 mei 1597); *Maerten Kien* (22 april 1622)¹. Onder de wethouders van Vlissingen vindt men *Jacob Kien*, schepen gedurende verscheidene jaren, overleden den 27 januari 1657². Groot is het getal inwoners van Oostende die naar Vlissingen gingen wonen. Benevens de 31 Oostendenaren die, zooals de KIENS, reeds vermeld, *Jan Busschop*, *Jacob Schotte*, en verscheidene met den naam van *Thijssen* en andere, in de poortersboeken genoemd worden, in het tijdvak begrepen tusschen de jaren 1583 en 1658, zijn er ook veel die niet in gezeide boeken maar in andere geloofwaardige oorkonden worden vermeld³, zoodat men tot een getal komt van boven de 130 namen van Oostendsche familiën.

Doch het bijzonderste geslacht, van Oostende afkomstig, dat wij te Vlissingen aantreffen, en dat ook het meest van zich spreken liet, is dat er LAMPSINSEN, hetwelk verscheidene jaren voor den aanvang der driejarige belegering naar Vlissingen inscheepte en reeds te Oostende aanzien genoot.

(1) Stadrek. Veere, 1598, ontvangstrubriek van poorterschap: « Nicasius Kien van Oosteynde » (26 maart 1598).

(2) 15 november 1604.

(3) Zie bl. 391. Volgens het naamloos Fransch verhaal der belegering (fo 10) zou dit gebouw in den aanvang des belegs, alleenlijk gevaar geloopt hebben door het vuur vernield te worden.

(4) Dochter van Rochus, lid van den Hoogen Raad van Holland.

(5) Volgens patentbrieven maand december 1636. Patentbrieven van 4 mei 1643. — Deze orde werd gesticht door Lodewijk XI en had voor leus: *Immensi tremor oceani*.

(6) Deze bijzonderheden ontleenen wij aan gemelde geslachtslijst.

(1) Stadhuis van Vlissingen, poorterslijsten.

(2) *Bastiaen Kien*, van *Veere*, wordt poorter van Vlissingen den 1 maart 1657. *Nicolaas Kien*, ook van *Veere*, wordt als zulks ingeschreven den 13 febr. 1649.

(3) In de lidmatenregisters der hervormde kerk en in acten verleden voor den magistraat onzer stad (1610-1613).

De naam van Lampsins, schrijft Nagtglas¹, is nauw vereenigd met de ontwikkeling der zeevaart van Vlissingen in de zeventiende eeuw. Vooral bij het uitbreken van eenen buitenlandschen oorlog werd het in Vlissingen woelig en « grimmelden haat en, haven en scheepswerven van oorlogschepen », zoodat het scheen, zegt een tijdgenoot, of de vaartuigen niet werden getimmerd, maar van zelf uit den grond opschoten.

CORNELIS LAMPSINS, weerd ter visscherij, was lid van den schepensraad van Oostende en opperhoofdman in 1580. Ten jare 1577 bekleedde hij een der twee hoogste ambten in de stadsregeering, dat van « Burgemeester van den Courpse ». De cijfers die nevens zijnen naam staan, in het hoofdstuk onzer stadsrekeningen gewijd aan het Pondgeld — dewelke de hoogste der geheele lijst waren — getuigen van het belang zijner zaken. Hij huwde, omstreeks 1578, *Maria Muenicx*, zuster van *Jacques* en *Elisabeth*. Wij zien CORNELIS LAMPSINS, in de maand mei 1580, door den magistraat dier stad met eene zending gelast worden bij de wethouders der stad Brugge en van het Brugsche Vrije, ten einde te bekomen dat Oostende en de andere Vlaamsche zeesteden op denzelfden voet mochten gebracht worden als die van Holland en Zeeland, op het gebied der invoerrechten op de visch². Te Vlissingen gekomen, zetelde hij weldra in de regeering, als raad, ten jare 1597, als schepen in 1601, 1602, 1604, 1608, en zoo voorts. Zijn zoon, *Jan*, die *Janneken* VELDEERS of liever VELTERS huwde, dochter van Adriaan en Magdalena De Budt — namen met dewelke wij straks hebben kennis gemaakt — werd als poorter derzelfde stad ingeschreven den 26 juni 1597³. Den 9 februari 1601 verleenden, op verzoek, de Staten van Zeeland zekere hoeveelheid geschut aan Lieven Janssen, *Jacques* LAMPSINS en hunne vennooten, die drie schepen uitrustten, bestemd om naar *Terra-Nueva* te varen « om te sien » of Godt « almaghtigh dese landen geluck zoude willen » geven, hen oock met deselve navigatie te generen « gelyck de Franchoisen ende andere doen⁴ ». Zou die *Jacques* LAMPSINS dezelfde niet geweest zijn als *Jacob* LAMPSINS, zoon van *Cornelis*

Lampsins, « geboren van Oostende », die *Jacomine* Pieters, van Nieupoort, huwde en den 6 april 1615 stierf⁵?

CORNELIS LAMPSINS geboren te Vlissingen (september 1610), zoon van *Jan* en kleinzoon van *Cornelis*, was bestemd om tamelijk hooger te klimmen dan zijn grootvader. In zijne geboorteplaats stichtte en bewoonde hij het aanzienlijk huis op den Nieuwendijk, waar tegenwoordig de kantoren van het Nederlandsch loodswezen gevestigd zijn en dat op den fraaien gevel het jaartal 1641 draagt². In het Oudheidsmuseum van Middelburg, in eene kamer van het gelijkvloers, hangt de geschilderde afbeelding, door Pieneman gemaakt naar het oorspronkelijke³, van « *Cornelis Lampsins*, « Baron van Tabago, ridder van de order van « St. Michel, Burgmeester en raad der stad Vlissingen, ordinaris gedeputeerde ter vergadering « van HH. MM. de Heeren Staten Generaal der « Vereenigde Nederlanden. Natus 17 september « 1600, obiit 2 sept 1664 ».

De la Rue⁴ zegt dat hij beschreven wordt « een « heer geweest te zijn van eene onschendbare « trouwe, en groote bequaamheid, van een' min- « zaamen ommegang, en zeer ijverig om den luister « en roem zijns vaderlands te bewaaren en te doen « aanwassen, en de Vereenigde Provinciën in eene « naauwe verbindtenisse en volkoomene vriend- « schap te houden met die Moogendheden, welke « haare oude bondgenooten waren. » Frankrijk bevond zich onder deze mogendheden.

De gebroeders ADRIAEN⁵ en CORNELIS LAMPSINS — waarvan de eerste bewindhebber der Oost-Indische Compagnie werd gekozen en op grooten voet leefde te Middelburg, in het huis Bourgogne genaamd (Kortedelft) — maakten hun kantoor tot een der aanzienlijkste der wereld en verwierven zooveel rijkdommen dat het volk van eenen verkwister zei: « al had hij het geld van eenen Lampsins, dan zou hij het doorbrengen. » Hunne fortuin was spreekwoordelijk en men beweerde aldus dat hunne schepen zoo wel bij het uitvaren als bij het

(1) Beide werden in de Groote Kerk te Vlissingen begraven. Aanteekeningen van M. Van der Os, in den « Nederlandsche Leeuw » 1888, n° 5.

(2) F. Nagtglas, bl. 21 (3^e afl.).

(3) Geschenk van den Directeur van het Zeeuwsch Genootschap der wetenschappen, Baron A. J. C. Lampsins, not. 3 mei 1820.

(4) Pieter De la Rue, gecomm. raad ter Prov. Rekenk. v. Zeeland wegens Middelburg overl. 1 dec. 1770 oud 75 1/2 jaar. Poëta et auctor Zelandus.

(5) Huwde *Josina De Haze*, van Middelburg.

(1) *Levensberichten van Zeeuwen, zijnde een vervolg op L. De La Rue, Geletterd, Staatkundig en Helfdachtig Zeeland*, voor het Zeeuwsch genootschap der wetenschappen uitgegeven door F. Nagtglas (Middelburg, J. C. en W. Altorffer, 1891). 3^e aflev. bl. 19-23.

(2) Stadsrekening, 1579-80, f° 37 v. Zie hooger.

(3) Overleed in 1619.

(4) Notulen 1601, bl. 40. — Zie ook 1602, bl. 295.

binnenkomen steeds goeden wind hadden¹. In het Middelburgsch Museum toont de gids een voorwerp dat in den catalogus met het nummer 45 geboekt staat, namelijk: « Het wiel of touw-« slagersrad waaraan de admiraal *Michiel Adrianz. « de Ruyter*, als jongen in de lijnbaan van de heeren « *Lampsins* te Vlissinge heeft gedraaid. » Dit wiel — van ouds « het Ruitertje » genoemd — werd tot in 1812 bewaard in de lijnbaan *Concordia* te Vlissingen en werd aan het genootschap geschonken den 12 oktober van gezeid jaar. 't Is dus in den werkwinkel der gebroeders LAMPSINS dat de beroemde zeeheld² in zijne jonge jaren het ambacht van lijndraaier heeft aangeleerd. Toen, in den oorlog met Spanje, de zee onveilig was voor de Hollandsche schepen, reedden de gebroeders LAMPSINS, ADRIAEN en CORNELIS, twee groote schepen uit, die de vijanden zoo duchtig aanvielen dat zij hem in korten tijd de zee deden verlaten en dat de verzekeraars op Bordeaux en Rochelle hunne polissen van 8 en 10 t. h. op 3 t. h. brachten (1632)³. Zij legden zich er op toe, omstreeks 1654, het eiland Tabago dat ontvolkt was, opnieuw van inwoners te voorzien en te koloniseeren, welke zaak in elf jaren werd volbracht. Wij schrijven hier De la Rue af die zegt dat koning Lodewijk XIV, « willende erkennen alle deeze zijne uitmun-« tende hoedanigheden ende goede diensten, door « hem in verscheidene wigtige gelegenheden aan « die Majesteit beweezen » CORNELIS LAMPSINS baron van Tabago benoemde — een eiland gelegen onder de kleine Antillen⁴ — met alle de « eergevolgen aan dezen titel vast, voor hem « zelve en zijne nakomelingen van beide geslachten, op denzelfden voet als de barons van « het Fransche rijk ». Bovendien verleende hem dezelfde vorst de ridderorde der accolade of van

Sint Michiel⁵. Hij was tegenwoordig als « gecommiteerde » bij de vredesonderhandelingen tusschen de Vereenigde Provinciën en Frankrijk, gesloten den 27 april 1662. *Cornelis LAMPSINS* bezat uitgestrekte grondbezittingen in Staats-Vlaanderen, hem aangestorven van zijn schoonvader Geleijn Adriaansz. Scotte of Schot, burgemeester van Vlissingen, die in 1619 uitgebreide schorren, omstreeks Biervliet, van de Vlaamsche familie Laurijn had gekocht. In hetzelfde Museum van oudheden te Middelburg hangt een gezicht op de buitenplaats *Lammerenberg*, gelegen tusschen Vlissingen en Koudekerke, dewelke toebehoorde aan de familie en er den naam blijkelyk van wedergeeft².

Adriaan LAMPSINS was vader, onder anderen, van *Jan LAMPSINS*, raad van Vlissingen (1652) en penningmeester of thesaurier van Middelburg; *Hubrecht LAMPSINS* († 1681), lid van den Raad van Vlaanderen, en van *Jacob LAMPSINS*, schepen van Middelburg.

Het nageslacht van CORNELIS LAMPSINS — wiens oudsten zoon, *Johan*, men onder de burgemeesters van Middelburg ontmoet († 1695) en wiens jongste zoon, *Geleyn*, een voornaam handelaar was, die in 1680 de heerlijkheid Brigdamme kocht³ — strekte uit tot in de huidige eeuw en leverde eene onafgebroken reeks vernuftige mannen: *Apollonius LAMPSINS* (1674-1723), zoon van *Johan*, raad en burgemeester van Middelburg en bewindhebber der meermaals genoemde Oost-Indische compagnie; dezen zoon, *Johan Cornelis LAMPSINS*, schepen en raad ter « vroedschap » van Middelburg en gecommiteerde wegens Zeeland ter admiraliteit van Amsterdam († 1767); zijn zoon, Baron⁴ *Apollonius J. C. LAMPSINS* (1754-1834), die opvolgend de ambten bekleedde van schepen van Amsterdam, baljuw der stad en heerlijkheid Vlissingen, bewindhebber der West-Indische compagnie, gecommiteerde raad der koloniën, kamerheer van den koning van Pruisen (1796-1812) en later van Willem I, koning van Holland, en eindelijk lid werd der Eerste Kamer van Nederland⁵. Het geslacht

(1) F. Nagtglas, op. cit., bl. 20. Schrijver wijst er op (3^e aflev. bl. 19 en 2^e aflev. bl. 432) dat de slavenhandel, bestaande in het overbrengen van negers of zoogenoemd kroesvee van de Afrikaansche kusten naar nieuw gestichte of reeds bestaande koloniën, samen met de kaap- of commissievaart onder de bronnen van den toenmaligen handelsbloei moeten geplaatst worden.

(2) Geboren te Vlissingen den 25 maart 1607: Was Luitenant-Admiraal van Holland en West-Friesland en stierf in het jaar 1674 ten gevolge der wonden in den zeeslag bij Barcelona ontvangen.

(3) Aitzema, « *Saken van Staat en oorlogh in ende omtrent de Vereenigde « Nederlanden, beginnende met het jaar 1621 tot 1699.* » (Amsterdam 1699), I, bl. 1246.

(4) Dit eiland, door Christophus Columbus in 1498 ontdekt en eerst door Hollanders bewoond, die het Nieuw-Walcheren heetten, hoort nu aan Engeland toe. Grootte 486 v. k. Bevolking 18000.

(1) De la Rue's *Staatkundig Zeeland*. Alles volgens de koninklijke brieven gegeven te St. Germain en Laye, in oogst 1662, in het Parijzer Parlement geregistreerd den 25 mei 1663.

(2) Heden ten dage is het maar eene hofstede meer. — Zie « *Walchersche Arcadia* », II, bl. 79.

(3) Zijn zoon, *Cornelis* (1662-1713) was Luitenant-Colonel van een regiment voetvolk.

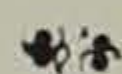
(4) Titel verkregen van Willem I.

(5) Door den koning van Frankrijk, Lodewijk XVI, werd hij in de titels zijner voorouders bevestigd en door Z. M. Willem I als baron gehomologeerd bij besluit van 18 dec. 1815.

eindigt zooals het, wat Noord-Nederland betreft, begonnen was, met eenen raad der stad Vlissingen: *Johan Pieter LAMPSINS*, zoon van den voorgaande, die kinderloos overleed te Kampen, in het jaar 1845¹.

Ziedaar wat de Oostendsche geslachten in Zeeland en Holland verrichtten. Wat de vaders gedaan hadden deden de zonen. De werkzaamheid en bekwaamheid der voorouders leefden in het nageslacht voort. In handel, stads- en landsregeering, gerecht, overal prijken de namen der Oostendsche familiën, op wier telgen de woorden passen van eenen Belgischen schrijver, sprekende van het werk der Vlamingen in Noord-Nederland: « Ons ondernemend karakter leefde in de Hollandische en Zeeuwsche gewesten voort. Groot en talrijk waren de voordeelen welke die gewesten uit de begaafdheden der uitgewekene Vlamingen trokken. Hun soms gewichtig aan deel in den bloei dezer landen ontwaart men op elke bladzijde der geschiedenis van Noord-Nederland². »

De Oostendenaren van 1489 die naar Sluis geweken waren keerden naar hunne heerdsteden terug, zoo wij gezien hebben³. De Oostendsche uitwijkelingen der zestiende eeuw, die den tijd gehad hadden vasten voet te krijgen in hun nieuw vaderland, zagen hunne heerden niet weder, want zij bestonden niet meer.

Een gering getal burgers nochtans keerden terug om eigendomsrechten te doen gelden. Bij acte van 21 oktober 1604 hadden de Aartshertogen verklaard dat al dezen die aanspraak meenden te mogen maken op den eigendom van gronden te Oostende gelegen, daar aan de wethouders binnen drie maanden kennis moesten van geven. Na verloop van dien tijd, zouden zij zich, wat de reeds gebruikte of bebouwde gronden betreft, met den prijs in openbare veiling of bij schatting door commissarissen bekomen of vastgesteld, moeten vergenoegen⁴. Ten jare 1612 werd de stad, na

herhaaldelijk voetstappen tot dat einde gedaan te hebben⁵, gemachtigd om de erven, welke de eigenaars niet terstond lieten betimmeren, te verkoopen en twee jaren nadien besloot de magistraat tot den verkoop dier gronden⁶. Onder de oude poorters die hunne rechten kwamen doen gelden treft men *Jan KIEN* aan, zoon van *Cornelis, Jacob Vergoore*³, *Loy BUSSCHOB* (1613)⁴. In de maand 1610 ontving de wet het bezoek van eenen zeventigjarigen ouderling, die 34 jaren vroeger een der burgervaders van Oostende geweest was: de oude *Cornelis LAMPSINS*, te dien zelfden einde alhier gekomen⁵.

Eene nieuwe stad rees langzaam op de puinen van het Oude Oostende, gansch verschillig van de eerste stad, deze wier opkomst en wisselvallig, ja wij durven het zeggen, dramatisch verleden in ons werk afgeschetst is. Bevolking, haven, de gansche toestand, om zoo te zeggen, als was nieuw. Wat de haringvisscherij betreft, vroeger Oostend's welvaartsbron, en de betrekkingen die de « Drie Zeesteden van Vlaanderen, zoo nauw plachten te verbinden, die twee zaken zouden bepaald tot het verleden blijven behooren. Het moderne Oostende — dat langen tijd, door de sluiting der haven van Antwerpen, het verlies van Duinkerke en de begunstiging der regeering, de eenige gewichtige haven dezer landen was — roemweerdig, in de jaren zestienhonderd, door zijne zeevaarders en zeekapers, werd in den oorlog van Spanje en Frankrijk tegen den keizer en zijne bondgenooten nogmaals, in 1706, door eene belegering beproefd, dewelke de bouwning van een nieuw Stadhuis (1711) noodzakelijk maakte — gevolgd door de herbouwning der in 1712 afgebrande parochiekerk. Het bloede, gedurende de eilaas! zoo kortstondige Indische Compagnie (1723-1727), en voornamelijk wat later, door vischerij en koophandel, onder Maria-Theresia, die den nog bestaanden (thans ouden) vuurtoren (1772) en eene nieuwe Kom of Bassin (1776) deed oprichten⁶, en onder Josef II, die de stad Oostende in

(1) Kamerboek. 9 juli 1611 (f° 7), 13 juli, 22 januari 1612 (f° 74).

(2) 12 februari 1614. Is geresolveert dat men den XXVI^{en} deser zal verkoopen de vague erffven deser stede, wanof men zal affixeren billetten te Brugghe ende te Nyeupoort.

(3) Acte van 20 september 1610.

(4) Giftenboek, f° 87 v. — Hij kwam den eigendom vaststellen van de erf gelegen tusschen het huis en de poort van den heer pastoor der stad.

(5) « Actum den XXII^{en} maerte 1610. Was ghelesen de requeste « an t collegie ghepresenteert by Cornelis Lampsins oudt burg-meestre deser stede, in persooone. »

(6) In 1780 kwamen niet minder dan 5129 schepen binnen.

(1) Op verzoek werd hem den 9 jan. 1845 toegestaan van de adelslijsten geschrabd te worden — *Apollonius Lampsins* wordt voor den laatste van zijn geslacht gerekend. (Levensberichten van Zeeuwen, 3^e afd., bl. 23).

(2) A. De Decker, *l'Amiral Georges van Spilbergen et son temps*.

(3) Bl. 81.

(4) Bowens, I bl. 101.

1781 vrije haven verklaarde, en haar met eene tweede Kom en met eene uitbreiding van grondgebied, tot op het Hazegras, begiftigde. Na eene reeks jaren verval te hebben beleefd onder het Fransch bewind, dat onder andere door eenen mislukten aanslag vanwege de Engelschen (1798) gekenmerkt is, begon het hedendaagsch Oostende met de tweede helft der negentiende eeuw een derde tijdvak van bloei te genieten door zijne visscherij en voornamelijk door zijne baden, zoo dat onze stad — na beurtelings de gewezen visschersstad der XVe en XVIe eeuwen, het geduchte roofoest dat door het driejarig beleg verpulverd werd, en de betrekkelijk bloeiende handelsstad der vorige eeuw geweest te zijn — thans de koningin der zeebadsteden geworden is.

Nochtans hebben de Oostendenaren het — in tijd en ruimte — reeds verre liggende Oude Oostende nog niet geheel vergeten. Nog spreekt men van tijd tot tijd en van den grooten zeevloed van 1394 die de helft der stad verzwolg en van het vermaard beleg van drie jaren dat zooveel menschenlevens kostte. Nog zijn SS. Pieter en Paulus

de patronen hunner hoofdkerk en is de Sint-Pietersprocessie de groote godsdienstige plechtigheid van Oostende; nog staat de toren¹ der gewezen hoofdkerk als laatste spoor van den tempel Gods die, meer dan vier eeuwen geleden dáár, op het toenmalig uiteinde der parochie of gemeente, met zoo veel ijver gebouwd werd, om denzelven bepaald aan de woede te onttrekken der zee, tegen wier aanvallen nog steeds de stad Oostende op hare hoede moet zijn. Nog is de strijd tegen de golven niet geheel opgehouden, nog herinnert nu en dan een geweldige storm met hoogen zeevloed gepaard aan de overstromingen en vreezen van weleer, aan

« de rustlooze baren »

die « de stranden afknagen

van 's aardbodems aloude lander » ;

terwijl « het vruchtbaar veld

wentelt in ondiepten, bochten kruimelen neer

en de vloed drijft het zeezand in de straten

der verdronken stede..... »

(1) In 1729 herbouwd.

Dit boek werd in opdracht van de Vlaamse Vereniging voor Familiekunde, Afdeling Oostende-Kuststreek, v.z.w., anastatisch herdrukt op de persen van de drukkerij Cailliau p.v.b.a. te Oostende in de wijnmaand van het jaar negentienhonderd vijfenzeventig.

Van dit werk werden herdrukt : tien exemplaren op Ingres MBM Arches 75 gr. Speciaal hoogstaand gelijmd kunstpapier, bevattende 75 % lommen met origineel watermerk. Deze zijn genummerd BH 1 tot BH 10, niet verkrijgbaar in de handel.

Duizend exemplaren genummerd van 1 tot 1000 zijn gedrukt op mat gekoetst houtvrij papier en dertig niet genummerde exemplaren bestemd als recensie-exemplaar !

Dit is nummer : № 365

